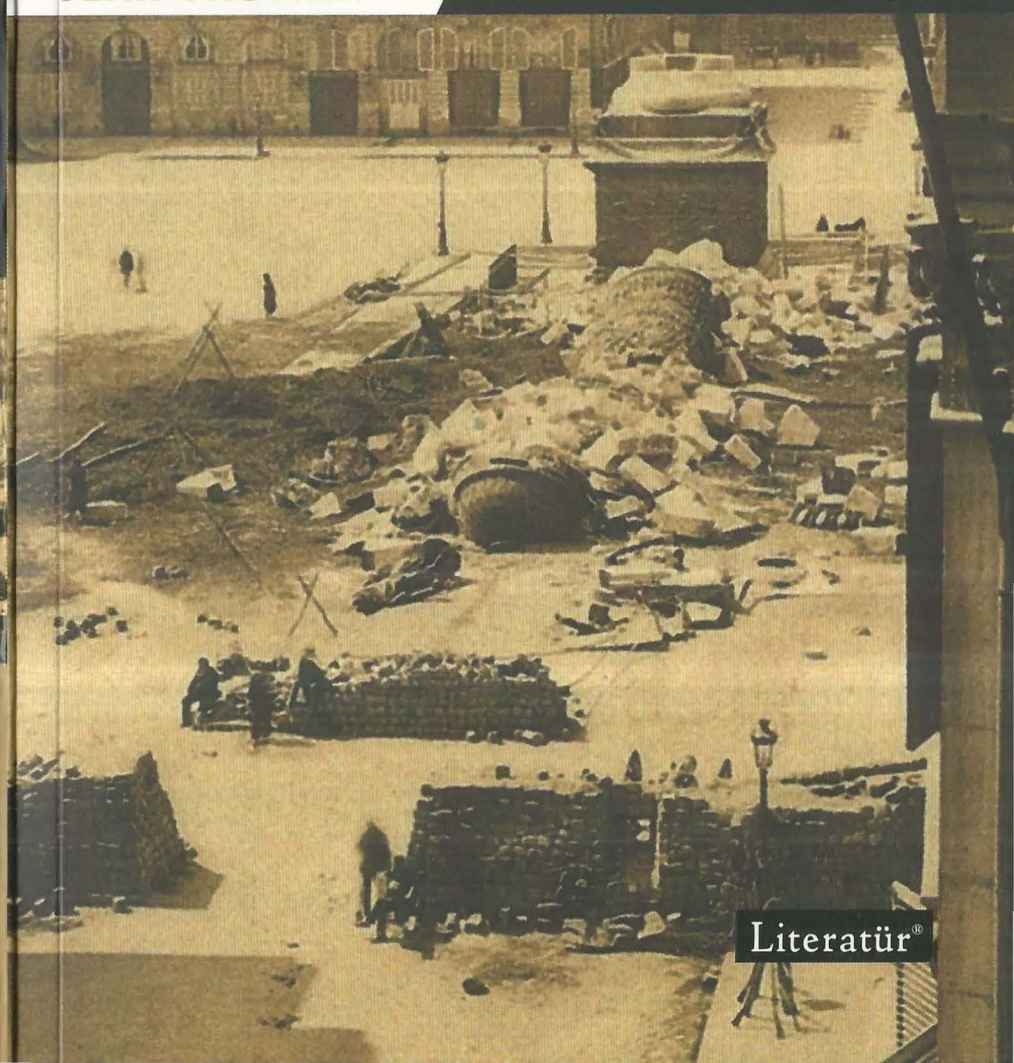
Halkın Sesi

JEAN VAUTRIN

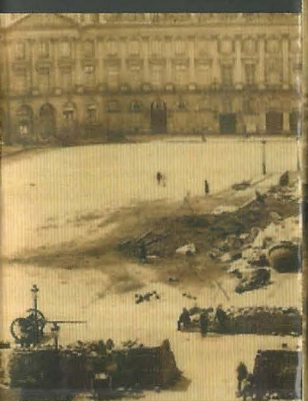
ÇEVİREN SERMET YALÇIN

Literatür®

Halkın Sesi

JEAN VAUTRIN

HALKIN SESİ JEAN VAUTRIN

TARİH
içinde
ROMAN
içinde
TARİH

LİTERATÜR
TARİHSEL
ROMANLAR
DİZİSİ

JEAN VAUTRIN

Halkın Sesi

ÇEVİREN

SERMET YALÇIN

LİTERATÜR YAYINLARI: 604
Tarihsel Romanlar Dizisi: 34

HALKIN SESİ
Jean Vautrin

Kitabın Özgün Adı:
Le Cri Du Peuple

Çeviren
Sermet Yalçın

Genel Yayın Yönetmeni
Kenan Kocatürk

Kapak Tasarımı
Tansel Baybara

Baskı Öncesi Hazırlık
Emel Atik

Birinci Basım, Ağustos 2010

Baskı ve Cilt:
Ayhan Matbaası
Tel: (0212) 445 32 38

ISBN: 978-975-04-0292-0

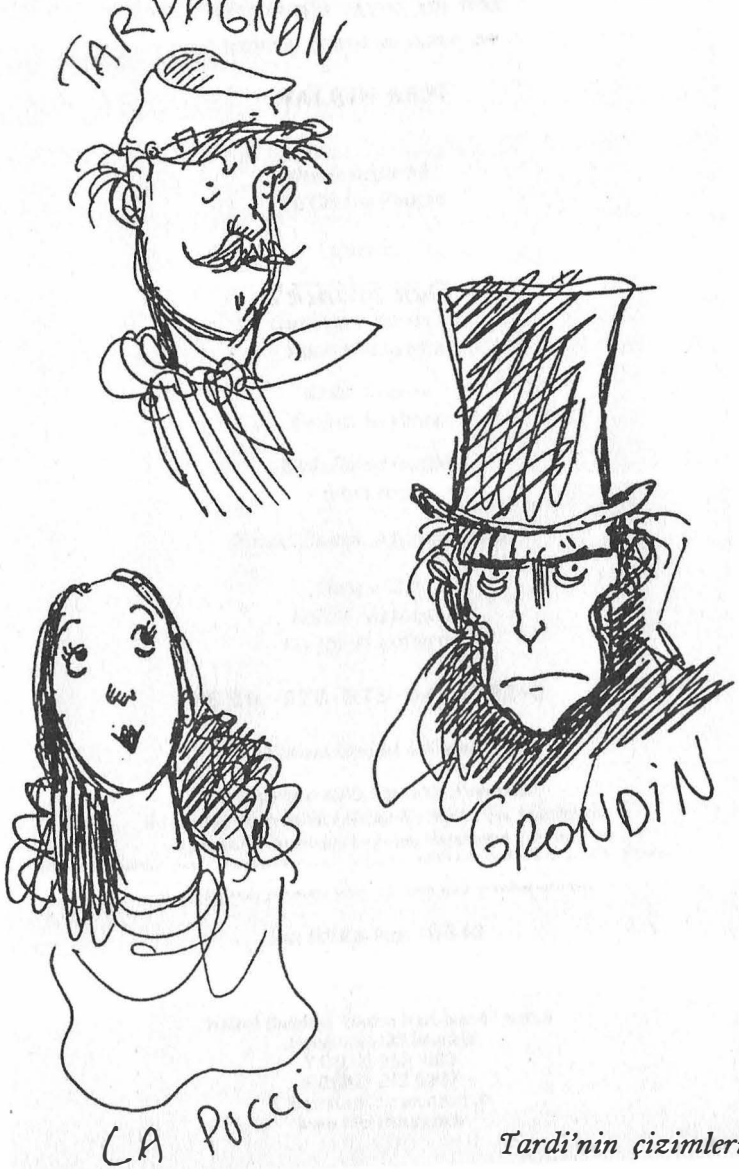
© Editions Grasset & Fasquelle

© Copyright 2010, Literatür: Yayıncılık
Bu kitabın yayın hakları Akcalı Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla
Literatür: Yayıncılık, Dağıtım, Pazarlama San. ve
Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Kitabın tamamı veya bir bölümü hiçbir biçimde çoğaltılamaz,
dağıtılamaz, yeniden elde edilmek üzere saklanamaz.

Sertifika No: 10843

LİTERATÜR®
Yayıncılık, Dağıtım, Pazarlama Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
İstiklal Caddesi, Emgen Han, No: 47 Kat: 4
Beyoğlu 34433 İstanbul
T 0(212) 292 4120
F 0(212) 245 5987
E literatur@literatur.com.tr
www literatur.com.tr

Dan Franck'a

Tardi'nin çizimleri

Ölü beden uzanmış yatıyor yerde, ama fikir hâlâ dimdik ayakta....

VICTON HUGO

Chassepot mermileriyle katlettiler onu
Makineli tüfek atışlarıyla
Ve yuvarlandı elinde bayrağı
Killi toprağa.
Semiz cellâtlar güruhu
Hakkından geldiklerini düşündüler onun.
Ama ne yaparlarsa yapsınlar
Nicholas
Komün ölmedi!

EUGÉNE POTTIER, KOMÜNCÜ

Cesaret, inancın göz kamaştıran parıltısıdır. 1789 halkını tarihin zirvesine yerleştiren cesarettir ve yine tehlike karşısında gözünü kırpmamaktır, ki uğrunda seve seve ölecek bir inanca sahip 1870-71 halkına, tarihte özel bir yer kazandırmıştır.

PROSPER OLIVIER LISSAGARAY

(*Histoire de la Commune de 1871*)

Birinci Bölüm
18 Mart Topları

Alma Köprüsü'nün Altındaki Fahişe

17 Mart 1871 akşamı Seine'de, alçalan suların Alma Köprüsü'nün üçüncü ayağının dibine sürüklediği bir kadın cesedi tespit edildi. Çıplak haldeki bedenin göğüs kısmının biçimi, kocaman bir barut yanığıyla bozulmuştu.

Clémens van Cooksfeld adlı Liège'li bir kayıkçının alacakaranlık vakti yaptığı bu korkunç keşif, kısa sürede Malar Kışlası'ndaki itfaiyeye, oradan da nehir güvenliğinden sorumlu birliğe ulaştı. Onlar da durumu Gros-Caillou bölgesi komiseri Isidore Mespluchet'ye ilettiler. Gayretli ve titiz bir adam olan Mespluchet, çok geçmeden daha acil başka sorunlarla da karşı karşıya kalacak, komiserin eli ayağı birbirine dolaşacaktı.

Ceset, la Bourdonnais rıhtımının bulunduğu bölgede karaya vurmuştu. Müfettişler daha ilk araştırmalarını yapıyorlardı ki, yeni Paris Polis Müdürü General Valentin'in gönderdiği bir kuryenin şamatalı gelişiyle işlerine ara vermek zorunda kaldılar. Adam atından atladı ve komiserin önünde hazır ola geçerek selam verdi. Kolunda iki yaldızlı şerit parıldıyordu.

"Teğmen Arnaud Desétoiles!"

Başındaki kırmızı asker şapkası, kuryenin, Luxembourg Sarayı'na takviye kuvvet olarak Babylon kışlasında üslenen

107. Hafif Süvari'den bir subay olduğunu gösteriyordu. Taşıdığı notta, Sağ Yaka'daki vahim gelişmelere dair haberler yer alıyordu.

Yoğunlaşan ve giderek sulu sepkene dönüşen yağmura aldırmayan Mespluchet, zarfı yırtarak açtı ve kelebek gözlüğünü burnunun üzerine yerleştirdi. Notun antetinde, bakanlar kurulunun ikamet ettiği Quai d'Orsay'ın adı yer alıyordu.

"Yine boğazımıza kadar battık... Tam bir köpek yemeği..."

Komiserin ağzından gayri ihtiyari fırlayan sızlanma, ani bir hapşırıkla sonlandı. Mespluchet cebinden devasa bir enfiye mendili çıkarıp içine gürültüyle sümkürdü; ardından bıyığını silerek düzensizlik ve karmaşanın, bir kez daha patlama tehdidine büründüğü işçilerin Paris'ine, yan yan kötü bir bakış savurdu.

"Saint-Quen! Rochechouart!" diye saymaya başladı polis memuru, inanmakta zorlanarak. "Trois-Frères Sokağı, At Havuzu, Saint-Vincent, Mont-Cenis ve –aslında söylemeye bile gerek yok!– şu Belleville, Aventine Tepesi'ndeki Puebla Meydanı!"

Kafasını omuzlarının arasına gömdü; ellerini ceplerinin derinlerine kadar soktu ve genç süvari subayına tuğla bir duvar gibi kırmızı ve aşılmaz bir boyun görüntüsü sunarak geriye döndü.

"Ordu, kızıl mahalleleri tahrik etmeye kalkıştığına göre aklını kaybetmiş olmalı," diye homurdandı kendi kendine. "Bu sosyalist ayaktakımı bir ayağa kalkarsa, bu işten kansız ve gürültüsüz sıyrılamayız."

Köprünün büyük kemerine yönelen kin dolu gözleri, onu boydan boya geçip karşı kıyıdaki binaların taş yüzlerinde dolaştı. Zihni tamamen uyarılmış, sakinliğinden bir süreliğine de olsa kurtulmuştu. Serbestçe süzülerek yükselen, karanlık şehri baştan başa geçen bu en söz dinlemez parçası, komiseri

ister istemez, Haussmann tarafından inşa edilen yeni, şık mahallelerin kundaklanması, azametli setler gibi dizilmiş bina cephelerinin, güneşte parlayan yeşil işçi tepelerinin görüntüsünü kabak gibi ortaya serecek şekilde yerle bir edilmesi gibi hiç de hoş olmayan düşüncelere yöneltmişti.

Mespluchet elinde olmadan titredi.

"Durum nasıl görünüyor?" diye sordu ansızın, askeri postaya dönerek.

"Altı bin adamlık Faron Tümeni, 20. İlçe'deki toplara el koymakla görevlendirilmiş bulunuyor," dedi polis müdürünün adamı kısaca. "Duyduğum bu. Ve General Susbielle de Montmartre üzerine yürüyüşe geçti."

"Yağmur ve kar, birliklerin hareketine engel olmaz mı?"

"Güç olan, dik sokaklarda topları kontrol etmeyi sağlayacak hayvanları ve malzemeyi bulmak."

"Peki askerler ne diyor, bu iç savaş söylentileri karşısında?"

"Şahsen ben, bir makarna oyunu oynamaya başlamamızı istemem," diye mırıldandı Arnaud Desétoiles. Polis memurunun sorgulayıcı bakışlarından biraz ürkmüş gibiydi. Bir adım geriye gidip ağzını sımsıkı kapadı ve çenesini ceketinin yakasının içine doğru çekti. Belli ki bir an önce oradan savuşmak istiyordu. Mespluchet, onu tatlı bir gülümsemeyle durdurdu.

"İstihbarat pratiği açısından, Teğmen," diye homurdandı sevimli bir ifadeyle, "ağzı sıkılığınıza hiçbir diyeceğim yok. Lakin bin dereden su da getirmeyelim. Elime geçen tüm raporlar aynı şeyi söylüyor: Askerler arasında moral neredeyse olabilecek en düşük düzeyde."

Subay gözlerini yere indirdi.

"Ben bir şey bilmiyorum. Söyleyebileceğim hiçbir şey yok."

"Yeter bu kadar saçmalık! Zaten herkesin malumu olan bir sırrı ifşa etmiş sayılmazsınız ki."

"Emir almış bulunuyorum."

"Benim beynim de bana, sana 'tereciye tere satma' dememi emrediyor ya, dinle!" diye devam etti havalinin dedektifi; kendinden geçip iyice yaklaştığı karşısındaki adamın suratına berbat bir enfiye kokusu üflüyordu. "Son derece güvenilir bir kaynaktan öğrendiğime göre, askerin morali dibe vurmuş durumda! 67. Piyade'den silah arkadaşlarına, Luxemburg Bahçeleri'nde, çamurun üzerine muşamba veya saman sermeden kamp kurduruldu..."

"Savaş alanı koşulları," diye kaçamakça geveledi ağzında genç subay. "Levazım subayları eksikleri kısa sürede tamamlayacak."

"Ben senin çocuğun değilim, Teğmen Desétoiles! Beni bu palavralarla kandıramazsın. Herkes biliyor ki levazım birliklerine mensup askerler, kentte ahalinin arasına karışmış, aylak aylak dolanıp duruyorlar. Belleville'de halkla iç içe yerleştirilen adamlar, giderek devrimciye dönüşüyor. Onlarla kardeşleşiyor! *Garibaldileşiyor*!"

"Bu tamamen onların hatası."

"Bu tamamen onların *açlığı*! Lanet olsun! Bu kafayla, çok geçmez, mermiler halkın çamaşırlarını birbirine katar gene," diye kehanette bulundu komiser, kederli bir ifadeyle.

Gözleri dosdoğru ileriye dikili, gecenin seslerine kulak vererek, hareketsiz öylece durdu bir süre; uğursuz sesler arıyordu, sokak çatışmalarını haber veren silah sesleri... Şimdilik her şey yolunda... Paltosunun etekleri çırpınıyordu soğuk havada.

Kuzey ovalarından kopup gelen bir rüzgâr, gökyüzünü tokatlıyor, kentin dumanını pusunu paramparça ediyordu.

Aniden bir bora patladı ve lapa lapa yağan bir kar salvosunun ortasına aldığı Mespluchet'nin kafasındaki melon şapkayı kaptığı gibi, çamur ve kıyıya vurmuş ıvır zıvır üzerinden, hızla suyun kenarına doğru yuvarlamaya başladı.

"Allah kahretsin! Kapsül şapkam!" diye gürledi komiser, başlığının ardından. "Seine'e bir kaçarsa, Chato'ya kadar gider!"

Bodur bir adam olan Mespluchet, kısa ve tıknaz bacaklarına rağmen hatırı sayılır bir hızla koştu. Çakıl taşlarının üzerinden seğirtip tam kendini akıntıya bırakmak üzere olan dik başlı şapkayı kaptı.

Bu başarı, polisin yakına sokmadığı, biraz uzakta toplanmış otuz kadar aylak seyirci tarafından alkışlandı; bu laubali davranışları onların yukarı, rıhtımın ucuna kadar sürülmelerine yol açtı. Gürültücü şahısların, korkulukların üzerine rahatça yaslanmış bir ikisi, işitilebilir bir sesle şikâyet etme gafletinde bulundu.

"Allah kahretsin, Barthélemy!" diye bağırdı adamlarından birine komiser, "Şu şamatacıların hepsini götürün buradan, tamam mı? Ortalığı birbirine katıyorlar."

Kırışıklıklarla dolu alnını sildi ve tekrar, omuzları ve kafası dimdik hâlde arkasından seğirten, General Valentin'in kuryesine doğru yöneldi.

"Bunu biliyordum" diye söylendi kendi kendine Mespluchet. "Bunun olacağı belliydi."

"Neler oluyor, efendim, tam olarak?" diye sorma cüretini gösterdi Barthélemy. Otuz altı yaşında, doğma büyüme kentli, solgun, uzun bir fasulye sırığını andıran bir adamdı; koyu mavi giysiler içindeydi ve o anda, kargaların saldırısına uğramış kibar bir balıkçıl gibi görünüyordu. Bir tahta yığınının ardından kafasını uzatmıştı.

Bu aralar Mespluchet'nin oldukça gözündeydi.

"Olan şu, Hippolyte" diye homurdandı komiser, "Mösyö Thiers, Meclis toplanmadan önce Parislilerin silahlarına el koymak istiyor. Yani *tam olarak* söylemek gerekirse, bu toplar meselesiyle birlikte, her şeyden önce, bir ayaklanmaya doğru gidiyoruz."

"Bu, gerçekten büyük bir sorun, efendim. Ayaktakımı bir yana, bunu ne Merkez Komite, ne de Ulusal Muhafız kabul edebilir; bu konuda sessiz kalamazlar. Hiçbiri yapamaz bunu."

"Thiers'yi koridor aralarında kendi kliği kışkırtıyor... Favre, Ferry ve Picard... D'aurelle adamlarını tam olarak kontrol edecek durumda değil... Paldır küldür, süratle, Fransızlar arasında tüfeklerin konuşacağı bir noktaya doğru sürükleniyoruz!"

Mespluchet, yaşanan çılgınca süreç karşısında öylesine öfkeye kapılmıştı ki polis müdürünün adamını tamamen unutmuştu. Elleri arkasında, omuzları dik, rıhtımın üzerine çıkan rampayı tırmanırken, paltosunun yakasının içine gömülmüş, kendi kendine sessizce söylenerek, aldığı yeni direktifleri düşünüyordu. Bütün varlığıyla hissettiği büyük bir yükün altına girmiş gibi görünüyordu; bu ağırlık, toplar meselesine ayak sürüye sürüye yaklaşmasına yol açıyordu.

Hangi azize dua edebilirdi? Başvurabileceği hangi sağlam otorite vardı? Önce Kératry ve Edmond Adam, 11 Şubat'ta da Ernest Cresson istifa etmişlerdi ve şimdi de göreve alelacele, sanki başka adam kalmamış gibi, şu Valentin getirilmişti. Böyle bir hiyerarşik üste, apar topar tuğgeneralliğe yükseltilen ve Paris Polis Müdürlüğü'ne atanan bir jandarma albayına, bir haydut avcısına karşı, varlığının derinliklerinde bir yerlerde filizlenen muhalefet duygusunu bastırmayı nasıl becerecekti! Bütün bunlar ne kadar da çabuk olup bitmişti. Ayın 16'sında... Daha dün... Bu arada, görevi bir ay kadar üst-

lenen erdemli Choppin ise hemen masa başı işlere, tali sorunlara, angarya meselelere bakacak bir konuma sepetlenerek ödüllendirilmişti.

Şeytanlar götürsün! Artık kinini, kıkırdak bir doku gibi çiğneyip durmayı bırakmıştı; Bakanlar Kurulu'nun son dönem politikalarının her birinin, sağduyuya karşı bilinçli bir saldırı olduğuna, giderek daha çok kani olmuştu Komiser Mesplucet. Bu beylerden gelen her deklarasyondan, her resmi karardan, her mahkûmiyet hükmünden, küstahça ve aşağılayıcı bir hor görme yaklaşımı, güya yönettikleri topraklara yönelik nefes kesici derinlikte bir cehalet yansıyordu. Niyetleri iyi olduğunda bile, Parislilerin şikâyetlerini, halkın dertlerini, art arda gelen yenilgilerin askerlerde yarattığı moral çöküntüyü, bazı mensupları, haydutların saldıracağı korkusuyla mahallelerde yüzlerini bile göstermekten çekinen, polis teşkilatının hastalıklı yapısını algılamaktan acizdiler. Hayır, Gros-Caillou bölgesi polis şefine, halkın çıkarlarına karşı oldukları bu derece açık olan kararların gayretkeş hizmetkârlığını, zevzek saz arkadaşlığını oynama hevesi verecek hiçbir şey yoktu.

"İsa adına," diye hırladı alçak bir sesle genç teğmene, "genişliği kıç kadar bu Mösyö Thiers'nin Cumhuriyeti'nin! Boyu barikatlarınki kadar bile değil belki de."

Soğuk rüzgâra karşı paltosunun düğmelerini tekrar iliklleyen komiser, uzakta iki büklüm görünen, boğulmuş kızın cesedinin üzerine eğilmiş, polis doktoruna doğru yöneldi ve hınzırca bir ses tonuyla sordu:

"Ne o, Morel! Orospuyu konuşturamadın mı daha?"

13 Numaralı Cam Göz

"Pek konuşkan değil, komiser."

Mespluchet cesede yukarıdan çatık kaşlarla baktı.

"Dilsizi oynuyor, öyle mi?"

"Bütün gerçeği anlatmıyor," diye cevap verdi doktor.

Morel'in deriden alet çantasını kalın çizmesiyle kenara iten komiser, sağ dizinin üzerine çökerek genç kadının cansız bedeninin üzerine eğildi.

Doktorun cesedin üzerine attığı örtüyü kaldırdı ve ölü kızın yüzünü, her ayrıntısına dikkat ederek gözden geçirmeye başladı. Ölümün verdiği balmumu sarılığına rağmen yine de güzeldi kadın. Berelenmiş ve şişmiş muntazam bir burun, geniş, temiz bir yüz, dağınık saçlar... Yukarı dönük irisleriyle boş boş bakan gözleri inceledikten sonra, başparmağıyla kızın çıkık elmacık kemiklerini yokladı hafifçe; dalgın dalgın, sanki hoş hatlarını zihnine kazımak ister gibi okşuyordu soğuk teni.

"Oldukça açık," diye mırıldandı epey bir süre geçtikten sonra. Örtü açık durumdaydı. "*Crime passionel** Kıskanç bir koca olabilir. Bir arka sokak Othello'su hanımını bir rande-

* Aşk cinayeti. (ç. n.)

vudan ayrılırken yakalar ve onu, yakın bir mesafeden tek el ateş ederek öldürür..."

"Ölüm nedeni silahla vurulma değil," diye araya girdi hekim. "Evet, mermi sağ göğsün büyük bir bölümünü parçalayıp götürmüş; lakin yara, ciddi olmakla birlikte, öldürücü olmaktan da uzak."

"Lanet olsun, Morel! Ne ima etmeye çalışıyorsun?"

"Cinayet kurbanının başka nedenle öldüğünü... Küçük bayanın hemen can vermediğini..."

Komiser biraz düşündü.

"Tabii ya, elbette! Sana katılıyorum! Öküz kocası onu aynı zamanda boğdu da. Bunu zaten anlamıştım."

"Bir problem daha var, sevgili dostum," dedi Morel ayağa kalkarak. "Senin güzel müşterinin akciğerlerinde neredeyse hiç su yok... Yani Seine'de uzun süre kalmamış. Burası ile Saint-Louis Adası arası kadar bir mesafe olduğunu söyleyebilirim... Olsa olsa yarım saat kalmış akıntıda."

"Belki de kan kaybından ölmüştür, ne dersin? Zatürreeden de ölmüş olabilir... Ani bir şoktan..."

"Mümkün değil, dostum. Zavallı kız suya atılmadan önce ölmüş. Birisi, sanki onu cezalandırmak için, iyice dövmüş. Tokat, yumruk... Gerçek bir dayak... Bedenin her tarafı, baştan aşağı... Şakak kemiği kırık... Kafası sert bir yere vurulmuş."

"Pekala, ama hâlâ anlaşılır bir durum. Boynuzlanan herif onu *suçüstü* yakalar. Kadını döver. O da kaçar. Geri geri ondan uzaklaşmaktadır. Adam silahını çeker ve onu vurur. Kadın sadece yaralıdır. Her tarafından kanlar akmaktadır ve kafasını şömineye veya bir köşeye çarpar. Kendinden geçer. Artık işi bitmiştir! Katil paniğe kapılır. Kadını öldürdüğünü sanar. Akşam karanlığını bekler ve onu nehre atarak zavallı kadından kurtulur."

"Aynı zamanda bıçaklanmış da... Kilit halkalı bir süngü... Karın bölgesinde iki tane kötü yara var."

"Yani kadın tam bir mahalle sürtüğü! Bir dişi hayvan! Bir saç firketesi, bir hiç kimse!" diye patladı komiser sinirlenerek. "Bir sokak kadını belki... Bazı pezevenklerin uğrunda kavga ettiği..."

Eski bir eldiven misali bir tarafa fırlatılmış bir adamın sitemkâr ifadesiyle yanı başında dikilen Teğmen Desétoiles'in farkına daha yeni varmıştı.

"Şu sizin toplar meselesini düşünüyorum," diyerek rahatlatmaya çalıştı onu. Tekrar doktora doğru döndü.

"Üzerinde başka bir şey var mıydı?"

"Avucunda sımsıkı bunu tutuyordu." Hekimin başparmağı ile işaret parmağı arasında, yelek cebinden çıkardığı, bilye büyüklüğünde bir nesne vardı. Onu Mespluchet'nin uzanan eline bıraktı.

"Peki bu nedir?" diye sordu komiser, onu avucunda yuvarlayarak.

"Mavi irisli bir cam göz," dedi doktor. "Üzerinde 13 rakamı var."

"Hiçbir şey ifade etmiyor bana," diye itiraf etti komiser.

"Bana da," dedi Barthélemy.

"Tabii ki *ben* de tek gözlüler konusunda uzman değilim ve kesin bir fikrim yok," diye takıldı onlara patolog.

"Bakın," diyerek araya girdi süvari, sesine hem resmi, hem de yakınan bir hava vermeyi becererek, "Bay Polis Müdürü Valentin'e bir cevap götürmem gerekiyor."

Mespluchet ona doğru döndü. Polis memurunun kafası farklı meselelerle uğraşmaktan karışmıştı.

"Bir düşünelim, şeyy..." diyerek lafa şüpheli bir ifadeyle girdi. Fakat artık subayın canına tak etmişti; ilerleyip komiserin önüne geçti. Alabildiğine sert bir surat ve ses tonuyla talebini belirtti:

"Evet veya hayır diye cevap verin, efendim, Invalides Meydanı'nı temizlemeyi ve Askeri Okul'un etrafında güvenlik almayı, böylece Bocher Tugayı'nın oradaki topları ve mühimmatı müsadere edebilmesinin yolunu açmayı üstleniyor musunuz?"

Gros-Caillou güvenlik amiri gözlerini birkaç kez hızla kırptı. Fırça gibi kaşlarının üzerine kar taneleri konmuştu.

"Teğmen Desétoiles," diye eziyete son verdi nihayet. "General Valentin'e elimden geleni yapacağımı iletin."

Askerin sözleri nazikti; lakin sesindeki sert çınlama geçmemişti:

"Israrımı bağışlayın; ama biraz daha kesin bir taahhütte bulunmanızı isteyebilir miyim?"

"Kendisine, direktiflerine uygun hareket edeceğimi, ancak personel eksikliğini de hesaba katmamız gerektiğini söyleyin."

Kendini giderek daha fazla köşeye sıkıştırılmış hisseden komiserin öfkesi, daha da artıyordu. İşlerin bu hâle gelmesine ve sonuçta muhakeme tarzını berbatlaştırmasına izin verdiği için kendi kendisine kızıyor, bu kızgınlığını da karşısındakine yöneltiyordu.

Süvari, onun sakınımsız bakışlarında için için yanan vahşiliğe tınmadı.

"Kimsenin söylemesine gerek duymadan da anlayabilirsin ki aynı anda iki yerde birden olamam!" diye haykırdı Mespluchet, uzun bir sessizliğin ardından.

Bir esinti onu, uzun zaman önce ölmüş, Rendez-Vous Sokağı'ndaki fırıncının oğlu hâline getirmişti yine: Eski 12. İlçe çocuğu, karşısındaki askerce sertliğin ardında yatan iyi aile adamı kibirini, daha yeni fark etmişti. Ve köklerini hatırlayan Komiser Mespluchet'nin içi, bu genç teğmenin buzu andıran sükûnetini yerle bir etmek için katıksız ve ateşli bir arzuyla yanıp tutuşmaya başladı.

"Sokaklar alçaklarla dolu," diye bağırdı. "Adamlarım çapulcularla, işsizlerle, serseri süprüntülerle uğraşmaktan başını alamıyor! Suç her yerde! Çoğunlukla da hiçbir cezayla karşılaşmıyor! Bütün bunların üstüne, neden bir de tamamen ordunun yapması gereken bir operasyona bulaşmak zorunda kalıyorum?"

"Çünkü bunlar karışık zamanlar, mösyö! Çünkü Fransa tehlikede! Çünkü kamu düzeni tehdit altında! Çünkü polis, ordunun yardımcısıdır ve hükümetin, muharebe alanında sürpriz bir unsur olarak sizin işbirliğinize ihtiyacı var..."

"Güzel nutuk! Ve tek istediğiniz, parasını kendilerinin ödediği toplarını halktan almak! Topların parçaları, ulusal çaptaki bir bağış kampanyasının ardından sipariş verilerek döktürüldü! Siz fandango dansı yapsanız iyi olur," diye eğlendi polis memuru, tartışma cephanesini tüketerek.

"Hükümet, ulusun birtakım silahlarının bir hizibin eline geçmesine izin veremez," diyerek yaklaşımında ısrar etti subay. Onun sağduyuya tamamen kapalı, değişmez tarzı Mespluchet'nin tepesini yine attırdı.

"Parisliler olup biteni anladıklarında, seni olacak en azından bir şey konusunda temin edebilirim: Bütün bu büyük oyunlar, devrimci duyguları ayağa kaldıracak. Paris halkını sokaklara dökeceksiniz!"

"Biz düzeni yeniden sağlayacağız."

"Zihinlere ünlü bir felaket kazıyacaksınız. Kardeş kardeşi süngülüyor... Bunu bir düşünsene!"

Komiserin yüzü öfkeden giderek daha da kızarmıştı. Anlaşılmaz bir şeyler homurdanarak bir yöne doğru iki adım attı, sonra da diğer tarafa; sanki koşmuş gibi soluyordu. Etrafı vahşi bakışlarıyla delik deşik ediyordu. Asker ise ona duygusuz gözlerle bakıyordu.

"Yüce İsa!" diye hırladı Mespluchet sonunda, bastonunun yüksüğünü kaldırım taşlarına gürültüyle vurarak. "Belki de onların her şeye hazır olduğunu sanıyorsunuz; ama onlar Fransızlarla çarpışmak istemiyorlar."

"Sizin yurttaşlık görevinizi yerine getireceğinize güvenebileceğimizden eminim," dedi Teğmen Desétoiles resmi bir ifadeyle. Topuklarını birbirine vurup soğuk bir nizami selam verdi ve dönerek uzaklaştı. Yakındaki bir ağaca bağladığı atının dizginlerini çözmesinin ardından, taş zemin üzerinde toynak sesleri yankılandı.

Horace Grondin Adlı Bir Adam

"Tamam! İşte böyle! Şimdi daha iyi, gençler!" diye seslendi Komiser Mespluchet, kalabalığı geride tutan polislere. Papaz yardımcısı yetiştiren bir Pazar okulunu akla getiren, naif bir coşkuyla, onların dikkatini çekmek için ellerini çırptı.

"Dupart! Rouqueyre! Houillé! Hepiniz!" diye haykırdı muavinlerine. "Dükkâna geri dönün! Gündüz vardiyasını hazır istiyorum. Bir saat içinde, Grenelle artezyen kuyusu sütununun orada toplanılsın. Bütün adamları kastediyorum. Anlaşıldı mı Houillé? Herkesi!"

"Baş üstüne, amirim! Ama şeyy, yosma ne olacak efendim? Bir emriniz var mı?"

"*Yosma* mı...?" Mespluchet ölü kızı çoktan unutmuş gitmişti. Houillé, ağzı kulaklarında, sırıtıyordu.

"Ona Alma Köprüsü orospusu diyebilir miyiz?"

"Güzel soru, komiser muavini," diye destek attı polis doktoru, alet çantasının ağzını kapatırken. "Üzerinde otopsi yapmak ister misiniz" diye de katkıda bulundu, "Ya da onu nehre geri atmamı?"

"İşinizi tamamlayın" diye yanıt verdi Mespluchet, yüze çarpılan bir kapının olanca insani sıcaklığıyla. "Raporunuzu bekliyorum."

Bu arada, bir yandan eldivenlerini giyerken, arabasına doğru uzun adımlarla yürümeye başlamıştı. "Barthélemy!" diye bağırdı havaya doğru –elbette ki uçuk benizli uydusu hemen arkasında olacaktı– "Yedi-fersah botlarını giy ve gidip bana Bay Horace Grondin'i bul. Onun yeteneklerine ihtiyacım var. Bu tür yeraltı dünyası meselelerini çözme konusunda uzmandır o."

Barthélemy hızla uzaklaşıyordu ki birden durdu.

"Şeyy, onu nerede bulacağımı bilmiyorum ki efendim" diye kekeledi leylekvari müfettiş. "Ya da bulursam gelmesini nasıl sağlayacağımı."

"Ya, bırak şu geri zekâlılığı, ahmak!" diye gürledi Mespluchet, ayağını bastığında yaylanan arabaya binerken. "Etrafa sor! Koş ve bana onu bul! Ona, kendisine ihtiyacım olduğunu söyle!"

Barthélemy huzursuz bir biçimde, ağırlığını verdiği ayağını değiştirdi. "Grondin artık bizden biri değil" diye mızırdandı. "Başka yere terfi etmiş bulunuyor."

Arabanın kapısı savrularak tekrar açıldı ve komiser göründü.

"Yükselmek mi? Böyle, kelleler üzerinde ha? Vay alçak herif, işini becerdi yani."

"Horace Grondin bildik değerlendirmelerin dışında bir adamdır, efendim" dedi Barthélemy; bir cenazecininkini andıran solukluğu söylediklerini daha ciddi kılıyordu. "O, büyük oyuncuların himayesinde..."

"Onu benden alan da kim?"

"Paris Polis Müdürlüğü Genel Sekreteri'nin ta kendisi... Mösyö Ernest Cresson'un, 11 Şubat'ta istifa eden polis müdürünün özel tavsiyesi üzerine..."

"Saçmalama, Hippolyte! Sen beni aptal mı sanıyorsun?" diye patladı Isidore Mespluchet. "Cresson şalgamın tekidir.

Şunu kafana iyice sok: Bir işte şu dürüst Mösyö Claude'un parmağının olup olmadığını şıp diye anlarım!"

Barthélemy'nin yere bakan gözleri bir teslimiyet işaretiydi. Mesluchet de bunu kabul etti.

Gizli polis savaşları olanca hızıyla devam ediyordu. Daha şimdiden en iyi adamlarından birkaçı, diğer servisler tarafından kapılmıştı. Halk ayaklanmasına temel oluşturan özgürlükçü fikirlerden kolay etkilendiği düşünülen bir mahalle komiserini engellemeye dönük bu yeni hamlenin arkasında, Sûreté* şefi ve gizli saklı koridor manevralarının usta yöneticisi, Mösyö Claude'un olduğundan adı gibi emindi.

Tıknaz polis memuru, elleri bastonunun tepesine dayalı, bu kabullenilmesi güç son mesele üzerine biraz düşündü ve en iyisinin durumu idare etmek olduğuna karar verdi.

"Gelenin kokusunu alıyordum, olmakta olan her şeyin" dedi aniden. "Grondin'i taşradan –Mont-de-Marsan ya da Auch gibi hayli köylü olan bir yerden– bulup getirmemize rağmen, kısa sürede onun kaderindeki özel bir şeylerin kokusu geldi burnuma... Yoğun bir kokuydu bu; onu kelimelere nasıl dökebilirdim? Onun havası... Amansız görev anlayışı... Yalana ve namussuzluğa karşı duyduğu nefret... Onun... Onun suçluları bulma konusundaki neredeyse doğaüstü yeteneği ve aynı zamanda –çok tuhaftır!– yeraltı dünyasıyla kurduğu bir tür samimi ilişki... Ayrıca meraklı bir bakış ve iç içe geçmiş alçakgönüllükle kendini beğenmişlik... Gölgenin ve ışığın bir karışımı..."

Mepluchet'nin ağzından dökülen sözcük çağlayanı aniden kesildi. Demin söylediklerini sanki doğru olarak kabul etmiş göründüğünü fark edince biraz şaşırmıştı. Bıyıklarını sıvazlayarak kendi kendine mırıldandı: "Evet, bunun gibi

* Emniyet. (ç. n.)

bir şey... Bu adam sıra dışı biri... Bir kükürt ve kristal karışımı..."

Astından söylediklerine onay bekleyen bakışlarını kaldıran komiser, Barthélemy'nin, şefinin öngörülülüğünü onaylamaktan mutlu, vakarla başını salladığını görünce biraz rahatladı. İki adam, kafaları karışık olsa da birbirlerini anladıkları bir anı paylaştılar. Sulusepken yağan kar dönerek dans ediyordu etraflarında. Barthélemy de kendini öylece bırakmıştı düşüncelere.

"Horace Grondin bana korkunç bir sırra sahip birisi gibi geliyor hep" sözcükleri döküldü ağzından aniden.

"Tam olarak ne söylemek istiyorsun, Hippolyte, evlat?"

Mespluchet arabanın kapısından dışarıya doğru uzanmıştı. Bunu tam olarak duymak istiyordu.

"Ne? Hadi söyle!" diye tekrarladı komiser; göz ucuyla da korkuluk boyunca dizilmiş aylak seyirciler arasındaki meraklı kaynaşmayı izledi.

"Bakın, efendim, benimki sadece sokaklarda söylenenleri tekrarlamaktan ibaret" diye söze başladı komiserin yardakçısı, ihtiyatlı bir biçimde. Şefine ürkek gözlerle baktı ve yerinde duramayıp yana doğru küçük bir adım attı. Doluya dönüşen yağış, rıhtımı yaylım ateşe tutmuştu. Barthélemy'nin fesatlık akan suratı, sulusepken salvolarının ardına saklanıyordu. Paltosunun eteğini kaldırarak ilk düğmeye kadar açan, kuyruklarını ise arkada yatay hâlde savuran rüzgâr, genç polis memurunun, acınacak hâlde bir kaşmir pantolonun örttüğü inanılmaz uzunluktaki bacaklarını ortaya seriyordu. Barthélemy öne doğru eğildi; kara tırnaklı parmakları içgüdüsel olarak dua eder gibi kıvrılmıştı. Yüzünde gülümsemeden eser kalmamıştı.

"Saygıdeğer Horace Grondin'in aslında kim olduğunu kimse bilmiyor," dedi.

"Ya, seni iğrenç hayvan, merakımı gıdıkladın işte." Komiser bir eliyle, tam zamanında, şapkasını tuttu. "Duyduğun, bilmem gereken bir şey mi var?"

"Yok, efendim, hayır... Kesin bir şey yok. Sadece bir his... Şurada bir fısıltı, burada hafif bir iz... Halk tarzı reaksiyon... Karanlıklar içindeki bir göletin, Grondin'in geçmişinin, minik bir parçası."

Soğuk jurnalci birden durdu ve adeta büzüldü. İyice açılmış, endişeli gözlerini kaldırıp kendi kötü duygularını aktarmayı başardığı üstününkilerle buluşturdu.

"Yönetimin, bizim adamı, rahatsız edici bir biçimde, el altından Sûreté'de bir şef yardımcısı yapması kafanıza hiç takılmıyor mu, efendim? Gizli olarak, resmi değil. Halkın dikkatini çekmeyecek biçimde duvar rengine boyanmış, kim bilir hangi yatak tentesinden gelen bu emirler, bana tam bir muamma gibi geliyor..."

"Bana ne tür bir lapa yedirmeye çalışıyorsun, sefil? Eğer söylediklerini tam olarak anladıysam, bizim adam, Mösyö Thiers'nin polis teşkilatına sızmış bir casus mu şimdi yani?"

"Ben hiç böyle bir şey söyledim mi? Hay Tanrı iyiliğinizi versin, amirim! Birazcık geriye gidin. Kaynağa biraz daha yaklaşın. Birazcık geriye bakılırsa, Grondin şimdiki hâlinde görünmeyebilir."

"Grondin ikili mi oynuyor?"

"Hı hı!"

"İmparator'un ajanı mı?"

Çok açlık çekmiş bir görünüme sahip müfettiş, omuzlarını doğrulttu ve suratı, dudakları kesinlikle mühürlü bir insanın baykuşvari muamma dolu ve buruşuk hâlini aldı.

"Yüce İsa, başka bir şey söylemeyecek misin, seni mankafa?" diye bağırdı komiser hiddetle; varlığının derinliklerine kadar ulaşan ürpermeyi zorlukla kontrol ediyordu. "Ona

oyuncak sandığında biçtiğin rol hangisi? Ajan provokatör...? Rejimin tamircisi...? Fesatçı...? Arka sokakların baş meleği...?

"İşte o! Tam üstüne bastınız! O, rezil derinliklere ait bir adam, burası muhakkak" diye haykırdı bizim karalamacı. İlgisinin arttığını gördüğü Mespluchet'ye daha da yaklaştı ve cüretkârlığını yeni bir düzeye taşıyarak, tek parmaklı bir eldivenin sardığı, bir örümceğinkini andıran incecik elini, onun önkolunun üzerine koydu. Komiserin ağzının içine girecek kadar eğildi.

"Grondin eskiden Marsilya cezaevindeki bir atölye çetesinin patronuydu... Ondan önce de..."

"Şimdi hangi Çingene şarkısını söylüyorsun sen?"

Mespluchet'nin beklemek dışında yapabileceği hiçbir şey yoktu.

"Daha önce" diye kaldığı yerden devam etti Barthélemy. İnsanın topuğunu kapmaya hazır sinirli bir köpeğinkine benziyordu hâli; ağzı komiserin kulağına o kadar yakındı ki sadece fısıldasa bile Mespluchet duyabilirdi. "Daha önce, Mösyö Claude'un yeni adamının kendisinin de bir hapishane kuşu olduğunu düşünmek için her türlü neden mevcut..."

İnsanı gök gürültüsü gibi çarpan bu ifşaatlar komiseri afallatmıştı.

Barthélemy geriye çekildi. Karanlık gözleri ileriye, iki taşıyıcının morga götürmekte olduğu beyaz şekle yöneldi.

"Zavallı küçük şey!" diye mırıldandı; sesi çatallaşmıştı. "Daha çok genç, öteki tarafa gitmek için." Birden kopan bir dondurucu rüzgâr esintisi, sararmış gözlerini yaşarttı.

Horace Grondin, diye düşüncelere daldı, Horace Grondin. İşte şimdi kilit bir noktada olmalı. Tarihin yapılacağı... Bir yerlerde, bir sokak köşesinde pusuya yatmış, etrafı gözlüyor. Boyun eğmez bir inatçı, bir kapının sürülmüş kol demiri gibi... Doğruyu didikliyor... Ayaktakımının ruh hâlini in-

celiyor. Onu hissedebiliyorum... Onu görebiliyorum... Saçağın tam kenarında duruyor. Komüncülerle birlikte, yoksullarla, paçavracılarla, korsecilerle, balıkçı kadınlarla ve çapulcularla birlikte... Kendi tarzıyla etrafı kolaçan ediyor.

Müfettiş, karanlıklar içindeki karşı kıyıdan çektiği boş bakışlarını Mespluchet'ye çevirdi.

"Bakışlarının insanları nasıl korkuttuğuna hiç dikkat etmiş miydiniz, efendim? İnsanı ikiye bölecek gibi gözleri vardı..."

Ama komiser kuzey rüzgârından kaçmak için arabasının derinliklerine çekilmiş, şapkasını da yanındaki koltuğa bırakmış, başı arkada, çenesi ileriye uzanmış, elleri bastonunun fildişi topuzunun üzerinde, zihnini dolduran bir sürü düşünceyle baş başa kalmayı seçmişti.

"Cehennem çanları, Barthélemy" diye söylendi birden, gözlerini açarak "Siz gerçekten bana Grondin'in eski bir mahkûm olduğunu söylüyor olamazsınız? Yoksa yakaladığınız bir şeyler mi var!"

Komiser, astına elinde olmadan resmi bir biçimde *siz* diye hitap etmişti. Bir an içinde, on yıl önce üniformalı bir polis memuru olduğunda yakaladığı ve giderek aşınan saygınlık ve konumu Barthélemy'ye geri verilmişti.

"Onu çok geçmeden bulacağım" diye şişindi. "Paris'e ilk gelişinde, labirent gibi sokaklarda Grondin'e ben rehberlik etmiştim... Ona eşlik etmemden memnundu... Bizim bir takım olduğumuzu söylerdi... Onu tekrar göreceğim. Bu günlerde onu bulmayı umduğum yerde olmasa bile, eninde sonunda karşılaşacağız onunla..."

Komiser pek de dinliyormuş gibi görünmüyordu. Kafası gölgede, tamamen başka hesapların içinde kaybolmuş gibiydi. Hippolyte ise dondurucu fırtınanın ortasında dikiliyor, başı edeplice öne, zayıf, kuru boynuna ve sert yakasına doğru

eğik, patronunun gözündeki örtünün kalkmasını bekliyordu.

Mespluchet, emrinde hizmet etme arzusuyla yanıp tutuşan muhteşem, yetişkin bir dedektif olduğunun farkına ne zaman varacaktı?

"Müfettiş Barthélemy !" diye seslendi komiser birden, sanki bu düşünceye karşılık verir gibi. Alma Köprüsü'ndeki boğulmuş kız davası sizindir. Ben böyle istiyorum. İşi size veriyorum."

(Yine *siz*!) Müfettiş; yaltakçı, elde ettiğine inanamaz bir sırıtışı beceriksizce engellemeye çalıştı. Şapkasını çıkardı.

"Çok teşekkür ederim efendim, gerçekten!"

Mespluchet'nin kenarları kızarmış, yorgun gözleri onu bir an dikkatle inceledi.

"Ve bu işle uğraşırken, öğrendiğin her şeyi sürekli bana bildirmeyi unutma. Şu Grondin... Daha fazlasını bilmek istiyorum."

"İsteğiniz benim için emirdir, amirim."

"Kulağını takdir ediyorum, evlat. Onu yere nasıl dayayacağını biliyorsun. Onu tüm köşe başlarına uzat. Bu hoşuma gidiyor. Buna ihtiyacım var!"

Komiser bastonunun ucuyla cama vurarak, bekleyen sürücüye işaret verdi.

Mösyö Thiers'nin Askerleri

Paris bir irkilmeyle uyandı.

Faron Tümeni'nin üniformaları Belleville yokuşları boyunca coşkun bir sel gibi akıyordu. Boru çalmadan hazırlanarak kışlalarından yeni çıkmış birlikler, Montmartre tepelerini kaplamış, Buttes-Chaumont yamaçlarını tırmanıyordu. En önde, bir albayın komutasında, koşar adım, kabaralı botlarını kaldırımlara aniden bastıran yoğun bir yağmur sağanağınınkini andıran bir gürültüyle vurarak, hafif piyade geliyordu.

Onlar geçerken kepenkler açılıyordu. İnsan yüzleri görülüyordu pencerelerde, şiş gözkapaklarıyla.

İşte bir başka askeri kol... Koşarak geliyorlar... Elli adam... Tozlukları ve çene kayışları deriden...

Saldırganlar bir hışımla geliyorlardı... Karşı taarruza geçen adamlar gibi... Omuzlarında, rulo hâline getirilmiş su geçirmez yaygılar dans ediyordu.

Koşan adamlar... Tüfekleri ölümle dolu... Baş döndüren bir ölüm ırmağı...

Neden gece? *Hey yüce Tanrı*, soğuktu... Ulusal Muhafız ne yapıyordu?

Pencerelerinin önünden üst üste binecek kadar birbirine yakın sıralarla, sürüyle sorguçlu asker şapkası, silahlardan

oluşan bir nehir, bir kırmızı pantolon seli akarken, *pantruchois* (Parisliler), evden eve, saldırıyı tartışıyorlardı. Bunlar kaç tane adamdı? Nereden geliyorlardı? Sokakların, sert görünümlü askerlerle dolup taştığını herkes görebiliyordu. Tüfeklerin ucuna takılı süngüler kötü kötü parıldıyordu. Aynı anda o kadar çok şey oluyordu ki! Adamların hareket tarzı... Bu her tarafı kaplayan kırmızı leke... Halkın tepkisi nasıl olacaktı?

Bütün bu şamatanın biraz uzağında, yarı aydınlık dar bir arka sokakta, püfür püfür esen bir geçidin girişinde, gölgede, kendini göstermeden dikiliyordu o. Soğuğa karşı yakasını kaldırmış, dimdik duruyordu. Şapka kenarının altında karanlık bir mağara... Metal grisi bir Inverness pelerinin sardığı yapılı omuzlar... Yabani muşmula ağacından yapılmış, gümüş kakmalı, silah gibi kullanılabilen, dövme çelikten mahmuzlu ağır bir bastonu sımsıkı kavramış kocaman bir el...

Yanındaki polis memurunun bakışları, pek de ilgi duymadan, yoldan geçen iki sarhoşa yönelmişti: Bir külhanbeyi şapkası takmış bronz tenli bir genç ve başında beyaz saçtan bir hale, burnunun üzerinde de yan yatmış bir kelebek gözlükle yaşlı bir adam.

Sallana sallana ilerleyen çift, kemerin altında, yarı karanlıktaki uzun gölgeyi fark eder etmez, tepkileri birbiriyle pek uyumlu olmasa da korkuyla sıçradılar. Onu geç vakitte işe çıkmış bir hırsız ya da duvarın dibine rahatlayan, civarın kabadayısı olabileceğini düşündüler ve sendeleye sendeleye yolun ortasına doğru kayarak, onun korkutucu suratından mümkün olduğunca uzaklaşmaya çalıştılar. Lakin Grondin, başka bir yemek için bekliyordu.

Onların ayak sesleri giderek uzaklaşıp kaybolurken hâlâ bir heykel gibi, uzaktan gelen askeri harekât seslerini dinledi. Taze rüzgârı çekti burnuna; gözleriyle, görebildiği kadar

geniş bir alanı süpürüp karşı binalardaki yaşam izlerini kaydetti beynine ve kemerli geçidin karanlığından çıktı.

Bir çamaşırhanenin birinci kat penceresinde, kombinezonuyla duran bir kadının attığı çığlığa aldırmadan, pürtüklü kaldırım taşlarının üzerinden ağır ağır karşıya geçip uzaklaştı; *makhilas*ını –geleneksel, kalın Bask değneğini– arkasındaki eldivenli elinde tutuyordu sıkarak.

"Hey! Yurttaş!" diye seslendi çamaşırcı kadın ardından. "Nedir bütün bunlar, bu tantana" Bu kadar kırmızı pantolonu nereden toplamışlar? Ulusal Muhafız ne yapıyor? Askerler bizim üzerimize gelirler mi dersin?"

Ne bir cevap verdi, ne de başını çevirdi. Gittiği yeri biliyordu. Sağlam sırtı Poirier Sokağı'na doğru ağır ağır uzaklaştı.

Çamaşırcı kadın, donuk gaz lambası ışığında daha iyi görebilmek için pencerenin eşiğine dayanıp boynunu pencereden bir kuğu gibi uzatarak, ardından baktı. Bu hareket neşeyle öne fırlamış bir meme başıyla süslü, kocaman, beyaz bir göğsü sermişti ortaya.

O, bu kadar erken bir saat bile olsa, böyle bir küçümsemeyi sineye çekecek bir kadın değildi. Bir saksağan gibi ciyaklaması bir süre daha doldurdu dar sokağı.

"Sen nesin, bir Çinli mi? Devam et öyleyse, Bonapartçı, tak kancaya! Koca yağ lekesi seni!"

Grondin, Berthe Sokağı'nın köşesinde durdu. Bénédict Sokağı'na açılan merdivenlerin payandalarının karşısında bir süre hareket etmeden öylece dikildi. Birkaç saniye sonra artık orada değildi. Yürüyerek gözden kaybolmaktan ziyade, sanki eriyerek yok oluyor gibiydi.

Hâlâ askerler geçiyordu. Bellerinde mataralar, palaskalar, fişeklikler... Savaş düzeni... Biraz uzakta çalan bir boru, toplanma noktasını belirtiyordu. Koşarken kabaraların çıkardı-

ğı yeni bir gürültü sağanağı... Bir artçı çavuşun buyurgan sesi:

"Haydi, gençler, İsa aşkına, düzgün yürüyün. Daha hızlı! Lanet pergellerinizi açın!"

Vinoy birlikleri, tüm ana kavşakları denetim altına alıyorlardı.

General Faron, Belleville Belediye Binası'nı işgal etmişti. Taarruz harekatı Puebla Meydanı'na ulaşmış, 42. Piyade'nin dört bölüğü, on altı parça top ve yedi mitralyöze el koymuştu. Askerlerin uzun süngüleri parıldıyordu karanlıkta.

Halk oluk oluk sokaklara akıyordu. Erkek ve kadın garsonlar, kafe sahipleri, şilte yapımcıları, işçiler, matbaacılar, öğretmenler, işsizler.. Militan erkek işçiler, çamaşırcı kadınlar, hırsızlar, sokak serserileri... Tüm çalışan kesimlerden insanlar... Hepsi bir felaketin gelmekte olduğuna dair güçlü bir önseziyi paylaşıyorlardı.

Yurttaş grupları her yanda bir araya gelip durum değerlendirmesi yapıyor, edindikleri bilgileri paylaşıyorlardı. 18. İlçe sakinleri harıl harıl tartışıyorlardı. Ve de bu tartışma öyle alçak sesle, kendi aralarında kalacak biçimde de olmuyordu. Gözleri, adım adım her tarafı kuşatan askerlerin üzerindeydi.

"Şu kalabalığı görüyor musun?"

"Kim onlar?"

"Piçler!"

"Çığ gibi geliyorlar! Sokaklar onlarla dolu!"

"Herhalde monarşistler..."

"Haydi oradan şapşal. Bunlar, d'Aurelle de Paladine'in ekibi."

"Tanrım! Apoletlerini Coulmiers'den sonra söktürttüğüne eminim."

Her yanda bağırtılar, haykırışlar.

Butte'ye açılan sokaklar tüyleri diken diken insan kalabalıklarıyla doluydu. Orada burada silahlı bir ulusal muhafız beliriyor, kafası kopmuş bir kaz gibi şaşkınca şöyle bir dolanıyor, ardından Château-Rouge'a doğru yöneliyordu. Bu adamlar, kendilerine önderlik edecek birilerini arıyorlardı.

Bağırtılardan oluşan bir uğultu... General Lecomte ve General Paturel, Télégraphe Sokağı'nı tırmanıyorlar...

"Bu bir tecavüz!"

"Muhafızlar onları madara edecek!"

"Afişler yapıştırıyorlar."

"Saat kaç?"

"Dört buçuk. Fırıncının fırını yakına zamanı."

"Kimse onları durdurmaya kalkışmamış mı?"

"Göründüğü kadarıyla hayır."

"Belleville'e gelişlerini duyamadılar herhalde."

"Çok hızlı hareket ettiler."

"Ne sırt çantaları var, ne de teçhizatları..."

"Yürürken daha hafif olmak için, Tanrım! Hırsızlar gibi!"

Montmartre'da, Paturel Tugayı, hiçbir direnişle karşılaşmadan la Galette değirmenine varmıştı. Lecomte'tan gelen bir mesaj, Solférino Kulesi'nin düşmesinin yakın olduğunu haber veriyordu.

Her taraf karmakarışık... Tholoxé Sokağı, l'Empereur Sokağı, Premier-Chemin Sokağı...

Uğultu, insanları yataklarından söküp kaldırıyordu. Gürültülü bir biçimde birbirlerine seslenenler, cevap verenler...

Gaz lambasının ışığında, karnını kaşıyan cesur bir köpeğin gölgeli hatları... Kaldırımların üzerinde takırdayan tahta ayakkabılar... Gürültüyle açılan bir pencere, görünen bir ayaktakımı şapkası, bir yerlerden yeni bir şeyler öğrenme arayışındaki bir kadının sesi... Uzakta bir borunun giderek sönen feryadı...

Kızgınlık yüklü bir kahkaha... Sövüp saymalar... Uzaktan gelen seslerin sokaklardaki yankısı...

Top tekerleği gürültüsü... Silahların ilki... Elle çekiyorlar...

Cesaretin Yüz Çeşidi

Çocuklar ayakta dolaşan büyüklerinin çıkardığı seslere uyanmışlardı. Olup biteni anlamak için uykulu gözlerle yataklarından kalkmış, soğuk zeminle temas etmesin diye parmak uçlarını yukarı kaldırarak, topukları üzerinde, karanlıkta öteye beriye çarpa çarpa lavaboyu arıyorlardı. Onlar şimdi Badinguet'nin burnunu bükeceklerdi; hem bundan, hem de III. Napoleon'un yaygın takma adını kullanmaktan gururluydular. Her zamanki gibi burunlarının üzerine ya da kulaklarının tozuna inen bir şaplakla ödüllendirilip ödüllendirilmeyecekleri de belli değildi ama.

"Gidin de ayaklarınızı yıkayın! Bu pis ayaklarla devrim yapılmaz."

"Bu, devrim mi?"

"Öyle gibi görünüyor."

"Kiminle çarpışıyoruz?"

"Henüz bilmiyorum, canım."

"Ama anne! Kime karşı dövüşüyoruz?"

"Nereden bileyim? Günde üç kuruşluk ücrete karşı! Dört franklık tereyağına karşı! Açlık ve adaletsizlikle geçen yıllara karşı!"

Pırıl pırıl tıraşlı, sert suratlı bir subay askerlerin önüne geçti ve kılıcını kaldırarak bağırdı: "İleri!"

"Sol! Sağ!" diye haykırdı onun ardından bölüğün başçavuşu. "Sol, sağ, sol. Dirsek hizası, lanet olsun! Başlar yukarı! Omuzlar geri!"

Panjurlar gürültüyle kapandı. Uygun adım yürüyen kırmızı pantolon ırmağı aktı da aktı; binlerce cilalı bot kaldırım taşlarını ahenk içinde dövüyordu. Bir saat öncenin uyumsuz koşar adımı, yerini çok daha korku salan bir düzene bırakmıştı.

İnsanlar bunu hissedebiliyordu. Zemin sarsılıyordu.

Sergilenen hareketlerin küstahlığının yarattığı kızgınlık, evlerde bir isyan ruhu yükseltmişti. Halk haklı bir öfkeyle gerilmişti. Eziyet altında inim inim inledikleri konumlarından henüz kurtulmuş, en yoksul sınıfların iradesi, Komün ruhuna can üflüyordu.

Blanqui'nin mirasçıları ayağa kalkmış, sokaklara fırlamışlardı. İlk ortaya atılan, geceliği içinde bir gençti. Binaların merdivenlerine aşağı gümbür gümbür akan bir insan çığı birikiyordu avlularda. Bazılarının elinde silah vardı.

Bir korse imalatçısının oğlu olan on beş yaşındaki ambalaj işçisi Guillaume Tironneau, Lévisse Sokağı, 7 Numara'nın arka kapısını açtı ve sessizce sokağa kaydı. Phare Meydanı'nı ok gibi geçip yapraklarından soyunmuş kestane ağaçlarının arasına daldı.

Tironneau, sekiz yaşından beri, sırlı kiremit üreten bir imalathanede günde on beş saat çalışıyordu; öğlen bir kaldırım kenarına oturup da bir parça ekmek yemek üzere, işine ara verdiği vakte kadar, sandık çiviliyordu. Bazen kendine, kupası bir *sou*luğundan* bir ya da iki kupa biranın yardımıyla yuttuğu, üç *sou*luk bir Harlequin –daha iyi lokantaların,

* Eski Fransız bozuk para birimi. (ç. n.)

bütçesi ancak ona yetebilen türden aşevlerine sattığı, artık et yemeği– ısmarlardı.

Şimdi, alanı gerisin geriye koşarak geçiyordu. Yerdeki bir miktar çamur ayağının kaymasına yol açtı; dengesiz bir biçimde üzerine düşüp bileğini burktu. Avluya girdiğinde, sağlam elinde, üzerindeki yapıştırıcı hâlâ ıslak olan bir afiş tutuyordu. Afiş, Paris sakinlerine ve Ulusal Muhafızlara sesleniyor, onlardan hükümet yetkililerince girişilen eylemi desteklemelerini istiyordu.

"Bu, Mösyö Thiers'in bir girişimi" dedi berrak bir kadın sesi. "Halkı silahsızlandırmaya çalışıyor."

Bu aklı başında kadın, Jeanne Couerbe adlı bir kadın terzisiydi. "Louise'e haber vermeliyiz!" diye devam etti, aceleyle önlüğünü çözerken.

İnce, enerjik yüzünde hemen öne çıkan, zekice parıldayan açık mavi gözleri vardı. Üst üste gelen hamileliklerin tükettiği bedeni de ürkütücü derecede zayıftı; fakat dudaklarının şevkle titreyişi yeterince güç vaat ediyordu.

"Louise'e haber vermem gerek" diye tekrarladı. "O, Kamu Selamet Komitesi'nde görevli. Ne yapmak gerektiğini bilir."

"Bize ne yapmamız gerektiğini söyleyecek bir kadına ihtiyacımız olduğunu da kim söylüyor?"

Pürüzlü bir erkek sesiydi bu. Abel Rochon... Hepsi tanırdı onu. Jeanne adamın gözlerinin içine baktı. İnsanlar dinlemek için iyice yaklaştılar.

Rochon, yüksekten atan, ağzı kalabalık bir adamdı. Ağzında diş kalmamış, iriyarı bir boyacı... Eline biraz para geçtiğinde, Poissoniers Sokağı'ndaki bir batakhanede, tezgâh altından satılan berbat, sert, zehir gibi bir ikinci sınıf şaraptan günde dört litre içerdi.

Avlunun arka tarafındaki sağlıksız, ev denmesi güç bir döküntüde, fakirliğin vaktinden önce çökerttiği, narin ve

nazik bir kadınla birlikte yaşıyordu: Adelaïde Fontieu adlı, "polisçe tanınan evli olmayan kadın" veya başka bir deyişle bir fahişe... Belalısı onun kazandığıyla geçinen bir orospu... Civardaki müşterilerin, Adelaïde'ın dayanıklı kasıklarının etrafında bozukluklarını şıngırdatmaya geldikleri Abbesses'e* çıkan Girardon Sokağı boyunca, Rochon'un bir pezevenkten başka bir şey olmadığı fısıldanırdı.

"Louise Michel mi?" diye taş attı boyacı, "Böyle lanet bir ihtiyar kargayı niye omzumuzda taşımak isteyelim ki?"

"Fikrini kendine sakla, Badana!" diye sertçe karşılık verdi Jeanne. "En iyisi nefesini evini geçindirmek için harca sen."

"Ne demek istiyorsun? Rochon haklı!" diye kadın tellalının yanında yer alarak araya girdi cüce gibi kısa, kambur bir ayakkabı tamircisi. "Lévisse Sokağı'nda, kendi kendimize yatmaya gidecek kadar büyüğüz biz. Bizi yatırmasına ihtiyacımız yok, bu kızıl bakirenin!"

"Yatağa döneceğini de kim söyledi sana?" diye cevap verdi soğuk bir biçimde Jeanne Couerbe, küçük, çirkin fitneciye sırtını dönerek. Onu hemen aklından silerek sesini yükseltti ve etrafındaki insanlara seslendi.

"Elinde silahı olan herkes kapsın gelsin ve sokaklara çıkalım."

Erkeklerin bir kısmı alkışladı. Uzun binanın dibinde birikmiş, sağlam görünüşlü otuz kadar adam da alkışlayanlar arasındaydı. Onların desteğinden, bariz coşkularından enerji alan Jeanne, sanki daha da uzamış görünüyordu. Hâlâ biraz uzakta duran bazı kadınlara seslendi:

"Siz değerbilir bir kitlesiniz! Okulda tüm çocuklarınıza okumayı öğreten kim? Eldiven fabrikasında greve çıktığı-

* Abbess: Kadınlar manastırının baş rahibesi; burada ironik bir kullanım söz konusu. (ç. n.)

nızda sizi kim destekledi? Kimdi kötü zamanlarda çocuklarınıza yiyecek veren? Kim belediye binalarında kadınların gelirden pay aldığı atölyeleri örgütledi? Çok iyi biliyorsunuz ki o, Louise Michel'di! Ve sen, Léonce" dedi bir dula dönerek, "Senin Marion'unun işini Louise'e borçlu olduğunu unutman pek fazla zamanını almadı."

Yukarıdan, birbirlerinin arkasına gizlenmeye çalışan, el ele tutuşmuş anneyle kıza dikmişti gözlerini. Açık mavi gözler, kıskıvrak yakalayıp adeta oldukları yere çivilemiş, tepeden aşağı bir güzel didikleyerek temizliyordu onları.

Civarda Kadife Göz olarak bilinen ayakkabı tamircisi, çirkin siluetini yavaşça kalabalığın ortasına kadar sokmuştu. Ağırlaşmış göz kapaklarının altında parıldayan güzel kahverengi irisleriyle dinleyicileri okşuyor, uzun kirpiklerinin arasından komik bir biçimde yan yan en yakındaki kadına bakıyor, omzundan uzanıp ufak bir tepe gibi duran kamburu okşuyordu.

"Buralarda kadın öğretmenlere ihtiyaç yok" dedi aniden, imalı imalı. "Kızlar mühürlerini on üçünde açarlar burda. Evde kendi sayfalarını yazmak için yeterince alıştırma yaparlar benim şeyimin üzerinde... Masamın..."

Jeanne, bu müstehcenlik taşan müdahaleyi görmezlikten geldi. Onun gözleri Léonce'un üzerine sabitlenmişti ve de Marion'un... Onlara dikiliydi gözleri. Onları haşlıyordu tepeden aşağıya.

"Eğer gelmiyorsanız, çekilin önümden" diye söylendi iki kadına. İleriye doğru birkaç adım attı. "Çekil yoldan, Léonce. Bu iş bittiğinde her gün karşında göreceksin beni ve her gün kendinden utanacaksın."

"Neden gitmek, belaya dalmak ve pirzola gibi doğranmak bize düşüyor hep? Bizim, fakir insanların, işçilerin ve zanaatkârların kaderi niçin böyle olsun?" diye direndi ayakkabı

tamircisi. "Politika, biz olsak da olmasak da aynı şekilde devam edecek?

"Bana bak! Kes şu zırvalamayı! Bir erkek için boktan mazeretler uyduruyorsun." Yeni ses sakin, adeta ölü gibi, ama kararlıydı. Jeanne'nin destekçisi, Emile Roussel adlı bir çilingirdi. "Eğer kırmızı pantolonlular Montmartre'daki silahları istiyorlarsa, onları bizim üzerimizden geçerek taşımak zorunda kalacaklar!" Halkın dikkatini şekilsiz ayakkabı tamircisinden uzaklaştırmak için, bir kömür arabasının pek de dengeli olmayan orta kolunun üzerine tırmanmıştı.

Emile bir ray gibi incecikti. Çocukluğunda alçıtaşı ocaklarında çalışırken kaptığı pis öksürükten dolayı, bedeninde "Mon petit riquiqui"* veya "Fatma la danseuse"ü** söyleyecek ya da Merkez Komite'de bir konuşmacı olacak kadar nefes yoktu; lakin konuşma kabiliyeti yüksekti. Mahalleliler bu Butte serçesinin, yumuşak ama etkili konuşma tarzını sever ve takdir ederdi.

Onun takma adı Tel'di. Rüzgârdan korunmak için taktığı kukuletasının altından parıldayan gözler... Cik cik öten cansız sesini son düzeyine kadar yükselterek gürültüyü bastırdı.

"Yataklarınıza geri dönmeniz olacak iş değil, yoldaşlar. Bu toplar bizim! Askerlere cesurca karşı koyun. Ve eğer savaş kapıya dayanmışsa, onu cesaretle göğüsleyin. Size ateş etmeleri konusunda meydan okuyun onlara! Şarapnel karşısında herkes eşittir! Yoksul taburlarını hiçbir şey durduramaz!"

Bir kolunu şüpheciler grubuna doğru uzattı. "Korkak ve zayıfların cehenneme kadar yolu var!" diye haykırdı. "Devrim, erken davranan halkın işidir. İleri!"

* Benim küçük rezilim. (ç. n.)
** Dansöz Fatma. (ç. n.)

Onaylayan bağırtılar. Yumruklar havaya kalkmıştı; bazıları silah tutuyordu.

Jeanne Couerbe kalabalığın arasından güçlükle ilerliyordu; yoluna çıkmaya çalışan Kadife Göz'ü zorlanmadan kenara, kamburu ve dik dik bakan kız arkadaşıyla birlikte ait olduğu gölgeliklere geri itti.

"Haydi iş başına, herkes!" diye bağırdı. "Ve öfkenize hâkim olun!"

Kararlı yüzler tıkamıştı geçtiği yolu. Aynı sahanlığı paylaştığı komşuları tanıdı: Marceau, Ferrier, Voutard. Ve Blanche, birlikte çalıştığı bir kadın terzisi...

"Hadi, hepiniz!" dedi. "Bağcı bıçakları bulun! Tezgâhlardan keskileri kapın! Bir silah edinin!"

Alanı, bir köşeden öteki köşeye kadar geçti. Annesini tutmuş yanında sürükleyen Marion da peşindeydi. Diğer kadınlar arkalarından sel gibi akıyorlardı. Daha şimdiden cesaretin yüz çeşidini sergileyen bir orduydular.

"Hepinizi o kadar çok seviyorum ki!" diye seslendi Jeanne onlara kafasını çevirmeden. Sonra birden sustu.

Öyle çok da uzak olmayan bir yerden, Butte'nin doğu tarafından, hafif silah sesleri gelmeye başlamıştı.

Montmartre'da Çalan Trampetler

Silah seslerinin duyulmasıyla kesilmesi bir oldu.

Birincisini takip eden ve bu kez daha da yakından gelen ikinci bir silah sesi dalgasıyla iyice uyarılan, Polonyalı Meydanı'ndaki ana top cephaneliğinde nöbetçi olarak görevli, 61. Ulusal Muhafız Taburu'ndan Muhafız Turpin, piposunu indirdi ve havaya dumanlar savurarak kum torbalarından oluşturulmuş tabyanın ucuna doğru ilerledi. Karanlığın içini gözleriyle dikkatle tararken, Müller Sokağı'na yukarı hareket eden gölgeler görür gibi oldu. Sanki giderek yaklaşıyorlardı.

Biraz sonra, Lecomte'un birliklerinin önünde kendisine doğru gelen silahlı polisleri net bir biçimde seçebiliyordu. Paris halkının ölesiye nefret ettiği İmparatorluk polisinin koyu renk üniformalarını ayırt etmek zor değildi. Fısıltıyla küfrederek tüfeğini kaptı, süngü önde nizami duruşa geçti ve parola sordu.

Doğrudan üzerine geliyorlardı; göründüğü kadarıyla düzinelerce adamdılar. "Dur!" diye bağırdı tekrar. Tüfeğinin horozunu kaldırarak atış pozisyonu aldı.

Bir Major Vassal'ın emriyle jandarmalar derhal ateş açtılar ve zavallı Turpin, tek bir el bile ateş edemeden ağır yaralı olarak yere yığıldı. Çoğunluğu Korsikalıya benzeyen yeni

gelenler, hızla ve becerikli bir biçimde etrafı tuttular. Belli ki subay işini bilen biriydi.

On dakika sonra, Rosiers Sokağı, 6 Numara'da bulunan Ulusal Muhafız Karargâhı'ndan duruma müdahale etmek üzere hızla fırlayan adamlar, öyle etkili bir açıdan ve öyle yoğun bir ateşle karşılaştılar ki oldukları yere çivilenip derhal esir alındılar. Sadece az sayıda kişi yan sokaklara dalıp kaçabildi. Birkaçı nefes nefese Moulins ve Traînée Sokaklarının karlı yokuşlarını tırmanıp diğer bölgeleri uyarmak üzere dağıldılar. Diğerleri, belediye binasına dönmek üzere tahta merdivenlerden aşağı, yuvarlana yuvarlana indiler.

Koşarak uzaklaşırlarken merdivenlerin dibine yakın, yaşlı bir armut ağacının dalları arasında hareketsiz duran, hemen arkada karanlığın içine doğru yükselen büyük duvarın üzerindeki benek benek gri gölgelerden ayırt edilmesi güç bir adamın farkına varmaksızın, yanından geçtiler.

Adamların telaşlı ayak sesleri uzaklaştı. Horace Grondin'in etkileyici yüzü, sakin bir biçimde gecenin perdesinden sıyrıldı ve bir gaz lambasından yayılan ufak bir ışık diliminden bir anlığına kayıp geçti: Bir girdap gibi dönüp duran dondurucu havanın ortasında, metal grisi bir hayalet... Saatine baktı. Yarım saatten daha kısa bir süre içinde, bu karanlık ve kasvetli 18 Mart sabahının saat 7'sinde, St. Peter Kilisesi'nin altı kollu, kemerli, yarım daire biçimindeki çıkıntısının altında, koro yerinin hemen arkasında Bay Edmond Trocard'la, namı diğer "Kuyumcu"yla buluşacaktı. Sürekli bağlantılarından biri olan bir kumarbazla, bir büyük balıkla, Ourcq kıyılarında faaliyet gösteren bir haraççı ve katille...

Sûréte müdürünün yeni yardımcısı, sokak lambasının alevinin ötesine, hâlâ hafif bir yağmur döken isli gökyüzüne baktı. Hızla hareket eden kocaman, kirli bulutlar, kısa sürelerle ayın donuk parlaklığını parçalara ayırıyordu.

Mösyö Claude'un polis memuru, iri, boğum boğum eliyle bastonunu kavramış hâlde, sırılsıklam ağaçlara vuran rüzgârın ve oluklar boyunca şırıldayan suyun musikisine kulak verdi bir süre. Gözleri, hiç acele etmeden, bir testerenin dişleri gibi dizilmiş evleri, binaların gaz lambalarının ışığında yıkanan ön cephelerini, gölgeler içindeki küçük bahçeleri dolaştı.

Birdenbire çok da uzak olmayan bir yerden bir ses yükseldi: Hızla sert ve kızgın bir tizliğe yükselen, kesikli bir gümbürtü. Montmartre trampetlerinin sesi... İrili ufaklı düzinelercesinin... Ahenk içindeki vuruşlardan yayılan dalgalar, bıçağın kemiğe dayandığını haber veriyordu, bütün anlaşmaların iptal edildiğini ve göğün zapt edileceğini...

Horace Grondin sert bir yüzle, bir eli belinde, adımları muntazam, derin ve düzenli nefeslerle ve ona rehberlik eden, metal uçlu bastonuyla her basamağın tahtasını yoklayarak merdivenleri çıktı. Yalnızlığın donuklaştırdığı gözlerinde tuhaf, sabit bir pırıltı vardı. Etrafında olup bitenden habersiz bir uyurgezer gibi hareket ediyordu.

Ruhunun kilitli zindanında gözle görülmez irinler üreten korkunç bir dönemin bıraktığı yaralardan, kimsenin haberi yoktu. Bu bükülmez adamın, insanı itaate zorlayan bu dik bakışlarının, kıvrak bedeninin, güçlü kaslarının ve enerjik yüzünün, onun onulmaz yaralara aşinalığını maskelediğini kimse düşünemezdi.

Heybetli bedeni Tertre Meydanı'na açılan merdivenleri tırmanırken, uzakta, gerçekliği olmayan bir düş dünyasında giderek yok olan görüntüsü, çiseleyen yağmurun oluşturduğu fonda eriyip kayboluverdi.

Yukarılarda bir yerde, bir kilise çanı, aniden, tiz bir sesle, gecikmiş bir uyarı işareti verdi.

Mösyö Claude'un Polis Memuru

Montmartre'ın çanları çılgınca çalıyor, Clignancourt'da trampetler herkesi silah başına çağırıyordu. Halk Butte'ye açılan sokaklarda birikiyordu. İnsanlar endişeli, ama kararlı, ağır adımlarla yürüyorlardı.

St. Peter Kilisesi'nin önündeki teras biçiminde yapılmış avluya çıktığında Horace Grondin, yakın denebilecek bir mesafeden gelen sesleri duydu; top arabalarının kaldırımlarda yarattığı yoğun gürültü. Eski Calvaire Mezarlığı'nın kenarı boyunca uzanan, gölgeler içindeki bir patika, demir parmaklıkların arasında ve budak budak olmuş, eğri büğrü, üzerinden sular damlayan yaşlı bir ağacın altında bulunan kilitli bir kapıya ulaşıyordu. Paltosunun derinliklerinden bir yerlerden bir anahtar çıkardı ve deneyimli olduğunu gösteren bir rahatlıkla, iyi yağlanmış kilidi açtı.

Montmartre Kraliyet Manastırı'nın bahçesinde, Richelieu tarafından yaptırılmış eski Haç Yolu'nun uzantısı olan bir patikadaydı. Üzerlerine tırmanmış sarmaşık ve böğürtlenlerin süslediği olağanüstü büyüklükte ve üst üste binmiş akasya ağaçlarının arasındaki son Durak'a varan Grondin, hiç tereddütsüz sık çalılıkların arasına dalıp yoğun kokular yayan bitki örtüsünün arasında gözden kayboldu.

Etrafı sazlarla sarılı durgun bir gölcüğün köşesinde koruluktan çıktı. Etrafta kimse bulunmadığından emin olmak için bir süre sessizce bekledi. Yükselmekte olan güneşin yaydığı henüz hafif ışıltı, bir an için gardırobun derinliklerine asılı canlı kırmızı bir elbise gibi parıldadı, ufuk boyunca güzel bir altın çizgi çekti ve gelenin daha ılık bir gün olacağı vaadinde bulundu.

Grondin'in yürüdüğü patika, şimdi boydan boya kanalların ve çatlakların yardığı ekilmemiş bir arazide, tarihleri ta Merovenj* dönemine dayanan, hepsinin üzeri böğürtlen çalıları ve yıkılmış ağaçlarla dolu eski mezar ve taş lahit yığını arasında kıvrılarak gidiyordu. Kayıtsız ve acımasız bir tarihin harabeye çevirdiği nemli ve yaslı, ama bir zamanlar gürültü patırtının, kahkahaların, utançların ve lanetlemelerin hayat verdiği, lâkin artık sadece her çatlağında kum gibi kaynayan ve hastalık yayan haşaratın mekân tuttuğu bir alandı burası. Fakat yıkılmış mezar taşlarının, çatlamış lahitlerin ve yaşlı porsuk ağaçlarının boğum boğum olmuş iri, kara gövdelerinin iç karartıcı görüntüsü, polis memurunun ruh hâlini pek de etkiler görünmüyordu.

O, dişlerinin arasında yanmayan bir pipo, kanı damarlarına hücum etmiş, fakat yüzü sakin, temposunu bozmadan yürümeye devam ediyordu. Grondin, hiç yabancılık hissetmediği bir çevredeydi. Onun Saint-Martin-des-Champs Manastırı gibi ihmal edilmiş ya da unutulmuş yerlere yönelik içgüdüsel tercihi, düşkünlerin ve toplum dışına itilmişlerin dünyalarına aşinalığı, ölümle sıkı fıkılığı, resmi polis raporlarında görülmezdi. Ama onun kanun adamı tarzını şekillendiren, ona sezdirmeden katilleri takip etme ve yakalama

* Geleneksel olarak Fransa'daki ilk kral soyu kabul edilen ve 476–750 arası hüküm sürmüş Frank hanedanı. (ç. n.)

konusunda o akıl sır ermez kabiliyeti vererek kendine özgü sıra dışı avcılığını kazandıran da bunlardı.

Çamurlu bir patikaya girdi. Kapıları ve pencereleri sürgülü bir binanın yanından geçti. Yine evlerin arasındaydı. Geceki kar ve dolu fırtınasının ardından, ortalık hâlâ oldukça karanlıktı; ancak yeni gün çatıların tepesini belli belirsiz aydınlatmaya da başlamıştı. Polonyalı Meydanı iyice ortaya çıkana kadar, barut deposu olarak kullanılan bir binanın köşesindeki bankın yanına sinerek bekledi.

Major Vassal'ın adamları, göze daha ufak görünen, yaklaşık bir düzine ağır silahı elle taşımayı deniyorlardı. Jandarma grupları, hep bir ağızdan tempo tutarak top arabalarının üzerine monte edilmiş iri, küt metal kütleleri Tertre Meydanı'na doğru çekiyorlardı. Bunlar, Amerikan İç Savaşı sırasında geliştirilmiş hızlı atış yapan silahlardan esinlenilerek Yüzbaşı Reffye tarafından tasarlanmış, çok namlulu mitralyözlerdi. Namluları bir kolun çevrilmesi suretiyle peş peşe ateş ediyordu. Dakikada 150 el atış yapabiliyorlardı; lakin taşındıkları araba ve cephaneleri hariç, 800 kilogram geliyorlardı ve neredeyse daha büyük olan sahra topları kadar ağırdılar.

88. Piyade Alayı'na bağlı bir tabur Solférino Kulesi'nin eteklerinde konuşlanmıştı. Grondin, Elbeuf yünlüsünden paltosunun derinliklerine uzanıp elindeki *zouave** başlı piposunu keten ciltli bir not defteriyle değiştirdi ve kırmızı-beyaz çizgili sayfalara, büyük bir itinayla, el konan silahların sayısı ve tipini not almaya başladı. Bu arada bu silahların, mükemmel bir askeri düzen içinde dizilmiş yüzlerce ağır topun yanında, önemsiz bir miktar oluşturduğunu da belirtti. Saatini

* Zuhaf, Fransız ordusunda hafif piyade askeri. (ç. n.)

kontrol ederek 6.37'de, birtakım 18. İlçe sakinlerinin topların bulunduğu alanda birikmeye başladıklarını da ekledi.

İşine yoğunlaşmaktan kaşları çatılmış Grondin, Parislilerin oluşturduğu kalabalığın heyecanlı göründüğünü ve jandarmalara, düşmanlık belirten ifadelerle bağırdıklarını yazdı. Ayrıca, bir kızgın insan topluluğundan diğerine Louise Michel adının dolaştığını belirtti. Ve de onun gelmek üzere olduğu söylentisinin...

Sahiden de bir grup kadın yaklaşmaktaydı. Etrafı rahatça gözlediği yerden inen Grondin, onların geçişini izlemek için geriye çekildi.

Yüzden fazla insan Cottin Pasajı'ndan aşağı akarak gelmekteydi. Önlerinde soytarı kılıklı, paslı menteşe gibi sesiyle genç bir horozu andıran, dar omuzlu bir adam yürüyor, bir parça mavi ipeğin süslediği üç katlı bir külhanbeyi şapkasını sallıyordu.

"Bayanlara yol açın! Yol verin, arkanıza bakın! İşte halk geliyor!"

Horace Grondin adamın adını not defterine kaydetti. Bu bir deri bir kemik, laf cambazı ajitatörü iyi tanıyordu. Onun bir çilingir ya da ev ve kasa soymak üzere maymuncuk imal etme virtüözü olarak hünerine birçok kez tanık olmuştu. Bu üstün meziyetine karşın, Emile Roussel, namı diğer Tel, ev hırsızlığını işten çok eğlence olarak gören biriydi: Her şeyden üç adet bağışlanmış bir halk şarkısı kahramanının, the Usher Cadet-Rousselle'in, yaşayan son torunu olduğu iddia edilen bir Auxerreli.

Roussel göründüğünden çok daha varlıklıydı. Paris'in değişik kesimlerinde en azından üç-dört evi vardı. Bu evlerde yetkililerle başı dertte olan politik dostlarını ya da doğru yoldan edinilmemiş kazançlarını saklardı. Hatta arada bir inzivaya çekildiği, Marais'teki bir otelden ve Touraine'deki bir

malikâneden de söz ediliyordu; lakin bu söylenti kötü niyetle çıkarılmış da olabilirdi.

İşin doğrusu –en azından şimdiye kadar– şuydu ki polisin, onun baş döndürücü yükselişinin nedenlerini bulmak üzere koyulduğu yol, kanıt yokluğuyla kesiliyor ve bizim kilitlerin efendisi, Montmartre, Lévisse Sokağı, 7 Numara'da işiyle gücüyle meşgul, namuslu bir adam pozu keserek ayaktakımının gözünü boyamaya devam ediyordu.

Yeraltı dünyasının önde gelen kişilikleriyle kıdemli polis memurlarının arasındaki, şaşılacak derecede içli dışlı, dolayısıyla karmaşık danışıklı dövüş biçimleri üreten ilişkiler, hep anlatılagelmiştir. Bu ilişkiler, işin içyüzünü bilmeyenlerin aklına hemen kötü alışkanlıklar ve yozlaşmayı getirir. Aslında onlar, içine kapalı bir dünyadaki yakın temasların ürünüdürler. Bu ortamın önde gelen parlak simaları, ünlerini yarıştırmaktan geri duramazlar ve birbirlerine fazla bağlı olmamakla birlikte, götün etrafına toplanan mayısböcekleri gibi, birbirlerinden ayrı da duramazlar.

İşte Tel ile Sûreté alt yöneticileri arasındaki ilişkiler de bu türdendi. Grondin, adamlarının hiç iş üstünde yakalayamadığı zeki bir arakçının, bir miktar saygıyı hak ettiğini düşünüyordu. Diğeri ise şamatayla karışık bir küçümseme havasındaydı; talihine ve zorlu mesleğinin kazandırdığı deneyime güveniyordu. Bir şey çalarken yakalanmadığı sürece polis memurunun, onun servetininin kaynağını araştırmayacağı yolundaki sözünü tutacağından emindi.

Roussel yaklaştığında ona doğru ilerleyen Grondin, yanından geçen adama doğru mırıldandı: "Seni şişe geçireceğim, Tel! Elime düşeceksin. Çok sürmeyecek bu."

Öteki, yüzüne yayılan bir gülümsemeyle, sevecen ve aynı takılmacı tonda karşılık verdi: "İyi olurdu, benim yaşlı aynasızım! Lakin hemen şimdi olmaz. Bugün biraz meşgulüm."

"Ev soymaya mı gene?"

"Amma yaptınız, Bay Cellat Efendi! Söyleyin bana, Komün'le henüz izdivaç yapmışken, nasıl anahtar-kilit işleriyle uğraşabilirim?"

"Kötü bir eş seçimi, Tel."

"O kadar emin olmayın, Mösyö Grondin. Askerler her an bizim tarafa geçebilir. Bütün bu atıcılık müsabakası bir insan kasırgası yaratabilir!?

Hırsız, bir yılan balığı gibi hızla kalabalığın arasına karışmıştı bile, hem de gök gürültüsüne benzer bir osuruk patlatarak. Aynasızlara neyin ne olduğunu böyle gösteriyordu. O, kanunun üzerinden her zaman bir yel gibi geçmişti.

Zorlukla çıkan sesi gene de gürültüyü bastırıyordu: "Haydi, bayanlara yol açın! Arkaya dikkat! Korkaklar ve zayıflar kenara çekilsin! İşte Louise! Louise geldi, aramızda!"

Louise Michel

Aniden o ortaya çıktı; büyük bir grubun önünde uzun adımlarla yürüyordu. Paltosunun altından bir karabina görünüyordu.

Saçları gösterişsiz bir biçimde arkaya toplanmıştı; ince, sıkılı dudakları, soluk oval yüzüne güçlü bir ifade veriyordu. Bu Victor Hugo ve Henri de Rochefort aşığı, ilk bakışta kadınsı çekicilik açısından pek zengin görünmüyordu.

Ondaki her şey –düz beyaz yakalı elbise, süs olarak taktığı basit işlemeli taşlı broş, sert hareketler– son derece sade bir görünümü vurgulamak üzere tasarlanmış gibiydi. Fakat kendisine eşlik eden kadınlardan biriyle –Marie Lavardure, Jeanne Couerbe ya da Henriette Garoste ile– konuşmaya başladığında, geniş çehresinden zekâ parıltıları fışkırdı; bakışlarındaki yoğun güç, bir liderin su götürmez otoritesini yansıtıyordu.

Sesi enerjikti, sözleri ise kısa ve yalın.

"Ne oldu burada?"

Birçok ağızdan çıktıkları için anlaşılması güç bir biçimde birbirine karışan yanıtları sabırla dinledi.

"Nerede o?"

Diğer kadınlar askerlerin arasından onu takip ettiler. Arka tarafta bir aşağı bir yukarı yürüyen, asıl kaygısı hâlâ gel-

meyen atlar, adamlarının huzursuzluğu ve yakın sokaklarda giderek büyüyen yaygara olan General Lecomte'un umurunda bile değildi onlar.

Louise karabinasını Jeanne Courbe'ye verdi ve askerleri yararak ileriye, talihsiz Turpin'in yerde öylece yattığı tarafa doğru geçti. Yaralı adama ilk müdahaleyi genç bir doktor yapıyordu. Louise, göğsünü çaprazlama boydan boya geçen kuşaktan, onun ilçenin belediye başkanı Clemenceau olduğunun farkına vardı. "Bu adam ölüyor" diye açıkladı genç adam kısaca. "Hastaneye götürülmesi gerek."

Askerlerinin ön hatlarının arasından geçerlerken, aniden yerden biter gibi karşılarına çıkan Lecomte onları durdurdu. Yaralı adamı götürmelerini istemiyordu. Kararlı çenesi ve taştan suratıyla, gözlerini genç kamu görevlisinin çıkık Slav elmacık kemikleri ile çalı gibi sık kaşlarının arasına gömülü, pırıl pırıl parlayan gözlerine dikti.

"Bu adamı götürmemize izin verin" diye haykırdı Clemenceau. "İnsanlık adına!"

Lecomte izin vermiyordu. Onun kendi öncelikleri vardı.

"Sizin, halkın, sedye üzerindeki cesetleri teşhir ederek nasıl ayaklanma çıkardığınızı bilirim" diye tersledi subay. "Bu sizin alanınız değil, Bay Belediye Başkanı. Bizim kendi doktorumuz var."

Dr. Clemenceau'nun ağzı, öfkeden öyle bir çarpılmıştı ki Frenk bıyıkları bile bunu gizleyemiyordu. Belediye Başkanı otuz yaşındaydı ve henüz siyasal arenadaki ilk acemi adımlarıydı. Kanı damarlarına hücum etmişti. Yardımcısı Dereure'un ona yönelen bakışlarında, bir generalle böylesine rahat ifadelerle konuşulmaması gerektiğini anlatan bir suçlayıcılık vardı. Lanet olası embesil! Clemenceau'nun tepesi iyice attı. Gene de dilini tutmayı becerdi; sertçe arkasına döndü ve belediye binasına gitmek üzere oradan ayrıldı.

Louise Michel sakince, ölmekte olan adamın yanına diz çöktü ve onu rahatlatmak için elinden ne gelirse yaptı.

Çok uzak olmayan bir yerde, Horace Grondin, kendisi için çok önemli olan not defterini hafif bir çarpma sesiyle kapattı. Elastik ipten ilmeklerini bağladı ve onu, paltosunun koltukaltına özel olarak dikilmiş, geniş, oraların yeraltı argosunda *valade* denen, bir tür kaçak avcı cebine yerleştirdi. Ardından oradan uzaklaşmaya başladı.

Biraz sonra Louise Michel ve kuyruklu yıldızın kuyruğu gibi peşindeki kadınlar da ona yetiştiler. Kadınların yüzlerini dolaştı gözleri, ta ki o büyük Komünar'ı yakalayana kadar. Zira onu gördüğü sürece gözleri ondan ayrılamadı. Öylesine basiretli, deneyimli ve azimli görünüyordu ki...

Louise... Sûreté görevlisi, kendi yolundan, onun içini dışını öğrenmişti. Hakkında epey rapor okuduğu bu müthiş kadının hiç de karmaşık olmayan geçmişi hakkında epey bilgi sahibiydi. Onun, kültürlü olmasına karşın, gayri meşru bir ilişkiden doğmuş bir çocuk, bir piç olduğunu öğrenmişti. O yoksul ve haddinden fazla çalışmanın yıprattığı biriydi. Bilgiye susamışlığı onu fizik okumaya, kimya ve cebir üzerine çalışmaya yöneltmişti. Grondin azmine, iradesine, şevkine hayrandı onun.

Ayrıca onun ülke dışında, ateşli silahlar konusunda eğitim aldığını da biliyordu.

Şimdi, karabinası paltosunun altında, Butte'ye aşağı koşturuyor ve bağırıyordu: "İhanet! İhanet!"

Bu yiğit kadını gözden kaybolana kadar izleyen –bu, insan karakterinin ne kadar gizemli bir yönüdür– emniyet görevlisi, onun bu kendini tamamen adayışına, büyük şevkine, modernliğine hayran gözlerle bakıyordu. Onun eski dünyanın işini bitirme konusundaki sabırsızlığını anlıyordu.

Grondin –kendi takıntılarının kölesi, bu köhnemiş ruh-kaldırımın kenarına geldi ve bir süre tamamen hareketsiz öylece durdu. Hiçbir şey yapmadan sadece olup biteni seyretti.

Ağır kafa kırıcısının üzerine yaslanarak halkın öfkeli çığlıklarını dinledi: "Öldürün onları! Hilekâr dolandırıcılara ölüm!"

Biraz sonra, onu sadece bir hükümet muhbiri konumuna iten, yenilir yutulur gibi olmayan laflardan, suratında patlayan nefret dolu bakışlardan ürkerek geriledi, biraz duraksadı, sonra dönüp uzaklaştı. Mezarlık yönünde yavaş yavaş gölgelerin arasında kayboldu.

St. Peter Kilisesi'nde

Acele içindeki Sûreté şef yardımcısı, farkına bile varmadan, Montmartre Kraliyet Manastırı'nın kurucularından Savoylu Adelaïde'a ait eski ve 1794'te giyotine giden Louise-Marie de Montmorency'nin daha yakın tarihli mezar taşlarının yanından geçti.

Durumun vahametinden, kafasına karanlık düşünceler doluşmuştu. Yakınlarda adamlarından birinin, Ajan Vincenzini'nin başına gelenler geçiyordu aklından; zavallı adam gösterilere katılan askerlerin yaka numaralarını not alırken kalabalık tarafından linç edilmişti. Vahşice dövülerek nehir kıyısına sürüklenmiş, Seine'e atılmış, orada boğulmuştu.

Grondin'in yüzüne farkında olmadan bozuk bir ifade oturmuştu. Patronların makinelerinin dişlilerine yağ olmaktan usanmış işçi yığınları, Mösyö Thiers'nin sallanan cumhuriyetini yıkarak iktidara el koymayı becerirlerse gizli polis servislerinin hâli ne olacaktı?

Meşhur Kuyumcu'yla buluşacağı yere yaklaştığında, bir çamurlu su birikintisine basarak kaydı. Neredeyse düşüyordu ki, birine şiddetle çarparak tekrar dengesini buldu. Diğer adam ise ters tarafa doğru paldır küldür fırladı. Polis memurundan daha hafif olan ve dengesini kaybeden adam, çakıl zemine kıç üstü kondu.

"Kusura bakma, hemşerim!" dedi düşen adam nefes nefese. "Kömür dolduruyordum. Geldiğini göremedim." Kendisini yere seren adamın neyin nesi olduğunu anlamak için loşluğun içine dikkatle bakıyordu. Yanıtını sessizlikle almaktan sinirlenerek toparlandı ve uzlaşmacılık düzeyi çok daha düşük bir tonda homurdandı: "Seni daha önce de gördüm, iriyarı dostum.? Sert bir şeye çarptığı alnını ve başının tepesini ovalıyordu.

Dalgalı, havuç rengi saçlar, griye çalan bir yüze boydan boya dökülmüştü. Adam yaklaşık ellisinde görünüyordu. Kocaman, çirkin bir yara izi üst dudağının sol köşesinden yukarı çıkıyor, yanağını kıvrılarak boydan boya geçerek favorisinin içine uzanıyor ve sürekli gülümseyen bir yüz ifadesi havası yaratıyordu. Uzun boynunun etrafını kırmızı renkli, enli bir boyunbağı sarıyordu. Bir işçi gömleği ve bıçkın, katil tiplerin sevdiği tarzda paçalarına doğru genişleyen bir pantolon giymişti. Aslında işini yapma telaşındaki dürüst bir emekçiden çok kaçmakta olan bir hırsıza benziyordu. Adam ayaklarının üzerinde doğruldu.

"Kelleyi sıkı çarptık" dedi. "Leylak rengi melekler gördüm!" Elbiselerinin orasını burasını kontrol ediyordu. "Şu olanlara bir bak! İsa Mesih, pantolonumun kıçında bir delik! Tam bana gereken şey!" Hareketsiz gri gölgeye kötü kötü baktı.

"Bedelini ödeyecek bir şeylerin var, değil mi? Karşılık olarak biraz mangize ne dersin? Altın bir saat...? Biraz içki, böyle bir şeyler...?"

Tuhaf tip, tek bir söz söylemeden öylece duruyordu. Kızıl saçlı ileri doğru temkinlice bir adım attı.

"Yani demem o ki ortada küçük bir problem var" diye açıklamaya girişti. "Kabarenin parasını ödemedin. Düşürme ücreti..." Harekete geçmek üzere vaziyet almıştı, ama tered-

dütlüydü de. Diğeri gerçekten irikıyım, atletik bir herif gibi görünüyordu. Pek geri adım atacağa da benzemiyordu. Sakin, taş gibi bir görünüm... Sanki sivil giysiler içindeki bir polis gibi... Bu düşünce aklından geçer geçmez, bizim kabadayı birden geriye sıçrayarak sopa menzilinin dışına fırladı ve tehditler savurmaya başladı: "Olduğun yerde kal!"

"Kirpiğimi bile oynatmam, sevgili dostum."

"Ellerini benden uzak tut, ahbap, tamam mı? Bana bir şey yapmaya kalkarsan, olacaklar hoşuna gitmez."

"Pipo temizleyicinle parşömenimi çizeceksin diye ödüm kopuyor." Sakin, kontrollü sesin üzerine bir tutam eğlence havası da ekilmişti. Hayalet adam, sanki bir manzara seyreder gibi *makhila*sının üzerine abanmıştı.

"Pekala, öksür bakalım öyleyse" dedi kızıl saçlı adam, kendini kötü bir durumda bulmuş olmaktan açıkça öfkelenmiş bir hâlde. "Beni enayi yerine koymaya kalkıyorsun, öyle mi? Belki de beni bir ahmak sanıyorsun?"

Horace Grondin'in kurt gibi gülümsemesi karanlığı delip geçti.

"Yok öyle bir şey. Ben sadece senin çaldığın harpı dinliyorum. Ve de dikkatli olmanı söylemeye çalışıyorum."

"Tamam, iri olduğunu görebiliyorum. Ama dinle, sen kimsin sahiden de? Biraz feleğin çemberinden geçmiş bir adama benziyorsun. Şu senin kafa kırıcının üzerinde uyur gibisin. Annen baban gibi taşra ağzıyla konuşuyorsun, hem de esaslı bir biçimde. Sanırım uzun süredir bu yollardasın."

"Tam üzerine bastın. Yalnız şunu bil, benim geldiğim yerde ayağına çabuk olmalı ve asla gözünü kırpmamalısın."

Köşeye sıkışmış haydut tamamen dikilerek bir ışık demetinin içine doğru ilerledi. Ürkek bir göz, uzun bir at suratı ve şeytanca bir ifade...

"Fakat başka bir şey daha var" diye devam etti sinir bozucu bir sesle. "Senin gaydanın sesini tanıyor gibiyim... Ya, işte mesele bu. Konuştuğun zaman, bu bana bir şeyler hatırlatıyor."

Bakışlarının derinliklerinde için için bir merak ateşi yanıyordu. İhtiyatlı bir biçimde, bu gizemini Inverness pelerinine sarmış, demirden göğüslü, dağ gibi, hareketsiz ve sakin bir biçimde öylece yüzüne bakmaya devam eden adamın etrafında dolanmaya başlamıştı. "Ne o, çenen pas mı tuttu? Yoksa dilini kediler mi kapıp götürdü? Belki de kontrolümü kaybetmemi bekliyorsun, ha? Öyle mi?"

Külhanbeyinin aslında saldırgan bir alaycılık havası vermek istediği sesinde, korktuğunu ve kızdığını gösteren hafif bir titreme vardı. "İyice ödüm patladı şimdi, değil mi? Elinde komik görünen bir kürdanla dikilmişsin orada. Ayrıca aynı bir morina balığı gibi kokuyorsun. Tam bir boksörsün... Isırdığında koca dişleri kan içinde kalan..."

Hayaletin elleri, sakince, çelik mahmuzunun donuk pırıltısını adeta gizlediği *makhila*sının üzerindeydi hep. "Başına iş gelmesin demek istiyorum. Uzak dur, canın yanmasın."

"Yoksa bir casus musun sen?" diye üzerine gitti onun kabadayı. "Bir sinekkapan olmayasın, ha?" Sözcükler tuhaf bir biçimde yankılandı; dümdüz, kasvetli, Paris sokaklarının aksanıyla süslü, endişeyle boğuk. Diğer adamda hâlâ bir hareket yoktu; sanki işlenmiş taşların bir parçasıydı. Yeni düşünce silsilesinin ardından sokak serserisi devam etti: "Bir halk düşmanı da olabilirsin. Ha? Birtakım haltlar karıştıran biri...? Büyük Dükkân'dan taş suratlı bir joker...??

Grondin yavaşça hareket etti. Bıçkının mavi gömleğinin altından hemen bir Lefaucheux revolver çıktı ve altı koca delik, yabancının karnını hedef aldı. Bu heybetli silahı tutan el hafifçe titriyordu. Avuç içi de terlemiş olmalıydı. Grondin'in

aklına hemen, adamın gerilmesi ve elinin titremesi sonucunda iki ya da üç namlunun ateş alabileceği geldi. Tetikteki parmağın hafif bir kayması, uzun taş dilimlerine yeni bir müşteri çıkarabilirdi.

"Beni aptal zannetme!" diye hırladı kızıl saçlı adam. Evet, tehlikeli olacak kadar korktuğu kesindi. "Ne halt aradığını söyle; yoksa göreceksin onun ne kadar can yaktığını..."

Adamın sesi giderek kesildi. Az önce bağırsaklarını eline vermekle tehdit ettiği, sanki ortada bir revolver yokmuş gibi son derece medeni bir tavırla şapkasının siperliğine dokunup arkasını dönen ve bir pazar öğleden sonrası gezintisine çıkmış birinin sakin ve düzenli adımlarıyla uzaklaşmaya başlayan adamın ardından ağzı bir karış açık, öylece bakakalmıştı. Hayaletin, biraz da alayla yüklü sesi, karanlığın arasından giderek uzaklaşıyordu.

"Affet beni, aziz dostum, ayıyı uzaklaştırdığım için; ama yapmam gereken işler var ve geç kalmak da istemiyorum."

"Yahu! Bir dakika bekle! Nereye gidiyorsun böyle, arkadaş?"

"Saat yedide olmam gereken yere."

"Ya, iyi öyleyse. Benim de yedide bir randevum var."

Geniş omuzlu, gri gölge bir an sustu; mezar taşlarının arasında zar zor seçiliyordu. Kalın, alaycı, sakin ses, son derece net biçimde duyuldu:

"Bu durumda, Yanlama, sen de gelsen iyi olur, yoksa zamanında orada olamazsın."

"Benim lakabımı biliyorsun, ha?"

Şaşkınlık içinde kaldığı için soruyu nazikçe sormuştu; lakin bir cevap çıkmadı. Tabanca mavi gömleğin altına geri koyuldu ve kızıl saçlı haydut diğerinin peşinden tedirginlik içinde bir iki adım attı. Kafası karmakarışıktı. Sonunda, bu tanıma işinden, durumu kavrar gibi oldu.

Bu gürül gürül ses, tehlike karşısındaki bu aldırmaz ve alaycı davranış, bu çelik gibi kişilik, çok derinlere gömülü bir dizi hatırayı gün yüzüne çıkarmıştı. Unutulmuş sesler kulaklarında çınlıyor, kalbi çok güçlü duygularla çılgınca atıyordu.

Gerçekten de o olabilir miydi?

Geçmişten Bir Tat

Üzerine insanı didik didik eden bir geçmiş çullanan, Yanlama denen adam, adeta tuzdan bir sütuna dönüşmüştü. Yoldan geçen biri onu oracıkta yontulup çamurdan kaidesine oturtulmuş, sıra dışı, muazzam bir heykel sanabilirdi. Çamurla su karışımı genişçe bir gölcüğün ortasında dikilmiş, ağzı şaşkınlıktan bir karış açık, patikada giderek uzaklaşıp yok olan, çelikten baston mahmuzunun ritmik sesini dinlemekteydi.

"Olur şey değil, dağıldım" diye mırıldandı kendi kendine sonunda. "Onda bir şey olduğunu anlamıştım. Bu sesi duyar duymaz tanıdım. İçeriden... İçerisi! Yirmi yılın güçlüğünü unutmazsın, öyle çabuk olmaz. Ve eğer büyük bir hata yapmıyorsam, bazı bitmemiş hesaplarımız var, bu adamla benim..."

Eski mahkûm, birden harekete geçerek, ağaçların altındaki çalılıkların arasına düşüp kaybolan şapkasını aramaya başladı. Biraz sonra, başlığındaki çamurları silkeleyerek, heyecanla diğer adamın gittiği yöne doğru atıldı. Uçarcasına adımlar ve çevik hareketlerle, belindeki kırmızı flanel kuşağı hızını kaybetmeden sıkılayıp asi kızıl saçlarına ve zayıf favorilerine tarak vurmayı da becererek devam etti; bu arada, bozulan pervasız adam imajını tamir etmek üzere, dişlerinin

arasından bir ıslık tutturmuştu. Ön tarafında yabancının sağlam adımlarının sesi duyuluyordu. Bu onu daha da şevklendirmiş gibiydi.

Sağ kulağının üzerine inen şapkası, çift kanatlı pantolonu ve haydut tavırlarıyla bir kez daha zorba tarzına bürünen Yanlama, önünde giden karanlık gölgenin sanki bir büyü gibi birden buhar olup uçtuğunu ve ilerlerken çıkardığı tıkırtıların kesin bir sessizlikle sonlandığını fark edince, az kalsın bağıracaktı. St. Peter Kilisesi'nin önündeki, parmaklıklarla çevrili küçük meydana ulaşmıştı. Bu yeni sürprize lanetler okuyan bıçkın, kapının sanki bir davet gibi yarı açık bırakıldığını gördü. Bu iblis Tanrı'nın evine girmişti! Kim ne derse desin, bu çok komikti; kendi kendine kıkır kıkır gülmeye başladı. Olur da bu kadar olurdu yani...

Bir grup başı kopuk aziz tarafından korunan kilise sundurmasına geldi ve gökyüzüne bir veda gülümsemesi gönderdi. Sanki buna bir yanıtmış gibi, doğu yönündeki bulutlar parçalandı; bir genç kızın mendilindeki dantel gibi ve bembeyaz. Montmartre'ın dağınık evlerinin üzerine yavaş yavaş gün doğuyordu. Aralanan bulutlar, St. Peter Kilisesi'nin çan kulesine ve diğer sivri kulelerine, ardından da Butte'nin çıplak böğrüne, alçıtaşı ocaklarını gösteren gri lekelere, soluk ufku çaprazlama kesen kestane ağaçlarının çatal çatal dallarına ışık gönderdiler.

Yanlama, ağır kilise kapısını iterek açtı ve içeriye girdi.

Ruhlar ve Azap

Horace Grondin inciyi andıran yarı aydınlıkta, kilisenin nefinden aşağı, yavaşça yürüdü. Eski alışkanlıktan –ya da belki mekânı mesken tutan tanımsız güçlerin etkisiyle– tepesi yüksek şapkasını çıkarmış, elinde taşıyordu. Davranışları mekâna yönelik belli bir saygıyı akla getiriyordu. Her ne kadar St. Peter Kilisesi artık kutsiyetini kaybetmiş ve kutsal su havuzları yıllardır kurumuş olsa da...

Bir Gal-Roma tapınağı özelliklerini taşıyan orijinal mimari korunmuş, ama –Devrim sırasında Akıl Tapınağı ismi verilen– bina, üzerindeki nemden kaynaklı lekeler, taş kısımlardaki şiddetin eseri aşınmalar ve vahşetin izlerini taşıyan camlarıyla bir cüzamlıya benziyordu. Nef kısmındaki kornişler ve transeptteki (çapraz nef) kemerli kısım dökülüyordu; kürsüye çıkılan, Aziz Peter zamanından kalma sarmal merdiven, tahta kurtları tarafından kalbura çevrilmişti; günah çıkartma kulübelerinden, ölümü çağrıştıran böcek tıkırtıları geliyordu; fare ve haşere kolonileri, desenli duvar örtülerinde, sanki savaşta top mermileri tarafından yapılmış gibi kocaman yarıklar açmıştı.

Polis memuru koro yerinin arkasında, bir zamanlar Thomas à Becket ve St. Ignatius Loyola'nın ibadetlerine tanıklık

etmiş, şimdi ise içinde oradan geçmiş bir serserinin öteye beriye saçılan yemek artıkları bulunan, boş bir mihrabın önünde durdu. Birisini hâlâ büyük bir çarmıha gerili İsa figürünün doldurduğu yan şapellerde, yerler güvercin pisliğinden kabuk bağlamıştı.

İleriye doğru bir adım atınca, bir sabah ışığı huzmesi düştü acılı yüzüne. Anormal beyaz bir kafa derisi, hafif kırmızı bir şapka şeridi izinin böldüğü yüksek, dar bir alın, seyrelmiş, varla yok arası saçlar...

Grondin başını kaldırıp İsa'nın yüzüne baktı; vahşi gözleri, Fransisco de Zurbarán tarzı çizilmiş yukarı doğru bakan sitemkâr gözleri arıyordu. Boyutlarıyla oynanmış, normalden daha uzun çizilmiş bedeni inceledi. Keskin bir acının yansıdığı bakışları, resimdeki gökyüzünde dolaşan bulutlara kilitlenmişti; orada iki rutubet lekesi arasında, Ebedi Baba'nın mübarek eli hâlâ görünüyordu.

Tanrım, diye düşündü, benim yakınlarımda değilsin hiç! Biliyorsun Tanrım, on altı yıl oldu azgın yılan ağzımdan gireli, tam on altı yıl! Kızgınlık içinde, farkında olmaksızın, fısıltıyla söylemişti bu sözcükleri. Şapkasını tekrar kafasına geçirdi. Bu belirgin yüz hatları, bu narin beden ve soluk ten, büyük eziyetlerden geçmiş ve deneyim hasadını biçmiş bir adama işaret ediyordu.

İnsanlara yaralarının ve acılarının gerçekliğini gösteren ve son nefesini dünyanın kurtuluşuna adayan bu otuz iki yaşındaki genç, solgun, talepkâr Tanrı'nın acı ve merhametle açılmış ağzını, çekici ve itici bulma duygularını aynı anda yaşayarak inceleyen Horace Grondin, omzunu silkti ve yine kızgın kızgın mırıldanmaya başladı.

"Beni yargılamaya kalkma, Babalık! Sen beni *yüzüstü* bıraktın. Ben acılar için, cezalandırılmak için, dayak için yaratıldım. Yüreğim tamamen çorak topraklar gibi. Yumrukla-

rımsa güçlü... Biliyorsun, ruhumun tanıdığı, sadece dolu fırtınaları ve kuraklık..."

Birden irkilip alarm durumuna geçti. Taş zeminde çıkan hafif bir ayak sesi, Yanlama'nın geldiğinin ve dikkatli adımlarla yaklaşmakta olduğunun habercisiydi. Çevik bir hareketle ve sessizce, yan şapelin boşluğuna kayıp eski bir mezarın arkasına sindi.

Demir Yumruk ve Yanlama

"Benim" dedi tedirgin bir ses. "Benim, Yanlama."

Grondin yanı başındaki elbise hışırtısını duymuştu zaten. "Sen olduğunu biliyorum, Léon Chauvelot," diye gürledi sakince. İrkilip sıçrayan serseri, şapelin diğer tarafına kaçtı. "Her zamanki gibi bir acemi çaylağa benziyorsun, üstündeki giysiler buna uymasa da... Bu işleri beceremiyorsun yine, Yanlama, değil mi?... Pekala? Dinliyorum."

"Şeyy... *Şahıs* bir sorunla karşılaştı. Kendisi gelemiyor. Yerine ben geldim."

"*Şahıs* anlaşmamızı bozuyor. Ona kişisel olarak verdiğim işi halletmesi gerekiyordu."

"Ben Edmond Trocard'ı temsil ediyorum. Ben onun yardımcısıyım. Bu fikre alışsan iyi olur."

"İsim yok, mankafa, yoksa vay hâline," diye tıslad Grondin küplere binerek. At suratlı kızıl kafa yutkundu; ama azimle devam etti:

"Ben şeyi, patronumu temsil ediyorum ve Ourcq çetesindenim. Biz zayıflara ve boşboğazlara tahammül edemeyiz. Onlara çelik tedavisi uygularız." Gözleri, görünmeyen Grondin'e dikiliydi. "Siz belli bir bilgi için siparişte bulundunuz, bay Sûrête görevlisi, biz de bugüne dek sizi mutlu etmek için her türlü çabayı göstermişizdir." Bunları söyledikten sonra sustu.

"Yeni bir şey...?" Grondin'in sesinde sabırsızlık vardı.

"Öyle olduğunu umuyorum" diye cevapladı Edmond Trocard'ın temsilcisi, övüngen bir kayıtsızlıkla, "Zira şu senin adamı bulduk."

Bu beklenmedik haber, Grondin'in sesini soluğunu kesti. Karanlığın iyice içine çekildi; beyninde fırtınalar kopuyordu. Bu kadar zamandır peşinde olduğu adamı, yeraltı dünyasının ele geçirdiği haberi gerçekten doğru olabilir miydi? Bu kadar arayıp da bulamadığı, sevgili evlatlığının katili, sonunda eline düşmüş müydü sahiden?

"Ağzın biraz açık kaldı, ha? Afallamış gibisin?"

Yanlama, bu yaşlı timsahtan intikamını almış olmanın gururuyla kikirdemekten kendini alamamıştı. Grondin'in hızlanan nefesinin sesi, ona ani ve gerçek bir mutluluk duygusu yaşatmıştı. İşte! İnce dudaklı koca piç, şimdi dizlerinin üzerindeydi! Bay Boksör! Aynasızın sert tahtaya benzeyen suratını, baştan aşağı öfkeye bürünmüş hâlde, kendisine göstereceği anı heyecanla bekliyordu.

Artık duracak zaman değildi. Grondin saklandığı yerden çıkarak, dehşet ve öfkeyi aynı anda yaşadığını gösteren bir havayla, kör gibi dümdüz ileri yürüdü. Léon Chauvelot, o koyu maviye çalan gri gözlerin, bu iri kemikli, elleri bir kasabınkini andıran, tek başına yürünen bir yolun yolcusu adamın delice bakışlarının hipnoz edici gücüyle olduğu yere mıhlanmıştı. İki öfke duygusunun ateşinde pişmiş, her şeyden uzak bir adamın görüntüsüydü karşısındaki: Bu duyguların biri, ıstıraplar içinde burkulan bir ruhun derinlerine kök salmış, diğeri ise takıntı düzeyinde bir intikam hırsıyla yanan bir zihnin zindanına, çıkmamacasına kapatılmıştı.

Veba ve çiçek, diye geçti aklından Yanlama'nın, biliyordum bunu! Burnum, senin koyun postuna bürünmüş bir kurt olduğunu söylemişti bana! Fakat heyecanı, bir insanın

yüzünde bu kadar yoğun bir vahşet görmekten kaynaklanmıyordu. Onun zihnine de uzak rüzgârların iniltileri hücum etmişti birden. Bitmez gecelerin nemli sefaleti, sıçanlar, bitler ve hamamböcekleriyle paylaşılan bir ot şilteye, yıllarca kulakları dolduran dalgaların uğultusuna dair anılar... Léon Chauvelot, karşısındaki adamın, bir zamanlar, üç uzun yıl boyunca birlikte zincire vurulduğu kişi olduğundan tamamen emindi artık.

"O sensin, değil mi?" diye patladı, heyecandan tümüyle kendinden geçmiş hâlde. "Sahiden sen misin, 2017? Evet, sensin! Demir Yumruk! Charles Bassicoussé, ta kendisi! Sensin, değil mi, benim eski kazığım? Bir zamanlarki zincir arkadaşım...?"

Sabık hükümlü, eski hücre arkadaşının ve kötü gün dostunun gözlerinin ta içine dikmişti gözlerini.

"Pekala, evet oyum," dedi Grondin boğuk bir sesle.

"Ve şimdi bir de şu hâline bak; aynasızların arasında!"

İki adam kucaklaştı; hislerini anlatmak için birbirlerinin omuzlarına güçlü darbeler indiriyorlardı. Her ikisi de üzerlerine çullanan acı hatıralarla sarsılmışlardı; omuz yumruklamaları ise karşılıklı memnuniyetin ifadesiydi.

Bir dakika kadar sonra birbirlerinden ayrıldılar. Yanlama'nın merak ettiği bir şey vardı. Yüzüne fırlak dişli sevimli bir aptal ifadesi verip her heceyi titizlikle vurgulayarak İngilizce konuştu: "*Stupendous, isn't it, my friend? Stupendous!*"* Şimdi, İngiltere'ye yapılan kısa ve belalı bir yolculuğun getirisi olarak, Brighton Hapishanesi'nde yapılan program dışı bir konaklama sırasında edindiği, sınırlı kelime dağarcığını sergiliyordu. Yüz ifadesini düzeltip devam etti: "Ben 60'ta

* "Bir mucize, değil mi, sevgili dostum? Mucize!" (ç. n.)

Cayenne'den ayrıldığımda, senin hâlâ yirmi yılın daha vardı. Nasıl oldu da bu kadar çabuk buralara geldin?"

"Uzun hikâye," diye kaçamak bir yanıt verdi Grondin. "Bırak soru sormayı, Yanlama. Sen sadece avımın nerede gizlendiğini söyle bana. Onu nasıl bulacağımı..."

"Sabırlı ol, 2017! Sabırlı ol, benim eski gülleli zincirim! Birkaç sorum daha var. Önemli sorular. *Important** sorular. Birincisi, nasıl bir büyü kullandın? Anlarsın... Sıvışmak için.

"Bundan sana ne?"

"Kiminle dans ettiğimi bilmek istiyorum, Bassicoussé. Bir mahkûm bıraktım; şimdi karşımda bir aynasız buluyorum. Ne oldu bu arada? Bunu nasıl kıvırdın?"

"Şeytan Adası'ndan kaçan yoktur," dedi sabık mahkûm.

"O hâlde ipi kırmayı nasıl becerdin?"

Numara 2017'nin merhametsiz bakışları Léon Chauvelot'nun yara izinin bir sırıtma ifadesi verdiği, hafif kızıl sakal basmış, kurşun rengi çirkin suratına kilitlenmişti. "Bassicoussé öldü, dostum" diye konuştu sakince. "Bunların hepsi geçmişte kaldı. Geldi geçti o günler; üzerinde konuşmaya bile gerek yok. Benim geçmişim sadece beni ilgilendirir, Yanlama. Kimsenin onu kurcalamaya hakkı yok. Ayrıca bu tehlikeli de..." Anlatılmaz yılların ağırlığı, Grondin'in yanaklarına iki yarık oymuştu: Sadece içindeki şiddet güdüsünün yardımıyla tahammül edebildiği bir eski hayatın, damgaları.

"Sahiden de insanlar senden hep biraz ürkerlerdi" diye söylendi alçak sesle Chauvelot sonunda. "Saygının nasıl kazanılacağını bilirdin."

"Yumruklarımla... Sadece bileğimin gücü... Ama asla kimseyi boğmuş değilim. Nerede kaldı ki bıçaklamak..."

* Önemli. (ç. n.)

"Daha neler! İçeriye niye atıldığını unuttum mu sanıyorsun? Altmış bıçak yarası! Unutulmaz olay! Le Houga-d'Armagnac'ta çifte öldürme, bir kadın ve bir çocuk... Büyük cinayet!"

"Ben masumdum!" diye haykırdı Grondin kendini tutamayıp yüksek sesle. Diğer adam ise onun yüzüne bakmaya devam ediyordu. Çirkin, kızıl hayvan sırıtıyordu. Suratındaki yara izi de öyle...

"Masum mu, profesör? Bütün o yıllar boyunca bize bu şarkıyı söyledin durdun, Bassicoussé. Ama sen eğitimli bir adamsın. Her şeyi herkese her zaman kanıtlayabilirdin. Bu yönünle tanınmış biriydin."

"Ben hiçbir şey yapmadım, yemin ederim."

"İyi de sende bir suçtan fazlası vardı, Bay Noter."

"Başka birinin cezasını çektim."

"Peşinde olduğun adamın mı?"

Grondin vahşi bir onay hırıltısı çıkardı. Öne sürdüğü iddia, gaddarca işlenmiş suçlardan mahkûm olmuş adamlar arasında rastlanmadık bir şey değildi. Yanlama, bunu ilk kez duymuyordu. Bu, kendisinin de söyleyebileceği bir yalandı. Fakat o, aynı zamanda, adaletin yanılabileceğini ya da çarpıtılabileceğini de biliyordu.

"Tabii sen de onun postunu istiyorsun öyleyse" dedi yargılamayan bir ses tonuyla.

"O, bu dünyada benim için değerli olan ne varsa yok etti!..."

Aniden suskunlaşan Grondin, birkaç kez yutkundu ve bakışlarını yere indirdi. Sözleri ve ses tonundan, samimi, içten gelen duygularının ortaya döküldüğünün, kendileri gibi adamların sergilediği sert imajının kabuğunda çatlak oluşturduğunun farkına varmıştı. Kendine hâkim olma çabasıyla, pencerenin üst tarafında sağlam kalmış bir renkli cam par-

çasının iri döşeme taşlarına yansıttığı mavi ve leylak rengi donuk ışıltılara kilitledi gözlerini. Uzun bir zaman öylece durduktan sonra, ileriye doğru bir adım atarak, ağır elini Chauvelet'nin omzuna koydu. Taştan yüz gelip tekrar yerine oturmuştu.

"Eee?"

"Esi şu..." Yanlama bir elini kaldırıp başparmağıyla işaret parmağını birbirine sürttü ve bir başka İngilizce kelime daha döktürdü. "Önce *Money*.* Bilgi istiyorsan, ücretini ödeyeceksin. Kuyumcu Trocard'ın söylediği bu."

"Ne kadar?"

Yanlama fahiş bir fiyat söyledi.

"Bu miktarı seve seve öderdim. Ama maddi durumum o kadar iyi değil."

"Bir şeyler sat."

"Mahkeme sürecinde, neyim var neyim yoksa elimden gitti. Meteliksiz hâldeyim."

"Hâlâ güney taraflarda bir parça iyi toprağın varmış. Trocard öyle diyor."

"Gaskonya'da mı? Gers'teki çiftlikler mi? Ona yanlış bilgi vermişler... Kıraç topraklar onlar. Orada kötü, zayıf bir asmadan ve güneşten kavrulmuş birkaç başak darıdan başka bir şey yetişmez."

Yanlama göstermelik bir iç çekti. "Bu senin için pek iyi değil, eski imansız. İyi düşün. Öcünü almak için turnikeden geçmek zorundasın. Ya işimizin karşılığını ödeyecek parayı bul ya da Trocard, Mormès ile Perchède'i vermeni istiyor. Belki les Arousettes'i de..."

"Hayır." Onlar, sevgili evlatlığımın altın yıllarını geçirdiği mekânlardı. Bir zamanlar... "Yapamam."

* Para. (ç. n.)

"Bir aile mülkünden vazgeçmek yüreğini parçalıyor, değil mi?" diye fikir yürüttü yeraltı dünyası büyükelçisi. "Bana Mormès'in de sevimli küçük bir yer olduğunu anlattılar. Keyifliymiş, falan... Güler yüzlü bir yermiş. Kalın duvarlar, hektarlarca damlar, XIII. Louis tarzı mobilya... Parislilerin kısa sürede *foie gras** ve Armagnac likörüne alışacakları bir yer... Her ne kadar orayı basit bir hâle getirse de... Trocard dinlenmeye ihtiyaçları olduğunda kızlarını göndermeyi düşünüyor senin çiftliklere. Bana söylediği böyle. Ve ciddi de görünüyordu."

"Lanet olsun!" Büyük bir öfkeyle parıldadı Sûréte şef yardımcısının gözleri. "Sırf benim için bir herifi buldunuz diye beni, bir tepsi içinde önünüzde bulacağınızı sanmayın sakın. Hepinizi perişan ederim, Léon Chauvelot, hem de önce senden başlayarak, seni aşağılık iblis! Seni ait olduğun parmaklıkların arkasına tekrar koyarım, 2015 Numara!"

"Bunu yapamazsın, Charles" diye karşılık verdi Yanlama kendine hâkim olarak. "Hayatın tehlikeye girer. Bir kaza... Üzerine atılan bir suç... Herhangi bir şey olabilir... Sen de benim kadar biliyorsun ki karmakarışık bir zaman..."

"Bu kadar martaval yeter" dedi polis memuru soğukça. "Altın olarak ödeyeceğim. Şu istediğiniz ücreti... Söz veriyorum.?

"Kabul! Bizi dolandırman için ortada hiçbir neden göremiyorum ve sözüne güveniyorum. Bak! Eski dostunun sana ne kadar güvendiğini gör işte! Şunu oku da kurtul artık! Adamın adı, görev yaptığı yer, adresi, kışlası, ev sahibi kadının adresi... Temiz iş, al hepsi senin."

Grondin'in kocaman, budaklı elleri alçak herifin kendisine verdiği sıkı sıkı katlanmış kâğıt parçasını heyecan ve ace-

* Özel koşullarda hazırlanmış bir çeşit kaz ciğeri ezmesi. (ç. n.)

leyle açtı. "88. Piyade Alayı... Babylon Kışlası... Yani avımın bir asker olduğunu mu söylüyorsun?"

"O bir *officer** daha aşağısı kurtarmaz. Hoş bir herif, tam işinin ehli gibi görünüyor; ama aynı zamanda esaslı biri de! Seferler, yaralar, Meksika maceraları... Puebla taarruzunun ardından teğmenlik şeritlerini takmış. Bazaine'in emrindeymiş... Onu şimdi, karşılaşmamızın hemen öncesinde, kılıcı elinde dehşet saçarken gördün."

"Ne demek istiyorsun?"

"Lecomte'un askerleriyle birlikte orada... Tam şu anda büyük olasılıkla Polonyalı Meydanı ile Solférino Kulesi arasında bir yerdedir. Kader onu senin elinin tam altına koymaya karar vermiş sanki. Harika, değil mi? O, senindir!"

Beklenen an, diye mırıldandı Grondin kendi kendine. Kocaman açılmış gözleri, sanki bu kadar zamandır izini sürdüğü adamın suratına bakarmış gibi, duvardaki gri ve pas rengi lekelere odaklanmıştı. Tamamen sakindi, derin ve düzenli nefes alıyordu. Şu büyük hayat çarkının oynadığı oyunlar, diye geçti aklından. Biraz sonra barut rengi boş gözler, Yanlama'nın üzerine yöneldi.

"Teşekkür ederim" dedi kısaca. Paltosunun ceplerinden çıkardığı bozuk para dolu iki keseyi, eski hücre arkadaşına uzattı.

"İşte al. Asıl parayı Bay Trocard'a kendim götüreceğim. Onun aldığını kendi gözlerimle görmek istiyorum. Camgöz'e bizzat geleceğim."

Léon Chauvelot avuçlarındaki keselere bakakalmıştı. Üstüne bir de şarkı söylemeye başlasalar daha şaşkın görüne-

* Subay. (ç. n.)

mezdi. "Şey, dostum, bu ödemenin benim için olduğunu düşünmem mümkün mü?" Tekrar aşağı baktı. Yine oradaydılar.

"Eğer benim kim olduğumu ve nereden geldiğimi unutursan."

"Neresiydi ki! Sırf benimle bir iki kelime ettin diye dost sayılmayız ya" dedi Chauvelot coşkulu ve içten bir sesle. Dişleri sararmış haydut, keseleri elinde tarttı ve eğilerek tam bir müzikhol sanatçısı selamı verdi. "*Good luck, sir*!"*

Tam ayrılmak üzere dönmüştü ki, Yanlama'nın aklına bir şey geldi ve pis pis sırıtarak geriye döndü. "Ha, az kalsın unutuyordum. Ourcq kıyılarına bir şekilde yolun düşerse 2017, bu pasaport yanında bulunsun. Seni Kuyumcu'nun kutsal tapınağına kadar, gırtlağına bir yarık açılmadan ulaştırır..." Başparmağıyla işaret parmağı arasında akik rengi bir bilye tutuyordu.

"Bu da nedir?" Grondin'in delici bakışlarında merak ve tiksinti karışımı bir ifade vardı.

"Bir camgöz... Bir kardeşlik işareti... Canlı bir kişinin avucunda bir dostluk garantisi." Polis memurunun bakışlarından bir şey parıldayıp geçti. "Bu, 13 numaralı, benimki" diye açıkladı Yanlama. "Benim namıma geldiğini gösterir."

Grondin başıyla bir onay işareti yaparak bu değerli geçiş belgesini yavaşça cebine indirdi. "Devam et. Yapacak işlerim var" diye gürüldedi.

"*Yessir! At your service, sir!*"** Alaycı dalkavuğun İngilizcesine, son bir hürmetle eğilme eşlik etti. Sonra kızıl saçlı adam topuklarının üzerinde hızla döndü ve duvar dibi bo-

* İyi şanslar, bayım. (ç. n.)
** Tamam bayım! Hizmetinizdeyim. (ç. n.)

yunca, yayından fırlamış bir ok, hızlı bir sıçan gibi uzaklaştı. Girişte, dışarının sabah ışığının oluşturduğu fonda gölgesi bir göründü bir kayboldu.

Dehşet Verici Hayaller Ülkesi

Horace Grondin'in beyni, zihnini taşarcasına dolduran, kulaklarını Cayenne kıyılarının bitmez tükenmez köpüklü dalgaları gibi uğuldatan tek bir düşünceyle çalkalanıyordu: O burada! Hedef, amaç, yıllardır peşinde olunan av, burada, kolayca ulaşılabilecek biçimde, elinin altında, yolun hemen ilerisinde, hiçbir şeyden kuşkulanmıyor... Ah! Alçak herif bunun farkında değil, ama avucunun içinde! Yakaladın onu ve artık onu öldürme zevkini tadacaksın; anne sütü kadar tatlı olacak.

Oradan ayrılma zamanıydı, eylem zamanı, kaderinin bu sahnesini tamamlama zamanı; lakin Grondin'in bacakları anlatılmaz derecede ağırlaşmıştı. Bakışları gayri ihtiyari bir biçimde yukarı, büyük çarmıhtaki İsa figürüne yöneldi. Çok geçmeden, haç çıkardığının farkına vardı. Bütün vücudunu şiddetli bir titreme yalayıp geçti; uzun zamandır varlığının derinliklerinde çalkalanmaya terk edilmiş duyguların yarattığı şoktu bu. Kendi rahatını hiçbir zaman aklına getirmeden insanlığın ıstıraplarını yüklenmiş bu Tanrı imgesinin önünde baş eğerek, gözleri kapalı, ruhundaki kabarmaya hâkim olmaya çabaladı. Farkına varmaksızın bir meydan okuma davranışı içinde yumruklarını sıkmış Grondin, büyük acı veren yarasını insafsızca tırnaklıyordu. Alçakça hareket-

lere ve çılgınca vahşi davranışlara dair defalarca yinelenen, iğrenç, utanç verici hayallerin ve insanın aşırılığının tehlikeli boyutlarını tekrar tekrar gösteren, sertlik ve acımasızlığını, öfkesini, ayıplarını sergileyen anılar dizisinin dizginlerini koyuvermişti.

Bu geçit töreninin ortasında, olağanüstü canlılıkta, hatırlamak istemediği bir görüntü geldi karşısına. Asla unutamadığı bir sahneydi bu, hep yanında taşıdığı, iyileşmemiş yaralı dokunun yeterince saklayamadığı bir sahne: bereler içinde mosmor bir yüz ve yalvaran iri gözler, kanlar içinde bir baş, aynı kanlarla bezenmiş bir duvar, şakaklarda daha önce hiç görmediği küçük kara toplardamar ağları. Bakışları bir noktaya takılmış gözlerinin üzerinde sinekler dolaşıyor Jeanne Roumazeille'in. Oysa nasıl da kraliçelere benzerdi. Daha on dokuzundaydı. Dışa doğru meyilli uyluklar, kirlenmiş karın, onun tamamen ortadaki cinsel organından sızan madde... Ağızdan dışarı fırlamış beyaz dil... Kırışmış örtü...

Aman Tanrım!

Duvardaki siyah kan, dağınık yatağın üzerinde plasentayla kaplanmış bacaklar, ne yapsa gözlerinin önünden gitmiyordu. O anki, dünyaya kapılarını ebediyen kapayan ruh hâlini, kafasında canlananları asla unutamıyordu. Onun yalvarırken öylece uzanıp kalmış o masum parmakları...

Grondin'in bağırsakları bir bulantı spazmıyla burkuldu. Tuhaf, şiddetli bir üşüme duygusu kavradı sırtını.15 Eylül 1855... Odadaki kötü koku... Ölü hava... On altı yıl! Ölü kızın uyluklarının arasındaki dehşet verici delikten bakışlarını hâlâ alamamıştı. O zamandan beri bu kâbustan uzaklaşabildiği tek bir gün –hatta saat– bile olmamıştı. Yaşamın kaynağı... Bir et parçası... Bir bebek... Tanrı bilir ne insanüstü bir güçle çıkarılmıştı... Hayvan, kızın üzerine ata biner gibi çökmüştü daha iyi vurmak için... Bıçağı ona tekrar tekrar sapla-

mak için... Koyu kanını akıtmak için... Ta ki mükemmel ılıklıktaki güçlü akıntıyla kızın bedeni tamamen boşalana kadar... Çabadan, aşağılık heyecandan nefes nefese kalıp dinlenmişti herhalde... Çocuk –belki de katilin kendi çocuğu– için eline bir çekiç alarak ve daha ışığa ilk çıktığı anda yaşam tohumunu yok ederek işi tamamlamıştı... Yeni bilinç tohumunu küçük parçalara ayrılmış kemik ve usare peltesine çevirmişti... Ah o asla görmeyi öğrenemeyecek gözlerdeki kanla lekelenmiş beyazların dayanılmaz keder vericiliği...

Bazı şeyler dayanılamayacak kadar çirkindir. Bazen, diye düşündü, kelimeler gırtlağına yapışır ve gözyaşların kurumuştur artık. Belki taze ruhlar da Tanrı'ya olan borçlarını ödemek zorundadırlar. Fakat bir çocuğun öldürülmesini dehşet duymadan izlemek imkânsızdır.

Grondin'in dili damağına yapışmış, her tarafı tutulmuştu. Dizlerinin üzerinde olduğunu fark etti, başı önde, omuzları kederle aşağı düşmüş, bir yumruğu yine havada. Nefes alışı düzensizleşmişti. Hızlı hızlı soluyordu; ki bunu gözyaşları takip ederdi. Korku içindeydi.

"Tanrım, sana sesleniyorum" diye mırıldandı yumuşakça, "Beni yargılayacağın hiçbir nokta yok. Ben adalet yerini bulana kadar gözüne uyku giremeyecek, onun için her yolu deneyecek biriyim. Bana ne huzur, ne dinlenme var... Ta ki canavar yaptığının hesabını ödeyene kadar..."

Biraz zaman geçti. Düzenli ve derin derin nefes almaya başlamıştı. Sıkıntılı ruhunu aşina olmadığı bir sükûnet sarıyordu. Zihni bomboştu; iç monologu sona ermişti. Bilinmeyenle girdiği diyalogda sanki dayanılmaz derecede mistik bir şey ortaya çıkmıştı. Horace Grondin kendi yüzüne bakmaktan korkmamaya karar vermişti.

Unutulmuş metin parçaları kendiliğinden gelmeye başlamıştı aklına, birer birer, parça parça, tekrar tekrar. Onların

bir duanın sözleri olduğunun farkına vardı. Yukarıdaki kırık bir cam parçasından parıldayarak yansıyan donuk gün ışığı iğnesi –ya da buna benzer bir ışık oyunu– gizli polisin gözlerine umulmadık, ılımlı bir hava vermiş, sert dudaklarına da bir an için, sanki belli belirsiz bir gülümseme kondurmuştu.

Kiliselerin çanları çalıyordu; yakından veya uzaktan gelen bu çan seslerinin çoğu, Paris halkını silah başına çağırıyordu.

Yüzbaşı Antoine Joseph Tarpagnan

Grondin'in hırslı gözleri avının üzerine yönelmişti. İşte oradaydı! Gerçekten de Tarpagnan'dı bu!

O enerjik yüz, o siyah saçlar, o hoş baş aynen duruyordu yine. Dans akşamlarında tatlı sözlerle kandırdığı kızları, eğer kuru çam yapraklarından bir halı üzerinde kendisiyle birlikte yatacak kadar zayıf salar, gözyaşları içinde bırakan Gaskon *gouyat*ına* ait şeytanca gülen gözler de öyle... Aynı şakraklık, aynı ateşlilik ve *gnasque* gecelerinde, *madiran* içen *drolle*ler arena dışında birbirleriyle kapıştığında sergilenen o aynı hazır yumruklar... Aynı sakınımsız sporcu bakışları, aynı hayvani güç, aynı pırıltılı gözler ve silahşor bıyıkları...

Kırkına yaklaşmasına rağmen Antoine Tarpagnan, kendinden emin tavrını, esnek yürüyüşünü ve doğanın keyifli günler için tahsis ettiği, içten, cıvıl cıvıl, arkadaş canlısı havasını korumuştu. Hevesle üzerinde taşıdığı üniforma –apoletler, kep, kılıç ve revolverle bir subay tören üniforması– oradaki varlığını daha bir öne çıkarıyordu.

Gürültücü bir kadın grubu peşine takılmış, bağıra çağıra, onu emirlere itaat etmemesi için ikna etmeye çalışıyordu.

* Bergerac Bölgesin'de üretilen güzel kokulu bir çeşit şarap. (ç. n.)

Ara sıra ajitatörlerden biri veya ötekiyle tartışmak üzere duruyor, beyaz dişlerinin görünmesinden anlaşıldığına göre, bazen de gülüyordu. Sabırsız, dağılan adamlarını düzenli bir biçimde tutmaya uğraşıyordu; onları, giderek saldırganlaşan ve teklifsizce davranan kalabalığın ortasında, konumlarını korumaları doğrultusunda paylıyordu.

O 18 Mart sabahı, Polonyalı Meydanı civarına, pek hayra alamet olmayan bir hava hâkimdi. Fena hâlde ters giden bir şeyler olduğu hissediliyordu. Sanki büyük bir çılgınlık havuzu dolmuş, bir kez akmaya başladığında durdurulması çok güç bir sel birikmişti.

Topçular ağır parçaların sayımını bitirmişti. Envanterlerine göre, yüz altmış bir adet top vardı.

Ordu savaş düzenine sokulmuştu. Fakat disiplin zayıftı. Kıpır kıpır askerler sağa sola bakınıyor, silahlarını temizliyorlardı. Çoğu Le Havre'dan gelmişti. Trenler, bir istasyondan diğerine zorlukla ilerlemeler, kar altında kamp kurmalar hakkında boş gevezelikle geçen on altı zorlu gün... Sürekli esniyorlardı. Korktukları yoktu; hatta olan bitenle ilgilendikleri bile yoktu. Onlara her şey vız gelirdi. Onlar açtı!

Gelir gelmez, daha ne olduğunu anlamadan, onları kışlalarından alıp alelacele buraya getirmişler, üstüne üstlük daha hızlı hareket edebilsinler diye onlara yiyecek veya kumanya torbası da vermemişlerdi. Şimdi öylece bekliyorlardı. Süvarilerin gelip topları götürmesi gerekiyordu; ama görünürde tek bir süvari bile yoktu. Atlar yanlışlıkla geride bırakılmıştı.

Kalabalık kısa sürede artmış, insanlar ön tarafta üst üste binerek yoğunlaşmıştı.

Dondurucu, muhteşem parlaklıkta bir şafakta yüzen kızıl güneş, yavaş yavaş, dört yel değirmeni arasındaki Montmartre'ı gözler önüne sermişti. *Le Radet* ya da *Moulin de la Galet-*

te, Moulin à poivre, Blute fin ve *Moulin rouge*, hareketsiz yel değirmeni yelpazelerini, çatıları taş kaplı evlerin, bahçelerin, eğlence ve hazzın fakir mahallelerine biraz hareket getirdiği, asmaların hafifmeşrep kadınlarla birlikte yetiştirildiği eğlence bahçelerinin, haydut inlerinin, alçakların ve şarkıcıların iç içe bulunduğu bir bölgenin çekici ya da tehlikeli sokaklarının oluşturduğu karmaşık yığının üzerine doğru uzatmışlardı.

Burada, Butte'de, özgürlüğe âşık yürekler, mücadeleye girişileceği beklentisiyle küt küt atıyordu. Ötelerde, son derece aldırmazlık dolu Paris hayatı, artık gündüz hızına ulaşmıştı. Onun uzaktan kükremesi duyuluyordu ara sıra.

Sıradaki askerlerin etrafı kadınlar tarafından sarılmıştı. Jeanne Courbe de bu kadınların arasındaydı. Marie Laverdure ile Henriette Garoste de... Lévisse Sokağı'ndan Léonce, kızı Marion'la birlikte onların yanında yerini almıştı. Kadın terzisi Blanche da oradaydı. Eldiven fabrikasının bütün kızları gelmişti. Başkaları da gelmeye devam ediyordu hâlâ. Sabahın erken saatinde yüzler solgundu; uykudan şişmiş gözkapaklarında, soğuktan kaynaklanan kocaman gözyaşı damlaları birikiyordu. Pasajlardan ve geçitlerden, çatı katlarından ve tavan aralarından akın akın boşalıyorlardı, bir ceket dikme karşılığı 3,75, bir pantolon dikimi için ise 2,5 frank alan kızlar; oysa emeklerinin karşılığı en az altı franktı. Sırf bu işi kapabilmek için bile onurlarını aşağılık bir tezgâhtara teslim etmek zorunda kaldıkları bilinçlerine kazınmış kızlar... Üzerlerinde sıcak tutacak herhangi bir elbise ya da paltoları yoktu. Giydikleri buruşuk eteklerin uçları çamur içindeydi; ayakkabıları parçalanmıştı. Nasıl yararlı olabileceklerini öğrenmek istiyorlardı. Ne olsa yapmaya hazırdılar.

Başkaları da vardı: rezilce bir hayat süren fahişeler ve oğlanlar... Boyacı Rochon'un uysal geçim kapısı Adelaïde Fon-

tieu de oradaydı, yatağının ılıklığı hâlâ üzerinde. Abesses ve Girardon'dan süslü püslü arkadaşları arkasında duruyordu. Çoğu hiç uyumamıştı. Kanlı gözlerinden hiddet fışkırıyor, laflarıyla topçuları utandırıyorlardı. Çığlık atıyor, suratlarını buruşturuyor, aniden iç çamaşırlarını gösteriyor, edepsiz söylemlerini, subaylara gönderdikleri davetkâr bakışlar ve gülmelerini zor zapt eden askerlerin kıçlarına indirdikleri şaplaklarla süslüyorlardı.

Giderek daha da yoğunlaşan kalabalığın arasına metal işçileri, sepetçiler, dizgiciler, marangozlar, mücellitler, demiryolcular, aşevi sahipleri, hamallar, kapıcılar, avukat kâtipleri, fırıncı çırakları, sütçüler, okul öğretmenleri, boyacılar ve gazeteciler de katılmıştı.

Ama ille de kadınlar... Aşırı sıcak barakalarda tavan penceresinden gelen zayıf ışığın altında çalışan kadınlar, iplik fabrikalarından gelen kadınlar, tavan aralarında günde on beş saat ütü yapan ve dikiş diken kadınlar, sokakta kilosu otuz yedi santimden* ekmek satan kadınlar, dilenen ve çocukları doysun diye kendileri aç yatan kadınlar, Monselet ya da Auguste Luchet'deki baş döndürücü yemek törenlerinde hiç yer almamış, Vision's veya Café Anglais'de asla bir şey yememiş, Dugléré'nin "poularde Albuféra"sını ya da Choron sosunu veya Bellanger'nin şişesi yirmi franklık pek ünlü kırmızı Bordo şarabını hiç tatmamış kadınlar...

Palmyre, Louise, Constance, Emma, Marie, Juliette, Leonie, Victorine gibi son derece hoş isimler taşıyan bu kadınlar için ne baygınlık geçirmek, ne buğular, ne de amonyak ruhları vardı. Öyle küçük bir düşük yaptılar diye nazlanma hakları da yoktu. Bunlar hanımefendilere mahsustu.

* Santim: Frangın yüzde biri. (ç. n.)

İşte şimdi onlar, ne risk varsa erkeklerle paylaşmak istediklerini açıkça ortaya koyuyorlardı.

Şarkıcılar Sokağı

Dar Rosiers Sokağı, hınca hınç insan doluydu. Sokaktaki yurtseverlere, civarın meraklı, uçarı, kaygısız sakinleri de katılmıştı. Kadife Göz ile Abel Rochon rüzgârın yönünün değiştiğini fark etmiş, ayaklanma başlatma konusunda ahkâm keserek ortalıkta kabadayı kabadayı dolanıyorlar, meyhane kepenklerine gürültüyle vuruyor ve bağırarak tam onların açılmaları gereken zaman olduğunu söylüyorlardı.

Milletin boğazı kurumuştu ve kahvaltılık bir şeyler istiyorlardı. İnsanların ucu bucağı yoktu. Gülüyorlardı. Kızgın bir biçimde homurdanıyorlardı. Bir içkiye ihtiyaçları vardı. Uzun süren bekleyiş kalabalığı giderek sabırsız hâle getiriyordu. Her yandan lanet okumalar yükseliyordu havaya.

Emile Roussel, namı diğer Tel, pantolonunun ardına bir kibrit sürttü ve keyifle, berbat kokulu küçük bir sigara yaktı. Çoğunluğun aksine onun neşesi yerindeydi. Lévisse Sokağı 7 Numara'dan arkadaşları ve komşuları Marceau, Ferrier ve Voutard da onunla birlikteydi. Sürü hâlinde bir şarap dükkânına doluşmuşlar, bir çift şişenin icabına bakıyor, bir yandan da Adophe Thiers hakkında karakter tahlilleri yapıyor, onun uygunsuz peruğu, cücemsi boyu, karaciğeri bozuk bir kemir-

geninkini andıran çirkin suratı, Madame Thiers ve baldızı Mademoiselle Dosne ile birlikte sergilediği, bir tavşanınkine benzeyen çılgın cinsel hayatı üzerine konuşuyorlardı.

Kadife Göz ve Abel Rochon bitişik masadaydılar. Bir ilçe delegesine içki ısmarlayarak konumlarını düzeltmeye çalışıyorlardı. Adamda bazı haberler vardı. Öyle anlaşılıyordu ki, Belleville'e ilk varışlarında, askerler, mitralyözleri belediye binasına çevirmeyi reddetmişlerdi. Kadehler tokuşturuldu. Sağlığınıza, baylar! Bırakın şarap su gibi aksın; ama muhabbet daha da gürül gürül çağlasın! Hoş geçen bir yarım saat boyunca, kapsamlı bir politik değerlendirmenin temel noktalarını ortaya çıkarırken, bardaklar dolusu ağır sıklet kırmızı şarabı boğazlarına aşağı yuvarladılar.

Meyhaneden bol bol ıslatılmış gırtlaklar ve kemerlerinin altında içkinin sıcaklığıyla çıktılar. Daha şamatacı aylak safları boyunca aşağı yukarı dolaşarak Paris'in "gözlüklü eski bir fahişe ve bir avuç teslimiyetçi" yüzünden başkentlik konumunu terk etmeyeceğini haykırmaya başladılar.

Louise Michel takipçileriyle birlikte geri dönmüştü. Tüm Yürütme Komitesi oradaydı: Louise'e tapan Théophile Feré, yaşlı Moreau, Avronsard, papaz yiyici le Moussu, Bourdeille, Enternasyonal'den bütün arkadaşları. Çığlıklar yükseliyordu:

"Paris halkı silahlarını teslim etmeyecek!"

Kafayı çekmiş diğerleri gibi Tel de el kol hareketleriyle konuşuyor, hakkıyla devrim yapması için halkın iyi sulanması gerektiğini söylüyordu. İnsanları iterek yardığı kalabalığın arasında dolanıyor, halkın neler söylediğini anlamaya çalışıyordu. Sokağın köşesinde kendini birden tam tımarhanelik bir manzaranın ortasında, eteklerin ve şalların, genelevin adam öldürmeyen silahlarını kullanarak askerlerle savaşan fahişelerin arasında buldu.

Kalabalığın sıkıştırdığı Yüzbaşı Antoine Joseph Tarpagnan, tehditkâr bakışlar fırlatma dışında, henüz bir şey yapabilmiş değildi. Adamlarının kontrolünü kaybediyordu. Yarım düzine kadarı silahlarını bırakmaya hazır görünüyorlardı. Halk onlara şarap ve yiyecek veriyordu.

Rahat davranışlı bir kadın, yaklaşıp subayın omzuna dokundu. Esmer kadının yüzüne doğru dönen subayı, hoş dişleri ortaya seren tatlı bir gülümseme karşıladı.

"Siz de bizimle geleceksiniz, değil mi?" dedi kadın. "Versailles'daki bu katillerle savaşımıza yardım etmeye...?"

Adam da gülümseyerek karşılık verdi. Elbisenin içini böylesine hoş dolduran bir bedene nasıl karşı koyabilirdi ki? Çekiciliğini bu kadar iyi kullanan zeki bir kadına...? Kadın öne doğru eğilmişti.

Kadın Léonce'tan başkası değildi. Lévisse Sokağı'ndan, Jeanne Courbé'nin Léonce'u... Hani şu Louise Michel'i izleme konusunda tereddüt gösteren... O kadar fakirdi ki, kışın mangalında yakmak üzere beş santimlik kömür alırken bile iki kez düşünmek zorundaydı. Kızı Marion'un elinden tutuyordu.

Marion bal rengi gözlere ve süt beyazı bir tene sahipti. Günlük kazandığı para iki buçuk frank bile değildi. "Buralardan değilsin, yakışıklı," dedi.

"Hayır, değilim. Gaskonyalıyım."

"Ve şimdi Montmartre'dasın!" diye haykırdı kız. "Yel değirmenleri ve gelinlik kızlar diyarında!"

Hoş görünüşlü subayın önünde şöyle bir dönerek, ona kasten kışkırtıcı bir biçimde sürtündü. Yuvarlak hatları vardı. Şalının püskülleri hafifçe yüzüne çarpıyordu. Uçuşan eteğin altında hoş, ince, uzun bacaklar...

Yuvarlak kafalı bir piyade astsubayı onu omuzlarından kavradı ve bir süre öyle tuttu. Gece mavisi, fulya süslü kepi neredeyse kızın küçük, hoş yüzüne değiyordu.

Tarpagnan bir adım ilerledi.

Önlükler ve İşçi Tulumları

Polonyalı Meydanı'nın geniş boşluğunun kenarı boyunca uzanan duvarın dibinde duran Horace Grondin, bir süre, düzenli bir biçimde sıralanmış arabalarının üzerinde yükselen topları gözlemledi. Ardından, kalabalığın bir girdap gibi dönmesinin de yardımıyla, izleme noktasından ayrılarak avının yakınına sürüklendi.

Kalabalığın başlarının üzerinden, zaman zaman Tarpagnan'ın kepini seçebiliyordu. Her yanı gürültücü, hazırcevap kadınlar sarmıştı; gözlerine kestirdikleri askerlere yaklaşık iki kiloluk ekmek somunlarıyla tuzlu domuz eti ve bardak bardak kahve sunuyorlardı. Grondin, havaya kalkmış kollar ve kafalar denizinin arasında oluşan anlık gediklerden, yüzbaşının gergin gülümsemesini, onu ve adamlarını kuşatan bu gürültü patırtının ortasında giderek artan tedirginliğini görüyordu.

Kadınların beyaz başlıkları, kılıç ve apoletler, renkli şeritlerle süslü çivit rengi asker elbiseleri, paltolar ve kepler arasında güçlükle, ama inatla ilerliyordu. Gözün görebildiği her yerde onlar vardı; sabırsızca insanları ite kaka kendilerine yol açıyor, asla hiçbir yerde uzun süre kalmadan, durmaksızın konuşuyor, konuşuyor ve konuşuyorlardı. Sözleri, tıslayarak defalarca tekrarladıkları üzere Fransa'yı aşağılık Almanlara satan burjuva cumhuriyete öfke doluydu.

Bu çatal dillilerin en önünde de Yüzbaşı Tarpagnan'a dokunacak kadar yaklaşan, Blanche yer alıyordu. Kadının teni sıcacıktı. Olanlar karşısında şaşkın, becerikli ve her işe burnunu sokan bir ev kadını edasıyla sordu: "Askerleriniz en son ne zaman bir parça yemek yemişti, hoş yüzbaşı?"

"Yola çıkmadan evvel..."

"Fakat bu korkunç! Durun, bakalım... Bahse girerim, bu genç delikanlı biraz açlık çekiyor." İki kapaklı sepetini açtı ve onbaşıya bir parça reçelli ekmek uzattı. Göz ucuyla subayına bakan zavallı çift pırpır, verileni kabul edip büyükçe bir lokma kopardı. Kadın sepetin diğer tarafından da yarı dolu bir şişe çıkardı.

"Dik kafaya, oğlum. Sahte değildir. Hakiki Montmartre köpek öldüreni!"

Antoine, becerebildiği kadar kibarca, kadını arkaya doğru itti. "Geriye, hanımefendi, lütfen. Anlamaya çalışın... Bizler askeriz. Biz, söyleneni yaparız..."

Ama Adelaïde Fontieu ve Girardon Sokağı'nın dilberleri arkadan onu pusuya düşürmüşlerdi bile. İkisi havaya kaldırır gibi sımsıkı kollarına girmişti; bu arada diğerleri de pozdan poza giriyor, kikirdiyor, kirpiklerini titretiyor, genel olarak söylemek gerekirse ona, dört dörtlük muamelede bulunuyorlardı:

"Bizimle gel, albay! Emin ol, bizim tavşan sotemizin tadına bayılacaksın..."

Bu tuhaf karışım, hoppalık ve ayaklanma, böyle eğlenceli bir biçimde sürdü gitti. Askerler, kesin ve geri dönülmez bir biçimde, anneler ve evli kadınlar kalabalığı tarafından içeriden ele geçirilmişti. Çok tatlı sözler ediyorlar, askerleri hiç rahat bırakmıyorlardı. Mitralyözlerin etrafını kuşatmış olan kadınlar, Le Havre'dan yeni gelmiş, genç, acemi askerleri, sevecen sitemlerle ve yurtseverlik temelindeki sert eleştirilerle paylıyorlardı.

Duygular hızla yükseliyordu. Tüm tören meydanında, yüzlerce silahlı Montmartrelı, astsubayların yoluna dikiliyor, onların bıyıklarını dağıtıyorlardı. Fırlama Guillaume Tironneau gibi kaşarlanmış sokak çocukları, limon sarısı veya çuha yeşili önlükler içindeki genç kadınlar, asker sıralarının arasında zikzaklar çiziyorlardı. Beşikten daha yeni çıkmış oğlanlar, her yanda, ayakların altında, arı gibi kaynaşıyorlardı.

Askerlerin tüfeklerini kurcalıyor, topların üzerine tırmanıyorlardı.

İşte General Geliyor!

General Lecomte, Rosiers Sokağı'ndaki karargâhından az önce çıkmıştı. Evin önündeki sevimli küçük bahçeyi geçerken durumu kafasında ölçüp biçiyordu.

Bir saat öncenin meraklı, alaycı seyircileri, teklifsizce davranan, tehditkâr ve her geçen dakika daha da artmaya devam eden, devasa bir kalabalık hâline gelmişti. Halk askerleri silkeliyor, onlara suçlamalar yöneltiyordu. Şişelerce konyağın, kadınsılığın ve politik zırvaların neden olduğu kabarma, giderek daha geniş bir kitlesellik kazanıyor, pis bir görüntüye bürünüyor, Thiers denen şu silik herif hakkında çirkin sözler sarf ediliyor, Fabre, demir yumruk Vinoy ve burjuva cumhuriyetçilerinin geri kalanından da pek saygıyla bahsedilmiyordu.

Kalabalık, askerlerin ve topların arasından akarak her şeyi kımıldamaz hâle getiren bir insan barikatı gibiydi. Canı sıkılmış General astlarına döndü.

"Elle!" diye emretti. "Söylemiştim, topları ellerinizle taşıyın."

"General, zemin..."

Lecomte'un çakmak çakmak bakışlarının şiddeti, durumu açıklama cüretini gösteren istihkâm subayını ezip susturdu. Butte'den aşağı Paris'e yuvarlanır gibi inilen yolların,

katır yolu gibi olduğunu o da biliyordu. Yer yer hâlâ karla kaplı, çamurlu kaygan zemini görebiliyordu.

Yerde, yağmur suları dolmuş bir çukurda, nöbetçi Turpin, muşamba bir yaygıya sarılmış ve unutulmuş bir hâlde inleyerek yatıyordu.

Her biri nizami Chassepot tüfek, matara ve katlanmış örtüyle birlikte, arazi sırt çantası taşıyan, eldiven, deri tozluk, üzerinde torbalar asılı kemer, kılıflı uzun süngü ve çifte fişeklik takmış bazı adamlar, topları ve arabaları iterek generalin emrini yerine getirmeye çalıştılar.

Tüm malzemeyi uygun biçimde taşıyabilmek için sekiz yüz at gerekiyordu; bu yüzden elde edilen sonuç, pek etkileyici olmak bir yana, neredeyse görülmeyecek düzeydeydi. Top arabalarının tekerleklerine ve askerlerin ayaklarına yapışan balçık, her şeyi iki kat ağırlaştırıyordu.

Düz göğüslü ama ağzı kalabalık Tel ile arkadaşları, giderek daha da çamurlanan kırmızı pantolonluların çabalarını seyrediyorlardı. Islıklar ve yuhalamalar yükselmeye başladı. Çilingirin zorlanmalı, gıcırdayan sesi duyuldu: "Silahlarınızı bir yere bırakın, askerler! Boka saplandınız!"

Fakat işi burada da bırakmadı. Etraflarında dolaşmaya başladı. Her taşın altından çıkıyordu. Operasyonu yöneten ve eski bir bıçkın olan çavuşlardan biriyle bir parça tütün takasına girdi. Gömleğinin önünden bir şarap şişesi çıkarıverdi.

"Koyu kırmızı küçük kuşak, dostum...? Cevizleri bir sıcak tutar ki, anca o kadar olur!"

Biraz ileride yine o vardı. Orada seyyar bir merdiven mi bulmuştu ne? Üç sıçramada da tepesine konuvermişti. Butte'nin serçesi, paslı menteşe gibi sesiyle, çamura saplanmış tüfekli askerlere tirat okuyordu.

"Bırakın şu topları dağıtmayı, baylar! Bizim Montmartreli oğlanlar onları öyle hoş dizmişler ki!" Bu espri, onu işite-

cek mesafedekilerin bir kısmı tarafından kahkahalarla karşılandı. Bir astsubay, bir şalgam kadar büyük bir saate bakıyordu. Dengesini kaybeden genç bir asker çamurun içine boylu boyunca uzandı.

Çok sayıda adamın, onları perişan eden, ortak, büyük çabasıyla, tek tek, yetersiz ve tehlikeli bir biçimde de olsa, topları hareket ettirmek mümkün oldu sahiden de. Ama gereken yere kadar mı? Hayır. Bu olmayacak bir düşünceydi. Top arabalarının tekerlekleri sulu çamura gömülüp kalmıştı. Adamlar çabalarmış gibi görünmeyi bile bırakmışlardı. Subaylar ve astsubaylar da onlara ısrar eder gibi yapmayı...

"Hey, gençler, nerelisiniz?"

"Hey! Dokunma ona, evlat!"

Kalabalık etrafı çevirmişti. Kadınlar azarlamalarını sürdürüyordu. Çocuklar rahatsız ediyordu. İçkili sivil erkekler askerlerin arasında sallana sallana dolanmaya başlamışlardı.

Charles Bassicoussé'un Çılgınca Planları

Horace Grondin, bakışlarını, bu kadar insan arasında şimdilik ulaşılmaz olan avından ayırdı. Dalga dalga kalabalığın hâlini incelemeye başladı.

Polis memuru, son derece ihtiyatlı bir biçimde, kendini yıkanmak üzere girdiği çok soğuk suya yavaşça, aşama aşama bırakan birisi gibi, dikkatleri yaşadıkları olaya ya da kendi çıkardıkları seslere yoğunlaşmış, bağırıp çağıran insan kütlesinin arasına usulca sokuldu. Bu kafa denizinin ortasına kadar nasıl girecekti? Pelerini ve uzun şapkasından rahatsızlık duydu; her ikisi de gömlekler içindeki kalabalığın ortasında dikkat çekmesine yol açıyordu.

Acemi ve yabancı birinin dikkatiyle, her adımda biraz durarak, ağır ağır kitlenin ucundan içeri kaydı. Artık iri cüssesi havada dalgalanan yumrukların –aynı zamanda bağ bıçakları ve karabinaların– arasında görülüyordu. İnsanların omuz ve sırtlarının arasından sabırla, sükûnetle, mümkün olduğunca hızlı biçimde ilerliyordu. Kalabalığın kör gücünün, gözlerin üzerinde olduğunu hissediyordu. Onların bağırtıları, seslenmeleri, tempolu sloganları patlıyordu kulaklarında.

O geçerken bir kapıcı, al bir kuşakla beline bağladığı, onlar içinde bir önlük giymiş bir ekmekçinin üzerine çıktı.

"Hay ben senin...!" diye haykırdı kadın. "Koca şempanze! Bu aynasız ne halt ediyor burada?"

"Ne aynasızı?"

"Orada, tiyatro kostümleri içinde... Kocaman! Üzerinde yatıp uyuyabileceğin ayaklar... Onlarla beni ve herkesi ezdi geçti!"

"Hâlâ göremiyorum onu..."

"İşte şurada, alık! Tam önünde... Silindir şapka, pelerin, gördün mü?"

"Daha önce onu hiç görmedim."

"Bir ajan... Sivil giysiler içinde bir cellât!"

"Belki de konuşup ona sormalıyız."

"Bunu tavsiye etmem. Onu gördüğünde annesinin içine bile herhalde Tanrı korkusu düşürmüş olan bir suratı var."

Geriye doğru dönen Grondin, omzunun üzerinden, bir çifteye benzeyen arduvaz bakışlarıyla onlara nişan aldı. Sesleri kesildi. Bir metre kadar daha yan yan kaydı ileriye doğru. İnsan denizi etrafını tamamen kuşatıyordu. Şimdi iki sokak kadını meraklı gözlerle onun yüzüne bakıyorlardı. O da doğrudan onlara doğru baktı. Bakışları onları sanki delip geçiyordu. Ağzı gübreliğe benzeyen, huysuz, çakıl sesli bir şamatacı bile onun çelik gibi gözleri ve adam boğazlamaya hazır görünen elleri karşısında suspus olmuştu. Gürültücü herif kendi kendine hırlamaya yine devam etti; ama uzun boylu hortlak geçene kadar sinip kendini gizledi.

Adım adım, güçlükle de olsa, insanların oluşturduğu bu çalkantılı lav akıntısının içlerine doğru ilerledi. Her ne kadar, zaman zaman onun öngörülemez hareketleriyle öteye beriye savrulsa da... Böylesi anlarda ayakta durmakta zorlanıyor, kendini bir sivrisinek kadar zayıf hissediyordu. Sık sık dikkatli molalar vererek, kah şu yöne kah bu yöne doğru hareket ederek, sık sık engellerle karşılaşarak, giderek hedefine

doğru yaklaşıyordu. Daha az dikkat çekmek üzere uzun şapkasını çıkarmış, Inverness pelerini ise koluna almıştı. Hava soğuk, saçları seyrek olsa da şunun şurasında avına otuz adım kalmıştı artık.

Niyeti onu oracıkta tutuklamaktı. Kıvırdığı pelerininin altında müthiş ağır sopası ve büyük kalibreli bir revolver kapılmaya hazır bekliyordu. Basit bir plan yapmıştı. Doğrudan onun üzerine gidecekti. Gözlerini onun gözlerinin içine dikecek, şöyle diyecekti: "Jeanne'ı hatırlıyor musun? Hatırlıyor musun *makhila*larımızın saplarına ne kazıdığımızı? *Hitzá Hitz*? Sözüm söz, böyle bir şeydi, değil mi? Anımsıyor musun bunu? 15 Eylül 1855'i biraz olsun hatırlıyor musun?"

Ve pislik herif, hâlâ hafızasını yoklayarak, geçmişten çıkıp gelmiş bu korkutucu yüze bir isim koymaya çalışırken, bileklerine kelepçeyi geçiriverecekti. Kıvırdığı pelerininin altından revolverin ucunu gösterecekti. "Bir hata yaparsan, işte alacağın şey," diyecekti. Karışıklıkta kapıp götürecekti onu.

Onu kendi evinde tutacaktı. Tapınak ile Château-d'Eau arasındaki yarı yıkık, sefil mezbelede; o uzun zaman önce hazırlanmış, terleyen, sular damlayan inde. İki berbat oda, karanlık bir mahzenin derinliklerine kıvrılarak inen helezoni bir merdiven, metrelerce kalınlıkta duvarlar, bir mezar sessizliği, beklediği konuğuna son derece uygun bir zindan...

Grondin ona suçunu itiraf ettirecekti. Hazırladığı yerden emindi. Kendi deneyiminden de bildiği üzere, yalnızlık, bitkinlik, kapatılmışlık, bitmeyen gece, rutubet ve belirsizlik, en çetin cevizlerin bile hakkından gelirdi. Jeanne'ın katiline asla merhamet gösterilmeyecekti! İthamın ardından, kafasından vurulacaktı. Mezar bitişik mahzende kazılmıştı bile. Erteleme yok... İşkence yok... Pişmanlık yok...

Her şey olup bittikten sonra Grondin belki tekrar uyuyabilecekti. Memleketi Gers'e de dönebilirdi. Feleğin çemberi-

ni tanımakla geçen neredeyse on altı yıl! Sonunda bu yumuşak, dingin süreç başlayabilirdi. Ruhun en küçük ara yollarının keşfi, yaşanmamışlıkların, pişmanlıkların iç muhasebesi... İnsanı alıp adım adım, nefes nefes zihnin en uzak yamaçlarına, gençliğin son noktasına, kendine dair ilk anıya, havayla gizemli temasa, ilk konuşma çabalarına sürükleyen bu ruh göçü, ölüm saatinde yeniden zuhur eden aynı rutubetli, neredeyse şaşkınlık verici çağıltı... Bütün bedeni sarsan bir şok, bir gizemin sona erişi karşısında duyulan elem... Orada, hiçbir yerde, sonsuzluk içinde, insanın gözünü kör edecek parlaklıkta ışıklandırılmış, insanı alıp arzın kapısına, cenin sıvısı kaynağına geri götüren halılar önümüze serilir ve bizi –riyasız, temizlenmiş, tazelenmiş, bütün kibirden arınmış– Cennetteki Yüce Görevli'nin soğuk ellerine teslim eder.

Her şey planlanmıştı. Charles Bassicoussé'u, dünyanın dertlerinden uzaklaşarak dinlenmeye çekilmeyi hak etmiş bir taşra beyefendisinin sade hayatı bekliyordu. Hayatının son yılları altın, ipek ve ibadetten dokunmuş bir huzur dönemi olacaktı. Elbette, Yanlama'nın sözünü ettiği kötü kader, işe el atmazsa...

Onbaşı İle Güzel

İnsan kaderinin önüne sık sık engeller çıkar. Kendini intikamcı, politikacı, general sanan adamlar, bir bakarsınız, aslında tırmığın altındaki kara kurbağalardan başka bir şey değildirler. Ve bu mihnetli dünyadaki hiçbir şey, asla beklediğimiz gibi sonuçlanmaz.

Grondin'in planları, bir albayın boğuk bağırtısıyla bozuldu. Verilen emre itaat eden Yüzbaşı Tarpagnan, askerlerini topların bulunduğu yerin öteki ucuna götürüp yerleştirdi. Adamlarını iki sıra hâlinde dizmişti ve öndeki sıra onun emriyle diz çökmüştü.

Yüzbaşının eli kılıcının kabzasını kavramıştı. Sakin görünüyordu. Kalabalığın heyecanla kaynaşmasını izliyordu. Kadınlar, ne yaptıklarının farkında, bir gruptan diğerine gidiyor, her tarafı sarmış çocuklar, ısrarla askerleri silahlarını bırakmaya ve halkın saflarına katılmaya çağırıyordu. Tarpagnan'ın kaşları biraz çatık, gözleri ise kısıktı. Havadaki ayaklanma kokusunu hissedebiliyordu.

Hoş bir kızın, az önce getirip bir onbaşının önünde yere sapladığı, pırıl pırıl bir kızıl bayrağa bakıyordu. Kız, elbisesinin göğüs kısmındaki oyuğa al bir çiçek tutturmuştu. Uzun boylu, saçı başı darmadağınık, tohuma kaçmış bir oğlan olan astsubay tüfeğine dayanmış gülümsüyordu.

Onları birlikte izlerken, subayın kasvetli gözlerinden hızla bir parıltı gelip geçti. Sanki ister istemez varlığının derinliklerine açılan ve oraya çok tuhaf bir ışık düşmesine yol açan bir kapı aralanıvermişti. Bu teklifsiz gençlik lisanına, onların paylaşım ve kardeşlik sohbetine imrenmişti. Garip bir anlaşma ürpertisi tırmandı omurgasına yukarı, bedeninin hiçbir ağırlığı olmadığı duygusu vererek.

Yeni fikirlerle uzlaştığını itiraf etme, taraf değiştirme ve ayaklanmacılara, adli ve askeri zorbalığı temsil eden, fakir halkı ve işçileri küçümseyen, yok sayan her şeyi parçalamada yardım etme yönündeki tuhaf dürtüye karşı bir süre mücadele etti. Antoine Joseph Tarpagnan, belli belirsiz, neler hissettiğini ifade etmeye çalıştı. Ağzını iki üç kez açtı; fakat oradan herhangi bir ses çıkmadı.

Çok geçmeden kapı tekrar kapandı ve bilincinin derinliklerindeki kemerler tekrar karanlığa büründü. Donup kalmış adeleleri bir kez daha emirlerine yanıt vermeye başladı. Dimdik durdu; göğsünü öne çıkardı. Omuzlarını birkaç kez çevirdi. Kınındaki kılıcını çıkmaya hazır hâle getirdi. Bir subay olarak yapması gerekenleri hatırladı.

Soğuk ve azametli bir hava takınmaya çalışarak, gür, metalik bir sesle adamlarına emretti: "Silah, hazır!"

Tüfek mekanizmalarının metal şakırtıları duyuldu.

Soluk Kırmızı Bir Güneş

Durum giderek daha da kötüleşiyordu. Sabah sabah, ayaküstü aniden ortaya çıkan bir panayır veya pazar, kendiliğinden başlayan bir parti havası, yavaş yavaş, yerini olumsuz duygulara terk ediyordu. Yükselen hoşnutsuzluk dalgası neredeyse elle tutulabilir bir hâle gelmiş, halkın trampetlerinin gümbürtüsü yeniden başlamıştı. *Bu, generalin silah başına çağrısı... Duyuyor musunuz?*

Gönülsüz astsubaylarca yönetilen askerler, hâlâ, nafile bir biçimde, ağır top parçalarının bir kısmını taşımaya çabalıyorlardı. Ayağı çamurda kayan genç bir asker yerde dört ayaklı hâle geldi. Elinin üzerinden bir top arabası tekerleği geçti ve delikanlı bir acı çığlığı kopardı. Halk bağırmaya başladı: "Hainlere ölüm!"

Karşılıklı bir kötü işaret ve kötü bakış alışverişi başladı. İki taraf da en ufak bahaneyle belaya atılmaya hazırdı. Diğer birtakım subaylar da –Beugnot, Dailly ve Franck Yüzbaşılar da dahil– Tarpagnan'ın yaptığı gibi adamlarını yeniden gruplandırmayı becerdiler. 88. Hafif Piyade Alayı'nın bir bölüğü, kendini 79. Ulusal Muhafız Taburu'nun adamlarıyla karşı karşıya buldu.

İki taraflarında yoğunlaşan silahların arasında kalan siviller şimdi gerçekten de büyük tehlike içinde görünüyordu.

Herkes durumun farkında olmasa da, bir kısmı neyle karşı karşıya olduklarını anlamıştı. "Kadınlar uzaklaşsın!" diye hırladı yüzü yaralı yaşlı bir asker. "Bu artık, kek kalıbı yağlama işini aştı."

General Lecomte, gözlerinde uzak ve soğuk bir ifadeyle kolunu kaldırdı ve ateş emrini verdi. Kadınlar birden askerlere doğru haykırmaya başladılar.

"Üzerimize ateş edecek misiniz? Hepiniz katilsiniz, öyle mi?"

"Hey, delikanlı, sen oradaki, çenesi tüylenmiş olan! Kendi annene ateş eder miydin?"

"Halkın kızlarını öldürecekler!"

"Pek kahramanca, kesinlikle!"

"Üzerlerine ateş açmaya kalktıklarınız bizim kocalarımız, erkek kardeşlerimiz ve çocuklarımız!"

Grondin'i evlatlığının katili olduğuna inandığı adamdan şimdi sadece birkaç adım ayırıyordu. Kalabalık, bir okyanus dalgasıymışçasına kabardı ve sahile vurduktan sonraki gibi geriye çekildi. Sonra aniden yarılıp parçalandı ve birden sert bir itiş kakış izdihamı içinde kaçışma başladı. Polis memurunun üzerine yuvarlanan dalga onu umarsızca geriye sürükledi. Güç bela ayakta kalabildi; bedeni göğüsler, omuzlar, karınlar ve sallanan kollardan oluşan duvarların arasında ezildi. Kendini akıntıya bıraktı. Sonra kontrolü tekrar kazanmaya çalıştı, ama başaramadı. Sele kapılmış bir şişe mantarı gibi inip çıkıyor, koltuk altı, bayat şekerleme, soğan ve şarap kokuları soluyordu. Sağlam durmaya ve yönünü kaybetmemeye çabaladı, tabii insanlar tarafından sürüklenirken ne kadar yapabilirse.

Fakat beklenen ateş açılmadı. Kalabalığın korkuyla kaçışması yavaşladı, durdu. İnsanlar arkalarına baktılar ve tekrar geri döndüler. Artık konuşuyor, birbirlerine ne düşündükle-

rini soruyorlardı. Hâlâ biraz ezik ve donuk... Şokta.... Gücenik... Aksi ve hırçın...

Müstakbel tahrikçiler neredeyse hemen kendilerine gelmişler, bayraklarını ve yiğitliklerini tekrar yükseltmişler, ellerinde kızıl bayraklarıyla geri dönmüşlerdi. Bir kez daha askerlerin arasına karışıyor, subaylara laf yetiştiriyor, güzel atının üzerindeki generale bakıyorlardı. Tüfekli askerlerin yeniden sıkılaştırılmış saflarını, süngüleri beyaz elleriyle itip açarak yarıyorlardı.

"İşe yaramazlar takımı! Kendinizden utanmıyor musunuz?"

Nefese karşı nefes, bakışa karşı bakış... Silah namlularının ağızlarına karşı kalçalar, karınlar ve göğüsler... Kadınlar mahzun askerlerin etrafını kuşatmış, onların ruhlarına dokunuyorlardı; adamlar zaten yorgunluktan, susuzluktan, açlık ve utançtan bir hoş olmuşlardı.

O zamana kadar küp gibi içmiş olan Tel, ağza alınmayacak ateşli hakaretlerle kavuruyordu havayı. Şarap boğazını kızdırmıştı. Sıska göğsünü tüfeklere karşı açmış, sözlerini tuhaf böbürlenmelerle süslüyordu: "Onlar tam kuşlara göre kış elmaları! Ben bir tabakta dilimlenmiş dört tanesini hallederim!"

"Eğer erkekseniz, ateş edin! Haydi, halkın üzerine ateş açın!" diye ekledi arkadaşlarından biri.

"Hadi yapın bakalım, sizi frengili sürüsü!" diye haykırdı bir başkası. "Yoksul halkı kan ve acıya boğun! Durmayın o zaman, ateş edin!"

"Hey! Halk size bakıyor diye ödünüz kopmasın!" diye seslendi on beş yaşındaki, kadın terzisi çocuğu Guillaume Tironneau. "Devam edin! Vurun erkek ve kız kardeşlerinizi!"

Tam karşılarında sıra sıra dizilmiş, ellerinde hedefe çevrilmiş, kurşun saçmaya hazır silahlar, parmakları tetikte küçük askerler, içinde bulundukları vaziyetten dolayı hiç de

övünç duymuyorlardı. Kendilerinden isteneni yapıyor olmaktan memnun değillerdi. Öylece put gibi kalakalmışlardı. Astsubayları her zamankinin aksine suskundu; gözler yerde, bakışlar yan yan bir subaydan diğerine dolaşıyordu. Mideler burkuluyordu. Sinirler gergindi. Diller tutulmuştu.

Sıraların bir ucunda duran, öfkesi burnunda yaşlı bir süvari çavuşu, sonunda bu hırçın sivillere daha fazla tahammül edemeyerek patladı: "Kes şu şamatayı, evlat! İstediğin buysa, seni kurşundan mahrum edecek adam değilim!" Ağır beylik revolverini çıkarıp havaya ateş etti. Bunu izleyen sessizlik anında, yakındaki bir ağaçtan kaçan bir güvercinin kanat sesi işitildi ve bir kafe garsonu, bir müşterinin siparişinin anlaşıldığını gösteren mesleğinin standart seslenişiyle silah sesini taklit etti: "*Boum*!"

"*Boum! Boum!*" diye karşılık geldi kalabalığın arasından oradan buradan. Herkes kahkahalarla gülüyordu. Sanki orası Boulevards'taki Café Madrid'di. Ayaklanmalarda böylesi, son derece çocuksu şeyler de görülür.

Aynı zamanda, ucu nereye çıkacağı belli olmayan kör davranışlar da... Kırk beş metre kadar ileride, kalabalığın tansiyonu daha farklı bir biçimde düşmek üzereydi. Sebep Tel'di. İnsan girdabının döngüsüne kapılan çelimsiz çilingir, kendisi gibi kalabalık tarafından oraya buraya çaresizce sürüklenen Grondin'i görmüştü. İki adam bir an kendilerini yan yana buldular.

"Bir kâğıt destesi gibi üst üsteyiz ha, koca kekliğim?"

Grondin dişlerini göstermekle yetindi. Konuşmayı sürdürme niyetinde değildi. Akıntıya karşı mücadele etmekle meşguldü. İnsan seli iki adamı da havaya kaldırıp bir süre orada tuttu ve onları Solférino Kulesi'nin dibine indirdi.

Onların az önce geldikleri arka tarafta, yarattığı dalgalar tüm kalabalığa yayılan müthiş bir hareketlenme başladı.

Uzaktan göründüğü kadarıyla, yüz kadar mavi gömlekli işçi, zafer anlamına gelmek üzere bir yumruklarını havaya kaldırmıştı. Çocuklar bağrışıyordu. Büyük bir sevinç patlaması yaşayan kadınlar hüngür hüngür ağlıyorlardı.

İnsan kafalarının üzerinden bakan polis memuru, 88. Alay'ın askerlerinin bir kısmının tüfeklerini dipçikleri yukarı, namluları ise aşağı doğru olarak salladıklarını gördü. Diğerleri ise Chassepot'larını federelere teslim ediyordu. Dipçikleri havada tüfekler, sadece solucanları tehdit eden tüfekler, bir sineği bile incitemeyecek biçimde tutulan tüfekler...

Kimse ölmeyecekti o gün. Çılgınca bir zafer ve rahatlama uğultusu dolaştı tüm kalabalığı; sonra asker saflarının ortasından da zikzaklar çizerek geçip adaletsiz bir mecburi askerlik sisteminin mağduru eski toprakların, baraka avukatlarının, problem fabrikalarının arasında dolandı ve omzu kalabalıklara, kabaca, bugün kasaplık yok haberini verdi. Karşılarındaki insanlar askerlerin dilinden konuşuyorlardı; aynı aç karınlara sahiptiler ve kardeşlik çağrısı yapıyorlardı. Askerler gözlerinin içine baka baka onları öldürmeyecekti. Bugün böyle bir şey olmayacaktı, işte o kadardı... Bir haykırış yükseldi:

"Yaşasın Komün!"

Tel hâlâ Grondin'in yanındaydı. Şimdi iki santimlik *infectados* sigaralarından birini yakıyordu ciddi bir edayla. "Sahi, aynasız" dedi düşünceli bir sesle, "kıçımızın dibinde ne işler çeviriyorsun böyle? Sen de Komüncü mü oldun, yoksa sadece bizi mi gözetliyorsun?"

"Yeni bir bozgun manzarasını izlemeye geldim yalnızca."

"Senin taraf için doğru!" Çilingirin tüyleri birden diken diken olmuştu. "Bu savaşı halk kazanıyor! Tarih yazıyorlar hiç lamı cimi yok!"

İki adam birbirlerinin gözlerinin içine baktılar inatla. "Bunlar büyük anlar!" diye ekledi Tel.

"Bir kızıl ara faslı" dedi polis memuru dudak bükerek. "Proleter ayaktakımı ve süprüntü kadınlar asker kaçaklarıyla işbirliği yapıyor. Reziller ve katiller..."

İki adam sustu; ama hâlâ yan yanaydılar. Horace Grondin, ölü bir ağacı andıran diğerine tepeden bakıyordu. Şarap kokuları yayan Tel, ani bir öksürük nöbetiyle sarsılmaya başladı. "İşte 'yüz kiloluk alçı taşı'm yakaladı beni" diye açıkladı, yaşlar içindeki gözlerini silerken. "Bütün bu tozları taş ocağında yuttum gençliğimde."

Gezinen bakışları polis memurunun *makhila*sında, elindeki şapkasında, kolundaki katlı pelerininde dolaştı. "Sana şu mesleği bırakmanı önermiştim, değil mi?" dedi aniden törpü gibi bir sesle. Bir hainlik parıltısı geçti Emile Roussel'in kenarları kızarmış gözlerinden.

"Büyük Dükkân adına buradasın, hı? Koca aynasız cüppeni çıkarmışsın, ama casusluk yapıyorsun, öyle değil mi? Sanırım sana gereken, kıçına 18 Mart hatırası ufak bir şaplak!"

Kasa hırsızı o kadar sarhoştu ki, karşılıklı anlaşmalarını unutup ya da ona boş verip polis memurunu etraflarındaki, çoğunun hâli kendisininkinden de beter ve harekete geçmeye daha hevesli kalabalığa hedef göstermeye başladı.

"Buraya bakın, arkadaşlar!" diye haykırdı, "Aramızda ne bulduğuma! Bir kanun görevlisi! Mösyö Thiers'nin bir av köpeği! Foutriquet'nin bir ajanı! Yaşlı Transnonain'in bir sinekyutanı!"* Foutriquiet ve Transnonain, pek sevilen bir adam olmayan Mösyö Thiers'nin uzun siyasi hayatı boyunca kazandığı popüler takma adlarından ikisidir. Çok özgün bir

* Allah'ın öküzü, eşeğin teki gibi anlamlara gelen bir hakaret sözcüğü. (ç. n.)

anlamı olmayan Foutriquet fazla önemsenmeyebilir; 1834'te, o sırada içişleri bakanı olan Thiers'in emriyle, bu isimdeki bir Paris sokağında birtakım canutlar –kabaca daha önceki İngiliz makine kırıcılarına benzeyen eylemci dokuma işçileri– üzerinde uygulanan ölümcül baskıya atfen kullanılan Transnonain daha önemlidir.

Etraftaki kalabalığın düşmanca, heyecan dolu bakışları birden onlara yöneldi. Oraya uygun olmayan adamı tespit etmek hiç de zor değildi.

"Bir halk düşmanı!" diye acı acı feryat ediyordu çilingir. "Tutun onu!"

"Belediye binasına! Aynasızı belediye binasına götürün!"

"Vurun onu!"

"Dayayın duvara!"

"İyice benzetin suratını!"

Üzerine bir yumruk, sopa, dipçik ve dirsek dalgalası yöneldi; kudurmuşçasına ilk darbeyi kendisi indirme derdine düşen insanlar, üst üste bindiler. Sol önkolunu yukarı doğru tutup Invernesse pelerinini de bir kalkan gibi kullanmak üzere onun etrafına dolayarak sağlam bir pozisyon alan Grondin, en yakınındaki saldırganı bir mancınık gibi sert bir şekilde arkaya, diğerlerinin arasına savurdu. Ucundaki dışarı doğru mahmuzuyla bir gürz gibi kullanılan *makhila*, etrafını boşalttı. Yüzü dehşet saçıyordu. Revolverinin kabzasını ortaya çıkardı.

Tam önündeki bir döküm işçisi, tek kelime etmeden, son anının gelip çattığını düşünerek, çaresizlik duygusu içinde, Grondin'in kafasına bir darbe indirdi. Aynı anda başka biri de bir bağ bıçağıyla boksörün bileğine, damarları da kesen derin bir yara açtı ve alnına, iki kaşının arasına kanlı bir çizgi çekti.

Birden ortaya çıkan kan rengi, bir şiddet patlamasının, Grondin'i hedefleyen düzensiz darbeler sağanağının önünü

açtı. Kolektif bir suç işleniyordu. Kalabalık tekmeliyor, bıçaklıyordu. Kötü yaralar açılmıştı. Grondin'in eli kanayan yüzünü, çıplak kafasını korumak üzere yukarıdaydı. Artık duran *makhila*sı Lepic Sokağı'ndan bir şarap satıcısının oğlunun eline geçmişti.

Tel, kalabalığın bacaklarının arasından, dört ayak üzerinde sıvışmıştı. Yaptığından dolayı ödü kopmuş, ardına bile bakmadan kaçıyordu.

Bir adamın insanlardan oluşan dalgalar arasında boğuluşu ne dehşet verici bir manzaradır! Kalabalık girdap gibi döner, ayaklar altında çiğner, vurur; sözcükler, azgın güdük hareketler, çatlayan sesler, çılgın haykırışlar sahneyi birbirinden kapar.

Çocuklar keyifle ilk linçlerini seyrediyorlardı. Daha bundan bol bol göreceklerdi. Çok geçmeden bizzat kendi kanlarının tadını da öğreneceklerdi.

Kurbanın dağılmış yüzü görünüyor, yeniden görünüyor, ileri geri gidip geliyordu. Tek gözü kapanmış, üzerini kocaman kan pıhtıları kaplamıştı; ama Grondin yine de dövüşmeye devam ediyordu. Açık kalan gözüyle artık ufuktan yükselmiş donuk kızıl güneşi seçebiliyordu. Tabure tutan bir el kalkıp indi. Darbeler tekrar tekrar indi dev adamın omuzlarına ve gövdesine; lakin onu yere düşüremedi.

Şakağına yanlamasına sert bir tüfek dipçiği indi ve sonunda bedeninin kontrolünü kaybetti; ama kendisine saldıranların arasında öyle sıkışmıştı ki yine yere düşmedi. Bir insan dalgası tarafından taşınıyordu, boğulmuş bir adam gibi uyuşuk ve hareketsiz hâlde; bakışları boşlaşmış açık gözü hâlâ gökyüzüne kilitliydi.

Hırpalanmış, sallanan kafasını kaldırarak sonunda kalabalıkta çok ufak bir delik buldu ve bir av köpeği gibi araya dalıp tahta ayakkabıların çiğnediği zemine kıvrıldı. Bu sıra-

da ona yönelik ilgisini kaybeden kalabalık, paçavraya dönmüş giysilerin sardığı, çürükler, bereler içinde kalan bedenine darbeler indirmeyi kesti ve başka tarafa yöneldi.

Tavada kızartacak başka balık bulmuşlardı.

Az Sonra Uçuşan Güllelerin Sesini İşitecekler "Kendi Tarafımızdaki Generalleri Vuracağız!"

General Lecomte, atının üzerinde, öfkeden bembeyaz kesilmiş, bir taş gibi oturuyordu. Giderek daha da artan sayıda asker, Chassepot tüfeklerinin dipçiklerini yukarı kaldırarak sallıyordu. Lorraine'den gelen subay için bu, kutsal değerlere bir hakaret, kuşkuya yer bırakmayan bir devrim işaretiydi. Trampetler susmuştu.

General üçüncü kez piyadeye kalabalığın üzerine ateş emri verdi.

"Silah, hazır!"

Tüfek mekanizmaları şakırdadı; fişekler yataklarına sürüldü.

"Nişan al!"

Dipçikler omuz boşluklarına yapıştırıldı. Askerler, tüfeklerinin namlularını kalabalığa çevirmekten son derece mutsuz görünüyorlardı.

"Ateş!"

Tüfek namluları birer birer, ağır ağır yere doğru indi. 88. Alay'ın askerleri, neredeyse tümü, silahlarını indirdiler. General'in dudaklarından tuhaf rica kelimeleri döküldü:

"Ateş edin, hiç olmazsa bir kez, şeref için!"

Ama adamlar heykel gibi hareketsiz kaldılar.

"Yani bu ayaktakımına teslim olmayı istiyorsunuz, ha?"

"Tek isteğimiz bu" diye yanıt verdi sıraların arasındaki bir askerin saf ve masum sesi. Adamın başı samimi bir üzüntüyle öne düşmüştü. Diğer askerlerin gözleri, tüm kalabalığınkiler, uzun ve ıstırap dolu anlar boyunca, gergin ve ne yapacağını bilmez bir ifadeyle baktılar. Atının üzerindeki General Lecomte'un gözleri aşağı doğru yöneldi ve haşin bir ses tonuyla, askerlerinin başlarından aşağı beddua ve küfürler yağdırmaya başladı.

Uzun boylu, esmer, genç bir kadın, saçlarını çözerek ve bağrını açarak kalabalığın arasından öne çıktı. Hareketleri bir kraliçeninkini andırıyordu. Öne doğru ilerleyen iki jandarma, çaprazlama tuttukları tüfekleriyle onun önünü kestiler. Buna hiç aldırmayan kadın bir şarkı söylemeye başladı.

Şarkı, daha önce Victor Noir'ın öldürülmesinin ardından Rosalie Bordas'nın söylediği "Ayaktakımı"ydı. Genç kadının ismi Gabrielle Pucci'ydi; ama Butte'deki herkes onu Caf'conc' olarak tanırdı. Bir kabare şarkıcısıydı; som balığı pembesi kadife döşemeli rahat kanepelerin keyfiyle birleşen realizmi onu bir kibar yosma hâline getirmişti. O bir ganimet, Edmond Trocard adlı yeraltı patronunun kapatmasıydı.

Sesi güçlü ve duruydu. Halk tipi güzelliği, bedeninin tartışılmaz cinsel çekiciliği, çocuk doğurmaya uygun kalçaları, şehvani ağzı ve kararlı kişiliği, bu hoş gece kulübü çığırtkanını bir dişi cesaret timsali hâline getiriyordu. Askeri ceketi boynuna kadar ilikli, asillere has aşılmaz bir kibir duvarının ardındaki Lecomte'un tam önünde duruyordu.

Kalabalık la Pucci'yi coşkuyla ürpererek dinliyor ve ara sıra koro hâlinde eşlik ediyordu.

O eski Fransız şehrinde
Demirden bir soy yaşar
Ruhları bir ocak gibi alev alev

Bedenleri ve yüzleri bronz
Çocukları saman yataklarda doğar
Sarayları domuz ağılıdır
Onlara ayaktakımı derler
İşte onlardanım ben de!

Ok yaydan çıkmıştı. Onu artık hiçbir şey durduramazdı. Halk ilerliyordu. Federelerden biri ikinci bir bayrak, üç renkli Fransız bayrağı, açtı. Onu taşıyan ve üzerinde sadece bir gömlek olan adam, şaşılacak derecede soğuk geçirmez görünüyordu. O yürürken, bayrak onun enerjik yüzünü yalayarak dalgalanıyordu. Sert ve boğumlu omuzların üzerine oturmuş güçlü bir boyna, geniş bir göğse, adaleli güçlü kollara sahip, gözleri askerleri hâlâ heyecanlarına hâkim olan Yüzbaşı Tarpagnan'ınkilere kilitli, başı açık, silahsız adam, kalabalıkla askerler arasındaki otuz adımlık mesafeyi hiç duraksamadan aştı.

O, hizaya dizilmiş tüfeklerin üzerine doğru yürürken, kalabalık nefesini tutmuştu. Hareketleri sakindi. Şakaklarına aşağı sarı saç lüleleri sallanıyordu. O yaklaşırken, subay, kararlı gözleri, duygulu yüzü, çizgilerini zekânın oyduğu alnı fark etmişti. Federe gelip de önünde durduğunda, Tarpagnan, güçlü, henüz tam tarif edemediği bir coşkunun hücumuna uğradı. İki adam birbirlerini tepeden aşağı süzdüler. Barış mı olacaktı yoksa savaş mı?

Tarpagnan karşısındaki adamı dikkatle inceledi; bu genç adamı tanımıyordu. Onun kendisinin eşiti biri, bir kardeş olduğu sonucuna vardı.

Federe hafifçe gülümseyerek açık sağ elini subaya doğru uzattı. Tarpagnan onu sıcak bir biçimde kavradı, sıkı bir arkadaşın eli gibi.

"Théophile Mirecourt, fotoğrafçı."

"Antoine Tarpagnan, birliğin yüzbaşısı."

"Kin ve düşmanlığı bir tarafa bırakalım. Kucaklaşalım!"

Öyle de yaptılar...

Mesele gelip yüreklere dayandığında iş bu kadar basittir. Hareketleri o kadar kısıtlamalardan kurtulmuş ve kendiliğindendi, o kadar sıradan ve aynı zamanda o kadar ciddi ve vakurdu ki, iki adam tokalaştığı ve kardeşleştiği anda, olayı kaydeden yazarın çenesini kapaması belki de daha iyiydi.

18 Mart 1871'de, karşılıklı güvensizlik yaşanan bir durumun o lanet soğukluğunda, bir dostluk doğuyordu. Onların örneğini takip eden askerler ve Ulusal Muhafızlar da birbirleriyle kardeş olmaya başladılar. Kıdemli subaylar, hızla onların öfke menzillerinin dışına taşan bir isyanla, zor duruma düşmüşlerdi. Piyadeler tüfeklerini bekleyen ellere atıyorlardı. Bin göğüs aynı neşeyle çırpınıyordu.

Théophile bir adım geriye atıp "Marseillaise"i söylemeye başladı. Antoine kılıcının ucunu çamurlu zemine sapladı ve bir elini diğerinin omzuna koydu. Yükselen bir dalga gibi, şarkının sözleri –aynı halka söylenen bir ilahi, aynı insanlığa sesleniş– farkına varmadan gelip dudaklarına oturdu. Antoine Tarpagnan kendini "Marseillaise" söylerken buldu.

Artık Komün'ün tarafına geçmişti.

İkinci Bölüm
Sınırsız Özgürlük

Zorlu Uyanış

Antoine Tarpagnan yeni dünyasına gözlerini açtığında, kendini karışık duygular içinde hissediyordu. Artık hiçbir yere ait değildi. Adı hiçbir listede, hiçbir kütükte ya da çizelgede yer almıyordu. Ne saati, ne günü, ne de yattığı bu yabancı odanın kime ait olduğunu biliyordu.

Bu onda herhangi bir manevi huzursuzluk, hatta en ufak bir endişe kırıntısı bile yaratmıyordu. Kendini mutlu hissediyordu. Bedenini, onu hoş bir ılıklıkla kucaklayan, kocaman bir kuştüyü yorgan sarıyordu. Uykunun alacakaranlığında hâlâ karışık zihni, ağır ağır bir bataklık manzarası algılamaya başladı. Etrafı o kadar sisli, şekiller öylesine belirsizdi ki... Rüya hâlinin rahatlığında yuvarlanarak ve dünyasal gerçekliğin filizlenme ısrarına aldırmamaya çalışarak, yarı uyku durumunu bilerek uzattı. Son derece rahat bir biçimde esnedi.

Mahmur bakışlarını, üzerinde fantastik kuşların resmedildiği, açık bir pencereden gelen yumuşak esintiyle kafasının üzerinde hafif hafif dalgalanan muslin kumaştan tembel tembel ayırdı. Pencerenin önündeki, desenli kadifeden ağır perdeler, neşeyle parıldayan güneşin ışıklarını içeri salmıyorlardı. Neredeydi? Niye yabancı bir yatağın yumuşak ılıklığında çırılçıplak yatıyordu? Bu kimin odasıydı? Dili niye sanki bir çizme tabanı gibiydi?

Çok ihtiyatlı bir biçimde, dumanlı kafasını yastığın üzerinde yavaşça kımıldattı ve huzur verici tıkırtılarını izleyerek, siyah mermerden bir Louis-Philippe saatini buldu gözleriyle. Saatin kadranındaki Romen rakamları, saatin iki olduğunu söylüyordu ona. Öğle sonrası olmalı, diye tarttı kafasında ağır ağır. Kesinlikle...

Antoine keyifle gerindi ve her tarafının, çok uzun bir yolu aşmış gibi ağrıdığını keşfetti. Doğrularak ayağını dikkatlice döşemeye bastı. Müthiş susamış olduğunu fark etti.

Bu kesin işaretler, gece kendini akılsızca kaptırarak içtiği anlamına geliyordu. Hem de, Théophile Mirecourt ile tanışması dışında, 18 Mart günü söyledikleri ve yaptıklarının büyük kısmı aklından uçup gidecek kadar...

Temkinli hareketlerle kalktı. Askeri ceketi ve kırmızı şeritli pantolonu bir kanepenin arkalığının üzerine gelişigüzel fırlatılmıştı. Üzerinde çamur lekeleri bulunan çizmeleri, onların hemen aşağısında, yerde duruyordu ve bir sandalyenin arkalığına da onun için olduğu belli, sivil giysiler –temiz bir gömlek ve yelekli bir takım elbise– asılmıştı.

Sallana sallana lavaboya gitti; yüzünü içindeki soğuk suya daldırıp bir süre öylece tuttu. Dişlerini Dr. Bonn'un diş tozuyla temizledi ve Botot suyuyla da çalkalayarak ağız içi temizliğini daha da ileri götürdü. Akşamki içki âleminin izlerine saldırıyı, bulabildiği tüm kozmetik ürünleri kullanarak sürdürdü. Marul özlü sabunla ovalayarak bedeninin her tarafına masaj yaptı. Bu temizlik faslını, tuvalet sirkesi sürünmesi ve cildinin sıkılaşması için yüzüne biraz süsen sütü çarpması izledi. Saçlarına da fırçayla bir şekil verince, yakışıklı yüzbaşının yeniden dirilişi tamamlanmış oldu. Aynada kendini inceledi. Yüzünde mağrur bir ifade vardı. Bir şeyler hatırlamaya başlamıştı.

"İsa Mesih, Antoine" diye patladı birdenbire, "Sen bir firariden başka bir şey değilsin! Bir hain... İdam mangasının

önüne atılacak biri... On bir mermi ve bir kurusıkı: İşte seni bekleyen akıbet... Ve sen lanet herif, bunu tamamen hak ediyorsun!"

Bir önceki günün anıları, gürültülü bir görüntü sağanağı halinde yağıyordu artık. Polonyalı Meydanı! Halk ve toplar! General Lecomte! Antoine kendini alanın ucunda, adamlarının arasında gördü. Federe ona doğru yürüyordu. İçindeki ortak bir şeylere dokunan hoş, samimi bakışlar... Çılgın teslim olma fikri... "Yoldaş, senin arkadaşın ve kardeşin olmak daha iyi!" "Kan dökmek aptallık, Théo!" 18 Mart'ı nasıl unutabilirdi, bu unutulmaz coşkun kardeşlik ve yüce aşırılık gününü?

Rosiers Sokağı'nın gürültüleri çınlıyordu kulaklarında; bağırtılar, trampetler, fanfarlar; havaya sallanan sıkılı yumruklar ve–yuvarlak, kanca burunlu, taze, lekeli, fırlak dişli– bin tane surat, geçit resmi yaptı gözlerinin önünden. Kadınların nefis gülümsemeleri ve şehvet uyandıran göğüsleri geldi aklına.

Daha önce hiç duymadığı "Marseillaise", ayağa kalkmış bir halkın, bir isyanın pes perdeden homurtuları geliyordu kulaklarına. Öfkeyle geçen çeyrek yüzyılın çatallaştırdığı binlerce avaz... Zenginlerin bencilliği tarafından dışlanan fakir insanların derin öfkesi...

Komik manzaralar da anımsıyordu. Arkadaşlarına başparmağını yukarı kaldırarak işaret veren Tel... Çilingir, yüzbaşıyla fotoğrafçıyı gösteriyordu, bir Çingene at taciri havasıyla. "Onlar bizim, şu ikisi, alın onları! Onlar halkın malı!"

İnsanoğlunun kaderi bazen kaba bir güldürüye döner. Çilingirin yakın dostları, Marceau, Ferrier ve Voutard ile diğerleri, söylenene itaat ederek Tarpagnan'la Mirecourt'u omuzlarına alarak bir zafer alayı halinde taşımaya başlamışlardı. İşte her şeyin bir belirsizlik denizine dalmaya başladığı an buydu.

Antoine'ın bakışları Gabriella Pucci'ninkilerle buluşmuştu. Asla bu kadar hoş bakan gözler, böyle yürekten bir gülümseme görmemişti. İtalyan'ın cesur hâli, serbestçe salınan saçları, İrlanda keteninden sade bir bluzun altına saklanmış hoş göğüsleri, dantelli, saman rengi eteği, ona göz kamaştırıcı bir güzellik hayali gibi geliyordu. Gözlerini genç kadının teninin zarif parlaklığından, çıplak omuzlarının muhteşem yuvarlaklığından koparıp alamıyordu. Caf'conc'un gözleri de adeta sadece yüzbaşıyı görüyordu. Genç kadın onun için büyük bir istekle yanıyor gibiydi.

Elbette tüm olup biten, oluşan büyülü bir atmosferden, işveli bir bakıştan yansıyan gerçek bir şimşek parıltısından, paylaşılan sihirli bir yarım saniyeden öte bir şey değildi. Fakat yakışıklı yüzbaşı için bu göz göze geliş, ruhların sonsuza kadar birleşmesi anlamını taşıyordu. Bu bakışma, verilen bir söz değerindeydi. Gabriella onun o güne dek beklediği kişiydi. O, onun yoldaşı, sevgilisi olacaktı. Genç kadın onun için yaratılmıştı.

Antoine'ın yüzü al al olmuştu. Caf'conc' başını, bütün dişlerini ortaya çıkaran bir gülüşle arkaya atmış, bu hareket onu daha da baştan çıkarıcı bir hayvana çevirmişti. Fakat Tarpagnan, daha konuşmaya başlayamadan, bir düzine el tarafından yakalandığını hissetmiş ve ayakları yerden kesilmişti.

Kalabalık içinde kendine ite kaka yol açan, gürültücü bir insan grubunun tepesinde bir o yana bir bu yana epey sallandıktan sonra, kendini Voutard'ın sağlam omuzlarına tünemiş hâlde bulmuştu. Bu arada Kadife Göz, Badana ve diğerleri de Mirecourt'u kaldırıp omuzlara almıştı.

"Askerler için üç kez 'yaşa'!"

"*Vive la République*!"*

* Yaşasın Cumhuriyet!" (ç. n.)

"Yaşasın Komün!"

Kalabalık onlar için de tezahürat yapıyordu. Antoine her yana öpücükler gönderiyordu. Caf'conc'un o kıvrak, uzun bacaklı bedeni, zarif ve dimdik, iki yük hayvanının, Voutard ve Ferrier'nin arasında yürüyordu. Muhteşem geç kadın, yüzbaşıya bakarak gülüyordu. Yürüyüş alayının duraksadığı bir ara, Tarpagnan'ın elini ve kolunu yakalamış, onun kendisine doğru eğilmesini sağlamıştı. Onu ensesinden tutup çekerek dudaklarına bir öpücük kondurmaya çalışmıştı, bir yandan da gülerken.

Ona ulaşmak için parmaklarının ucunda sıçradığında, yüzleri adamakıllı yaklaşmıştı birbirine. Genç kadın gülmüş ve geri geri yürümüştü, hâlâ onu öpmeye çalışarak. Tarpagnan onun nefesinin keskin, hoş kokusunu almış, koyu renk irislerinin ışığında yıkanmıştı. Yüzbaşı kendisini taşıyan omuzlardan kaymaya başlamıştı. Sendeleyen Voutard, sorun yaratan kadına, uzaklaşması için homurdanmış ve yükünü, dengesi bozulan bir çuvalı düzeltir gibi, eski hâline getirmişti. Kalabalık kör bir güçle, önüne çıkanı süpürerek ilerlemeyi sürdürüyordu. Karaya vurmuş bir balık gibi nefes alan Antoine, dimdik oturuyordu. Nefis İtalyan onun sırma şeritli kepini kapmış, eğlence olsun diye, kahverengi buklelerinin oluşturduğu çağlayanın tepesine oturtmuştu. Birkaç adım ötedeki Théo, kahkahadan kırılıyordu. Sonra fotoğrafçı elindeki bayrağı kalabalığa bırakmış, bağırarak gürültüyü bastırmaya çalışmıştı:

"Fotoğraf makinem! Fotoğraf makinem! Bir oğlana bırakmıştım!"

"Geliyor, geliyor!" diye viyaklamıştı ince bir ses. Birkaç sıra arkalarından genç Tironneau koşturmuştu bandajlı bileğiyle; makinenin sehpasını ve sert ağaçtan kıymetli kutuyu, yani yirmi kilonun üstündeki ağırlığı, kafasının üzerine kal-

dırmıştı. Théo omuzdan omza taşınmıştı. Kalabalık yavaş yavaş sıkışık dar sokaklar boyunca yayılırken, o, kamerasını gözden kaybetmemek için geriye doğru bakıyordu.

"Bir poz çekimin ne kadar sürdüğünü öğretecek misin bana?" diye sormuştu delikanlı. "Camdan nasıl bakıldığını gösterir misin bize?" Çocuğun kirli parmakları makinenin kocaman körüğünü, pirinç halkalı lensin koyu mavi gözünü işaret ediyordu. "Gazete muhabiri olmak istiyorum."

"Söz! Bir dakikada herkesin fotoğrafını çekeceğiz. Sen de asistanım olabilirsin."

Guillaume mutluluk içinde gülümsemişti. Théophile eğilip taşıyıcısının başına hafifçe dokunmuştu. Kadife Göz, soran ve sitemkâr gözlerle bakmıştı ona.

"Hörgücümde yolculuk etmekten hoşlanmadın mı?"

"Hem de nasıl hoşuma gitti! Ben sadece bizi nereye götürdüğünüzü öğrenmek istiyorum."

"Mekanımıza: Lévisse Sokağı! Artık her şeyin yaşandığı yer, Tanrı aşkı için! Eski ünlü bir şarabı içeceğiz, *saint-pourçain*, yüzde yüz... Anamın özel beyaz şarabı..."

Rochon, yani Badana, eklemişti.

"Eski ateşe biraz kömür, ha?"

Tel önde hoplayıp zıplayarak bağırmaya başlamıştı: "Arkaya dikkat! Kenara çekilin! Halk kahramanlarına yol verin!"

"Lévisse Sokağı!" diye seslenmişti kadınlar birbirlerine. "Subay ezmesi yapıyoruz! Vals yapıyoruz! Artık bunu birisinin bize sunma zamanı gelmişti!"

Léonce, Marion, Adelaïde Fontieu, sokak kadınları ve eğlencelik kızlar, eşarpları ve şallarıyla, yeşiller, allar, mavilerle süslü bebek gibi sineleriyle, cıvıl cıvıl arkadaşlıklarını katmışlardı şölene. 88. Alay'ın askerlerini de peşlerinden sürükleyerek... Her kıza bir asker...

Gençler sanki şişe dizilmiş gibi yürüyorlardı. Muhafız, kız, piyade; etek, iç çamaşırı, ikiz başlık... Keyfe bakın! Herkes aşk dolu, birdenbire ortaya çıkan ateşli bir şehvet havası...

Matmazel Pucci Eve Erken Gidiyor

Civar sokaklar da aynı şen şamatayla çalkalanıyordu. Üzerinde bayraklar, süngüler ve kepler sallanan, karınca gibi kaynaşan, devasa bir insan kütlesi, dalga dalga bir o yana bir bu yana salınıyor, bir dağılıp bir toplanıyor, önüne çıkanı ezip geçiyordu. Butte'nin doruklarından yeni insanlar dökülüyordu çağlayan gibi aşağıya doğru. Halk kazanmıştı! General Lecomte teslim alınmıştı! Hapishaneye atılmıştı! Susbielle Tugayı, seyyar satıcıların tezgâhlarından kapılıp üzerlerine yağdırılanan pırasa sağanağı altında, yamaçlardan aşağı tabanları yağlamıştı!

Her sokağın köşesinde kendiliğinden gruplar oluşuyordu. Askerler ve Ulusal Muhafızlar kol kola tezahürat yapıyorlardı.

"Askerler için üç kere 'yaşa'!"

"Yaşasın Ulusal Muhafız!"

Ne karmaşaydı ama! Sanki bir karınca yuvası altüst edilmişti.

Bir gün öncesinin öylesine ümitsiz, öylesine sinmiş, öylesine yenik Paris'i başını kaldırmaktaydı. Kadınların telkinleriyle üfledikleri ruh, kentin zafer duygusunu tekrar tatmasını sağlamış, Thiers'nin ordusu bozguna uğramıştı.

Demoralize olmuş askerlerin birçoğu, tekrar sivil hayata dönmeye can atıyordu. Bir kısmı daha şimdiden, gölgeli av-

lularda, üniformalarını, beş-on frank bazen de bir altın gibi yüksek bir fiyat karşılığı elde ettikleri sivil giysilerle değiştirmişti bile. Birçok polis memuru da kepini çalılıkların içine fırlatıp atmıştı. Bahçeler ve avlular, siyah deriden yapılma malzemeden, tozluk, çapraz kemer ve keseden geçilmiyordu.

Fakat günün sonunda, Lévisse Sokağı'nda, yapılan çılgın bir *chaloupe* dansının, yenen yemeğin, birkaç barikatta fotoğraf çektirmenin, insanlarla tanışmanın, onlarla tekrar görüşmeye ve onları unutmamaya söz vermenin ardından, Gabriella Pucci'nin yüzündeki gülümseme soluvermişti. Saatini hem de birkaç kez, kontrol etmişti. Sinirlilik belirtileri sergilemeye başlamıştı.

"Antoine" demişti, "Bağışla beni. Ne olur, affet beni. Bugün, açık havada içe çekilen muhteşem bir nefes gibiydi. Yemin ederim öyle!"

Bir süre daha dönmüşlerdi, birbirlerine sanki tek bir kişi gibi yapışmış, sımsıkı sarılmış hâlde. Genç kadının başı arkaya bakmak üzere dönmüştü, bir iki üç, vals. Bir yana geçmişti, sonra diğer yana. Arkada büyülü ışıklardan örülü bir fonda, dudakları nemli, gözleriyse yarı kapalıydı. Yanaklarında yürek yakıcı minik çukurlar vardı. Derken partnerinin kollarında birdenbire kaskatı kesilmişti. Yüzbaşının ayrılmak istemeyen ellerini belinden çözmüş, dans edenlerin arasından kayarak gözden kaybolmuştu. Kısacası, altıya on kala, iki vals dönüşü arasında, buhar olup uçtmuştu Caf'conc'.

O gittikten sonra Antoine'ın ilk işi, Kadife Göz'ün yüzde yüz *Château bleedin*iyle, Sioule'un sol yakasının ağzı buruşturan, genzi yakan, fakat çok miktarda tüketildiğinde bile insanı hemen rahatsız etmeyen bu mütevazı şarabıyla, kafayı adamakıllı bulmak olmuştu. İçkinin tadı biraz kötü olabilirdi; ama şişeler üst üste devrilince, acı ve kaygının sihirli bir biçimde yok olduğu yanılsaması güçleniyordu.

Kafası dumanlı Tarpagnan eliyle Tel'i çağırmış, partnerinin sır olup uçmasının nedenini anlamaya çalışmıştı. Güvenilir uzman biraz huysuzlanmış, elini şapkasının tepesine götürerek ağzının kenarından mırıldanmıştı:

"Unut onu, evlat... Gabriella'nın *sahibi* var. Evli... Nasıl desem... Sen benim lafımı dinle... Onun dadısı var; haydi, kendi yoluna git."

Hafifçe büzdüğü çenesiyle, üstünde tamamen dökülen bir pantolon ve son moda üç düğmeli ceket bulunan, bir girintiye yerleşmiş sıska bir adamı göstermişti. At suratlı, kızıl saçlı, yanağında yara izi olan bir herif... Tarpagnan'ın bakışlarını fark eden adam, dans eden çiftleri seyre dalmış havasına bürünmüştü.

"Caf'conc' şu ışıktan saklanan cücelerden biridir" diye fısıldamıştı kilit ustası. "Onu gün ışığında göreceğim diye uğraşmamalısın. O, peşinden koşulan, ele geçmez küçük bir hayvandır."

Kabadayının güvenilmez, kurnaz gözlerini yakalamaya çalışan Antoine giderek öfkelenmeye başlamıştı. "Sen, böyle bir operakomik muhabbet tellalının gözümü korkutacağını düşünmüyorsun herhalde, değil mi?" diye homurdanmıştı Tel'in kulağına. Bıyığını sıvazlamış, gayri ihtiyari kılıcını yoklamış ve lahana doğrayıcısını alanda unuttuğunun farkına varmıştı. "Kulaklarını delemesem bile, burnunu patlatırım!" diye haykırmıştı, köyün horozu tarzına dönünce Gaskon aksanı iyice belirginleşerek. "Onun gözünü çıkarırım, alimallah!"

Emile telaşla onun önüne geçerek gitmesini engellemşti.

"Çok fazla *saint-pourçain* içtin, yüzbaşı. Tepelemek istediğin adama Yanlama derler. Gerçek adı Léon Chauvelot. O tam bir yılandır. Kaçak bir mahkûm... Son derece pis bir katil... Eli titremeden kim olsa öldürür."

"Hey tanrım! Puebla'da Juárez'in Meksikalılarının üzerine yürüdükten sonra, 18. İlçe'deki sefil bir Paganini'yle boy ölçüşebilirim sanırım."

"Anlamıyorsun, değil mi? Yanlama daha ziyade sinsice arkadan sokulup bacak tendonlarını kesen türden bir heriftir."

"Ne yapalım yani? 'Cordoba sineğine de yakalanmadım. Yumurtalarını Fransız askerlerin burun deliklerine bırakırdı.? Gaskonyalı mantıklı düşünemeyecek kadar sarhoş olmuştu. O yalpalayarak Edmond Trocard'ın yardımcısına doğru ilerlediğinde, dans edenler dağılmıştı. Başına gelecekleredn habersiz olan kızıl saçlı adam, tokmak gibi bir yumruk burnunu aşırı olmuş bir domates gibi dağıtmadan evvel, yüzüne bir şaşkınlık ifadesi oturtacak zamanı dar bulmuştu. Sendeleyerek birkaç adım gerilemiş, bir süre yalpalamış, saldırganına doğru tehditkârca parmak sallamış ve dolu bir masanın köşesine çökmüştü.

Puebla kahramanı arkasında ne olup bittiğine aldırmadan, bir anda tekrar Tel'in yanında bitivermişti. "Eee?" demişti kızgın bir ifadeyle. "Nerede oturuyor o? Gabriella nerede yaşıyor?"

"Adıhernehaltsa Sokağı! Bir çenesi düşükler kafesinde!"

Bu yüzbaşı için yeterli değildi. O daha fazlasını istiyordu. Yakasından tuttuğu gibi havaya kaldırdığı çilingirin boğazını sıkmaya başlamıştı. İçkiden dolayı kendinden geçmiş bir hâldeydi; ne yaptığının tam olarak farkında değildi. Birkaç saniye sonra Tel'in gırtlağından hırıltılı sesler gelmeye başlamıştı. Gözleri sulanan, yuvalarından uğrayan adamın suratı, endişe verici bir biçimde mosmor kesilmişti.

Antoine pençelerini gevşetmişti. Daha ilk nefesini alır almaz, çelimsiz akciğer hastası, bu kez de şu ünlü "alçıtaşı öksürüğü" nöbetinin pençesine düşmüştü. Kafası ellerinin ara-

sında, bedeninin derinliklerinden gelen ve az önceki boğulma semptomları kadar dehşet verici öksürüklerle sarsılıyordu.

"Yüce İsa!" diye hırlamıştı zavallı adam soluk soluğa, "Öksürmekten ateş alacağım."

"Pekala, pekala, bu kadar yeter" diye homurdanmıştı Tarpagnan sabırsızlıkla. "Bana onun nerede oturduğunu söyle."

"Kendi yuvasında, özel olarak süslenmiş hâlde."

"Bana adresi ver."

"Kesinlikle olmaz, evlat. Eğer seni onun oturduğu yere gönderirsem, her şeyden önce kellen gider. Ve benim akıbetim de aynı olur, anında. Kürek kemiklerimin arasına soğuk çelik... Ooh, istemez, çok teşekkürler!"

Tel arkasını işkencecisine dönmüştü; bu, görüşmenin bittiğinin, ciğerlerini öksürerek başka bir yerde sökmeye gideceğinin işaretiydi. Ağır adımlarla, dükkânına gitmek üzere ayrılmıştı. Göğsü hiç böyle boğuk boğuk ötmemiş, öksürüğü hiç böylesine berbat, böylesine korkunç olmamıştı.

Dönüş Yok

Lecomte'un ordusunun sabık subayı, eğer Emile Roussel'i takip etme gibi bir niyeti olsaydı, ev hırsızının açık havaya çıkınca ne kadar hızlı iyileştiğini görerek şaşırırdı. Çilingir hırıltıyla solumayı ve anlaşılmaz biçimde söylenmeyi bırakmış, nefesini delik deşik ciğerlerine çekmeye başlamıştı. Adamın sesi de normale dönmüştü. Bir geçitte Léon Chauvelot'yu gördü ve arkasından kayar gibi yaklaşarak adamın omzuna hafifçe vurdu.

"Ne haber, Léon?"

Diğeri çekirge gibi sıçradı ve gözlerinde yırtıcı bir bakışla, dönüp kendini savunmaya hazırlandı.

"Ha, sen misin Roussel" dedi biraz rahatlayarak. Büyük, üzeri kan lekeleriyle dolu bir mendille burnunu temizliyordu.

"Sanırım" dedi, kızıl saçlı adamın benzinin solukluğunu kastederek, "biraz sert bir şey hayal ediyorsun, ha? Seni böyle bir şey kendine getirir."

Bir yanıt beklemeden atölyesine doğru yöneldi; kurt yenikleri içindeki eski bir dolabı karıştırıp ortaya bir erik konyağı çıkardı.

"Al, bunu dene; halis maldır. Garantili! İmbikten geçmiş bir duman dağıtıcı..."

Yanlama'nın tampon olarak kullandığı mendilin ardından, genizden gelen ve zor anlaşılan öfkeli bir homurtu duyuldu: "Buna inanamıyorum *still** Senin üç sırmalı yüzbaşı bunun karşılığını alacak çok yakında! Biliyor musun bana ne dedi? *'Bide*** Şövalyesi'*! Yanlama sözü, bunu asla unutmayacağım! Bunu faiziyle ödeteceğim!"

Kan içindeki yeleğinin düğmelerini çözdü ve onu, bir intikam ordusunun sancağı gibi salladı havada. "Senin asker oğlana söyle, bundan sonra gözleri açık uyusun," dedi gıcırdayan dişlerinin arasından. Aklına yeni bir şey gelmişti. "Bugün, ikinci defadır, tuhaf bir herifin hışmına uğruyorum ayaküstü. Şimdiye kadar bana rezil olmuş bir yeleğe ve yırtık bir pantolona mal oldu bu karşılaşmalar. *Two times*"*** diye ekledi kırık dökük İngilizcesini de devreye sokarak, "Giysilerim rezil oluyor."

"Bu konuda yapabileceğin bir şey yok, Léon. Hayat bu... Böyle kötü günlerin olacak."

"Neyse, bana onun adını söyle bari. Bana tek kelime söylemeden yapıştırdı. Nere damgalı?"

"Adı Antoine, Antoine Tarpagnan. Meksika'daki savaşta bir kahraman olarak öne çıkmış. Fakat daha da önemlisi, Komün için aslan gibi savaşmaya hazır bir piyade subayı."

"Bu onu kurtaran bir durum, sanırım." Chauvelot keyifsizce yudumladı kadehindeki içkiyi. "Ama ona söyle, Caf'conc'tan uzak tutsun ellerini. Edmond Trocard'ın havası pek yerinde değil bugünlerde. Kendi çiçek tarhlarının etrafında dolaşan insanlardan hoşnut kalmayacaktır."

* Hâlâ. (ç. n.)
** Bedenin belden aşağı yerlerini yıkamakta kullanılan leğene benzer kap, tuvalet kabı. (ç. n.)
*** İki keredir. (ç. n.)

"Bunu ona aktarırım." Çilingir misafirinin bardağını yeniden doldurdu; dinleyen kimse var mı diye de gidip pencere kepenklerinin arasından baktı ve tekrar yerine döndü. Kısa bir sessizliğin ardından devam etti:

"Sadece Edmond'un kadınına göz kulak olmak için geldiğini sanmıyorum..."

"Doğru." Yanlama ikinci erik konyağı kadehini de boşaltı. Kendine geldiği açıkça belliydi. Burnunun kanaması da hemen hemen durmuştu. "*Boss** sana işin yarın halledileceğini söylememi istedi. Hassas aletlerin de yanında olsun; lazım olacak sana. Gece yarısı toplanıyoruz."

"Camgöz'de mi?"

"Her zamaki gibi, 7 Numara."

"Orada olacağım, 13 Numara. Fakat Kuyumcu'ya hatırlat, kan istemiyorum."

Eski mahkûm, eli kalbinin üzerinde yanıtladı: "Söz. Bir değirmen havuzu gibi sakin gidecek."

"Son seferinde seni işbaşındayken gördüm, Yanlama..."

"Bak, sadece bazı şeyler ters gitti, *last time*...** Ama cici Barones de Runuzan da Folies-Dramatiques'ten eve *Üç Gagalı Ördek* bitmeden evvel gelmişti! Kabul et ki, bir Moineau operetinin ilk gecesinde, *gentry**** arasından böyle bir ördek vaklamasını kimse beklemezdi!"

"Tamam, barones eve erken geldi, anladık. Fakat bu, onun sonunun Seine'in dibi olmasını gerektirmezdi ki."

"Bir çocuk gibisin, tıpkı. Başka ne yapacaktık? Arabacı koşum takımlarını çıkarmaktayken, hanımefendileri zaman kazanmak için arka merdivenleri tırmanıyor. Aslında yap-

* Patron. (ç. n.)
** Son kez. (ç. n.)
*** Kibar sınıf. (ç. n.)

ması gerektiği gibi gece yarısı gelip ön kapıdan girmek yerine, saat onda yatak odasına dalıyor ve Gaston de Runuzan'ı anadan üryan, sırt üstü uzanmış, yatağına özel olarak soktuğumuz Amélie la Gale tarafından flütü öttürülürken buluyor. Barones anında bağıra çağıra ortalığı birbirine katmaya başlıyor. Adaleti yerine getirmek için bir tabanca aranıyor, tam *Illustrated Journal*'ın ön kapağına yaraşır biçimde. Bir görmeliydin onu! Durmaksızın havlar gibi bağırmasını, öteye beriye koşturmasını... Hakikaten! Kocasının masasının çekmecesinde bir silah olduğunu hatırlıyor. Derken senin kasa üzerinde sakin sakin çalıştığın odaya yıldırım gibi dalıyor! Herhalde hatırlıyorsundur bunu."

"Benim hatırladığım, senin kadına neresi rast gelirse vurmaya başlaman."

"Tüm komşuları ayağa kaldırmadan durdurmak gerekiyordu onu."

"Kafası şöminenin kenarındaki mermere çarptı. Senin ayağına yapışmıştı..."

"Ya, tam bir baş belasıydı sahiden! Bileğimi ısırmıştı. Susacak gibi değildi. Şu zapt edilmesi imkânsız kişilerdendi."

"Yine de onu öldürmek..."

"Orda dur bakalım! Benim bununla hiçbir ilgim yok. Kadın Trocard'ın revolverinin üzerine atladı ve silah kendi kendine ateş aldı... Memelerinden biri parçalandı kadının, her tarafı kana bulayarak. Yapılacak tek şey, işini bir bıçakla bitirmekti."

"Böyle bir şeyi bir daha asla istemiyorum" dedi Tel asık bir suratla.

"*Of course*"* diye cevap verdi haydut alaylı bir biçimde. "Mösyö, elleri temiz bir hırsızdır." Kadehini kaldırıp devam

* Tabii, şüphesiz, elbette. (ç. n.)

etti: "Yarın bizim için şu kasayı bir aç hele, sonra ayrılabilirsin."

"Pekala. Zaten seçme şansım da yok herhalde..."

"İşte bunda haklısın." Hafifçe, müstehzi bir biçimde gülümseyen Yanlama, kendine bir içki daha doldurdu. "Ourcq çetesine bir kez girdin mi, aynı elin parmaklarından biri gibi olursun. Artık *no turning back*..."* Bardağındaki içkiden bir yudum aldı.

İki adam da birbirine bakmıyordu. Pencere kepenklerinin arasından, avludaki partinin sesleri ve kokuları ulaşıyordu onlara kadar. Patlayan kahkahalar, bağırtılar, bir akordeonun ritmik hıçkırıkları... Ara sıra uzaklardan gelen bir silah sesi de ekleniyordu bunlara.

"Diğer bölgelerde olup bitenleri bilmek için çok şey verirdim," diye mırıldandı Emile Roussel.

"Barikatlar hâlâ duruyor oralarda, hatta güçlendiriliyorlar. Askerler Lecomte'u ve ihtiyar Clément Thomas'ı vurdular."

"Thomas, Thomas... 48'den bir tip değil miydi bu? Şu Sainte-Avoye Sokağı'nda patlayan misket mermisi...?"

"İşte o yaşlı çakal! Acil bir harp divanı önüne çıkarılıp Ulusal Muhafız tarafından biçildi. Bam-bam-bam, burjuvazinin Hercules'inin öyküsünün sonu... İşini bitirmek için yetmiş mermi harcadılar. Öyle anlaşılıyor ki bizimki, postunu ne kadar deldiyseler, o kadar ayakta kalmış! Her tarafı delik deşik, bir sezonluk şarap kadar kanı akmış, adam hâlâ şapkası elinde öylece dimdik duruyor!"

Yüzüne yayılan bir gülümsemeyle Yanlama, kırmızı fanila kuşağından, kâğıttan bir paket çıkarıp içindekileri bo-

* Geri dönüş yok. (ç. n.)

şalttı. "Bir bak şunlara. Üniformalarının düğmelerini kestik. Her biri elli santime gider gibi sanki..."

Roussel birini alıp zarif bir biçimde kaldırdı. Yüzünde ciddi bir ifadeyle, parmaklarının arasında çevirdiği parlatılmış pirinç parçasının yüzeyini okşadı. Aslında pamuk ipliğine bağlı bu rütbe işaretlerinin, bu güç sembollerinin kesilip alınması, geçmişin kayıp gitmekte olduğunun işareti gibi geldi ona. Artık gerçekten de geri dönülemezdi. Fakat ayaklanmacıların –kendi oyunlarının aktörleri ve sahne dekorcularının– yeni ütopyaya giden emin bir yol inşa etme öncesinde, çok büyük görevlerle karşı karşıya olduklarının da farkındaydı.

"Çoluk çocuk için küçük birer hatıra olarak pek fena sayılmazlar, değil mi?" diye sırıttı Yanlama. "Birini yeğenlerin için ister misin?"

Tel başını salladı ve düğmeyi Yanlama'nın avucundaki buruşuk kâğıdın ortasına koydu yeniden. "Kim vurdu onları?" diye sordu.

"Asker ve seyyar jandarma... Birkaç da Ulusal Muhafız..."

Hemen hemen herkes, diye geçirdi aklından Tel, asık bir suratla. Tezgâhının üzerine eğildi sıkkın bir biçimde. Birden içi daralmıştı; generallerin öldürülmesinin, başka ayaküstü idamlar için bir gerekçe olarak kullanılabileceği gelmişti aklına. Düşünceli düşünceli yutkundu ve ayağa kalktı.

"Ben geri gidiyorum. Gitmezsem tuhaf kaçar."

"Evet." Yanlama düğmelerin bulunduğu kâğıt paketi tekrar katladı. "Ve adamına, içine girdiği belayı anlatmayı unutma. Söyle ona, önündeki et suyuna sıkı sıkıya sarılmaya çalışsın. Bir Lombardiyalı gibi azimli ve dayanıklıyım alimallah... Onu er ya da geç bulacağım. Onun gibi boksörleri geçirecek bir şişim var."

Kızıl saçlı sokak serserisi bir kadeh içki daha yuvarladı. Gözleri, gözkapaklarının altında o yana bu yana kaymaya başlamıştı. Çelimsiz çilingir dudaklarını mühürledi; içki şişesini sessizce alıp yeniden eski dolaba koydu. Arkasında diğeri, yine Tarpagnan'a diş bilemekle meşguldü.

"Beni iyi tanırsın, Tel. Pis bir davranış karşısında sessiz kalacak türden biri olmadığımı bilirsin."

"Senin neler yapabileceğini çok iyi bilirim. Daha demin yâd ettik. Bu tarz şeylerden hoşlanmam."

At suratlı adamı müthiş bir heyecandır almıştı. Zorbanın ön dişleri birbirine kenetlenmişti. Tel'in, yani Ourcq çetesinin bir üyesinin, bir yol arkadaşının, bir an için bile olsa onun zayıf ya da hakaretin altında kalan biri olduğunu düşünmesini istemiyordu. Kan çanağı gibi gözlerindeki güvenilmez, tehditkâr bakışlar çilingiri deldi geçti.

"Benimle tersleşme niyetindesin, öyle mi? Ama unutma, benim bağırsaklarım var, oğlum! Her şeye cesaretle göğüs gerdim ben. Ölesiye açlık, sodomi, kırbaç... Şimdi de senin oğlan... Onu cep bıçağımla paramparça edebilirim." Giysisinin altından ince, uzun, ustura gibi keskin bir bıçak ağzı parıldadı, bir yılan dili gibi. Kızıl saçlı cani, hızla bir çılgınlık nöbetine sürüklüyordu kendini.

"Yanlama'nın sözüne inan, bedenine birkaç kesik atılınca, senin karo valesinin o büyük havası uçar gider. Ama görüyorsun, onu sadece uyarıyorum. Gözlerinde yalnızca ölü bir adamın sabit bakışları kalır. İsa hakkı için, bu unutulacak bir şey değil! Hiç tartışmasız, ünlü savaşçı daha sonra benimle tekrar karşılaşacağını biliyordu. İşte o gün, onun felaketi, uğursuzluk yıldızı olacağımı... Yani anlayacağın o tırstı!" Yanlama sözlerini sinirli bir gülümsemeyle süsledi. "O sadece bir kanca salladı, o kadar. Asla bir daha gelip de başıma bela olmayı düşünmez."

Bu, bir anlamda doğru sayılırdı. Tarpagnan başka yerde, başka işlerle meşguldü.

Kayıp Nesneler Gecesi

Antoine çılgın gibiydi. Tel'in hızla sıvışması, dikkatini çilingirin arkadaşlarına çevirmesine neden olmuştu. Ateşli yüzbaşının yakınındaki bir girintiye sıkışan Voutard, güzel Gabriella Pucci'nin yerini bilmediğine bütün kutsal varlıklar üzerine yemin etti. Arka üstü bir çamaşır kazanına düşüp de yakayı ele verene kadar amansızca kovalanan Ferrier de, söylediğine göre, kör olsun ki, bu konuda bir şey bilmiyordu. Gözleri korkan Marceau ve diğerleri de kaçamak cevaplar verdiler. Lévisse Sokağı'nda bir tane bile boşboğaz yoktu.

"İmkânsızı isteme, asker" diye uyarıda bulundu Kadife Göz, bir hücrenin karanlığından fırlayan bir hamamböceği gibi hızla sıvışırken. "Bu civardaki hiç kimse, Edmond Trocard'ın işlerine burnunu sokmaz..."

"Sağlıklarını korumaya çalışıyorlar, anlıyor musun?" diye açıkladı, ellerinde ikişer testiyle aynı kapıdan beliren Badana temkinlice. "Ben olsam bu işi unuturdum, albay. Kuyumcu Edmond, Montmartre'da dokunulmazdır. Bütün Paris bilir bunu. Niye bu Butte şarabından biraz daha içmenin keyfini sürmüyorsun?"

Boyacının teklif ettiği ikinci şarap, sirke gibi ekşi ve sert olmakla birlikte, hoş bir tazeliğe sahipti ve Antoine onu gırtlağına aşağı boşaltmaya başladı. Yüreğine taş gibi bir ağırlık

oturmuştu. Avlunun arka tarafında, Théo, hâlâ, başında bir Frigya başlığı bulunan, ağırbaşlı görünümlü bir kızla dans ediyordu. 88. Alay'ın askerleri, mahalleden bazı hanımlarla polka yapıyorlardı. Guillaume Tironneau, etrafı tüfeklerine dayanmış Ulusal Muhafızlarla çevrili ve kucağında teriyeriyle poz veren annesinin fotoğrafını çekmeye uğraşıyordu.

Mahzun Antoine, bir bankın üzerine boylu boyunca uzanmış, Caf'conc'un kaybını eline geçen her şeyi içerek telafi etmeye çalışıyordu.

Gece çökmüştü. Sonsuza dek mahvoluş! Hayat kapkaraydı. Tarpagnan amaçsızca dolaştı karanlık dar sokaklarda, burnunun doğrultusunda giderek. Théophile Mirecourt, ısrarlı aramalarının sonucunda onu, saat on gibi, Lepic Sokağı'ndaki düzeysiz bir batakhanede buldu. Eğer omzunda kamerasını taşıyor olmasaydı, sabık yüzbaşı yeni dostunu tanımayacaktı bile. Kollarını öteye beriye savuruyordu.

"Hey! Kim o? *Marseillaise* tekrar geri döndü!"

"Ah, Antoine."

"Vay, eski dostum Théo! Burada takma burna gerek yok, çıkarabilirsin onu."

Mirecourt, heybetli üç ayaklı fotoğraf sehpasını, tepelikli bir lambadan ve masaların üzerindeki mumlardan yayılan bulanık ışığın aydınlattığı, alçak tavanlı odanın bir köşesine dayadı; zikzaklar çizerek sallana sallana kendini bir iskemleye attı. Yüzbaşı daha yeni, beş santimlik bir *crapulos* yakmış, etrafını yoğun kokulu mavi bir dumana boğmuştu.

"Buraya ne zaman geldin? Seni aramadığım yer kalmadı" dedi fotoğrafçı.

"Gençliğimi toprağa verdim." Sabık piyade askeri hantal hantal ayağa kalktı; ayakta sallanarak durdu ve beş para etmez içki dolu bardağını, tüm asilerin sıhhatine kaldırdı. Ardından, sanki askeri bir emre itaat edeceğini gösterir gibi to-

puklarını birbirine vurdu. Kolundan yakaladığı talihsiz Théo'yu kendine doğru çekerek genç adamın yüzünü yüzüne yaklaştırdı. Gözleri çılgıncasına hüzün doluydu; sesinden bir sarhoş samimiyeti taşıyordu.

"Yoldaş! *Başıbozuk* yoldaş! Yirmi dört saat içinde tüm varlığım iki kez altüst oldu!"

Mirecourt ona bakıyordu.

"Herhalde benim bir asker olduğumu hatırlıyorsun?"

Fotoğrafçı başıyla onayladı. Antoine aniden sendeleyip yana doğru kaykıldı; ama dengesini yeniden sağladı.

"Dürüst ve namuslu... Onur, işte benim yolum..." Sesi mahzundu. "Ve şimdiki hâlime bak bir de... İsyankâr bir asker, neredeyse bir asi! Ve gelelim öteki meseleye: Yarı çıplak kızların peşinden koşmaktan ve her çiçekten bal almaktan hoşlanırdım. Şimdi birden bir *monogamist** olup çıktım."

Karşısındakinin, cevap niyetine söylediği ucu açık laflardan tatmin olmayarak fotoğrafçıyı, yakasından tutup yavaşça ileri geri salladı. Bu arada da homurdanıyordu: "Yalnız bir akşamda, yeni bir damat gibi sadakat duyguları içindeyim! Bedenim ve ruhum tek bir aşka tutsak! Bağlı, tutkun... Hayır, ne diyorum ben, *köle*! Büyülenmiş, afsunlu... Nereye çekilse oraya gidecek hâlde! Onun gül bahçesini birazcık koklama, dikenlerini, her şeyini azıcık olsun tatma özlemiyle yanıp tutuşuyor! Bir hüzün yığını, romantik bir veremli, baygınlık nöbetlerine, ip merdivenlere, altıya karşı bir düellolara hazır bir adam... Belirsizliğe yuvarlanmaya hazır! Her şeyi göze almış bir adam... Ama kararsız... Her türlü belayı göze almış... Fakat elimden bir şey gelmiyor. O öylesine ulaşılmaz, o kadar esrarlı, öyle çok, öyle *canlı* ve Tanrım! Öylesine baştan çıkarıcı ki..."

* Tekeşli. (ç. n.)

"La Pucci'den mi söz ediyorsun?"

"Gabriella!" diye fısıldadı yüzbaşı okşarcasına.

"Seni zavallı adam. Ellerini ondan uzak tut."

"Ama onu seviyorum!"

"O bir adam yiyicidir. Seni bütün bütün yutar."

"Bahar gibi gülüşü, mükemmel yuvarlaklıktaki kalçalarıyla şehvet verici bir biçimde salınan bir amazon; öylesine dokunulmaz bir güzellik ki onun ve burnumu dolduran nefesinin kokusu dışında hiçbir şeyin –duyuyor musun beni Théophile?– hiçbir şeyin önemi yok artık."

"Püff! Sen önce şu beş para etmez şarabın kokusundan kurtulsan iyi olur," dedi fotoğrafçı burnunu öteye çevirerek.

"Şarap, mösyö, yokluk çeken bedenimi doyuruyor. Zihnimi yeniliyor, cesaret veriyor" diye karşılık verdi Antoine, bir baykuş ciddiyetiyle. Théophile ona, merhamet dolu gözlerle baktı.

"Pekala, nerede senin şu güzel yavuklun?" diye sordu.

Tarpagnan bir an düşündü. "O, başka birine ait gibi görünüyor," dedi. "Bir anda tüm hayatım insani duygularla dolup taşmaya başladı. Hemen ardından da Venüs boy gösterdi."

"Onun nerede olduğunu herkes bilir."

"Sen benim kurtarıcım mısın yoksa? Sahiden beni onun tüneğine götürebilir misin? Haydi, dostum! Gidelim!"

"Benim zavallı Antoine'ım! Biz burada konuşurken, senin 'bayan aşk'ın pembe ipek bir sabahlık giymiş, şampanya içiyordur şimdi. Bir kanepenin üzerinde, gülüşünü ve ıslak dudaklarını madalyalı şişman bir adama veya kamburu çıkmış, keçi sakallı ve burjuva dürüstlüğü havası takınmış bir prense sunuyordur."

"Yalan söylüyorsun!"

"Fazla süslediğim bile söylenemez."

"Gidelim! Adi herifleri tepe aşağı dikeceğim!"

"Otur. Yarın gideriz. Bu gece azı dişlerine kadar dolusun."

"Biraz içtim; zira mutluydum," diye onayladı Tarpagnan. "Sonra epey içtim; çünkü gamlıydım."

"Rütbe işaretlerini ne yaptın?"

"Söküp attım. İdam mangasının önüne çıkmadan önceki resmi rütbe tenzili."

"Peki ya omuz kordonun...? Eldivenlerin...?"

"Tek kollu bir herife verdim... Sadece birine ihtiyacı vardı; biraz israf oldu sahiden!"

"Tabanca...?"

Antoine, ardında mekân sahibinin telaşlı bir koşuşturma içinde olduğu bara doğru belli belirsiz bir el işareti yaptı. "Onu, Polonyalı Meydanı'nda ele geçirdiği bu *makhila* karşılığı şu şarapçı adamla değiş tokuş ettim." Muzaffer bir edayla, Grondin'in muşmula ağacından, gümüş kakmalı değneğini sallıyordu elinde.

"Bana söyler misin, bir kaçakçı değneğiyle ne yapmayı düşünüyorsun?"

Antoine'ın kaşları biraz çatıldı, ardından belli belirsiz, geçiştiren bir el işareti daha yaptı. "Şöyle bir şey, Mirecourt," dedi hıçkırarak. "Şurada, değneğin başının hemen alt tarafındaki yazıyı okuyabilirim, tabii kendi adımı okuyabilecek kadar düzgün gördüğümde." Sanki bu söylediğini kanıtlar gibi, *makhila*yı gürültülü bir biçimde yere düşürdü.

"Ah, evet, Polonyalı Meydanı!" Elleri buzlu su dolu bir leğenin içindeki meyhaneci, suskunluğunu sürdürememişti artık. "Orada olmalıydınız, Mösyö Théo! Yerden her türlü şey toplayabilirdiniz! Kısmetinizi bulun gecesi! Sanki herkes bela olarak gördüğü her şeyden kurtuluyordu. Orada, arka odada, sadece oğlumun getirip koyduklarını sayarsam, altı askeri şapka, üç Chassepot, üç atılmış ayakkabı, sapıyla bir-

likte bir sancak, bir çift kelepçe, çok sayıda polis ceketi ve üç adet kadın terliğim var. İhtiyar Üç Çivi, çok memnun olacak."

Aklı başına gelir gibi olduğu bir anında Antoine, kafasında zaten yeterli sayıda sivri hurda demir parçası bulunduğu gibi bir şeyler mırıldandı. Auvergneli* şarap satıcısı, ona keyifsiz gözlerle baktı.

"Diğer türlü söylememi isterseniz, Alfred Lerouge" dedi. "Maden parçalarını altına çeviren herif... Her hafta el arabasıyla gelir."

Théo adama sert bir bakış fırlattı. "Buraya bakın, Saint-Flour. Yüzbaşının revolveri... Bu hırsızlık, biliyorsunuz... Silahını ona geri vermelisiniz."

"Kesinlikle olmaz, yurttaş. Bakın sizin tavşan dut gibi. Az önce raflarımı mermiyle paramparça ediyordu."

"Boş şişeleri hedef gibi görünce duramıyor insan" diye açıklamada bulundu Antoine. Sözcükleri ağzında geveliyordu. Sarhoşluğun uç aşamasındaydı. Théophile iç çekti; kendine bir bardak *her zamanki*nden doldurdu. İçkiyi bitirdi ve subayı kaldırmak üzere ayağa kalktı. Böylece kendi durumunun da ne kadar kötü olduğunu anlamış oldu.

"Onu kışlasına geri götürsem iyi olacak," diye mırıldandı kendi kendine.

"Bakın işte bu iyi fikir" diye görüş belirtti keskin kulaklı meyhaneci. "Onu ayakta tutun... Sizin istihkâmcının oynayacak bir silahtan ziyade bir bastona ihtiyacı var."

Sarhoş hâlde kahkahalarla gülen Antoine bu söze katıldı. "Doğru, haklısın! Fransız ordusu silahsızlandırılmalı! Ve benim de bu *makhila*m var... Bakın, işte! Değerli bir aile hazi-

* Auvergne: Orta Fransa'da bir bölge. (ç. n.)

nesi, hemen hemen... Yani, olabilir... Buraya nerden gelmiş? İnanılmaz bir rastlantı... Yıldızların işi adeta..."

"Hiç de yıldızların işi değil bu" dedi Saint-Flour. "Size bu koca değneğin nereden geldiğini kaç kere söyledim."

"Nereden?" diye sordu Théophile.

"Sıkı bir değnek... Bir zamanlar bir gizli polise aitti. Başka bir deyişle, bir halk düşmanına... Tam bir koca Çinli... Devasa bir piç, yarı ölü gibi bakan ürkünç gri gözler ve bir deli kuvveti... On dört kişi birden ancak yardı kafasını! Fakat artık sopasına ihtiyacı kalmadı, inanın bana."

"Bu yıldızların işi gene de" diye ısrar etti Antoine, bir sarhoşun can sıkıcı inatçı tarzıyla. Théo *makhila*yı yerden aldı.

"Şu alete bir göz atalım..." Gözünün hizasına kaldırdığı sopanın örgülü deriyle kaplı başını yavaşça çevirip bakır başlığın üzerine kazınmış sözcükleri yüksek sesle tek tek okudu. "*Hitzá*... Sonra... *Hitz. Hitzá Hitz*! Bu anlaşılmaz sözcükler de ne anlama geliyor? Pek karşılaşılan bir kullanım değil."

"Bu anlaşılmaz sözcükler asil bir dilden, kara cahil! Bu, Bask dili!" Antoine'ın rengi kâğıt gibi bembeyaz kesilmişti. Kafa kırıcıyı Théo'nun elinden kaptı ve başında yazanları görebilmek için iyice dikkat kesilerek mırıldanmaya başladı. "*Hitzá Hitz... Sözüm söz*!" Gri gözlü adam... Uzun boylu... Charles Bassicoussé! Bunca yıl sonra Charles Bassicoussé! Diğerlerine döndü. "Bir noterin böyle bir sabah Polonyalı Meydanı'nda ne işi olur ki?"

"Noter mi?" dedi meyhaneci. "O bir noter değil, bunu kesin olarak söyleyebilirim. Daha doğrusu o bir aynasız. Bir giyotin tellalı."

"İmkânsız bu!"

"Hayat böyle, değil mi? İnsan, yıllar önce işlerin nasıl yürüdüğünü düşünmeden edemiyor," diye felsefe yaptı şarap satıcısı.

Mirecourt kendini bu tartışmaya girecek durumda hissetmiyordu. Rütbe işaretleri ve aksesuarları olmayan, yırtık pırtık üniformasıyla bir taburenin üzerine yayılmış arkadaşına dikkatle bakıyordu. "Yani şimdi dünyada bu değnek dışında hiçbir şeyin yok mu?"

"Hiçbir şeyim yok, yoldaş! Her türlü mülkiyet düşüncesini ardımda bıraktım. Ama umarım adım bir gün sosyal mücadeleler arşivinde, değerli özgeciler listesinde yer alır."

"Bundan eminim... Son bir kadeh daha ister misin?"

"Elbette."

"Şimdi ne yapacağız?"

"Ben daha ziyade vurulmayı hesap ediyorum," diye yanıtladı Gaskonyalı, mağrur bir havayla.

"Bu belki yarına kadar bekleyebilir."

"Tabii ki bekler."

Kadehleri vurdular birbirine. Uzun bir sessizlik oldu.

"Sen bir askerdin" dedi sonunda Théo, "ve artık değilsin. Durum bu. Bir savaşçı olabilirsin."

"Elbette olurum. Sözü geçen biriyle bağlantıya sokabilir misin beni?"

"Bir zamanlar Jules Vallès ile kapı komşuyduk. Onunla bir konuşabilirim."

"Jules Vallès mi? Sahi mi? Evlilik dolayısıyla yeğenimle de hısımdır!"

"Yeğeninin adı ne?"

"Vingtras. Arthur Vingtras."

"Benimle kafa buluyorsun. Bu bir komik opera ismi."

"Kesinlikle! Aynen öyle! Biz komik opera kuzenleriyiz, Vallès ve ben!"

Esneyen Théo ağzının kocaman açılmasını engellemeye çalışırken, iskemleden yuvarlanır gibi oldu.

Kadeh kadehi izledi. O bar benim, bu şarapçı meyhane senin dolaştılar. Sonu gelmez bir biçimde bir içki diğerinin yolunu açtı. Amaçsızca dolaşa dolaşa, hadise dolu akışın ucu yine Latin Mahallesi'ne döndü. Maceralı bir kadeh tokuşturma turu... Gücünüzü toplamak için her barda durmak zorunda kaldığınızda, Paris ne kadar da büyüktü! Suyolları ve kaldırım taşları... Her barikatta Komün'ün sağlığına bir kadeh... Ulusal Muhafızların kurumuş gırtlakları... İşte buradasın, benim yürekli dostum, bademciklerini bununla yıka! Duvarlar ve sokaklar labirenti...

Enkazın, fotoğrafçıya annesinden kalan, Tournon Sokağı, 23 Numara'daki daireye ulaşması bütün geceyi almıştı. Burası altı hoş odanın L biçimli, bitmek bilmez bir koridorla birbirine bağlandığı bir evdi.

Mekânın huzuru, kapı zilinin dehşet verici gürültüsü, ardından, gıcırdayan parke döşemenin üzerinde sanki filler yürüyormuş gibi çıkan ayak sesleri ve Franche-Comté* aksanlı sert bir homurtuyla paramparça oldu.

* Fransa'nın doğusunda bir bölge. (ç. n.)

Mösyö Courbet, Sanatçılar Birliği Başkanı

Gustave Courbert göbekli, ama elli ikisinde olmakla birlikte hâlâ canlı ve enerjik bir adamdı. Ev sahibinin adını adeta bir borazan gibi haykırıyor, yankılanan gür sesi açık kapılardan dalıyor, kitaplıkların cam kapaklarını titretiyordu.

"Théophile! Théophile! Nereye saklandın? Bir dolapta, fotoğraf kâğıtlarınla jelatinlerine mi gömüldün? Çık dışarı! İnini terk et! Göster yüzünü! Harekete geç! Yeni bir dünya doğuyor! Bırak şu inzivacı huylarını! Dışarıda hayat akıyor! Hava güzel! Paris'in ayakları yerden kesildi! Kavga saati geliyor! Apoletli herifler kaçıyor! Mösyö Thiers soluğu Versailles'da aldı! Sonunda Paris tamamen kendi evimiz! Yeni bir güç, yoksulluğu ezip geçecek! Sosyalizm, her şeyi sağaltacak bir özsu! Yenileşme insanlığı ataletin sığlığından kurtaracak! Aç pencerelerini! Bırak günışığı içeri dolsun! Sokaklara bak bir, her tarafta kızıl bayraklar dalgalanıyor! Bütün kent ayaklanmayı destekliyor! Bu sefer, bu iş gerçekten oldu! Eğitim, cehaleti kökünden söküp atabilir! Endüstriyel gelişme, ihtiyacı olan herkese iş sağlayabilir ve işçilerin üretim araçları üzerindeki kontrolü, dağıtımın yeniden düzenlenmesini getirebilir!"

Gürültücü Ornanslı, sloganlarını haykırarak dairenin ortasına kadar geldi ve iki kat yukarıdan avluya bakan, camdan

duvarlı bir bölme olan, fotoğrafçının stüdyosuna daldı. Uzun bir tuhafiyeci tezgâhının üzerinde, albüminli kâğıtlar, katlanmış boyalı tuvaller, cam levhalar, lambalar, tüpler, fotoğraf klişeleri, gümüş nitrat, kolodyum, rötuş mürekkebi ve boya gibi kimyasal madde şişeleri karmakarışık bir hâlde yığılıydı.

Courbert tekerli bir kaide üzerine oturtulmuş heybetli bir stüdyo gerecini dolanarak devam etti. Geçerken, gül ağacından yapılmış ve mükemmel bir biçimde parlatılmış bu marangozluk şaheserine eliyle dokundu. Ziem tarzında çizilmiş, kumaşla süslü bir sütuna dayanmış bir Altın Boynuz tablosunun önünde durdu. Alçıdan bir korkuluğun üzerine yarı yanlamasına ilişen, elleri kalçalarında, gözleri İstanbul Boğazı üzerindeki alev alev günbatımına dalıp giden ressam, derin sessizliği dinledi. Bir süre düşünceleriyle baş başa kaldıktan sonra, kulağına uzaktan bir yerden kaçamak tıkırtılar geldi.

"Hay cehennemin çanları! Théophile, benim küçük özgürlük aşığım, sen misin? Eğer ortaya çıkamıyorsan, bari ayak başparmağını göster!" Bir yanıt alamayınca ayağa sıçradı ve yurttaşların, fotoğraf çektirmeden önce üst başlarını düzeltmeleri için koyulmuş aynanın önünden hızla geçip sonsuz koridora fırladı. Ressam, keten örtülü dolapların dizili olduğu bu karanlık çıkmaz sokağın öteki ucunda, küçük bir giyinme odasının kapısında durdu ve bir süre kulak kesildi. Sakalı ışıklar saçan bir gülümsemeyle kat kat oldu.

"Théophile! İşte yakaladım seni! Eminim bağırsak denetleme çabasından dolayı cevap veremiyorsun! Evet için bir kez, hayır için iki kez vur! O üretken insan düşüncesinin, hatta yüzyılın dehalarının bile, hayati boşalma çabasıyla gelip tıkanmış bir inada tosladığı, o aşağılık bağırsakhanede misin? Bir büzgen kas spazmı mı yaşıyorsun? Tuğla gibi mi

dışkı çıkarıyorsun, gururlu fotoğrafçı? Tembel bağırsaklarını hızlandırması için yatıştırıcı bir denizci şarkısı söylememi ister misin?"

Hiçbir ses gelmeyince, kapı tokmağını kurcaladı ressam. Kapı içeriden sürgülüydü. "Çık dışarı, evlat! Buldum seni!" diye haykırdı horoz gibi kabararak. "Çabuk çık da günün haberlerini işit! İşte, bak! Daha doğrusu kulak ver, senin mahremiyetine ne kadar saygılıyım! Uzaklaşıyorum..."

Birkaç adım geriye çekilip nefes alış verişi ve elbisesinin hışırtısı dışında hiç ses çıkarmadan bir-iki dakika bekledi. Dikkat kesilmiş duyuları, en ufak bir yaşam belirtisi bile yakalayamıyordu. "Pekala," dedi sonunda, hiç sabrı kalmayarak. "Pekala. Bugün, Sanatçılar Birliği Başkanı olarak, Paris'in ressam ve heykeltıraşlarına bir yazı gönderdim. Onlara; hükümetin himaye ve finanse ettiği Güzel Sanatlar Okulu'nun, gençliğimizi yanlış yönlendirdiğini ve bizi özellikle de tumturaklı ve dinsel temelli, bu yüzden ulusumuzun özel niteliklerine ters, İtalyan sanatını öne çıkararak, Fransız sanatından uzaklaştırdığını söyledim! Ne diyorsun?"

Tam bir sessizlikti aldığı cevap; boğazını temizledi. "Pekala" dedi tekrar. Kollarını kavuşturup bekledi. Gözlerini koyu renkli ve desenli duvar örtüsüne dikti; ileri fırlamış karnı, kum rengi, hoş yeleğinin içinde dinleniyordu. Sonra, bir nöbetçi gibi, lambri kaplı koridoru adımlamaya başladı. Sadece saatin tik taklarının ve potinlerinin gıcırtısının bozduğu, başka hiçbir yaşam belirtisinin görülmediği sükûnet, hislerini öylesine uyuşturmuştu ki kendini esneyen ağzını kapatırken buldu. Tekrar sessiz odanın kapısına gelip dikildi. O ezici boşluk duygusundan kabı kabına sığmıyordu. Güzel giysilerine çeki düzen vererek düğmelerini iliklerdi, ama istasyonda kendisini karşılamaya gelmiş kimse bulamayan taşralı bir kuzenin kırgın ve huzursuz bakışlarıyla.

Sanki ıssız bir yerde duyulan korkuyu üzerinden atmak ister gibi boğazını temizledi ve tiradına tekrar başladı. "Dün öğle vakti, Victor Hugo oğlunu toprağa verdi. Düşünsene bir! Léopoldine'in hemen ardından da Charles, ne büyük bir acı! Orada, Père-Lachaise'deydim... Çok sayıda insan vardı. Millière'i gördüm, solgun ve çok etkilenmiş görünüyordu... Austerlitz Garı'ndan sonra kortej barikatların arasından geçti. La Roquette'teki Ulusal Muhafızlar, silahlarını ters çevirdiler ve hemen oracıkta bir şeref kıtası oluşturdular. Halk bağırıyordu: 'Şapkalar aşağı!' Büyük adam geçerken herkes gotikleşti! Yola barikat olarak konan malzemeler kenara çekildi; kaldırım taşı yığınları yoldan kaldırıldı. Meydanlarda trampetler çalıyordu! Bayraklar indirilmişti; askerler silahlarıyla selam duruyorlardı! Borular ötüyordu!"

Birden durdu; gözleri ışıl ışıldı. Sonra devam etti: "Ve eğer şu nöbetçi kulübenden çıkarsan, sana Edmond de Goncourt hakkında da bir şeyler söyleyeceğim..."

Kapı sürgüsünün yuvasında yavaşça geriye kayışının çıkardığı ses cevap verdi bu kelimelere. Coubert öne doğru atıldı ve tombul eliyle kapıyı itti. Karşısına, üzerinde sadece bir külot, elinde de *makhila*sıyla Antoine çıkıverince, ressamın ağzı birkaç saniye açık kaldı.

"Mösyö..." diye mırıldandı sonunda, adet olduğu üzere, mahcup bir biçimde.

"Mösyö."

İki adam, açıkça belli olan bir merakla, birbirlerini inceliyorlardı. Courbert gözlerini kafa kırıcıdan zorlukla aldı. "Yatakta da bununla uyuyorsunuz, şüphesiz...?" diye sordu nazikçe.

"Her zaman değil..." Antoine, diğerinin yanından bir uyurgezer duyarsızlığıyla geçip kapıya doğru yöneldi; kapı eşiğinde durup sordu: "Théo'yu gördünüz mü?"

"Ben de size aynı şeyi soracaktım."

Davet beklemeksizin, Antoine'ın ardından, kapalı perdeleriyle karanlık odaya girdi; güneş ışınlarının içeri hücum ettiği pencerenin önünden geçerek gölgelerin arasına daldı.

"Şu işe bakın" dedi, sanki ayakuçlarını kontrol edermiş gibi yaparak; sonra da ayakkabılarının biçimine bakmak için hafifçe öne doğru eğildi. "Daha önce bu potinlerin her adımda böyle gıcırdadığı hiç dikkatimi çekmemişti." Başını arkaya atıp güldü.

Hayli gösterişli bir adamdı. Bir bebeğinki kadar beyaz boynunun üzerine oturan, enerjik ve muzip ifadeli yüzünü ihtişamlı bir sakal çevreliyordu. Birazcık hareket ettiğinde bile paltosunun altından dalgalanan omuz kasları ve bir heykeltıraşın elinden çıkmışa benzeyen adaleli kolları, hem geldiği yer hem de dehasının kaynağı olan kırsal kökenine son derece uygun, güç ve hayat enerjisiyle dolu bir insan havası veriyordu ona.

Courbet, eski yüzbaşının askeri giysilerini kenara iterek kanepenin arkalığının üzerine çöktü ve Tarpagnan'a baktı. "Siz tam olarak kimsiniz, mösyö?" diye sordu. "Ben, Courbet."

Sivil pantolonu bacağına geçiren Antoine Tarpagnan, gri, ipek boyunbağını bağlarken adını söyleyerek kendini tanıttı. Eski bir subay olduğunu özellikle vurguladı; ressama, tarihin hangi dönemecinde Théophile Mirecourt'la karşılaştığını ve nasıl arkadaş olduklarını anlattı.Gaskonyalı ses tınısını ısıtan sözcüklerin tadını çıkararak, "e"leri vurgulayarak, önceki gecenin müthiş olaylarını, sarhoşluk gezintilerini hızla anlatmaya başladı. 18'inin sabahından başlayan öyküsü, Théo'nun onu, gecenin geri kalanını üçüncü kattaki Jules Vallès'in paspasının üzerinde geçirmemesi için ikna etmeyi başardıktan sonra, fotoğrafçının dairesine gürültülü gelişlerine kadar sürdü.

"Vallès mi? O bu binadan ayrılalı neredeyse iki yıl oluyor."

"Akşam bunu anlayamayacak kadar içkiliydim. Jules Vallès'i iyi tanır mısınız?"

"Onunla arkadaşlık etmeyi severim; birlikte birkaç yaramazlığımız olmuştur. Geçen yıl beraber Besançon'a gitmiştik. O zamanlar Aboukir Sokağı 9 Numara'da oturuyordu. Polisin kendisini izlediğini söylüyordu..."

"Hâlâ orada mı oturuyor?"

"Ne yazık ki hayır." Courbet'in ifadesi biraz muğlaktı. "*Le Cri du Peuple** editörü, 11 Mart'tan beri, hükümet hesabına, Cherce-Midi hapishanesi'nde ikamet ediyor. Altı ay aldı."

"Kesinlikle olamaz! Tekrar düşünün! Hâlâ orada olması mümkün değil!"

Ressam suratını buruşturdu; ama bir şey söylemedi. Antoine onun bileklerini yakalayıp sımsıkı kavradı.

"Tekrar düşünün diyorum! Paris feodalizmin tozunu silkti... Dün halk kazandı! Artık Bastiller yok! Artık hapislik yok!"

"İşte burada doğru bir noktaya parmak bastınız, Tanrı hakkı için... Bu şeytan Vallès, dünya yeniden kurulurken işbaşında olmalı!"

"Onunla görüşmeyi o kadar istiyorum ki! Nasıl bir yol izlemem gerektiğini bana ancak öyle biri söyleyebilir."

Courbet gözlerini kırpıştırdı ve bileklerini diğerinin demir pençesinden biraz zorlanarak çekti. "Neden, kardeş?" diye haykırdı. "Neden saat iki olmuşken öğleyi arıyorsunuz? Sizin kaderiniz çoktan çizilmiş. Komün'ün subaylara ihtiyacı olacak."

* Halkın Çığlığı. (ç. n.)

"Bunu Vallès'den duymak isterim."

"Benim yargılarıma güvenmiyor musunuz?"

"Sadece Vallès'in dediğini yaparım. Vingtraslar olarak kuzeniz biz..."

Courbet gülümseyerek sabık yüzbaşının koluna girdi. "Bir hayatı baştan aşağı yeniden düzenlemek, büyük bir meziyet ister," dedi onaylayarak. "Sizin gibi ideale aşkla bağlı insanların yardımıyla yurtseverler, rejimin rahiplerinin, Versailles zalimlerinin hakkından kısa zamanda gelecektir!"

Eski ahbaplar gibi teklifsizce sohbet ederek fotoğrafçının, Tarpagnan'ı şaşırtan ve hayranlık duygusuna sevk eden stüdyosuna girdiler. Antoine bir yandan ağır ağır posterlerle, camlanmış ve çerçevelenmiş fotoğraflarla kaplı duvarları gözden geçirirken, bir yandan da merakını gidermek için birtakım sorular soruyordu. Augustine Kaiser'in oval çerçeveli portresi ona, sanatçının pavillon de l'Horloge kadınlarının şanına yaptığı, *la Plébiénne* adlı çalışmasını hatırlattı. Kendisinin Mogador sandığı Célesta Vénard'ın, bir fotoğrafının önünden geçti. Bir sonraki resmin önünde durdu; beyaz güneş ışığına boğulmuş, hasır şapkalı bir adamın portresi.

"Bu bıyıklı kim?"

"Jean-Baptiste Clément... Şair ve ozan..."

"Aynı fikirdeyim! Duval'lerdeki Oda Hizmetçileri! Ne de cesur kızlardır, bu giysili amazonlar!"

"Ve 'Kiraz Zamanı'," diye ekledi Courbet. "Çok eğlenceli bir şey, bir şarkı... Hâlâ halkın dilinde, en rezil hâliyle... Uçup gidiyor sıradan bir biçimde; derken aklına bir şey geliyor... politikleşiyor."

"Şu genç adam kim?"

"Auguste Vermorel, Théophile'in bir arkadaşı. Ve işte şuradaki de eğer yanılmıyorsam, Théophile'in annesi. Hoş kadın, Tanrı hakkı için!"

"Bir parça baskıcı gibi; size de öyle gelmiyor mu?"

"Onu çok iyi tanıdığımı iddia edemem; ama size son derece güzel olduğunu söyleyebilirim." Courbet portreye daha yakından baktı. "Ve ayrıca, dertsiz ve zengin de... Bizim harika delikanlı, onun eteklerinin hoş kokulu gölgesinde büyüdü."

Ressamın gözleri, hâlâ bir köşelerinden asılı hâlde duran, ama neredeyse kurumuş bir dizi yeni baskı fotoğrafı keşfetti. "Bakın!" diye haykırdı, "Bazı yeni çalışmalar! Bu, Charonne Sokağı'nı Basfroi Sokağı'na kapatan barikat değil mi? Ona çok benziyor..."

Onun omzunun üzerinden bakan Tarpagnan, "Evet" dedi. "Bu fotoğraflar dün çekilmiş. Théo onları çekerken ben de oradaydım. Onları banyo etmekle uğraşmaktan uyuyamadı."

Courbet gözlükleriyle yeni fotoğrafların birini inceledi, sivillerle iç içe geçmiş Ulusal Muhafızların yüzlerine dikkat ederek.

"Parislileri seyretmeye bayılıyorum!" diye açıklamada bulundu. "Küçük beyaz giysileri içindeki şu bebeğe bakın... Ve en iyi eldivenlerini takmış şu bayana... Nasıl da mutlular, günün kahramanlarıyla kol kola fotoğraf çektirdikleri için! Ah! Şuna da bakın, inanılmaz, şu borazancı kaldırım taşlarından oluşan tepenin üzerine çıkmış... Bir yandan da çalıyor... Şu avurtlarına bakın!"

Antoine fotoğrafı masanın üzerine bıraktı. "Beni Jules Vallès ile tanıştırır mısınız?" diye talepte bulundu.

Kelebek gözlüğünü bıkkın bir yüz ifadesiyle çıkaran Courbet, potinlerini gıcırdatarak yer değiştirdi. "Bundan vazgeçmeyeceksiniz, değil mi?" dedi. "Pekala. Becerebilirsem onu bulacağım. Fakat sizi uyarıyorum, şimdi biz konuşurken o, muhtemelen üç kez taşınmıştır bile."

"Bir göçmen kuş, desenize?"

"Tabii oldukça eğlenceli bir kuş... Bir gazeteye abonelikleri başlatırken her zaman otuz bin frank açığı vardır; ayrıca, ev sahibinden kurtulmak için de altı frank otuz santim... Onu tanıdım tanıyalı ayın sonundan korkar, sanki idam günü gelmiş gibi."

"Ama o ne kalem! O ne yetenek!"

"Hangi taraftan bakıldığına bağlı. Gayreti ona şimdiye kadar takdirden ziyade para cezaları, düellolar ve hapislik getirdi."

"Cesaretine ve dayanma gücüne hayranım onun. Bu yanları onu ezilenlere yakınlaştırıyor."

"Hoş fikirlerini çoğaltması ve yayması anlamında bu söylediğiniz oldukça doğru; sevgili Jules, dondurucu bir çatı odasında, sırf mürekkebiyle uzun süre yaşayıp gitmeyi becerir."

"Onun ifade tarzına bayılıyorum. İnsanın gırtlağına sarılan o iğneleyici sertlik, uçlarda dolaşan insanların sesi olan ve sokaklara can veren üslubu... Söylediği şeyler dehşet verici biçimde gerçek!"

"Bu tartışılmaz... Çirkef ve serserilik hakkında nasıl konuşacağını biliyor; ama Vallès'te hafif bir kan ve safra rengi bulunduğunu da kabul etmelisiniz."

"Evet. O tıpkı Eugène Sue gibi."

"Gerçekten çok zekisiniz. Victor Hugo da aynı şeyi düşünüyor."

"Ve böylece yine, hayatı kararan ozana dönmüş olduk."

"Aynen öyle," diye mırıldandı ressam. *L'Origine du monde** ve *Sommeil*'in** yaratıcısının mahzun gözleri, potinleri-

* Dünya'nın Başlangıcı. (ç. n.)
** Uyku. (ç. n.)

nin parıldayan uçlarına dalmıştı. "Sahiden de onu bu kadar beğeniyor musunuz?" diye sordu bir süre sonra.

"Vallès'i mi? Ah evet! Onun yanında çalışmak isterdim. Davaya yürekten bağlılıkla..."

"O çok talihli" diye mırıldandı Courbet başını öne doğru eğerek. "Ben hiç o kadar çok sevilen biri olmadım."

Antoine ona biraz şaşırarak baktı. "Kusura bakmayın, çok heyecanlandım" diye özür diledi. Ardından, sanki kırılan insanlar parçalanmış porselen parçaları misali kolayca tutkalla yapıştırılabilirmiş gibi, kendini kanepeye fırlatırken kibarca ekledi: "Şimdi hazırım, Mösyö Courbet, Hugo konusuna dönmeye... Ve Père-Lachaise'in bütün öyküsünü dinlemeye..."

Bu geç kalmış iltifat girişimi Courbet'nin gönlünü almaya yetmedi. Sabık asker, onun hoşgörüsünü zorlayıp aşırı isteklerde bulunmuştu. Üstüne üstlük, bu toy delikanlı daha da ileri gitme niyetindeydi! Şeytan görsün yüzünü! En önemli şey görmezden gelinmişti: Onun narsizmi! Hem de bu kadar ılımlı davrandığı halde! Onun Vallès'e olan hayranlığının kendisine olan aşkının önüne geçmesine müsaade etmemiş miydi? Çoğunu ihtimamla bakıp büyütülmüş bir kendini beğenmeden aldığı güce rağmen, Tarpagnan'a ilgi göstermemiş miydi?

"Ben bir Courbetistim" dedi, birden hırçın bir ses tonuyla. Parlak, siyah gözleri diğer adamı süzüyordu uzun, ipek gibi kirpiklerin arasından. Bir ceylanın bakışı gibi... "Resmim için yaşıyorum!" diye ekledi enerjik bir tavırla. "Önemli olan tek şey bu... Ben zamanımın en öne çıkmış, hatta tek lideriyim!"

Kendini engelleyemiyordu. Victor Hugo hakkında konuşmaya başlamadan evvel, kendisinin dünyanın merkezi, Fransa'nın, Ingres ve Géricault'dan çok daha önemli, en bü-

yük ressamı olduğunu kabul ettirmeliydi. Sahne ışıklarına, o ışıkların selinde yıkanmaya âşıktı.

"Sana benim kendini beğenmişin biri olduğumu söyleyeceklerdir" diye devam etti. "Olsun, bu beni rahatsız etmez. Aynalarda ve dükkânların camekânlarında, kendimi rahatça ve yeryüzünün en mağrur adamı olmaktan mutluluk duyarak seyrederim. Père-Lachaise'de, iki mezar arasındaki kederli yazara yaklaşıp elimi uzattığımda, söyleyebildiğim tek şey 'Ben, Courbert,' oldu. Bu öylesine doğaldı ki! Tam iki dâhi adamın karşılaşmasına uygun bir sahneydi. Şöhretleri pasaportlarıdır onların! *Les Misérables*'in* yazarıyla karşılıklı olarak defalarca mektuplaşmış, fakat hiç karşılaşmamıştık. Ben sadece, 'Ben, Courbert,' dedim ve o, gözyaşlarıyla yıkanan yüzünü bana çevirdi. Gücünün son demlerini yaşayan yaşlı bir aslanın yüzüydü bu. Dostça gülümsedi bana. Gözlerinin köşelerinde yaşlar birikti yine usulca... Devlerin karşılaşması!"

"Ölümcül kibir günahı, Courbet!" diye gürledi yeni bir ses. "Bugünün devleri, yarının cüceleri!" Théophile Mirecourt'un atletik bedeni ve gülen yüzü belirmişti kapıda. İyi haberlerle gelmişti. "Onu az önce belediye binasında gördüm! Hava gibi serbest! Vallès geri döndü, devrime tavını vermek için!"

"En son Savaş Konseyi'nin ona daha yeni, altı ay ceza verdiğini duymuştum" diye konuştu Courbet.

"Aynı gün de dışarı çıktı."

"Vallès söz konusu olunca her şey, her zaman, hızlı bir biçimde değişiyor."

"Cherche-Midi'den bir taş atımlık mesafede, kapağı atacak bir yer bulmuş... Dostu Henry Bauer... Dayalı döşeli odalarda ağırlıyordu... Orada buldular onu."

* Sefiller. (ç. n.)

Antoine ayağa kalkmıştı. "Peki ne yapıyordu?"

"Kâğıtların üzerini şekillerle dolduruyordu!"

"Bir şey biliyor muydu?"

"Hayır. Hiçbir şeyden haberi yoktu."

"Peki olaylar hakkında bilgilendirilmiş mi?"

"Generallerin kaçınılmaz olarak öldürülüşüne dair anlatılanları duymuş."

"Ne dedi?"

"Hiçbir şey."

"Bir kelime bile mi?"

"Ürperdi."

"Peki sonra...?"

"Defterini, kalemini toparladı. Ve ardından şöyle dedi: 'Haydi, acele edelim, zira bu bir devrim'!"

Açık, Mavi Bir Gökyüzünde Top Sesleri

"Lanet olsun! Bu gerçekten de çok fazla! Gülsem mi ağlasam mı bilmiyorum! Bu, bu... Bu tam bir saçmalık! Kafası biraz olsun çalışan hiç kimsenin aklının köşesinden bile geçmez!" diye esip gürlüyordu Komiser Mespluchet, son parça eşyasını, üzerine gösterişli biçimde, iç içe geçmiş hâlde adının baş harfleri işlenmiş maroken evrak çantasını da toparlarken. Ceketini çıkarmış olan komiserin, on beş yıllık polis kayıtlarını karıştırmaktan ve özellikle de en önemli hazinelerini üç seyahat valizine sığdırmaya çalışmaktan rengi atmış, saçı başı birbirine karışmıştı. Hüzünlü gözleri, dosya hâlindeki kayıtlarla tıka basa dolu raflara dalmıştı.

Benim aziz hatıralarım, diye fısıldadı kendi kendine, biblolarım, canım öte berim, en güzel eşyalarım, sevdiğim kitaplarım, yağmalanmaya hazırsınız artık. Tanrım, bu nasıl bir bela böyle! Ne büyük bir aşağılanma! Askerlerimiz, uluyan kılıksız bir ayaktakımı güruhu karşısında korkaklık gösterdi ve şu hâlimize bak, korkaklar sürüsü gibi Versailles'a sıvışıyoruz.

Değerli kitaplarından birinin yaldızlı kenarındaki tozu üfledi; üzerinde kırmızı mürekkeple yazılmış yazılar yer alan bir yığın kâğıdı –tüm döşemeye saçılmış, güvenlikle ilgili notları– ayaklarıyla çiğneyerek, içinde raporlar bulunan

çeşitli dosya kümelerinin önünden geçti. Nihayet yanında sürgüne götürmeye karar verdiği, son bir gömleği daha, bir deri valize tıkıştırdı ve masasının başına oturdu. Aşağı doğru dönük elinin ayasını, üzeri ıstampalar, mühürler, çeşitli kâğıt parçaları ve posta pullarıyla kaplı sümenin üstüne öyle bir vurdu ki "Bordolu İhtiyar"ını –zavallı anneciğinden kalan porselen bir fincan– havaya zıplattı.

Evet, bu tam bir saçmalık, diyordu içinden. İnanılacak gibi değil! Hükümet binalarının koridorlarında daha iki gün önce, Mösyö Thiers'nin aşağılamaları yankılanıyordu. Bugün, 20 Mart Pazartesi günü ise ortada kalmış, herhangi bir direktif almamış olan bürokrasi, işçilerin denetimi altındaydı!

Gözlerinden şaşkınlık akan, öfkeden bıyıkları dikilmiş, ufak tefek Gros-Caillou bölgesi komiseri, elinin sırtına koyduğu bir tutam enfiyeyi çekerek kendini rahatlatmaya çalıştı ve kısık sesli bir borazan gibi sümkürdü.

Başıma epey iş açılacağını biliyordum, diye geçirdi aklından, kocaman, kırmızı kareli mendilini tekrar doldururken. Beyinsiz küçük burjuva güruhlarının, ilk tüfek patlamasında sığırcık kuşları gibi dağılıp soluğu Seine-et-Oise'te alacakları zaten belliydi. Ama topyekûn çöküşe en tepenin örnek olması yok mu, işte o beni şoke etti! Bu tam bir felç!

Derin bir nefes alan komiser bıyıklarını düzeltti. Miyop gözleriyle odanın karanlık bir köşesine baktı dikkatlice. Orada, karanlıkta, belli belirsiz bir şey vardı. Sarıya çalan tahtalardan güç bela ayırt edilebilen, şekilsiz gri bir gömleğin sardığı belirsiz hatlar...

"Sen misin oradaki, genç Hippolyte?" diye seslendi törpününkine benzer bir sesle; bir yandan da ektoplazmik kölesini kuşatan karanlığı yarmak için gözlüğünü takıyordu.

"Buradayım, efendim" diye kekeledi Müfettiş Barthélemy, "Hizmetinizdeyim, amirim."

Sesi takip eden Mespluchet, orada tek başına saltanat süren efsanevi kapsül şapkasının asılı olduğu ayaklı şapkalığın ardında, pusuya yatmış astının gözlerinin akını fark etti. Kelebek gözlüğünün, takılı olduğu ipin ucuna kadar inmesine izin veren komiser, cenaze törenine yaraşır bir tonda sordu:

"Şimdi hangi bok dolu lazımlığı tepemizden aşağı boca ediyorlar biliyor musun, genç Hippolyte? Burjuvaları yiyip yutmaya can atan isyancılar, bütün meyhanelerde, bizden sidikliler, hadım oğlanlar ve ödlekler diye bahsediyorlar!"

"Çok banal bir yaklaşım bu, efendim, değil mi?" dedi Müfettiş Barthélemy çılgın gibi. Havaya kalkan eldivenle kaplı eli, uçan bir yaratık gibi, lambadan yayılan tozlu ışığın oluşturduğu koni boyunca süzülerek gelip hafifçe komiserin koluna kondu. "Ajan provokatörlerle bir şeyler yapmamız gerek!" Barthélemy'nin sesi kararlıydı. "Onları tanıyorum. Her yerdeler... İmparatorluğun eski ajanları, hazır ve istekli!"

"Çıkar bunu aklından, Hippolyte! Bu, en basit ifadeyle, herhangi bir çulsuz komüncünün bile aklına gelebilecek bir şey ve bu eğri şapkalı şamatacılar, bu sefer sağlam bir pozisyon yakaladılar! Onlara kıçımızı, durumumuz berbat olduğundan gösterdik. Şimdi sorun, generallerimizin, stratejistlerimizin bizi güç bir durumda bırakmış olmaları. Dün Teğmen Desétolies'e rastladım... Şu parlak subayı hatırlıyor musun?"

"Evet, efendim."

"İyi. O sıkı süvariyi gördüm; büyük beyaz bir duman bulutunun arasından, Güneş Kral'ın* sarayındaki yeni karargâhına doğru, ardına bakmaksızın dörtnala gidiyordu. Ve *in fine*** bütün bu kirli iç çamaşırlarını evlat, tüm bu mide bu-

* XIV. Louise. (ç. n.)
** Sözün kısası. (ç. n.)

landırıcı teslimiyetçi boklukları, bunların hepsini kime borçluyuz biliyor musun?"

Müfettiş'in iyi bir fikri vardı; ama onu söylemeyecek kadar da kurnazdı. Sıkı nutuklardan hoşlanırdı ve şimdi bir tanesinin gelmekte olduğunun farkındaydı.

"Tabii ki şu sarı benizli Adolphe Thiers'ye! Duydun işte, sanırım Fransa yönetiminin başı öyle büyük bir aceleyle tüydü ki karısına ya da metresine, çamaşırlarını nereye göndereceklerini söyleyecek zamanı bile olmadı. Bir başına kaçtı. Donuna işeye işeye! Ah, ne yüce bir cesaret! Manevi rehberimiz buzlu yollarda, bir at arabasının içinde, koca göbekli bir sıçan gibi sıvışıyor! Ne kadar aşağılık bir durum! Ve son öğrendiklerime bakılırsa, tam bir vodvil skeci gibi... Uşağı Charles, karısı, baldızı ve üç oda hizmetçisi fellik fellik her yerde onu ararlarken, ihtiyar Transnonain'in Seine-et-Oise Valisi'nin konutunu istila edişini ve sol kanadın bütün birinci katını ele geçirişini kafanda canlandırabilirsin... Bu, Victorien Sardou ya da Ludovic Halévi için iyi bir tema olmaz mıydı? Salonları hınca hınç dolduran ve hâlden bilir seyirciler önünde onların sürgününü sergilerlerdi! İşte tam da bu Koblenz* mülteciyle bir araya tıkılma fikri, kusma isteği yaratıyor bende."

Komiser durdu; gözle görülür biçimde altüst olmuştu. Sonra, bu saçma ve komik haberlerle eğlenerek suratına gülümsemeye benzer bir ifade oturtmayı becerdi. "İsa'nın kanı! Bunda lanet olası gırgır bir taraf var, sence de öyle değil mi? Tam bir ortaoyunu!" Gözlerini kapatan Isidore Mespluchet, boğazlanıyormuş gibi tuhaf bir gürültü çıkardı ağzından. "Gülüyorum," dedi. "Belki sesim çatlayan bir sukabağınınkine benziyor, ama gülüyorum."

* Londra ve Koblenz 1789 Devrimi'nin ürküttüğü unsurların iki temel sığınma yeriydi. (ç. n.)

Omuzları sarsılıyordu neşesiz kahkahalarla hafif hafif. Bir süre sonra bu dalga geçerek eğlenme havası, yüzüne hücum eden kan ve alnında beliren yatay çizgilerle birlikte kaybolmaya başladı. Yaştan ve şişmanlıktan dolayı onu artık ağır ağır terk eden enerji belirtilerinin şöyle bir görünüp kaybolduğu suratı, normal kırmızı parlaklığına dönmüş, yassı burnu ve uykulu gözkapaklarıyla derin bir yorgunluk ifadesine bürünmüştü. İskemlesinde ileri kayan komiser, sokaktan gelen sesleri dinliyordu.

Uzun bir suskunluktan sonra başını kaldıran Mespluchet, altına bir sandalye çeken astının dikkatle kendisini izlediğini gördü. Uzun bacaklı takip ve izleme uzmanı, elinde bir işçi şapkası tutuyordu. Tıraş olmamıştı ve üzerinde çok daha cüsseli bir adam için yapılmış bir çatı işçisi tulumu vardı. Komiser doğruldu.

"Dinliyorum, Müfettiş Barthélemy. Raporunuzu verin."

"Sokaklar bu sabah son derece sakin," diye yanıtladı fasulye sırığı derhal, sandalyesini ileri doğru çekerek. "Toplu, büyük hareketlenme önemli oranda sona ermiş gibi görünüyor. Buna karşın tren istasyonlarında hâlâ, taşraya gitmeye çalışan çok sayıda insan var. Havre Sokağı el arabalarına doldurulmuş bagajlardan geçilmiyor. Posta trenleri artık çalışmıyor. Ara sıra, yeni hükümetin kuryelerinden birinin yelesine sarılıp durdurmaya çalıştığı ürkmüş bir at görüyorsunuz..."

"Pekala. Herhangi bir olay var mı? Kızılların sergilediği yeni vahşilikler...?"

"Kendilerine sıradan yurttaş görüntüsü vermeye çalışan iki polis memurunun gerçek konumu ortaya çıkmış ve onları derhal vurmuşlar. Bazı çenesi düşükler, ayaktakımını, tüm hainleri ortadan kaldırmaları için kışkırtıyor. Bazıları, zenginlerle birlikte rahip ve rahibeleri de öldürme hevesinde.

Kalabalık bir güruh, Rossini Sokağı'ndaki *Figaro* bürolarına saldırdı. Ama editörler daha önceden kirişi kırmıştı."

"Başka bir şey...? Borsa...? Politik alan...?"

"Para ortadan giderek kayboluyor. Komün'ün yönetim yeri Belediye Sarayı yapıldı. Sokakların hepsi yerel unsurlar tarafından tutulmuş durumda. Barikatların etrafını bir sürü cani ve tipi bozuk adam sarmış. Birkaç düzenli tabur da Maillot Kapısı'na doğru ilerliyor."

"İnsanlar Boulogne Ormanı'ndan hâlâ geçebiliyorlar mı?"

"Serbestçe, Mösyö Komiser. Fakat özel telgraf hizmeti durdurulmuş hâlde. Ve demiryolu trafiği de sanki kesilmiş gibi görünüyor."

"Mektup...?"

"Rampont'un yönetimindeki Posta İdaresi, hâlâ normal çalışmasını sürdürüyor."

Mespluchet yaklaşan ve gelip penceresinin altında kesilen bir tekerlek sesine kulak kesilmişti. "Benim mavna olmalı," dedi ayağa kalkarak. "Arabacıyı arkada durmaya ikna etmek için dünyanın parasını ödemek zorunda kaldım. Ajan Dupart ile Ajan Rouqueyre sürecekler. Houillé benimle içeriye binecek." Perdenin bir köşesini kaldırdı. "Ah! Şu embesil arabacı! Ona dükkânın arka kapısında beklemesini söyledim... Hah, iyi, Houillé bu işle ilgileniyor..."

Tekrar yerine oturup Barthelémy'ye döndü. "Madame Mespluchet ve kız kardeşi Montparnasse'tan trene binecekler," dedi alçak sesle. "Umarım yetişirler... Sorun şu ki karım bazı eşyalarını, ailesinden yadigâr bir Corot* gümüş yaldızlı çay takımı ve Barbédienne bronz parçalarını almakta diret-

* Manzara resimleriyle izlenimcilere esin kaynağı olan Fransız ressam. (ç. n.)

ti... Uğraşmaya değmeyeceğini ısrarla söyledim; ama kadınların nasıl olduğunu bilirsin işte."

"Nerede kalacağınızı biliyor musunuz, efendim?"

"Kuzenim Léonce'ta. Viroflay bariyerinden fazla uzak değil... Sağlık açısından çok emin bir yer olmayacak; ama taze yumurta yiyebileceğiz." Mespluchet uydusunun onun rahat edip etmemesi konusundaki nazik ilgisine karşılık vermek zorunda hissetti kendini. "Peki ya sen, evlat? Sen ne taraflarda olacaksın?"

"Hal'de, Mösyö Komiser, mukavvadan bir kulübecikte... Lahana artıkları yiyenlerle koyun koyuna uyuyacağım."

Mespluchet'nin ağzı açıldı. "Lanet olsun! Senin kaldığın bir ev yok muydu?"

"Orayı terk etmek zorunda kaldım. Kapıcı beni bir mukavemetçi olarak ihbar etti ve Rigault'nun hödükleri her gece yolumu bekliyorlar orada yatıp."

"Vay canına, neler söylüyorsun! Yemek işini nasıl halledi-yorsun?"

"Hayırsever bayanlar tarafından işletilen aşevlerine gidiyorum; insana yavan da olsa bir miktar sıcak çorba veriyorlar."

"Bu korkunç bir şey evlat, bu bana anlattıkların..."

"Eşyaları alabilir miyim, Mösyö Komiser?" diye sordu kapıda görünen ve yine bir müfettiş olan Houillé. Mespluchet başını salladı; omuzlarını silkti. Ocakta yanan, sorun yaratabilecek bir dosyanın küllerine son bir bakış attıktan sonra, kısa bacaklarının üzerinde doğruldu. Masasının çekmecesini açıp dolu bir revolver çıkardı ve silahı cebine soktu.

"Pekala, *au revoir*,* sevgili Hippolyte. Çok geçmeden birbirimizi tekrar göreceğiz. Arada bir de olsa, buradan elde et-

* Hoşçakal. (ç. n.)

tiğin bilgileri bize iletmeyi sürdür. Senin toplayacağın bilgiler bizim için çok değerli."

"Elimden geleni yaparım, Mösyö Komiser."

"Sakın hayatını tehlikeye atma."

"Gerçeği söylemek gerekirse, bu biraz zor, efendim. Biz, tür olarak, biraz göz önünde oluruz. Bir fakir adam eline sahip olmak için kirli tırnaklardan daha fazlası gerekir."

"Aynen öyle! Sahiden de biraz destek bulmalısın. Sana şunu tavsiye ederdim," dedi acele içinde, kararsız, miyop bakışlarını Barthélemy'ye sabitleyerek. "Sûrete'in başıyla bağlantı kur. Ha? Ne dersin? Neden Mösyö Claude'a gidip ondan sana yardım etmesini rica etmiyorsun?"

"Mösyö Claude'la Neuve-des-Capucines Sokağı'ndaki bir pansiyonda görüştüm."

"Ha şöyle! Sürekli ayaklarımızın altında dolaşır, ama bir türlü yakalayamazsın. O sana yardım edebilir."

"Çok zor, efendim."

"Makul koşullara sahip olduğu sürece Paris'te kalacağını açıkça belirtti."

"Bu çok uzun sürmeyecektir, efendim. Önde gelen adamlarının bazısı, isyana katıldı. Bagasse, bizzat kendi yardımcısı, bir federe müfrezesinin başında caka satıyor; Talma* gibi rol kesiyor! Mösyö Claude'un kendisi de Tanrı'nın inayetine sığınmış durumda...: Her dakika tutuklanmayı bekliyor."

"Horace Grondin'den hiç haber var mı?"

"Yok. Mösyö Claude bana onun dairesinin anahtarını verdi, gidip de başına neler geldiğine bakayım diye. Ev, Corderie Sokağı'nda. Gece gidip girmeyi deneyeceğim."

İki adam konuşa konuşa yürürken, koridordan koridora geçip komiserliğin arka kapısına varmışlardı. Kapı, sakin bir

* Bir Fransız oyuncu ve tiyatro yöneticisi. (ç. n.)

sokağa açılıyordu; orada, silahlı iki nöbetçinin başında durduğu bir araba bekliyordu. Isidore Mespluchet kafasındaki şapkasını sıkıca tutarak arabaya tırmandı ve Houillé'in siyah giysilere bürünmüş bedeninin yanına oturdu.

"Hippolyte" diye seslendi kapıyı kapatırken, "Dikkatli olacağına söz ver bana. Eğer bu durum bir aydan daha fazla devam ederse, seni rahat edeceğin birinin yanına göndereceğim. Tüm basit meseleleri sil aklından tabii ki... Sıra dışı koşullar, sıra dışı davranışlar gerektirir. Alma Köprüsü'nün altındaki boğulmuş kızı dert etme kendine. Önümüzdeki günlerde, daha bir sürü, nedeni bilinmeyen ölüm vakasıyla karşılaşacağız!?

Pes etmeyeceğim, diye mırıldandı uzun kollu adam kendi kendine. Gözlerinde belli belirsiz bir şevk kıvılcımı parıldadı; cesedin üzerinde buldukları 13 numaralı camgözü parmaklarının arasında tutuyordu. "İşin peşini bırakmayacağım," dedi yüksek sesle. "Ben gerçek bir polisim. Göreceksiniz, amirim! Siz geri dönene kadar bütün olayı çözeceğim."

"Senin yeteneğinden hiçbir kuşkum yok, delikanlı," diye geveledi ağzında Mespluchet; beyaz taş döşeli meydana dikilmişti gözleri. Dallanıp budaklandıkça içini karartmaya başlayan bu veda faslına bir son vermek istiyordu. Ani bir esinle paltosunun cebine uzandı; ardından kolunu arabanın açık penceresinden dışarıya çıkardı. İki eliyle yakaladığı astının uzun torba eldivenli eline, bir tomar kâğıt para ve kabzası inci kakmalı güzelim revolverini koydu.

"Benim Adams'ı al, Hippolyte," diye homurdandı. "Beş atışlık kusursuz bir silah. Onu güvenimin bir nişanesi olarak sana vermekten büyük bir memnuniyet duyarım."

Müfettiş'in rengi daha da beyazlaştı. "Efendim! Sizin Deane'iniz, Londra yapımı Adams& Deane'iniz!" diye kekeledi. "Ah! Efendim!" İçinde devasa bir gurur dalgası kabarmıştı.

Mespluchet soğuk ifadesini muhafaza ediyordu. Sırık boylu Flamanın, verdiği hediyeden oldukça etkilendiğini ve onun mücevher gibi işçiliğine hayranlıkla dalıp gittiğini görünce bastonuyla cama vurdu. "Gidelim!" diye seslendi, sürücü yerinde oturan Rouqueyre ile Dupart'a.

Araba, yaylarının sertçe esnemesiyle, zavallı komiseri koltuğunun arkasına yapıştırarak ileriye atıldı. Mespluchet kendini topladı ve giysilerini düzeltti. Bıyığının altında ağzının sertliği kaybolmuş, gevşemişti. Houillé'in, üzerine yönelmiş tuhaf bakışlarını hissetti. Sert yakasının düğmesini çözüp siyah ipek kravatını gevşetti.

"Meslektaşını kıskanma, seni ahmak" diye parladı sinirle. "Onun yetenekleri var; ama ölüm hemen kapıda onu bekliyor."

Üç-Çivi Alfred Bazı İşler Çeviriyor

Alfred Lerouge dişlerinin arasından neşeyle ıslık çalıyordu. Bunu yapmaktan alıkoyamıyordu kendini; eskicilik tarihinde çok büyük bir gündü bugün. Evvelsi günden, Pazar'dan bu yana, Butte'de işler, bir dükü bile tatmin edecek boyutlardaydı. Ortalıkta, iş yapanı kovalayacak hiçbir aynasız da görünmüyordu, bir tane bile. İşe burnunu sokacak tek bir işgüzar piç yoktu. Sokaklar, hiç rahatsız edilmeden, doya doya madrabazlık ve eli uzunluk yaparak arşınlanabiliyordu. Güpegündüz her türlü üçkağıtçılığı yapabilirdiniz. Ve peşinizde de hiç kimse yoktu bu kez!

Genellikle; ekmeğini alın teri dökerek kazanmak zorundaydın. Paris'in geriye kalanının gözlerini yumduğu saatten itibaren, kaldırımdan kaldırıma koşturur dururdun. Çöp yığınlarını tekmelerdin tek tek; elindeki fenerin titrek ışığında da pislik karıştırırdın kancanla –toplayıcı argosunda "yedi numara"yla– ve sepetini doldururdun yavaş yavaş, özenle seçip ayırdıklarını el arabana yüklemeden önce.

Evet! Toplar onlardan, General Vinoy'nın ağzı bozuk tüfekli askerlerinden, geri alınalı beri seyyar ticaret mesleği, devasa bir ilerleme kaydetmiş görünüyordu. Yaşlı Üç Çivi'nin, kendi kendine kıkırdaması işte bu yüzdendi. Yaşasın Devrim, Yaşasın Komün! Ben öyle fazla kibirli biri değilim.

Bunun, çok uzun zamandan beri en iyi haftam olduğunu, yurtseverlerden sakladığım yok.

Üç gündür, rotasını takip ettiği ayaklanmanın kıçında gezmekten kulübesine girememişti ve toplayıcı kovası hâlâ doluydu. Pressoirs Sokağı'nın sonunda durdu. Alçak bir duvara dayanarak, taşıdığı ağırlıktan dolayı ağrıyan sırtını dinlendirdi. Kısık gözlerle güneşe baktı. Vanilya çiçekleri geldi aklına; donu atlatmış olmalıydılar. Piposunu, artıklardan yeniden işlenmiş sert tütünle doldurmaya başladı; bir yandan da Yurttaş Noël Mouret'nin, 48'in anısına bestelenmiş kısa yurtsever şarkısını mırıldanıyordu:

Charlotte'um ben halktan biri
Halkın gururu ve neşesi
Montorgueil mahallesinin
Cumhuriyetçi gülü

Kıvrık kuyruğuyla, kendi öğle sonrası meseleleriyle meşgul, boz bir köpek geçti. Bir arkadaşının dışkısını kokladı; eskimiş bir bankın ayaklarının dibine cimrice denecek miktarda çiş fışkırttı. Aşındırıcı tayınını vermek için bir sokak lambasının dibine gitmek üzere, taş döşeli kaldırımı çaprazlama hafif bir koşuyla geçti. Hayvan, bir süre atılmış yiyecek ambalajlarını tırmaladı; ardından, topraklarında bulunan, eşyaların bir parçası gibi duran ve lağım gibi kokan, çılgın bir ihtiyarla gevezelik ederek vakit öldüremeyecek kadar meşgul birinin sabırsız edasıyla kalkıp gitti.

Şapkasının siperliğinin altında keyifle piposunu tüttüren Üç Çivi, gerçek bilgeliğin gizemine sahip olduğunu hissetti. Uzun zamandır çok farklı yiyecekler yemekten hırpalanmış bağırsakları hareketlendi; kalçasını hafifçe yukarı kaldırarak, yırtılan bir keten kumaşınkini andıran ve uzadıkça uza-

yan bir ses eşliğinde, havaya zehirli gaz saldı. Oh! İşte güzel bir an daha!

Gereğinden biraz fazla içse de ticari faaliyetinde pek fena değildi. İnek Kent'te, içinde bir baraka bulunan küçük bir toprak parçasına, Bugeaud adlı ve toynağıyla yere dokunarak ona kadar sayabilen bir eşeğe, iki tekerlek üzerinde dört tahtadan ibaret –biraz abartılı bir ifadeyle– bir binek arabasına sahip olan, o değil miydi? Bunlar, tabii sahip olduğu başka şeylerle birlikte, onu bir tahtalar krallığının hükümdarı yapmıştı. Bir bilge, dürüst bir adam, uzlaşmazlıklarda başvurulan bir hakemdi o. Bu kötü kokan, reddedilmiş, dışlanmış, toplumun dış sınırlarında –kent ile kır arasında, Saint-Ouen'de, Clichy'de, Batignolles civarında, hatta ta Ourcq havzasında– yaşamak zorunda bırakılmış, gururlu ve yoksul memurların, seçkin ailelerin, yasaların, sıradanlığın, evcimenliğin, fabrika ve atölyelerin sert disiplininin, düzenli hayatın baş belası rutinliğinin baskısına karşı bağımsızlıklarını seçen bu insanlar üzerinde, iyi niyetle sürdürüyordu hükümranlığını. Açık hava âşıkları, iflas etmişler, kaçak kocalar, her tür yolunu kaybetmiş insan, bahtsızlık yoldaşları, bir *esprit de corps** insan hainliğinin kapanları ve tuzaklarının deneyimiyle oluşmuş ve en azından bildik günlük toplumsal ikiyüzlülüğün daha resmi kanunları kadar adil, yazılı olmayan ortak bir yasa temelinde, kendine destek buluyordu burada.

Üç Çivi, insanın hangi hamurdan yoğrulduğunu biliyordu. Dünyanın etrafını üç kez dolanmıştı; prestijine bu özelliği de katkıda bulunmuştu. Dünyayı, Nanteslı çok zengin bir armatör olan ve en büyük oğlunu eğitme amacındaki babasına ait gemilerle dolaşmıştı. Fırtınalı geçen gençliğinde,

* Birlik duygusu, dayanışma ruhu. (ç. n.)

Café Riche ve Maison Dorée'ye sık sık uğrardı. Tamatave'nin kenar mahalleleri ve Sumatra genelevlerinin ardından, artık Clichy'nin adi meyhanelerinin en ünlüsünü, La Casserole des Biffins'i* mekân tutmuştu.

Orada bu akşam, hasır kaplı mozaik döşeme üzerinde, dolaşmayı bitirip dönen, kendisi gibi üstü başı dökülen diğer arkadaşlarıyla birlikte, kendilerine temiz bir ziyafet çekeceklerdi. Yağ Tulumu'nu, Kemik Torbası'nı, Kısa Çizme'yi ve Kapıcı'yı görecekti. Karanfil, karabiber ve birkaç damla da sülfürik asitle tatlandırılmış buğday ispirtosu –lahana saplarını katlanılır kılan, neşe verici bir içki– içeceklerdi.

Ziyafetin ardından içkiyi fazla kaçırdığını, beyaz ay ışığının uykusunu aşırdığını hissettiğinde, cebindeki ufak bir kutunun içinde sakladığı "düş otu"ndan bir parça tüttürecekti. Genel istek üzerine, bir fıçının üstüne tırmanıp yanaklarına aşağı yuvarlanan gözyaşları içinde, çok uzak diyarlara yaptığı seyahatleri anacaktı yeniden. Aden, Bombay, Kalküta, Fuzhou... Puerto Delgado, Valparaiso, Vancouver... Çin'in Chekiang eyaletindeki geziler... Mahalle arkadaşlarına, tecrübeli bir adam olarak denize alışık olmayan insanın karşılaştığı sorunları aktaracak, karanfiller işli ipek giysisinin içinde buğday başağı gibi salınan ve Tai Gölü'ne yukarıdan bakan sarayının penceresinden ona aşk sözcükleri fısıldayan, on beş yaşındaki güzel prenses Pi Chu'nun öyküsüyle efkârlarını dağıtacaktı onların.

Bu akşam eskiciler, Vinoy'nın birliklerinin yenilgiye uğraması şerefine içecek, beklenmedik kazançlarına kadeh kaldıracaklardı. Komün'ün gerici düzeni dağıtması ve zenginlerin malına el koyması yönünde kararlar alınmıştı. Para, eski gücünü kaybetmişti.

* Eskicinin Tenceresi. (ç. n.)

Üç Çivi, yanında bir tabak eşek sosuyla sıcak şalgam ziyafetini beklerlerken, Lepic Sokağı'ndaki Auvergneliyle iş yaparken elindeki kahve fincanına üç kez doldurulan yirmi beş yıllık konyağın, hoş anısıyla teselli bulacaktı.

Önceki gün Butte'nin avlularından, bahçelerinden, dar aralarından ve Polonya Meydanı'na çıkan tüm sokaklardan topladıklarının dışında, Saint-Flour'un dükkânından da bir servet değerinde silahlar alıp çıkmıştı. Üç Chassepot tüfek, iki beylik revolver, beş kılıç-süngü ile birlikte kocaman bir çıkın halinde topladığı çeşitli torbalar, palaskalar, deri malzemeler, kepler, jandarma ceketleri, savunma piyadesi kokartları, omuz kordonları, madalya ve apoletler... Bu durumda, işe yeni başlayan biri bile ciddi bir şeyler kazanmış olmalıydı. Montmartre'ın dar sokaklarında, gözünü açarak attığı bir tur, yaşlı anarşistin büyük miktarda askeri eşya kaldırmasını sağlamıştı; ki bu miktarı da, en büyük hükümdarın bakışıyla, son derece küçük görüyordu.

"Yaşasın barış ve esenlik!" diye bağırıyordu zaman zaman, sanki kendine cesaret vermek ister gibi. "Yaşasın özgürlük ve gerçek cümbüş! Yaşasın anarşi ve sınırsız okyanus!" Her birkaç adımda bir yüzünü güneşe dönerek duruyor, zorlanmadan dolayı hırıldayarak sırtındaki yükün yerini değiştiriyordu. Çatallı sesiyle inandıklarını ona kulak veren herkese haykırıyordu: "Yaşasın birey! Baldırı çıplaklara serbestlik!"

Daha şimdiden üç tüfeğin ikisini satmıştı ve arabasına dönmeden üçüncüsü için de bir alıcı bulacağı ümidindeydi. Aracını, çenesinin üzerinde tek tük birkaç tane tüy bitmiş, Ziquet denen on dört yaşındaki bir çocuğun gözetiminde, St. Peter Kilisesi'nin arkasına bırakmıştı.

Ziquet acayip bir tipti. Zekiydi ve eğer Alfred, çekiciliğinin son demlerini kent surlarının köşelerinde satışa çıkarmış bir kaldırım fahişesi olan annesinin ölümünden sonra, onu

kanatlarının altına almasaydı, zorba ve suikastçıların elinde oyuncak olmaya kadar varabilirdi çocuğun sonu. Lerouge delikanlıya sayı saymayı, harita okumak, yıldızlardan yön bulmak gibi birtakım coğrafi bilgileri ve rafineri için kemik ayıklamayı öğretmişti. Kemiklerin; jelatin, tutkal ya da kemik kömürü elde edilmeye yatkınlıklarına göre, üç grup hâlinde sınıflandırıldığını anlatmıştı. Çocuk çabuk öğreniyordu. Açlığını yatıştıracak yiyeceği bulduğu sürece, yaşlı denizcinin peşindeydi. Bir sokak kedisininkine benzer sırım gibi bir vücuda, sınırsız enerjiye, kolay rastlanmayan bir yüzsüzlüğe ve kıyılamaz bir sevimliliğe sahipti. Alfred'e "Pas Baba" diye hitap ediyor, inatçı Bugeaud dik başlılık edip de çekmeyi reddettiğinde, ona arabasını çekmekte yardımcı oluyordu.

Şimdi delikanlı Merovingian Mezarlığı'nda, ağaç diplerindeki çalıların arasına gizlenmiş eski bir mezarın üzerine uzanmış, Üç Çivi'yi bekliyordu. Bağlı olmayan Bugeaud ise huzur içinde otluyordu.

Alfred Lerouge birden, arabasının ve eşeğinin yanına dönme isteğine kapılmış, adımlarını hızlandırmıştı. Kocaman küfesinin ağırlığı altında iki büklüm, bir yandan kendini cesaretlendirmek için şarkısını mırıldanıp bir yandan da tek parmaklı eldiven geçirdiği elleriyle, yükün ezdiği böbreklerinin üzerine hafif hafif masaj yaparak yürüyordu. Montmartre gözüne birden Alpler kadar dik ve yüksek göründü. Yanına redingot giymiş biri yaklaşınca, her zamanki havada bağırdı: "İki frank yetmiş santime Chassepot, mutfak bıçağıyla birlikte komple!"

Adamın acelesi var gibiydi. Kavşağın karşı tarafındaki bir kadına işaret edip tüfekle süngüyü havaya kaldırdı. "Çok pahalı" diye homurdandı. "Biraz indirim yapamaz mısın?"

"Şaka yapıyorsun, dostum!" dedi Üç Çivi, törpü gibi sesiyle; numaradan bir öfke gösterisi yaparak bohçasını yere koy-

du. "Fiyat konusunda pazarlık etmem. Benim ruhsatım var, ya!" Üzerine adının kazılı olduğu bir plaka çıkardı.

"Şu klarnetini göster bana öyleyse. Nasıl çalışıyor?"

"Bu 1866 model, hedefi şaşırmayan çok iyi bir tüfektir. Bunlardan biri için üç frank bile hiçbir şeydir. Böyle bir oyuncak çok sürmez, bir daha zor bulunur. Böyle arkadan dolma kızlar, hafta sonundan önce beş franka çıkacak; onun üzerine hayatına bahse girebilirsin!"

"Pekala, alıyorum," diye cevap verdi adam, cebini yoklayarak. "Çuha bir ceket de istiyorum. Ayrıca kepimin üzerine dikmek üzere yün bir şerit..."

"Topçu mu, savunma piyadesi mi?"

"Topçu. Bir topun sorumluluğunu üstleneceğim."

"Toplardan bahsetmişken mösyö, torbanızın derinliklerinde şıngırdayan bir sürü mangizin müziğini dinlemekten alamıyorum kendimi... Haramdan bana doğru biraz daha öksürürseniz, sizi küçük, tatlı bir hatırayla gönderme onuru ve ayrıcalığını yaşayacağım..."

"Ne tür bir hatıra...?"

"Hanımefendinin hoşlanacağı bir şey..."

"Devam et. İlgimi çekti. Neyin var elinde?"

"Seçim sizin; bir toplu tabanca ya da Rosiers Sokağı'ndaki duvardan kazınarak çıkarılmış tüfek mermileri."

"Tüfek mermileri mi? 6 numaradan çıkmış mermiler mi?"

"Tam üstüne bastınız, efendim. Hakiki parçalar... Lecomte'u delip geçen... Mermi başı üç frank! İnsanlık olsun diye bu fiyata, inanın! Yoksa bir yıl içinde Süveyş Kanalı hisselerinin beş katı değerlenecekler!"

"İki tane alıyorum."

Ah, lisanslı eskiciler için ne müthiş bir gündü!

Gri Gözlü Bir Tepegöz

Yükü böylece hafifleyen pılı pırtı tüccarı, yolculuğunu daha uzun adımlarla tamamladı. Merovingian Mezarlığı'na ulaştığında, çalıların arasına dalarak gözden kayboldu. Devrilmiş mezar taşlarının ve harap olmuş lahitlerin arasından geçti; Ziquet'yi güneşte yayılmış, alışkanlık edindiği üzere kemik parçalarından şemsiye sapı veya tırnak temizleyicisi yaparken bulmayı bekliyordu. Fakat çocuk görünürlerde yoktu.

Bugeaud, arabanın ve ortada bırakılmış yükünün biraz uzağında dolaşıyordu. Otlamaktan karnı şişmişti. Efendisini görünce kulaklarını isyankârca indirdi. Alfred yanına yaklaşınca hızla öteye kaçtı.

Üç Çivi hayvanın peşinden gitmedi. Söğüt dalından örülmüş küfesini yere koydu ve bir an düşündükten sonra, doğrudan St. Peter Kilisesi'nin koro yerine açılan, küçük, gizli bir girişe yöneldi. Şapkası hâlâ gözlerinin üzerine doğru inik yaşlı adam, yapının etrafını dolanıp oğlanla birlikte bir altarda yemek yedikleri ve bir sütunun dibine işedikleri yan şapele göz attı.

Oraya henüz varmıştı ki kulağına, net bir biçimde, korkunç bir ses geldi. Aslında bir insana ait bir iniltiydi bu; ama yaşlı adamın dehşet içinde donup kalmasına yol açacak ka-

dar tuhaf ve denetimsizdi. Bir başka inleme takip etti onu. Anlamlı kelimeler içermeyen, çaresizce, korkutucu...

"Yüce İsa!" Yaşlı adam saldırıya geçen bir ayı gibi atıldı ileriye. "Ziquet! Neredesin, evlat!" Gözleriyle yeri tarayınca, döşeme kaplamasında, benek benek, henüz kırmızılığı bozulmamış bir kan izi gördü ve onu takip etti. Çok fazla gitmesine gerek kalmadı; haşarı çocuğu bir sütunun ardında, eski bir mezarın gölgesinde kalan yüksekçe bir eşiğin üzerinde buldu.

Oğlan dizlerinin üzerine çökmüş, sukabağından yapılma bir maşrapanın dar ucunu hareketsiz yatan bir adamın dudaklarına dayamıştı. Suyu lıkır lıkır içen ve düzenli aralıklarla takırdayan adam, birbirinden kopuk sözcükler mırıldanıyordu. Kanı çekilmiş, eklem yerleri beyazlaşmış bir el, çarmıhtaki İsa figürünü sımsıkı kavramıştı.

"Onu dışarıda, uzun otların arasında buldum" diye fısıldadı Ziquet. "Günlerdir orada olmalı. Sürüne sürüne gelmiş oraya; bir mezarın içinde uyumuş. Arkasında bıraktığı kanı takip ettim. Bağırsaklarını yerine yerleştirmeye çalışıyordu; ben de çeke çeke buraya getirdim..."

Üç Çivi adama baktı. İri yarıydı; sıkı bir herife benziyordu. Yara bere içindeki yüzü mosmor kesilmişti. Ayrıca, dehşet saçan bir surattı bu, acıdan çarpılmış ve beyaz. Yüksek alnını kurumuş kanın oluşturduğu koyu renkli bir kabuk kaplamıştı. Ziquet'yle Üç Çivi ürküntü içinde birbirlerine baktılar. İkisi de bir şey yapmaları gerektiğinin farkındaydı.

"Sence nalları dikiyor mu?" diye sordu delikanlı.

"Hâline bakılırsa çok uzak değil" diye yanıtladı Alfred Lerouge. Yaralı adamın üzerine eğilip yüksek sesle, "Biraz daha dayanın, mösyö!" dedi. "Sizin için ne yapabileceğimize bir bakacağız." Kirli eliyle adamın çıplak kafasını işaret ederek teşhiste bulundu: "Kafanın üzerine pis bir darbe..."

Oldukça uzun bir yara, yer yer genişleyerek, alnın üzerinden kafanın arka tarafına kadar uzanıyordu; ama pıhtılaşmadan, özellikle de baş arkasındaki üzeri kurumuş kanla kaplı saçlardan dolayı, gerçek derinliğini anlamak güçtü. Sol göz tamamen kapanmış, yerini siyaha çalan bir renk almıştı. Gözün üzeri ve altındaki yanak fena hâlde şişmişti. Ayrıca aynı yanakta kemiğe kadar inen bir de kesik vardı. Adamın gömleği, bedenindeki, bazısı yoğun biçimde kanayan diğer taze yaraları ortaya serecek biçimde, delik deşikti. Fakat yaralıda görülen en çarpıcı özellik, iki kan çizgisinin arasından ve yarı kapalı bir gözkapağının altından bakan sağ gözünden yansıyan olağanüstü keskinlikti. Tuhaf bir ışıkla içten aydınlanmış bu koyu kurşuni iris, adamın gücünün son kırıntılarını, boşluğa kaymaya karşı yoğun bir mücadeleye yoğunlaştırdığının delili gibiydi.

"Tuhaf bir moruk" dedi Ziquet. "Şeytanın arkadaşı deseler şaşırmam. Az önce bileğimi yakalayacak mecali buldu kendinde... Ortalığı birbirine katacak gibi çırpınmaya ve bağırmaya başladı... Uzaklaşamıyordum; kolumu çekip çıkaracak sandım. Havaya doğru bakan gözleri yuvalarından uğramıştı; içlerinde kızıl kıvılcımlar vardı, adeta yanıyorlarmış gibi... Bir şeyler mırıldanıyordu. Duvardaki İsa'lı haçı istedi, ne halt edecekse! Onu indirip ona verdim ve küçük, uzun saçlı moruğu boğmak ister gibi sıkmaya başladı. Sanki onu öldürmek istiyordu!"

Üç Çivi, İsa'lı haçı yaralı adamın elinden almak için uğraştı, ama başaramadı. "Biraz garip bu" diyerek hak verdi çocuğa. "Küçük İsa'nın boynunu koparmaya çalışan darbeli bir herifi de ilk kez görüyorum."

Adamın tek gözü, ciddiyetle pılı pırtı tacirinin üzerine odaklandı. Yaralı acıyla yutkundu ve bütün vücuduna hâkim olmaya çalışan bir titremeyi zapt etmeye çabaladı. Çehresi,

koyulaşan gölgeler içinde daha farklı bir görünüm kazanmış ve kül rengi hareketsizliği onun, ölmekte olan bir adam görüntüsünü barizleştirmişti.

"Bak!" diye seslendi Ziquet, "Bir şeyler söylemeye çalışıyor:"

Alfred Lerouge'un karşılığı, bir göz kırpma oldu. Bakışları sabitleşmişti. Sarkmış yanakları, neredeyse patatese benzeyen burnuyla iç içe geçmiş gibi görünen dişsiz çenesinin her iki tarafına doğru asılmıştı. Oğlan endişeye kapılmaya başlamıştı.

"Pas Baba! Hey, Pas Baba! Beni duyuyor musun?"

Üç Çivi'de yanıt yoktu. Ziquet'nin endişeli bakışları önünde, bilincini kaybetmiş gibi görünüyordu. İçinde kaçma dürtüsü uyanan delikanlı, yaşlı adamı kolundan tutarak sarsmaya başladı. Hâlâ bir cevap yoktu. Ziquet, bu buzdan hayaletin gücü karşısında ayaklarının yerden kesilmek üzere olduğunu fark etti. İki eskici sanki artık uzuvlarına hükmedemiyor gibiydi; sanki boğucu bir kuvvet, onları karanlık kilisenin ortasında hareketsiz bırakmıştı. Bakışlarını yerde yatan adama, kurumuş kan tabakasının altındaki çıplak kafa derisine, onlara yönelmiş tek gözüne çevirdiler ve onun söyleyeceği ilk sözün, onları bilinmez, dar bir yola sokacağı duygusuna kapıldılar. Genç oğlan tüm kemiklerinin üşüdüğünü hissetti.

"Gidelim," diye fısıldadı. "Bu adamın içinde koca bir keçi var. Boynuzlu bir moruk..."

Sanki çocuğu yatıştırmak ister gibi, yaralı adamın boğazını dolduran bir kanlı balgam hareketi başladı. Üzücü ve kasvetli bir zafer şarkısına benzer, derinden gelen korkunç bir gülüş çağıltısı... İki eskici birden başlarının döndüğünü hissettiler.

"Duyuyor musun, Pas Baba? Şimdi de kıkırdıyor... Tuhaf herif, değil mi?"

"Duyuyorum. Kan içinde gülüyor! İşte şimdi tam şemsiyesini sürekli kapatmaya hazır birine benzedi. Artık o İsa'nın boynuna sarılmış biri; paçayı sıyırdı gibi görünüyor."

Hayalet sahiden de biraz hareket etmişti. Korkunç kıkırdama durmuştu. Adam, kırık kaburgalarıyla zorlukla nefes almaya çalışırken, kalan son gücünü de kullanıyormuş gibi görünüyordu. İsa'lı haçı elinden düşürdü ve serbest kalan elini havada yavaşça hareket ettirdi.

"Tanrı suçludur" dedi, İsa'lı haç yere çarparken. "Tanrı, berbat acılara yönelik alçakça bir uydurmadır! Tanrı çürümedir! Tanrı nefret ve umursamazlıktan başka bir şey değildir!" Yüzünü saran bir acı dalgasıyla ağzı büzüldü ve gri gözünden öylesine yoğun bir kötülük saçılmaya başladı ki, iki kurtarıcı huzursuz oldu.

"Yukarıdaki ihtiyar moruğun, senin biraz kötü görünen talihinde fazla bir etkisi olduğunu sanmıyorum," diye, onu yatıştırmaya çalıştı Üç Çivi. "Ayrıca, bizim gibi Tanrı'yla arası pek iyi olmayan iki insana rast geldiğin için de şanslısın. Her şeyi bu kadar da dine bağlamamak lazım."

Yaralı adamın havada etrafı yoklaya yoklaya kısa bir yolculuk yapan serbest eli gelip Üç Çivi'nin elinin üzerine kondu ve bir hayvan pençesi gibi kapandı.

"Yardım et bana" dedi hayalet. "Karşılığını fazlasıyla öderim."

Konuşmak için gösterdiği çaba onu tüketmiş gibiydi. Yüzü muma döndü ve gözü kapandı. Rengi kül gibiydi; güçlükle soluk alıp veriyordu. Acısı yaralı adamı bir deli gömleği gibi kuşatmıştı ve o da güçlerini yeniden kazanmak için müthiş bir mücadele veriyordu. Üç Çivi'nin bileğini, onun kulağına bir şey söylemek ister gibi çekti.

"Altın" diye mırıldandı. "Size altın veririm..."

"Şimdi siz, hizmetimiz karşılığında bize biraz sırtı sarı toslayacağınızı mı söylüyorsunuz?" diye sordu, yaşlı ticaret adamı alçak sesle. "Demek istediğiniz bu mu?" Yerde yatan adam mecalsizce başını salladı.

"Bunun yardımı olabilir" dedi Ziquet.

"Altın... evim... bir sürü altın," gibi bir şeyler geveledi ağzında, gözleri hâlâ kapalı olan yaralı adam. Alfred Lerouge ağzı kulaklarına varana dek sırıttı.

"Bunu duymak çok hoş, efendim!" diye haykırdı. "Tabii ki sizi kurtaracağız! Bu genç delikanlı ve ben, sizi alıp bildiğimiz bir yere götüreceğiz. Karım size kız kardeşiniz gibi bakacak! La Chouette* ne kadar çay, şifalı bitki ve ilaç varsa hepsini bilir. Ama önce birbirimizi tanıyalım bir; neden bize adınızı ve güzel fakirhanenizin adresini söylemiyorsunuz?"

Hayaletin gözü yeniden açıldı. "Adım Horace Grondin" diye hırıldadı. "Ben, Mösyö Claude'un muaviniyim."

Eski denizci, bakmakta olduğu adamın Sûrete şefinin yardımcısı olduğunu anladı hemen. "Hey, Ziquet!" diye bağırdı hayret ve kararsızlık içinde, "Bu kez sahiden bir şey yakaladık! Koş, eşekle arabayı al. Bu beyefendi büyük bir balık. Onu açık artırmayla bile elden çıkarabiliriz!"

* Chouette: gecekuşu; acuze, cadı; güzel, hoş. (ç. n.)

Hautefeuille Sokağı'nda Alabalık

Tarpagnan, Courbet ile Théophile'in arasında yürüyordu, ışıl ışıl bir yüzle. Vallès'le tanışacaktı! Théo onu Belediye Sarayı'na götürmeyi ve büyük adamla tanıştırmayı kabul etmişti. Üç arkadaş Saint-Germain Bulvarı'nın döşeme taşları üzerinde emin adımlarla ilerliyorlardı.

Courbet de kendisinin oturduğu Hautefeuille Sokağı'na kadar onlara eşlik etmeyi kabul etmişti. Sokak, tam Belediye Sarayı'na gidiş yolu üzerinde olmasa bile, oraya çok uzak da sayılmazdı. Uzaklarda, Suresnes Tepeleri ile Valérien Tepesi'ne sağanak yağmur boşaltan ve top atışlarını akla getiren birkaç öfkeli bulut dışında, hava son derece temiz, gökyüzü berraktı.

Paris sokakları ne kadar da sakindi! Güneş ışığı, hoş esintinin bir zafer kokusuyla harmanlanmasına yardımcı oluyordu. Dükkânlar normal bir gündeki gibi açıktı. Aşçılar ve kâhya kadınlar işlerine başlıyorlardı. Bir gün öncesinin gürültücü kalabalıklarının ardından, durumu kontrol etmek üzere dolaşan bir burjuva görülüyordu ara sıra. Odéon Kavşağı'nda, irikıyım bir yurttaş, soru sorarcasına kalkmış bir burunla havayı kokluyordu.

Courbet'nin tam bir dalgacı olduğu belliydi. Dirseğiyle arkadaşlarını dürttü ve ayaklarının ucunda birdenbire ileri

fırladı. Gürültücü botları her adımda neşeyle miyavlıyordu. Bir duvar boyunca sinerek ilerledi. Köşeyi dönünce gözden kayboldu; ta ilerde, ışık ve gölgeden oluşan bir dama tahtası içinde yeniden boy gösterip yurttaşa arkadan gizlice yanaştı. Adamın ardında biraz el kol hareketi yaptıktan sonra, eğilip birden adamın kulağına doğru gürledi:

"Hey! Bahse varım lağımı kokluyorsunuz, ayaktakımının berbat kokusu söylendiği kadar güçlü mü diye!"

Talihsiz yurttaş, hindi gibi sesler çıkararak bir ayak boyu yukarı sıçradı. Zavallının beti benzi atmıştı. Belli ki korkmuştu. Bunun ardından neler geleceğini bekleyerek Courbet'ye dikmişti gözlerini. Oğlak derisinden eldivenleriyle oldukça zarif görünen Courbet, etrafında şöyle bir dolandığı adamın yüzüne, kocaman gözlerinden yansıyan sempati ve tatlı bir gülümsemeyle baktı. "Bir terslik mi var?"

"Bir şey yok... Bir şey yok..."

"Bir haber filan...?"

"Yok bir şey... Bilmiyorum... Ah, evet! Bir iki gün önce Montmartre'da sanki bir şeyler olmuş gibi..."

"Sahiden de oldu" diye doğruladı ressam, hazin bir ses tonuyla. "Hem de son derece vahim bir şey." Tepkisini ölçmek için adama baktı ve kolu kanadı kırılmış gibi ekledi: "Haberiniz yok mu, sevgili bayım, bir devrim felaketinin tam kıyısındayız."

"Hiçbir şey bilmiyorum! Bir şey görmedim..." Zavallı adamın neredeyse aklı başından gitmiş, sinirleri altüst olmuştu. Hiç kuşkusuz gözleri bağlı bir teriyer gibi kırk sekiz saattir dairesinin içini arşınlamış, dışarıda olup bitenle bağını tamamen koparmıştı. Adamın hâline acıyan Théo, yanına yaklaştı. "Afişlere bakın" diye öğütte bulundu. "Son gelişmeleri anlatıyorlar... Onlar yakında size hangi sosun yedirileceğini öğrenmenizi sağlarlar en azından!"

"Afişler mi?" diye kekeledi burjuva, ona eziyet edenlerden geri geri uzaklaşarak. "Ama... Ama onlar beyaz... Yani resmi..."

"Evet, öyle." Tarpagnan adamın geri çekilişini durdurdu. "Onlar resmen, Paris'in kendine kızıl Cumhuriyet'in emrinde bir hükümet seçtiğini belirtiyorlar!"

Adamcağız yapıştırıcı hamura bulanmış bir duvara yaklaştı ve titreyen eliyle gözlüğünü çıkararak hızla afişin üzerindekileri okumaya başladı:

Fransız Cumhuriyeti
Halkımıza,
Halk, birilerinin onun boynuna geçirmeye çalıştığı boyunduruğu kaldırıp atmıştır. O, gücünden aldığı vakar ve sükûnetle, korku ve provokasyondan uzak, Cumhuriyet'e müdahale etmeye kalkışan yüzsüz alçakları göğüslemeye hazır bekliyordu.
Bu sefer, ordu içindeki kardeşlerimiz, özgürlüğümüzün kutsal sandığına el kaldırmadılar. Hepsine teşekkürlerimizi yolluyor ve ilan ediyoruz ki, Paris ve Fransa, birlikte övgüye değer bir Cumhuriyet'in temellerini atabilirler. Böylesi bir girişimin sonuçları şunlar olacaktır...

"Sonuçlar!" diye inledi yurttaş titrek bir sesle. En kötüsünden korkarak hızla bir sonraki afişin önüne geçti.

Fransız Cumhuriyeti
Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik.

Ulusal Muhafız Merkez Komitesi,
Paris kenti için bir Komün yönetimi kurulmasının en acil konu olduğunu göz önüne alarak, şu kararlara varmıştır:

Paris kenti Komün Konseyi seçimleri, 22 Mart Çarşamba günü yapılacaktır.
Oylama, seçmen listesine göre ve ilçe bazında olacaktır.
Oy verme işlemi, sabah saat sekiz ile akşam saat altı arasında gerçekleşecektir. Hemen ardından da oyların sayımına geçilecektir.
Yirmi ilçe belediyesi, bu kararnamenin, kendilerini ilgilendiren kısımlarının hayata geçirilmesiyle görevlidirler.

Daha sonra yapılacak bir duyuruyla, her bir ilçede seçilecek encümen üyesi sayısı belirtilecektir.

Belediye Sarayı, Paris, 19 Mart 1871

İmza: Ulusal Muhafız Merkez Komitesi
Assi, Billioray, Ferrat, Babick, Ed. Moreau, C. Dupont, Varlin, Boursier, Mortier, Gouhier, Lavalette, Fr. Jourde, Rousseau, Ch. Lullier, Blanchet, J. Grollard, Barroud, H. Géresme, Fabre, Pougeret, Bouit, Viard, Ant. Arnoud.

"Bu insanlar da kim?" diye sordu fraklı beyefendi şaşkın bir hâlde. Üç serseri karşılaştıkları duruma inanamıyorlardı.
"Hiç bilinmeyen kişiler!"
"Kana susamış tipler!"
"Jakobenler! Alkolikler! Komünistler!"
"Bu çok vahim! Bu çok vahim!" diye feryat etti burjuva. "Dün gece papazların alarm çanı çaldıklarını işittim!"
"Çok çok vahim..."
"Buralardan ayrılmak gerekecek! Sürgüne gitmek! Adam tamamen paniğe kapılmıştı.

"Evet! Eşyalarınızı toplayıp bir an önce yola koyulun!" diye akıl verdi Courbet.

"Onların niyeti zenginliğe kurşun sıkmak," diyerek lafa girdi Tarpagnan.

"*Figaro* editörleri anahtarı paspasın altına bırakmışlar," diye katkıda bulundu Théophile. "*Le Goulois* yayımlanmayacak! Basın tarumar oldu!"

"Bu sabah istasyonlar, gümüşlerini kurtarmaya çalışan ciddi sayıda insanın akınına uğradı," dedi Courbet, çılgınca gülmemek için kendini zor tutarak. "Bakanlıklar işgal altında!"

"Bunu duymak ailem konusunda korkuttu beni" dedi beyefendi ve Saint-Sulpice yönünde hızla sıvıştı.

"Versailles'a! Herkes başının çaresine baksın!" diye bağırdı fotoğrafçı adamın ardından, ağzına dayadığı ellerinin arasından. Adam durup çevresinde döndü. "Gözcü olarak büyük oğlumu bıraktım; fakat iki kapı var" diye seslendi. "Ne kadar dikkatli olsan az!" Ve Quatre-Vents Sokağı'ndan yukarı, son sürat gözden kayboldu.

Kavşağın diğer köşesinde, üç kafadar oldukları yere çakılıp kalmışlardı. Duvarlara dayanmış, elleriyle karınlarını tutup birbirlerini işaret ederek küçük tuhaf çığlıklar atıyorlardı. Çılgınlar gibi gülmeye başlayınca boşalan gözyaşlarından gözleri görmez olmuştu. Uzun süre kahkahalar savurmaya devam ettiler. Gülüşleri yanlarından geçenlere de bulaştı. Bir adam, elindeki bir kürdan kutusunu suyoluna düşürdü ve saçılan kürdanları göstererek gülmeye başladı. Oradan geçmekte olan bir kadın, önce zarif ve seksi bir biçimde suratını ekşitti, derken titrek, kontralto sesiyle, bütün dişlerini ortaya seren ve üç adamı yeniden ateşleyen ağız dolusu bir kahkaha patlattı. Şapkasının üzerinde kırmızı bir çiçek bulunan ve belki de bu ne idüğü belirsiz gruptan kaçınmak üzere yo-

lun karşısına geçmeyi düşünen bir hanımefendi, ilkin merakına yenildi, sonra ise kendisine de bulaşan havayla neşelendi ve bir miktar ironiyle, o da hastalığı, sırasıyla bir ekmekçiye, kentin gaz işletmesinde çalışan bir şef yardımcısına ve sarışın, hoş bir kıza bulaştırdı. Bir yandan da kahkahalarla gülerken, bu kadar komik olanın ne olduğunu sordu. Kimse ona bunu söyleyemedi. Pente ve Danton Sokaklarının kesiştiği köşede, birbirlerini göstererek, çoktan unuttukları bir şeye gülmekten kırılmaya devam ettiler. Ta ki tüm kibir izleri yıkanıp temizlenene kadar... Ta ki tüm güçleri tükenene kadar...

Dengelerini yeniden yakalayan, kıkırdamaları gittikçe azalıp biten kurbanlar, toparlanarak birer birer yürüyüp yollarına gittiler. Antoine, Théo ve Gustave, yüzlerinden yansıyan neşeyle ilk ayrılanlardandı. Biraz sonra Hautefeuille Sokağı'na kıvrıldılar. 32 Numara'nın önünde Courbet burnunu sildi ve elini uzattı.

"Başladığım bir nüyle oyalanacağım," dedi onlara, son derece hevesli bir biçimde. "Kızıl saçlı bir kadın... Kesinlikle büyüleyici ten rengi tonlar..."

"Eğer çalışman çok uzun sürmeyecekse, gelip café de l'Union'da bize katıl" diye teklifte bulundu Théo. "Vallès'le olunca, akşam kesinlikle Monsieur-le-Prince Sokağı'nda biter."

"Ama bu kez bensiz, sevgili dostlarım... Bu akşam doluyum. Champfleury ve aynı tipte birtakım serseriler yemeğe geliyor. Korno çalıp eski şarkılar söyleyeceğiz."

"Sen korno da mı çalıyorsun?" diye sordu Antoine keyifle.

"Halk müziğine aşığım! Biraz içtim mi genellikle bir şarkı patlatırım. Oldukça gurur duyduğum bir iki balad da besteledim aslında..."

"Bu tamamen doğru" dedi Mirecourt, Tarpagnan'ın inanamaz bakışlarına yanıt olarak. "Courbet sahiden de yetenekli bir ötücü kuştur. Onun müziğini hemen herkes takdir eder... Merhum Berlioz dışında elbette..."

"Berlioz! Berlioz!" diye gürledi ressam. "Ruhu huzur içinde yatsın; ama laf aramızda, o kartal olduğunu sanan bir serçeden başka bir şey değildi!" Arkaya, binanın girişine doğru yöneldi. "Ben gidiyorum. Çok fazla gevezelik ettim!" Hızla arkasına döndü ve birleştirdiği ellerinin arasından Tarpagnan –en yeni dinleyicisi– için ekledi: "Berlioz, aslında onu çizdiğim resmi bile asla tam olarak anlayamadı. Onun kavruk suratına tamamen uygun koyu kahverengi tonlarla dolu bir tabloydu..."

Başarılı bir final arayışıyla düştüğü, bu alabildiğine kaba dipnotla rahatlayarak kapıdan girdi. Kulübesinin penceresinden siyah şapkalı kapıcıyı selamladı; ama sonra birden donakalıp olduğu yerde fırıldak gibi geriye döndü.

"Ha! Théo! Az kalsın seni niye görmeye geldiğimi söylemeyi unutuyordum! Benim için bir alabalığın fotoğrafını çekmeni istiyorum, hoş bir tabağın veya yeşilliklerin üzerinde."

"Artık Nadar* ya da Le Gray'la** çalışmıyor musun?"

"Nadar portre için... Le Gray dalgalar, Reutlinger ise Proudhon için... Sen de alabalık için olacaksın! Her zaman en iyisine giderim... Bu yüzden alınma, genç fotoğrafçı!"

"Alındığım yok. Fakat tam şu sıralar resmedilecek, kesinlikle daha heyecan verici bir şey var."

"Ne peki? Barikatlar mı?"

* Fransız yazar, karikatürist ve 19. yüzyılın en iyi portre fotoğrafçılarından biri. (ç. n.)
** Fransız fotoğrafçı, 19. yüzyıl. (ç. n.)

"Evet. Ya da barikatlara çıkmış halk..."

"Şimdi buna uygun bir havada değilim. Zaten insanları zihnimden uzaklaştırmak için, bir alabalık çizmek istiyorum."

"Oh, pekala. Ölü balığını alacaksın."

"Teşekkürler, Théophile. Emin ol, gözüm hep bu devrimin üzerinde olacak."

"Bu adamı seviyorum" dedi Tarpagnan, uzaklaşan Courbet'yi gözleriyle takip ederken, "Aşırılığını ve her şeyini... Muazzam biri o..."

Karşılıklı İtiraflar

Saint-Michel Köprüsü'nden sonra, kaldırımlar hareketliydi. Yol insan kaynıyordu. Bir süvari bölüğü Palais Bulvarı'na yukarı takırtılar içinde dörtnala gidiyordu. Subayların üniformalarını seçmeye ya da standardize etmeye zamanları olmamıştı; ama bu halleriyle de yeterince göze çarpıyorlardı. Bir sürü kırmızı ceket, sorguçlu başlık, yatık kep, parlayan bot, koca apolet... Antoine bir gözlerine inanamama ıslığı çaldı.

"Vay anasını! Harp Okulu'nun işi zor olacak! En azından emir verecek insan kıtlığı olmaz."

"Rütbe yıldızlarının bu kadar ucuzlaması, sizin kendi hatanız," dedi Théo. "Tüm yapmanız gereken sahip olduklarınızı elinizde tutmanızdı."

"Onları aramıyorum!" dedi kesin bir dille Tarpagnan. "Üzgün de değilim... Geleceğe dönük planlarımın içinde silahlar yer almıyor."

"Peki ne ile savaşacaksın?"

"Kalemle!"

"Gazeteci mi olacaksın?"

"Neden olmasın? Gördüğüm gerçekleri anlatırım."

"Eh peki, meydan senin!"

Belediye Sarayı'na yaklaştıkça daha fazla kırmızı boyunbağı ve düğme iliği görmeye başladılar. Burjuvalar davet giy-

sileriyle halkın arasında burnu yukarda dolaşıyorlardı. Çiçek satıcıları kendilerine kan kırmızı karanfiller uzattıklarında gülüyor ve kızarıyorlardı; ama iç açıcı çiçekleri oldukça çabuk kabul ediyor ve isyan havuzuna birkaç kuruşlarını serpiyorlardı.

"Artık halkın dostlarının haddi hesabı yok!" diye alay etti Théo. Kenar mahallede dolaşmaktan tedirgin oldukları çok açık, orta yaşlı bir çiftin yanından geçiyorlardı. İki adam, tam onların yanına geldiklerinde, adımlarını yavaşlattılar. Hanımefendi oldukça sevimliydi. Koluna girdiği kocasına doğru eğilmiş onun, giydiği yeleğe bakılırsa mükemmel görünen sağlığı konusundaki dinmez kaygısını dile getiriyordu.

"Bu korkunç soğuğa rağmen, dışarıya çıktığımıza pişman değilim" diye karşılık verdi koca eli, soluk borusunu rahatlatan Nafé kremalı tatlı kutusunun içini yoklarken. "Güneş çok güzel."

"Kesinlikle haklısın, Amédée" diye katıldı ona karısı, kaşmir şalına sarınır ve kocasına doğru eğilirken, "Hava ne kadar da iç açıcı! Bak, şu hoş insanlar balkonlarından sarkmış, etrafı seyrediyorlar! Genç çocuklar, heykellere tırmanıp bayrak sallıyorlar! Babana tüm gezintimizi anlatacağım, sırf onu kızdırmak için! Bu sabah her şey iyi giderken, birden öyle huysuz bir adam oluverdi ki! Hisse senetlerini yırtıp tüfeğine doldurmaya kalktı!"

"Tanıştırın beni bu müsrif ahmakla, derhal" diye araya daldı Tarpagnan, kadını şaşkınlık içinde bırakarak. "Hisselerine iyi para veririm ve alacağım kâr payıyla hayatımı yaşarım."

"Doğru, saç paranı" dedi yürümeye devam ederlerken Théophile. "Beş kuruşun bile kalmasın."

"Cüzdanımda sadece yüz frank civarında param var. Bu da bitince, tamamım..."

"Vallès sağlar" dedi Théo. Bir an durup düşündü. "Hayır, saçmalıyorum. Vallès'in hiçbir zaman parası olmamıştır. O, cüzdanı bomboş bir şövalyedir!"

Antoine elini boş ver gitsin anlamında salladı. "Ondan isteyeceğim sadece tavsiye..."

"Ah, tabii" diye sevinçle haykırdı Théophile, "Peki yardım için başka kime başvurabilirsin?"

"Sana olmaz, kardeşim. Sen zaten gereğinden fazla şey yaptın benim için."

"Başka kimse yok ki... Sahip olduğun tek yakının benim."

"Hâlâ Caf'conc'um var."

"La Pucci mi? Çekici sürtüğün biri!"

Tarpagnan bu söyleneni duymamış gibi davranmayı seçti. "Camgöz'de şarkı söylüyor... Bana, ihtiyacım olduğunda yardımcı olacağını söyledi."

Théophile kaldırımın kenarında durdu. "Biri beni çimdikleyip uyandırsın!" diye bağırdı. İnanmaz ve kızgın bakışlar fışkıran gözlerinden birinin üzerine inen yoldan çıkmış bir saç lülesini eliyle kenara itti. "Bu kız, sokak kadınının teki!" dedi. " Bir kapatma! At şunu zihninden!"

"Sana söylemek zorundayım Théo, dünden beri aklımda ondan başka bir şey yok. Onun düşüncesi beni tamamen esir aldı."

"Buna akıl erdirmek zor." Fotoğrafçının bakışlarında şimdi üzüntü ve endişe vardı. Diğerine iyice yaklaşmış, onun paltosunun düğmelerinden birini parmaklarının arasında büküyordu. Bu açıkça, kontrolünün ötesine geçmiş bir sahiplenmenin işaretiydi.

"Kendini bırakmamalısın" diye mırıldandı, biraz şımarık bir çocuğun sesini andırır tonda. "Benim evim senin evindir. Bu baştan çıkarıcı İtalyan ise sadece... O, seni çöküşüne sürüklüyor."

"Çok geç artık. Gözlerimi her kapatışımda onunkileri görüyorum."

Sanki bir gölge geçti Théophile'in yüzünden. Rengi bembeyaz oldu ve Tarpagnan'ın düğmesiyle oynamayı bıraktı. "Hiçbir şeyden korkum yok" diye kurumlandı atletik omuzlarını hareket ettirerek. "Ama seninleyken, kendimi koruma altında hissediyorum."

"Koruma mı?" Antoine şaşkınlığını gizleyememişti. "Sana herhangi bir zarar vermeyi kimse aklından bile geçiremez."

"Görüyorum ki hiçbir şeyi anlamıyorsun tam olarak," diye karşılık verdi Théophile, oldukça mağrur bir ifadeyle. Bir an bir şey söyleyecek gibi oldu; ağzında bir şeyler geveledi. Derken elini havaya savurdu, boğulan bir adam gibi.

"Burada bir kurşun var" dedi, başparmağıyla göğsünü işaret ederek. "Tepeden tırnağa özgürlükten yanayım ve onu öğretmek, ona tanıklık etmek istiyorum; ama hiçbir sosyal geçmişim yok. Şu kuştüyü yataklarda büyüyen çocuklardan biriyim ben! Tüm ergenlik dönemim beni okşayan kadınların hoş kokulu büyüleyicilikleri arasında geçti! Uzun çimenli bir bahçenin ucunda, haddinden fazla keyifli, haddinden fazla güvenli! Vallès otuz franklık bir odada ipince bir mumun ışığında titrerken, ben Ramponneau'da akşam yemeği yiyordum! Bizi bekleyen kan ve kavga günlerinin eşiğinde bile, ben hep bana çilek ve şekerlik uzatacak birini isteyeceğim!"

Yürek burkan bir biçimde iç çekti. Bir süre etraflarındaki insanların sesleniş ve gülüşlerine kulak verir gibi durdu; sonra bakışlarını, iki binayı birbirinden ayıran kurşuni aralığa dikti. "Ben daha dünyaya gelirken çuvallamış biriyim, Antoine" dedi hüzünle. Sanki başka bir şey söylemeye mecali yokmuş gibi görünüyordu. Ayakkabısının ucuyla kaldırım

üzerindeki bir dal parçasını dürttü; yüzüne acıklı ve alaylı bir gülümseme oturmuştu.

"Konuş!" diye kışkırttı onu Tarpagnan. "Konuş işte böyle, seni katır! Aç içindeki bent kapaklarını! Hiç kuşkusuz, senin kurtuluşun sözcüklerde yatıyor."

"Bu konuda ne biliyorsun ki?" diye homurdandı Mirecourt. Sanki her şey onun canını yakıyordu. Yüksek bir suru aşmaya yetecek kadar çaba sarf ediyor gibiydi. "Gerçek şu ki, sen içimdekileri dökmek istediğim tek kişisin" diye ekledi sonunda, su götürmez bir içtenlikle. Dostuna, insancıl duygular taşan, ona uçucu bir güzellik veren enerji dalgalarının canlandırdığı bir yüzle bakıyordu. "Zavallı Antoine! Gerçekten sıkıntı verici bir hediye!" diye şaka yaptı. Anlatmaya başladı. Sanki varlığının karanlık bir köşesini kapatan bir kapak kalkmışçasına, sözcükler sel gibi dökülmeye başladı dudaklarından.

"Annem beş yıl önce öldü. Güzeldi, hem de hayal edebileceğinden çok daha güzel. Çok genç yaşta dul kalmıştı. Beyaz elbisesi, önünde dalga dalga kabarırdı, zarif bir teknenin pruvasına vuran dalgalar gibi. Bir balo ya da toplantı salonuna girdiğinde, muhteşem sinesi, hoş omuzları, gür saçlarının çevrelediği kraliçelere yaraşır alnı, ondaki her şey, yeni ölçütler oluştururdu. Doğanın bir tür çıldırmış hâli... Güneş onu izlerdi, adeta itaatkâr bir evcil hayvan gibi. Ensesindeki bukleleri okşardı, altın tozları serperek. Taliplileri aşk içinde ah çeker, hep onun etrafında dolanmak isterlerdi. Kendilerini ayaklarına atarlardı onun. Her yaştan erkekler –göbekli bankerler, mahvolmuş beyefendiler, papaz cüppesi içindeki ayartıcılar, her türlü seçkin adam, toprak sahipleri, sanatçılar, doktorlar– hepsi ne kadar gerekiyorsa o kadar alçalmaya, âşıkları son derece gülünç durumlara sokan aşağılanmalara ve münasebetsizliklere katlanmaya hazırdı, sırf onun iltifa-

tını kazanabilmek için. Onların fısıltıları, salonun öteki ucunda beni kıskançlıktan çılgına çevirirdi. On iki, on dört, on altı yaşlarındaydım; istiyordum ki onun hayatındaki tek adam ben olayım. O ise gülerdi bu sözlerime. Kişiliğimi o yoğurup biçimlendirdi. Okumamı ve hayal etmemi sağladı. Beni yatağına alır, tenine bastırır, koltuk altlarını, derisinin köpüklü beyazlığını sererdi gözlerimin önüne. Gece yarısından sonra, hayranlarından oluşan maiyetini dışarıya gönderir, dinlenmeye çekilirdi. Onların bıraktığı çiçek buketleri, hediyeler ve notlar vazolarda, kâselerde, masa çekmecelerinde unutulmuş hâlde kalakalırdı. Artık benim zamanım gelmiş olurdu, benim zafer alayımın... Mutluluğumuzu başka hiç kimseyle paylaşmazdık. İpek kombinezonu vücudunun hiçbir yerini gizlemezdi. Onun heykel gibi ayaklarını öperdim. Onun, kendi oğlunun sevgilisinin, kar beyazı sırtını ovalardım... Yirmi yıl boyunca beni sevgi dolu gücünün etki alanında tuttu. Öldüğü gece, kendimi öldürmek istedim ben de."

Biraz durdu; sonra kendini birden boşluğun ortasına fırlattı: "O zaman bu zamandır, erkeklerle olan problemimi aşırı güç gösterileriyle gizliyorum. Marne Irmağı'nda kürek çekerim, sinirlenince düello yaparım, daha adil bir toplum için vuruşurum, ama insanlar bana biraz dikkatli baktıklarında utanırım. Maskemin düşmesi korkusu, şüphesiz..."

"Gayet iyi idare ediyorsun durumu aslında, Théo. Seni kızlarla dans ederken seyrettim ve ortada oldukça ateşli bir manzara vardı."

"Bayat bir hava gibi kokuyorum," diye karşılık verdi genç adam, mahcubiyetle karışık bir terslikle.

"Hepimiz ruhumuzun derinliklerindeki zindanlarda saklanan canavarlara sahibiz," dedi Tarpagnan, bir elini dostunun omzuna koyarken.

Théophile başını kaldırıp baktı. "Kusura bakma," dedi. "Sırrımla canını sıktığım için özür dilerim." Kendini, yoğun bir yağmurdan sonraki hava gibi temizlenmiş hissediyordu. Hülyalı bakışları aniden kararan ve rutubetlenen Paris göklerine yöneldi. Sonra Antoine'a doğru döndü. "Gönlün neyi istiyorsa onu yap" dedi birdenbire. "Unut anlattığım bütün bu saçmalıkları! Bazen kesinlikle çekilmez biri oluyorum."

İnsanlar onların konuşmasıyla hiç ilgilenmeksizin gelip geçiyordu yanlarından. Grup gruptular... Belleri tokalı buruşuk ceketler giymiş gönüllüler, ilk çizmelerini vaftiz eden federeler, malzeme sepetleri taşıyan komüncü karıları... Théo normal, sakin ve aklı başında havasına dönmüştü. Yola devam etmeye hazırdı; ama Antoine onu durdurdu.

"Hayata ben de kötü bir başlangıç yaptım" diye mırıldandı. "Seninkinden çok daha korkunç... İzin ver anlatayım." Kısa bir sessizlik oldu. "Nişanlandığım kızı terk ettim," diye başladı. "Düğün günümüzde, bir başka kızın peşine takılıp gittim. O kadar gençtim ki! Öylesine başına buyruk! Evliliğin sınırları içine hapsolmaya son derece uzak! Bu... Bu en azından on altı yıl önceydi."

"*Hitzá Hitz*! Değil mi?"

"Evet. Çiğnenen söz!" Omuzlarını silkti ve yüzünü Théo'ya çevirdi. "Köyün horozuydum anlayacağın. Kaçan düvelerin alınlarına rozet yerleştirmeye alışkın, piliçleri yumuşatmak için, onların boynuzları üzerinde tehlikeli çifte parendeler atan bir *drolle*..."

"Nişanlının adı neydi?"

"Jeanne. En hafif okşamada bile huysuzlanan, yabani ve ürkek bir kız..."

"Charles Bassicoussé'un kızı mı?"

"Hayır. Jeanne bir öksüzdü aslında. Annesi bir tifo salgınında ölmüştü. Bassicoussé'un mülkünü yöneten kızın baba-

sı da ölüm döşeğinde, ondan kızına vasilik yapmasını rica etmişti."

"Arduvaz rengi gözlü herif!" diye haykırdı Théo. "Dostumuz Saint-Flour'un delisi!"

"Evet." Tarpagnan anılara dalmıştı. "Mösyö Charles etkili bir adamdı. Bir meşe gibi sağlamdı. Derinliklerinde, insanı etkileyen, az bulunur bir çift gözün yaşadığı, kasvetli bir yüz... Bir öküzü yere serebilecek yumrukları vardı. Üzüm kütüklerinin arasında bulduğu çocukların yanaklarını sıktığında, bu onların içine Tanrı korkusu yerleştirirdi. Fırtınalı gecelerde altın saatini ve kösteğini çıkarıp karısının eline verdiği söylentileri dolaşırdı ortalıkta. Olur da yıldırım düşerse kadıncağızı çarpsın diye... Böylece o da huzur içinde Armagnac'ının keyfini sürebilirdi."

"Ne kadar şirin! Bir insan böyle bir yaratıkla bir arada nasıl yaşayabilir ki?"

"Açık ki, onlarınki de yürümedi. İlk fırsatta bağları koptu! Angèle Bassicoussé, on yıllık kullanımın ardından öldü gitti. Kadın, kavrulmuş bir fındık gibi kupkuru kalmıştı. Nabzı atmıyordu. Bilinmez hastalıklardan mustaripti."

"Onu ölüme götüren neydi?"

"Yıpranmışlık... Delilik... Bir işe yaramamak..."

"Ya adam...?"

"Türk gibi kuvvetliydi! Zengin bir noter... Bize evlenmemiz için izin verdiğinde, iki zavallı çocuğun refahını sağlayacağına ve servetini onlara bırakacağına dair yemin etmişti. Ve Mont-de-Marsan'daki basit bir tezgâhtar kız uğruna, onun bütün planlarını mahvettim."

"Herhalde bundan pek memnun olmamıştır."

"Aniden bir tayfun patlak verdi! Cennetten dışarıya sepetledi beni. Diyeceğim, kaşla göz arasında yoksulun biri oluvermiştim! Onun mülklerinden birinde çalışan genç bir

çiftlik amelesinden başka bir şey değildim. Bütün Gers'i dolaştım; şurada burada çalıştım. Eauze'de seyyar satıcılık, Chaosse'de çobanlık yaptım. Zaman zaman Jeanne'ın haberlerini aldım. Onun yeni hayatına dair bir şeyler öğrendim. Mont-de-Marsan'da bir papazın evinde kâhyalık yapmaya başlamıştı. Peder Ségouret'nin, onun neşesini yeniden kazanmasında büyük yardımı olduğu söyleniyordu. Ve insanlar, ayrıca, üstü kapalı bir biçimde, bu papazın kızın üzerindeki hâkimiyetinin sınır tanımadığını da ifade ediyorlardı. Bense sürekli ve hızlı bir biçimde başka taraflara doğru ilerliyordum. Önümde yeni ufuklar açılıyor, kamçılanan merakım ve alevlenen taze arzularla onlara doğru koşuyordum. Derken" diye devam etti donuk bir sesle, "Derken, yedi ya da sekiz ay sonra, Jeanne yatağında ölü olarak bulundu. İç organları boşaltılmış, bıçak darbeleriyle delik deşik edilmiş hâlde. Doğum vakti neredeyse gelmiş bir bebek taşıyormuş karnında. Bebek de öldürülmüş; kafası vahşice ezilmiş katil tarafından..."

"Senden miydi?"

"Hiç öğrenemedim. Korkmuştum. Bu yüzden kaçtım; bir daha dönmeme düşüncesiyle ülkeyi terk ettim"

"Gri gözlü adamın hâlâ senin peşinde olduğunu mu düşünüyorsun?"

"Sanırım beni buldu bile..."

"Bağışladığını söylemek için mi?"

"Ya da hesap sormak için... O zamanlar, katil olarak suçlanan o oldu. Yirmi yılını hapishanede geçirdi."

"Senin yerine mi? Jeanne'ı öldüren sen miydin?"

"Hayır! Asla! Tanrı önünde yemin ederim ki, onu ben öldürmedim."

"Sana inanıyorum" diye fısıldadı Mirecourt, bir ürperti dalgasını bastırarak.

İki arkadaş, yalnızlıklarının ve iç fırtınalarının ürünü kaygan yokuşların aynı uçuruma açıldığının farkına varmışlardı. Birinin ruhsal yaralarının acısını yatıştırma girişimi, diğerininkini azdırmıştı. Birbirlerinin yüzüne acı ve umarsız bir gülümsemeyle baktılar.

"Dahası var" dedi Tarpagnan, bir meydan okuma havasıyla. "Bu iffet kirletme, gençlik ve güzelliği katletme eyleminden beri, doğru dürüst bir kadınla ilişki kuramadım. Ben sadece orospulardan hoşlanırım!"

Orada öyle sakince, gizli saklı hiçbir şey bırakmadan, kaderlerini ve hayatlarını tartışmaları şaşırtıcıydı. İki dost, hareketli kaldırımın kenarında, yüz yüze, söze nasıl devam edeceklerini bilemeden kalakalmışlardı. Sanki her şeyden uzaklaşmış, boşlukta uçuyorlardı. İlk konuşan Théophile oldu:

"Ah, tamam" diye homurdandı, "Bu bir oğlana ilk âşık oluşum değil."

"Ah, tamam" diye karşılık verdi Gaskonyalı, "Bu bir kaltağa son binişim olmayacak!"

Tekrar yürümeye başladılar. Birkaç adım atmışlardı ki, Tarpagnan, "Seni yargılamıyorum" dedi. "Ben sende herhangi bir tuhaflık görmüyorum."

Mirecourt yeniden, önemli anlarda yüzünün şeklini değiştiren o ideal tutkunu ve teklifsiz havasına dönmüştü.

"Öyleyse birlikte aynı devrimi gerçekleştirmeye ve 'Marseillaise'i söylemeye devam edeceğiz, değil mi?" dedi.

Adımlarını birbirine uydurarak yürüdüler.

İspanya'daki Şatolar

Alfred Lerouge yani Üç Çivi, gri gözlü adamın, ona yardım etmesi ve ağzını sıkı tutması karşılığında vaat ettiği serveti düşünmeden duramıyordu. Farklı olasılıkları ve planları zihninde çevirip duruyordu.

Lakin hiçbir zaman hava ve sudan daha fazlasına sahip olmamış bir adam olarak, ciddi miktarda para kazanma ihtimalini heyecan verici bulmasına rağmen, hayatındaki böylesine beklenmedik bir altüst oluşun, bütün varlığını derinden sarsacak büyük bir ruhsal karmaşaya yol açabileceğini de kabul etmek zorundaydı.

İhtiyar eskici artık yaşını hissetmiyordu. Yarım saattir, Ziquet tarafından yönetilen Bugeaud'nun çektiği arabanın yanı sıra, genç bir adamın enerjisiyle yürüyordu. Zaman zaman bir hastabakıcı gibi, en değerli varlığının, hayatta tutmaya ve meraklı gözlerden gizlemeye çalıştığı, beti benzi atmış bu insan enkazının durumunu kontrol ediyordu. Ünlü aynasız Grondin, etrafı takırdayan ve gıcırdayan tahtalarla kaplı hâlde, çaputlardan oluşma bir yatağın üzerine boylu boyunca uzatılmıştı. Daha rahat bir yolculuk yapması için, ölü bir Mısır firavunu gibi paçavralara sarılmıştı. Zemin pürüzlü olduğundan, Üç Çivi, arka kapağın üzerinde sıçramasın diye Grondin'in kafasını tutuyordu.

Güvenlik nedeniyle, St. Peter Kilisesi'nin arkasından ayrılmak için ikindi sonrasına kadar beklediler. Saat beş düdüğüyle birlikte, becerebildikleri kadar kimsenin gözüne çarpmamaya dikkat ederek yola koyuldular. Eski eşya alıp satanlar Montmartre'a, onun insanın en kıt olduğu yokuşlarından inerlerdi. Borne Sokağı'nın köşesini kazasız belasız dönüp Saint-Denis Sokağı'nın çaprazına aşağı, dar, lanet bir ara geçişin kaldırımlarını güçlükle aşarak Procession* Yolu'na saptılar ve Poissonniers'in** arka kapısına ulaşan, atlıların işlediği uzun bir yola girdiler.

Yüzünde güller açan Üç Çivi, yola devam ederlerken, hoş fantezilerle dolup taşıyordu. Bol bol parası olacağına iyiden iyiye inanmaya başlamıştı. Yaşlı eskici aynı lafları tekrarlayıp duruyordu: "Bu altın tümüyle benim olacak... Şanslı bir adamım; buna şanstan başka ne denir ki" Şansı kimse açıklayamaz! O yıldırıma benzer, insanı çarptığını bilirsin sadece. Ve genellikle de aile boyu bir şeydir!"

Ziquet, gri gözlü tepegözün ilk bulunmasındaki kendi rolünü kabul ettirmek için çok uğraştıysa da Üç Çivi, her seferinde sinirli bir şekilde tartışmanın önünü kesti. Sakallarının arasından gümbürdeyen, gözleri bir umacınınki gibi fır dönen ve küpesiyle sinirli sinirli oynayan ihtiyar denizci, vahşi bir korsanı andırıyordu. Yırtık pırtık giysiler içindeki sokak çocuğunun iddialarını, bir daha duyulmayasıya bastırmak için, Ourcq kardeşliği ağzıyla pis pis tıslamaya başlamıştı: "Git de kıçını temizle sen, çocuk. Avantayı daima büyük balık alır." Küçük bendesi sızlanmayı ve aniden karşılarına çıkan ganimetten pay iddiasında bulunmayı sürdürünce, yaşlı adam bu kez de onu, "Pekala, ona bunu söylerim" diye-

* Tören. (ç. n.)
** Balıkçılar. (ç. n.)

rek susturdu. Bunun manası şuydu: Tamam, kapa çeneni. Ve Üç Çivi'nin ağzından, en az üç kilometre boyunca başka hiçbir kelime çıkmadı.

Ziquet'nin buzları eritme çabalarına karşın, burnu havada, dalgın dalgın yürüyen Üç Çivi, kendisine söylenen hiçbir şeyi duymuyor gibi görünüyordu. Gerçek bir esintiler efendisi... Başındaki şapkayı geriye itmiş, gözünü uzaklara dikmişti. Uzun Boeufs Sokağı'na döndüklerinde mırıldanmaya başladı: "En revenant de Suresnes, j'avais mon pompon."* Bu, bütün şu karşılıklı pay alma tartışmasının yarattığı havayı dağıtmanın bir yoluydu.

"Hâlâ kırmızı pantolonlulara dikkat etmek zorundayız" dedi sonunda Ziquet, ihtiyar adamın düşlerini dağıtıp onu gerçeklerin dünyasına sarsıntıyla geri getirerek. İki hırpani, duvarların dibinde, açık havada kamp kurmuş ve hararetli bir biçimde *bouchon*** oynamakla meşgul bir Ulusal Muhafız kuvvetinin beklediği, Poissonniers'in arka kapısına yaklaşmışlardı.

Eğer yeterince talihli değillerse karşılaşabilecekleri yaylım ateş düşüncesini kafalarından atmaya çalışan iki çulsuz, özellikle de mantarın ters yöne fırlamasının yol açtığı karmaşadan yararlanarak hızla, nöbet noktasına yöneldiler. Alfred Lerouge'un verdiği işaretle kapıya doğru çılgınca koşmaya başladılar. Bugeaud, hakkını teslim etmek gerek, koşturulduğunda genellikle bunu protesto etmek üzere yaptığı gibi kulakları sağır eden bir gürültüyle anırmadı.

Ama onları asıl kurtaran, Üç Çivi'nin uyguladığı parlak süvari hücumu taktiği değil, küçük garnizonla nöbet değiştirmek üzere gelen elli piyadelik bir kuvvetin köşeden kendini göstermesi oldu. Siperlerden çıkan adamların haykırışlar-

* Suresnes'den gelirken ponponum vardı. (ç. n.)
** Üzerine para konan bir mantarı bilye ile devirerek oynanılan bir oyun. (ç. n.)

la selamladığı yeni gelenler, subay ve astsubaylarının emirlerini beklemeden düzenli saflarını bozdular. Subay ve astsubaylarını müşkül durumda bırakan, Komün'ün yeni toplama, acemi askerleri şimdiden kıdemli havalarına girmiş, daha deneyimli meslektaşlarıyla şevkle kucaklaşıyorlardı. Eski dostlar birbirlerini bağırlarına basıyor, evlerine ve ailelerine dair taze haberleri aktarıyorlardı. Kısacası, o anda kapı nöbetçilerinin hiçbirinin, gelip geçene aldıracak hâli yoktu.

Eşek, iki eskici ve yükleri, heyecandan ayakları yerden kesilmiş nöbetçilerin arkasından geçtiler. Arabalarının çıkardığı tıkırtı ve gıcırtı, altı kabaralı ayakkabılarının gürültüsü ve Bugeud'nun ayak sesleri, nöbet değişimini, çorbanın gelişini ve bir şarap fıçısının açılışını selamlamak üzere şapkalarını havada sallayarak kaynaşan bu kalabalığın yarattığı şamatada kaybolup gitmişti.

Başarılı harekâtlarını gerçekleştirmelerinden iki yüz metre sonra, herkesin gelip geçebildiği noktaya varır varmaz, Ziquet ile yaşlı adam, yaşadıkları hoş maceradan dolayı birbirlerini hararetle kutladılar. Bunun hemen ardından da, otu bol bir yer gören Bugeaud, hiç haber vermeden yan bir yola saptı. Çalıların gizlediği küçük grup, müşterek kararla, soluklanmak ve durumu gözden geçirmek üzere durdu.

Eşek kendi payına mükemmel bir yiyecek hazinesi bulmuştu. O otlarken, Ziquet de küçük, eğri büğrü bir sigara yakmıştı. Üç Çivi, yaralı adamı tahtaların üzerine yeniden bağlamakla meşguldü. Grondin yavaşça inlemeye başlamıştı; sanki yaşadığı sarsıntıdan yakınır gibiydi. Bu yaşam ve çaba belirtisiyle huzur bulan ihtiyar eski eşya taciri, kendini rahatlatmak için, bulundukları açıklığın bir köşesine doğru ilerledi. Kafası keyifli düşüncelerle dolu hâlde, işedi; zihni kaz ve altın yumurtalarla ilgili fantezilere dalıp gitmişti. "*Farz et ki onun pek çok parası var...*" Bu, olayların normal

akışı içinde, makul bir eskicinin aklına pek fazla gelecek bir soru değildi. Lakin bu can alıcı soruya açık ve net bir cevap da hoşuna giderdi hani; zira bu soru kafasının içinde dolanıp durmaya başlayalı beri, somut dünya bir tür sisin içinde gözden kaybolmuş gibiydi. Gözleri şuursuzca dalıp gitmişti ve pamuk ile ipek ya da taştan bir sur ile çit yerine dikilen akdikenler arasındaki farkı ayırt edemeyecek bir durumdaydı. Kır manzarası içinde kıvrıla kıvrıla giden, çukurlarla dolu patika, bulanık bir görüntüden ibaretti. Alfred, beyazlamış tüy tutamını kaşırken, ortalığı suluboyayla hoş bir pembeye boyayarak inen akşamın duruluğuna körlemesine dalıp gitmişti.

Ziquet, patronunun bu dalgınlığından yararlanarak, yaralı adama yaklaştı. Kirli başparmağıyla adamın sağlam gözünün kapağını kaldırdı. Yaralının balmumuna dönmüş yüzüne eğilen çocuk, bu gözün, kendisine pırıltısı henüz sönmemiş görünen gri irisini inceledi. Sanki onun ışıltısını söndürmek ister gibi yoğun bir sigara dumanı üfüren yaramaz oğlan, dişlerinin arasından mırıldandı: "Çeneni kapa, seni koca numaracı, seni eski rejimin lanet cürufu, yoksa kıçına sağlam bir tekme indiririm!" Sonra parmağını kaldırdı ve sapsarı suratı hareketsizliğine terk etti. Koca piçi kendi kendine mırıldanmasıyla baş başa bıraktı.

Ziquet kendini kötü hissediyordu.

Üç Çivi sinirlerini bozmuştu; Grondin'e kaba davranması bu yüzdendi. Tavşan kürklü genç prens böyleydi işte... Çağların ötesinden gelen vahşilik ve idealle gözü kamaşmış bir çocuğun ilginç bir karışımı... Aniden istihkâmların bulunduğu tarafa doğru bakarak devrimi düşünmeye başladı. Son zamanlarda kendini silah taşımak için yeterince büyük hissetmeye başlamıştı. Aklına kurnazca bir fikir geldi birden. Servetlerine kavuşur kavuşmaz o, Ziquet, altını çalacak ve

tüyecekti. Uzun zamandır Üç Çivi'nin kontrolünde olmaktan bıkmıştı artık.

Başını kaldırdı ve sigarasını söndürdü. Yaşlı adam mızrağını yırtık pantolonunun içine yerleştirmiş ona doğru geliyordu.

Tekrar yola koyuldular. Bir bostanın girişinde, sanki yürümek ve yol boyunca fışkırmış otları seyretmek ona ara verdiği çılgın hayallerini sürdürme yetkisi vermiş gibi, Alfred Lerouge yeniden haykırmaya başladı: "Talih bana güldü, evlat! Gerçekten şanslıyım!"

Yaşlı adam çenesini dalgın dalgın kaşıyarak, hoş bir esintiye benzeyen hülyalarına geri dönmüştü. İpin ucunu tamamen kaçırmış, kuruntular ve boş hayaller kaldırımını tırmanıyordu. Perişan ayakkabılarını sürüyerek yürüyor, bu parayı yatıracağı büyük amaçlardan söz ediyordu. İçinde eski eşya alım satımı yapanların oturacağı binalar yapacaktı... Vanilya Çiçeği Kenti adlı bir kenar mahalle inşa edecekti... Kira gelirleri Rivoli Sokağı'ndaki bir binanınkinden bile fazla olacaktı...

Üç Çivi giderek aklını kaybediyordu. Zaman zaman yırtık pantolonun derinlerinden gaz salıyordu. Sürekli şanslı bir adam olduğunu tekrarlıyordu. Eşeği pürüzlü kaldırımın üzerinde tutan, genç çocuktu. Durdular. Tekrar yürüdüler. Alfred Lerouge, zihni düşler ülkesinde, kötü ve taşlı yolda yürüyordu su alan ayakkabılarıyla.

Ziquet somurtuyordu. İhtiyar adamın bencilliğine, Bugeaud'yu kendi hâline bırakarak karşılık veriyordu. Eşek o kadar çok taze ot yemişti ki karnı gerilmişti ve görevini son derece isteksizce yapıyordu. Birinin ayaklarını sürüdüğü, ikincisinin kırgınlık duygularına sürüklendiği, üçüncüsünün İspanya'da şatolar inşa ettiği bu güç koşullarda, eşek ve iki eskicinin İnek Kent'e ulaşması en azından üç saat sürdü.

Ayaklanma Profesörü

Belediye Sarayı'nın önündeki meydana ulaşan Tarpagnan ve Mirecourt, alanı dolduran kalabalığın arasında devriye gezen Ulusal Muhafız gruplarının yanından geçtiler. Hâlâ sohbete devam ederek araç geçişi için aralanmış bir barikatı aştılar.

Oraya nezaret eden, yaşları ilerlemiş iki çavuş, tüm alanı pipolarından çıkan dumanla tütsülüyorlardı. Birinin ön dişleri piposunun dibini çiğnemekten aşınmıştı. Diğerinin, aralarından duman üfürdüğü dudakları incecikti. Saçlarını Kırım'da ağartmış, hafif piyadede geçen yirmi yılın kutsiyet ve dokunulmazlık kazandırdığı bu iki eski asker, kendilerini soğuktan, ara sıra yudumladıkları bir maşrapa şarapla koruyorlardı. Araç girişini kontrol etmekle görevli bir birliğe kumanda ediyorlardı. Muhafızlar yiyecek yüklü araçlara öncelik tanıyorlardı. Kırmızı suratlı bir aylak, şaşkınlık içinde, savunmanın bu şekilde neden gevşetildiğini sorduğunda, daha yaşlı olan ve gözünden hiçbir şey kaçmayan çavuş küçümseyici bir edayla karşılık verdi: "Sen daha dün mü çıktın ananın karnından? Kafanı çalıştır! Onların geçişine izin vermek zorundayız, yoksa kent aç kalır!"

"Ya!" dedi çokbilmiş. Başında bir Bolivar şapka vardı. Kendini beğenmiş bir havada akıl yürüttü: "Ama eğer bak-

kaliye rezervlerini topluyorsanız bu, açıkça, savaş çıkmasından korktuğunuzu gösterir."

"Ortada savaş mavaş yok" diye homurdandı yaşlı kurt, "Yeter ki Versailles tepemizi fazla attırmasın. O zaman belki havalarını alırız biraz."

Aslına bakılırsa Belediye Sarayı, hâlâ kuşatma altındaymış görüntüsü veriyordu. Açık havada kurulmuş ordugâh ve askeri mutfakların ekşi kokulara bürüdüğü meydanı, dönüşümlü olarak yirmi tabur tutuyordu. Yorgun adamlar samanların üzerinde uyuyordu. Alana bitişik sokakların başlarını mitralyözler ve sahra topları kapatmıştı.

Belediye Sarayı'nın girişindeki büyük salona serbestçe girip çıkmaya ses çıkaran kimse yoktu. Haussmann döneminde düzenlenen resepsiyonları ve hükümdarlar arasındaki toplantılarıyla son derece ünlü tören avlusunun ihtişamlı "Mars merdivenleri", battaniyelerinin altında kıvrılmış uyuyan askerlerle kaplıydı. Her basamağa sırt çantaları, mataralar ve mühimmat torbaları saçılmıştı. Etraf duvara dayanmış ya da döşemeye yatırılmış tüfekler ve süngülerle doluydu.

Başı açık askerler, teçhizat deposu ve ahır olarak hizmet veren yan avluya sıhhiye kovaları taşıyorlardı. Askeri postalar dumanlı havanın ortasına ok gibi dalıyor, kantinciler, iri ekmek parçaları ve düşük kalite şarap dolu şişelerden oluşan tayınları dağıtıyor, her rütbeden başka muhafızlar da kafalarında battaniye, palto ve ceket tomarları taşıyorlardı.

İnsanlar pencereden pencereye sesleniyor, yüksek sesle ve uzun uzun gülüyor, zemin katta ağız dalaşı yapıyorlardı. Etrafları yıkanmamış insan, tütün, deri, küf ve mayalı şarap kokularıyla sarılan iki arkadaş, bazı yedek askerlerin ortadaki bir miktar et ürününü, süngüleriyle taksim ettikleri bir yerden geçtiler, duman bürümüş, ama daha sakin iki resmi

büroyu daha aşıp pencereleri Belediye Sarayı'nın köşesine ve nehrin kenarına yapılmış sete bakan Taht Odası'na ulaştılar.

Tavanda kristal avizeler ve Fransa krallarının arması olan zambak figürlü kabartmalar bulunan bu merasimi odası, Merkez Komite'nin toplandığı odadan önceki geçiş odası gibiydi. Pencerelerin mazgal biçimindeki boşlukları, ateşe hazır ve tepelerine sırma saçaklı kızıl bayraklar takılı bir sürü tüfekle doluydu. Odanın ortasında yeşil kumaşla kaplı ve üzerlerinde bazı federelerin birtakım dosyalarla uğraştığı, gazete okuduğu ya da sadece elde bıçak, yemek yediği masalar bulunuyordu. İçlerinde Coigniet ve Muller'in elinden çıkma resimlerin süslediği panolar da bulunan ahşap işlemeli duvarlar boyunca, yırtıklarından küflü samanlar fışkıran ot şilteler dizilmişti dağınık bir biçimde. Bunların üzerlerinde, bazısı rüyalara dalmış veya aklı bir yerlere takılı kalmış, bazısı da gürültücü ve heyecan içindeki muhafızlar uyuyor ya da sigara tüttürüyordu.

"İşte bu sabah Vallès'le burada karşılaştım," diye mırıldandı Théo, Antoine'ın kulağına. "Onun dışındaki kimseyi de tanımıyorum."

Antoine başını salladı; bir yandan da bu karmakarışık manzarayı yorumlamaya çalışıyordu. İlgiyle, bazısı henüz ergenlik çağındaki bir düzine genç ve güçlü adamı izledi. Gençler, yüzünü uzun favorilerin ardına gizlemiş, çakırkeyif bir astsubayın etrafına toplanmışlardı. Asker onlara, mekanizmalı bir tüfeğin nasıl sökülüp takılacağını gösteriyordu. Rengârenk üniformalar giymiş toplama acemi askerler, pek kılıksız görünüyorlardı. Çoğunda, bir yerlerden ele geçirilmiş, siperlikleri kırık ikinci el asker şapkaları vardı; bu şekilde kıdemli askerlere daha çok benzediklerini düşünüyorlardı.

"Tam bir karnaval yeri" diye homurdandı Antoine. "Savaşmak zorunda kalırlarsa, bu jokerlerin hâli nice olur?"

Belli ki en yakındaki acemi söyleneni duymuştu. Kulaklarının rengi parlak kırmızıya dönen çocuk, öfkeyle olduğu yerde döndü. "Çek git ve kendi işine bak, zırtapoz! Senin ne düşündüğüne aldıran yok!" diye çemkirdi delikanlı; hâlâ çocuksu, kaşları çatık yüzünde kararlı bir ifade vardı. Alnı bir konyak fıçısı kadar yuvarlaktı; Cezayir menekşesi mavisi gözlere ve babasına karşı çıkma niyetindeki bir oğlanın bükülmüş dudaklarına sahipti.

Bununla birlikte, Antoine'a dikkatlice bakınca, delikanlının tehditkârca kısılmış gözleri birden yuvarlaklaştı. Bu dik başlı bir tarzla seslendiği sivil, bir gün evvel, Montmartre'ın zafere ulaşmasına yardım eden yüzbaşıydı. Öfkeden kızarmış suratı, şimdi de utançtan dolayı aynı renkteydi. Kırmızı örgüsü zaten gevşek duran şapkasını çıkardı.

"Affedersiniz, yüzbaşı!" dedi telaşla. "Yani demem o ki yüzbaşı, savaşmamız gerekirse yüreklerimiz öfke dolu olacak. Sizin emriniz altında hizmet vermek bir onurdur."

"Guillaume Tironneau!" dedi Théo, asi oğlanın ismini söyleyerek. "Burada büyüklerin arasında ne işin var?"

"Oluklardan kan akacağını duydum... Şarıl şarıl! Bu yüzden derhal başvuruda bulundum," diye haykırdı Guillaume heyecanla.

"İşini kaybedeceksin."

"Kahrolsun patronlar ve işletmeler! Kahrolsun çıraklık ve mayasıl! Bu sabah kaydımı yaptırdım. Otuz *sou* ücret karşılığı... Annem kabul etti!"

"Peki, fotoğrafçılık ne olacak?"

"Savaştan sonra... Buna savaştan sonra bakarız... İlkin, tüfek nasıl doldurulur, onu öğrenmem gerek..." Bir kapı açıldı ve yeni bir gürültü yükseldi. Çok sayıda ayak sesi... Butte çocuğu neler olduğunu görebilmek için parmaklarının ucunda yükselirken realist sözcükler eriyip yok olmuştu. Toplantı

odasından çıkan bir grup adam, ara odaya girmişti. Yorgun görünüyorlardı.

Bir önceki gün Paris'in seçilmiş temsilcileriyle yapılan fırtınalı görüşmelerin bitap düşürdüğü, ayaküstü atıştırdıkları bir iki lokma sucukla ayakta duran, ama önünü açtıkları kasırgayla tüm dünyayı yeniden yapılandırmaya mahkûm yurtseverler, kristal avizelerin pırıltıları altında hareketsiz bir grup hâlinde dikiliyorlardı. Kararlı ve sert tavırları herkese, onların iktidarın nimetlerine yabancı olduklarını ilan ediyordu. Cilalı geometrik parke döşeli geniş döşemenin ortasında, biraz şaşkın gibi duruyorlardı; oradaki herkesin gözleri onlara kilitlenmişti. Çifte kapısının ikisi de açık kalan toplantı odasından, genel mırıltıyı bastıran sesler işitiliyordu. Gür bir ses haykırıyordu:

"Onları soğukkanlılıkla öldürmekle suçlanıyoruz. Gerçek tespit edilmelidir!"

"Bu iftiralara bir son verilmeli! Halk ve burjuvazi bu devrimde birlikte yer almıştır," dedi başka bir ses.

"Dikkat et, yurttaş!" diye bağırdı üçüncü bir ses. "Eğer kendinizi halktan ayrı tutarsanız, halk sizi dışlar."

"Bu Ferré!" dedi Guillaume, Antoine'ın omzuna vurarak. "Kentin bizim olduğumuz tarafından; onu tanıyorum!"

O bunları söylerken, odanın başka tarafından yeni bir ses lafa karıştı: "İşte bu! İşte bu! Halkı terk edin! Burjuvaziyi koruyun! Halk bir geri çekilsin de, o zaman görün devrimlerin burjuvaziyle yapılıp yapılmayacağını!"

"Taşı tam gediğine oturttu!" diye onaylayan Lévisse Sokağı delikanlısı, bu tartışmadan rahatsız olan büyüklerinin yorumları arasında kendi görüşlerini ifade etmeye devam etti. Bir sıranın üstüne çıkmış, insanların şapkalarının ve omuzlarının üzerine doğru eğilmiş, budaklı dizleriyle, üç çocuğunu da minyatür hafif piyadeler gibi giydirmiş, tombul, ay yüzlü bir kadının sırtına dayanmıştı.

Oradakilerin bir kısmı toplantı odasının önüne birikmişti. Antoine Tarpagnan ve Théophile Mirecourt ise girişte duruyorlardı. *Resmi Gazete* tarafından dışlanmış ve sağ basınca generalleri katletmekle suçlanmış olan ve şimdi biraz kararsız görünen bu delegelerin, kişiliklerini anlamaya çalışıyorlardı. Bu yurtseverlerin hissettikleri yüzlerinden kolayca okunuyordu; zira hiç içlerindekini saklama, numara yapma ya da esrarlı bir havaya bürünme niyetleri yoktu. Önyargısızca bakıldığında şiddet ve kan dökülmesi konusundan rahatsız görünüyorlardı.

Böylece 19 Mart gecesi, onu var etmek isteyen çok sayıda insanın gözleri önünde, halk tarafından hamlık, oturmamışlık, toy bir saflıkla yüceltilen genç Komün –sadece iki günlük, hâlâ kısa giysileri içindeki narin bir medyum kadın, bağrında dört kırmızı gelincik titreşen bir peri– heyecanları sadece Jakoben yaklaşımı, savaşa ve her türlü köleliğe karşı duydukları nefret ve işçileri kurtaracak kutsal kâsenin sosyalist rasyonalite olduğu inancıyla beslenen, asil bakışlı, sakallı adamlar tarafından kurban sunağına götürüldü.

Lakin nihai amaçlarına varana, bir dostluk cumhuriyeti kurup sınırsız özgürlüğü sağlayana kadar, ayaklanmacılar ne tür tehlikeler ve olaylarla yüzyüze geleceklerdi? Kaç kez ıstırapla ah çekecek, kaç kurban, kaç ölüm görmek zorunda kalacaklardı?

Halk taburlarının savaşçıları görevlerinin büyüklüğü üzerine kafa yormuşlardı. Üstesinden gelmeleri gereken ataleti tanıyorlardı, kendilerini alaşağı etmek için ateşli ve kararlı mücadeleler verecek en sert düşmanları da. Yorgun bedenlerini taze çimenlerin üzerinde dinlenmeye bırakıp halkın bahar mevsiminde, pembeye bürünmüş kiraz ağaçlarının altında, Marx'ın ve Proudhon'un yaldızlı söylemleri üzerine derin düşüncelere dalmayı hayal edebilmeden evvel, "silahların saçtığı tükürükler altında" kızıl kimliklerini göster-

mek, halkı tehlikenin ortasına atmak, onu büyük halk trajedilerinin sergilendiği tiyatroya sürüklemek, kaldırımları kanla yıkamak zorunda kalacaklarını çok iyi biliyorlardı.

Bu karanlık ve şiddet dolu yakın gelecek göz önüne alındığında, komüncülerin kafalarının neden karışık olduğunu anlamak güç değildi. Sürekli bağırtılar çağırtılar ve söze girmeler, bozguncuların alanı terk edip geri çekilmesi, ana sahneyi işgal etmeye çalışan, yazıları, alelade kurnazlıklarıyla, iyi niyetli halk zaferini muzaffer bir devrime dönüştürmek için elzem olan bir sürü acil kararın önüne sık sık engel çıkaran diğerlerinin, el kol sallayarak konuşan soytarıların, komik opera Danton'larının tribünlere oynayan nutukları, kafalarının bulanmasına yol açıyordu.

Yaşanan iki günün ardından, Antoine Arnaud, Babick, Boursier, Bergeret gibi, bu heybetli ve lüks odanın görüntüsüne aykırı bir biçimde, omuzlarına yüklenen sorumluluğun farkında görünenler vardı... İlikli, aşınmış üniformalarıyla, paltolarının kıvrımları arasına gömülmüş, benizleri sarı, sakalları at arabası sürücüsü atkılarının ardına gizlenmiş, ayakkabılarının altındaki kabaralar cilalı döşemede kayan işçiler ve küçük burjuvalar, Lisbonne, Lavalette, Nestor Rousseau, Billioray, Piconel, Prudhomme, Avoine ve diğerleri de oradaydı... Fraklar ve işçi tulumları birbirine karışmıştı. Hepsi kararname ve afişleriyle özgür ve yüksek nitelikli bir dünyanın peşinden koşarken tarihin tuzaklarında yok olmaya mahkûm ucuz malzeme mucidi, Ulusal Muhafız levazım çavuşu, parfümcü, başarısız aktör... Puteaux'dan demirhane ve fabrika işçileri, metal işçileri...

"Savaş mı, barış mı?"

Soru odanın arka tarafından geliyordu, mavi renkli yoğun bir tütün dumanı girdabıyla birlikte. Sorunun sahibi, 3. İlçe'nin belediye başkanlığını yapan, üç çeneli, yüzü taktığı

Légion d'honneur nişanının kurdelesi kadar kırmızı, Bonvelet adlı bir Paris küçük burjuvasıydı; korkusu, bu gözü dönmüş haydutların daha da ileri gidip Versailles'ın üzerine yürümesiydi. "Savaş mı, barış mı?" diye tekrarladı sorusunu.

"Bu size bağlı" diye yanıtladı bir komite üyesi. "Ve artık, semiz dostum, bizi rahat bırak da maddi sorunlarımızı nasıl aşabileceğimizi bakalım. Üç yüz bin federe için bir milyon bulmak zorundayız!"

"Bütün yapmamız gereken kasaları kırıp açmak!"

"Yani bizi çapulculukla suçlayabilsinler diye...?"

Tüm gözler, finansal sorunları çözmekle görevlendirilmiş olan mücellit Varlin'e dönmüştü. İşçi direniş birliklerinin bu en temel direği bir şey söylemedi. Ordunun lağvedilip onun yerine tüm halkın silahlandırılmasını vazeden, ulusal eğitimin aleyhine yönleri bile olsa evrensel laik bir eğitim için kampanya açan, özgür basın ve sansürden azade kitabevleri isteyen, daha çok kazanandan daha çok vergi alınması gerektiğini düşünen, tüm finansal kuruluşların ulus tarafından ele geçirilmesi ve yönetilmesi gerektiğine inanan, Uluslararası Emekçiler Birliği'ne bağlı olduğunu belirten adam, sessiz ve dimdik ayakta duruyordu; yüzünde düşünceli ve son derece ciddi bir ifade vardı.

"Yasaları ihtiyaçlar çıkarır" dedi sonunda. "Eğer gereklilik ortaya çıkarsa, kasaları kırarız."

"Bu sefer hepten çıldırdınız!" diye araya girdi çınlayan, hiddetli bir ses. "Eugène, sen delisin!"

Delege sıralarından fırlayan, ona vahşi bir canlılık havası veren, sık, siyah saçlarla çevrili yüksek, köşeli alınlı, tıknaz, sinirli bir adam kaygan parke zemini aşarak Varlin'in tam yanına kadar geldi. Théophile dirseğiyle Tarpagnan'ın kaburgalarını dürttü ve fısıldadı: "Jules Vallès! İşte her zamanki müthiş hâliyle karşımızda!"

Gazeteci durdu. Sanki vuruşlarla ve rendelenerek biçim verilmişe benzeyen, acılardan geçmiş beyaz bir yüzü vardı. "Kasaların bu şekilde boşaltılması, tıpkı generallerin öldürülmesi gibi, Komite'nin başını ağrıtacaktır!" Güçlü bir çeneye sahip, perişan bir redingot giymiş, orta boylu bir adam... Sanki onu dinleyenleri fethetmek için yaratılmış gibi, için için kasvetli bir yangının parıltıları yansıyan, hafifçe kızarmış gözler... "Sizinle olmayacağım" diye ekledi Komite'ye söylediklerine.

Herhangi bir tepki beklemeksizin, olduğu yerde dönüp lanet okumaları ve alkışları ardında bırakarak, çıkışa doğru yöneldi. Tarpagnan onun yolundan çekildi; lakin yurttaş, elinde bir tomar kâğıt, parkelerin üzerinde kaydı ve yalpalarken kendini Mirecourt'un sağlam kollarında buldu.

"Vay! Küçük fotoğrafçı!"

"Vay! Büyük gazeteci!"

Jules Vallès, parmaklarını Théophile'in yelelerinde gezdirirken, farklı boyutlardaki kahverengi gözleriyle şöyle bir baktığı Tarpagnan'a da belli belirsiz bir el işareti yaptı. "Minyatür fotoğraf makinesinden ne haber?" diye sordu fotoğrafçıya.

"Eli kulağında! Sadece marangozun çizdiğim kutuyu yapmasını bekliyorum. *Le Cri du Peuple* ne zaman çıkıyor?"

"Hemen! Hemen yarın! Gördüğün gibi sokaklara gidiyorum, başmakaleyi yazmak için. Ah, geç kaldım!"

"Komite'yi terk mi ediyorsunuz?" diye sordu Tarpagnan şaşkınlıkla.

Vallès ona utandırıcı bir bakış fırlattı. "Kürsülerin önünde avare avare dolaşana ekmek yok! Devrim ilerliyor! Ben bir hareketin ve kesinlikle bu anın bir parçasıyım! Gazeteye geri dönüyorum, onlara düşündüklerimi anlatmak için. Baksanıza, belki de sizin Tüttüren Tavşan'da olmanız daha iyi. Nö-

betçiler sarhoş, delegelerin çoğu da kendini övmekle meşgul... Haddinden fazla gevezelik! Herkes öne geçmek istiyor; herkes üzerine üç gümüş şerit dikmekle uğraşıyor... Ta ki başkomutanlığa getirilen parlak General Cremer'e varana kadar! Geri geleceğim daha sonra. Bunların hiçbirini kabul etmiyorum... Lecomte, Thomas... Bunu yapmamaları gerekirdi... Bu kötü bir başlangıç... Onların kanı bizi kasap hâline getiriyor... Şimdi de Fransa'nın kasalarını yağmalamak istiyorlar; niyetleri Komün'ü öldürmekse, yapacak bundan daha iyi şey bulamazlardı! Söylediğim gibi, gazeteye gidiyorum. Sözcükler tam güçle ileri diyecekler! Gazete satıcıları uykudaki gafilleri uyandıracak!"

"Seninle gelebilir miyiz?" diye sordu Mirecourt.

"Makalemi yazmak için hızla Strasbourg Birahanesi'ne gitmeliyim..."

"Bizi de al yanına. Yalnızca izleriz."

"Evet" diye ekledi Tarpagnan, "Tek laf etmeyiz. Rahatsızlık vermeyiz. Öyle sessizce tapınırız size!"

"Kim bu beyefendi?" diye sordu Vallès, çok uzun bir katlanabilir silindir şapkayı açarken.

"Sizin Vingtras kuzenlerinizden biriyim" dedi Antoine.

"Ne diyorsunuz, Mösyö!" diye haykırdı hayretle Jules Vallès. Yüzünden bir şaşkınlık gölgesi geçti. "Vingtras mı, bu ne tuhaf bir soyadı! Çakıl taşı çiğnemek gibi! Ving-tras! Yine de bir aile hâline gelmeden önce, birisi aradaki bağlantıyı açıklamalı!"

Kuzen Vingtras

"Son derece basit" dedi Antoine, Christine Sokağı'ndaki kafenin döşemeli, arkalıksız kanepesine, Jules Vallès'in yanına otururken. Théophile bir sandalye çekerek karşılarına yerleşti. "Bizler kuzeniz" diye devam etti Tarpagnan, "Siz henüz on bir-on iki yaşlarındayken, Bordeaux'nun Bacalan Mahallesi'nden bir kızın aşkı uğruna, Farreyrolles Tepelerini ve aziz memleketiniz Velay'ı terk eden Joseph Amca'nızın inayeti ve sonsuz üretkenliği sayesinde."

Vallès'in yüzü parıldadı. "Célina Garnier!" diye haykırdı. "Siz Célina Garnier'den bahsediyorsunuz! Tatlı erik! Daha dün görmüş gibi hatırlıyorum onu." Durdu ve yakınlarda dolaşan, üçgen şeklindeki önlüğünün içinde bezgin bir kuğuyu andıran, uzun boyunlu bir garsonun dikkatini çekmek için bir fincan tabağına vurdu. "Üç ölü için vespetro!" diye sipariş verdi.

"Vespetro mu?" diye mırıldanarak sordu Antoine, Théo'ya. "Ne tür bir lanet karın ağrısı bu böyle?"

"İçine bir parça melekotu konulan konyak ve şeker. Üç duble vespetro, Gustave!" diye seslendi garsonun ardından Théo. "Bir ayıltıcıya ihtiyacımız var."

"Tamam, beyler!" diye yanıtladı, hareketlerini biraz daha hızlandıran adam. Peşkiriyle gümüş kaplı tepsisinin parla-

yan yüzeyine vurdu ve yüksek sesle bağırdı: "Bitkin baylara üç vespetro!"

"Célina Garnier!" diye yeniden söze girdi Vallès; burun delikleri, sanki yeni biçilmiş ot kokusu almış gibi titredi. "Uzun boylu bir esmerdi, kapkara gözleri gerçekten ışık saçan! Onu ilk kez, bir kanepenin ucunda otururken gördüğümde, dilim tutulmuştu! Zira çılgınca âşık olmuştum ona; kalbimi almıştı benden. Ki ben daha bacak kadar bir serçeydim, on yaşında bir çocuk! Hasarı düşünebiliyor musunuz! O zamanlar, Joseph Amca'mla evlenmemesi için çok yalvardım ona. Sonra farkına vardım ki, ikisi de birbirini seviyordu ve ikisi de benden on beş yaş daha büyüktüler... Evlenip Bordeaux'ya gittiler ve ben de izlerini kaybettim..."

"Size hikâyenin gerisini anlatabilirim. Joseph Amca'nız Bruges'e yerleşti ve beş çocuğu oldu."

"Beş ha? Bu kesinlikle Joseph Amca'mın yapabileceği bir şey. O ünlü bir marangozdu!"

"Tümü kız!"

"Söylediğinize inanırım. İnsanlar abartıya kaçabilir!"

"Evet hepsi kız, en büyükleri hariç," diye devam etti Tarpagnan. "Bu yüzden bu gece, kız kardeşim, Gers'in Perchède Bucağı'ndan Amélie Tarpagnan'ın, aynen ve kesinlikle, Houga-d'Armagnac'ta hayvan yemi ticaretiyle iştigal eden ve daha sonra Vingtras sahne adıyla Grand Théâtre'da müzikal oyunculuğu yapacak olan Arthur Vallez'le evlendiğini açıklamama engel olacak hiçbir şey yok. Kendisi, Bordeaux-lu Célina Garnier ile Saussac-l'Eglise'ten, görevlerini yerine getiren bir koca ve ünlü bir zanaatkâr olan Joseph Vallez'in oğullarıdır. İşte ben, bu evlilikle birlikte Arthur Vingtras'ın kayınbiraderi oldum, dolayısıyla sizin de kuzeniniz!"

"Tanrı hakkı için, söylediğiniz çok açık, öykünüz de hoş!" diye kabul etti Jules Vallès, bu bağlantı zincirinden keyif du-

yarak. "Eğer sizin portatif kahramanlık anıtınızın ayrıntılarını tam olarak takip edebildiysem, benim bir Vallez olan Joseph Amca'mın Arthur adlı bir oğlu olmuştu ve bu evlat, orta yaşlarına geldiğinde, Bordeaux'nun lirik tiyatrosunda makyaj yapıp mücevher takmak uğruna Gers'in karanlık, terk edilmiş topraklarında, yem dağıtımı gibi kıymetli bir işi bıraktı...?"

"Aynen öyle!"

"Kendine Vingtras dedirterek...?"

"Kesinlikle."

"Vingtras..." dedi Vallès, ismi ağzında doğru biçimde yuvarlamaya çalışarak.

"Evet, Vingtras!" diye karşılık verdi Tarpagnan. "Merhum büyük halam Séraphine'in soyadından ödünç alınmış bir sahne adı. Hiç çocuğu olmamıştı..."

"Tamam, tamam, anladım..." dedi Vallès, kafasını bilgiç bilgiç sallayarak. "Ki bu durum, elbette, kuzenliğimizin Armagnac değerleri çerçevesindeki anlamı dolayısıyla, beni de bir parça Vingtras yapıyor ve bizi birbirimize bağlıyor."

"Aynen, kesinlikle!"

"Koca Joseph Amca! Bunlar ancak onun başının altından çıkabilirdi! Koca değneği ve uzun şeritleriyle, herkesi etkilerdi! Müthiş bir marangozdu. Millerce genişlikte bir bölgenin ünlü planyası... Her şeyden çok severdim onu. Gücüne saygı duyardım! İçtiği zamanlar –ki o vakitler çocuktum– beni kemerimden yakalar, havaya fırlatıp fırlatıp tutar, bana şarap içirirdi. Kereste ve talaş kokusuna bayılırdı.."

"Geçen yıl öldü. Parmakları, mafsal iltihabından dolayı deforme olmuştu. En son, Landes'dan gelen çam malzemeyi işliyordu; bilirsiniz çam, meşe ya da kestaneye göre daha kolay işlenir."

Vallès uzaklara dalmıştı. Kahverengi gözleriyle bir süre dumanlı salonun hareketliliğini izledi. Yüzüne hülyalı bir

ifade yerleşip kalmıştı; belli ki, düşünceleri Paris'ten ve çevresindeki insanlardan çok uzaklara yolculuğa çıkmıştı. Hâlini başka kelimelerle anlatmak güçtü: Vallés uzaklarda, seyahatteydi. Kendinden geçmiş yüz ifadesinin gösterdiği üzere, sevgili Velay'ının ufukta görünen dağlarını ve engin gökyüzünü seyrediyordu.

Sonunda gerçek dünyaya döner gibi oldu ve dudaklarının ucunda, ince bir yara izinin etkisini artırdığı nostaljik bir gülümsemeyle tekrar arkadaşlarına yöneldi.

"Bu Arthur" diye sordu tatlı bir ses tonuyla, "Biraz yarım akıllı mıydı? Bir çılgın...? Yoksa sahiden yetenekli biri miydi?"

"Oldukça yetenekliydi" diye onu temin etti Antoine. "Her ne kadar, geçmişe bakınca, kariyerinin tuhaf biçimde yerle bir olduğunu görsem de."

"Nasıl yani? Ses telleri mi iflas etti?"

"Elbette hayır! Bizimki, ses telleri mükemmel durumda bir tenordu. Ses tonu ve gücüne uygun bütün rolleri de ezbere bilirdi."

"Yani başarıya ulaşmak için her şeye sahipti..."

"Dışarıdan bakılınca öyle. Ama Arthur beş yıl hiç şarkı söylemedi. Oradan oraya sürtüyor, karısını dövüyor, fakat şarkı söylemiyordu?"

"Neden böyle oldu?"

"Bordeaux'ya gelen ünlü sanatçıların sahneye çıkmalarını engelleyecek ses veya sağlık sorunları olduğunda onların yerini doldurmak üzere, yedek sanatçı olarak işe girmişti. Beş yıl boyunca repertuarındaki tüm roller önünden geçip gitti... Konuk sanatçıların hepsi yarış atı kadar sağlıklıydılar! Tek bir soğuk almış ya da ağrıyan boğaz bile yoktu! Bırakın ciddi bir rolü, geçici bir rol kırıntısı bile yakalayamadı. Her gelen Parisli aryasını, şarkısını söyledi, havasını attı, cakasını sattı,

alkışları ve buketleri toplayıp gitti... Arthur ise taburesinin üstünde öylece kalakaldı."

"Yani şimdi siz bana onun hiç yeteneğini halk önünde sergileme şansı bulamadığını söylemiyorsunuz, değil mi?"

"İki kez adı afişlerde yer aldı. İlk seferinde, *Gerolstein Grandüşesi*'nin ikinci sergilenişinde, o kadar sarhoştu ki perdeyi indirmek zorunda kalmışlardı."

"İkinci kez şarkı söylemesine izin verilen oyun hangisiydi? *La Badinguette* mi?"

"Yine bir Offenbach."

"Hah şöyle! Şarkı dendi mi her şey biter. Komik operaya ve Offenbach'a bayılırım."

Kanepede arkaya doğru dayanıp Tarpagnan'a şeytanca bir bakış fırlattı ve başparmaklarını, eskilikten parıldayan bir yeleğin kol evlerine soktu. "Sizin kurgu denemenizden hoşlandım" dedi, "Ve bizim kuzen oluşumuz konusunda ciddi bir itiraz noktası göremiyorum... Vingtrasların mevcut olmaması dışında... Demek istediğim, benim açımdan onlar yoklar. Ya da daha doğrusu, *onların, benim onlar hakkında yazmama ihtiyaçları yok*! Sizce de aramızdaki akrabalığa dair izler, kovalamaya değmeyecek kadar zayıf değil mi?"

"Onlar henüz var olmayabilirler" diye doğruladı Antoine. Doğrudan Vallès'in gözlerinin içine bakıyordu. "Ama gelecekte bir gün bu karşılaşmamızı hatırlamanızı engelleyecek bir şey de yok. Düşüncelerinize yaraşır bir romanın bir sayfasında, bir akrabanız gibi davrandırtacağınız, size teninize değen bir faniladan daha yakın bir Jacques, Paul ya da Arthur Vingtras yaratmanıza engel olacak bir şey yok!"

Vallès bir süre sakalını sıvazladı. "Vingtras!" diye mırıldandı. "Vingtras! Aslında kazanları tangırdatacak bir isim. Vingtras! Tınısı güzel, sizce de öyle değil mi?" diye sordu Théo'ya bakarak.

"Öyle" diye onayladı fotoğrafçı.

"Hayat tuhaf bir satranç oyunu ve bizler de piyonlar gibi sürülüyoruz" diye devam etti Jules Vallès. "Arkadaşına olacakları önceden görme yeteneği bahşedilmiş; bana ayaküstü verdiği ilhamın değeri hakkında en ufak bir fikri yok." Huysuzluk, tutku ve zekânın ürünü izlerle dolu yüzünü Antoine'a çevirdi. "Şu roman meselesini tartıyordum kafamda. İsteğim, naif coşkunun, gençlik heyecanının, herkesi yakalayabilecek ve sosyal bir işlev de görecek samimi bir tasvirini verebilmek..."

Sanki hayallerinin arasında gidip geliyor gibiydi; mekanik bir hareketle garsonun önüne koyduğu kadehin üzerine koyduğu eli, adeta felç olmuş gibi öylece kalakalmıştı. "Vingtras, V ile, Vallez gibi..." diye düşüncelerini dışa vurdu alçak bir sesle. "Bu roman fikrinden Hector Malot'ya söz etmeliyim..." Aklı başka yerde, içkisini yudumladı ve Tarpagnan'a döndü. "Romancı olarak bir geleceğim olabileceğini düşünüyorsunuz, öyle mi?" diye sordu biraz alaylı bir biçimde.

"İsterseniz gülün," dedi Antoine, "Ama edebi yeteneğinizin er ya da geç sizi gazeteciliğin uçucu yapısından uzaklaştıracağına inanıyorum."

"Düzgün yazmak zaman alır. Edebiyat, Ganj Nehri gibidir! Ruh huzur içinde olmalıdır... Ne bir şüphe, ne devrim... İnsanın kafasında hiçbir karışıklık olmamalıdır... Ne de şiddetin nefesi... Diyeceğim, zaman doğru zaman değil!"

"Hayli altüst oluşun yaşandığı bir dönem" diye kabul etti eski subay. "Fakat sokaklar konuşacak... Onlar size en eski coşkunun, heyecanın edebiyatını sunacaklar, Mösyö Vallès! Size ise, onu ete kemiğe büründürmek kalacak sadece!"

"Nasıl oluyor da" diye sordu gazeteci birden, "Deyim yerindeyse, benim kendi yaptıklarımı değerlendirmede beni

bile geride bırakıyorsunuz? Belli ki sezgileriniz olağanüstü güçlü. Kendiniz yazıyor musun?"

"Hayır. En büyük emelim olmasına karşın, hayatımın bugüne kadarki akışı bununla uğraşmama fırsat vermedi."

"Kuzen Vingtras *le Cri du Peuple*'da gazeteci olarak işe başlamak istiyor," diye lafa karıştı Théophile. Antoine'ın öfkeli bakışlarına aldırmaksızın ekledi: "Sırf onu kızdırmak için söylemiyorum bunu."

"Böyle bir şeyi sorma cüretini asla gösteremezdim" diye bir şeyler geveledi ağzında şaşkınlık içindeki Tarpagnan. "Ben sadece geleceğim hakkında bazı tavsiyelerde bulunup bulunamayacağınızı soracaktım..."

Redaktör!

Jules Vallès, kadehini bir dikişte bitirip yeni bir şaşkınlıkla Antoine Tarpagnan'a baktı. "Gazeteci olmak için gerekli yeteneğe sahip misiniz?"

"Sanırım oldukça meraklı bir beynim var. Ve öteyi beriyi epeyi dolaşmışlığım..."

"Sizi harekete geçiren güç nedir?"

"Hayatımdaki dikkat çekici olayları doğru biçimde aktarmaya çalışırım.?

"Bize gösterecek bir şeyiniz var mı? Bizi biraz heyecanlandıracak bir metin falan...?"

"Not aldığım defterleri saklarım; ama sahip olduğum her şeyi iki gün önce kaybettim. Bu gece nerede uyuyacağımı bile bilmiyorum.?

Vallès'in hareketlerinden sinirlendiği anlaşılıyordu. "Bunun fazla önemi yok. Yeteneğiniz kaybolmaksızın herhangi bir yerde uyuyabilirsiniz. Ama bana hiç olmazsa neler okuduğunuza dair bir şeyler söyleyin."

"En çok Dickens'tan hoşlanırım."

"Çok iyi! Charles Dickens mükemmel bir örnek. Yazdığı her sayfada yaşamın bir gizeminin üzerindeki örtüyü aralar, hem de capcanlı bir anlatımla!"

"İnsan onda, artık okuduğu değil, seyrettiği duygusuna kapılır" diye alıntı yaptı Antoine. "Sizin *le Courrier du Dimanche*'ta* yazdığınız aşağı yukarı böyle bir şey değil miydi?"

"Benim makalemi mi okudunuz?"

"*Para... Asiler...* Ve elbette *Sokaklar...* Neredeyse tüm Vallès yazılarını didik didik etmişimdir!"

"Bunu duydun mu, Théophile?" Gazetecinin memnun yüzü kızarmıştı. "Takdir ediliyorum, bir avuç değerli insan tarafından! Açık sözlü konuşmacı ve kuraldışı sanatçının zamanı gelip çattı sonunda!" Antoine'a döndü. "Evet, sevgili kuzenim, son derece basit: Pek paramız yok; ama bize asıl gereken, özgür Paris'e omuz verecek cesur beyinler. Bize katılır mısınız?"

"Minnettarlıkla! Başlangıç olarak ne yapacağım?"

"Dövüşeceksiniz! *le Cri du Peuple* yazarları görevlerinin başındalar. Biri Komün üyesi olarak Belediye Sarayı'nda; bir diğeri belediye başkanı olarak bir belediye binasında; bir başkası Maillot Kapısı'nı bekleyen bir tabura komuta ediyor. İşte onlara katılacaksınız! Yazılarınızı bir süngüyle yazacaksınız!"

"Ben de kale duvarı gibi dizili koca kitaplık raflarının ardına çekilmeyi bekliyordum!"

Vallès masanın üzerindeki yumruğunu sıktı. "Söyleyin bana, sevgili dostum" dedi homurdanır bir havada, "Siz, yazdıklarını Cicero'dan parçalar ya da Vergilius'tan mısralarla süsleyen o kibar kalem erbabından ya da ürkek münzevilerden biri değilsiniz, değil mi?"

"İsa Mesih! Beni hiç anlamıyorsunuz! Daha düne kadar işimin çoğunu kılıcımın ucuyla gördüm ben, eski Roma şiirleriyle değil!"

* Pazar Postası. (ç. n.)

"Kılıç benim için asla bir anlam taşımaz," dedi Vallès. "Onda yetenek yoktur: Kılıçta. En akla zarar embesiller tarafından kazanılan düellolar gördüm. Klasik dönemle ilgilenen bilgi küpü profesörlere gelince, işlerinin başında, bir sayfayı mükemmel bir yazıyla doldurmak için harcadıkları iki saat içinde tamamen kuruyan bazılarını biliyorum!"

"Bende hiç, bir Yunanca profesörüne benzer hâl var mı?" diye haykırdı Tarpagnan, gömleğini kaldırıp birkaç yara izini göstererek. İki adam birbirini öfke dolu gözlerle süzüyordu. Théophile onları ayırdı.

"Eminim ufak bir yaklaşım farkından dolayı birbirinize girmezsiniz?"

Gaskonyalı, onun yazma ve savaşma yeteneğine yönelik bir şüphe olarak algıladığı davranıştan o kadar samimi bir biçimde kırılmıştı ki küsüverdi. Kalkıp sinirli sinirli vestiyere doğru yürüdü. Vallès bu alıngan davranışa yönelik bir açıklama bekleyerek Mirecourt'a baktı.

"Tarpagnan içi dışı bir karaktere sahip bir adamdır" dedi fotoğraçı, "Ve sen onu gücendirdin. O kadar büyük saygı duyduğu sen! Bunun dışında, onun aklının bir eksik etekle dolu olduğunu biliyorum. Şimdi onun uğruna yanıp tutuşması, yalnız kalıp divaneliğinin derinliklerine dalması lazım. Bu, kalbini paramparça etse bile..."

Vallès meselenin ayrıntılarını anlatmasını istedi, Théophile de anlattı. Sözcükler yuvarlanırcasına dökülüyordu ağzından. Antoine'ı savunma konusunda öylesine heyecanlıydı ki, sabık yüzbaşının askeri kariyerini biraz da parlattı; onun Puebla'da yaptıklarını ve Meksika'da sergilediği diğer başarılarını anlatarak, sözlerini onunla Polonyalı Meydanı'ndaki ilk ve sıra dışı tanışmalarını aktararak bitirdi.

"Bu kadarını beklemiyordum, yüzbaşı" dedi Vallès, Antoine döndüğünde. "Anlaşılıyor ki işçi kasketi ve tulumunu seçerek savaş miğferinizi çıkarıp atmışsınız..."

"Öyle de diyebilirsiniz."

"Başka bir biçimde söylersek, mazgalları, baldırı çıplakların yanında silah atacak kadar radikal bir biçimde değiştirmişsiniz!"

"Çünkü sizin gibi yüce insanlardan cesaret aldım; Komün adına dövüşeceğim!"

Vallès pürüzlü yüzünü sevgiyle ona döndü. "Gönül meselelerinizi yoluna koyar koymaz kuzen, gelin ve nerede olursam olayım beni görün. Sizi Dombrowski'yle tanıştıracağım. Size deneyiminize uygun bir konum ve savunacağınız bir barikat verir."

"Teşekkürler, mösyö." Resmi, mesafeli, neredeyse soğuk bir yanıttı bu; Gaskonyalı uzaklara dalmıştı. Belki de kontrolsüz davranışının, *le Cri du Peuple*'de çalışmaya yönelik herhangi bir şansı vardıysa onu da yok etmiş olmasından korkuyordu.

Jules Vallès ise, alt dudağını kemirerek hiddetle baktığı boş kadehiyle ilgiliydi. Açık eliyle masaya vurdu. "Şeyy, aklıma gelmişken" dedi, önemsiz bir şeyden söz eder gibi, "Bana akıl danışmaya geldiğinize göre, bana öyle geliyor ki... Şey... Yani diyeceğim, peşinden koştuğun kadından zamanın olursa, bir gazeteci olduğunu unutma."

Antoine yanakları kızararak baktı ona. Bu da bir tür dalga geçme miydi? Kendini yine kaybetmek üzereydi. Ama Vallès devam etti: "Paris'in savunulmasıyla ilgili ilk yazını iki gün içinde bekliyorum. Fakat bu seni ön saflardan ve kavgadan alıkoymasın!"

"Şimdi beni bir *le Cri du Peuple* yazarı olarak işe aldığınızı mı söylüyorsunuz?" diye haykırdı şüpheyle eski asker.

"Vay canına, evet! Bu son derece normal: Siz kanınızı koyuyorsunuz ortaya, ben de mürekkebinizi veriyorum. Söylesenize" diye sürdürdü konuşmasını Vallès, "Bu sizli bizli konuşmayı neden bir yana bırakmıyoruz?" Masayı yana iterek ayağa kalktı. Büyük bir hararetle sımsıkı kucakladığı Antoine'ın omuzlarına vurdu sertçe. "Sen ailedensin, Tarpagnan" dedi defalarca. "Sen bizden birisin."

Üç duble vespetro daha söyledi. Kendini tekrar kanepeye savurdu; yüzünü heyecanla ovaladı ve boru gibi bir sesle haykırdı: "Ayrıca, benim de yazmam gereken acil bir makale var. Gazetenin okurları, yeniden yayına başlama konusunda sıkı bir yazı bekliyor ve ben de onlara bunu vereceğim!" Eliyle masanın üzerini süpürüp temizledi. "Baylar, bana on dakika verin. Kâğıtla konuşacak ve göz açıp kapayana kadar tekrar tamamen sizin olacağım."

Aşınmış ceketinin ceplerinden küçük, koyu mavi bir şişe ve bir kalem çıkardı. Paltosunu fırlatıp attı; yakasını gevşetti ve arkadaşlarına başka hiçbir şey söylemeksizin sayfaları doldurmaya başladı.

Çeyrek saat geçti. Yan masaya geçen Tarpagnan ile Mirecourt, Vallès'in sloganlar ve sözcüklerle boğuşmasını ilgiyle izliyorlardı. Gazeteci, rengi atmış yüzünde tamamen yaptığı işe yoğunlaştığını gösteren bir ifade, çılgınca bir hızla işliyor, ifadeler kaleminin ucundan kararlı bir biçimde dökülüyordu. Bazen yarım satırı çiziyordu. Hayretler içindeymişçesine çalışıyor, yazma edimini zorlu bir yürüyüş gibi sert ve şiddetli bir eyleme çevirerek, gömleği bedenine yapışmış, sırtı ter içinde, mesleğini adeta bir sporcu gibi icra ediyordu.

Vallès'in işi, söylediğinden uzun süreceğe benziyordu. Bir süre sonra iki arkadaş günün gazetelerinden birini aralarında paylaştılar. Biri Chelles'de üslenmiş Saxon subayların aralarında tertip ettikleri sıkı müzik akşamına dair anlatılanla-

rı, diğeri ise Puteaux'da Prusyalı yaralıları taşıyan bir konvoyla bir yük treninin çarpışması hakkındaki bir haberi okuyordu ki, kalem gıcırtısı aniden kesildi ve öfkeli bir el bir sürü kâğıdı hoyratça bir araya toparladı. Gazeteci, diğer ikisinin varlığını tamamen unutmuş görünüyordu. Yüzünden yorgunluk akıyordu.

"Bu akşam ilham gelmiyor bir türlü" dedi malzemelerini ortadan kaldırırken. "Haddinden fazla heyecanlıyım. Ayrıca açlıktan da ölüyorum. Yemek yemeye gitmeyi düşün müyormusun, Mirecourt? Bizim Gaskonya horozu başka bir yerde aşk şarabını son damlasına kadar yudumlarken...?"

Vallès, hoşça kal deme zahmetine bile girmeden, ama bunun da kesinlikle farkında olmadan, çıkarılabilir yakası elinde, yorulmak nedir bilmez bir kent serserisi gibi dışarıya fırladı ve sanki ardında kaldırıma bir top mermisi düşmüşçesine koşarak gözden kayboldu. Bardak altlığına iki frank atan Mirecaurt da onun ardından atıldı; ama tam döner kapıya ulaşmıştı ki, durup döndü. Antoine'a işaret ederek geri geldi.

"Dinle, gittiğin yerde kendine dikkat et" diyerek arkadaşının dizlerine bir revolver bıraktı. "Ourcq, gırtlak kesiciler diyarıdır. Sakın unutma: Tournon Sokağı'nda her zaman hazır bir yerin var!"

Tarpagnan, dudaklarına gelip oturmuş yarım bir gülümsemeyle, bir süre öylece oturdu. Cebine koyduğu revolveri yokladı. Bir apsent istedi.

Bir yandan içkisini yudumlarken bakışları, mekândaki hareketleri ışıklarla süsleyerek yansıtan bir aynanın inci gibi pırıltısına doğru sürüklendi. Parmaklarını hafifçe şakırdatması, kuğu boyunlu garsonun bir apsent daha getirmesine neden oldu. Antoine şekerin delikli kaşıkta eriyişini izledi. Kafenin gürültüsü, duman, alkolün sertliği, hafifçe şuurunu

bulandırmış, zamanın akışı sanki yavaşlamıştı. Yüzünde hafif bir neşe havası belirmişti.

Birden, bazı sesler ve görüntüler, zihninin yine kahkahalar savuran La Pucci hayaliyle dolup taşmasına yol açtı. Sarı, etekleri köpük köpük sayvanlı elbisesi, parıldayan siyah saçlarıyla bir yaz çiçeği kadar güzeldi... Onu aramak için sokağa fırlayan Antoine Tarpagnan, bütün hayatını, her anını, tüm varlığını ona sunmayı istiyordu.

Yanakları ateş almıştı; şapkasını alelacele kafasına takıp, bir araba bulmak için ıslak kaldırımlara aşağı koşturdu. Gece iniyordu.

Vazgeçme Vadisi

Révolte yolunun çok arka taraflarında yer alan İnek Kent, dikkatle yerleştirilmiş ve bir vuruşta yıkılacak iskambil kâğıtlarını andıran bir görüntüye sahipti. Baraka gibi evlerden ve derme çatma kulübelerden oluşan, eskicilerin, hurdacıların ve çalıntı eşya alıcılarının mesken tuttuğu bir köy... Daha uzaktayken ahır, bozulmuş artık yemek ve için için yanan çerçöp yığınlarından yükselen boğucu duman kokuları karşılıyordu insanı.

Yıkık dökük kulübeler, çatısı katranlı barakalar, mukavva sundurmalar, saklanacak izbelik ve zula köşeler, kilitli depolar, hiç kapanmayan mekânlar (son seçenek genelevler, sırtı çamurlu yaşlı fahişeler hatırına içki içilen inler), kırık cam, paçavra depoları, ayakkabı, fırça, mantar dolu hangarlar, güvercinlik ve kümesler, ahırlar ve domuz ağılları... Pislik içinde, insanların gölgeler gibi dolaştığı, uğursuz sokakların, daha doğrusu dar araların ortasında zikzaklar çizdiği bu karmakarışık yıkıntılar, batakhaneler ve meskenler labirenti, burada yaşayan ve iş yapanlara büyük bir gizlilik ve mahremiyet sağlıyordu. Fakat bu meçhullüğün bir bedeli de vardı. Bu durgun suların kenarına bir kovuk kondurmak, öyle yüreksizlere göre bir iş değildi.

Bunu yapmaya karar veren bir serüvenci, kalemini kırıyor, başka bir deyişle eski statüsünü bırakmış oluyordu. Bir

eskici olurken, bu bataklık ve hurdalıkların oluşturduğu ay manzarasında kaybolmanın kaçınılmazlığını kabul ediyordu. Mahremiyet ülkesine girmek üzere sıradan, düzenli hayatı terk ediyordu. Kendini resmi kayıtların dışına çıkarıyordu; artık kimse onu sorgulamak için çağıramayacaktı. Kendini başkentin dışlanmışlarından biri olarak kimliklendiriyordu. Bundan böyle, yepyeni bir düşün sınırlarında, sadece kokuşmuş kederine sarınarak hayatta kalabilecekti. Kısacası sadece bu enkaz cehennemiyle ve kaba kalaslarla uğraşacak, bu arada bedenini de zarar verici miktarda saf ispirtoyla dolduracaktı.

Aşağılara inecekti. Tepetaklak yuvarlanacak, ta en dipteki tortulara kadar gömülecekti. Yüzüne bir veremli görüntüsü gelip oturacak, delip geçen romatizma ağrılarıyla kucak kucağa yaşayacaktı. Özgürlüğüyle gurur duyup sırlarına sımsıkı sarılarak sefalet, soğuk ve keşmekeşlikle bir anlaşma yapacaktı. Başka insanlarla bir odanın içine sıkışıp ayaklar ocağa, yüz yıldızlara dönük, bir paçavra yığınının üzerinde uyuyacak, bir açık hava kardeşliğinin üyesi olacaktı.

Üç Çivi, uzun zaman önce İnek Kent'te kendi doğal ortamını bulmuştu. Okyanuslar dönemi o kadar uzaklarda kalmıştı ki artık! Yorgunluk ve heyecanın etkisiyle, yaşlı denizci konuşmayı kesmişti. Şapkasını köşeli kafasına geçirmiş, sessizce düşüncelere dalmıştı.

Birkaç diş almalıyım, diye düşünüyordu. Yeni çizmeler... Görmek için gözlük... Bir de yeni bir Çin Denizi haritası...

Yerleşkeye varmadan evvel, yaralı adamı ceket ve eski giysi yığınının altına iyice gizleyip her şeyi iple sıkıca bağlamıştı. Yoldan geçen ve birden öfkeyle yumruklarını sallayıp "façanı çizerim" veya "kelleni koparırım" türünden tehditler savuran ayyaşlara aldırmaksızın, muhteşem bir sükûnetle arabayı arkadan itmeyi sürdürdü.

*Pagoda*m dediği kendi kulübesine yaklaştıklarında, geleceğin Vanilya Çiçeği Kenti sahibi, edepsiz bir şarkı tuturdu. Şarkıya, belli ki artık çok kırgın olmayan Ziquet de katıldı. Eşekle oğlan ikisi de ahırın kokusunu alabiliyordu.

La Chouette

İhtiyar adam elindeki sepeti yere koyup karısına seslendi. La Chouette, gözleri kuruntulu bakan, sıra dışı uzunlukta bir kadındı. Giysileri rengârenkti ve belinden aşağı kocaman bir önlük sarkıyordu. Adam kadına neredeyse öteki tarafa gidecek gibi görünen Grondin'i gösterdi.

"Onunla ilgilen, koca cadı! Sakın nalları dikmesin. Bu adam bir servet değerinde!"

"Yani maden diyorsun, ha?"

"Hem de koca bir altın madeni! Konuşabilecek hâle getirmeliyiz."

La Chouette, boylu boyunca uzanmış, gözbebekleri kocaman olmuş, ölü gibi sararmış adama baktı ve üzerine doğru eğildi. Hareket eder etmez renkli elbisesinin katları arasından nazarlık şıkırtıları duyuldu. Sert ve meymenetsiz suratı, ıstırap içindeki adama iyice yaklaşmıştı. "Senin madenin hâli berbat," dedi. Yaralıyı baştan aşağı yokladı; ardından ihtiyatlı bir biçimde değerlendirmede bulundu.

"Bu herif adamakıllı kan kaybetmiş" diye mırıldandı. "Her tarafını parçalamışlar ve kalan kanı o kadar soğuk ki köşeyi dönmesi için bir bahar yağmuru yeter." Şifalı bitkiler, iksirler, eriyikler ve çaylardan oluşan ilaçlarının bulunduğu yere yönelmeden önce, sürekli ayaklarının altındaki oğlana

dönüp uludu: "Aylak aylak dolanma Ziquet, bu ciddi bir durum! Büyük bir leğen sıcak su! Ateşi canlandır, suyu ısıt. Bu moruğun postunu tamir etmek epey zor olacak!"

Çeşitli kınakına çaylarını, bitki yağlarını ve kurutulmuş kuduzböceği tozunu birbiriyle karıştırdı. Ateşin üzerinde kaynamaya bıraktığı bir kabın içine kediotu, adaçayı, ayrıkotu özü ve öküz safrasından oluşan bir karışım koydu. Kulübenin soğuk toprak zemini üzerine bol miktarda iri, kurutulmuş eğreltiotu yaprağı yayıp bu yalıtım tabakasının üzerine de eski bir şilte yerleştirdi. Erkeklerden de yardım alarak hastayı bu yatağa taşıdı.

Ona verdiği acıya aldırmayan büyücü kadın, yaralının kol ve bacaklarını bir Marsilya sirkesi ve Alman ispirtosu karışımıyla sert bir biçimde ovmaya başladı. Bütün kol ve bacakları üç kez elden geçirdikten sonra adam gözlerini araladı. Ağzı da açılmıştı.

"Hiç hareket etmiyor" dedi Üç Çivi endişeyle. La Chouette inatla ovalamayı sürdürüyordu.

"Geri gelecek" dedi kadın. "Dönecek. Kıvamını bulan bir sos gibi." Umarsız beden üzerinde çalışmaya devam ediyordu. "Ovalamaya devam... Onu ısıtmalıyız."

Buz gibi bedenini ısıtmak için ölmekte olan adamın üzerine uzandı. Sarmısak ve çürük diş kokan berbat nefesini ağzına üfledi onun. La Chouette tekrar başa döndü; her şeyi tekrar yaptı. Kan dolaşımının yavaşlamaması için mücadele ediyordu. Onu adım adım eski hâline getirmeye çalışıyordu.

"Bana yardımcı oluyor!" diye mırıldanıyordu zaman zaman şarkı söyler gibi, yüzünü kaldırarak. "Bana yardımcı oluyor!" Artık, gücünü kabul ettirmiş olmanın muzaffer edasıyla gülümsüyordu. "Seni bu tarafa getireceğim! Seni bu tarafa getireceğim!" dedi adama. Onu ölümün pençesinden alıyordu, hem de söke söke.

Kadının saçları öne dökülmüştü. Yüzü pancar gibi kırmızı ve çirkindi. Eski noterin ağzına pis kokulu hayatını üflüyordu. Yoksulluk, sefillik ve düşkünlüğün ondan esirgediği her şeyi ona bol bol sunuyordu. Ona ilgi gösteriyordu. Ona güç veriyordu. Ve de iç çamaşırının altındaki gizli sütü... Ölümün kıyısındaki adamla bir gelin gibi konuşuyordu. Koca gövdesini, nadasa bırakılmış memelerini kullanıyordu. Sırım gibi karnını adama beşik yapmış, analık davranışının gizemli pınarlarına ulaşmıştı. Onu yaşamaya mecbur ediyordu. Zambağa ve güle dönmeye...

Azrail'le mücadele iki saat sürdü. Derken Girondin'in yüzü hafifçe buruştu; burun delikleri açılıp kapanmaya başladı ve sırtına yukarı bir ürperti geçti. Eter ve dezenfektan kokusu yerine kulübenin nemli ve kokuşmuş havasını soluyordu. Sol gözkapağı hızlı bir biçimde açılıp kapanmaya başladı. Yavaş yavaş dudakları aralandı; nefes alıp verişi düzenli hâle geldi. Sonunda gözünün biri açıldı. Sabit bakışlar iki fenerin aydınlattığı gölgeler içindeki odayı, bu rezil durumdaki kulübenin kurt yenikleri içindeki tahta kirişlerini dolaştı, gelip La Chouette'un üzerinde durdu.

Dünyalar çirkini kadın, geri gelen adamın iki elini hararetle kavradı. Daha önce hiç tanımadığı hüzünlü bir mutluluğa kapıldığını hissetti. Tek bir söz bile söylemeden başını salladı. Saçları iki yana savruldu; içini dolduran şefkat duygusu, yüzünden taşıyordu. Kısa bir an için pırıl pırıl bir tebessüm aydınlattı çehresini ve varlığının derinliklerindeki, Üç Çivi'nin hiçbir zaman girmeyi göze alamadığı gizli bir mağara çıktı ortaya. Güç bela görünen bir kıyı, hoş kumlar, kocaman bir yürek, güzellikten, zarafetten hemen hemen ayırt edilemeyecek bir sevecenlik...

Söylemek istediği bir şeyler geliyordu La Chouette'un aklına, ama tümü birbirine karışıyordu. Heyecandan dili tutul-

muştu. Hayat verdiği adama minnetle bakıyor, şiddetli bir konuşma isteği hissediyordu.

"Ben yaptım!" diye bağırdı sonunda. "Bunu yapan benim! O yaşıyor!"

Çirkinlik ve pörsümüşlük yine geri geldi; sarkmış gözkapaklarıyla, iflah olmaz ayyaş kırmızılığıyla, kırık, damarları çıkmış bir burunla, enli, kaba yüzün kilidi tekrar adamakıllı kilitlendi.

Kadın ortadan kayboldu. Grondin açık tek gözünü tekrar kapattı.

Üçüncü Bölüm
Suikastlar Dönemi

Pantin Yakınları

Antoine Tarpagnan, Saint-Michel Bulvarı'nın köşesinde boş bir araba yakaladı; at yavaşça ilerliyor, sürücüsüyse uyuyordu. Yüzbaşı dört tekerlekli arabanın üzerine çıktı ve adamı kolundan tutup sarstı. Bir gözkapağını zorlukla açan sürücü, gayri ihtiyari, kendisini rahat bırakması için ona yalvarır gibi baktı.

Arabacı Gavin McDavis adında, bir kurbağanınkini andıran yassı kafalı, çirkin, ufak tefek bir adamdı. Fransızcayı İskoç lehçesinden miras alındığı belli bir biçimde "r"leri hafifçe yuvarlayarak konuşuyordu. Yolda ilerlerken, keyifsiz bir yüz ifadesiyle hayat hikâyesini anlatmaya koyuldu. Bir yandan da tütün çiğniyordu hem de sanki yaşaması ona bağlıymış gibi.

John Law'a* da akraba olan, 1715 civarında Paris'e gelmiş ve banknot oyununda hayatı mahvolmuş Edinburghlu bir

* 1671-1729, İskoçyalı para reformcusu. Bankacılıkta reform programı İskoç parlamentosunda birkaç kez geri çevrilince, şansını Fransa'da denedi. Kamu borçlarını azaltmayı vaat eden programı borç içindeki Fransa hükümetine cazip geldi. Paris'te banknot çıkarmaya yetkili bir banka kurdu. İlkin birkaç yıl iyi işleyen planı, bazı spekülasyon oyunlarına ve siyasal entrikalara bulaşınca, halk arasında "Mississipi Balonu" denen mali programın sorumlusu olduğu için, ortaya çıkan krizden sorumlu tutuldu ve Fransa'dan kaçmak zorunda kaldı. (ç. n.)

bankerin, doğrudan torunu olduğunu iddia ediyordu. Küçük adamın anlattığına göre, Kuzen John'a bir para cambazı olarak büyük bir güven duyan dedesi, çılgın spekülasyon oyununun içine dalmakta bir sakınca görmemişti. Sonuçta Quincampoix Sokağı'nda iflas kapısını çalmış, batar batmaz da bir asrı ve Parislilerin yarısını, çirkefe batıran beladan sıyrılmak için karısını, çocuklarını ve torunlarını bedel ödemek üzere geride bırakarak soluğu Avustralya'da almıştı.

Anlaşılan oydu ki bu lanetli soy, McDavis'e altından kalkması gereken bir sürü mali yük bırakmıştı. Bu yüzden de yolcusunu Camgöz Meyhanesi'ne götürmek için, kötü oğlanları, vicdansız iskele hamalları, civardaki fingirdek yosmaları ve sayısız bıçaklama olayıyla bilinen bu sapa kuzeydoğu kenar mahallesinin berbat hâlini öne sürerek, hiç utanmadan, ufak bir servet istemişti.

Israrla, sürücü yerinde yanında oturmakla müşterisinin de aynı risklerle karşı karşıya kalacağını belirtti. Ardından bir İskoç battaniyeye sarınarak yol boyunca dokuz çocuğundan bahsetti. Tabii o ölüm kokan tonda, Gonesse Dehşeti lakaplı eski kasap Avinain'ın işlediği canavarca suçları anlatmasından arta kalan zamanda... Kurbağa avurtlarının iç tarafına bir parça tütün tıkıştıran İskoçyalı, koyu renkli bir sıvıyla dolan kocaman ağzını açа açа, cani kasabın kurbanlarını bir testere ve baltayla nasıl lime lime edip parçaları da kanalizasyona attığını ayrıntılarıyla anlatarak yolcusunu eğlendiriyordu.

Tarpagnan'ın ağzından yolculuk boyunca yanıt veya teşvik anlamında hiçbir sözcük çıkmadı. Zaman zaman bir kavşağın karanlıklarında bir barikat beliriyordu önlerinde. Bunların bazısı oldukça iyi tahkim edilmiş durumdaydı; bir sahra topu tarafından korunuyorlar, etraflarındaki hendekler ve mazgallar onlara bir istihkâm görüntüsü veriyordu. Diğerleri daha gelişigüzel kurulmuştu.

Arabayı gören Ulusal Muhafızlar onları, şeflerine götürdüler. Silahların yığıldığı yerin yanında tavşan uykusuna yatmış bir çavuş, uykulu gözlerle arabaya yaklaşıp bir meşalenin yaydığı ışıkta yolcuları dikkatle inceledi. Tarpagnan kendini takdim etti ve referans olarak da Vallès'in adını verdi gülümseyerek. Vic-Fezensac aksanını öne çıkararak, genç karısına kavuşmak üzere yola çıkmış, Gaskonyalı bir köylü rolü oynadı.

Üç kere benzer durumla karşılaştılar; komüncüler onların geçmelerine izin verdi. Ne de olsa sakin bir geceydi; adamlar yorgun ve emirler de oldukça muğlaktı. Geriye kalanı da koyu güneyli aksanıyla şakımak hallediyordu. McDavis atını harekete geçiriyor, lakayt bir biçimde ağzındaki kapkara tütün suyunu tükürüyor, battaniyelere sarınıp boylu boyunca uzanmış, etrafları boş şişelerle çevrili yurtsever bedenleri arkalarında bırakarak kaldırım taşları, kum torbaları ve eskiden evlerin bir parçası olan kerestelerden oluşmuş iki surun arasından geçip gidiyorlardı.

Lakin bir seferinde, bir kenar mahalle olan Temple'de, Belleville Bulvarı'nın köşesini tutan birliğin başı, bu gece yolculuğunu aklamak için öne sürülen bahaneyi kabul etmemekte ayak diredi. Çavuş, Garibaldici tarzı bir üniforma içinde, sert bir devdi. Gömleğinin önü sık siyah kıllarını ortaya serecek biçimde açıktı; tumturaklı şapkasını bir demet güve yeniği tüy süslüyordu. Adam koca bıyıklarını yukarı doğru sıvazlayarak, çatallı bir sesle, emirlere itaat etmeyen kişinin vurulacağını belirtti. Bu –kendi verdiği için açık ve tamamen makul– emirlere göre, Komite'nin bir üyesi ya da askeri yetkililer tarafından verilmiş bir belge veya yazılı emir olmaksızın, hiç kimse Paris'i terk edemezdi.

"Ben *le Cri du Peuple* adına çalışan bir gazeteciyim" diye itirazda bulundu Tarpagnan. "Ve başkentin savunma sistemi hakkında bir yazı üzerinde çalışıyorum."

"Dikkat et, yurttaş! Bu neredeyse söyleyebileceğin en yanlış şey!" diye karşılık verdi astsubay. Belli ki kavrayışı kıt bir adamdı. "Eğer talimatları delmek için uğraşmayı sürdürürsen, seni casusluktan duvarın önüne dikerim!"

Şişinen adamın gözleri budalalık taşan iki tehlikeli deliğe dönüşmüştü. Yolcuların, başka bir yöne dönmekten, Claude-Vellefaux Sokağı'na çıkan arka ara geçişlerden geçip Grange-aux-Belles'yi bir uçtan diğerine yararak Saint-Martin Kanalı'nın kıyısı boyunca, tam bir kilometre ilerlemekten başka seçenekleri kalmamıştı. Tarpagnan, sürücünün takıntı düzeyindeki konuşkanlığına belki bir set çeker umuduyla, arabanın sallantısından uyuklamaya başlamış havasına bürünmüştü. Aslında, hafifmeşrep kadınların iflah olmaz aşığı, Gabriella Pucci'nin hoş hayaline, baştan çıkarıcı yüzüne, uçup giden kokusuna yoğunlaşmaya çalışıyordu.

Ele geçmez Pucci, zehir saçan Pucci! Sahi, tam olarak kimdi o? Kadın tellallarının eline düşmüş bir kabare şarkıcısı...? Bir kapatma fahişe...? Mahvolmuş bir kadın...?

Bu, Tarpagnan'ın zaman zaman kendini kaptırdığı yatak macerası çılgınlıklarından biri değildi. Gaskonyalı aşk hayatına hükmetme konusundaki başarısızlığını düşündü. Bu arabada ne yapıyordu? Gönlünü bir sokak kadınına kaptırmak, mesela, operada bir loca tutmak gibi bir şey miydi? Düşük iffetli bir kadının o her zaman hazır okşamalarından beklediği, hangi sahte coşku, hangi kirli hazineydi gerçekten? Sihirbaz, şapkasında ne tür bir beyaz tavşan bulmayı umuyordu? Neden üzeri yeterince dolu bir yemek masasının başında, Vallès ve Mirecourt'la birlikte değildi? Niçin dünyayı değiştirmeye kararlı insanların arkadaşlığını arkasında bırakmıştı? Ne büyük bir görevdi o! Komün'ün geleceği, daha adil ve insancıl bir yapı kurma gibi sorunlar, küçük birey-

sel hayatlar ve saçma aşklardan tamamen uzak, son derece önemli meselelerdi.

Tarpagnan havailiğinden dolayı, kendinden nefret ediyordu. Kelebek gibi uçarılığından... Lakin bu arzunun yoluydu; bu eğlenceli dehlizlerden birine daldığınızda, tutku, gücünüzü ve sağduyunuzu ele geçirirdi. Gaskonyalıyı yöneten ne akıl, ne de deneyimin yol göstericiliğiydi artık.

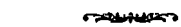
Başına musallat olan illetin nedeni son derece basitti: O, bir erkekti. Ateş almış yanıyordu. Gözlerini kapadığında, Gabriella'nın iri göğüslerinin arasında tazelik fışkıran vadiyi gördüğündeki altüst oluşu yaşıyordu tekrar. Onun göğüs uçlarının amber tepelerini tahayyül ediyor, uyluklarının arasının ılık tatlılığını, cinselliğinin fırınında kavrulan ateş tohumlarının sunduğu vaatleri canlandırıyordu hayalinde.

Bütün bunlar insan ruhunun derinliklerinde yatan gizin ürünüydü... Ve bu gece, Tarpagnan'ın ruhu her türden uygunsuz fikri misafir ediyordu. Bu öylesine hayret uyandıran bir mucizeydi ki sert şaraba tükürük tadı veriyor, kumaş sürtünmesini tenin okşanması gibi hissettiriyordu.

At sabit adımlarla ilerliyordu. Loire Rıhtımı'nı geçtiler, sonra Marne Rıhtımı'nı; derken Sambre Rıhtımı da geride kaldı. Sürücü ardı arkası gelmez biçimde konuşmaya devam ediyor, Antoine ise baştan çıkarma rüyasının, ağır ağır, iyice derinlerine dalıyordu. Zaman ve yol ilerledikçe, atın toynaklarının çıkardığı sakinleştirici sesle koşut, güzel İtalyan'ın bedenine sahip olmaya yönelik ürkek fantezisi, farkına varmaksızın, vahşi ve karşı konulamaz bir kararlılığa büründü.

Ourcq Kanalı'nı geçiyorlardı.

Mahallenin Küçükhanımları

Kent manzarası yerini, dönüşümlü olarak, fabrika ve atölyeler ile alçak işçi evleri ve bahçelerinin yer aldığı hareketsiz bir düzlüğe bıraktı. Ara sıra uzak ve gizemli bir hayatın işaretleri göze çarpıyordu. Küçük bir korudan yükselen kaba bir şarkı, içkili kadın bağırtıları... Ya da gölgelerin arasından bir an için beliren, solgun, neredeyse çocuğumsu bir yüz, mavi gözler, bu ücra ve tehlikeli bölgede iş yapan kim bilir hangi genelev patronuna ait, su gibi kayıp giden bir beden...

McDavis, atı tırısa kalkması için uyardı. Eğlence giysileri içinde, tekerleklere çarpıp yaralanma riskini göze alarak arabanın yanı sıra koşturan, son derece genç kızlar çıkmaya başladı ortaya. Gözlerinde tuhaf, vahşi, sanrılı bakışlar vardı. Saçlarını omuzlarına dökmüş, iliklerine kadar ıslak, yüzlerinde aldatıcı bir içtenlik ifadesi, gırtlaktan gelen kahkahalar ve müstehcen ifadelerin birbirine karıştığı bir tuhaf miyavlama korosu halinde yeni gelenlere doğru uzandılar. Sonra tekrar hiçliklerine geri döndüler. Gece yuttu bu dünyanın öteki ucunun paryalarını, erkeklerin şehvet duygularına hizmete, dilenciliğe, tam bir bedensel ve ruhsal sefalete terk edilmiş bu hayatları...

Halkın çocuklarının bu dehşet verici perişan görüntüsünün sarsıcılığından, ruhunu kurtarmak isteyen McDavis,

gözlerini gökyüzüne çevirip evrensel bir kurtuluş için yalvardı. Dişlerini sıkıp gözlerini devirerek, devam etmesini hatırlatmak üzere elindeki kamçıyla ata hafifçe vurdu. Sonra, kan fışkırmasını özellikle önemseyen, kurbanlarını makasla kesip göğüslerini ve cinsel organlarını gövdeden ayıran hasta ruhlu katillere dair, kesintisiz bir duaya benzeyen kanlı monologuna tekrar başladı.

Göz yaşartıcı berbatlıktaki nefesini son bir kez daha üfüren arabacı, kara ağzını kasvetli bir vaklamayla kapattı. Dizginleri çekerek atı durdurdu. Kullanılmaz durumdaki bir fabrikanın kenarını oluşturan uzun bir tuğla duvarın köşesindeydiler. İnsan bataklıkları içinden geçen yolculuklarının sarsıcı etkisinden hâlâ kurtulamamış olan iki adamın önünde, sefil bir geçit açılmıştı. Dolanarak ta ilerdeki tarlaların bir yerinde kendini kaybeden, karanlıklar içinde, bilinmez bir yol...

"İşte geldik, *milord*" dedi kurbağa, sinir bozucu bir sesle. "Bu sağlığa uygun olmayan kır yolunun öteki ucunda Ouarcq Kanalı'nı bulacaksınız. Eğer tek parça hâlinde oraya kadar ulaşırsanız, sağınıza dönün ve kanalı geçin. Öte yakada Camgöz'ü göreceksiniz. Orada bütün gece dans edilir. Bu civardaki başka hiçbir yerle karşılaştırılamayacak kadar tehlikeli bir yerdir orası."

Tarpagnan İskoçyalıya soğuk bir hareketle teşekkür etti. Anlaştıkları ücreti, biraz da fazlasıyla ödedi ve sürücü yerinden aşağı indi. Yanından geçtiği atın burnuna hafifçe vurdu. Tanıdık bir varlıkla bu son temasının ardından, kararlı bir biçimde ileriye doğru yürüdü ve gecenin karanlığında kayboldu.

Gecenin Kapılarına Yolculuk

Bir eliyle şapkasını başında tutmaya çalışan Antoine, bir sığ noktadan diğerine sıçrıyor, bir sürü çamurlu su birikintisi arasından geçmek için üzerlerine ihtiyatla bastığı kireçtaşlarından oluşturulmuş geçidi takip etmeye çalışırken güçlükle ilerliyordu. Orasına burasına gübre ve ıslak toprak kokusu yayılan bostanlar ve barakalar kondurulmuş, çayırlık bir bölgeden geçiyordu. İlerleyen gece, kırları siyaha çalan bir maviyle örtmüştü.

Antoine, geç saatte gelip geçenleri bekleyen bir haydut grubuyla yüz yüze gelmemeyi umarak, dolambaçlı yoluna devam ediyordu. Bir eliyle Mirecourt'un verdiği tabancanın güven verici dipçiğini kavramıştı. Saldırgan gibi görünen biriyle karşılaşırsa, ona hoşlanmayacağı bir sürpriz yapmakta kararlıydı. Çevik adımlarla, çamurlar saçarak yürüyordu. Pantolonu dizlerinin arka tarafına kadar çamur içinde kalsa da yüreği şarkı söylüyordu. La Pucci'yle ilgisi olmayan bütün düşünceler uçup gitmişti zihninden.

Kafasını kaldırıp gözleriyle ileriyi taradı; sonunda, büyük olasılıkla kızılağaçtan oluşan fundalıkların bitiminde, uzayıp giden kıyılarıyla bir hendek görür gibi oldu. Biraz daha yaklaşınca, tıpkı McDavis'in söylediği gibi, karanlık gökyüzüne yükselen siluetleriyle kanalın habercisi olan kavak sıralarını algıladı.

Gaskonyalı, kanal kenarındaki çakıl döşeli tekne çekme yolu boyunca yürümeye başlar başlamaz, kendi adımlarının çıkardığı hışırtılara eşlik eden ve karşı kıyıdan gücünü kaybederek ulaşan neşeli sesleri işitti. Zaman zaman müzik nağmeleriyle, ahenkli dans adımlarının gürültüsüyle kesilen şen haykırışlar... Hızlandı ve karşı kıyıya baktı dikkatli gözlerle; çok geçmeden karşısına, üzerindeki metal yaya köprüsünden karşıya ulaşabileceği bir tesviye havuzu çıktı. Adımlarının sesi aşağıdaki, koyu renkli, ay ışığını yansıtan durgun suyun üzerinde uğuldadı bir süre. Boş arazi parçasının öteki ucunda, ağzına kadar dolan suyla boğulur gibi sesler çıkaran bir suyolundan meyhanenin kapısına kadar ulaşan, hafif bir sis yayılıyordu.

Kanalı geçince, o ana dek ateşli hayal dünyasının yarattığı çekici bir gölgeden daha fazlası olmayan kadını tekrar görme, kollarında sımsıkı sarma arzusuyla sarhoş, hızını bir kat daha artırdı.

Camgöz Meyhanesi'nde

Artık Antoine'ın kulakları, sesleri oldukça net bir biçimde algılayabiliyordu. Hafif heyecan çığlıkları, bir polka çalan kemanlar, insanların kendini tamamen kaptırdığı dansın gümbürtüsü... Otuz adım kadar daha gitti ve kendini kalın bir duvarın önünde buldu. Ön cephenin tam ortasında, bir köy demircisi tarafından yapıldığı belli, asılı olduğu iki paslı zincirin ucunda, en hafif bir hava akımında acı acı gıcırdayarak sallanan, çift taraflı metal tabela görülüyordu.

Tabelanın üzerinde, denizci şapkası giymiş bir külhanbeyi sureti yer alıyordu. Zanaatkâr, ağzı olağanüstü genişlikte açık duran figürün çatık kaşlarının altına, kocaman bir camgöz oturtmuştu. Soluk mavi renk boyayla üzerine iris şekli çizilmiş ve mum ışığında ait olduğu surata geceyi tarayan şeytani bir kişilik havası veren bir cam küre...

Duvarın içine gömülü kapıyı iterek açan yüzbaşı, merkezinde taştan yapılmış bir çeşme yer alan, etrafı kapalı bir bahçeye girdi. Çeşmenin çevresini, onun dikdörtgen biçimini takip eden bir boşluk, boşluğun etrafını ise yapraklara bürünmüş ve gölgeli derinliklerinden edepsiz mırıltılar, bastırılan gülüşmeler ve evlilik dışı ilişki yaşayan çiftlerin sıklaşmış soluk sesleri gelen kameriye ve çardaklar sarıyordu.

Tarpagnan, ellerini gözlerine siper ederek alnını pürtüklü camına dayadığı pencereden, binanın içini inceledi. Pirinçten boyunları müşterilerin kafalarının üzerinde parıldayan bir sürü gaz lambasının aydınlattığı, dumanlı, büyük bir salon vardı karşısında. Çeneleri saksağan gibi durmaksızın çalışan, iyi vakit geçirmeye gelmiş adamların üzerine her anlama çekilecek bir samimiyetle abanan kızlar, sesini gürültüyü bastıracak yüksekliğe çıkarma umuduyla avazı çıktığı kadar yırtınan cüretkâr, sıkı herifler görünüyordu.

Bu genel aşırı serbestlik havasını, sivri çapkınlık gösterisini, arzudan kıpkırmızı suratları, şekilsiz göğüslerini ortaya sererek kahkahalar savuran kadınları gören yüzbaşı, sanki bütün varlığı altüst olmuş gibi hissetti kendini. Bu pagan cinselliği, bu açık saçık, zincirlerinden boşanmış kutlama, makyajlı kızlar, çengel burunlar ve yaşını başını almış şişman kadınlar, ahlakı, hiçliğin zindanlarına sürmüştü. Böyle bir yerde hiçbir iyi duygu barınamazdı.

Paris halkının iktidarı ele geçirişinin ertesi günü, utanç verici kölelik koşullarından bıkmış çalışan sınıfların, işyerlerini işgal ederek dengeleri yeniden kurmaya ya da en azından iktidarda semirmiş unsurlara karşı savaşmak üzere barikatların arkasına daha da yoğun biçimde yığılmaya yönelmesi beklenirdi. Fakat yokluğu en çok hisseden sınıflar, bunun yerine, uzun sefalet yıllarının sersemleştirici etkisiyle, çeyrek yüzyıllık teslimiyeti reddetmenin, kendini içkiyle yine serseme çevirmekten daha iyi bir yolunu akıl edemiyordu. İşte burada, Camgöz'de, herkes zilzurna sarhoştu.

Pantin, Saint-Ouen, Clichy fabrikaları ve atölyelerinden işçilerin en düşükleri, en dağılmışları, kalifiye olmayanları, kaba ve ağır işleri görenleri, herhalde daha önceden sözleşerek, tüm âlemlerin en büyüğünü yapmaya gelmişlerdi. Bu insanlar proletaryanın dökümleriydi; tam ifadesiyle top-

lumdışı serseriler. Bunlar çok düşük ücret alan, iki yakaları, bırakın bir araya gelmeyi, asla birbirine yaklaşamayacak unsurlardı ve en kötü işlerde çalışırlardı. Ciğerlerini biçilen kereste, eğelenen demir tozları doldurur, boya ve erimiş kurşun solumaktan mahvolurlardı. Birden içlerinde birikenlerin taşmasına izin verme ihtiyacı hissetmişler, yarı kırsal bir kenar mahallede, yuvada bekleyen, perişan kılıklı, tüyü yeni bitmiş yavru kuşlar gibi her zaman aç veletleri bir gece olsun unutmak üzere, onları sürekli yaşadıkları hayatın dışına çıkaran bir başka diyarı ziyarete gelmişlerdi. Ayrıca bir akşamlığına, sonuçta orospu, cadı, süprüntü diye hitap edecekleri ve bir kum torbası gibi davranacakları sitemkâr bakışlı karılarını da zihinlerinden çıkaracaklardı.

Elbette bu, işçilerin, bıkmış usanmış olduklarını ve hayata katlanamadıklarını kendi yollarından göstermeleriydi. Güç zapt edebildikleri şiddetleri, yeni anlamlar taşıyan bir hayata dönük kudurmuşçasına arzuları, çok önemliydi. Sadece gürültülü sohbetlerine, karşılıklı birbirlerini suçlamalarına, kafası daha dumanlıların iddialarına kulak vermeniz, durumu anlamanız için yeterliydi. Onlar, farkında olmaksızın, yarın için şiddetlerini biliyorlardı. Gelecekteki bir yoldan çıkmanın göstergesi olan divaneliği, sözleri ve hareketleri şimdiden ortaya seriyorlardı. Önceden coşturuyorlardı kendilerini.

Ve bu insanların konuştuklarını dinlediğinizde kafanızda, devrimin mükemmel amaçlar gözeten ideal bir gelişme olduğu düşüncesi oluşmazdı. Onun mutlak iç bütünlüğü, özündeki idealizmi, tarihsel gayesi, yığınların o gerçekleşirken tadını çıkaracağı son derece görkemli, bir tür dinsel kendinden geçme hâli yeşermezdi zihninizde. Enternasyonal'in iddiaları, adeta aradaki mesafe tarafından tamamen yutulmuş, sanki insan yaşamının ilkel basitliği tarafından

tekzip edilmişti. Sanki bedenin ve bağırsağın, kasların ve nasırlı ellerin, kuru yüzlerin, kirin içine işlediği tenlerin kaba gerçekliği karşısında yerle bir olmuşlardı. Bunlar, dünyanın lanetlilerinin içten içe yanan, devasa, kör, sonsuz öfkesi üzerine politikacıların kestikleri ahkâmdan çok daha açık seçikti.

Tarpagnan işçilerin durumunu gösteren bu sarsıcı görüntüyle altüst olmuştu. Vallès geldi aklına, ardından da Varlin. Ve Louise Michel... İçinde bir acı duyarak Mirecourt'u düşündü, Lévisse Sokağı'nın insanlarını ve daha iyi bir dünyaya olan inançlarıyla insanlığa, güçbela seçilebilen bir şafağa ulaşmada öncülük eden tüm diğerlerini. Gözlerinin önünde, aniden, tek rehberleri içgüdüleri olan bir uyumsuzlar ve dışlanmışlar güruhunun, yaşadığı rezillik çukurundan taşarak, kazmalar ve demir çubuklar kuşanmış, alev saçan gözler ve kurt dişleriyle, zenginlerin evlerine doğru aktığında yaşanacak kanlı bir akşam canlandı: Oraları yıkacaklar, gazyağıyla ateşe verecekler, bodrumdan çatı katına kadar yağmalayacaklar, yeni çiftlik taze sürgünleriyle bu yıkıntının üzerinde yükselecekti.

Antoine balo salonunun kapısına doğru ilerledi. Kapı eşiğine gelince, bir utanç diyarının hayâsız yabaniliğine alışmaya çalışan bir yolcu gibi duraksadı. "Beceri"yi izliyordu.

Tam önünde kızıl saçlı, hoş yüzlü, saçlarını koyuvermiş, yeşil gözlerinin daha da belirginleştirdiği akça pakça tenli bir güzel, eliyle dazlak, orta yaşlı bir adamı besliyordu. Asık suratlı bir adamdı bu. Aksi bir hayvanın burnu ve etrafı kızarmış gri gözler... On sekiz yaşının çekiciğiyle onu istediği gibi oynatan hoş çocuğun cazibesinin kölesi olmuş, bir kedi gibi hareket ediyor, elleri ve dizlerinin üzerinde, kızın aldırmaz bir havayla uzattığı içkiyi yalıyordu; şüphesiz şişesi iki franklık Jaqueson şampanyasıydı bu.

Uzun, sıska bir serseri, mekânın gedikli şirinlik avcısı, sandalyelerin arasından onlara yaklaştı. Teatral jestler ve mimiklerle kıza, orada olduğunu açık etmemesi için yalvarıyordu. Derken hergelece göz kırpıp seyircilerinin ilgisini yönlendirerek içki içen adamın kıçına okkalı bir tekme yapıştırdı.

"Güüm!" diye bağırdı seyirci korosu. Soytarı, ikinci bir tekmeyle herkesi histeri krizine soktu. Lale sarısı jüponların oluşturduğu köpükler içindeki bir grup kadın dansçı, bulundukları yükseklikten rahatça izledikleri kurbanla dalga geçiyorlardı.

"Tam kıçına, Charles Henri!" diye çığlık atıyorlardı küçükhanımlar. "İşte oraya yapıştır! Tam hemoroitinin ortasına!"

Talihsiz hedef tekmeyi yemişti. Suratı kıpkırmızı, darbe alan yerini hararetle ovuşturuyor, bir yandan da arkasındaki neşeli suratların içinden onu bu hezimete uğratanınkini ayırt etmeye çalışıyordu.

"O!" diye bağrışıyordu sesler. "Hayır o değil, öteki!" Bir papağan kafesine dönmüştü sanki salon.

"O değil!"

"Diğeri! Diğeri!"

"Şu sarışın herif! Şu giden!"

Hep bir ağızdan kahkahalar patlatılıyordu.

En ateşli dansçılar gürültülü bir *chahut* dansı tutturmuşlardı. Onlar elleri kalçalarında, eteklerini havaya savurup dizlerini kırarak bir ayaklarını öne salladıkça, aşağıda, pistteki kızlar avazları çıktığı kadar bağırıyorlardı. Charles Henri, sırığa benzeyen tecrübeli soytarı, sürüsüne katılmıştı. Örsü andıran burnu ve çizilmiş gibi kalkık kaşlarıyla, sarı jüponlar grubunun maskotu ve lideriydi. Bağırarak katıldığı *chahut*a canlılık kattı; bacağının birini buklelerin döküldü-

ğü alnına kadar kaldırdı; koşup sıçradı ve uzun bacaklarını tamamen ayırarak yere oturdu. Boyunlarına kürk dolamış bir sıra kız da aynını yaptı. Bir, iki, üç... Yere indiler, yukarı kalktılar, kıvrıldılar, büküldüler.

Bulaşıcı etki aşırı heyecanlanan dansçıları da sardı. Sıçrayıp bacaklarını böyle ayırmaya kim cesaret edebilirdi? Bir garson, kendini çılgınlığa kaptırarak, tepsisini düşürmeden hareketi yapmayı denedi. Siyah yeleği ve kocaman önlüğüyle bir şemsiye gibi açılarak, döşemeye güm diye indi. İnsanlar bağırdı, güldü, ileri geri sarsılıp tekrar doğruldu. Bazıları çok ağırdı ve yan üstü devrildiler. Kimileri çömeldi. Arkadaşları onları çekerek ayağa kaldırdı. Bazısı çekingen davranarak veya kaçarak bundan uzak durdu.

Piyano hemen nakarata başladı. Kemanlar dansçıları piste geri çağırıyordu. Onlar da havalı bir biçimde, yerleri gıcırdatarak dörtnala, döne döne, kayar gibi geldiler. Bir iç etek ve briyantinli yele çağlayanı, tahta döşemeye vuran kabaralı ökçelerin temposuna uygun bir şekilde fırıldak gibi dönmeye başladı.

Ayakların yarattığı gök gürültüsünün ortasında, kedi besleyen kızıl saçlı, masasından kalkıp hizmetkâr kavalyesini hezimetiyle baş başa bırakarak Tarpagnan'a doğru ilerledi. Önüne gelince de soluğunu tutarak durdu.

Ufak tefekti. Dudakları boyalıydı; buyurgan küçük yüzü ise daha şimdiden kabalığın dokunuşuyla bozulmuştu. İri yeşil gözlerinin insanı altüst eden ışıltısını, ara sıra beliren küçük, şeytani zalimlik pırıltıları lekeliyordu. Parıldayan akiklerle, tek söz etmeden karşısındaki yakışıklı esrarengiz adamı inceliyordu.

Nihayet "Pekala, ne bekliyorsun?" diye sordu yeşil bakışlarını başka yöne çevirerek. "Sen sormadan evvel yalvarmam mı gerekiyor?"

"Lanet olsun, haydi dans et onunla! Seni yemez!" dedi alaycı bir ses Gaskonyalının arkasından. Antoine, dönünce, kırmızı pantolon giymiş, çizmeleri çamur içinde, ona bakıp aptal aptal gülümseyen iki asker gördü. Subay eskisi onları tanımakta güçlük çekmedi. 107. Süvari Alayı'ndan iki tüfekçi er, kendisi gibi kayıp askerler...

"Vay, merhaba çocuklar" dedi şaşkınlık içinde. "Ne işiniz var burada?"

"Bizim mi, yurttaş?" diye sordu kırmızı boyun atkılı olanı, şişmiş suratındaki budala sırıtışı bozmadan. "Hi hi hi! Bizi buraya, bu çılgınlık yuvasına kuzenim Amélie la Gale getirdi. İlahi okumakla yetinmeyen yeşil gözlü kızıl. Onu size tanıtmama izin verin!"

Genç kız saçlarının arasından yan bir bakış atıp, hafifçe reverans yaptı. Sabık yüzbaşı karşılık olarak başını eğdi. "Tarpagnan" dedi. "Hanımlar için Antoine!"

"Vay canına! İşe bak!" diye bağırdı genç yosma, geriye doğru bir adım atıp kendini bir eliyle yelpazeleyerek. Sahiden de bir hoş olmuş görünüyordu. "Şu Antoine sen misin yoksa? Şu meşhur Antoine? Eğer öyleyse, tatlım, sen benim olamazsın. Sen sahipli bir mülksün. Caf'conc'a saygım var benim!" Antoine'ın bir şey anlayamadığını görünce ekledi: "Böyle aptal aptal bakma! Gabriella'yla kapışmak istemem; dostum o benim!"

"Nerede o?" diye atıldı Tarpagnan.

"Orada" dedi kız nereyi anlattığı muğlak bir el işaretiyle. "Dünden beri senden başka her şeyi unuttu! Yakışıklılığın ve hoşluğunla gözünü kör etmişsin. Bir yerlerimi yırttım... Biraz sakin olması gerektiğini anlatana kadar" diye ekledi kaba bir ağızla. Topuğunun üzerinde döndü ve kalçalarını sallayarak kalabalığın arasına karışıp gitti.

"Kuzen Amélie ünlü bir yatak ısıtıcısıdır" dedi süvari eri coşkuyla, "Ve Camgöz de meşhur bir genelev!"

"Ne yazık ki bizim kışladan çok uzak" diye ekledi onbaşı. "Yoksa burayı her gece tıka basa doldururduk!"

"İşte bu doğru," diye mırıldandı Tarpagnan. Birden McDavis'i gönderdiğine pişman olmuş, geriye nasıl döneceğinden endişelenmeye başlamıştı. "Babylon Kışlası'ndan buraya nasıl geldiniz?" diye sordu kırmızı suratlı askere.

"Atla," dedi asker kurumlanarak ve bıyık altından gülerek. "Teğmenin iğdiş edilmiş beygirini ödünç aldık. Buraya vardığımızda ahıra koyduk onu."

"Subaylarınıza ne oldu?"

İki asker birbirlerinin yüzüne şaşkın şaşkın bakarak sırıttı. "Subaylar mı?" diye sordu biri. "Ne subayları? Artık subay diye bir şey kaldı mı ki?" Antoine'ın yüzüne, ancak budalalara yöneltilecek abartılı bir şefkatle dikmişti gözlerini. "Belki de zavallı herif ne olup bittiğinin tam olarak farkında değil, Benoît" diye espri yaptı daha uzun olanı.

"Bütün generaller atlarından yuvarlandı anlayacağın, bayım" diye açıklamada bulundu öteki.

"Teğmen Arnaud Desétoiles'i tanıyor musunuz?" diye ısrar etti Antoine.

Eski askerler hafiften sertleşip yarım adım geriye çekildiler. Yüzlerinden şüphe ve korku karışımı bir ifade yansıyordu. "Önce söyle bakalım" dedi daha önce onbaşı olanı, "Desétoiles'in adını nereden biliyorsun?" Sesinin tonu değişmişti.

"Ordudan eski bir dostum... Birlikte subay olarak görev yaptık. 88. Alay'daydı; geçtiğimiz ay Luxembourg Sarayı'na takviye olarak gönderilen 107. Alay'a tayin edildi."

"Desétoiles, Versailles'a gitti" dedi onbaşı rahatsız olmuş bir biçimde.

"Bizse Le Havre'dan gelir gelmez Komün'e katıldık" dedi diğer asker, kinayeli bir biçimde gülerek. "Arada lanet olası ufak bir fark var, değil mi?"

Onbaşı, onu her açıdan inceleyerek Tarpagnan'ın etrafında dolandı. "Peki ya sen" diye sordu, "Sen ne haltlar çeviriyorsun; hangi taraftasın?"

"Biraz size benziyorum" dedi Tarpagnan. "Onur saf değiştirmiş gibi geldi bana."

"Yaşa!" diyerek gülümsedi onbaşı. "Öyleyse, orada öyle hava cereyanında bekleme!"

"Tabii ya!" diye destek verdi er. "Girişte uzun süre durursan, ön takımların iltihap kapar!"

Yaptığı espriden çok hoşlanan komikliği üzerinde olan herif, eliyle ağzını kapayarak kıkırdamaya başladı; ama daha kıdemli olan asker, sert bir bakışla onu susturdu. "Fazla ayrıntıya gerek yok!" dedi sertçe. "Madem ki hanımları selamlamak için buradayız, girelim hep birlikte bu hoş popolar butiğine."

"Önden buyur öyleyse yaşlı keçi, arkandayız!" diye haykıran zevzek er, dostunu arkadan hafif bir omuz vuruşuyla dans pistine doğru itti. Adam yolun ortasındaki Tarpagnan'a çarptı biraz. "Etrafta dikkat edilmesi gereken subay mubay yok artık, efendim" dedi, "Bu yüzden ayağınıza basabilirim şimdi!" İki Normandiyalı bir anda seyirci kalabalığının arasına dalıverdi.

Onların peşi sıra dumanlı salona giren Tarpagnan'ı bir sürpriz bekliyordu. Sağ tarafında, dans pistine ve etrafındaki masalara yukarıdan bakan bir balkona tırmanan dik bir merdiven vardı. Balkonun gösterişli tırabzanının üzerine yaslanmış olan kişi de Léon Chauvelot, namı diğer Yanlama'dan başkası değildi.

Pırıl pırıl beyaz bir gömlek ve kestane rengi bir yelek giymiş olan zorba, bıçağıyla el tırnaklarını temizliyordu. İki tarafında, yine şık giysiler içinde, kendisi gibi önde gelen başka iki pezevenk, Zuhaf Jaccal ve Çinko Yaka, yer alıyordu. Kendini iki adamın arasında sağlama almış bıçak üstadı,

parlak kırmızı ipek kravatının hanımlar üzerinde hoş bir etki bıraktığından emin görünüyor, bir gözüyle de geçim kapılarını takip ediyordu. Yüzündeki yara izine vuran ışık, adamın suratında kibirli bir gülümseme havası yaratıyordu; fakat dudaklarının kıvrımı ve Tarpagnan'a fırlattığı kara bakışlarda neşeden başka hiçbir şey yoktu. Sabık yüzbaşıya yolladığı, her anlama çekilebilecek selamdan, biraz sonra birbirlerini tekrar görecekleri açıkça belli oluyordu.

Tarpagnan devam etti; hareketleri öncekinden biraz daha gerginceydi ve Mirecourt'un uyarıları kafasında dönüp duruyordu. Pistin kenarı boyunca yürüdü. Başlarını arkaya atmış, şapkalarını karnaval havasında yan yatırmış 107. Alay'ın iki askeri, bir bacaklarını son derece beceriklice ve inanılmaz bir hızla ileri geri sallıyorlardı.

Birdenbire, balkonla dansçılar arasında gidip gelmekten yorulmuş kadınlı erkekli bir farandole* grubu Tarpagnan?a çarptı ve onu kasvetli düşüncelerinden kopardı. Uçuşan yeşil, kırmızı, leylak rengi ve sarı etekler... Bir çizgili, çiçekli, gölgeli desenli, hareli, soluk renkli kumaşlar cümbüşüyle iç içe geçmiş çapraz dokuma kumaştan ceketler, kabarık kollu gömlekler, dar pantolonlar... İnsandan bir süs kordonu, bir zincir... Hep birlikte gırtlaklardan çığ gibi kopan *Zim-laï-la* haykırışı ve yalpalayarak gidilen çardakların karanlığında aniden kaybolmadan evvel başlayan *la Gaudriole*...

Kanarya sarısı bir korsaj giymiş, sinirli, tiz sesli bir kadın, Tarpagnan'ın önünden çekildi ve sedire oturup kollarını çekik alınlı, kuru suratlı genç bir adamın omuzlarına koydu. Oluşan boşlukta Antoine, bir an için dans pistini boydan boya gördü.

* El ele tutuşarak oynanan bir Güney Fransa dansı. (ç. n.)

Pistin öteki ucunda, gülüşen diğer kızların arasında, başı dik, kolları çıplak, belini ve ince uzun bacaklarını rahat hareket ettirmesine izin veren uzun beyaz bir elbise giymiş, gülümseyerek kendisine bakan La Pucci'yi gördü. Amélie la Gale onu, hayalden gerçeğe dönüştürmek üzere, arkasından zarifçe itti. Açık bir pencereden giren temiz hava esintisi Tarpagnan'ın şakaklarını serinletti, tüm yüzünü okşadı ve paltosunun yakasının arasından kaydı gitti.

Güzel kadının tek bir bakışıyla Tarpagnan'ın yorgunluğundan eser kalmadı. Yaptığı yolculuğa değmişti.

Âşıklar Daima Yalnızdır

Gabriella birden tekrar güçlü hissetti kendini. Üzerindeki ağırlık uçup gitmişti. Arzuyla kabaran sinesinin derinliklerinden kalbinin vuruşlarını net bir biçimde hissediyordu. Bu vuruşlara kulak verdi büyülenmişçesine. Sonra aklı başından gitmiş hâlde, ürpertiler içinde, topuklarının etrafında kaynaşan fırfır köpüklerinin arasında yüzen zarif ayaklarıyla ona doğru yürüdü.

Alnı alev alev, ağzı kurumuş, özlem ateşiyle tükenmiş, neredeyse birbirine bitişik dansçı sıralarını güçlükle yararak yüzbaşısına koşuyordu. Onun önüne geldiğinde bir an durdu; onun yüzünü, kömür karası gözlerini, güven veren dinginliğini içmek istiyordu kana kana. Hasretle iç çekip muhteşem mahmur gözlerini ona doğrulttu. Sağ eli, adamın yanağını okşamak ister gibi havaya kalktı; sonra gelip onun geniş omzuna kondu. Belinin sol tarafından beyaz, deri bir çanta sarkıyordu.

Gözlerine inanamıyormuş gibi sallayıp duruyordu kafasını. "Ah, Tanrım!" diye haykırdı, "Gerçekten burada olduğuna inanamıyorum! Gelmeni ne kadar bekledim, bir bilsen!" Bir adım atıp yüzünü Tarpagnan'ın göğsüne gömdü. Elleriyle ensesini, saçlarını okşadı onun. Hafifçe mırıldanarak kulağının memesini dişlerinin arasında sıktı. Ardından tekrar

doğrulup ona doğru baktı. Gözleriyle öteyi beriyi taradı. "Benim için ne anlama geldiğini anlamamıştım. Senden haber alamayınca buna dayanamadım. Kimseyi görmek istemedim; migrenim var dedim... Sonunda canımı epey yakacaksın!"

Sanki şimdiden onun sevgilisi olmuştu. Daha doğrusu, onun kadını... Soluğu kesilmiş hâlde onun gözlerinin içine dikmişti gözlerini. "Öp beni, Tanrı aşkına! Öp, ağızlarımız, dudaklarımız karışsın birbirine!"

Onun doymak bilmez dudakları, sıcak nefesi, tükürüğünün tadı, Tarpagnan'ı sadece ikisinin olduğu bir âleme sürükledi. Kalbi deli gibi atıyordu. Kendilerini birbirlerinin dokunuşlarına bırakmışlardı tamamen. Bir tür ışınım yayıyorlardı, bedenlerinin füzyonunda zenginleştirilmiş. Bu gürültülü salonda, muhteşem bir sessizliğin ortasında, yalnız ikisi vardı. Başka hiç kimseyi görmüyordu gözleri.

Salonu dolanan ve her yanı kontrol eden iriyarı bir adam yaklaşıyordu onlara doğru. Dans pistindeki kızların hareketlerini, garsonların becerikli koşturmalarını izliyordu adam; evin fahişeleriyle geçirdiği kısa zamanları hesap ediyordu kafasında.

Domuzunkine benzer bakışları, tutkuyla birbirine kenetlenmiş Antoine ve Gabriella'ya takılınca, biraz durup kocaman kollarını göğsünün üzerinde kavuşturdu. Yüzünde anlamlı bir ifade yoktu; ama dudakları kıvrılmış, yanaklarında kan kırmızısı güller açmıştı. Devasa adamın beyninin bir köşesinde, bir kömür madeni galerisinin çöküşüne denk bir altüst oluş yaşanıyordu. Küçük gözleri ise tozu dumanı delmek üzere dikkatle hedefe kilitlenmişti.

Adamın adı Raoul Biloquet'ydi; ama çoğu kişi onu Marbuche olarak tanırdı. Eve ilgi çekmek üzere seçilmiş, güreşçi mayosu giyen bir panayır kuvvet cambazıydı. Kıyafetini tu-

tan tek omuz askısına bir menekşe demeti iliştirilmişti; ki bu, yine aynı Gabriella Pucci tarafından verilmişti kendisine.

Marbuche esnedi. Ortada esnenecek bir durum vardı! Bu onun için bir kaygı, bir şaşkınlık işaretiydi. Esneme, ona, tepki vermek için bir süre kazandırıyordu.

Onun sorunu, İtalyan'a olan tutkunluğuydu. Ne zaman belalı bir bölge şampiyonunun karşısına ringe çıksa, o ona her zaman teşvik edici sözler söylerdi. Koca fil, rüya görüyor olmayı diledi. Patronun kadını bir yabancının kollarında! İşte şimdi de herifin başını kendisininkine doğru çekiyor; dudakları aralanıyor... Vay anasını! Gözleri yanlış görmüyordu; bütün bunlar olup bitiyordu işte orada. Herif onun sırtını öpüyor, Gabriella'yı bir kendinden geçiş valsine savuruyordu. Dansçıların oluşturduğu kalabalık bu mükemmel çiftten etkilenmiş, onlar için açılmış ve onların dönüp duran birbirine karışmış bedenlerinin arkasından kapanmıştı.

İşte hâlâ oradaydılar. La Pucci'nin gözleri kapanmış, başı arkaya kaymıştı; uçuşan saçlarıyla gövdesini teslim etmişti genç kadın. Artık hiçbir şüphe kalmamıştı: Beklenmedik bir şeyler oluyordu. Tam gözlerinin önünde, daha önce görülmemiş bir felaket vuku buluyordu. Marbuche, gayri ihtiyari bir inilti koyuverdi. Kendini bir çocuk gibi korunmasız ve çaresiz hissediyordu. Devasa gövdesini hareket ettirip bulunduğu yerden ayrıldı.

Yolunu müşterilerin bilardo oynadıkları ve keyifle üç *sou*luk mat renkli puro tüttürdükleri başka bir odaya doğru çevirdi. Ceviz satıcılarıyla midye satan kadınlar, açık pencerelerden ticari faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Dışarıda herkes *J'ai un pied quid remue** şarkısı söylüyor gibiydi. Geçtiği

* Yerinde duramayan bir ayağım var. (ç. n.)

kapı eşiğinde, etrafında yeni bir farandole zinciri oluşmaya başlıyordu. İşçilerin âleminde coşku giderek artıyordu; ama kızıl gözlü Marbuche, önüne gelen her şeyi dağıtarak doğrudan bara yöneldi.

Adeta hücuma kalkan bir fil gibi, içki hazırlama işini kıskançlıkla kimseye bırakmayan Auxerreli Victor'un önüne vardı. Victor, yüzü çaprazlama yara izleriyle dolu bir hapishane kuşuydu. Eline aldığı bir kadehi ışığa doğru tuttu ve içine içki koymadan önce tek gözüyle içinden baktı. Ardından bakışlarını, bacakları pelteye dönmüş gibi bar taburesine çöken, nefes nefese kalmış Marbuche'a çevirdi. Panayır herkülü haykırdı: "Victor! Victor! Kuyumcu'ya haber vermeliyiz. Kadını raydan çıkmış!"

Tek gözlü adam, kapı aralığından uzaktaki dumanların içini yokladı. Dans pistinin ortasında, Antoine ile Gabriella, dünyanın geri kalanının varlığından bihaber vals yapıyorlardı. Auxerrelinin cam gözü haince pırıldadı; ama yine de açık ağzıyla orada öylece hareketsiz bekledi. Langust, resmi karısı, bardak kuruladığı barın diğer ucundan yanına geldi. Kumar salonlarının eski gülü, erkeğinin omuzlarının üzerinden baktı ve hemen bir durum muhasebesi yaparak yavaşça fısıldadı:

"Şuna da bakın! Caf'conc'un yediği ekmeği hak etmeyen biri olduğunu hep biliyordum!"

Hiç vakit kaybetmeden, onu harekete geçirmek için, adamının damarına basmaya girişti. "Ee, peki ne bekliyorsun? Kazana kömür at, Auxerreli! Bacaklarını hareket ettir biraz, hâlâ kan dolaşıyorsa onlarda! Gidip Edmond'a, kadınının onu boynuzladığını söyle. Eğer gelip durumu kendi gözleriyle görmezse, bize hayatta inanmaz."

Olamaz! Camgöz'ün müdavimleri arasında en yaygın tepki inanamazlıktı. Ourcq kıyılarının bütün haydutları ve

fahişeleri, ayaktakımı seçkinlerinin, yeraltı aristokrasisinin hayatını hangi yasaların yönettiğini bilirdi. Bıçkınlar sessizliğe bürünmüş, kızlar fısıltıyla kafa kafaya vermişti. Karşılarında dans eden Caf'conc'u acıyarak seyrediyorlardı. Zira çok iyi biliyorlardı ki beden ticaretinin gelir kapısı olduğu bu dünyada, onura yönelik herhangi bir hakaretin ölümcül sonuçları vardı.

"Fakat Trocard'la altın ve ipekten bir dünyaya sahipti!" diye iç geçirdi Rose adlı, şehir surlarının oradan, yirmi yaşında bir kız, fal taşı gibi açılmış gözlerle.

"Burada her şeye sahipti!" diye onayladı, zayıf, soluk sarı saçlı bir sokak kadını olan Julie.

"Bari para için yapıyor olsa bunu" diye fısıldadı bir üçüncüsü. Céleste adlı, değirmi sırtlı, sesi huysuzluk kokan, dişleri vahşi bir ifadeyle üst üste binmiş bir kadındı bu.

"O bunu aşk için yapıyor" dedi Amélie la Gale. "Aşk için, Céleste. Sen bunu anlayamazsın! Bu hesaba gelir bir şey değil... Bu daha çok karın bölgesinde güneş çarpmasına benzer."

İki iskemle ötede oturan sokak kadını Julie, omuzlarını silkti. "Aşk mı? Yerinden oynamadan bile yaparsın bunu. Bulaşık suyundan ve çürük etten başka bir şey değil!"

Rose fikrini kendine sakladı. Aklı başka bir yere gitmiş gibi hafif bir gülümseme vardı yüzünde. Elleri birbirini bulmuştu. Sinirli bir havada parmaklarını çıtırdatmaya başladı.

"Eğer şansın varsa" diye devam etti Céleste, "Aşk, kendine ait ev eşyan olması demektir. Yaşlı bir morukla bir yuva... Aile hayatı, vesaire..."

Amélie yoksulluk içinde geçen bir çocukluğun eseri solgun yüzünü, arkadaşlarınınkine yaklaştırdı. Gözlerini göğüslerinin, dantellerin ardına gizlenmiş tepeciklerine indirdi. "Aşk bir savaştır" dedi. "Yumuşak kuştüyü yataklardan

ibaret değildir. O hepimizin beklediği şeydir. Hem de hasretle... Ve o kapıyı çaldığında, onu içeriye almaktan kaçmayın! Ben, şahsen, dört gözle bekliyorum onu. Her gün bekliyorum!"

Rose acıyarak baktı ona, iki yıl daha kıdemli olmanın sağladığı yükseklikten. "Boşuna nefesini tüketme, hayatım. Aşkın geleceği meleceği yok. Sen bir orospudan başka bir şey değilsin."

Bu, duygudan uzak, buz gibi sözcükler herkesin ağzını kapattı. Kızların yüzlerinden bir melankoli gölgesi gelip geçti bir an. Hayatlarının rezil bilançosunun altında ezik, sessiz düşüncelerin içinde kayboldular ve her biri kendi yalnızlığına döndü.

Sıradan cümbüşçüler de yan gözle izliyorlardı olanları. Ne bir kaba şaka, ne de bir alay sözcüğü duyuluyordu müşterilerin arasından. Personel bile etkilenmişti oluşan atmosferden. Garsonlar masaların üzerindeki açık şişeleri bir araya getiriyorlardı. Hareketleri yavaştı. Uzuvları birden yorgunluktan işlemez hâle gelmişti sanki. Önkolları peçetelerle örtülü, bitkin bir biçimde balkonu tutan direklere dayanmışlardı. Zaman zaman mekanik bir hareketle tepsilerini siliyorlardı. Belli belirsiz kapanış saatini düşünüyorlardı; ondan sonra ortalığı süpürecek, çatı katında şiltelerini bulup yere serecek ve birkaç saat kütük gibi uyuyacaklardı.

Gürültü giderek azaldı. Herkese sirayet eden duygular, eğlence âleminin canına okudu; eğlence havası adım adım dağıldı. Dans eden çiftler bile, birer birer pisti terk ettiler. Salona sessizlik hâkim oldu. Tüm gözler dans pistinde, kırmızı-beyaz bir fırıldak gibi dönen Caf'conc'un elbisesi ile partnerinin hoş havası, sıkı omuzları ve genç kadını şuursuz, sürekli bir girdabın içinde, zarafetle sarmalamış bir kolaylıkla savuruşundaydı. İkilinin çekici saflığı ve içtenliği, kışkırtıcı

cesareti, bu ahlaktan uzak yeri mekân tutan en taş kalpli insanları bile bir anda büyülemişti.

Antoine ile Gabriella sonu gelmeyecekmiş gibi devam ediyordular valslerine. Müzik durduğunda bile dans etmeyi sürdürdüler, ta ki kendinden geçmiş hâlleri yavaş yavaş soğuyup da sönen bir köz gibi sona erene kadar. Kendilerini birden dans pistinin ortasında yüz yüze, yalnız ve toy bir hâlde buldular.

"Hiçbir fikrin yok" diye mırıldandı Caf'conc, "Şimdi yaptığımızın ne kadar ölümcül sonuçları olduğu hakkında." Gözlerini Antoine'dan ayıramıyordu; salona doğru dönmeye cesareti yoktu. Korkudan sararmış ve kaskatı kesilmişti Uykusuz bir gecenin ardından hislerini kaybetmiş gibiydi. "O kadar ki... Artık ölüm fermanımız imzalandı sayılır!" diye ekledi. Koşarak gelen ayak seslerini duyup da geri döndüğünde, güzel gözleri gözyaşlarıyla dolmuş Amélie la Gale'i gördü. "Mélie, ah Mélie, arkadaşım, kardeşim, ne yapacağım ben!" dedi.

"Bana sorma. Sen bittin."

Başlarının yukarısında, balkonu hızla geçen Auxerreli Victor'un güçlü adımlarının sesi duyuldu. Bunu merdivenlerden gelen ve bir gök gürültüsü andıran Marbuche'un koşuşturma patırtıları izledi.

"Kuyumcu'ya haber vermeye gidiyorlar" diye mırıldandı Gabriella.

"Bürosunda" dedi ona Amélie. "Tel, Yakışıklı Auguste, Aziz-Lago, Yağ Tulumu, hepsi yukarıda onun yanında... Bütün çete... Bu gece için bir iş planlıyorlar."

"Bu geceki işin lideri, Yakışıklı Auguste" diye onayladı Rose.

"Ve benim de gidip terli bir burjuvanın yatağını süslemem gerekiyor yine, onlar bu arada herifin kasasını boşaltırken," diye ekledi Amélie.

Céleste, sokak kadını Julie, kuş kafesinin tüm kızları, bir araya toplandılar. Kadınların gözlerinde heyecan pırıltıları vardı. Hepsi öğüt veriyorlardı.

"Git! Derhal terk et burayı, onlar hâlâ şaşkınlıklarını atamamışken."

"Hayır, hayır! Bu en kötüsü olur. Kalman çok daha iyi... Kal ve kendini savun!"

"Doğru söylüyor. Herifler kesinlikle seni bulur ve işte o zaman gerçek valsi görürsün, tam bir tekme-yumruk valsi!"

"Ya da suratına kezzap... En yeni ürün güzellik kremi!"

Amélie la Gale arkadaşının omuzlarını kavramış, gözlerinin içine bakarak onu silkeliyordu. Gabriella tamamen sessizliğe bürünmüştü. Amélie heyecan içinde bağırdı: "Uyan, Caf'conc! Toparla kendini! Dinle, hepimiz senin yanındayız. Kapı girişinde durur, yukarıdan gelenlerin sizi yakalamalarına engel oluruz."

"Bizimle gel, Mélie" diye fısıldadı arkadaşının kulağına Gabriella. "Bırak şu sokak hayatını. Bedenin sana ait olsun!"

"Çok geç!" Bu, Rose'un sesiydi.

"Çok geç" dedi teslimiyet içinde Amélie. "Yanlama ile Zuhaf Jaccal çıkmışlar bile dışarı. Koca bıçaklarıyla sizi bekliyorlar!"

Balkona bir göz atan Tarpagnan, Léon Chauvelot'yla sadık adamının geldiklerini gördü. "Sorun yok" dedi kısaca, sevgilisini kendisiyle birlikte gelmesi için elinden çekerek. "Nereden at bulacağımızı biliyorum. Kirişi kırabiliriz."

"Kesin havlamayı, sizi adi fahişeler!" diye bağırdı törpününkine benzer bir ses. "Bu kadar tatava yeter! Kaldırın kıçınızı ve işinizin başına dönün, haydi!"

"Dikkat edin, kızlar!" Céleste yerinden kıpırdamamıştı. "Dişi canavar geri geliyor! Hızla yüzerek!"

Gerçekten de insan dalgalarının arasından Langust'un kuru, yaşlı, edepsiz suratı yaklaşmaktaydı. Kocaman, hızlı adımlarla gelen küçük patron, önüne çıkan kızları yana ite-

rek, darbeler savurarak –kâh bir tokatla, elinin tersiyle vurduğu bir silleyle, kâh birinin kulaktozuna indirdiği bir yumrukla– yolunu temizledi ve ağır, hain elli bir sihirbaz gibi, kendine, iki aşığa giden bir patika açtı. Kadın, insanların zihinlerini heyecana teslim eden, sert sözcükler savurmaya başladı. Kötü, nefret dolu, dik bakışları La Pucci'ye adeta bir darbe gibi indi. Kadının ince dudaklarından tane tane, kurbağa ve yılanvari sözcükler yayılıyordu. Bunlar, kızların kulaklarında, kadın tellallarından kaçmaya dönük her hayali zehirleyen lanetlemeler olarak tıslıyordu. Acılık damlatıyor, korku aşılıyordu onların yüreklerine. Şöyle diyordu:

"Başını daha da belaya sokacak şeyler yapmak yerine, patronuna koş ve ondan af dile, İtalyan. Benim tavsiyem, gururu bir yana bırak. Efendine seni bağışlaması için yalvar. Adağını sun. Borcunu ödemek için uzun saatler boyunca fazla mesai yapacağını söyle. Sürekli... Şeyin kanayana kadar! Size gelince mösyö, hoş suratınız ve dişleriniz son derece düzgün; size buhar olup uçmanızı öneririm. Gecenin içinde, bir sabah çiyi kadar küçük bir damla halinde kaybolmanızı... Ta Amerika kıtasının içlerine, Orinoco ormanlarına, hiç kimsenin asla gitmeyeceği karanlık ve rutubetli bir mağaraya kadar... Yoksa ölürsünüz. Lime lime kesilerek... Bir kevgire dönersiniz. Hadım edilirsiniz. İçiniz samanla doldurulur. Aslına bakılırsa siz şimdiden bir hayaletsiniz zaten!"

"İşte şimdi saçmaladın. Ben canlıyım ve bunu kanıtlayabilirim" diye araya girdi Tarpagnan. Tabancasını çıkardı ve Gabriella'yı elinden tutarak öne doğru yürüdü; yaşlı cadıyı kaba bir biçimde iterek uzaklaştırdı yolundan. Önlerindeki kalabalık yarıldı. Ama daha onlar iki adım atmadan, balkonun ön tarafında Kuyumcu Edmond belirdi.

Altın Parmaklı Adam

Edmond Joseph Jules Marie Trocard, o sonradan görmelere özgü büyük adam havasına bürünmede, oldukça başarılıydı. Alnına dökülen ve kendisine sorarsanız, fiziksel çekiciliğine katkıda bulunan bir perçem, yüzünü daha da uzun gösteriyordu.

Balkonun önünde belirip de sesi tepelerinde çatırdadığında, aşağıdaki herkesin adeta kalp atışları durdu. Ölümlüler arasındaki düzeni yeniden kurmak üzere Pantheon'dan aşağıya inen Zeus'un görüntüsü ne kadar korku yaratırsa, onun ortaya çıkışı da o kadar korku yaratmıştı. Herkes kaygılı gözlerle ona bakıyordu.

Camgöz'ün elli yaşındaki patronu, sahibi, babalığı, efendisi, dokunulmazdı. Lakabı parmaklarını kaplayan çok sayıdaki altın yüzükten geliyordu. Sol kulak memesindeki elmas, son derece havalı saat kösteği, bir diyakozunki kadar etkileyici sesi, onun bir kadın canavarı, bir hafif kız tedarikçisi, büyük bir ruhla oynama ustası olarak ününün etkisini daha da artırıyordu.

Dönemin yeraltı dünyasının her aşamasından geçmişti; ama bir suçlu olarak yaptığı kariyeri ardında bırakmıştı. Bu günlerde kimsenin, onun topraklarına tecavüz etme riski yoktu. Karnı tok sırtı pek bir kodaman gibi davranıyordu. Takım

elbiselerini bir İngiliz terziye diktiriyordu. Sıra dışı enerjisi, amansız bakışları, yardımcılarını (suçlu aristokratlar, muhitin en kafası çalışan namussuzları) seçiş tarzı, onun nüfuzunun boyutlarına dair efsaneyi iyice dallanıp budaklandırıyordu: Söylendiğine göre etkisi siyaset dünyasına kadar uzanıyordu.

Bu yüzden insanların kafasının üzerinde gürleyen sesi, salondakilere otoritenin seslenişi olarak görünmüştü. Orospular balkonun altındaki gölgeliklere çekildiler; pezevenkler yeniden hareketlendiler. Bir meydan kavgasının başlayacağına hükmeden haydutlar, zorbalar, belalılar ve serseriler, kasları gergin, hazır duruma geçtiler. Mavi yakalı müşteriler, birden durumu kavrayarak kenara çekildiler; kimse kişisel onurla ilgili bir olaya karışma niyetinde değildi.

"Sevgili dostum" diye seslendi la Pucci'ye mekânın hükümdarı, "Bu kez büyük bir suç işledin, telafisi imkânsız bir aptallık yaptın. Her anlamda suçlusun. Sen nasıl, Trocard gibi bir adamı dostlarının önünde küçük düşürürsün? Bu affedilebilir bir şey değil."

Suratı zalimce ve düşünceli bir ifadeye bürünmüştü. Bir piskoposunkini andıran elleri balkon korkuluğunun üzerindeydi. İki yanında kurmaylarından ikisi dikiliyordu. Bunların biri, idaresi altındaki kadınlara gülümseyen Yakışıklı Auguste'tü. Diğeri, takma adı çiçek bozuğu yüzüne uygun olan Aziz-Lago'ydu; adamın vaftiz adı ise Lazare'dı. Zayıf, öksürüklü, hayal meyal tanıdık bir siluet de onlara katıldı: Antoine, Tel'i, Lévisse Sokağı'ndaki ufak tefek çilingiri tanıdı. Gözleri bir an karşılaştı. Tel, iki elini, sanki mevcut hava onu boğuyormuş gibi göğsüne bastırdı ve gözlerinden sel gibi yaşlar boşanarak uzun uzun geğirdi. Trocard sessizliği sağlamak için bir elini kaldırdı.

Sözlerine öylesine samimi bir havada başladı ve yumuşak sesi öylesine dürüstlük kokuyordu ki saf bir dinleyici onun

neşe saçan tatlılığına hemen kapılabilirdi. Bir elini, mağrur bir biçimde, kapıya ulaşacak bir geçit açmak üzere silahı hâlâ elinde olan Tarpagnan'a doğru uzattı.

"Kendinize gelin, mösyö" dedi, "Ve emin olun, çatımın altında bir Paris Komünü kahramanının kanını dökmeyi asla istemem." Kuyumcu bir an durup parmaklarını şıkırdattı. Birdenbire gölgelerin içinden yerden biter gibi çıkan her türden bir sürü serseri, tehditkâr bir biçimde Tarpagnan'ın etrafını sardı. Tarpagnan, sırtını bir direğe dayayarak, tabancasının hafif bir hareketiyle onları ciddi bir uzaklıkta tuttu. Caf'conc'un nefesinin sesini işitti. Genç kadının bir eli kalbinin üzerindeydi.

"Gördüğünüz gibi, sevgili yüzbaşım" diye devam etti etraftaki her şeyin patronu, alaylı bir gülüşle, "Benim atlı şövalyelerim o kadar çok ki silahını kullansan bile onlarla başa çıkamazsın."

Gözleriyle etrafı tarayan Tarpagnan şansını hesaplıyordu. Doğruyu söylemek gerekirse, durum pek parlak görünmüyordu. Kapı ile arasında kararlı gözlerle bakan en azından yarım düzine bıçaklı herif vardı. Arkasında, kalabalığın önünde, suratları yara izi dolu, boğum boğum kaslı diğer katiller, sinirli, kötü niyetli, işin sonunu getirmeye ve bıçaklarıyla onu delik deşik etmeye son derece hevesli olduklarını gösteren tavırlarla yerlerinde kıpırdanıyorlardı. Tarpagnan tabancasını yavaşça, namlusunun ucu Kuyumcu'yu göstene kadar kaldırdı.

"Ama sizi vurabilirim, bu işe bir son verin" dedi sükûnet içinde.

"Haydi, haydi, beyefendi" diye karşılık verdi diğeri, aynı oranda sakin görünen bir edayla, "Soğukkanlılığımızı korumalıyız! Siz elbette soğukkanlı bir katil değilsiniz. Neden şu silahı indirerek gelip benimle konuşmayı denemiyorsunuz?"

"Gitme" diye fısıldadı Gabriella hemen. "Seni sırtından bıçaklayacak."

"Sakın dediğini yapma, bu bir tuzak," dedi aynı anda Amélie la Gale'in ince sesi.

Trocard'ın gözleri aşağıdaki âşıklara dikilmişti. "Bu şekilde bir yere varamayız" dedi kararlı bir sesle. "Ve sabrımın da bir sonu var."

Haydudun amansız bakışlarında, hızla yaklaşan kötü sonunu okuyabiliyordu Antoine. Tek bildiği, bir an önce bu korkunç adamın kafasını karıştıracak bir şeyler bulmak zorunda olduğuydu. Eğer zayıf bir noktası varsa, bu da kibri olabilirdi adamın. Kaçış yolu tıkanan Gaskonyalının cüretkâr ruhu, ona onurlu bir biçimde savaşmasını söylüyordu büyük aşkı için. Düşmanın üzerine atılmasını... Kanı beynine hücum etmişti, her kavgaya tutuşma öncesinde olduğu gibi.

"Gabriella Pucci'yi seviyorum!" diye bağırdı rakibinin suratına doğru. "Ve en azından bu konuda yapabileceğiniz hiçbir şey yok!"

Para babası, subayın bu noktadan vuracağını ummamıştı. "Benim duygularım üzerine tahmin yürütmek sana kalmamış" diye kaçamak bir karşılık verdi. Ardından, bu tarzının kesinlikle müşterileri yanlış yönlendireceğini anlayarak, ustaca bir manevraya girişti. Herkesçe malum konumuna rağmen, sorunlarını dostlarının önünde tartışmaktan kaçınmayan, lütufkâr, nazik, dürüst bir adam rolüne bürünerek, çok incinmiş havası takındı. Yaralı bir gülümseyişle Caf'conc'a dönerek titrek bir sesle sordu:

"Demek artık beni sevmiyorsun ha, canım?"

Gabriella ona doğru baktı; kocaman gözleri yaşlarla doldu. Sesinde ürküntü ve yalvarış vardı.

"Bağışla beni, Edmond; bırak bu aşağılık oyunu. Değer verdiğimiz her şey adına, birlikte paylaştığımız günler adına

kabul et, başka birini seviyorum ben! Serbest bırak beni! Kafesin kapısını aç!"

"Demek kafes ha, tatlım? Marais'daki kocaman bir konakta sana hediye ettiğim küçük kuluçka sepetinden böyle söz ediyorsun ha? Utan! Bunu hazmetmek biraz zor, car car öten minik kuşum benim! Cömertliğimi unutmakta çok hızlı davranmıyor musun, benim küçük elmasa doymazım! Etrafına bak, Gabriella! Senin yerinde olmak isteyen birçok insan var, biliyorsun!" Destek arar gibi Tarpagnan'a baktı. "On iki odalı mücevher kutusu, mösyö! 18'inde yılda otuz bin franklık bir çılgınlık. Mobilya ve ev eşyaları buna dahil değil elbette."

"Hepsini geri al! Hiçbir şey istemiyorum kendim için!" diye haykırdı Caf'conc'. Daha fazla bir şey söyleyemeyerek gözyaşlarına boğuldu ve Tarpagnan'a doğru atıldı. Antoine yine Trocard'a bakıp seslendi:

"Eğer ona bu kadar tutkunsanız gelip onu alın. Kurallara göre dövüşün. Daha iyiyseniz, kızı alır gidersiniz!"

"Bir düellodan mı söz ediyorsunuz, mösyö? Bu oldukça eski moda değil mi?"

"Silahları seçme hakkını size veriyorum."

"Siz kim olduğunuzu sanıyorsunuz, Gaskonyalı? Benim mekânımda bulunuyorsunuz ve bana hiçbir şey dayatamazsınız. Seçme veya seçmeme hakkı olan siz değilsiniz. Silahınızı indireceksiniz ve ben de size ne yapacağıma karar vereceğim."

Antoine'ın kanı beynine sıçradı ve artık kendini tutamadı. "Lanet olsun!" diye bağırdı, "Tanıdığın en beter adam, belan olacağım senin, seni açgözlü köpekbalığı, gaganı yamultacağım senin!" Gemilerini yakmıştı artık; damarlarına yayılan kavga keyfi ferahlatmıştı içini. Göğsüne sımsıkı yapışmış Caf'conc'u bedeninden söktü ve zemini boydan boya ko-

şarak geçip merdivenlere yöneldi. Kulağının dibinden bir bıçak ıslık çaldı; en yakındaki iki serseriyi korkutmak için iki el ateş edip birini kolundan vurdu. Yolu açılınca, merdivenleri dörder dörder tırmandı.

Daha yarı yola varmadan çok sayıda el tarafından kuşatıldı. Ceketiyle gömleği paramparça oldu; tabancası elinden uçup gitti ve bedenini yarım düzine bıçak darbesi çizdi. Serseri güruhu onu, darbe sağanağı altında, yüzükoyun merdivenlere aşağı sürükledi ve her tarafına tekmeler yağdırmaya başladı. Fakat Kuyumcu köpeklerini bir el hareketiyle durdurup sahte bir acıma havası verdiği sesiyle Tarpagnan'a seslendi:

"Bütün bunların bizi nereye götürdüğünü görüyorsunuz, yüzbaşı."

Akşam bir kâbusa dönüşmüştü. Amélie la Gale yüzünü ellerinin arasına gizlemişti. Ufak tefek bir kadın tellalı yaklaştı yanına; adamın çirkin, sansara benzer bir suratı, birbirine yakın gözleri, kırmızı bir boyunbağı ve yüksek ökçeli ayakkabıları vardı. Vantrilok adıyla bilinen herif, aniden, bir çizme kalıbı gibi dimdik, kıza iki tokat aşk etti; kız afalladı. "Bu hesabın bir kısmı" dedi aşağılık adam. "Sopanın geriye kalanını daha sonra yiyeceksin." Sadece dişlerinin arasından bir şeyler mırıldanan Céleste'nin önünde durdu. Adamın boş bakışları kızın üzerinde dolandı bir süre; sonra parıldayan bir bıçak gelip hafifçe genç kadının yanağına dayandı. "Bu gece şanslısın" diye gıcırdattı dişlerini serseri, "Ama gelecek sefere seni damgalayacağım."

Camgöz'de asayiş yeniden sağlanmıştı. İnsanlar ve ortalık, şiddetin göz korkutuculuğu sayesinde eski hâline dönmüştü. Yukarıdan gelen sesin istekleri emir demekti:

"Kızı buraya getirin."

Kollarında derman kalmamış, benzi bir oyuncak bebeğinki gibi muma dönmüş vaziyette iki bıçkın tarafından sü-

rüklenerek yukarıya taşınan La Pucci'ye, Kuyumcu'nun ayaklarının dibinde zorla diz çöktürüldü. Gözyaşları yanaklarından yağmur gibi yuvarlanırken adama Tarpagnan'ın canını bağışlaması için yalvarıyordu genç kadın. Tarpagnan dizlerini hırpalanmış böbreklerine dayayan, iki haşin sesli, kara kaşlı zorba tarafından, yüzü merdiven basamağının döşeme tahtasına bastırılmış, bir eli arkaya kıvrılmış hâlde zapt edilmişti. Suratı acıyla buruşmuştu. On sekiz yaşında bir delikanlı, çeteye henüz katılmış bir genç adam, bembeyaz elleri ve yüzüne dökülmüş zülfüyle bir dans salonu Adonis'i, gelip çamurlu ayağını yerde yatan Antoine'ın yanağına dayadı. Sırıtarak etrafına bakındı; canı isterse Tarpagnan'ın yüzünde tepinebileceğini anlatmak istiyordu.

"Canını yakma onun, Squirrel, yalvarırım!" diye haykırdı Gabriella. Sonra Trocard'a dönerek kendini tamamen alçaltacacak biçimde yakarmaya başladı: "İstediğin her şeyi yapacağım, Edmond! Bedenimi satıp ahmaklığımın faturasını ödeyeceğim!" Yalvaran ellerini adama doğru uzatmıştı.

Kuyumcu bu teslimiyet ifadesine herhangi bir yanıt vermedi. Gizemli bir sessizliğe bürünmüştü. İçin için keyifleniyordu. Gülümsedi. Merdivenin ilk basamağına yaklaştı ve yüzbaşının revolverini yerden aldı. Topunu döndürdü ve kurşun yuvalarını kontrol etti.

"Hâlâ üç mermi var" dedi donuk bir sesle; rakibine havalı, alaycı, ama niyetini kendine saklayan bir bakış fırlattı. "Merak ediyorum, Bay Tarpagnan, sizinki ne tür bir delilik?" diye devam etti. "Ve bu çılgın düşünce nasıl kendinizi böylesine umarsızca ortaya savurmanıza yol açabildi?"

Koca bir kedinin zarafetiyle arkasını döndü ve yere kapanmış, omurgası hıçkırıklarla kalkıp inen kadın bedenine doğru yöneldi. Gabriella'nın karmakarışık yelesine baktı ve biraz yumuşamış bir havada, tabancanın ucuyla saç lüleleri-

ni araladı. Genç kadının ensesindeki süt gibi izi ortaya çıkardı; mavi çelikten namlu, yumuşacık saçları belli belirsiz okşadı.

"Ey güzel" dedi acı bir sesle. "Vefasız güzel! Uçarı, hain güzel!"

Gabriella kafasını kaldırıp baktı. Gözyaşlarının sicim gibi aktığı yüzünü işkencecisine çevirdi. Dudakları istemsiz bir seğirmeyle aralandı. Alnını yıkayan tuhaf bir ışık, yüzünü merhamet uyandıran bir biçimde aydınlatıyordu.

"Hiç o küçük hilekârlık repertuarını üzerimde denemeye kalkma" dedi Trocard. "O güzel yüz hatlarından artık hoşlanmıyorum, sevgili küçüğüm" diye devam etti, ani bir dürüstlük nöbetiyle. "Seni tutkuyla seviyordum, biliyorsun. Sana olan ateşli aşkım, günlük iğrenç işlerden kaçarak saklandığım tek sığınağımdı benim. Lider girişimci konumumun beni ittiği lanet çıkarcı tarza iyice gömüldükçe, senin dik başlı güzelliğine tamamen bağımlı hâle geldim. Senin şarkılarını dinlerken her türlü karanlığı unutuyordum. Senin güzelliğini, benim huzursuz uykumu dert eden hareketsiz, baygın gözlerini seyrederdim. Bütün o dökülen kanlar, tüm o günahlar... Seni sevmek, sanki yeniden doğmak gibiydi! Gülüşüne âşıktım, dişlerinin zulmüne! Şimdi, bu gece sana baktığımda, hepsi ikiyüzlülük olarak görünüyor gözüme; her şey bir yalandan ibaretmiş. Ve mademki beni sevmeyi beceremiyorsun, belki en azından nefret etmeni sağlayabiliriz onun yerine."

Topuğunun üzerinde döndü ve anında bir despota, küçük duyguların üzerinde birine dönüştü. Hizmetkârlarına doğru baktı ve parmağını üç kez şıklatarak tüm meseleyi halletti. Ağzından iğrenç sözcükler dökülürken gözleri de alev alev yanıyordu.

"Aziz-Lago! Sincap! Yakışıklı Auguste! Onu alıp Saint-Denis'e, Clichy'ye, Saint-Ouen'e, canınız nereye isterse götü-

rün. Ben yerini bilmek istemiyorum, asla. Karanlık odada fultaym mesaiye tabi tutun! Elli yarak çalışsın bağırsaklarında her gün, hayati organlarında elli frengi yarası açılsın! Erkeklerin ağırlığı altında kendinden geçsin! Ve her gün dövün onu, sabah olduğunda!"

"Güven bana, patron" diye söz verdi Aziz-Lago, "Her sabah, ilk ışıkla, kıçını kamçılayacağım onun."

Vahşi bir hayvan çığlığı herkesin dönüp bakmasına neden oldu. Kaçmak için umutsuzca çırpınan İtalyan'ı güçlükle zapt eden pezevenkler durakladı. Gaskonyalı, doğaüstü bir çabayla, onu merdivenlere yapıştıran iki adamı fırlatıp atmayı becermişti. Doğrulup ayağa kalktı. Yara bere içindeki yanakları ateşten çıkmış gibi kırmızıydı. Trocard'a doğru iki adım attı.

"Şu büyük cesaretinden biraz da bize göster, Trocard" diye haykırdı, "Ve öldür beni herkesin önünde!" Öfke ve acı, sesini vahşileştirmişti. Haddinden fazla zorlanan bedeni sinirden zangır zangır titriyordu. Dişleri birbirine kenetlenmiş, boyun damarları mavi mavi şişmişti. İşkencecisi ve hasmı, sabık yüzbaşıyı olduğu yerde tutmak üzere, onun kendi silahının horozunu kaldırdı. İki adam nefret dolu tehditkâr bakışlarla birbirini süzdü. "Doğru olanı yap! En azından bu işkenceye bir son vermiş oluruz" diye bağırdı Tarpagnan tekrar.

"Sana bir şey yapacağım yok yüzbaşı ya da her ne haltsan!" diye çemkirdi Trocard. Sonra, "Her şey tekrar düzene giriyor" diye ekledi daha sakin bir şekilde. "Bir zamanlar dostum olan Bayan Pucci, bir kez daha korumam altına giriyor. Kendisi, acil davetimi kabul ederek, hayatını bana emanet etmiş bulunuyor. Onu, ondan, kendi tarzıma uygun biçimde alıyor, kabul ediyorum. Ondan istediğim gibi yararlanma hakkına sahip oluyorum. Ve ona söz veriyorum ki bu binadayken senin başına herhangi bir bela gelmeyecek."

Aziz-Lago ve Yakışıklı Auguste, yarı baygın Gabriella'yı, bir şilte insan olarak kaderine doğru sürüklemeye devam ettiler. Genç kadın başını çevirerek Trocard'a yürek parçalayan bir bakış fırlattı. "Edmond," diye yalvardı, gözlerini Tarpagnan'a doğru çevirerek, "Onu koruyacağına söz verir misin bana?"

Kuyumcu'nun yüzünde kırgın bir gülümseme belirmişti. "Hızla tüyüp derin sulardan sakınırsa, çok sağlıklı bir herif o, belki hayatta kalır. Serbestsin, Bay Komüncü!"

Tarpagnan kulaklarına inanamıyordu. "Gidebilir miyim?" diye sordu şaşkınlık içinde.

"Geldiğin gibi git! Malımı geri aldım. Nereden geldiysen oraya dön."

"Cehennemde olacağım."

"İşte tam sana göre bir yer."

Bide Şövalyeleri

"Dosdoğru git! Yanlış yöne gitme ihtimalin yok."

Daha henüz bırakmışlardı onu; gecenin karanlık denizine geri fırlatmışlardı. Dört çift elin savurmasıyla avlunun orta yerine, yerde yatan sarhoşların arasına yuvarlanmıştı.

"Dümdüz git!" diye tekrar etti çakalların biri. "Tez elden cehennemi boylamak için en iyi yol bu!"

"Sinçap doğru bir noktaya temas etti," diye onu onayladı elinde bıçak olan bir başka tip. "Çinko Yaka, doğrudan kalbe çalışır. Hedefi de hiç şaşırmaz!"

"Şahsen, ben olsam sola sapardım," diye lafa girdi üçüncü bir herif, alaycı bir ses tonuyla.

"Kes şunu, İkiye Böl!" dedi birinci adam. "Sola giderse, bir cesetten başka bir şey olmaz! Bak, Yanlama bir parça eski kırmızı için çıldırır, mösyö! Kan gördü mü deliye döner ve ardından ne yapacağını kimse bilemez."

Soğuk zeminin üzerinde bitkin bir hayvan gibi yatan Tarpagnan, bu şefkat dolu heriflerin, geleceği hakkındaki tartışmasını dinliyordu. Bu pislikler onu herkesin kullanımına açık bir temizlik bezine dönüşeceği kaderine doğru sürüklerlerken Gabriella'nın yüzünde beliren dehşet ifadesi hiç aklından çıkmıyordu. Kendi kaderinin daha iyi olacağı da şüpheli görünüyordu.

"Sola doğru gitmemesi gerek" diye görüş belirtti Sincap.

"Bu kadar pislik yeter. Ona içecek bir yudum bir şey ver, Koltuk Derisi, sonra da gidip kendini başka yerde bıçaklatsın."

Koltuk Derisi olarak hitap edilen hayvan, hiçbir şey demeden Tarpagnan'ın dudaklarının arasına bir cep şişesi dayadı. Antoine, dibine kadar içti. Zayıf, mayhoş şarap, herhalde fıçının dibinden alınmaydı; boğazını kum parçaları kapladı.

"Daha önce paçayı sıyırdın" dedi herif şişesinin tıpasını yeniden takarken. "Bakalım şimdi de postu kurtarabilecek misin?"

"Evet ya" diye ekledi İkiye Böl, "Gecenin kör karanlığında seni bekleyen katiller var. Onlardan kaçamazsın!"

"Ayağa kalk ve yaylan!"

Onu ayakları üzerine doğrultup karanlığa doğru ittiler. Giderek daha yüksek sesle sövüp sayıyorlardı.

"Bak bakalım iğne yemek ne kadar acı veriyormuş!"

"Hoooo! Haaaa! Dırra dırra! Haydiii!"

Muhabbet tellalları avcı çığlıkları atmaya başlamışlardı.

"Yakala! yakala!"

"Yayılın, yayılın!"

"İyice koklayın!"

"Tut! Tut! Tut!"

Sincap, giysisinin altından bir tabanca çıkardı ve havaya ateş ederek avı başlattı. Hızla ileri fırlayan Tarpagnan kendini bir anda, bir çalılığın içine yuvarlanmadan evvel sendeleye sendeleye şişelerini boşaltan âlemcilerin arasında buldu. Koşmaya başladı, her an bir çalının ardından çıkacak bir suikastçıyı bekleyerek. Arkasındaki gürültü devam ediyordu; hayvan gibi uluyorlar, bahse giriyorlardı:

"Yaban tavşanına on frank!"

"Yanlama'ya elli!"

"Her şeyimi Jaccal'a oynuyorum!"

Tarpagnan onların görüş menzili dışına çıkana kadar durmaksızın koştu. Ona rahat bir ölüm dileyen adamlar, alaylı gülüşmelerle meyhanenin kapısını kapadılar. Kaçak, duvarın dışındaki alanda duruyordu. İçeriden kulaklarına boğuk çığlıklar ulaştı; hemen ardından da müzik yeniden başladı. Eğlence kaldığı yerden devam ediyordu. Keman nağmeleri geliyordu derinden. Etrafta hiç kimse yoktu. Tarpagnan öylece duruyor, duyuları geceye uyum sağlarken, durumu kavramaya çalışıyordu.

Hayatta kalmaya yönelik şiddetli arzusuna, onu takatsiz bırakan kötümserlik duygusu eşlik ediyordu. Bir caniler çetesini, hem de onların bölgesinde atlatabileceğini nasıl düşünebilmişti? Etrafına bakındı, imkânsız görünen ahırlara ulaşma fikrini bir tarafa bıraktı. Askerlerin atını alması mümkün değildi. Tek çarenin geriye gidip kilitli kapıyı geçmek ve tekne çekme yoluna ulaşmak olduğu sonucuna vardı.

Bunu yapabilirim, dedi kendi kendine. Paris'i ve ülkenin kaderinin orada şekillendirildiğini düşündü. Yeni dostları geldi gözlerinin önüne. Oluşturulan yurtsever alayları... Onu bekleyen devrim...

Bunu yapabilirim, diye tekrarladı. Sanki aşk hayatında uğradığı hüsranın üzerine bir çizgi çekmeye çalışır gibi, kendini başka düşüncelere vuruyordu: Eğer Paris'e sağ salim dönmeyi becerirse, barikatlara çıkıp değersiz yaşamını tehdit altındaki kardeşliğin savunulmasına adayacaktı... Komüncülerle aynı barut dumanını solumaya!

Ayağı taş çeşmenin kenarına değdi. Eğilerek ellerini uzattı ve yüzüne biraz soğuk su çarptı. Tam o sırada, bastırmaya çalıştığı öksürüğünden, hemen yakında bir adam olduğunu fark etti. Doğruldu. Çimenleri hışırdatarak hızla yaklaşan ayak sesleri işitti ve av köpekleri tarafından umarsızca köşe-

ye sıkıştırılmış, ama hayatını sonuna kadar korumaya azimli bir tilki gibi hissetti kendini.

Gölge ona doğru geldi. Karanlığın içinden tanıdık bir ses fısıldadı.

"Pısst! Hey, panikleme! Benim, evlat!"

Gaskonyalı gevşedi ve rahatlayarak gülümsedi. Çilingir Tel'in benzeri olmayan sesini tabii ki tanımıştı. "Lévisse Sokağı!" diye mırıldandı. "Yaklaş ve kendini tanıt! Az daha kelleni uçuracaktım!" Emile Roussel son birkaç adımlık mesafeyi de kapattı. "Kesip doğrama enerjini başkalarına sakla, yüzbaşı yurttaş!" diye karşılık verdi törpü sesiyle. "Arabaların konduğu yerden kesinlikle uzak dur," diye homurdandı. "Heriflerin çoğunun seni beklediği yer orası... En iyisi kanal boyunca gitmen... Sisin içinden yürümeye dikkat et. Ben etrafta dolaşanların dikkatini çekip buraya yönelmelerini sağlamaya çalışacağım..."

Ufak tefek akciğer hastası, bunları söyler söylemez, birden ortalığı, Tarpagnan'ı yerinden korkuyla sıçratan bir biçimde, çığlığa ve haykırışa boğdu. Boğazlanıyormuş gibi sesler çıkarıyor, alçıtaşı dolu nefes borusunun olanca gücüyle viyaklayarak yardım istiyordu. Bağıra çağıra, avı çardakların yanında gördüğünü haykırıyordu.

"Sen aklını mı kaçırdın?" diye tısladı Antoine.

"Hayır, dostum, güven bana! Alet çantamdaki maymuncuktan daha fazlası var bende."

Tarpagnan'ın önüne dört ayak vaziyette eğildi. "Yapıştır burnuma bir tane, yüzbaşı!" diye direktif verdi. "Kanat onu! Haydi, yap şunu! Havucun üstüne şöyle koca bir sille! Çabuk! İsa Mesih, ne bekliyorsun! Şöyle bir tarafımın kanaması lazım! Saniyelerimiz sayılı!"

Tarpagnan hâlâ kuşku içindeydi. "Bu riske neden giriyorsun?"

"Sana insanlık onuru konusunda bir fikir daha vermek için" diye yanıtladı meskene tecavüz uzmanı. "18 Mart'ın hatırasına, eğer ille de bilmen gerekiyorsa." Karakteristik yüz ifadesiyle ağzını burnuna dayadı ve devam etti: "Çünkü sen, bir barikatta, bir kuyunun dibinde olduğundan daha yararlı olursun. Çünkü sen, bana, bir suçlu olarak yaşamayı bırakıp Louise Michel'e katılma şansı verdin." Sonra, Tarpagnan ona vurup vurmama konusunda hâlâ tereddüt gösterince, ısrarcı bir aceleyle ekledi: "Çabuk ol! Buraya varmaları yüz yıl sürmez. Koşan ayak seslerini duyuyorum bile! Acele et, git, beni tepeleyip yeşilliklerin arasından uzaklaştığını söylerim..."

Ufak tefek veremlinin burnunda, sıkı bir ayakkabı üstü patladı. Kurbanın mukoza zarı çatladı, üst dudağı yarıldı ve diş etleri bir kan selinde yıkandı.

"Vovvv! Lanet olsun!" diye inledi çilingir tüm samimiyetiyle. "Nasıl yemek yiyeceğim? En azından iki ön dişim gitti! Çok sağ ol, yüzbaşı dostum!"

Tarpagnan karanlığın içine dalarak çite doğru yöneldi ve bir zıplayışta onu aştı. Arkasından, yardım çağırmaya devam eden, öksüren, hem de boğuluyormuş gibi, derin mağaralardan gelen bir sesle öksüren Emile'in sesi geliyordu.

Gaskonyalı ne tarafa doğru gittiğini anlamaya çalışıyordu; ama sanki gözünün önünde bir şişe dibi varmış gibi bulanık görüyordu etrafı. Koştu, durdu, dinledi, tekrar koştu, uğursuz sessizliğe kulak verdi. Bu sırada, kendinden geçmiş bir işçiye ait demir uçlu bir değnek buldu yerde. Bu, anında bir silaha dönüşebilen sopayı görünce, gri gözlü noterin *makhilas*ını geride, Mirecourt'un dairesinde bıraktığına pişman oldu.

Hitzá Hitz!

Ömrü kısa süren zavallı Jeanne'ın –işkence edilmiş, iç organları boşaltılmış, hakarete uğramış Jeanne'ın– görüntüsü

canlandı zihninde aniden. İçinde bulunduğu heyecanlı durumun uyardığı hayal gücü, başka bir sahneyi, Gabriella Pucci'nin yatağından altı *sou*luk haz tayınlarını almak için sıraya girmiş bekleşen bir grup herifi, sonu gelmez bir çıplak ayaklı, berbat dişli, beli bükük adamlar dizisini de taşıdı gözlerinin önüne. Ölmüş Jeanne ve orospu Gabriella Pucci... İki kadının bedenleri... İkisi de dehşet verici bir biçimde kirletilmiş... Müthiş bir tiksinti duygusu kapladı içini. Midesi bir iğrenmeyle burkuldu; durdu. Ağzına acı sular gelmişti; öğürerek boşalttı ağzındaki safra ve köpüğü çimlerin üzerine.

Eleri dizlerinin üzerinde öne doğru eğilmiş zorlanarak kusar, bir yandan da nefes almaya çalışırken Charles Bassicouessé'un gri gözlerini gördü; arkasından okunan lanetleri işitti. Antoine'ı, tam mutluluğa yaklaşmışken onu çirkefe batırmakla suçlayan o aynı küfürbazın sesini... O bildik eski bedduayı...

Sallana sallana koşmayı sürdürdü. Ourcq'a yaklaştığında etrafını sis sardı. Bata çıka koşarken, berelenen, ama piston gibi inip çıkmaya devam eden bacaklarının acısını hissetmeksizin, şakaklarına aşağı sızan kanı fark etmeksizin, eli önde, karanlıkta hayaleti andıran çalı ve böğürtlenleri iterek aralıyordu. Elleri kesik ve sıyrıklar içinde, giysileri parça parça, sırtına her an bir hançer darbesinin inebileceğinin tamamen farkında, bir çılgın gibi körlemesine koşuyordu. Hızlı hızlı soluyor, nefesi bazen kesilecek gibi oluyordu. Engelleri mucize eseri aşıyordu. Koşusu çakıl seslerini duyup da karanlık suya yaklaştığını anlayana dek sürdü. Kanal! Tesfiye havuzunun üzerindeki yaya köprüsünü kaçırmamalıydı. Dikkatli gözlerle taradığı karanlık, sütlü bir hâl almıştı burada; saçları bu sütlü maddeden ve terden ıslaktı. Sis çok yoğundu. Öylece durdu.

Neredeydi? Katiller bu ardı bilinmez perdenin neresinden fırlayacaklardı? Hiçbir şey duyamıyordu. Gerilim için-

de, yaşadığı suçluluk duygusunun ve büyük sıkıntının ürettiği, kötü görüntüler musallat oldu beynine yine. Elli adam daha koca, kırmızı elleri, siyahlaşmış tırnaklarıyla sırasını beklerken, La Pucci'nin o olağanüstü güzellikteki bedenini, tüm gün çalışma ve fazla mesai boyunca, seferi altı *sou*dan hayvanca kirleten, çirkin, hastalıklı adamların –ağzı salyalı geri zekâlılar, pis sarhoşlar, solgun kıçlarında oturak izleriyle rezil kokulu ihtiyar aptalların– akıl almaz iğrençlikteki sonu gelmez resmigeçidine dair son derece korkunç, abartılı fanteziler üretiyordu beyni art arda. Ağızlarının suyu akan, onu kaldırıp indiren, eğip büken, ter ve yapışkan sıvılarla kaplayarak giderek ne olduğu belirsiz bir nesneye dönüştüren adi herifler; ki o parlak güzellik sonsuza dek... Tanrım!

Tarpagnan elinde olmaksızın derin bir inilti kopardı. Geberteceğim bu piçleri, dedi kendi kendine. Öldüreceğim hepsini. Ölümden korkum yok, kesinlikle. Bu durumda ölüm bir kurtuluş demekti. Ayakları tekne çekme yolunun çakıllarını hışırdattı. İçinden yükselen çılgınca bir hisle sisin içine haykırdı: "Buradayım! Haydi gelin ve karşıma çıkın!"

Adamlar havuzun orada bekliyorlardı. Oraya doğru ilerleyen Tarpagnan'ın gözüne, bir fenerin solgun ışığının vurduğu üç bulanık siluet çarptı. Havada asılı sisin griliğine gömülmüş, belli belirsiz, gerçekdışı üç kara gölge... Sanki rüya gibi...

Hâlâ oradaydılar, sadece on metre uzakta... Etrafı yoklayarak, otlara vurarak onu arıyordular.

"Onun sesini duydum diyorum size" diye dert anlatmaya çalışıyordu biri.

"Siz sadece herifi bulmaya bakın; icabına bakmayı bana bırakın" diye hırladı bir diğeri.

Gölgeler tekrar gözden kayboldu. Rutubetli bir sessizlik... Derken Antoine sazlıkların arasından kendisine doğru yak-

laşan hışırtılar işitti. Ayakta, sakince bekledi. Çok geçmeden yanına ulaşan adamlar dağılarak etrafını kuşattılar. Güzel! Hareket Tarpagnan'ın her zaman hoşuna giderdi. Hiç tereddütsüz onların üzerine yürüdü. Sincap'ın söylediklerini hatırlayarak, önce, onu delik deşik etmeye en hevesli görünen Çinko-Yaka'ya doğru yöneldi. En azından onu saf dışı edecekti.

Puebla kahramanı gözü dönmüşçe bir çığlık savurarak işe koyuldu. Gözlerini, ucu saplanmak üzere sivriltilmiş mavi çelikten koca bir satırı tutan elden ayırmıyordu. Serseriler onun saldırıya geçmesi karşısında şaşırmışlardı. Tarpagnan, hiç hızını kesmeden Çinko-Yaka'nın kafasına bir darbe savurur gibi yaptı ve ardından, elindeki sopayı, kalan olanca gücüyle, adamın bıçak tutan eline indirdi. Bileğe denk gelen değnek kemiği kırdı; kısa bir acı çığlığıyla elindeki kesici aleti düşüren herif, kirişi kırıp tüydü.

Sopalı kavgacı, bir sonraki adamın onu bıçaklamak üzere arkadan yaklaşmakta olduğunu biliyordu. Hızla dönüp elindeki sopayı savurdu. Korkunç bir ıslık çalarak yarım daire çizen değnek, Jaccal'ın şakağını yakaladı ve adam bir öküz gibi yere devrildi.

Tarpagnan'ın karşısında şimdi Yanlama vardı.

Suratı yaralı, havuç saçlı adam, sağlam ve kontrollü duruyordu. Bir bıçak dövüşçüsünün dans eder gibi adımlarını, ufak dairesel hareketlerini sergiliyordu. Eğri bacaklarının üzerinde tetikteydi. Bir yılan gibi atılıp sokmaya veya geri sıçramaya her an hazırdı.

Zaman zaman doğruluyor, gardı düşmüş gibi yapıyor, hasmına fırsat veriyormuş havası yaratıyordu. Ya da dizlerini hafifçe büken at suratlı çirkin serseri, öne doğru kısa, korkunç hızlı bir atağa hazırlık yapıyordu. Ustura keskinliğindeki derici bıçağı, Tarpagnan'ın yüzünün yakınında ıslık ça-

larak öteye beriye hareket ediyor, sahibinin geriye adım atmasıyla da uzaklaşıyordu.

Ölüm dansı bu şekilde uzun bir süre devam etti. İki adam birbirlerini ölçüp biçiyorlardı. Léon Chauvelot durmaksızın gidip geliyordu; arkaya doğru çekilmesi sadece bir yılan gibi geri dönmek içindi. Karanlık mağaraları seven vahşi bir hayvana benziyordu. Arada bir rakibinin dikkatini dağıtmaya yönelik birkaç sözcük de dökülüyordu dudaklarından.

"Sos az sonra geliyor, üç şerit yüzbaşı! Bu küçük polkanın ardından biraz daha ciddi bir şeylerle devam edeceğiz..."

Derken adam öne doğru iki küçük adım sıçradı. Hepsi bu kadarmış gibi yaptı; ancak çok ani bir adım daha attı. Uzun, yılankavi bıçağın ucu havada şaşırtan, karmaşık bir kıvrım çizip Tarpagnan'ın kolunu kesti. Antoine geri sıçramakta çok geç kalmıştı.

"*Beeootifool*!" diye haykırdı eski mahkûm, akan kanın kırmızı görüntüsü karşısında İngilizce'ye dönerek, "*red and beautiful*."* Boştaki eliyle kızıl, seyrek favorilerini sıvazladı. Geri çekilip bir aktör gibi yan yan baktı ve kurnazca, yarattığı etkiyi kontrol etti. Yüzü şevkle parıldıyordu.

"Kan ışıltısı" dedi. "Ah! Bundan daha çok istiyorum. *Blood*! Kızıl kan!"

Kesin ve kararlı bir hareketle bıçağı havaya atıp diğer eline geçirdi ve ağır ağır tekrar menzil dışına çıktı. Bu seferinde, bıçak, ıska geçen değnekten savuşup ve geri çekilene kadar yüzbaşının omzunu yardı.

"*Blood again*!"** diye bağırdı haydut. Onu küçük düşüren adamdan intikam almanın keyfini çıkarıyordu. Amacı her

* Kırmızı ve güzel. (ç. n.)
** Gene kan! (ç. n.)

seferinde biraz daha ileri giderek onu yavaş yavaş öldürmekti. Avının etrafında dönüyordu. Rakibinin hiçbir şey anlamasına fırsat vermeden tekrar atıldı ve Tarpagnan'ın kaburgalarının üzerinde uzun bir yara açtı. Yüzbaşı'nın refleksleri yine çok ağır kalmıştı. Kızıl saçlı adam ona boş gözlerle baktı ve Tarpagnan'ın koluna aşağı ip gibi inen kanı gördü. Gözlerinin üzerine inmiş gemici kepini düzelterek kıkırdadı. "En kötü kâbusun olacağımı söylemiştim sana, değil mi? İşte buradayım ve seni parçalara ayırıyorum."

Tedbiri elden bırakarak tekrar atıldı. Ama Antoine bu kez hamleyi savuşturmayı başardı ve serserinin âdemelmasına bir karşı darbe indirdi. Karanlığın içine doğru gerileme sırası şimdi Yanlama'daydı.

"Bu çok zekice değildi" diye seslendi birkaç saniye sonra. "Kendimi biraz fazla dağıttım. Bu, kan görüntüsünden oldu... Bir daha olmayacak." Temkinli hareketlerle tekrar yaklaştı. Yılan gibi kıvrılarak... Öldürücü... "Endişelenme, evlat. Seni parçalayacağım, göreceksin." Bir kez vurur gibi yaptı, bir kez daha; derken Tarpagnan'ın koltuğunun altından bir yılanbalığı gibi kayıp geçti, geride kaburgalar boyunca uzanan uzun ve derin bir kesik bırakarak. Sabık yüzbaşı gerilim, yorgunluk ve kan kaybından dolayı kendini bayılacak gibi hissediyordu. Bunun onun tarzına uygun bir kavga olmadığını anlamıştı; bu, resmen, bıçaklı bir herif tarafından ufak lokmalar hâlinde doğranmaktı. Belki de ölmek üzere olduğunu, ama herhangi bir endişe duymadığını fark etti. Hissettiği sadece âcizlik ve savunmasızlıktı.

"Bide şövalyesi... Hatırladın mı bunu?" diye sordu Yanlama, kızarmış bir surat ve parlayan gözlerle hasmının etrafında yavaşça dönerken. Tekrar hamle yaptı, bir daha; her seferinde Tarpagnan'ı savunmasız yakalayarak ve doyuma ulaşan bir domuz gibi hırıldayarak.

"Haa! Haa! Hissediyor musun? Çeliğin tadını! Hafif bir dokunuş, işte şöyle... Haa! *What do you say?** Sarmısak rendesi değil bu, kabul et! İşte sana bir tane daha... Henüz değil... Haa! Haa! *Not bad at all, what do you say?*** İki üç küçük ustura darbesi daha ve yere iniyorsun, şanlı asker!"

Katilin vızırtısı birdenbire kesildi. Yüzünde şaşkın bir görüntü belirdi ve ağzı açıldı; ama oradan tek bir sözcük çıkmadı. Bir daha da çıkmayacaktı... Karanlığın içinden fırlayan kurşun gibi ağır bir yumruk Yanlama'nın tepesine yukarıdan bir şahmerdan gibi inmişti. Gözlerindeki bakış anlamsızlaşan, sendeleyen cani, yana doğru iki ufak adım attı. Tanrı bilir o sırada gözlerinin önünde beliren neydi? Belki cennetin kapıları ya da başka bir yer, belki uzun süre önce ölüp gitmiş eski dostlar veya düşmanlar...? Kafasının duruş açısı komikti. Gözleri uzaklara dalmış, gelip suratı öylece Tarpagnan'ın ayaklarına kapanarak yıkıldı. Arkasından sisin içinden çıkan dağ gibi bir siluet belirdi.

Tarpagnan'ın ağzı şaşkınlıktan bir karış açık kalmıştı; zira bu devasa yaratık Raoul Biloquet'den başkası değildi. Düşük alın, küçük gözler, üzerinde yine sadece, askısına iliştirilmiş menekşe demetiyle o güreşçi mayosu... Subaya bir şey söylemeden bakıyor, incinen, bir domuz budu büyüklüğündeki yumruğuna masaj yapıyordu.

"Teşekkür ederim" diye mırıldandı Tarpagnan sonunda, "Beni kesin bir ölümden kurtardın." Biloquet yanıt vermedi. Gözlerini şaşkınlığı hâlâ geçmemiş Gaskonyalıya dikmiş, bir yandan da koca pençelerinin biriyle kafasını ovuşturuyor, sanki oradaki devreleri tamir etmek istiyordu. Az önce yaptığı şeyi pek dert etmiş görünmüyordu; hatta belki Yanla-

* Ne diyorsun? (ç. n.)
** Hiç fena değil, ne dersin? (ç. n.)

ma'nın ölümüne yol açtığının farkında bile değildi. Zihni hatırladığı başka bir şeyle doluydu, onu üzen ve oldukça gücendiren bir konuyla. İşaret parmağını Tarpagnan'a doğru azarlayıcı bir biçimde salladı ve gıcırdattığı dişlerinin arasından tısladı:

"Ama Bayan Caf'conc'u öptüğünü gördüğümde, az kalsın o lanet kellenin vidalarını da sökecektim senin! Hiç mi hiç uygun bir davranış değildi yaptığın! Böyle şeyler tehlike işaretidir benim için; kulaklarım dikilir koca bir eşek gibi! Of of of! Şu sonunda olanlara baksana bir! Patron öyle racon kesiyor, Yakışıklı Auguste matmazeli sürükleye sürükleye belsoğukluğu çeken heriflerle dolu kerhanelere götürüyor! Aklımın yerinde olmadığını sanabilirsin; ama aynen böyle oldu!" Sonra kendi başını dövmeye, kocaman ellerini inildeyerek ovuşturmaya başladı.

"Ah, Marbuche! Marbuche! Bayan Caf'conc' sana her zaman durup düşünmeni söylerdi! Odun kafalı Marbuche derdi sana hep!" başını kaldırıp Tarpagnan'a baktı. "Dediklerini kelimesi kelimesine anlatıyorum, bayım. Bunların yanı sıra, şu an hatırlayamadığım bir sürü şey de söylerdi..." Kaşlarını çattı; ama dışarı çıkarmak istediği, hasarlı beyninin derinliklerinde hapis kalmış güzel düşüncelerdi. Bir süre öylece suskun kaldı. Kahredici biçimde yavaş algılamasıyla bir süre mücadele ettikten sonra, ifadesiz gözlerini Yanlama'nın yerdeki cansız bedenine çevirdi ve cesedi ayağıyla dürttü. Onun varlığı açıkça rahatsız edici –hatta rezil– bir durumdu; fakat herhangi bir pişmanlık hissetmiyordu. Adam öldürmesinin nedenini açıklamaya çalıştı:

"Bayan Caf'conc' Marbuche'a karşı daima iyiydi. Ona mutluluğu nasıl tatlılıkla anlatacağını bilirdi. Bu gerçek bir sanattır, mösyö, onu asla tatmamış birine mutluluğu öğretmek yani..."

O koca adam da bir zamanlar yeterince çekmişti gerçekten. Uğraştığı hayvanlar tarafından sakat bırakılan aslan terbiyecisi Rus bir baba, sahnede ölen Mançuryalı bir akrobat olan bir analık, bir sirkte angarya işlerle geçen yıllar... Kafaya alınan bir sürü darbe... Ekmeğini kazanırken bazı insanların alçaklıklarına, diğerlerinin de vahşetine göğüs germek zorunda kalmıştı. Marbuche tanıdığı yaratıklar arasından, iyice kuzeyden gelen bir mülteciyi, kutup ayısını model almıştı kendisine. Ayı, kendisinin de olduğu gibi güçlüydü. Kendisi gibi o da demir çubukları eğiyor, adamları yamyassı ediyordu. Ve yine onun gibi ayı da taş gibi bayat ekmeklere talim ederek dişlerini kırıyordu.

Dev, üzerindeki menekşe demetini okşadı. Zihninin derinliklerinden bir düşünce yavaş yavaş şekillenmeye çalışıyordu. Ama düşünce, daha yüzeye çıkamadan kayboldu; onu tekrar yakalamayı başaramayan panayır sporcusu, ten rengi kostümünün diyagonal askısını düzeltmekle yetindi.

"Bayan Caf'conc' ona çiçekler verirdi" diye söze başladı yeniden. "Marbuche'un başını okşardı. Alnına üfürerek baş ağrılarını iyileştirirdi onun. Ona 'Buğday Başaklarının Arasında Öpüşme' şarkısını söylerdi. Ara sıra onun, kucağına başını koyup uyumasına izin verirdi. Marbuche bundan hoşlanırdı." Dağ gibi adam birden gülümsedi; sanki porselen gözlerinin önündeki sis parçalanmış güneşli bir patika ortaya çıkmıştı.

"Belki bilirsin, mösyö, Bayan Gabriella şehvet düşkünlerine, hatta zührevi hastalıklara bile karşı durabilir! Bunu yapacak güce sahiptir o. Bedenini uyutacaktır. Bütün kötülükler yanından geçip gidecektir! O güçlü ve zeki bir hanımefendidir, kesinlikle. Cesur ve güzel bir insan. Gidip onu arayalım, her yerde! Onu kurtaralım!"

Dev adam, ortalığa çeki düzen veren bir park bekçisinin rahat hareketleriyle, Yanlama'nın gevşek bedenini omuzla-

yarak duygusuz bir biçimde kanala kadar taşıdı ve cesedi karanlık suya fırlattı. Ellerini silerek gelip Tarpagnan'ın tam önünde durdu; bir Mançurya tepesi kadar yüksek ve yalçındı. Bir gözyaşı damlası yuvarlandı yanağına aşağı.

"Marbuche, Bayan Caf'conc'u bir çocuk gibi severdi" dedi. Zihnini toplamaya çalışarak bir süre düşündü ve ekledi: "Elbisesinin hışırtısı, mösyö, Marbuch'u bir çocuğa çevirirdi."

Ardından başka hiçbir açıklama yapmadan Antoine'ın elini devasa pençesine hapseden güçlü adam, ilkel, ama kötü niyetten uzak bir tarzda, ona yanında yürümesi gerektiğini belirtti. "Gelin, Tarpagnan" dedi, Gaskonyalıyı bir çocukmuşçasına kolayca yanında sürüklerken, "Birlikte gidelim, ben önemli şeyleri unutmadan!"

"Ne geldi aklına? Nereye gidiyoruz?"

"Paris'e. Hemen yola çıkalım. Gün ışıyana kadar yürüyeceğiz. Benim arabaya gideceğiz."

"Nerede şimdi?"

"Monmartre panayırında. Hatırlamak için çok uygun bir yer."

"Peki, benim niye seninle gelmem gerekiyor?"

"Çünkü Marbuche, senin onu terk etmemene karar verdi. Çünkü Bayan Pucci, *aşk bizi asla terk etmez* derdi!" Çaresiz arkadaşına dokunaklı bir içtenlikle baktı. "Çünkü Marbuche'la Tarpagnan'ın yürekleri aynı aşkla çarpıyor! Çünkü onlar artık tek ve aynı kişi! Çünkü bize şarkılar söyleyen, bizi seven kadını birlikte bulacaklar!"

"Nasıl bulacağız; bulsak bile nasıl kurtaracağız?"

"Sen düşünme işini yapacaksın. Ortalığı dağıtmak ise bana ait."

"Paris genelev dolu!"

"Hepsine bakarız."

"Şu elimi bırak bari!"

"Yağma yok! Kaçacaksın değil mi! Marbuche düşünme işini yapacak *kişiyi* kaybetmek istemiyor."

"Tamam, tamam, parmaklarımı sıkmayı kes!"

Ama koca suaygırı hepten daha da ezdi onları. Yeni dostunu, yani yeni beynini kaybedebileceği korkusu, onu çılgına çevirmişti. Yine yapayalnız bir çocuk gibi ortada kalacaktı! "O zaman Marbuche'un baş ağrısı başlayabilir" diye açıkladı yüksek sesle, olanca boyuyla dikilip kocaman adımlarla ileri doğru yürümeye başlayarak.

Yuvarlak kafalı devin adımları çok uzundu. Yürümeye devam ederlerken Tarpagnan'a sadece bir kez döndü ve sonsuz bir tatlılıkla, neredeyse acıklı bir saygıyla, dişlerinin arasından fısıldadı:

"Senin mükemmel bir adam olduğunu biliyorum, Tarpagnan. Senden son isteyeceğim şey, en önemli... En hayati şey şu: *Beni, sana herhangi bir kötülük yapmak zorunda bırakma!*

Dördüncü Bölüm
Çılgın Şafak

Hezeyan, Sırlar ve Fırtınalar

Horace Grondin, Üç Çivi'nin pagodasına geleli beri kasvetli günler yaşanıyordu; mekânın sakinleri, güneşli ama rüzgârlı öğle sonralarını, kurbağa vıraklamalarının böldüğü soğuk bataklık gecelerinin takip ettiğinin farkında bile değildi.

Doymak bilmez bir açgözlülükle odun ve turba* yutan sobanın sesi sayılmazsa, Çin tarzı kulübe bir mezar kadar sessizdi. Yapının tam orta yerinde soba durmaksızın gürüldüyor, etrafa, hava cereyanının hızla etkisizleştirdiği bir sıcaklık yayıyordu. Isı, varlığı ile yokluğu belirsiz, üzerinde kirin kabuk bağladığı pencerelere güçbela ulaşıyordu; ama her şeyi ele geçirmiş olan küfün nefes kesen kokusunu güçlendirmede oldukça başarılıydı.

La Chouette, her dakikası tuhaf yabancıyı hayatta tutmaya adanmış bu kâbusun başlangıcından bu yana kaç gün geçtiğini saymayı, hesabı karıştırıp çoktan bırakmıştı. Ama bütün bu süre boyunca görev yerini bir kez olsun terk etmemiş, tüm varlığını sessiz bir ayine vakfetmişti. Hastasından gelen en ufak bir nefes sesi, en zayıf bir mırıltı, en küçük bir rahat-

* Az çok kömürleşmiş durumda bitki kalıntılarından oluşan, yakıt olarak kullanılan, siyaha yakın renkte, hafif süngerimsi taşıl kömür; bataklık kömürü. (ç. n.)

sızlık işareti, onun kaygıyla ürpermesine yol açıyordu. Yaralının gri gözünün karanlık derinliklerinden yüzeye vuran küçük bir pırıltı bile onu, heyecanla harekete geçiren bir çağrıydı.

Adama sıska, ama sadık bir hayvanın bağlılığıyla bakıyordu. Yaralının tek gözünün sabit bakışı altında, onun giysilerini değiştiriyor, ona rahatlatıcı kremlerle masaj yapıyor, ateş düşürücü çaylar hazırlıyordu. Acılarını dindirmek için adamın dudaklarını nazikçe ve maharetle aralıyor, tatlılık dolu bir ısrarla, kenetli dişlerini çözdürüyor, onu ara sıra "Çin'e gitmek istediğinde" kullanan Üç Çivi'den tırtıklanmış, ufak bir miktar morfini ağzına bırakıyordu.

Karşılıklı tek kelime etmeseler de Grondin ile çirkin şifacı arasında, garip ve gizemli bir dostluk boy veriyordu. Bütün bu duyguların aşkı andırdığının, lakin bir çörteninkine* benzeyen korkunç çirkinliğinin bu can canalık ülkesine girmesine engel oluşturduğunun farkında olan la Chouette, himayesindeki adamın soğuk tenine yakınlığının sağladığı ve izin verdiği –bana inanırlar mı?– uç, hoş, şehevi saadet ortamından payını alıyor, günahkâr hazlara, karanlık kaçamaklara yöneliyordu.

Ne zaman kimsenin onu izlemediğini görse, her türlü riske atılıyordu. Davranış kurallarını hiçe sayarak, erkeğine olan bağlılık yeminini çiğneyerek, en arsız hareketlere, en acayip davranışlara kalkışmaya hazırdı her an, sırf gri gözlü adamın koca, kaslı, çaresiz bedenine her yaklaştığında ortaya çıkan o garip ve günahkârca ruhsal altüst oluşu, o karşı konulması imkânsız kısa çılgınlık anlarını yaşamak için.

Karanlık saatler geldiğinde, küçük yaratıklar katranlı bez üzerinde minik pıtırtılar ve hışırtılar çıkarır, nemli zemin-

* Gotik mimaride canavar görünüşlü oluk süsü. (ç. n.)

den belli belirsiz uğultular yükselirken, kulübe unutulmuşluğun ölü sularına gömüldüğünde, insanların bir başlarına kaldıkları ve bilinçlerinin sisle kaplanmaya başladığı o dönemeç vaktinde, pırpır eden yüreğiyle, uyumakta olan iriyarı yaralının yatağının başucuna yaklaşıp tehlikeli serüvenini yaşamaya başlıyordu.

Hareket etmeksizin kendi kalbinin şefkat dolu vuruşlarını dinliyor, kulağı şafak öncesi genellikle esen rüzgârda, yatağın örtüsünü yavaşça kaldırıyor, elini, örtü olarak kullanılan kalın pamuklu kumaşın altına usulca kaydırarak adamın uyluklarının arasına doğru uzatıyordu. Sadece kendisi için olan bu tören, herhangi bir ayıp ya da ihanet söz konusu olmaksızın gerçekleşiyordu; yalnızca açık avcunu o boşlukta öylece tutuyordu. La Chouette'un zihni boşlukta sürükleniyordu, sanki yoğun bir bulutla sarıp sarmalanmış gibi.

Yaralı adamın gözü aniden açılıyor, bakışları kadına yöneliyordu. Derken korkunç, sessiz bir mücadele başlıyordu. Kurt ulumaları delip geçiyordu hareketsiz kadının kayıp düşüncelerini. Eli hareket etmiyor, öylece bekliyordu. Üzerinde bin tane çatlakla kirli bir el... Asla yumuşaklık ve aşk serüveni bilmemiş bir el... Bir kölenin eli, bir yoksulun, bir toplumdışının... Tanıdığı soğuk su, pislik, çöp, hurda olan bir el...

Her seferinde doludizgin yaşanıyordu bu sır. Gri gözlü adam hiçbir şey söylemiyordu. Acıdan buruşan yüzü giderek gevşiyordu. Gözkapağı tekrar kapanıyor, adam uykunun eşiğinden içeri yuvarlanıyordu. La Chouette, kalbi aşk arzusuyla küt küt atarak ve içinde yükselen sözcüklerin şiddetinden dehşete düşerek, öylece kalakalıyordu.

Sobadan yayılan kızıllıkta geniş yüzü, aşk ateşinin rengini alıyordu. Alaca bulaca, yırtık pırtık giysilerinin içinde, kendisine olanlardan ve bunlara bir anlam verememekten şaşkına dönmüş, onun insafına kalmış adamın gevşemiş or-

ganına çeviriyordu gözlerini. Onun enkaza dönmüş bedeninin her santimini biliyordu; onu bir bebek gibi yıkayan kendisi değil miydi? Yaralı adama hizmet etme konusundaki ateşli kararlılığıyla elini sakin ve son derece müşfik bir biçimde hareket ettiriyor, onun alnını okşamaktan, uzattığı parmaklarına onun nefesinin dokunuşunu hissetmekten mutlu oluyordu.

Bir sabah saat altı sularında, kurbağalar sustuğunda kadın, adamın organını kavradı eliyle.

Kazazede Rüyaları ve Sökülen Mekanizmayı Yerine Takma

Alfred Lerouge, bu içgüdülerin gözlerden ırak bir biçimde dışa vurduğu günler boyunca, pek fazla ayakaltında dolaşmıyordu. Bütün kalbiyle, Grondin'in yaşamasını, altınlarının yerini söyleyene kadar nalları dikmemesini diliyordu. La Chouette'un, adamın daha iyi bir âleme göç etmesini engelleyeceğini, bu uzun boylu cadının şifa verme yeteneğinin onu ayağa kaldıracağını umuyordu.

Kaz gelecek beklentisiyle tavuktan vazgeçilmiş, tüm ticari faaliyetler –hurdacılık ve toplayıcılık, hurdaya çıkmış ya da çöpe atılmış malzemenin yeniden değerlendirilerek satışı– askıya alınmış, ev hayatı tamamen "bankerin" iyileşmesi temelinde düzenlenmişti. Yaşlı bostan korkuluğu, dışarıdaki dünyada neler olup bittiğine boş vererek, hatta Eskicinin Tenceresi'ndeki dostlarını bile görmeye gitmeksizin, bağıntılı iki fikri dâhi bir araya getirmekten âciz bir hâlde, ana odaya girişi güçleştiren sarsak masanın başına çökmüş kalmıştı. Orada kafayı çekiyor, tütün içiyor ve osuruyor, hatta kafasını kolunun üzerine dayayarak, kafası alkolden dumanlı, öylece uyuyordu.

İçkinin tesiriyle olduğu yere serilince yine bir denizci oluveriyordu. Tekrar denizlere dönüyor, korsanların arasına karışıyordu. Değişmez bir biçimde hep korsanlıkla, sürpriz sal-

dırılarla, su alan bir geminin iskele tarafına doğru yatmasıyla ilgili rüyalarda dolaşıyordu. Büyük filikalara biniyor; iki direkli yelkenlisi gizli resiflere oturuyor, bilinmez adaların açıklarından geçiyordu.

Sık sık gittiği Karayipler'de, küçük koylardaki palmiyelerin saçlarını döktüğü kumsallarda, İspanyol altınlarını ve incileri avuçlayıp duruyordu; bu el yıkamak kadar sıradan bir durumdu. Yıllanmış roma müptela olmuştu kendi kendine; peştemallı kızlarla oynaşmıştı geceler boyu.

Birkaç adım ötede ise Grondin, çektiği acılara olanca gücüyle karşı koyuyordu. Bazen ot şiltesinin üzerinde biraz daha rahat bir pozisyon bulmak istiyordu. Yara bere içindeki bedeninin altına serili kokmuş döşek, kırık kaburgalarının acısını bir miktar yatıştıracak biçimde, sırtının şekline uygundu.

Aklının başında olduğu anlarda, bedenini yine tam kapasite kullanabilecek hâle gelmesinin en az bir ay alacağını hesap ediyordu. En kötü yarası karnının yan tarafındaydı; bir bıçak darbesi almıştı oraya. Ama bakıcısı kadın yine de çok şanslı olduğunu söylüyordu; bıçak leğen kemiğine rastlayarak yön değiştirmiş karaciğere denk gelmemişti. Biri sol omzunda, biri göğsünde ve biri de komüncüler üzerine saldırdığında kalkan gibi kullandığı kolunda olmak üzere, nispeten hafif üç yara daha vardı.

Yalnız kaldığından ve la Chouette'un ufak tefek birtakım işlerle uğraştığından emin olduğunda, yaralı adam, sağlam tek gözünü açtı; başını hafifçe hareket ettirerek etrafını inceledi. Hemen yakınında, sadece, üzerinde evin efendisinin kurusun diye koyduğu puro artıkları ve sigara izmaritleri bulunan bir kalası seçebildi. Karşı köşe, anlaşıldığı kadarıyla, buram buram baharat ve kâfur kokan bu domuz ağılının sakinlerinin, çok nadir de olsa yıkanmalarına ayrılmıştı. Sa-

bunluk vazifesi gören cam bardak, tuvalet masası olarak kullanıldığı belli eski teneke kutu ve fırtınalı havada batmakta olan üç direkli bir geminin renkli baskı resmi vardı. Bir girintide ise yağmur suyu fıçısı duruyordu.

Az ileride, Üç Çivi müzesinin en nadide parçası, egzotik bir kadın heykeli dikiliyordu: Gözkapakları gökkuşağı alabalığı gibi uzatılmış, pul pul küflenen yanakları yeşilleşmiş, etkileyici bir *mudra** hareketi sergileyen, göğüsleri çıplak, Balili bir dansçı.

Yaralı adam, biraz daha hareket edebilse daha fazlasını da görecekti belki; ama suratını buruşturmasına yol açan ani acı nöbetleri, hareketlerini sık sık kesmesine neden oluyordu. Öyle olunca da bedeninin kemikleri arasındaki nazik dengeyi yeniden kurması ve yağ içindeki yatağında daha rahat bir pozisyon yakalayabilmesi, yaklaşık çeyrek saatini alıyordu. Her nefes alışında bütün göğsünü kaplayan ve bıçak gibi içine işleyen sancıları hafifletmek ve bedenini sert bir acıya boğan sinirsel kasılmalardan kurtulmak için eski mahkûm, bütün ruhsal gücünü devreye sokmaya çalışıyordu. Her gece tahta bir bölmeye zincirlendiği ceza kolonisinde, zihninin, insanı kuşatan yoğun acıları yutarak büyüyen sabit bir intikam tutkusunun mekân tuttuğu karanlık bir köşesine çekilerek, zorunlu çalışmanın ve sıtmanın harap ettiği bedeninin çektiği ıstırapla baş etmeyi öğrenmişti. Bu oyundan, Grondin'e, fiziksel acıyı yok saymak istediğinde sürekli takıntılarına yoğunlaşma biçiminde kökleşmiş bir alışkanlık miras kalmıştı. Bedensel olarak yaşadığı azabı unutmak için hep Tarpagnan'ı düşünmesi gerekiyordu. Bu adamın elini kolunu sallaya sallaya kentte gezdiğini, insan dolu sokaklar

* Hint ikonografisi ve gösteri sanatlarında el ve ayaklarla yapılan simgesel hareketler. (ç. n.)

boyunca gönlünce dolaştığını hayal etmesi, içinde yeni bir öfke dalgasının yükselmesini sağlıyordu. Adalet dağıttığı görevine sapasağlam dönecekti tekrar; gücünü mümkün olduğunca hızlı bir biçimde yeniden toplamalı, on beş yıl geç de olsa, le Houga'da işlenen suçu çözmeliydi.

Ateşli titremelerle sarsılarak, sonsuz nefretinin onu, evlatlığının katili olduğuna inandığı adamın karşısına bir kez daha çıkaracağına ant içiyordu. Gecenin en kötü saatlerini bu düşünceye yoğunlaşarak geçiriyordu, kayıp kokuyu ısrarla arayan inatçı bir tazı gibi.

Bu arada Ziquet, günlük çalışmasına devam ediyordu. Zamanının çoğunu, genellikle uyuduğu barakada, örümcek bacaklarını iki yana açmış, çer çöpün ortasında oturarak geçiriyordu. İşi, yeniden satışa sunulacak malzemeyi hamur haline getirilecek olandan ayırmaktı. Bu ayıklama işine çoğunlukla en nazik malzemelere geldiğinde ara veriyordu. Kırık şişe parçalarını maharetle seçiyor, onları bir öğütme makinesinden geçiriyor ve sonuçta ortaya çıkan tozu, onu zımpara kâğıdı ve kibrit sürteceği yapımında kullanacak adama gitmek üzere, küçük keselere dolduruyordu.

Parmaklarını –sürekli yarı karalar giymiş tırnaklarını– temizleyip bir *crapulos* yakıyordu. Ambarın girişine oturup kötü sigarasını tecrübeli bir adam gibi tüttürüyor, göz ucuyla da işe çıkmakta olan diğer toplayıcıları izliyordu. Sepetini alıp onlara katılmıyordu bu aralar. Başka işlerle uğraşıyordu zira.

Çocuk, bakışlarını Pas Baba'nın pagodasına çevirdi. Kalasların ardı tamamen sessizdi. Zaman zaman la Chouette, bir kapı görevi gören kenevir çuval bezini kaldırıp elinde bir kapla dışarı çıkıyordu. Kabın içindeki hafif kırmızı renkli suyu çamurun içine savuruyor, ardından hızla kulübeye geri giriyordu. Yağlı saçları ablak yüzüne dökülmüştü.

Ziquet ağzındaki izmariti tükürdü; sonra hemen geri alarak küçük bir teneke kutunun içine koydu. Dalları kıvrık, kurumuş bir ağacın etrafına inşa edilmiş, damları birbirinin üstüne aşmış kulübeye bir kez daha baktı. Kapı önü sundurmasının altında bulunan çıtaların arasından Bosco'nun, Alfred Lerouge'un papağanının, iyi küfür etmesi dışında pek bir işe yaramayan bu küçük, çirkin yaratığın kambur şeklini siluet halinde seçebiliyordu. Sıkı bir tekmeyle ayaklarına dolanan bir şemsiye iskeletinden kurtuldu ve gri gökyüzüne siyah dumanlar kusan baca borusuna arkasını döndü.

Delikanlı kendi kendine "yolun karşısı tarafında", ihtiyar denizcinin işlerinde pek bir gelişme olmadığını söyledi. Ani bir zenginlik belirtisi de yoktu; neredeyse ölecek kadar kan kaybetmiş bir herifin söz verdiği Peru altınlarına inanmaktansa, bilinen dünyanın zenginliklerine yönelmek, yoksulluktan kurtulmak için daha iyi bir plandı.

Peru altını maltını yoktu ortada tabii; ya da başka bir deyişle o, sadece Alfred Lerouge'un sayıklamalarında vardı. Asıl var olan, devrimdi. Ziquet'nin inancı böyleydi.

Bir ya da iki kez toplantılara katılma şansı yakalamıştı. Bir defasında *Tehlikedeki Vatan Kulübü*'nün bir toplantısında bulunmuş, orada mavi önlüklü bir kadın işçinin konuşmasını dinlemişti. Başına ekoseli bir eşarp takmış kadın, Komün'ün "çalıştıkları halde açlıktan ölen halk" konusunda bir şeyler yapıp yapmayacağını sormuştu. Hemen ardından da org "Marseillaise"i çalmaya başlamıştı, sanki yeni tür bir ilahiymiş gibi. Kadınlar ve erkekler marşı söylemek için ayağa kalkmış, ardından orada bulunan herkes birbirini yoldaş olarak bağrına basmıştı.

Ziquet, bir başka seferinde, gün biterken İnek Kent'ten ayrılmış, tarlalar ve boş araziler aşarak Enternasyonal'den gelen konuşmacıları dinlemeye gitmişti. İnceden çiseleyen

pis bir yağmur altında, orada burada iri başlı çiviler çakılarak yapılmış çitlerle korunan, küçük, dalsız ağaçların bulunduğu bölgeyi geçmişti. Böğürtlen çalıları, sakat hayvan kasaplarının avluları, endüstriyel duman ve gaz püskürten pis kokulu fabrikalar arasından zikzaklar çizerek ilerlerken, Uluslararası Emekçiler Derneği'nin Batignolles seksiyonunun miting düzenlediği alana ulaşıp ulaşamayacağını merak ediyordu.

Bu zorlu seferden kulübesine, kafası çılgınca kararlarla dolu olarak dönmüştü. Eğitim alacaktı! Ağız dolusu vaatlerde bulunan, ateşli bir halk sözcüsü olacaktı! Bulduğu işe yarar paçavraları birbirine ekleyerek alaca bulaca bir kızıl bayrak dikti ve eşek Bugeau'yu dinleyici yerine koyarak heyecanlı sözcükler savurmaya başladı havaya: "Ben bir devrimci sosyalistim! Ben bir devrimci sosyalistim! İşçilerin kurtuluşu yine işçilerden gelecektir!"

Varlin gibi konuşmayı, Garibaldi gibi savaşmayı öğrenmek için can atıyordu.

Çeşitli sebeplerden ve bu arada Üç Çivi'nin, herkese Tanrı'nın etkin hayatının sonuna gelmiş olduğunu söylemeyi kesmesi için kıçına tekmeyi basmasından dolayı, Ziquet daha keskin özgürlükçü taleplerde bulunmaktan vazgeçmişti. Ama pis, fırça yüzü görmemiş kafatasının içine özgürlükçülük tohumu düşmüş ve filizlenmişti bir kere. Endüstriyel feodal burjuvazinin yeterince uzun bir ömür sürdüğünü ve sömürücülerin sonunun yakın olduğunu söyleyip dolanıyordu ortalıkta.

Ziquet proletaryanın bir askeri olacaktı.

Bunu yapmak için gerekli cesarete, hatta daha fazlasına sahip olduğunu biliyordu o. İçtiğinde eli iyice ağırlaşan ihtiyarın tokatları ve hakaretleri hiçbir şeyi değiştiremezdi. Kurbağa yavrusu kendini daha şimdiden, Asnières Kapı-

sı'ndaki bir barikatta, onbaşı rütbesini kazanırken görüyordu. Aynı zamanda yağma ve soygun planları da kuruyordu kafasında; kendini, boş vakitlerini, ihtiyatlı ama keyifli bir havada, büyük burjuvazinin panik hâlinde terk ettiği Courcelles Bulvarı'ndaki binalardan gümüş ve diğer kıymetli eşyaları yürüterek geçirirken hayal ediyordu.

Halkın ordusuna asker olarak alınma olasılığını göz önünde bulunduran Ziquet, süngüsüyle birlikte pırıl pırıl cilalı bir Chassepot tüfek ve bir avuç fişek koymuştu bir kenara. Yurtseverlik uğruna eskiciliği bırakma zamanının yaklaştığını düşünüyor, fakat bu durumu gizli tutuyordu. Tüfeği bir tavşan kürkü yığını altında saklıyor, arada bir çıkarıp yağlıyordu.

Ayrıca bir çöp tenekesinden, Ardant ve Thibaut tarafından Limoges'da yayımlanmış *Milisin Teorik Elkitabı* adlı bir kitap bulmuştu. Her akşam ona bakarak Chassepot ya da mekanizmalı tüfeğin kullanımı ve bakımı üzerine yoğun bir öğrenme çabasına giriyordu. "Tüfek omza (sağ omuz)" bölümüne kadar gelmişti.

Gözler yarı kapalı giysilerini düzeltip ezberlediğini tekrarlıyordu:

"Üç aşamalı bir hareket!"

Hazır ol vaziyetine geçip bağırıyordu: "Buyurun, başçavuşum! Emirlerinize hazırım, başçavuşum!" Bir deri bir kemik göğsünü öne çıkarıp karnını içeri çekerek çenesi büzülmüş vaziyette çatırdıyordu: "Birinci aşama!"

Ardından, nefes almaksızın devam ediyordu: "Madde 187: Silahı sağ elinle omuz karşısında dikey hâlde duracak, harbisi öne bakacak biçimde kaldır; sol elinle kayışın alt tarafını sıkıca kavra; aynı anda sağ elini kundağın altına, dipçik ucu ilk iki parmağın arasına, diğer parmaklar ise dipçiğin altına gelecek biçimde yerleştir."

Gözlerini açıyor ve bir eğitmen sesiyle haykırıyordu: "İkinci aşama?"

Gözlerini kısıp tekrar hızla hazır ol durumuna geçerek öğrendiklerini tekrarlıyordu: "188! Silahı sağ elinle mekanizma kolu yukarıya bakacak biçimde sağ omzuna kaldır."

"Üçüncü aşama!"

"189, başçavuşum! Sol elini ustaca pantolon yan dikişine koyacak biçimde indir!"

Bazen gece boyu talim yapıyor ya da aya nişan alıyordu.

Gezici Oyuncular

Kaderi Raoul Biloquet, öteki adıyla Marbuche'unkine bağlanan Tarpagnan, oldukça tuhaf günler geçirmeye başlamıştı. Şu, dünyanın en ucunda, toplumun en kenarındaki, bilinmezliklerle dolu uzak topraklardan birinde bulmuştu kendini. Canavarlarla, hilkat garibeleriyle aynı havayı soluyordu. Sıradan dünyadan görülmesi mümkün olmayan, gizli bir âleme düşmüştü.

Yeni muhiti, boş gezen kalabalıkların, Versailles'ın baskısına boyun eğmeyi reddeden halkın, tahta platformlar üzerinde, ucuz avizeler altında, yaygaracı ve abartılı bir eğlence tarzı sunan gösterileri keyifle izledikleri bir seyyar çadırlar ve atraksiyonlar merkeziydi.

Çığırtkanların –beli bükülmüş palyaço ve soytarıların, askıları sarkmış herküllerin– davet çağrılarıyla, aylaklar ve kumarcılar halka şeklinde toplanıyorlardı. Tümüyle dikkat kesilmiş kocaman suratlar, küçük, hoş yüzler, havada yankılanan abartılı böğürtüler... Gelin, gelin! Bambu kulübe! Büyük ödüllü boks müsabakası! Öldürücü içkiler! Grekoromen güreş! Eğitilmiş pireler! Aşk büyüleri, garantili! Buraya, buraya! Nefesiniz kesilecek! Yurtseverler ve federeler! Erkek ve kadın yurttaşlar! İp üstünde yürüyen cambazı, müzik ustalarının ses kalitesini görünce ağzınız açık kalacak! Son derece

hızlı *petomane*yi görün! Karnı havayla şişebilen adam! Porselen içindeki Matmazel Eve! Büyütülmüş görüntü! Çok etkileyici illüzyon buharı! Kafası kesik Mösyö Thiers! Kaçak Galliffet, sadece iki *sou* karşılığı! Hiç sakallı kadın gördünüz mü? Ya parçalanmış vantrilok...? Peki, tek bacaklı albino...? Yağlı yılanla güreşmek ya da Carcassone Venüs'üyle içli dışlı olmak ister miydiniz? Hepsi hazır, sizi bekliyor! Eğlence koridoruna atın kendinizi! Yeşillik tüneline girin! Metalik soğukluğu görün! Örümceğin kucaklamasını! Giysi yürütücüsünü! Zina işleyin, ama maskenizi çıkarmadan! Bayanlar bıyık altından gülecek! Baylar, çocukları uyandıran o korkunç tüylü şeye dokunacak!

Montmartre'daki panayıra ilk gidişi Antoine'ın uzun süre unutamayacağı bir deneyimdi. Marbuche onu elinden tutmuş sürüklerken, sinek adamın çadırının karşısında, sehpalar üzerinde gösteri yapan grup, trombonlar ve davulların bozulan ahengiyle birlikte darmadağın oldu. Kafasında tüylü bir şapka bulunan Madame Tambour'un sesi kesildi. Çingene sateni giymiş halter kaldıran hoş cüce Palmyre'in elleri havada kaldı. Bölmesinin tavanında gezinen sinek insan Tsé-Tsé, tepe aşağı, kanatlarını kavuşturmuş, alnı kırışmış bir hâlde mola verdi. Hidrosefal Trombine, suyla şişmiş zavallı kafasının üzerindeki bereyi kaldırdı ve gevşek dudaklarından salyalar aka aka, yüzbaşıya bir güneş gibi gülümsedi.

"Bu ne yakışıklılık!" diye haykırdı tatlı Palmyre. "Bu ne zeki bakışlar!" Elindeki ağırlıkları yere attı.

Birden, deliklerine kötü basılan fagottan rezil nota sesleri dizisi yükseldi; davul da onu takip etti: *zim bum bum.* Büyük zil çatırdayarak devreye girdi; çinko papyonlu soytarı da savurduğu çığlıkla bu müzikal testereye bir diş daha ekledi. Ve trombon, neşeli bir sesle araya kayıverdi.

Olanca heybetiyle yürüyen Marbuche, yanlarından geçerken serbest elini havaya kaldırarak dostlarını selamladı. Tıraşlı kafasını müziğin ritmine uygun bir biçimde sallayarak karavanına doğru yürüdü ve onun içinde kayboldu, tabii yakışıklı yabancıyı da ardından çekerek.

O akşam, karanlığın çökmesinin hemen ardından, vagonun iki penceresi yüzler, başlar, kızarmış burunlar ve bembeyaz yanaklarla doldu. Daha iyi görmek için camın üzerini silen ellerin işi bittikten sonra oluşan çerçevelerin ortasına yirmi beş adet burun dayandı. Yirmi beş çift göz, iyi niyetli bir hevesle Tarpagnan'ın soyunmasını izliyordu.

Bir süre sonra Madame Tambour elinde olmadan bir "Ah!" çekince, Tarpagnan hızla atılıp lambayı söndürdü.

"Lanet olsun!" diye bağırdı; bu, penceredeki tüm kafaların kaybolmasına yol açtı. "Bu hep böyle mi gidecek?" Beline bir havlu sarmıştı. Esneyen Marbuche, onu rahatlatmaya çalıştı:

"Hayır. Haydi, biraz uyu. Bu daha ilk gece." Ardından dev adam, haddinden fazla yüklenen zihnini ikna edici bir açıklama bulmak için zorlayarak ekledi: "Onların ilgisini çektin; çünkü kolların, bacakların sapasağlam. Çünkü kulakların oynamıyor ve bir hortumun yok."

Cehennem kaçkınları, Tanrı esirgesin!

O gece, huzursuz bir uykunun eşiğini aşarken Tarpagnan, tuhaf ve fantastik bir dünyaya uyum göstermek ve alışmak zorunda olduğunun farkına vardı. Ve orada ürkütücü ucubelerle, ay gibi göğüsleriyle hayranlık uyandıran kadın at cambazlarıyla, kıvrık bıyıklı aslan terbiyecileriyle, gür sakallı, tek kollu kadınlarla, taç takmış trapez artistleriyle, mavi gözlü cücelerle, son derece çirkin sesli dişi devlerle, maymun çocuklarla, karides kız kardeşler ve onların dört yelekli, altıparmaklı, bir gözü belinde, Siyam ikizi babalarıyla kucak kucağa yaşamaya...

Ertesi sabah, Madame Tambour vagonun kapısını vurdu. Kapıyı yavaşça açıp aralıktan, kafasıyla birlikte devasa bir göğüs uzattı.

"Günaydın" dedi Tarpagnan'a, bir genç kız gülümsemesiyle. "Bir şeye ihtiyacınız var mı?"

"Hayır, teşekkür ederim."

"Sizin için yapabileceğimiz hiçbir şey yok mu?"

"Sanırım yok."

Kadın, aptalca bir sırıtışla içeriye süzüldü.

"Sağlığınız konusunda endişeliyiz."

"Buna gerek yok. Gördüğünüz gibi, tıraş olacaktım..."

"Büyük dert" dedi Palmyre. Sevimli cüce de karavana dalmıştı. Gelip teklifsizce Antoine'ın dizine oturdu; ayağındaki kırmızı yakutlu hoş terlikleri göstermek için bacaklarını öne doğru savurdu ve eteğini çekerek devam etti: "Tüm dostlarıma söyledim, bu adama aşık olacağım. Bunu biliyorum. Bunu hissediyorum."

"Teşekkürler madam."

"Matmazel" diye düzeltti cüce. "İlk adım, Palmyre."

Tarpagnan onun hafifçe titrediğini hissedebiliyordu. Kızın arkasında beliren bir sinek, vagonu boydan boya geçip kendini lambanın camına körlemesine vurmaya başladı.

"Herhalde ölmek istiyor" diye gözlemde bulundu Palmyre, "Zavallı küçük yaratık!"

"Bu konuda bir şeyler biliyorum" diye söze karıştı, o sırada kendisi de içeri girmiş bulunan Trombine. "Bazen ben de rüyamda kafamı duvara vururum!" Hidrosefal, Marbuche'un yatağının kenarına oturdu; hortumunu bir yana koydu ve bekledi.

Tarpagnan'ın hareket edecek hâli yoktu artık. Cüce onun eline okşadı.

"Sizin bedeninizdeki tersliğin ne olduğunu kesinlikle biliyorum" dedi Madam Tambour, sarı dişlerini sergileyerek.

Birbirine geçmiş, sert, kızıl saçlarını kabarttı; geç bir saat olmasına rağmen yüzünü pudralamaya başladı ve sözlerini sürdürdü: "Sizin için çok üzülüyorum, mösyö; sizin kusurunuz, çoğumuzunki gibi görünürde değil de varlığınızın derinliklerine gizlenmiş."

"Evet, sizin için ben de bütün kalbimle üzgünüm" diye lafa girdi soytarı Soupir. "Bedeninin içinden tıkırtılar geldiğini duyan bir adam tanımıştım."

"Sen de bir saat yutmuş olabilir misin?" diye sordu içtenlikle Palmyre, bir yandan da Antoine'ın eline zarif bir öpücük kondururken. Artık neredeyse herkes karavana doluşmuştu. Clé-de-Fa, Mi-Bémol, Crépon, Tsé-Tsé, hatta karides kız kardeşler bile... Eğri büğrü dış görünümlerine, hatalı delinmiş deliklerine ve su toplamış, kabarmış tenlerine karşın, hepsi onun dostu olmaya can atıyordu.

"Hayır" diye karşılık verdi Tarpagnan, genel olarak odadakilere, "Hayır, bir saat yutmadım... Ama beni içten kemiren bir hastalığımın olduğunu söylüyorsanız, bu kesinlikle doğru."

"Anlat bize" diye ısrar ettiler. Öyle coşkulu, öylesine duyguluydular ki... Adeta tek ses, tek nefes olmuşlardı.

"Evet... Nedir mesele?" diye tekrarladı sevimli Palmyre.

"O, bir kadının sesi," dedi dev Marbuche, dinleyicilerine ulu bir kişi zerafetiyle seslenerek. "Tarpagnan'ın dış kabuğunun altında çınlayan ve kalbinin sanki kanı katılaşmış gibi hızlı hızlı atmasına yol açan şey, bir kadının sesi!"

"Bu, müthiş bir altüst oluş" diye onayladı Antoine. "Bu, aşk hastalığı..." Ve onlara Caf'conc'u anlattı.

Devrimin Büyük Açık Ordugâhı

Bu arada Paris, aksine gerçekten parlak günler yaşıyordu. Sahtekâr politikacıları defedin! Tiranların ve onursuzların izini bile bırakmayın! Burjuvazinin neşterleri, planları, döktüğü kanlar boşa gitti!

Halk 26 Mart'ta seçime gitti. Parisliler, ülkeyi aydınlığa boğacak değişiklikler istediklerini gösteren oylarıyla, fikirlerini başarıyla pratiğe geçirdiler. Komün kesin bir gerçeklikti artık! O, özgürlüğün renklerine boyayacaktı gökyüzünü; o, en yoksul sınıflar arasında karşılıklı saygı ve sevgiyi yeşertecekti. O, artık yetişkinlik çağına girmiş olan işçi sınıfının ağzıyla konuşacaktı. Ve her şeyin yeniden şekillendirilmesi gerektiğinden o, zorbalığa baş eğmeyen, yargılamayı ve seçmeyi bilen, arkadaşça davranan, içindeki gücü harekete geçiren, yeni tip bir yurttaş yaratacaktı. O zaman, hoş geldiniz, sefa geldiniz kendi kaderini eline alan halkın kuru gürültüden uzak, ağırbaşlı meclisine seçilenler!

Üçte biri işçilerden oluşan yeni mecliste, yaş ortalaması otuz sekizdi. En genç vekil, yirmi beş yaşındaki Raoul Rigault'ydu; en yaşlı ise, uzun yıllar önce, Temmuz Monarşisi sırasında da milletvekilliği yapmış, yetmiş altı yaşındaki Beslay'dı.

Bu vekiller partiler hâlinde örgütlenmemişlerdi. Bununla birlikte, yeni bir toplum kurma amacında ortaklaşmaları-

na rağmen, Blanquistler, Jakobenler, romantikler, bağımsızlar, sosyalistler ve Enternasyonal temsilcileri, hepsi aynı tondan konuşmuyorlardı. Ama bunun ne önemi vardı? Ve onların inanç yelpazelerinin, dogmalarının çerçevesinin, akıl yürütme tarzlarının sık sık değişiklik veya çelişki arz etmesinin...? Mevcut durumda –görkemli bir zaferin bir kızıl kardeşliği, bir kendini aşmayı ortaya çıkardığı şu esnada– önemli olan, kollektif bir öfke dalgasının, bu halk temsilcilerine, onların şevklerini yükseltecek enerjiyi sağlamış olmasıydı. Şimdilik farklılıklar unutulmuştu. Şimdilik temsilciler birbirlerine yönelik kin ve kızgınlıklarını, intikamcı hırslarını, iktidar ihtiraslarını bir tarafa bırakmışlardı.

26 Mart Komünü, yeni rejimin kutlanması konusunda fazla resmi, soğuk bir tarzı uygun bulmamıştı. O, yoksuldu. O, cüretkâr ve gururluydu. O, doğal ve içtendi. Onda, mutlu bir gülüşün lezzeti vardı. Onun saçları tüm kentin üzerine dökülüyordu. Ne üzerinde bir paltosu ne de saçında ayırma çizgisi vardı. O bir beyaz fiyonklu hoş beyefendiler toplantısı değildi. O, sokakları arşınlayan meçhul ayaktakımının oluşturduğu bir kalabalıktı. Bir kızıl çorba... Bir yoksullar meclisi... Vurgunculuk kurbanları, sömürülen fabrika işçileri, işçi sınıfı mahallelerinin sakinleri, o muazzam yoksulluk denizinin tümü... Harekete geçmiş bu yığınların belirsiz ve farklılıklara gebe kaderlerini o anın kardeşlik duygusu maskeliyordu.

Sokaklar ve caddelerden Belediye Sarayı'na doğru, kalbe dönen kan gibi, çağlayarak akan yüz bin insanın görüntüsü karşısında hareketsiz kalmak öylesine imkânsızdı ki! La Bièvre tornacılarının, Ivry Rıhtımı dok işçilerinin, la Huchette öğrencilerinin, kenar mahallelerin ayaktakımının, Kurt İni'nin üstü başı perişan çocuklarının, Picpus marangozlarının ve bütün Petit Charonne halkının, bu kadar kala-

balık oluşlarına kendileri de şaşarak bir araya gelişleri ne kadar olağanüstüydü! Bu baş döndürücüydü, baş döndürücü! Ve tam cesaretleri kırılarak bir gaflet uykusuna dalmak üzerelerken, yurttaşları yeni bir şafağa doğru iten tarihin gücü ne kadar da büyüktü!

28 Mart 1871 Salı günü yağmur ve kar bir mucize gibi kesildi. Bir bahar afişinden fırlamışa benzeyen gökyüzü komüncüleri kutsadı.

Öğleden hemen sonra, kabartılmış yünü andıran ve insanı, yumuşak başlı bir hayvan sürüsünü seyreder gibi yatıştıran bulutlar, yavaşça göğün mavi çayırları boyunca ilerlediler. İri, beyaz bulutlar, kutlama yapan kitlelerin üzerinden tembel tembel geçiyorlardı, büyüyerek ve şekil değiştirerek. Pirinç müzik aletleri parıltılar saçıyordu. İnsanlar neşe içinde selamlıyorlardı birbirlerini. Nefesli çalgı icracıları yanaklarını patlatacak gibi şişiriyorlardı; trampetçiler enstrümanlarının gerili derilerini ha çatlattı, ha çatlatacaklardı. Yoksulların büyük Thermidor* festivali başlayabilirdi!

O sabah erken vakitlerde Ferré, Theisz, Vermorel ya da Dereure'a oy vermiş Montmartre'dan, Lévisse Sokağı'ndan insanlar, Paris'in kalbine yürümek üzere bir araya gelmişlerdi. Doğal olarak grup halinde işçi Hubert'e, kazan yapımcısı Chardon'a, metal işçileri Duval, Assi, Avrial, Chalain ve Langevin'e, kunduracılar Serraillier, Trinquet ve Léopold Clément'e, düzeltmen Eudes'e, ciltçiler Varlin ve Adolphe Clémence'e, doğramacı Pindy'ye veya şapkacı Amouroux'a oy verenlere katılmışlardı.

"Damarlarımızda yine atalarımızın kanı dolaşıyor!" diye haykırdı Louise Michel'in arkadaşı Jeanne Couerbe, oturdu-

* Cumhuriyetçi Takvim'in 11. ayı, 19-20 Temmuz, 17-18 Ağustos arası. (ç. n.)

ğu binanın diğer sakinlerine. "Böyle zamanlarda yüreğimiz onunla dolup taşıyor!"

"Kadın haklı!" diye karşılık verdi Lévisse Sokağı'ndan biri. "Jeanne doğru söylüyor!"

Lévisse Sokağı, 7 Numara'da oturan Jeanne, sanki bütün kadınların sesiydi. Kadınlar kanlarının son damlasına kadar savaşmaya hazırdı. Kalıcı adaleti arayan kadınlar... Bugün onların da festivaliydi.

Kadın yurttaşlar... Varoş kadınları ve pazarcı kadınlar... Fabrikalardan ve Doğu Paris'in yoksul semtlerinden gelen kadınlar... Barikat kadınları... Günde yetmiş santimle geçinmeye çalışan Ulusal Muhafız karıları... Hemşireler, garsonlar, mutfak ve hastane emekçileri, kızıl amazonlar... Saçları çözülü, üzerlerinde siyah volanlı gri elbiseler, benekli işlikler takmış... Saçları şakaklarından arkaya doğru çekilerek enselerinde yassı bir biçimde düğümlenmiş, şallı kadınlar; beyaz boyunlarını altın taklidi haçlar süsleyen kadınlar... Trampet ve tabancalarıyla savaşçı kadınlar... Etekli, şapkalarını kaşlarının üzerine devirmiş, asi, peltek peltek konuşan, kırmızı kuşaklı, çocuk sesli askerler... İş ceketlerinin altında çıplak, sokak kedisi gibi tıslayan, barikatları savunmaya koşan, rom içen ve ayaklanma uğruna ölmeye hazır, gözü dönmüş kadınlar...

Kadın haklı! Kanlar kaynıyor! Beyne sıçradı bir kere! Ne de hoş bir kükremedir şu halkın ünlü çığlığı! Binlerce göğüsten fırlayan o muazzam, ritmik haykırış...

"Yaşasın Komün! Yaşasın Sosyal Devlet!"

Jeanne 18. *arrondissement* alayına liderlik ediyordu. Bir yerlerden bir Frigya başlığı bulmuş, kırmızı bir palto giymişti. Ulusal Muhafızlar onun etrafını sarmış, uzun süngüleri-

nin ucuna taktıkları keplerini başlarının üzerinde sallıyorlardı. Jeanne dönüp arkasındakilere seslendi:

"Daha yüksek sesle, sizi işe yaramaz hayvanlar! Bizi ta Versailles'dan duymaları lazım!"

İnsanlar onu işitip sözünü tuttular. Sesleri boğuk bir biçimde yükseldi.

Ooo! Olacak! Olacak! Olacak!
Ne kadar aristokrat varsa ipi boylayacak!

Hepsi oradaydı: Tarpagnan'ın yaman tekmesiyle birkaç dişinden olan Tel; kamburunu döndürüp davaya katılan Kadife Göz; saçına, günün anlamına uygun bir kokart takmış tatlı ekmek kapısı Adelaïde Fontieu'yla el ele yürüyen şamatacı badanacı Abel Rochon... Şarkılar söylüyorlar, haykırıyorlar, tezahürat yapıyorlar, kendilerini yeniden doğmuş gibi hissediyorlardı.

Girardon Sokağı'nın kızları da oradaydı. Abbesses'in yanakları boyalı pansiyonerleri, onların hemen ardında yer alıyordu. Etrafları mavi yakalı, kızların cüretkâr kahkahalarla kapmaya çalıştıkları perdahlı deri kepler takmış, yakışıklı denizcilerle sarılı, zeki bakışlar savurarak yürüyorlardı. Serbest kalmış vahşi yaratıklar gibi çığlık atıyorlardı. Kol kola girmişlerdi; uluyan pirinç çalgılar ve kükreyen helikonların önünden geçerken kulaklarını kapatıyorlardı.

Bu sokakta pişmiş kadınların arkasından, Léonce ile kızı Marion geliyordu; daha sakin, daha hanım hanımcık bir biçimde yürüyorlardı. Ve Marceau... Ve Ferrier ile Voutard... Ve Jeanne Couerbe ile aynı konfeksiyon atölyesinde çalışan, göğüsleri, tepelerin sabah görüntüsünden daha heyecan verici Blanche...

Havada "Marseillaise" patlıyordu tekrar tekrar. Çok sık duyulsa bile, bu hınç dolu marş, binlerce kararlı ses tarafından hep bir ağızdan söylediğinde öylesine etkileyiciydi ki! Sefalete yazgılı, hor görülen, aşağılanan insanları tekrar dimdik ayağa kaldıran, onlara, tam teslimiyete düşmek üzerelerken, sokakları evrensel bir haykırışla tekrar fethetme kuvveti veren muhteşem bir güçtü o!

Herkes oradaydı; Merkez Komitesi'nin az önce iktidarı seçilen meclise devrettiği platformun önünü, en azından iki yüz bin tanesi doldurmuştu. Gırtlaklarından, sevgi ve güçle, tek bir haykırış yükseliyordu:

"Yaşasın Komün!"

Bütünüyle birbirine karışmış toplumsal katmanlar, iç içe geçmiş sıralar, düzensiz bir biçimde birbirini sıkıştırıyor, insanlar görülmemiş bir ortak ruhla, birlikte ciğerlerine hava dolduruyor, birlikte bağırıyorlardı. Kalabalıklar hâlâ akmaya devam ediyordu. Gelmekte olanların dışındaki neredeyse herkes, zaten oradaydı. Günün halkın günü olduğuna inanıyorlardı. Onlar temiz bakışlı, tırnakları kararmış, yüzleri sevinçle parıldayan proleterlerdi. Akıyor, akıyor, kaynaşıyorlardı.

Mahallelerden, fabrikalardan gelenler... Salkım salkım insan... Yontulara sarılmış kızlar, lamba direklerine tırmanmış çocuklar... Heykellerin tepesine oturanlar, çatılardan sarkanlar... Sakatlar, derbederler, ihtiyarlar, sokak çocukları, mavi gömlekli işçiler, redingotlu küçük burjuvalar... Her yaştan, her çeşitten yığınla insan alanı tıka basa doldurmuştu. Kocaman tertemiz gökyüzüne küçük beyaz dumanlar püskürterek patlayan toplar, askeri alayın az sonra oraya ulaşacağını anons ediyordu.

Kalabalık haykırıyor, boyunlar uzanıyor, insanlar itiş kakış içinde, umutlarının taşıyıcılarını daha iyi görmeye çabalıyordu.

"Şuradaki sakallı, genç olanı... Rigault o diyorum sana!"

"Peki, şu üçüncüyü görüyor musun? Onun da sakalı var... Bir şeyler yazan... Görebildin mi?"

"Evet."

"Kim olduğunu biliyor musun?"

"Hayır."

"O Jules Vallès. *Le Cri du Peuple*'dan. 15. *arrondissement*'ten seçildi. Ve şu, onun yanındaki, o da Varlin. Üç kez seçildi, 12., 6. ve 17. *arrondissement*lerden!"

"Peki ya şu, tahtta oturan?"

"Assi bu, vay canına! Ayağa kalk, Assi!"

Platformun ortasını işaret edip gürültüyle güldüler; Belediye Sarayı'nın tesviye işçisi-yöneticisi yaldızlarla süslü, kırmızı kadife kaplı kocaman bir tahtta oturuyordu.

Assi ayağa kalktı. Bu sıradan davranış öyle uzun süren, gürültülü bir tezahüratla karşılandı ki söylediklerinin hiçbiri duyulmadı. Ardından Merkez Komitesi'nin ağır toplarından Ranvier yürüdü öne doğru; lakin doğru dürüst bir konuşma yapamayacak kadar duygulanmıştı. Jules Vallès, daha sonra, onun solgun yüzünün, adeta tüm kanı çekilmiş gibi göründüğünü yazacaktı. "Saçları, işkenceden yeni çıkmış birininkiler gibi karmakarışık bir vaziyette sarkıyordu aşağı doğru. Dudakları bembeyaz kesilmişti." "Yüzünde bir çocuk gülümsemesi, kavrulan boğazının veremli hırıltısının pürüzlendirdiği bir sesle" kekeleyerek konuşuyordu Sonraki konuşmacı Boursier'ydi. Komün'e seçilenlerin listesini okudu bir kâğıttan; fakat onun sesi de bir alkış tufanında boğuldu gitti.

Tel'le Kadife Göz, cıvıl cıvıl üç renkli bayraklar ve devrimci kızıl krepin ardında geçit resmi yapacak Ulusal Muhafız taburlarını görebilmek için, ayaklarının ucunda yükselmişlerdi. Onlarla platform arasında, herhangi bir saldırı gi-

rişimine karşı savunmaya geçileceğini gösteren birkaç Montigny ağır makineli tüfeği yerleştirilmişti. Silahları kullanan tecrübeli askerler yere oturmuş, sakin sakin sigara tüttürüyorlardı.

On beş yaşında ya var ya yok, kafasına çok büyük gelen kepi kulaklarının üzerine inmiş, genç bir federe, kalabalığı muhafızlardan uzak tutuyordu.

"Şuradakini gördün mü? Tironneau oğlan değil mi o?"

"Evet, bu Guillaume'un ta kendisi. Hey, Guillaume! Annen bizimle birlikte! Öpmek için seni arıyor!"

Çocuk onlara deneyimli bir askerin tersleyici bakışlarını savurdu. Kocaman bir paltonun içinde kaybolarak, tüfeği omzunda, bir sarkaç gibi düzenli hareketlerle bir ileri bir geri asker adımlarıyla yürümeye devam etti; bir yöne gidişi bittiğinde usta bir hareketle dönüyordu.

Bir fotoğrafçı gelip onun fotoğrafını çekti. Elbette ki bu, barikatların fotoğrafçısı Théophile Mirecourt'tan başkası değildi. Tarihi anları bir kâğıdın üzerine hapseden sima avcısı, ifade kayıtçısı.... Onun için tamamen sıra dışı bir gündü. Portatif kamerasını ilk kez kullanıyordu. Çok hafif, körükleri son derece sağlam, ağırlığı iki kilonun altında, üç ayaklı sehpa olmadan da kullanılabilen bir alet... Théo aylar süren denemelerin sonucunda, hassas çalışma gerektiren kolodyumla ilgili sorunlarını gidermeyi başarmıştı. O, bu icat on altı yıl sonra, 1886'da, bir İngiliz vatandaşı olan Charles Harper Bennet'e hamledilse de gümüş bromürlü jelatin kâğıdı gerçekte ilk kullanan fotoğrafçıydı. 1871'in bu göz kamaştırıcı Mart günü, hak ettiği ün Komün'ün kötü kaderinde boğulup gidecek bir adamın başarısına tanık oluyordu.

"Taburlar! Geçit töreni için! İleri marş!"

General Brunel ağzı pırıltılar saçan kılıcını kaldırarak bu emri haykırdığında saat tam dörttü. Topçu subayları tarafın-

dan kılıçtan kılıca yayılan emir, neredeyse hemen, Seine rıhtımındaki topların, gökyüzüne kocaman kara bulut parçaları savuran namlularında yankı buldu.

"Taburlar! İleri marş!" İdareyi albaylar ele almıştı. Emrin hemen ardından kaldırımı dövmeye başlayan, pek uyumlu denemeyecek adım sesleri halkın ruhunu ateşledi.

Askeri bandonun coşkulu nağmeleri eşliğinde dönüşümlü olarak "Marseillaiese" ve "Chant du départ"ı söyleyerek ilerleyen ilk bölükler göründü, süngüler ve ulusal renkleri taşıyan bayraklardan oluşan bir ormanın altında. Rüzgarda dalgalanan ve direklerinin tepesini bağımsızlığın ve özgürlüğün yeniden tesis edilişini sembolize eden Frigya başlığı süsleyen bayrakların dibinde yan yana yürüyen işçi mahallelerinden gelen birliklerin ve gönüllü burjuvaların geçişi saatlerce sürdü.

"Paris'i geri aldık!"

"Artık kendi evimizdeyiz!"

"Yeni bir dünya eskisini süpürüp atacak!"

Halk kendi öz sloganlarını, kendi öz duygularını haykırıyordu. Tezahüratların patlayışı top atışını andırıyordu. Taburlar, kürsünün önünden geçerken bayraklarını selam vermek üzere indiriyorlardı. Subaylar süvari kılıçlarını çekip selam duruyorlar, askerler, ceketlerinin önünü iliklemiş, düzgün sıralar hâlinde yürüyorlardı. Trompet ve boru sesleri, rıhtımın kenarındaki topların periyodik selamlama atışlarında boğuluyor, sıra kendilerine gelince, dinleyicilerin tezahüratlarının üzerini canlı notalar çağlayanıyla kaplıyorlardı.

Gölgeler inerken, askeri resmigeçit adım adım yerini daha sivil tarzda bir kutlamaya bıraktı. "Marseailleise"in gücü yavaş yavaş tükenmeye başladı ve kalabalık kendi favori havalarına geçti; Offenbach ve Auber'in nağmeleri daha baskın hâle geldi. Hemen hemen her tarafta, resmi program,

binlerce insanın katıldığı bir *carmagnole* ve meşalelerle yapılan fener alayıyla yer değiştirdi. "Le Sire de Fiche-Ton-Kan", "Ekmekçi Kadın" ve "Nanterre İtfaiyecileri" gibi son moda melodiler ve şarkılar, Henri Rochefort'un "La Badinguette"inden bazı parçalar, birtakım 1792 şarkıları ve Rouget de Lisle'den* bazı nakaratlarla birlikte, yabanıl bir enerjiyle harmanlanıyordu.

Podyumun üzerinde karmaşık bir biçimde duran iskemlelerde oturan ve saatlerdir geçen taburları ve kalabalığı selamlamaktan bitap düşmüş temsilciler, resmigeçide eşlik eden nefesli çalgıların son sesleri de uzakta yavaş yavaş sönerken, ayağa kalktılar. Kan dolaşımı yeniden rahatlasın diye bacaklarını gerip butlarını ovuşturarak platformdan aşağı, tangır tungur indiler ve onları seçilmelerinden dolayı kutlamak üzere etraflarını saran, heyecan içindeki, gürültücü kalabalığa karıştılar.

Théo bir dirsek ve kalça ormanında kendine yol açarak ilerlemeye çalışıyordu.

"Basın! Basın! Basının çalışmasına izin verin, lütfen!"

Bu sihirli sözcük, Lefrançais ve çaprazlama kırmızı kuşak takmış diğer birkaç kişiyle sohbete dalmış Vallès'in ilgisini çekti. Théo saniyenin on beşte biri gibi kısa bir sürede fotoğrafladı onları. Keyifle gülen Vallès sordu:

"Bu o öyleyse? Bir sehpa kullanmadan fotoğraf çekebiliyorsun artık, ha?"

Théo mutlu bir şekilde başıyla onayladı. Bir eliyle kamerayı ayarlarken diğeriyle süpürme hareketi yaparak çok sayıda renkli insanı fotoğraf karesine sığdırmak üzere bir araya getirdi. "Zamanın hafiflikten yana olduğunu düşünmüyor

* Fransız besteci ve şair, 1760-1836. (ç. n.)

musunuz?" diye haykırdı hiddetle. "Bana öyle geliyor ki bugün her şey, burjuva zincirlerinden kurtuluyor! Yaşasın sınırsız ve engelsiz özgürlük!"

Vallès elini fotoğraf makinesine doğru uzattı. "İzin ver de şu gül ağacı kutuna bir bakalım..." Aleti kaldırdı ve lensinin mükemmel mavi pırıltısına dikti gözlerini. "Vay canına, bu ne hoş bir makine böyle! Onunla bugünü gökyüzüne altın harflerle yazabilirsin!" Yanındaki arkadaşlarına dönerek ekledi: "İşte, baylar, Yunanları sonsuza dek sözlüklerin tozlu sayfalarına atacak şey!"

Kamerayı Théophile'e geri verirken homurdandı: "Bu arada, Mirecourt, benim gazeteciye ne olduğunu merak ediyorum."

"Tarpagnan'ı mı soruyorsun?"

"Evet. Kuzen Vintgras nerelerde?"

"Geçen günden beri onu görmedim."

"Onun yazısını bekliyorum."

"Dedim ya, henüz dönmedi."

"Hey koca Tanrım! Fotoğrafçı, dostun kuyruğu titretmiş olabilir mi?"

Kıymetli plakalar ve çerçevelerin bulunduğu omuz çantasını yeniden düzenleyen Théophile, kaderci bir tarzda omzunu silkti: "Nereden bileyim? Elimden, Ourcq bıçkınlarının onu kıyma hâline getirmemiş olmasını dilemekten başka bir şey gelmiyor."

"Hadi canım sen de! Oraya gitsen daha iyi olurdu. Herhalde Kuzen Vintgras'ın hâli kötü!"

"Eğer Antoine bir fahişenin aşkı uğruna kendini öldürtürse" diye sitem dolu bir karşılık verdi Théo, "Bu elbette çok üzücü olur!"

Hemen ardından da hatta daha Vallès'in kenarında ince bir yara izi bulunan dudaklarında belli belirsiz, hoşgörülü

bir gülümseme belirene kadar, bu bir miktar kadın düşmanlığı taşıyan sözlerinden dolayı rahatsız oldu. Güneş gökyüzünden kaybolup gitmişti. İki adam sessizce birbirlerine baktılar; akıllarında, kanalın karanlık sularında boğulmuş, sazların okşadığı, iki karanlık kıyı arasında gidip gelen cesetler vardı.

"Şu bizim uzak akrabanın pek hırslı bakışları vardı" dedi gazeteci sonunda, kendine hâkim bir ses tonuyla. "Ondan çok hoşlandım. Hayat dolu genç bir herifti..."

"Onu ben de özlüyorum" diye mırıldandı Théophile. Gözlerinde yaş yoktu; ama bir üzüntü ve korku gölgesi gelip geçti yüzünden. Ardından Vallès, birinin bir an olsun kendisi için üzüldüğünü düşünmesi olasılığından ya da yüzbaşıyı yeniden görme umudunu kaybetmiş olma fikrinden rahatsızlık duyarak gürültüyle burnundan soludu. Omuzlarından kavradığı Théo'yu sertçe silkeledi.

"Hadi oradan! Şapşal sen de! Bırak saçmalamayı!" diye azarladı onu. "Tarpagnan çapında bir adam, bir kadının kıçı uğruna ölmez! Sözlerimi yaz bir tarafa, genç fotoğrafçı... Kuzen Vintgras bir iki güne kadar ortaya çıkacak! Şu çalıbülbülünün yatağını sallamayı bitirince! Yani kafanı cesetlerle bozma; bırak onlarla Şeytan ilgilensin! Kafandan at gitsin bu düşünceleri! Oturumu kapat! Adamını görecek olursan teklifimin hâlâ geçerli olduğunu söyle ona; hedefi tam ortadan vuracak yazarlara ihtiyacım var. Bu arada, kendisi henüz ortalıkta görünmediğinden, yarın için başka bir makale hazırladım."

"Yani Meclis'in ilk toplantısına katılmayacaksın?"

Boş ver gitsin anlamında bir işaret yapan Vallès'in yüzü öfkeyle kararadı. "Bana, henüz bizim için bir oda ayarlayamadıklarını söylediler!" dedi. "Şimdiye kadar sadece Merkez Komitesi'ne bir oda verildi." Eliyle ters yönde ovaladığı sa-

kallarını kabartarak devam etti: "Her neyse, böyle bir günün ardından politikadan konuşmak, biraz yük gibi gelmiyor mu sana? Gazetede çok daha fazla işe yararım. Bugün beni ilgilendiren konu, Paris. Yurttaşlar kenti! Özgür şehir!" Aklı başından uzaklaşmış ve dalgın bir hâlde, bakışlarının alacakaranlığın giderek yok olan kızıllığı boyunca dolaşmasına izin verdi.

Kahkahalar, şarkılar ve arsızlıkla kızışmış, kol kola girmiş gençlerin oluşturduğu uzun sıralar, alanın köşelerine doğru yayılıyordu. Gri siluetler, kötü ışıklandırılmış ara sokakların halelerince yutuluyor, hoş gömlek kümeleri, sarı saçtan miğferler, maun rengi favorileriyle iriyarı adamlar, eller bellerde, önlüklü kocaoğlanlar, eğlencenin közlerini gürültülü adımlarının ulaştığı yeni bir yere taşıyorlardı.

"Hey büyük Tanrım! Ne akşam ama!" diye çığlık attı gazeteci. "Yarın yenilsek ve ölümle kucak kucağa gelsek bile, kuşağım bunu dert etmeyecektir! Henüz fikirler tazeyken, büyük rüyanın zaferinin tarihine yeni bir bölüm ekleyeceğim! Ardından... Gidip o bana yiyecek verdikleri yerde aç kurtlar gibi yemek yiyeceğim... Evet! Yine Laveur'nun orda veresiye defterime eklemede bulunacağım... Benimle oraya gelir misin?"

"Pek gelecek gibi değilim" dedi Théo özür diler bir havada, şapkasını kaldırarak. "Yurtseverlerin kanını coşturmak için henüz süre var önümüzde; Sayın Halk Temsilcisi, bana izin ver, sevgili Tarpagnan'ımızın yolunu izleyeyim ve kendime bir akşam ayırayım!"

"Nasıl istersen! Al hepsini sana veriyorum!" diye haykırdı yeni Grenelle temsilcisi. Baş döndürücü ipek şapkasını azametli bir tarzda sallayarak genç dostunu selamladı. "İyi geceler, Bay Modern Gazeteci!" Her zamanki aşırı hızlı adımlarıyla yola koyuldu; sonra yarım bir dönüşle, omzunun üze-

rinden neşeli bir alaycılıkla seslendi: "Büyük hazlar, Mösyö Mirecourt! Aşağı mahallelerin genç adamlarının sizi, barikatlardaki insanlara karşı borcunuz olan görevden, fazla alıkoymaması için dua edeceğim!"

Dalgalanan Bayraklar

Théo, dudaklarında dostça bir gülümseyişle tek başına kalmıştı. Alana bakan pencerelerde kimse görünmüyordu artık.

Ağır botlarıyla ses çıkararak yürüyüş yapan birkaç subaya ve eller arkada ayakta dikilen birkaç muhafıza karşın, kalabalığın çoğu civar sokaklar tarafından yutularak kaybolmuştu. Devrimin mırıltısı yavaş yavaş diğer mahallelere doğru çekilirken, belediye görevlileri platformun üzerine çekilmiş tenteleri toplamaya ve bayrakları katlamaya başlamışlardı.

Geç kalmış son bir grup boş meydanı boydan boya koşarak aştı. Uzakta siyah noktalar acele acele bir dizi arabaya doğru yöneldi. Binicisi dizginlerine ustaca hâkim, sinirli bir at, kaldırımda kayan nal tıkırtılarıyla geçip gitti. Sokak fenerlerini yakan görevliler, uzun kargılar kullanarak, nehir kenarındaki setin üzerinde yer alan beş kollu gaz lambalarını tutuşturuyorlardı. Théo da terk etti alanı.

Gölgelerin içinde kayboldu. Dar sokaklarda ışık ya hiç yoktu ya da çok azdı. Gaz elde edilen kömür stokları dibe vurmuştu. Birçok dükkân kapalıydı. Ticaret erbabı, dükkân sahibi küçük burjuvalar, o günlerde paranın da göç ettiği Versailles'da dükkân açmak için fakirlerin ve serserilerin Paris'ini terk etmişlerdi.

Théophile yolunu, yürüyerek bir saat uzaklıktaki Montmartre'a doğrultmuştu. Yaşadığı değişimin, hayatın gün be gün onu o uyuşuk gençliğinden kurtarışının üzerine düşünmek için epey zamanı vardı. Hayatının geriye kalanını, yeni bir sosyal düzen çerçevesinde yaşamayı seçen bir milyonu aşkın Parisliden biri olmaktan, gurur duyuyordu. Aklına Seine-et-Oise'teki rahatsız mekânlarında, varlıklarını, gösterişli mahallelerdeki lüks evleri ve apartman dairelerini maceraperest komüncülerin insafına terk etmiş olmanın yarattığı endişeyle sürgün yaşayan tüm o semiz mülk sahipleri gelince kıkırdadı. Ardından kendi hiddetini, aslında aldığı eğitimle onun bir mensubu olarak yetiştirildiği ayrıcalıklı sınıfı yerle bir etmeye yönelik, yerleşik geleneklere aykırı arzusunun ardındaki dürtüyü hatırlayınca, gülümsedi.

Açık ağzından önündeki çukura biteviye temiz su fışkırtan, eski ve yıpranmış, taştan bir aslanın bulunduğu bir meydanı geçti. Ara sıra bir yerlerden vuran soluk bir ışık, onun çekici yüzüne, yeni bir sakal ve bıyık düzenlemesiyle, korkunç bir görüntü veriyordu. Onun hatası, bir asi olmaktan, redingotluların kampında yer almaktan çok daha fazla mutluluk duyması mıydı yoksa? Yoksa yanlış olan, onun farklılığının başka bir kanıtını oluşturan; kardeşlik arzusunu kıyma makinelerinin sesinden, demirci ocağının sıcak nefesini, tabakhanenin leş gibi kokusunu avizelerin pırıltılarından, daha çekici bulması mıydı?

Yoluna hızla devam etti. Üzerinde sade giysilerle halim selim, tam da olmak istediği gibi sıradan bir yurttaş havasında, omuzları sarkık bir hâlde yürüyordu. Birtakım çocukların, ortalığa saçılmış mermilerle misket oynadığı, başka bir meydana girdi. Tepeden tırnağa bir proleter kalıbına girmeyi, o en sade insanların eşiti ve kardeşi olmayı, cesaretiyle takdir görmeyi ve zamanı geldiğinde, para babası beyefendilerin bo-

yunduruğunu kabul etmektense top mermilerinin karşısına tereddütsüz geçen insanlarla yekvücut olmayı, çok istiyordu.

Turbigo Sokağı'nda, kadın asker kayıt bürosunun bulunduğu gri bir binayı geçerken, ön merdivenlere hâkim bir nöbetçi kulübesinin tam önünde aniden durdu. Nöbetçi, bir çamaşırcı kadının kırmızı yanaklarına sahip, hafif tüfeğini arkasındaki duvara dayamış gözü pek bir amazon, deneyimli bir ev kadını olduğunu gösterir bir hareketle bir kova suyu kaldırıma boca etti. Pantolon ve yün bir asker ceketi giymiş, omuzluklu, siyah bir başlık takmıştı; bu, görevi barikatları savunmak ve erkek savaşçılara "*ahlak ve askeri disipline uygun her türlü kardeşçe ve evsel hizmeti*" vermek olan gönüllüler taburuna ait üniformaydı. Sadece görüntüsü bile, onun lekesiz erdeminin garantisi gibiydi; yanından geçen genç adama eksik dişleriyle korkutucu bir gülümseme gönderdi. Ani bir hareketle başını Enfield karabinasına doğru çevirdi ve öteki elindeki temizlik bezini sallayarak gürledi:

"İşler böyle, yurttaş! Askerlik görevime ek olarak ev kadınlığı da yapıyorum!"

"Görüyorum!" Kadının yaptığı işi bitirmesine izin vermek üzere geri çekildi. Kirli su, kaldırım boyunca kayarak ulaştığı suyolundan aşağı aktı ve sıkı kadın tekrar nöbet yerine döndü. Théo, parıldayan kaldırım taşlarının üzerinden sıçrayarak ıslık çala çala, yolun karşısına geçti. Kepenkleri kapalı ve camları kırılma korkusuyla çaprazlama bantlanmış –savaşın yankısı!– bir dizi dükkân boyunca ilerledi. Daha ileride el arabalarının gürültüsü vardı. Zikzaklar çizerek yürüyen, oldukça sarhoş, bir tek kişilik orkestranın yanından geçti. Ardından, yerel "yosma" ve "yumuşak" faunasının bildik çığlıklarının o gece halkın sel gibi akışının içinde boğulduğu Bulvar'a çıkarak, havada asılı gibi duran şarap kokularının arasındaki mutlu kalabalığa karıştı.

Yürümeye devam ettikçe, tüm kente yayılan eğlencenin, daha masum renklere boyanarak ve gösterişten uzaklaşarak işçi sınıfı Paris'inin her köşesinde yeniden üretildiğinin farkına vardı. Kalabalıkların zorlaması altında, coşkun eğlencelerini, beyaz ekmeğin mutluluğuyla kek umuduna kapılan fakirlerin tarifi mümkün olmayan gücüyle kaynaştıran komüncüler, yazgılarıyla yüz yüze gelmeden evvel, bir gece olsun zaferlerinin tadını çıkarmak istiyorlardı. Hâlinden memnun, giyinip süslenmiş halk, neşe içindeki savunma piyadeleriyle, pırıltılı üniformaları içinde Turcolarla* kırmızı pelerinli Garibaldicilerle, kalçalarının üzerinde çocuk taşır gibi küçük variller taşıyan barmeydlerle iç içe geçmiş, bir kutlamadan diğerine koşuyordu.

O gün parıldayan güneşin ılıklığını hâlâ bağrında taşıyan caddelerin derin gölgeliklerinde yeni melodiler, gümbürtüler, yaşamın sesi yankılanıyordu. Kafelerin teraslarında çağıldayan, hiç prova yapmadan birlikte söylenen şarkılar, aktıkları sokakları, platformlar kurulmuş büyük kavşakları dolduruyordu. Mahallelerde, Montmartre Tepesi'nin zirvesinde, gülleyle çubuk düşürme oyunu oynanıyor, sert şarap içiliyordu. Rat Mort, Café du Théâtre, Brasseire des Martyrs, hepsi tamamen dolu olduklarını belirten ilanlar asmışlardı. İnsanlar hâlâ canlı kalmış çınar ağaçlarının altında kardeşleşiyor, içki ve yemekleri mideye indiriyor, kahkahalarla gülüyorlardı. Hayat çok güzeldi ve az sonra ne olacağının hiçbir önemi yoktu!

İşte, Théophile'in aralarına karışmaya gittiği, Lévisse Sokağı halkının ruh hâli buydu. O akşamı genç Guillaume Tironneau'yla birlikte geçirecekti. Hiç kuşku yok, bu onların kaderiydi.

* Cezayir'de görev yapan Fransız ordusu piyade eri. (ç. n.)

Birlikte güldüler, içki içtiler, Yüzbaşı Tarpagnan'ın akıbeti hakkında endişelendiler. Guillaume gökyüzünü işaret ederek bir kahraman olmak için nasıl yanıp tutuştuğundan söz etti. Théophile'in içi tuhaf bir neşeyle tutuştu. Çocuğun tutkusunun ateşi ona da sıçramıştı; dünyayı baştan aşağı yeniden kurdular. İçlerinde yanan isyan ateşini birlikte körüklediler.

Yoksulluk gerçeğine karşı nefretlerini haykırdılar; biçareliği ve ıstırabı felaket düzeyine çıkaran açlığa ve soğuğa isyan ettiler. Montmartre'dan bir korse yapımcısının oğlu, Sénat* Mahallesi'nden zengin bir hanımefendinin ya zafer kazanmaya ya da yok olmaya yönelik kararlılığını, bir sokak kahramanının ağzıyla ifade etmeyi seçen asi oğluyla yavuklu olmuştu. Söz ve bakışların halkalarını incelikle birleştirdiği bir zincirle bağlanarak, saatler gece yarısını vururken, bu tehlikeli vakitlerin üzerine yan yana yürüdüler. Dönüp birbirlerine baktılar; zihinlerinin derinliklerinden geçenlerden ürkmüşlerdi. Théo, Guillaume'un elini tuttu.

Kulakları sokaklarda yankılanan sesler ve uzaktan gelen müzik nağmelerinde, gözleri, karanlığın sarıp sarmaladığı uçsuz bucaksız Paris'in üzerinde dolaşarak öylece oturdular. Montmartre'dan Paris'i seyrediyorlardı, ayaklarının altında yayılan çift kişilikli Paris'i. Kadifelerle elmasların Paris'i ve işçi tulumundan başka giysisi olmayan yoksul Paris... Tüm geceyi Issy, Montrouge, Vanves ya da Asnières'de siperlerde geçirecek insanları düşünüyorlardı. Gözcüler... Ağız açık, bir kum torbasını yastık olarak kullanarak, baş arkaya kaymış hâlde ve sadece üç saat uyuyan, gözleri çukura kaçmış, yarı ölü gibi benizleri sararmış yiğit adamlar... Konuşmayı kes-

* Senato. (ç. n.)

mişlerdi; farkına varmaksızın "orada her şeyin aynı anda hem küçültülüp hem de abartıldığı" Paris'in tarihi karşısında Victor Hugo'vari bir baş dönmesinin pençesine düşmüşlerdi.

Seine'in sisli kıvrımlarında pusuya yatmış Komün düşmanlarının tamamen farkında, gülümseyerek, neredeyse patlayacak bir şiddete gebe bir dünyada, bu kadar ince ve zarif olmalarına şaşarak birbirlerine baktılar ve birbirlerini anladılar.

"Birliğine ne zaman katılacaksın?"

"Şafakla. Hemen harekete geçeceğiz. Yardıma gideceğiz, siperlerdekilere...."

"Şafakla mı?" Théo endişeyle gökyüzüne baktı. "Şafak vakti geldi sayılır zaten, sevgili delikanlı... İki saat ya var ya yok... İşimiz Tanrı'ya kalmış durumda..."

Fakat cesur çocuk, yetişkin adamın bu kaygısına katılmadı ve savaşma şevkini öne çıkardı tekrar. "Neully Köprüsü'ndeki savunma hatlarını güçlendireceğiz. Komutan, Bergeret! O orada oldukça hiçbir şeyden korkumuz yok." Gözleriyle sisi yararak elini Versailles'ın olduğu yöne doğru uzattı. "Orada bir yerdeler" dedi "onlar"a bir isim vermeden, "Çoğu orada..."

Théo'nun başı öne eğildi. Geniş omuzları, adeta görünmez bir yük ensesine baskı yapıyormuş gibi aşağı düştü.

"Çoğu orada, evet" diye onayladı boğuk bir sesle. "Ve tamamen acımasız olacaklar... Yedi general, ayaklarında çizmeleri, hazır bekliyorlar! Bir gün gelecekler, kılıçları dişlerinin arasında... Birkaç hafta içinde... Önümüzdeki günlerde... Söylediğim şey çok yakın... Sabırsızlık içindeler... Réservoirs Sokağı'nda bir aşağı bir yukarı yürüyorlar hırlayarak. Vinoy doğrudan harekete geçmek istiyor. Bak, şu ufuktaki kızartıyı görüyor musun? Şu kırmızımsı ışıkları, şu kamp ışıklarını...?

Orası Valérien Tepesi'ndeki istihkâm ve onlar da onun elektrik ışıkları. İşte onlar Komün'ü kemiklerine kadar parçalama niyetindeler!"

Guillaume, "Çoğumuzun başına böyle kötü bir şey geleceğini düşünüyorsun o zaman?" diye sordu kafasına takılan soruyu, ağzını çocuksu bir biçimde büzerek; korkusunu huysuz bir ses tonuyla saklamak için elinden geleni yapmıştı. Böylesine bir gençlik cesaretinden etkilenmemek, sadece taştan bir kalbe sahip olmakla mümkündü. Théo çocuğu kollarına aldı ve hiç tereddütsüz cevap verdi:

"Giyotin ya da vurularak ölüm, fark etmez: Tek bir yolumuz var!"

Genç delikanlı, yürek burkan bir içtenlikle haykırarak korkusunun yoğun karanlığından hemen dışarı attı kendini. "Anneme tam olarak şöyle söyledim: Eğer vurulursak, şanslıyız demektir!"

Bolluk!

Bu duygular cümbüşünü izleyen altıncı gün, gündoğumunun hemen öncesinde, Alfred Lerouge, kazazede arkadaşlarıyla birlikte bir okyanus fırtınasında sürüklenir ve tam, bir önceki akşam içtikleri şekerkamışı rakısından dolayı buruk bir ağızla, onları miçoyu yemeye teşvik ederken öyle önemli bir olay vuku buldu ki, yaman denizci buz gibi suya yuvarlandı ve derhal uyandı.

Üç Çivi'nin böyle paldır küldür uyanmasına neden olan gelişmeler kısaca şöyleydi:

La Chouette, çok erken bir vakit olmasına karşın, misafirlerinin yattığı şiltenin üzerine serili olduğu eğreltiotu yığınını düzeltmeye ve kabartmaya karar vermişti. Yatağıyla oynanmasından rahatsız olan Grondin, uykusunda hafif bir protesto inlemesi koyuvermişti.

Üstünü başını düzelterek onu tekrar yerine yerleştiren hemşiresinin, ona bitki çayları ve ne olduğu belirsiz ilaçlarından içirip yaralarına ender bulunan şifalı bitkiler koymasının ardından Grondin, yine uykuya geçmeye çalışıyordu. Buna karşın bildik fantezilerinin hâkimiyetine giren cadı, tam elini yarı ölü hastasının uyluklarının arasına koymuş, uygunsuz düşünceler ve utanç verici hayaller âleminde başıboş dolanmaya başlamıştı ki, yaralının penisi birden bir ge-

mi direği gibi dikiliverdi. Bu kocaman ve tartışmasız ereksiyon görüntüsü, la Chouette'a Polonyalı Meydanı'ndan sağ kurtulan adamın iyileşmeye başladığını söylüyordu. Bu melekenin geri kazanılması, yaralının kısa zamanda nekahet sürecine gireceği anlamına geliyordu. Bu gelişme Grondin'i hezeyan ülkesinden geri getirmiş, ona bilinci yerinde bir insan statüsünü yeniden kazandırmış ve la Chouette'un bu koca aşk nesnesini, onun için bir hazine değerinde olan hırsızlama sıkı fıkılığının menzilinden çekip almıştı. Baykuş bakışlı, bir deri bir kemik şifacı, hareketsiz sevgilisinin serbest kullanım hakkını kaybettiği düşüncesinin acısıyla yüz yüze gelmişti.

Elini mekanik hareketlerle büyük önlüğüne silerken, perişan bir yüz ifadesiyle dudağını ısırarak, gözlerini bu benzersiz kabartıdan alamayarak öylece dikilip kalmıştı. Korkuyla bakıyordu. Birden ellerini arkasına saklamıştı. Hemen ardından, kendini yaşamının yeniden nahoş bir hâle döneceğini bilmenin o elini kolunu bağlayan, kapkara elemine bırakarak, hızlı bir hareketle örtüyü tekrar örtüp gölgelerin içine geri çekilmişti. Kendini tutamayarak tek bir ıstırap çığlığı koyuvermiş, bunu, içinde gözyaşının olmadığı hıçkırıklar takip etmişti.

Bu umutsuzluk gürültüsü, geri dönülmez ve birbirini izleyen bir olaylar dizisine, bir enerji girdabına yol açtı. Alfred Lerouge, devrilen bir iskemlenin sesiyle içine gömüldüğü uyuşukluk deryasından aniden çıktı. Canlarını attıkları salın parçalandığını gördüğü karabasanın etkisiyle gözleri kızarmış ve dönmüş, burnu basık ve ateş kesmiş, alnı ise hâlâ ter içinde, ayağında tavşan postu terlikler, bir ucuz eşya imparatoru olmanın verdiği kendine güven havasında, hızlı ve sarsak adımlarla pıtır pıtır yürüyerek odayı baştan başa geçti ve hastanın yatağının başında çömeldi. Onun dikkatini çekmek

için bir iki kez el çırptı. Adamın, verdiği sözü yerine getirmesinin zamanı gelmişti.

"Size yatağımı sundum, mösyö" diye söze girdi doğrudan, "Fakat, ne derler bilirsiniz, ödediğinin karşılığını alırsın!" Boşlukta kavisler çizen eliyle gölgeler içindeki karısını, gürüldeyen sobayı ve kokan şilteyi işaret ederek resmi bir ses tonuyla konuşmayı sürdürdü: "Bütün borçlarınızı ödeyeceğinizin garantisini göremezsem, daha fazla konukseverlik göstermem mümkün değil."

İriyarı, tek gözlü yaralı, bitkin bir biçimde gülümsedi ve ağzında anlaşılmaz bir şeyler geveledi. Ardından çökmüş, girintili çıkıntılı yüzünden tüm insanlık izleri uçup gitti ve incelen dudakları haşin bir havaya büründü. Bakıcılarına yaklaşmalarını işaret etti; onlara, sadece fısıldayabildiğini belirtti güçlükle.

"Nerede oturuyorsunuz?" diye sordu Lerouge. "En önemlisi bu."

Grondin adresini verme konusunda herhangi bir güçlük çıkarmadı. Eskiciye ve karısına gerçekten müteşekkirdi. Kendisine bu kadar iyilik yapan insanların evine gidip kapıyı açmaları ona son derece doğal geliyordu. Onlara "üçüncü kat merdiveninin yedinci tahta basamağının altındaki" anahtarı alarak tavan arasına girmelerini söyledi; orada, "kestane ağacından yapılma beşinci kirişi geçince, zıvana dili ile yuvası arasında, gazete kâğıdına sarılı bol miktarda gıcır gıcır banknot" bulacaklardı.

Alfred Lerouge yine altın yumurtlayan kaz rüyasına gömülüverdi. Karısı, koca gözlerini ona dikmişti. Eskici henüz harekete geçmemişti. "Söylediğiniz doğru çıkmazsa, bu büyük nankörlük olur, mösyö" diyerek ısrarla gerçeği anlamaya çalıştı tekrar. Patates gibi burnunu yaralının yüzüne iyice yanaştırmıştı. "Bize sunabileceğiniz başka bir şeyiniz yok

mu? Belki bir tarafa ayırdığınız biraz madeni para, bir parça altın, bir madalyon, böyle bir şeyler...? Bu iyiliği oğlum için istiyorum... Benim her zaman aç ve anadan yana son derece talihsiz küçük Ziquet'm için!"

Eski mahkûm, gri gözünü, sanki adamın niyetini anlamaya çalışır gibi Alfred Lerouge'un ifadesiz suratına kilitledi. Pılı pırtı taciri buna, gülümsemelerin en tatlısı, en yapışkanıyla karşılık verdi. Üç Çivi, yıkama yağlama işlerini iyi bilirdi.

"Bir bisküvi kutusu var" dedi hortlağa benzeyen adam nefes nefese, "Dolaplı saatin alt tarafında. Ve bu verebileceğim son şey..."

"Elinizdekilerin hepsi bu kadar mı, mösyö?" diye sordu törpüyü andıran bir sesle yaşlı, çirkin bostan korkuluğu. "Mahzende falan sakladığınız özel bir kasanız yok, değil mi? Bizden bir şeyleri gizlemeniz pek kibar bir davranış olmaz..."

Fakat gri tek göz tekrar kapanmıştı bile. Üç Çivi, adamın onlara her şeyi söylediği sonucuna vardı. "Tamamen döküldü" dedi hayat arkadaşına. "İşte tabuta şimdiden hazır bir yurttaş... Muhtemelen bu haftayı çıkamaz."

"Bu kadar emin olma, Alfred," diye mırıldandı La Chouette, biraz kötü niyet tınısı taşıyan bir sesle. "Senin müşterinin göründüğünden çok daha güçlü olduğunu düşünüyorum." Ne de olsa, büyücü kadın bir şeyler biliyordu.

Aslına bakılırsa, Grondin, gözünü devirerek, sanki komaya girmiş ve bilincini kaybetmiş numarası yapıyordu. İsteği, rahat bırakılmaktı. Bu sadece basit bir önlemdi. Eski mahkûm, bu takatsiz hâliyle, eskicilerin, ayak tabanlarını kızgın közlerle gıdıklayarak ona evinde saklı diğer değerli eşyaların yerlerini söyleteceklerinden korkmuştu. Onları yanından uzaklaştırmak için, sanki ateşler içinde yanıyormuş gibi inledi.

Yaşlı bir köpeğin yeni numaraları kavraması güçtür. Öte yandan, eski bir noteri, bir prangalı mahkûmlar reisini, bir gizli polis ve güvenlik görevlisini kandırıp tüm sırlarını ortaya dökmesini sağlamak da o kadar kolay bir iş değildir. Grondin gözlerini öylece kapalı tuttu. Yüzünde belli belirsiz bir gülümseme vardı.

Tek yol var, diye düşündü kendi kendine, bu hâlinle koca nehri karşıdan karşıya geçemezsin. Yürüyerek geri gideceksin, 2017! Oraya varacaksın! Grondin eskiden öğrendiklerini unutmamıştı. Şimdilik mümkün olduğu kadar zayıf görünmeye, ne kadar iyileştiğini göstermemeye dikkat ediyordu. Tedbirli bir biçimde, fırsat bulduğunda kaslarını çalıştırıyordu. İnsanın başına neler geleceği asla bilinmez...

Hazırdı, tabii mümkün olduğunca... Pranga mahkûmluğu deneyimi, hapishanede kazanılan refleksler... Gizlice, sağ eliyle, yattığı yerden uzanıp uzun bir kolun yetişebileceği bir mesafede asılı olduğu çividen aldığı ve şilte ile altındaki bitki yığını arasına soktuğu bağ bıçağını yokluyor, onun hâlâ koyduğu yerde durup durmadığını anlamaya çalışıyordu.

Altına Hücum

Üç Çivi, elindeki her şeyi bıraktı ve Ziquet de peşinde, Clichy'deki evinden fırladı. Omzundaki torbada yol için aldığı bir şişe iyi kalite "köpek öldüren" vardı. Yürürlerken büyük bir ekmek parçasını ve bir soğanı oğlanla paylaştı. Révolte yolunu ve maltızların aydınlattığı boş araziyi boydan boya aşan en kestirme yolu kullanarak epey zaman kazanan ikili, daha sonra onları doğrudan Batignolles istasyonuna ulaştıran, Le Havre'dan gelen tren yolunu izlediler.

Legendre Sokağı'nın köşesine vardıklarında Üç Çivi, karanlık gecede ışıksız sürüklenen, müşteri arayan bir binek arabası olduğunu sandığı bir kupaya seslendi. Koyu renk kumaşla kaplı ve yaşlı, topallayan, gözleri kenarları simli siperliklerle örtülü, neredeyse bir geyik ebadındaki bir atın çektiği araç derhal yön değiştirdi. Yaşlı adam ve çocuk, bir iki saniye sonra, el ettikleri arabanın bir cenaze arabası olduğunun farkına vardılar.

Sürücü yerine yayılmış olan adam aksi, kaba, sarhoş herifin tekiydi; kafasında *morillo** denen tipte, dar kenarlı bir şapka vardı. Dik boyunlu cenaze arabası sürücüsü, öylesine sarhoştu ki karanlıkta, bir eskiciyi bir ulusal muhafızdan ya da bir ergeni bir kadın garsondan ayıracak hâlde değildi.

* Koni şekilli şapka. (ç. n.)

"Merhaba, Karabina! Bonjur, Adelaïde!" dedi hıçkırarak arabacı; bir yandan da tünediği yerden bakışlarını onların üzerinde sabitlemeye çalışıyordu. "Pekala, yaralımız ne tarafa gidecek?"

"Şeyyy... Yaralı maralı yok" diye geveledi ağzında Alfred Lerouge. "Ama bizi beleş, Saint-Martin tarafına atacak bir şey arıyoruz..."

"İşte Parislilerin büyük hatası!" diye konferans çekmeye başladı onlara ölü taşıyıcı. "Devrimin onuru tehdit altında ve bakın onlar Boulevards'ta ne yapıyorlar? İşlerine güçlerine devam ediyorlar, amma iş!" Bir yandan da karanlıkta onları iyice görmeye çabalıyordu. "İnanılır gibi değil! Yüzden fazla cesur ruhun ölü bedenini Beaujon'da kanla yıkanmış samanların üzerine boşalttığım aynı gün, Gymnase'ta *M. Perrichon'un Yolculuğu* sahnelenecekti ve ben de kendi keyiflerinden başka hiçbir şey umurlarında olmayan bir çift kuşla karşılaşacaktım ha!"

"Biz tiyatroya gitmiyoruz" diyerek onu ikna etmeye çalıştı Alfred Lerouge telaşla. Ama artık çok geçti. Bir kere coşmuş olan ölü yıkayıcı, yurtseverlik taşan vaazına acı bir çeşni de katmaya başlamıştı.

"Size sadece şunu hatırlatmak isterim ki Paris Komünü tarafından ambulansa dönüştürülmüş bir işçi cenaze arabası, sanki basit bir eşek arabasıymış gibi, kutsal görevinden asla saptırılamaz! Bana verilmiş bir görev var, yurttaş! Kendilerini halkın hizmetine adamışlara, büyük, korkunç yaralar alıp acilen cerraha yetiştirilmesi gerekenlere yardımcı oluyorum!"

"Çarpışma var öyleyse?"

"Cahil! Pis, rezil cahil! İlk ölülerimiz savaş alanlarının killi topraklarında çürümeye başladı bile; ve o, kalkmış, çarpışma mı var diye soruyor! Halk çocuklarının işkembeleri dışarı dökülüyor Paris kapılarında, mösyö! Courbevoie'de

şişleniyorlar, Clamart'da, Val-Fleury'de, Bas-Meudon'da onurla ayakta can veriyorlar!"

"Bilmiyordum. Bunun için nedenlerim var."

"Hiçbir gerekçeniz olamaz," diye çatırdadı bizim şahin, boğuk, cenaze törenlerine has bir sesle. "Dün, federe ilmiği neredeyse Versailles'ın boynunu sıkıyordu. Bugün, yani 3 Nisan'da, Bergeret yenilmiş durumda... Ve tüm cesaretine karşın, Rueil ile Chatou arasında sıkıştırılan genç general Flouners, bir jandarma yüzbaşısı tarafından kılıçlanarak öldürüldü..."

"Biz yürüyeceğiz" diye karara vardı Üç Çivi; tüm bu kahramanlık sürecinde herhangi bir rol almamış olmaktan memnundu. "Oraya yürüyerek de pekala gidebiliriz." Ziquet'yi kolundan tutarak yola koyuldu.

"Bekleyin bir dakika!" diye tısladı, arkalarından cenaze görevlisi. Durup beklediler. Esmer akbaba yanlarına gelip yaşlı beygirini durdurdu. "Yarın nasıl olsa hepimiz öleceğimiz için" dedi daha sakin bir sesle, "Birbirimize el uzatmamız daha doğru olur. Gideceğiniz yer neresi?"

"Temple ile Château-d'Eau arası. Cordeire Sokağı."

"Orası aslında yolumun üzerinde değil." Adam onlara şöyle yandan bir göz attı; ardından içindeki gizli, bir ölü yıkayıcıya yaraşan dilenci yönünü açığa vurma riskine girmeye karar verdi. "Size yardımı olacak birine verecek birkaç kuruşunuz var mıydı acaba?"

"Makul bir yaklaşım" diye adama yol verdi Üç Çivi, akılsızca. Birazcık yüz bulan cenaze kaldırıcı hemen astarını da istedi ve fahiş bir fiyat verdi.

"On frank mı?" dedi öfkeyle eskici. "Sen beni toy biri sanıyor olmalısın, dostum! Yanlış kişiye tosladın!" İlerleyerek bir ışık parçasına girdi ve üzerindeki bostan korkuluğu paçavralarını gösterdi. "Bir züppe olmadığımı görüyorsun değil mi? Ne dik yakam, ne de işlemeli iliğim var!"

Ölü soyucunun tecrübeli gözleri, onun yamalı redingotunu inceliyordu. "Sana on frank dedim, ihtiyar kanca. İster beğen, ister beğenme..."

"İyi de senin şu yaşlı beygiri, sakat at kasabına götürsen, o da ancak o kadar eder!"

"Madem sen benim doru kısrağıma hakaret ettin, on beş frank o zaman! Cécile soylu bir kandan geliyor!"

On beş frank! Yürüyerek bir daire çizen Alfred Lerouge, siperlikli şapkasını çıkarıp suratını buruşturdu. İncecikten bir yağmur çiselemeye başlamıştı. Eskici, başlığını yerine koyarak tartışmaya geri döndü.

"Haydi, haydi, dostum!" diye söze başladı gösterişli bir edayla, bit, pire ve pislik içinde oluşuna aldırmadan ve mazide kalmış gençliğinin hareket ve konuşma tarzına dönerek. "Makul olacağını umabilirim herhalde, değil mi?"

"Kısrağımı küçük gördün sen" dedi sürücü inatla. "Gücüme gitti bu."

"Objektif bir gözle baktığımda, senin sarı atın hırladığını görüyorum ve onun çabasının karşılığında gönlümden geçen fiyat yedi frank."

Cenaze görevlisi kabul etmeyerek başını salladı. Zayıf, uzun yüzüne melankolik bir hava çökmüştü. "Cécile'in, tüm Paris kuşatması dönemini insanlara yiyecek olmadan aşması, sadece astımı hakkında hakaretler işitmek için değildi" dedi son derece ciddi bir ses tonuyla.

Kötü bir biçimde başlamış olsa da, hâlâ normal bir gidişata kavuşturulması mümkün olan konuşma, hem arabacının aç gözlülüğünden, hem de Üç Çivi'nin öfkeye kapılmasından, bir ağız dalaşına dönüştü.

"Ah hadi ama, güzel dostum" diye patladı birden Üç Çivi, "Kabul et ki seninkinin toynağı minicik... Nal takılmış bir dişi geyik bu!"

"Sen de kim oluyorsun! O bir kısrak; çarın süvari atlarıyla akraba!"

"O beli çökmüş bir midilli!"

"Onun babası –bir albayın aygırı– Kırım'da, Sivastopol'da Fransız ordusunu göğsüyle geri sürdü!"

"Ayaklarını sürüyerek yürüyor! Bacakları titriyor! Doğru dürüst bir binek arabasıyla yolculuk bile sekiz frank ya eder ya etmez!"

"Madem bu kadar mızırdanıyorsun, on iki olsun, seni yaşlı bok çuvalı! Dahası da var! Bir kadavradan daha beter kokuyorsun! Boklu götünden ve leş gibi kokan nefesinden dolayı içeri tıkmak gerek seni!"

Her şey daha da kötüye gidiyordu. Ziquet, Üç Çivi'yi kolundan çekiyordu; ama ihtiyar adam gerçek yaşını anlamak için ufak tefek atın sararmış sivri dişlerini kontrol etmekle meşguldü.

"Hay mübarek, Voltaire'den evvel doğmuş!" diye haykırdı, zafer kazanmış gibi sevinçle. "Bir indirim yapmalısın!"

"Siktir git tekerleklerimin altından!" diye böğürdü arabacı. Onları kovalar gibi kamçısını kaldırdı.

"Oh, tamam ne yapalım, dokuz frank olsun," dedi yaşlı denizci teslim olarak; eliyle cebini yokladı.

"On iki dedim! Ya da tüm yolu o küçük ayacıklarının üzerinde git."

"On."

"On iki!"

"On iki teklik mi? Sen kafayı yemiş olmalısın!" diye atıldı Ziquet. "Olacak şey değil bu! Seni koca şarap tulumu!"

"Oğlun da yanında olduğu için on üç," diye fiyat artırdı cenaze arabacısı. "Ayaklarına dolanan bir sümüklü olduğunun farkına varmamıştım."

"Pekala" diye silahlarını indirdi Üç Çivi. "On iki ve bu son fiyat."

Bu fahiş fiyatı, sırf tüm varlığını sarsan sabırsızlığı bir an önce sona erdirmek için kabul etmişti. Oraya ne kadar çabuk ulaşırsa, o kadar çabuk zengin olacaktı. Ölü taşıyıcının amacına öyle kolayca ulaşamayacağını düşünen Ziquet'nin ağzını eliyle kapattı. Boğazından fışkırmaya hazır bir hakaret selinin önünü tıkadığı çocuğu, cenaze arabasının arkasındaki kan içindeki samanların üzerine doğru sürdü. Kendisi de ayağını basamağa koyarak akbabanın yanına tırmandı. Lakin sürücü, belalı ve şüpheci biriydi. Adam müşterisinin kim olduğunu öğrenmek istiyordu.

"Tüm Etiyopyalıların hükümdarı! Aksum'un son kralı!" diye gürledi Üç Çivi, çirkin sürücüyü kolonyal kültürünün kuştüyü yorganıyla sarıp boğmayı umarak. "Sultan Süleyman'ın hazinelerinin varisi!"

"Şu pis kokun konusunda bir şeyler yapabilirdin be, yurttaş," dedi arabacı burnunu tutarak. "Tam on üç frank ve peşin olarak ödenecek," diye ekledi. "Sen insanın burnu için gerçek bir cezasın."

Üç Çivi teslim bayrağını tam olarak çekmişti; üstünkörü yamalanmış yeleğinin önündeki düğmeleri açtı. Müşterisinin sahip olduğu orta düzeyde servetin görüntüsü karşısında şüpheleri ortadan kalkan sürücü, parayı cebine attı ve gerilime son verdi. "Gel kucaklaşalım, yoldaş!" diye haykırdı, yaşlı eskicinin boynuna sarılarak. "Sen gerçekten berbat kokuyorsun; ama paranın kokusu zambak gibi!"

Elindeki kamçıyı hareketsiz duran yaşlı atının sırtına indirdi. Sağrısındaki acının etkisiyle silkinen Cécile, sarsıla sarsıla ilerlemeye başladı. Yürümek için gösterdiği çabanın bedeli, artık tutulmuş omuzlarında, çarpık ve dizleri birbirine sürtünen bacaklarında hissettiği belirgin acıydı. Sokağın sonuna kadar, deneyiminin verdiği ustalıkla, sanki tırısa kalkmış gibi yaparak hantal bir gidiş tutturmuştu. Zaman

zaman, bir yokuşu tırmanmaya başlayınca, iyice yavaşlayarak yürüyordu. Ciğerleri, bir yerden hava kaçırır gibi hırıldıyordu. Sık sık aksırıyordu. Başı önde, yanları körük gibi şişip inerek, ağzı köpük içinde, art bacaklarının biri dışa doğru yata yata, yükünü parlayan kaldırımlar üzerinden sebatla çekiyordu. Zemin tekrar düzleştiğinde, arabacı, tükenmiş, yorgun hayvanı kamçılıyor, dizginleri boşaltıyor, seslenerek onu teşvik ediyordu.

"Neredeyse vardık" dedi Üç Çivi birden. "Buraları biliyorum!"

Horace Grondin'in İni

3. *arrondissement*'in bu sessiz ve sakin kısmına şamatalı bir giriş yaparak dikkat çekmek istemeyen eskici, rüzgârlı bir kavşağın köşesine vardıklarında, arabacıya, onları orada bırakmasını söyledi. Yaşlı adamın saatine göre vakit gece yarısını geçmişti ve etrafta in cin top oynuyordu. Hafiften yağan yağmurun altında sessiz, yarı karanlık ve kasvetli bir biçimde dikilen binaların ön cepheleri, gaz lambalarının donuk ışıklarında cüzamlı gibi oyuk, dökük görünüyordu.

Alfred kıçını sürücü yerinden kaydırdı. Ağırlığından yaylar gıcırdadı ve inmek üzere bastığı basamak aşağı doğru esnedi.

"Bu, doğu rüzgârı" diye homurdandı, ayağı yere değdiğinde. "Siyatiğim azmaya başladı ve kalbim tekliyor." Bir süre kaldırımın kenarında, damarlarındaki kanın düzensiz akışına odaklanarak öylece durdu. Kendini yorgun hissediyordu. Yere atlaması için Ziquet'ye yardım etti ve böğrünü tuta tuta arabanın önüne geldi.

Arabacı geçerlerken onlara yukarıdan sahtekârca sırıttı.

"Alınmak yok" dedi huysuz, derbeder sesiyle.

"Olur böyle şeyler" diye karşılık verdi eski denizci. "Sakın bahşiş bekleme."

Havalı bir son nokta koyarak arkasını döndü ve oğlan da peşinde, dört sıra evin çevirdiği ıslak, boş bir alan boyunca paytak paytak yürüyerek uzaklaştı.

Cenaze arabası sürücüsü, sessiz bir dalgınlık içinde çenesini ovuşturarak onların gidişini izledi. Sonu gelmez beklemelere oldukça alışkın atı, bir ayağı havada, yerleri gübreleyerek öylece dikiliyordu.

Alfred Lerouge, elli metre sonra, alanın diğer ucundaki binaların önünde durarak, elleri kalçalarının üzerinde, onları incelemeye başladı. Fakirlerin mekân tuttuğu çatı katlarını yoklayan gözleri aşağılara doğru indi. Grondin'in üçüncü kattaki dairesinin karşısına geldiler ve dakikalarca perdeleri kapalı pencereleri gözlediler.

"İşte şekerlemelerin bulunduğu yer" diye mırıldandı. "Gazete kâğıdına sarılı güzel, yeni banknotlar... Bir servet, bu kadar yakınımızda!"

Fakat 6 Numara'nın dar kapısını pek yoklamak ister gibi de görünmüyordu.

"Ne bekliyoruz?" diye fısıldadı, yaşlı adamı dikkatle izleyen Ziquet.

"Riske girmeye gerek yok. Biraz zaman kaybetmek, tetikte duran bir kapıcının ya da çapulcuların peşindeki bir devriyenin kucağına düşmekten iyidir..." Üç Çivi, görüş alanını genişletmek için biraz geriye çekildi. Tekrar, kepenkleri kaldırım seviyesine kadar sımsıkı kapatılmış dükkânları inceledi; ardından dikkatle ve defalarca, iç içe geçmiş avluları ve geçitleri gözden geçirdi.

"Bu işi yapmak için durum pek uygun gibi gelmiyor bana" diye içindekini dışa vurdu aniden, bir ürpertiyle.

"Kapıcı uykuda, perdeler çekili" dedi kapıyı hemen açıp içeriyi görmek için yanıp tutuşan Ziquet.

"Üst kattan sesler geliyor" dedi Üç Çivi. "İkinci katta da ışıklar yanıyor."

Sesler tabii ki gelecek, ışıklar tabii ki yanacaktı. Zira Cordeire Meydanı'ndaki bu dar binanın pejmürde ıslaklığının ardında, bir okul sınıfı kadar sade bir odada, sıraların üzerinde, gecenin geç vakti olmasına rağmen devrim, mesaisini sürdürüyordu. Benoît Malon'un, Camélinat'nın ve Antoine Demay, Louis Pindy, Aminthe Dupont, Antoine Arnaud gibi işçi birliği federasyonlarının önde gelen simalarının ateşli sesleri, Merkez Komitesi'nin karar verdiği ve felaketle sonuçlanan Versailles kuvvetlerine yönelik askeri taarruzu tartışıyorlardı. Reservoirs Sokağı'nın burjuva lejitimistlerinin,* ellerine düşen talihsiz esirlerin etrafında dans etmeleri, zaferlerini onların kafalarına iğrenç, aşağılık sözcüklerle kakmaları karşısında, Komün'ü misillemeye çağıran kızgın sesler yükseliyordu. Yaşananlardan büyük öfkeye kapılan birçok işçi, General de Galliffet'nin gerçekleştirdiği ayaküstü kurşuna dizmelere, Versailles'ın aldığı her yurtsever canı için, Parisli Bonapartistlerin, Orleanistlerin** veya lejitimistlerin kellesini alarak cevap verilmesini istiyordu. Başka birileri de kan davasından ziyade sembollerle ilgileniyor, papazların tutuklanması gerektiğini söylüyordu.

Binanın önünde yaşanan telaş, pekala çok daha basit bir şey olarak değerlendirilebilecek bir durumdu; lakin yine de insan türünün karınca misali kaygılarının bir diğer yüzünü yansıtıyor, elbette o kendi minicik çapında, tarihteki büyük kalkışmaların küçük hayatların karmaşasıyla nasıl iç içe geçtiğini gösteriyordu.

"Buradan hoşlanmadım" dedi Üç Çivi, merdivenlere ulaşan rutubetli, dar aralığa girerken. "Bu karanlık geçit yağlı bir kemendi andırıyor..."

* Bourbon Hanedanı'nın taraftarları. (ç. n.)
** Bourbon Hanedanı'nın Orlean kanadı. (ç. n.)

Bu, mekânı ne kadar da iyi anlatan bir tanımlamaydı. Elli yıl kadar evvel, binada oturan bir bayanın ziyaretine gelen taşralı bir adam, bu gölgeler içindeki geçitte, para kesesini çalmak için onu oraya kadar takip eden bir haydut tarafından vahşice boğularak öldürülmüştü! Ama elbette Paris'in zaten hep, her köşesi rahatsız edici anılarla dolu bir kent olduğu da söylenebilir. Hiçbir sokak, hiçbir geçit, hiçbir merdiven –ya da gökyüzüne doğru uzanan hiçbir duman sütunu– yoktur ki bir zamanların delice coşkularını ve acılarını anımsatmasın. Hiçbir kıyı, hiçbir ağaç yoktur ki kulağa yumuşak öpücükleri, iğrenç inkârları ve korkunç ölümleri fısıldamasın.

Tehlike uyarısı, aynı zamanda, insanı silahlandırır da. Üç Çivi'nin kalbini korkuyla dolduran, Cordeire Sokağı, 6 Numara'nın harap, sağlığa aykırı dar girişi, en azından dostumuzun, ne kadar körce bir ataklıkla hareket ettiğinin farkına varmasını sağlamıştı. Yoksa ihtiyar eskici, başından büyük bir işe mi kalkışmıştı? Paranın cazibesi onu tehlike dolu bir serüvene mi sürüklemişti? Girdiği işin boyutları neydi? Maddi zenginliği umursamama temelinde, geleneklerden ve miras kavramından uzak, günlük ekmeğini kazanma dışında ticarete bulaşmadan, güneşi ve yağmuru paylaşarak yaşanan bir hayatın özgürleştirici ilkelerine ihanet etmiyor muydu? Ağır sıklet bir polisin gizli inine tecavüz ederek, telafisi imkânsız bir hataya mı düşmek üzereydi?

Gözlerinin önünde Grondin'in hayali belirdi. Horace Grondin, 18 Mart'tan beri kayıp, gri gözlü adam... Çok tanınmış bir herif! Böyle birini şu esnada meslektaşlarının ve arkadaşlarının aramadıkları düşünülebilir miydi hiç?

Halkın iktidara el koyması, Mösyö Thiers'nin hafiyelerini etkili konumlarından indirmiş olsa da bu tür unsurlar, hiç tartışmasız, lağımların derinliklerinde yüzmeyi sürdürmeyi,

kentin ayaktakımı arasında kaybolmayı bilen bir sıçan türü gibiydiler. Hiçbir şey, hatta Mösyö Claude'un tutuklanıp yerine Rigault'nun getirilmesi bile, bu ajanların hâlâ gözlerini açık tutmaya devam ederek ve dönüş gününü bekleyerek, gri gölgeleri ve gri gözleri duvarların üzerinde, herhangi bir fırsatta yeniden ortaya fırlamaya hazır bir sert adamlar ordusu hâlinde, son derece uygun ve avantajlı mevzilerden etrafı izlemediklerini düşünmek için yeterli bir gerekçe olamazdı.

Yaşlı denizcinin ateş almış hayal dünyası, kendisinin gizli polis tarafından besili bir domuz gibi doğranmış görüntülerini üretmeye başladı. "Ya bu bir tuzaksa?" diye sordu kendi kendine hafif bir fısıltıyla.

"Hani hep Grondin'e inandığını söylüyordun" dedi Ziquet azarlar gibi. "O güvenilir biri, inan! Söyledikleri boş laflardan ibaret miydi yani?"

"Hayır, doğruydu" dedi ihtiyar adam, kendine güvenini de yeniden kazanmaya çalışarak. "Ölümün kıyısındaki bir adam, kendine iyilik edenleri kandırmaya kalkmaz..."

Tam kapıcı kulübesinin yanından geçiyorlardı ki, nereden geldiğini anlamadıkları bir ses ikisini de korkudan sıçrattı. Birbirlerine bakıp ayaklarının ucunda girişe doğru geri koşturdular. Dışarıya bakınca, onları getiren arabacının onlara doğru koştuğunu gördüler. Başı önde, kolları tulumba gibi inip çıkan fasulye sırığı, binaların ön dibi boyunca son sürat koşuyordu. Onların önüne gelince patinaj yaparak, bir direk, eğri büğrü bir fidan gibi durdu ve iki eskiciye yan bir bakış savurdu.

"Eminim, siz iki hırsız, bir yeri soyuyorsunuz!" dedi nefes nefese, daha da tuhaflaşan bakışlarla.

Üç Çivi öylece bakakaldı. Ziquet iyice gerilmişti. Ölü taşıyıcı sırnaşık bir biçimde sırıttı. Akbaba boynunu uzatarak devam etti: "Aklıma bir şey gelmişti sadece... Hani bu civar-

dan biraz daha hızlı uzaklaşmanız gerekebilir belki diyordum... Ne dersiniz, sizi beklememi ister misiniz, kibar beylerim?"

"Zahmet etmene gerek yok" dedi Alfred soğuk bir sesle. "Burada, üçüncü katta oturuyoruz."

"Evet" diye doğruladı oğlan, "Annem şimdi yukarıda. Bizi bekliyor. Işığı söndürüp yatacağız ve sabaha kadar uyuyacağız."

"Bunu külahıma anlatın siz! Alphonse Pouffard dünkü çocuk değildir."

"İşte bahşişin, dostum" dedi Üç Çivi, elini yine elbisesinin astarının içine sokarak. "İşte. Haydi sana iyi geceler!"

"Para ödeyip bana yol mu veriyorsun?" diye sordu arabacı, altında öfke ve tehdit hissedilen bir havada.

"Herkes için en iyisi bu" dedi Alfred Lerouge; tarzı, tavsiyede bulunur gibiydi.

"İkna olmadım, ama neyse" dedi cenaze arabacısı, sonunda gönülsüzce de olsa giderken.

Onun işitme menzili dışına çıkmasını bekleyen Ziquet, yaşlı adama bakarak fısıldadı: "Bu kargaya beş frank daha ha; aklından neler geçiyor, Alfred?"

"Sadece bir terslik çıkmasını istemedim." Eskici adamın alnı hesap yapma çabasını gösterir biçimde buruştu. "Yine de haklısın aslında," diye homurdandı acıyla, "Hepsi birlikte on sekiz frank! Başka bir deyişle, Chassepotlardan gelen güzel paranın hepsi bu maceraya gittil"

"Belki de bunu bir yatırım olarak düşünebiliriz" dedi genç delikanlı, onu teselli etmek için.

"Belki. O, hiç de fakir bir adama benzemiyor." Üç Çivi sarsıldı. Yaklaşan kabaralı adımların sesini duymuştu. "Böyle sokakta ortada durmayalım. Muhafızlar bizi yağmacı diye alabilir... Askeri mahkemede bile yargılarlar bizi!"

"Halbuki biz sadece faziletimizden dolayı ödüllendirilen, Etiyopya'nın varisleriyiz!" diye protesto etti delikanlı mağrur bir edayla. Başı yukarıda, burnu bir dağ gelinciğininki gibi seğirerek, elini ihtiyar adamınkine doğru kaydırdı, birlikte binanın içinde tekrar kaybolurlarken. "Gözünü açık tut, Pas Baba" diye fısıldadı çocuk; kapıcının yerinin önünden hızla geçiyorlardı. "Üç kat daha dayan! Sonra ceplerimizi, yiğitliğimizin hakkı olan parayla dolduracağız!"

Genç Ziquet de bu hazine mavalını ciddiye almaya başlamıştı.

Komiserin Köpeği Yeniden Ortaya Çıkınca

Hippolyte Barthélemy, yaklaşık on beş gündür kapağı Grondin'in dairesine atmış, gizlice, kulağı tetikte orada yaşıyordu. Kafasında pamuklu dokumadan bir bere, elinde kitap, uykuya daldığı koltuğun üzerinde kıvrılmış yatan Gros-Caillou bölgesi eski müfettişinin gözleri kocaman açıldı. Ağzı da aralanmıştı; zira ön kapının kilidinde dönen bir anahtarın sinsi sesini almıştı.

"Ulu Tanrım!" diye fısıldadı polis, sıktığı dişlerinin arasından. "Bu, yuvasına geri dönen Grondin mi acaba?"

Hemen ardından leylek bacaklarını toplayıp evin efendisinden her gece ödünç aldığı geceliği çıkardı ve üzerinde tek bir gömlekle ayağa kalktı. Ceketini giyerken anahtar kilidin içinde tekrar tıkırdadı. Dairenin sahibini kapıda bizzat karşılamanın kibar bir davranış olacağını düşünerek antreye çıktı.

Ama tam giriş kapısını açmaya yönelmişti ki, anahtarın mekanizma içinde, bir kez daha, kilidi açmadan tıkırdadığı dikkatini çekti. Bu içine bir kurt düşürdü. Evin efendisinin elinde doğru anahtar olmaması mümkün müydü?

Barthélemy postu sermiş olduğu odaya geri kaçtı. Bütün duyuları uyarılmış hâlde, birkaç kütüğün hâlâ için için yanmaya devam ettiği şöminenin yanına gidip mermer kenarı-

nın arkasına sindi ve sessizce beklemeye başladı. Biraz tıkırdadıktan sonra anahtar kilitten geri çekildi. Peşinden kapının dışından karşılıklı fısıldaşmalar ve bir anahtar demetinin şıkırtısı duyuldu. Polis memuru yutkundu. Bir başka anahtar denemesinin sesi geldi. Acele bir girişin gıcırtısı, kilidin içinde ileri geri oynamanın çıkardığı tıkırtı...

Bu gelişme, durumu tamamen değiştirmişti. Girondin'in kendi evine girmesi bu kadar uzun süremezdi; ayrıca bu kadar ihtiyatlı davranmasına da gerek yoktu. Artık bu üsteleyici metal gıcırtısının, ciddi bir belanın ve az sonra Sûreté'nin sabık şef yardımcısını arayan bir grup polisin kabara gürültüleri arasında daireye dalacağının habercisi olduğuna kanaat getiren Barthélemy, Bay Rigault'nun adamlarını, kendi düşüncesine göre eski rejimin sabık bir görevlisinin yüce görevi hâline geldiği üzere, vakar ve cesaretle karşılamaya hazırlandı. Ayak parmaklarının ucunda kapıya kadar gidip onu kapattı; gece lambasını üfleyerek söndürdü ve gergin bir hâlde beklemeye başladı.

Kapının kilidi sonunda teslim oldu. Menteşelerin gıcırtısını ve ardından gelen, dikkatlice kapanan kapının tıkırtısını, koridordaki hafif ayak sesleri ve bir değerlendirme yapıldığını akla getiren karşılıklı fısıltılar izledi.

Kaç kişiydiler? Belki üç, hatta belki de dört... Barthélemy ev ziyaretleri konusunda oldukça deneyimliydi. Operasyona liderlik eden komiseri kafasında canlandırmakta güçlük çekmedi ve onun Komün tarafından Grondin'in gizli dosyalarını gözden geçirmek ve eğer olur da şans eseri onu bulursa tutuklamakla görevlendirildiğini düşündü. Önce Mösyö Claude, şimdi de onun yardımcısı... Tasfiye hareketi doludizgin devam ediyordu! Gecenin bir yarısı insanların evlerine dalıyor, uykudayken tepelerine çullanıyorlardı. Evet, aynen öyle, aman ne risk, aman ne cesaret! Şüphesiz gri gözlü ada-

mın büyük bir mobilyanın arkasına geçip onlara şiddetle direneceğinden korkuyorlardı. Belli ki, onun inine yönelik bu aşağılık saldırıyı gizlice gerçekleştirerek bazı olumsuzlukları yaşamamayı umuyorlardı. Bir koltuğun arkasına çömelen eski polis teşkilatının sıska fasulye sırığı, meslektaşlarının içeri girmesini bekliyordu. Her an botların gümbürdemesini, odaya vahşice saldırılmasını ve bağıran seslerin oluşturacağı şamatayı bekledi. Ama bunun yerine, duvarlara sürtünen giysilerin sesi geldi kapının ardından. Biri boğazını temizledi; bunu, etrafa kulak kesilme anlamına gelen uzun bir sessizlik takip etti ve ardından, zorlukla alınan nefes sesleri duyuldu.

Barthélemy siyah saçlarının orta kısmını kaşıdı. Gerilimi dayanılmaz hâle gelmişti; lakin beyninde savrulan karşıt düşünceler fırtınasının içinden yeni bir teori belirmişti. Birden kanı beynine sıçradı. Düşündüğün yanlıştı Hippolyte, kahretsin! Kafasının içine hızla doluşan sözcük selinin arasından seçim yapmaya çalışırken, gözleri çılgınca öteye beriye dönüyordu. Rahat koltuğun seni gerçekten dağıtıyor, dedi kendi kendine. Ateşin karşısında yumuşayıp gidiyorsun, aynasız! Kurnazlığını ve yeteneğini kaybediyorsun! Pekala o zaman, komüncüleri unut gitsin. Onların bu işle hiçbir alakası yok. Kapının ardındaki bu soytarılar, tamamen farklı türden!

Etrafına bakındı; sonra gizlendiği yerden doğrulup hızla, ama sessizce çift parçalı ağır bir kadife perdenin arkasına çekildi. Toz soluduğu iki saniye içinde, kıvrımların ardına gizlendi. Hırsızlar! Amatör ev hırsızları, hepsi bu! Terk edilmiş dairelere giren fırsatçı yağmacılar!

Bunu daha önce nasıl düşünemedim, diye şaşıyordu kendi kendine Komiser Mespluchet'nin köpeği. Bir suçla mücadele uzmanının refleksiyle eli cebine gitti ve Adams revolve-

rin inci kakmalı kabzasını kavradı. Bu alçaklar hoş bir sürpriz istiyordu, değil mi? Biraz bela belki...? Pekala, öyleyse onu bulacaklardı!

Haddinden fazla uzun boylu, sarı benizli aynasız, kötü oğlanlara söyleyeceği şarkıyı düşünerek az kalsın kıkırdıyordu. Onlar odaya girer girmez üzerlerine atılmaya ve onları bir güzel pataklamaya hazırdı. Barthélemy, hatırlanacağı üzere, otuz altı yaşındaydı ve kentin sokaklarında büyümüştü. Adi suçlularla uğraşırken, onları etkisiz hâle getirmek için birçok kez yumruk yumruğu kavgaya girmek zorunda kalmıştı. Ayaktakımına karşı oldukça sertti ve her çeşit baldırı çıplak onun doğal düşmanıydı.

Haydi, gelin bakalım!

Vakit Yakındır

Geldiler... İki kişiydiler. Biri alçak sesle konuştu:

"Hâlâ içim rahat değil, Ziquet... Merdivenleri tırmanmaktan nefesim tamamen kesildi ve ayrıca, bu tuhaf macerada ters giden bir şeyler varmış gibi geliyor bana..."

"Artık geri dönmek olmaz, Pas Baba" diye yanıtladı diğeri. "Kendine diş satın alabileceksin... İyi görmek için bir gözlük... Düş otu... Daha şimdiden yarı yarıya zengin sayılırız!"

Koridordan yansıyan ve arkalarından vuran ışık, gelenlerin siluetlerini ortaya çıkarıyordu. Biri göbekli, hantal bir adamın, diğeri zayıf, çıkıntılı bir ergenin hatlarına sahipti.

"Ne oluyor bana böyle!" diye çığlık attı yaşlı adam. Sendeledi ve destek almak için kapının pervazına tutundu. "Görüyor musun? Az kalsın gene bayılacaktım. Kalbim sıkışıyor! Nefes alamıyorum... Bacaklarım düzgün işlemiyor." Barthélemy, saklandığı yerden, adamın zorlukla aldığı nefesin hırıltısını duyuyordu.

"Buraya gelirken, meselenin daha ziyade, senin kendi gölgenden korkman olduğunu söylemiştim" dedi adı Ziquet olanı, kızgınlıkla. "Oradaki herkesin Versailles'a verip veriştirdiği ikinci katın merdiven sahanlığında, seni oldukça ürkmüş gördüm!"

"Kendimi gerçekten iyi hissetmiyorum" diye ısrar etti ihtiyar. "Ayrıca bana saygı göstermekle yükümlü olduğunu da unutma, seni küçük buğday biti!"

Delikanlı bu sözlere pek aldırış etmedi. Elinde, anlaşılan antrede bulduğu hafif bir yatak odası şamdanı vardı ve şimdi onu ocağın üstündeki kollu şamdana takılı altı mumu yakmak için kullanıyordu. Daha yoğun ışık ziyaretçilerin yüzlerini aydınlattı. Haşarat görünüşlü, patates burunlu, kafasına siperlikli bir şapka takmış, altmış yaşlarında bir adam ile onun, hırsızlığa gelmiş bir saksağan gibi hemen çekmeceleri açmaya başlayan, on üç veya on dördündeki, dik, karmakarışık saçlı bir sokak çocuğu olan oğlu ya da torunu...

Mahalleler arasındaki boş araziden savrulup gelen bu süprüntülerin, bu canlı tortuların görüntüsü, kadifelerin ardında pusuya yatmış polis memurunu neşelendirmişti. İki hırsızı kıskıvrak yakalamanın hiç sorun olmayacağını hesap ediyordu; mesele onları nereye koyacağıydı. Sonra binanın arka kısmında, taş basamakları derin bir bodruma kadar inen spiral bir servis merdiveni olduğunu hatırladı. Grondin gelip de onlarla ilgilenene kadar bu iki şahsı aşağıya kilitleyebileceğini düşündü.

Ocağın üzerindeki saat üçü vurmaya başladı; Hippolyte Barthélemy, tam kaba kuvvet önlemlerini yürürlüğe sokmaya hazırlanıyordu ki iki ziyaretçi arasında, onun durmasına yol açan bir konuşma geçti.

"Çekmeceleri dağıtmaya gerek yok, Ziquet!" diye hırıldadı, yırtık pırtık bir frak giyen şişman adam. "Masanın üzerindeki kâğıtları darmadağın etmeye de... Grondin bize tatlı paracıklarının nerede olduğunu söyledi zaten ve ben de onun diğer eşyalarına saygı gösterme niyetindeyim; zira onun bize yapmakta olduğu ödeme, bizi mutlu etmeye yetecek miktarda."

Grondin! Barthélemy saklandığı yerde irkilmişti. Evet, sahiden de duyduğu onun ismiydi. Bu iki şerefsiz bıçkın, Grondin'i tanıyor! Hatta belki onları buraya arduvaz rengi gözlü adam göndermiş bile olabilir!

"Yani şimdi sen, buradan gözümüze ilişen hiçbir şeyi almayacağımızı mı söylemek istiyorsun?" diye sordu genç, hiddetle.

"Aynen öyle, delikanlı. Hakkımız neyse, sadece onu alacağız. Onurlu adam demek, Tanrı'nın verdiğiyle yetinmesini bilen adam demektir."

"Senin sorunun Alfred, tam bir züppe gibi alışkanlıklar edinmiş olman" diye karşılık verdi yeni yetme. "Tamamen modası geçmiş, aşırı kibar davranışlar... Hiç değişmeyeceksin!"

Barthélemy'nin beyni harıl harıl çalışıyordu. Ama, diye geçti aklından, ama, hay kutsal amcık! Eğer bu ikisi Mösyö Claude'un baş hafiyesinin yerini ve ne hâlde olduğunu biliyorlarsa... Seni ona ulaştırabilirler... Bu ne müthiş bir şans! Yani, dört ayağının üzerine düştün, oğlum Hippolyte! Gökte aradığını yerde buldun! Tarikat kardeşini! Asların asını, en iyisini, bir anlamda, özel öğretmenini, gölge ustanı!

Sarı benizli av köpeği, sevinçten havalara uçuyordu. On beş günlük yalnızlığı, şöminenin karşısında kıvrılarak inatla bekleyişi nihayet sona ermek üzereydi; yeni yetmeye konferans vermek üzere sesini biraz daha yükselten baldırı çıplağı dinlemek üzere başını döndürdü.

"Yalnızca hakkımız olanı alacağız, evlat" diye yineledi adam. "Ve eğer bu gece sağlığım biraz daha yerinde olsaydı, sana bir ders verirdim!"

"Her zamanki gibi postumu silkeleyerek mi?"

"Kıçına hak ettiğin şaplağı indirerek! Bazen iyi bir derse ihtiyacın oluyor, Ziquet."

"Seni ikiyüzlü!" dedi saçı başı birbirine geçmiş oğlan. "Sen sadece her şeyi kendine ve o ihtiyar kadınına ayırmak istiyorsun... Çocuk istismarcıları, işte siz busunuz!"

"Bunu nasıl söyleyebiliyorsun, seni sefil küçük şeytan! Annen sokakta öldüğünde seni ben kurtardım! Seni çatımın altına aldım. Sana okumayı ve hesap yapmayı öğrettim!"

"Ben de bunların karşılığını fazlasıyla ödemedim mi ihtiyar dört göz?"

"Eskicilik mesleğinin püf noktalarını benden öğrendin," diye savunmaya geçti ihtiyar eskici.

"Saçmalıyorsun, Alfred! Beni kemerinle dövüp durdun hep! Şişe ve kemik öğüttüm, deri kazıdım! Yedi yıl boyunca senin için çöp ayıkladım! Artık kendi hayatımı yaşamak istiyorum!"

"Yanlış konuşuyorsun, denizci; bunlar beni rahatsız ediyor" dedi yaşlı adam zorlukla nefes alarak. Koruması altındaki çocuğun gözleri daha önce hiç görmediği bir sertlikte parlıyordu. İhtiyar eskicinin yüzü birden griye döndü. Sanki bir şeyler hakkında son derece ciddi bir hesap yapıyor gibiydi. Eli şaşkınlık içinde göğsüne doğru gitti. Delici bir acıyla başa çıkmaya çalışıyordu. Gözlerinde hayret ve ürküntü vardı. "Ah," diye iç çekti bir tür itizarla. "Ne kadar çirkin bu, gözlerimin önündeki bu kara leke..."

Siperlikli şapkasını çıkardı başından. Porto şarabı rengi bir lekenin süslediği dazlak başı, artık bitmeye yaklaşmış bir adama işaret ediyordu. Bir iç geçirdi ve koltuğun çukuruna yığıldı. Nefes almaya çabalıyordu. Yumruklarını sıkmıştı; parmaklarının eklem yerleri beyaz beyaz parıldıyordu.

Ziquet aldırışsız bir havada omuz silkti. "Kalk ayağa, Alfred! Paralar bizi bekliyor! Panikleyecek zaman değil!"

"Sana kaç kere söyledim... Bu gece" dedi hırıltıyla ihtiyar eskici, "Göğsümde büyük bir ağırlık var... Ciğerlerimde hiç hava yok. Kendimi iyi hissetmiyorum. Hem de hiç..."

"Bana sorarsan problem biraz senin karaciğerinde!" diye taş attı yeni yetme. "Büyük Karayip serüvencisi, Çin Denizlerinin belalısı, korkudan döktüğü terde boğulan bir ödlek aslında!"

Alfred Lerouge hiç sesini çıkarmadı. Uzak diyarların serseri gezgini, egzotik kıyıların hayalperesti, yılgınlığın derin kuyusundan yukarı çektiği yenik bakışlarını, başkaldırmak, dolayısıyla taşlaşmış yüreğindekileri boşaltmak için o anı seçen küstah genç horoza çevirdi. Eskicinin yüzünü boydan boya kaplayan derin koyakları yoğun bir elem bulutu basmıştı.

"Haklısın, Ziquet" dedi kırık bir sesle, "Bütün şu beyhude geçmiş hayatım boyunca, ödleğin teki oldum. Ödlek, ayyaş ve açgözlü. Ve artık öyle görünüyor ki, şemsiyemi kapama vaktim yaklaştı. Sana itiraf etmem gereken bir şey var..."

"Devam et öyleyse, dök içindekini de kurtul!"

Yaşlı adam bitkin yüzünü öteye çevirip samimi bir boyun eğmişlikle konuşmaya başladı.

"Pekala genç adam... Sabaha çıkacağım yok benim; bu yüzden işte sana bilmen gerekenler, işte son dersin... Dünyayı hiç dolaşmadım. Hiçbir zaman bir kaptan olmadım. Babam bir gemi sahibi değildi; Seine'nin denize döküldüğü ağızdaki sahil gemilerinde çalışan sıradan bir denizciydi sadece. Bir mavna tayfasından başka bir şey değildi. Ben de bu tür sahil gemilerinde çalışan genç bir denizciyken, Caudebec-en-Ceaux'nun, gelgitli nehir ağzının ötesine geçtim mi deniz tutardı beni, içim dışıma çıkardı ve bu yüzden seyahatlerimi kafamın içinde yapmaya yöneldim ben de??

İhtiyar eskicinin anlattıkları delikanlıya ilginç gelmeye başlamıştı; ama hâlâ olup biteni tam olarak kavrayabilmiş değildi. Hippolyte Barthélemy, perdenin kıvrımlarının ardından, sahnenin hareketlenmeye başladığını anlamıştı. Ka-

difelerin arasındaki incecik bir açıklıktan yaşlı adamın balmumuna dönmüş suratını görebiliyordu. Böyle bir anda, tam bir adam yaşamının boşlukta kalan kısımlarını da doldurarak cennetin kapısındaki görevliye rapor vermek üzereyken, duruma müdahale etme hakkının olmadığını düşündü. Sessizce bekleyip kulak verdi.

"Peki, Çin Denizi hakkında anlattıkların neydi o zaman?" diye sordu suratı sivilceli ergen. Kaşlarını hiddetle çatmıştı; zeki gözlerini özel öğretmeninin göz yaşlarıyla lekelenmiş yüzüne iyice yaklaştırmıştı.

"Çin Denizi mi?" diye acı acı gülümsedi Üç Çivi. "Sadece atlasa bakıp kurulan uzun menzilli hayaller..."

"Tamatave genelevleri...?"

"Kenar mahalle sarhoş inleri..."

"Ya Prenses Pi Chu?" diye ısrar etti yeni yetme. Fantezi dünyasının kaleleri duyduklarıyla birer birer yıkılıyordu.

"Eski bir sevgili, Chatou yolu üzerinde... Ay gibi, gözleri olan bir beyaz gölge..."

"Ama en azından Fuzhou gerçekti değil mi? Valparaiso...? Chekiang eyaleti...?" Küçük, çirkin tırtıl neredeyse yalvarıyordu.

"Hayır. Hiç biri gerçek değildi" dedi ihtiyar adam, çocuğun ayaklarının altındaki merdiveni çekerek.

"Yani hiç mi doğru olanı yok?"

"Hiç mi hiç, söylüyorum sana! Eğer gidersem, kendi başına kalacaksın; cesur ol." Üç Çivi gözlerini kapadı. Hayatta olduğu kadar ölüydü de. Kendini, yüzünde hafif bir gülümseme, oradan çıkarken hayal etti.

Onun dudaklarının beyaza dönüşünü, yanaklarının içe çöküşünü, bilincinin giderek kayboluşunu gören Ziquet oğlan, kendi yakın çıkarları konusunda aniden bir endişeye kapıldı. İhtiyar adamın hiçbir uyarıda bulunmadan tezkeresini

ters çevirebilecek kadar bencil olabileceği düşüncesi, onu paniğe sevk etmişti. Kaba bir hareketle, ruhunu teslim etmekte olan adamın burnunu sıktı.

"Olamaz" diye homurdandı, "Olamaz!" Onu çileden çıkaran bir düşünceyi kafasından atmaya çalışıyordu. "Hey, seni koca ahmak!" Gömleğinin yakasından yakaladığı yaşlı eskiciyi çılgınca silkeliyordu. "Hey! Hey! Kendini kaybetme! Önce hiç olmazsa hazinenin yerini söyle bana!"

Alfred Lerouge'un gözkapakları aralandı. "Uzun zamandır buna hazırlandığının farkındaydım, evlat" dedi acı dolu bir sesle. "Daha yaşlı ağaç devrilmeden sen onun dallarını kırıyorsun... Ziquet... Sen benim oğlum gibisin... Bizim, öteki tarafında ulaşamayacakları özgürlük bulunan pencerenin önünde, anlamsızca didişen sineklerden başka bir şey olmadığımızı, ne zaman anlayacaksın?"

"Ulaşılmaz özgürlük mü? Bırak bunları; sen bana paranın yerini söyle!"

Üç Çivi gözlerini kapadı. "Zamanım yok; ben gidiyorum" dedi kısaca. ?Yoluma gidiyorum. Berbat bir yola..."

Onun eli kulağındaki gidişi, Ziquet'nin ayaklarının dibine düşen bir yıldırım gibiydi. Bu durum, açgözlü delikanlıyı, yüreğindeki tüm saygıyı yok eden ve yaralı ruhunu bir şiddet taşkını halinde, tüm çıplaklığıyla ortaya sermesine yol açan korkunç bir endişenin kıskacına düşürmüştü. Öfkeden çatlamış, cızırdayan bir sesle haykırdı:

"Seni yaşlı bok çuvalı, yıllardır gırtlağına aşağı içki dolduruyor, bana hiçbir şey vermiyorsun ve şimdi ben de bana yine bir şey vermeyecek misin diye soruyorum!? Kendini tamamen kaybeden sefil oğlan, velinimetinin yakasını kavramış, adamı bir erik ağacı gibi öne arkaya silkeliyordu.

"Çenende dört tane tüyle, kaba kuvvet kullanarak üstün çıkmak istiyorsun" dedi yaşlı adam, çocuğa kesmesini işaret

ederek. Lakin ergen çocuk kontrolünü tamamen yitirmişti. Boğuk bir sesle hıçkırıyordu. Masanın üzerinde duran bir filozofun küçük, bronz büstünü aldı ve onu, tehdit eder bir havada, ölmekte olan adama doğru kaldırdı.

Üç Çivi çocuğa, donuk gözlerle, sükûnetle baktı. "Artık yeter" diye iç çekti. Sanki giysisinin içinde, bir el kalbini sıkıyordu. "Sonradan pişman olacağın bir şey yapma, evlat."

"Bizi terk ediyor artık" dedi Barthélemy'nin ciddi sesi, Ziquet'nin omzunun üzerinden. "Bir katil olma." Revolverinin namlusuyla hafifçe dürttüğü Ziquet'nin elindeki bronz büstü aldı. Oğlan hiçbir direnç göstermedi. Her tarafını şiddetli bir titreme sardı; bir yaralı çığlığıyla, bir kâbustan uyanır gibi, kısa süreli çılgınlık nöbetinden çıktı. Hatasının, neredeyse yuvarlanmak üzere olduğu korkunç, aşağılık uçurumun farkına varmıştı. Gözleri yaşlarla dolu genç yüzünü Barthélemy'ye çevirdi. Polis memuru tabancasını indirdi.

Coşkun bir ırmağa dönmüş, ter içinde kalmış, perişan Ziquet, kendini Üç Çivi'nin öylece yığılmış bedeninin yanına diz üstü attı. Parmakları, ölüm teriyle yapış yapış olmuş alnı okşadı, kör alfabesiyle okur gibi, minyatürdeki bu serüvencinin tam olarak ne tür bir kahraman olduğuna, kötü kokulu maskenin ardındaki bir türlü göremediği, onun gerçek yapısına vakıf olmak için son bir kez daha yanıp tutuşarak, pislik dolu cilt kırışıklıklarının şifresini çözmeye uğraştı.

Bu ergen, müthiş bir hızla (İnsan bilincinin sergilediği ne büyük bir sıçrayıştır o! Tefekküre giden gizli yol ne kadar akıl almazdır!) çıraklık yollarını yeniden katederek neredeyse bir yetişkin oldu. Sanki borç öder gibi, gerisin geri adımlarını takip etti. Ey muhteşem ilk gençlik dönemi! Kutsal gezisi onu dört ya da beş yaşlarında bir çocukken, Alfred Lerouge'un dizlerine, onun yaydığı leş gibi sardalye ve rom kokularıyla sarılmış hâlde, kurulduğu o büyülü akşamlara gö-

türdü. O akşamlarda sanki uçabilecekmiş, sanki bedeninin ağırlığından kurtulmuş ve sanki sonsuzluğa doğru kanat çırpan beyaz bir kuş oluverecekmiş gibi hoş bir duyguya kapılırdı. Üç Çivi'nin pagodasında, onun Güney Denizi sığlıklarındaki atollerde yaşadığı maceralarını anlattığı, gölgeler ve fırtına gümbürtüleriyle dolu akşamları hatırladı. Révolte yolunda, çarpık bacaklı masanın üzerine yayılmış deniz haritaları net bir biçimde canlanmıştı zihninde. Sanki rotayı İnci Adalarına çevirir gibi hareket eden, ihtiyar eskicinin elinde parıldayan kaptan pusulası... Ziquet uzak kıyılara vuran köpüklü dalgaların, zayıf kalp atışlarına benzeyen hafif çatlamalarını, bir resifin üzerine oturmuş bir gemi enkazının ileri geri yıkanışının hışırtısını, doğanın yavaş çalan trampetlerinin inlemesini işitiyordu. Kusulan ve kıyıdaki yaralı, bitkin bedeni yıkayan, ateşini düşüren deniz suyu... Çiçekten gerdanlıklar takan, gösterişli göğüslü, onu rahatsız uykusunda sakinleştiren, koyu esmer kızlar... Gemiyi mahvedince doyan, akşam inerken simsiyah kayalıklar arasında sakince ıslık çalan okyanus...

İşte miras, asıl gizli hazine buydu! Bir adamın sandığından seçilen birkaç elmas! Ziquet hıçkırıklar içinde, Alfred Lerouge'un heykeltıraşı yoksulluk ve ucuz içki olan yüzünü okşadı. Eli, sıkıntı ve hayal kırıklıklarının kazıdığı izleri dolaştı sevgiyle. Yalnız seyahate çıkmak zorunda olan bir insanı teselli etti.

Adım adım, son görevini yerine getirirken, ölmekte olan adamın yüzü yatıştı. Ziquet, tekrar hatırladığı rüya günlerindeki gibi, hareketsiz okyanusun sonsuz çayırı ve onun uzakta birleştiği tertemiz gökyüzü boyunca parıldayan beyaz bir güneş görüyordu. Bu çifte aynadan yansıyan ışıkta, beyaz beyaz parlayan bir deniz kuşu sürüsünün ikiz izini takip etti. Fakat kuşlar bu zihin ürünü ufka yaklaştıklarında haykırdı

ve onlardan biri gibi kıyıya ulaşmaya çabaladı. Üç Çivi'yi, yaşam denen bu kâbusta hep ona rehber olmaya çalışan yegâne varlığı, kaybetmekte olduğunu biliyordu. Göğsünü vahşice döverek, bitkin bakışlarla, omurgası asabi bir titremeyle sarsılarak, anlaşılmaz bir üşüme içinde, açıktan açığa feryat ediyor ve ihtiyar adama kendisini bağışlaması için yalvarıyordu. Akıl almaz bir ümitsizlik ve kedere gömülmüştü; bir insanın taşıyabileceğinden çok daha büyük ruhsal acıların anaforunda kaybolup gitmişti. Ağzı tuhaf bir biçimde büzülmüştü.

"Pas Baba!" diye haykırdı Ziquet. "Anladım! Yemin ederim ki, anladım!"

Boğazındaki hırıltılı nefesle, ihtiyar adam yanıt vermek için doğrulmaya çalışır gibiydi. Ya da Ziquet öyle hissetti ve bu da onun için çok önemliydi. Hemen ardından Alfred Lerouge güverteye atladı ve denize açıldı.

Nasıl geldiyse öyle ayrılıyordu. Eşyasını toplamış ve rotasını büyük ışığın gizemine doğru çevirmiş, o kadar hayalini kurduğu uçan gemilerle, bitmek bilmez fırtınalarda sallanarak, Atlas Okyanusu'nun yosunlu bölgelerinin arasından, sonsuz balık çayırları boyunca yol almak üzere yelken açmıştı. Beyaz, fantastik bir teknenin dümeninde, kocaman dalgaların üzerinden kayıyordu gülümseyerek. Bu dünyadaki son eylemi buydu.

Ziquet, gözyaşlarına boğulmuş hâlde, kendini yatan bedenin üzerine attı ve tövbe ederek, büyük sevgisini ve minnettarlığını sunarak, af dileyerek, federelerin ordusuna katılacağını, Üç Çivi'nin kendisiyle gurur duyacağını tekrar tekrar söyleyerek, yaşlı adamın babalık kariyerini taçlandırdı.

Beşinci Bölüm
Kaybolan Umutlar

Révolte Yolu

Alfred Lerouge'un İnek Kent'in bir ucuna kondurduğu çılgın pagodanın önünde, süs ve tabela görevi gören Papağan Bosco, yeşil kafesinin içinde sıkı bir çığlık koyuverip öfkeyle tüylerini kabarttı. Sorgucunu dikip göğsünü şişiren kuş, etrafı koklayarak efendisinin evinin önündeki avluya gelen kocaman bir köpeği protesto etmek üzere kanatlarını sertçe çırptı.

Köpek avluda bir postacı rahatlığıyla dolaşıyordu. "Sen de kim oluyorsun, seni inek?" diye haykırdı Bosco. Ama belki de boşa nefes harcıyordu; zira bitli sokak köpeği ona hiç aldırmamıştı. Hayvan, kuyruğunu yarım kaldırmış, yapının ahşap kaidesinin dört bir yanını dolanarak etrafı yutarcasına koklamaya devam ediyordu.

"Düşmanı gemiden püskürtün!" diye cırladı kuş. "Herkes güverteye!"

Bütün köşe bucağı inceden inceye teftişini sürdüren kısa tüylü ziyaretçi, toprak doldurulmuş sardalye kutusundan duvarları kokladı. Katranlı bezle kapatılmış kısımları atlayarak Üç Çivi'nin külçe altın elde etmek için yaptığı, kimyasal işlemi bekleyen, altın varakla süslenmiş bir fincan ve fincan tabağı yığınının önünde durdu.

"Kahrolası! Şerefsiz!" diye küfretti papağan. "Bırak hırsızlığı! Bırak hırsızlığı!"

Gerçekten de köpek, sıra dışı bir maharetle ağzına bir fincan almış, köpek dişini porselen sapından geçirdiği ganimetiyle birlikte oradan ayrılmak üzereydi. Tam bu sırada yakından gelen boğuk bir ses, fincanı yere bırakıp kulaklarını dikmesine yol açtı. Uzunca bir süre sonra, başka bir ses duymamanın tazelediği güvenle, burnunu perde olarak kullanılan bir çuvalın kıvrımları arasına sokarak başını binanın içine uzattı.

İçeride yatakta, örtülerin altında boylu boyunca uzanmış bir insan görünce, düşünmek üzere çöktü. Kuyruğunu dostça salladı ve sıcak bir hava yaratmak üzere iki üç kez sızlandı; bir karşılık alamayınca da daha yakından araştırma yapmaya karar verdi. Zeki hayvan, yatağın yanında yer alan bir taburenin üzerindeki bir şişenin ağzına yerleştirilmiş mumun yaydığı ışıkta, Bay Grondin'in solgun ve bitkin yüzünü inceledi.

Adamın hareket etmediğinden emin olunca, diliyle dudaklarını yalayarak kulübenin dibini köşesini araştırmaya başladı. Öteyi beriyi koklayarak ilerleyen hayvan, burnuyla, la Chouette'un bir pansuman sonrası farkında olmadan yatakla duvar arasına düşürdüğü, kanlı bir sargı parçasını buldu hemen. Davetsiz misafir, her türlü tedbiri bir yana bırakarak, ağzıyla tam bezi kapmıştı ki, örtü olarak kullanılan halının altından kayarak çıkan balyoz gibi bir yumruk, olanca ağırlığıyla köpeğin kafasına indi. Hayvan acıyla kesik kesik ciyakladı ve herhangi bir itiraza kalkışmaksızın hızla uzağa kaçtı. Yine de çarpık bacaklı masanın yanına vardığında, hızla art bacağını kaldırıp masanın en yakın bacağına işedi. Ardından, daha önce cazibesine kapıldığı fincana artık aldırmayan, bunun yerine tüm ilgisini adi sargı parçasına yönelten köpek, Çin tarzı kulübeyi, girdiği zamanki gibi işi başından aşkın bir havada terk etti.

Bu avare ziyaretçinin beklenmedik gidişine şaşıran Papağan Bosco, köpeğin ardından bir küfür salvosu savurdu. Tüneğinden köpeğe doğru, kirasını zamanında ödemeyen bir kiracıyı, binaya girerken gören bir kapıcının sergilediği kızgın tavra benzer bir havada şişindi.

Kulübenin içinde, Horace Grondin hayata geri dönmüştü. Canlı bakışlarını, kapı yerine eski bir bez parçasının kapattığı girişe çevirmiş, köpeğin çıktığı aralıktan dışarıyı bakıyordu. Büyük odada bulunan kir içindeki masayı, saman demetini ve çaput yığınını süzdü gözleriyle. Odanın diğer tarafındaki açık giriş kapısından, rengârenk paçavralar içindeki bir adamın dış hatlarını ve siyah elbise giymiş, gayretli el işaretleriyle bir şeyler anlatan bir kadının sırtını seçebiliyordu. Onların konuşmaları güçbela ulaşıyordu kulaklarına; ancak orta yaşı geçmiş kadının tiz sesinden, onun la Chouette olduğunu ayırt edebildi.

Üç Çivi'nin kadınının etrafında, yüzünde tatlı bir gülümseme, dalgacı bir havayla dolanan ve kadını sinirlendiren pisliğe Yağ Tulumu deniyordu. Parıldayan cildiyle hoş görünümlü bir adamdı. İfadelerinden ve ses tonundan yapmacıklık ve sahtekârlık akıyordu. La Chouette'un boynundaki kaşkolü överek iltifatta bulunduktan sonra, yaşlı cadıya, gidip "biraz birlikte uzanmayı" ve güzel, yumuşacık bir yatakta "şu bildik eski gizli işi çevirmeyi" önerdi.

"Benim gibi çirkin, yaşlı bir mahlûkla mı?" diye itiraz etti la Chouette nefretle.

"Kıçını layıkıyla bir güzel ısıtırım senin" dedi Yağ Tulumu. "Eminim sen yatakta gerçek bir hayvansındır! Üç Çivi'nin ruhu bile duymaz."

Adi hırsız, parlayan burnunu şifacı kadının geniş sinesine yaklaştırdı. Sanki kadın, giydiği paçavraların altında, iki iştah kapatıcı kıç yuvarlağı üzerinde tünemiş yaşlanmaz bir

canavardan ziyade, henüz açılmamış gonca hâlindeki bir tazenin heyecandan titreyen, inci gibi tenini saklıyormuşçasına hevesli ve kararlı, gönül çelici bir tarzda konuşuyordu adam.

"Hoş yaramazlıkları severim" diyordu. "Haydi gel! Villejuif'i Pontoise'e kaydıralım..."

La Chouette'un karşılığı, müthiş bir ciyaklamaydı: "Defol git başımdan, pis yapışkan! Erkeğimin arkasından bir şeyler çevirecek olsam bile, bunu seninle yapmam!"

Fakat bıktırıcı pisliğin defolup gideceği yoktu. Amacına ulaşmakta kararlıydı ve artık, üçkâğıtçı numaralarıyla, kadının ağzından, kocasıyla birlikte en azından üç haftadır katranlı pagodalarında sakladıkları gizemli misafirin kim olduğunu almaya yönelmişti.

"Evimizde kimse yok" dedi yaşlı kadın. Kaşları sertçe çatılmıştı. Kocaman, koyu kahverengi gözleri, geniş yüzünde küçücük kalan burnuyla, ona adını veren baykuşa çok benziyordu.

"Komşularınız öyle demiyor ama" dedi Yağ Tulumu kurnazca. "Üç Çivi, 21 Mart akşamı, hava karardıktan sonra eve gelmiş. Söylendiğine göre, bir adam taşıyormuş."

Evin hanımı başını öyle sertçe salladı ki, tüm saçları birbirine girdi. Her bir tarafı sallandı kadının. Ve de tüm muskaları... Kedi pençesi dizileri, bir İsa'lı haç, pirinç perde halkaları, bir sıra tahta boncuk, Alfred'in verdiği bir pusula...

Lakin Yağ Tulumu onu rahat bırakacağa benzemiyordu. Bir sicimle sıktırdığı, tiyatroya yaraşır, paçavralardan oluşan giysisi içinde zırıldayan pis serseri, kadını baştan çıkarıcı sözcüklere boğmaya devam ediyordu. Tam bir dolandırıcı çetesi mensubu gibi gülümsüyordu. Şimdi yaşlı kadına Tencere'de birlikte bir iki kadeh içki içmeyi teklif ediyordu; zira onun içkiyi fazla kaçırınca dağıtmaya başladığını biliyordu.

"Sadece küçük bir testi, Chouette! Soğuk ve yalnızlıktan kurtaracak bir dostluk içkisi..."

"İçki içmek istemiyorum. Tek istediğim beni rahat bırakman" dedi la Chouette. Zira eskici camiası içinde Yağ Tulumu'nun ününün pek iyi olmadığı bir gerçekti. Eski ve atılmış eşya toplamasına ve kancayla işe çıkmasına karşın, Clichy ve Saint-Ouen'e dönük asıl ilgisinin ne olduğu bilinirdi. Kanca ve tezkere kardeşlerinden ziyade Ourcq boyunun suç dünyasına yakındı.

Uzun yırtıcı kuş, onun dil dökmelerine kanacak değildi. Hemen karşı atağa geçti.

"Seni buraya hangi işgüzar gönderdi?"

"Hiç kimse, Chouette! Sadece merakımı gidermek istiyorum..."

"Ya, öyle mi? Nefesini boşa tüketme, seni balgam parçası. O koca elini benim bir taraflarımda gezdirmeye de kalkışma. Benden hiçbir şey alamazsın. Aptal değilim ben! Seni etrafı koklaman için gönderen, Kuyumcu Trocard'dan başkası değil."

"Pantruche'de* kiralık evlerde avlanmaya çıkan herkesi soruşturuyor" diye kabul etti adam. "Kuyumcu, en zengin müşterilerinden birinin izini kaybetmiş. Onu 18 Mart'tan bu yana görmüyormuş anlayacağın... Ve şimdi nisanın ortasına geldik! Adam en son Butte'de görülmüş. O zamandan beri, ondan hiçbir iz yok! Buhar olup uçmuş! Ona bir servet borçlu olan bir herif! Ve patron, yolunmuş gibi görünmekten hiç hoşlanmıyor... Endişeli..."

"Bu evde böyle bir adam yok," diye tekrarladı la Chouette. İrikıyım, gri gözlü Çingene evine geleli beri kızgın kızgın

* Paris. (ç. n.)

tepelerinde dolaşan kötü talihe karşı önlüğünü üç kez çırptı; sonra üç gecedir dışarıda olan Üç Çivi hakkında, panik denebilecek kadar büyük bir endişeye sürüklendi. Konuştuğu adama hoşça kal bile demeden arkasını dönüp pagodanın içine daldı.

"Görüşürüz!" diye seslendi kadının ardından, Yağ Tulumu.

Adam, yoldaki çerçöpün arasından birkaç adım yürüdü; susmuş, düşüncelere dalmıştı. İki parmağını ağzına götürerek ıslık çaldı. İşaretle birlikte, tavşan derisinden bir kulübenin tozlu zemininden büyük ve sarımtırak bir post doğruldu ve gün ışığına çıktı. Üzeri haşere dolu koca köpek, tam hız geldi ve efendisinin önünde yere çöküp kuyruğunu da bacaklarının arasına sıkıştırarak ona yaltaklanmaya başladı. Yağ Tulumu başını kaşıyınca, hayvan keyiften eriyerek baktı ona.

"Pekala, Gobseck, seni yaşlı bulaşık bezi, ne haber?" dedi serseri. "Ne buldun o bok çukurunda? Bir parça altın mı? Gümüş yaldızlı kaşıklar belki de, ha? Belki gizli bir şey...? Söyle bakalım babana! Göster bana ne bulduğunu. Haydi başla, seni piç! Bir şey mi çiğniyorsun sen? Haydi! Göster bakalım Yağ Tulumu'na pis kokulu ağzında ne olduğunu!"

Uysal hayvanın dişlerini ayırdı ve onun ağzında bir şey olduğunu hissetti. Az sonra fazla özelliği olmayan bir bez parçasını düzeltiyordu eliyle. "Kullanılmış sargı, kanlı! Vay canına, seni güzel av köpeği seni! Bu konuda, yer mantarı bulmaktan daha iyisin! Kepek tenekesindeki ilk ödülü buldun. O burada; gri gözlü herif o değil mi? Ve sen onu gördün, güzel av köpeğim benim! O tam burada; onu yakaladık! Bay Trocard artık cimrilik yapmaz! Bunun karşılığını cömertçe ödeyecektir!

Matmazel Palmyre'in Öğleden Sonraları

Montmarte panayırının çadırlarını, nisan rüzgârları tokatlıyordu. Sarmaş dolaş çiftler, yeni mevsimin sıcak nefesinin tadını çıkarıyorlardı. Komün güneşinin ılıklığında kendinden geçmiş Parisliler, hâlâ eğlence havasıyla doluydular. Aslında trajik son üzerlerine doğru amansızca ilerlerken, onların yüzünde olağanüstü bir sevinç parlıyordu.

Bir araya toplanan, sürekli konuşan çok sayıda insan, en yeni giysilerini kuşanmış, tozlu sokakları arşınlıyordu. Panayırda, salıncaklar göklere kadar yükseliyor, atlıkarıncalar gıcırdıyor, satıcılar insanları ballı, baharatlı çavdar çöreklerinin tadına bakmaya çağırıyordu. Gökyüzünü, çocukların uçurduğu bir sürü uçurtma süslüyordu.

Bir yanda fırsatçılar, seferi on santimden, teleskopla şehir kapıları dışındaki askeri harekâtları seyrettirirken gezgin halk sanatçıları da kendi gösterilerine devam ediyordu.

Madam Tambour'un tiradı her zamanki gibi gürül gürül akıyordu. Saten Çingene giysileri içindeki Palmyre, dambıllarını kaldırıyor, sinek insan Tsé-Tsé kocaman kâğıt çiçeklerin özünü yudumluyordu. Soupir, Mi-Bémol ve Clé-de-fa sahne arkasından çaldıkları müzikle sanatçıları havaya sokuyorlardı. Pifasrate ile Crépon ellerinde şapkayla dolanıyor ya da sahneden uzattıkları bir tabağı gezdiriyorlardı. Hidro-

sefal Trombine, çadırının arka tarafında, altın rengi püsküller sarkan bir kaide üzerinde lotus pozisyonunda oturmuş, müşterileri bekliyordu. Etraftaki diğer gösteri erbabı da bedenlerini ya da kusurlarını, çarpıklıklarını ve sakatlıklarını, kamburlarını ve şekil bozukluklarını sergiliyordu.

Butte halkı, gerçek yaşamın bağrından fışkıran dehşet verici görüntüleri izlemek için kuyruğa giriyordu. Savaş ufuktaydı. Yedi general çizmelerini ayaklarına geçirip hazır pozisyona geçmişlerdi. Adları Maud'huy, Susbielle, Bruat, Montuadon, Pellé, Vergé olan ve askerlerini doğuya ve batıya doğru uzanan ve Versailles'ın toplarınca neredeyse kalbura çevrilmiş surların önüne dizen bu adamların, ne kadar hırslı olduğunu herkes biliyordu. Fakat kılıç yutucu, her zamanki gibi halkın büyük beğenisini kazanmaya devam ediyor, insan top mermisi, hâlâ Réservoirs Sokağı'na karşı fırlatılmaya gönüllü oluyordu.

Antoine Tarpagnan, yine Marbuche'la birlikte –daha doğrusu, onun yakın gözetiminde– onun panayırın ortasındaki karavanında yaşıyordu. Bir münzevininkine benzeyen günleri, bir bir akıp geçiyordu. Güreşçinin, yanında o olmadan panayır yerini terk edemeyen tutsağıydı fiilen. Ne zaman bu karavan ve çadırların oluşturduğu köyün dışına yönelir gibi olsa, güçlü adam hemen tepesinde bitiyor, son derece nazikçe, ondan kaçmaya kalkışmamasını rica ediyordu; zira böyle bir davranış Marbuche'u onu öldürmek zorunda bırakacaktı.

Öfkesi burnunda yüzbaşı, askerce savaşarak kazanacağı şereften mahrum ve etrafında süre giden devrimci gelişmelerden habersiz kalmasına yol açan bu sefil maceradan, pek hoşnut değildi. Bütün bunlara katlanmayı, sadece, Gabriella'yı bir an önce bulma ve Aziz-Lago'nun canavarlığından kurtarma umuduyla kabul etmişti. Onu her düşündüğünde,

asil kalbinin atış düzenini altüst eden, ünlü pezevengin çiçek bozuğu suratını çizmesinin topuğuyla ezme hayaliyle yanıp tutuşuyordu.

Antoine Tarpagnan, yüzünde tuhaf bir tebessüm, yumrukları ve dişleri sıkılı, küçük karavan penceresinden, inen akşamın günışığını yutmasını gözlüyordu. Bir kurtarma harekâtına başlamak için havanın kararmasını bekliyordu.

Bir süre sonra, karanlık, suyolunu andıran sokaklardan, bostanların arasından geçen patikalardan ilerleyen iki adam, adet edindikleri üzere, başkentin en kötü üne sahip mahallelerine doğru zorlu bir gece yürüyüşü yaptılar. Kadersiz Pucci hakkında ufacık da olsa bir bilgi bulmak için o genelev senin, bu genelev benim, muhabbet evlerini, Belleville'in öğütme fabrikalarını, Clichy'nin frengi çiftliklerini tarayıp durdular. Uğramadıkları hiçbir popo butiği ya da dayaktan bitmiş orospu ahırı, tek bir "ucuza duvara dayayıp iki dakikada yap" asker kantini kalmadı.

Kimileyin fahişe ve pezevenkler güldüler karşılarında. Öyle ki, sonunda, Saint-Vincent Sokağı'ndan la Chapelle'e, Bastille'den Rochechouart'a kadar adları, salondaki bayanları incelemeye gelen, ama asla üç kuruşa kıyıp da bir halt yemeyen adamlara çıktı. Onları kimileri Göz Süzen İkili, kimileri Hayırsever Rahibeler olarak isimlendirirken, kimileri de homoseksüel olduklarını düşünerek onlara Keçi ve Teke, göt şövalyeleri unvanlarını layık gördüler.

Tarpagnan'ın aşağılamalara, dalga geçmelere, isim takmalara pek fazla aldırdığı yoktu. Onların Gabriella Pucci'nin dişlerini sıkarak katlandığı dayanılmaz acılar karşısında son derece önemsiz, kaçınılmaz karşılıklar olduğu biçiminde felsefi bir yaklaşım geliştiren Gaskonyalı, kendisine yapılan hakaretlere sadece gülüp geçiyordu. Genç kadının çektiklerini, maruz kaldığı kirletilmeyi, bir zamanlar zaval-

lı, artık hayatta olmayan Jeanne'ın yaşadıklarına benzetiyor, bu da büyük aşkına yeniden kavuşmaya yönelik arzusunun kat kat artmasına neden oluyordu. Ona göre bu kavuşma, neredeyse bir insan hayatı kurtarmayla eşdeğerdi.

O ve Marbuche yine sabahın kör ünde geri döndüler. Gece yolculuklarının bitkin düşürdüğü iki arkadaş, Mançuryalıya bir zamanlar aslan terbiyecisi olan babasından kalan, büyük seyahat karavanının merdivenlerini tırmanıp içeri girdiler. Dev adam esnedi. Ayağındaki, her zaman giydiği zebra derisi kesleri çıkardı ve devasa kaslarla kaplı beyaz omuzlarını ve sırtını meydana seren bir hareketle güreşçi mayosunun tek askısını sıyırdı. Gözlerini ovuşturdu; uyumayı düşündüğünün değişmez işaretiydi bu.

Yatağına uzanıp yürek parçalayan bir şekilde iç çekti. Sonra doğruldu ve pirinçten bir elbise asma kancasından, Gabriella Pucci'nin, sevgisinin bir nişanesi olarak ona verdiği muhteşem giysiyi aldı.

Hazinesini elinde sımsıkı tutarak bir daha uzandı; burnunu kumaşa gömüp kokusunu derin derin çekti içine. Bu kokuya bıraktı kendini tamamen; derken onu ellerinin içinde ovuşturmaya başladı. Ve sonunda ipek kumaşın hışırtısından rahatsız olan Tarpagnan, "Orada örtülerin altında ne halt ediyorsun, Tanrı aşkına?" diye sorunca, dev yavrusu her zaman yaptığı gibi karşılık verdi:

"Elbise hışırdatıyorum, dostum. Matmazeli kokluyorum, onu unutmayayım diye. Onun Marbuche'a öğrettiği şeyleri yapıyorum. Marbuche, tekrar bir çocuk hâline gelmek için yapması gerekeni yapıyor..."

Gözkapakları iniyordu. Başı yana doğru sarkmaya başladı. Uykunun tatlı denizine neredeyse gömülmek üzereydi ki, birden sıçradı. Tarpagnan'ın kendisine yönelmiş gözleriyle karşılaştı ve eğer uyursa, partnerine, kaçma girişiminde bu-

lunması için son derece uygun bir fırsat çıkacağı geldi aklına. Bir kez daha doğruldu; kapıya kadar gidip dışarıya eğildi ve seslendi: "Palmyre, buraya gelebilir misin?"

Lilliputlu her seferinde anında orada bitiveriyordu. Sabah sabah hemen bulduğu en güzel giysiyi geçiriyordu üzerine. Saçına her gün yeni, pembe bir şerit bağlıyordu. Hep Tarpagnan'ı düşünerek yaşıyordu.

Zamanın o durdurulmaz akışından süzülen güzel anlar! Bu en yoksunlarla yakınlık, bunun riskini göze alanlara, dertsiz, tasasız bir mutluluktan daha ziyade, bir tür aydınlanma getirir. Tam bir aşk okuludur bu. Görünmez olanı ete kemiğe büründürür; gözün o zamana kadar seçemediğini görülür kılar.

Tarpagnan yeni dostlarında, onlara büyük sevgi duymasına yol açan bazı kusurlar bulmuştu. Kendini tekrar sevmekte bile zaman zaman zorlanan Gaskonyalının, kabalığın ve sefilliğin –aşina olmadığı– derinlikleriyle teması, her gün karşılaştığı rahatsız edici görüntüler, en azından onun, gün geçtikçe, bozuk bir bedenin en karanlık mağaralarında bile bir güzellik ve zarafet bulmayı öğrenmesini sağlıyordu. En kızarmış ve sulu gözdeki neşe pırıltısını yakalamayı... Aniden ona doğru uzanan bir yüzün kardeşçe parıltısına ekli güdük organlara ve yumrulara aldırmamayı... Cücenin içine saldığı duygunun farkına varmaya başlıyordu.

Bazen Palmyre'leyken, kadınların erkeği yönlendirmesine imkân tanıyan o tatlı yakınlık ve mahremiyet duygusuyla kuşatıldığını hissediyordu. Küçük boyuna karşın, Lilliputlu, hoş yüz hatlarına sahipti. Onu güçlü bir biçimde ayakta tutan şey, hayat karşısındaki şen tavrıydı. Onda, Tarpagnan'ı sakinleştirmesini sağlayan, Tanrı vergisi bir yetenek vardı. Adamın gergin olduğunu hissettiğinde, hiç tereddütsüz yatağın üzerine tırmanıyor, Antoine'ın inatçı yüzünün üst ta-

rafından yay gibi fırlayan koyu ve sık saç buklelerini endişeli bir şefkatle karıştırıyordu.

Tarpagnan gevşiyordu o zaman. Onun, seyahat eden tekerleklerin şarkısının duyulduğu öykülerini, dinlemeyi seviyordu. Palmyre ona haberleri ve söylentileri aktarıyor veya onun için müzik çalmayı öneriyordu. Bir gün elinde bir kemanla gelmişti.

"Müzikten anlıyor musun?"

"Kulaktan çalmayı öğrendim."

Harikulade çalıyordu. Oradayken, hep sakinlik verici bir şeyler yapıyordu. Çay demliyor, bardaklara dolduruyordu. Aralarında sakin ve dingin bir uyum hüküm sürüyordu. Fakat yeterince konuştuğunu düşündüğünde, Tarpagnan suskunlaşıyor, derin bir sessizliğe gömülüyordu. Bu uzun dakikalar boyunca Caf'conc'u düşünüyordu.

Onun yaşadığı azabı, sıklaşmış erkek nefeslerini canlandırıyordu zihninde. Moral ve fizik açıdan harap bir hâlde olmalıydı genç kadın. Tiksintiden donmuş, ifadesiz yüzü, anın hâkiminin, onun parıldayan uyluklarının arasında, köleleştirilmiş cinselliğinin en derin mahremiyetine her iğrenç gidiş gelişinde omuzlarının arasında oluşan titreme canlanıyordu Antoine'ın gözlerinin önünde.

Tarpagnan sık sık, güzel sevdiğinin yanına ulaşmakta çok geç kalacağı korkusuyla irkiliyordu. Onun teninin pırıl pırıllığını, yüzünün hoşluğunu eski hâliyle bularak, kendi geçliğinin kırık parçalarını bir nebze olsun tamir edebilmeyi umuyordu. Böyle feci bir zulme neden olduğu için affedemiyordu kendini.

Genç kadının yaşadığı o boğucu atmosferi, o yükselen kokuları, insan terini, kızarmış suratları, rutinleşmiş kabalık ve hakaretleri düşündükçe, Tarpagnan, artık kendi varlığını unutuyor, bedeniyle tüm irtibatını kaybediyor, kaslarına söz geçiremiyordu. Ya da daha doğrusu, bu düşünceleri kafasın-

dan silmek için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Kendi ateşli erkekliğinden bile nefret eder olmuştu. Ne zaman daha önce tanıdığı biriyle yaşadıklarını düşünmeye başladığının farkına varsa, Gabriella'nın katkısız, saf güzelliğinin büyüsü altında, erotik özlem bulutlarını sertçe dağıtıyordu.

Yanı başında, serin gölgelerin arasına gizlenmiş Palmyre, ufacık elini usulca onun avucunun içine kaydırıyor ve onu düşünceleriyle baş başa bırakıyordu. Sonunda zamanının geldiğini düşünüp kendinde konuşma cesaretini bulduğunda, Antoine'ın gizli düşünce havuzuna bir avuç çakıl taşı fırlatıyordu.

"Yine onu düşünüyorsun, değil mi?"

"Evet..." Tarpagnan kafasını kaldırdı. Böyle bir anda birisi onun maça kızına mı âşık olduğunu sorsa, aynı cevabı verirdi. Eğer Palmyre, "Birlikte mi yatacağız?" diye sormuş olsa, cevabı yine evetti. Bu otomatik bir karşılıktı. Antoine ne söylediğinin farkında bile olmazdı. Ve elbette, minik kadın, bu durumu çok iyi anlıyordu. Ve bütün yaptığı şunları fısıldamaktı:

"Sık sık beni unutup düşüncelere dalıyorsun. Biliyorum, zihnin bir yerlerde dolanıp duruyor. Bunun farkındayım. Ben sana bir şeyler söylüyorum; ama sen benimle değilsin. Onunla birliktesin sen."

"Evet. Onunla birlikteyim..."

"Benim çok ufak olduğumu düşünüyorsun. Yani ben sadece bir kırıntıyım."

"Hayır. Bu, sadece, onu çok seviyorum demek."

"Sen birini çok fazla sevemezsin. Bu büyük bir iş..."

"Öyle, büyük iş" diye kabul etti Tarpagnan. Zihni daha şimdiden yeniden dolaşmaya çıkmıştı.

Palmyre artık bir şey demedi. Kendini düşünmemeyi çok uzun zamandır öğrenmişti.

Mavi Besillon Tepeleri

Tarpagnan'ın her şeye rağmen yaşamayı ve cambazların, lastik gibi vücutlarını şekilden şekle sokan akrobatların, yılan adamların, sakallı kadınların ve cücelerin alt dünyasıyla ilişki kurmayı öğrendiği bu aynı umutsuzluk ve yeis döneminde, Gabriella Pucci de başkalarının azgınlığının bedelini ödüyor, iyice kabarmış şehvetlerini, cinsel gerilimlerini ve büyük doyumsuzluklarını, onun bedeninde yatıştırmak üzere gelen aşağılık müşterilerin, iğrenç taleplerini karşılamak zorunda kalıyordu.

Girardon Sokağı ve Abbesses civarında, çiçekbozuğu suratlı pezevenk Aziz-Lago'nun, ahırında harika mı harika bir şey sakladığı lafı yayılmıştı. Bu, son derece güzel bir kız, yumuşak başlı ve itaatkâr bir bebekti. Onun soğuk ve kibirli havasını hiçbir sevişme tekniği bozamıyordu; hiçbir kucaklama veya okşama karşısında kızın ne ağzından en ufak bir inilti çıkıyor, ne bakışları bir an olsun değişiyor, ne de sesinde herhangi bir titreme oluşuyordu. Yürek burkucu biçimde titreyen bir kadın... Her şeye boyun eğen bir kibar fahişe (Trocard'ın emri doğrultusunda Aziz Lago onu her sabah dövüyordu)... Ölümüne bir ıstırapla bakan, kraliçelere yaraşır bir havayla kabalığa meydan okuyan, yaralı bir hayvanın vazgeçmişliğini yansıtan hülyalı çocuk gözleriyle, haz duy-

gusunu başkalarıyla paylaşmayıp kendine saklayan bir yatak arkadaşı... Kısacası Venüs Merdiveni gibi mütevazı bir müessese için, tamamen yeni türde bir orospu...

İşin doğrusu, Gabriella Pucci'nin dünyası dört pis duvardan ibaretti. Sabah dayağının ardından, süte batırılmış bir dilim ekmekten oluşan kahvaltısını yapıyordu. On beş dakika kadar dışarıyı seyredebiliyordu; baktığı demir parmaklıklı pencereden bahçede bulunan bir kuyu görünüyordu. Pencere kanadını açıyor, güçsüz elleriyle parmaklıkları sallıyor, sisli, soğuk havayı ciğerlerine çekiyor ve topların gümbürtüsünü dinliyordu. Top sesleri zaman zaman çok yaklaşıyordu; sanki mermiler Paris'in içine düşüyor gibiydi.

Sonra bir uyurgezerin hareketleriyle pencereden dönüyordu. İki iskemle, bir yatak, bir de mum... Hijyenik bir görüntü sağlamak için bir kap su kullanıyordu. Evin uyanmaya başladığını gösteren seslere kulak vererek yatağını topluyordu. Yüzünde biraz çukurlar oluşmuştu. Burun köprüsünün etrafı çökmüş gibiydi. Göz yuvaları ve avurtları içe doğru göçmüştü. Saksılara ekili az sayıda çiçeğin bakımını yaparak veya eski bir gazeteye göz atarak geçirdiği birkaç boş saati oluyordu.

Baktığı gazetede, Komün tarafından 12 Nisan'da yayımlanan ve "Bonapartizmin sembolü ve düşmanlık abidesi" Vendôme Sütunu'nun imhasını teklif eden bir kararnameden bahsediliyordu. Gazete ayrıca, yetkililerin "özgür kadının onuruyla" kesinlikle bağdaşmadığını belirttikleri genelevlerin tamamen kapatılmasıyla ilgili bir teklifin de ele alındığını haber veriyordu.

Gabriella Pucci omuzlarını silkti. Yüzüne, iç çekmemek için verdiği sürekli mücadelenin bir ifadesi olan, önceden ayarlı bir gülümseme kondurdu. Tanrı biliyordu ya yeterince eziyetli ve karanlık günler yaşıyordu. Ve yine Tanrı bili-

yordu ya korkunç Aziz Lago'nun eli çok ağırdı. Adam onu her sabah dayaktan geçirirken, büyük ve iğrenç bir haz duyuyordu. Genç kadını acımasızca dövüyor, dövüyor, bir yandan da ona hakaretler yağdırıyordu.

Zamanla, yavaş yavaş, bir kirlenmişlik hissi kaplamıştı Gabriella'nın tüm varlığını; bedeninin yaşadığı sürekli bozgun onu Tarpagnan'dan her geçen gün biraz daha uzaklaştırıyordu. Hoyratça engellenen aşklarının ona giderek daha fazla ulaşılmaz gelmesiyle, sonunda kendisine, yakışıklı sevgilisini düşünmeyi bile yasaklamıştı. Onun gürül gürül sesini, hayat dolu bakışlarını, yay gibi adımlarını silmişti zihninden. Ve adım adım, bir hayat kadını olarak içinde bulunduğu koşulların ürünü, sefil koyuvermişliğe alışmaya başlamış, hatta içine çöken ağlama ihtiyacı bile azalmıştı. Sadece hayatta kalmaya yetecek kadar nefes alıyordu.

Gazete gevşemiş elinden düşüverdi. Köyü geldi aklına; zihni, Besillon Dağlarının yamaçlarına konmuş o küçük sepici köyüne doğru yolculuğa çıktı. Günışığının gürül gürül aktığı sokaklar, altın renginin ve yansımalarının oynaştığı küçük meydanlar canlandı hayal dünyasında. Cırcırböceklerinin şarkıları ve böcek vızıltıları yankılanıyordu kulaklarında. İkinci bir vatan arayışıyla Provence kırsalının içlerine kadar sürüklenmiş, İtalyan göçmeni ebeveynlerinin küçük evine girdi. Babasını atölyenin kapısına kadar izledi; onu, iyice sarhoş olmamış hâliyle, kendisini bağrına basan otuz iki pınarlı köye övgüler düzen bir şarkı söylerken gördü.

Zihninin sağlam kalelerine kapatılmış mahkûm, serbestçe dolaşmaya çıkmış, Gabriella'nın dudakları aralanmıştı. Başıboş kalan ruhu, bir süre de annesinin bahçesinde oyalandı.

Boş ve başarısızlıklarla dolu bir hayat sürdüğü sonucuna vardığı, daha beter günler de oluyordu. Böyle sabahlarda,

mücadeleden tümüyle vazgeçmesine, onu geri dönülmez bir biçimde aklın sınırlarının ötesine götürecek yokuşa aşağı yuvarlanmasına ramak kalıyordu. Ey merhametli Tanrı! Neden bu işi bitirmiyorsun? Toprağın altında, hafif, çürüyen yaprak kokuları arasında huzur bulsam olmaz mı? Sonsuza kadar elveda desem dünyaya...?

Daha önce karşılaştığı o fevkalade kadını, Lévisse Sokağı'ndaki Louise Michel'i ve takipçilerini düşünüyordu. Ve sonunda Edmond Trocard'a bir mektup yazıyordu hep. Bir mektup daha... İşkencecisine, öcünü aldığını düşünmesine yetecek kadar acı çektiğini söylüyor, hemşirelere katılmak üzere onu serbest bırakması için yalvarıyordu. Bu yakarış metnini ertesi gün Aziz Lago'ya verdiğinde, adamın ona elinin tersiyle bir tane tokat yapıştıracağını, kemeriyle vurduğu darbelere fazladan altı tane daha ekleyeceğini biliyordu. Fakat yine de inatla, perişan bir hâlde, yürek burkan bir kararlılıkla, bunu yapmaya devam ediyordu.

Her şeye rağmen zaman bir şekilde geçiyor, öğleden sonra üç gibi, mezara konmuş zavallı kız, kapı zilinin ilk çalışını işitiyordu. Dışarıda, koridorda, kadın idarecinin anahtarlarının şıngırtısı duyuluyordu; bir anahtar kilidi açıyor ve tutsak, mesaiye başlamak üzere çıkıyordu. Genç kadının omurgasına aşağı buz gibi bir ürpertiler çağlayanı dökülüyordu.

Zeminde yankılanan ayak seslerini, sürekli akan müşterilerin yüksek sesle konuşmalarını ve gülüşlerini duyduğunda eli ağzına gidiyordu. Bir çalışma gününü daha göğüsleyecek cesareti toplamak için derin derin nefes alıyordu. Tabii bu, kendini kaçınılmaz biçimde sersefil hissetmesini engellemiyordu; o zaman gözlerini kapıyor, hayalinde iki tepeli bir dağ canlandırıyordu, tıpkı Besillon gibi. Derin derin nefes almaya devam ediyor, dağa doğru yola çıkıyor, oradan ayrı-

lıyordu. Fakat onun durumunda ayrılmanın anlamı neydi ki tam olarak? Elbette hiçbir şey... Derinlerde bir yerde, yaşamın gizli bir mana taşıdığı ve yüce Tanrı'nın tecelli eden iradesinin, zaman zaman, görünen anlamsızlığının ötesinde, akıl sır ermez anlamlar taşıdığını kabul etmezsek, hiçbir şey...

Ziquet Savaşa Gidiyor

Bir eli önlüğünün ön cebine sokulu la Chouette, yolun kenarında durmuş, diğer eliyle güneşten korumaya çalıştığı, kısılmış, sulu gözleriyle, az önce Révolte yoluna sapan ve parlak ufukta nokta gibi görünen bir toz bulutu içinde yaklaşmakta olan yabancı aracın kimin olduğunu anlamaya çalışıyordu.

Bu askeri ihtiyaçların öne geçtiği müsadere zamanlarında, İnek Kent gibi kulübe ve barakalardan ibaret bir köyün civarında atlar, kadını şaşırtmaya yetecek kadar, az görülüyordu. La Chouette sırtı damları üst üste binmiş pagodaya dönük, avlunun içine doğru geri çekildi ve hızla binanın tek penceresine koşup cama vurmaya başladı.

"Mösyö Horace!" diye seslendi içeride gizlenen adama. "Ziyaretçilerimiz var!"

Sonra, içeri güneş girsin diye açık bıraktığı, kocası tarafından hoş bir Çin kırmızısı tonuna boyanmış, altın rengi pervazlı kapıya atıldı. Onu kapadı ve anahtarı kilitte iki kez çevirdi. Tahta kısımları kurtlar tarafından kemirilmiş kulübe temelde bir mukavva yığınından ibaret olsa da o, önlemlerini almaya ve gelenlerin önüne engel koymaya çalışıyordu.

Anahtarı Bosco'nun kafesine fırlattı. Kapa çeneni, pis hayvan! Seni koca, rezil papağan, onu senin pençelerinin al-

tında aramak hiç akıllarına gelmez! Cennetteki İsa! Bu uğursuz Amerikalı papağan yaşlı bir denizciden daha beter küfrediyordu. Kapa gaganı, dedim, adi hayvan, çeneni tut! Yaşlı kadın garip, esrarlı hareketler yapıyor, sıska boynunu saran, üzeri muska ve fetişlerle dolu pençeden gerdanlıklar tıngırtılar çıkararak tüm gömleği boyunca hızla gidip geliyordu.

Büyük bir tehlike sezmiş gibi hareket ediyordu. Davranışının nedenini tam olarak açıklayamazdı; ama ağzında tuz tadı vardı. Ne zaman bir bela sinsice yaklaşsa, diline bu tat gelirdi ve bu da onu susatırdı.

Tekrar avluyu geçip yola doğru koşturdu. Evet araba, çukurlarda hoplaya zıplaya, oraya doğru geliyordu, bundan hiç kuşku yoktu; ayaklarını her yöne savuran at, sanki kötü kokulu ateşler arasından zikzaklar çizerek ilerleyen bir yılan gibiydi. Araç yolu kısaltmak için kestirmeden, çerçöp dolu alanın ortasından geçiyordu.

Uzun boylu cadı soğukkanlılığını koruyordu. Arkasında eskicinin kancalarından birini, bir yedi numarayı tutuyordu. İşler sarpa sararsa, eğer davetsiz misafirlerin Kuyumcu'nun adamları, Yağ Tulumu tarafından yollanan Ourcq haydutları olduğu ortaya çıkarsa, bunlar onun *gri gözlü beyefendi*sinin, son günlerde Grondin'e hitap ettiği üzere Bay Horace'ın başına bela açmak için gelen bir çapulcu grubuysa, onun eli de öyle armut toplamayacaktı. Grondin'in orada ne aradığını sorduklarında söyleyecek bir şeyler kurdu kafasında. O, bir anlamda, onun elindeki işi, ürettiği ürünüydü. Onu, aynasız merkezinden bu koca akbabayı ayağa kaldıran kendisi değil miydi?

Grondin son iki üç gündür biraz daha iyi görünüyordu. Yanaklarına bir miktar renk gelmişti. Sol gözü açılmıştı. Yara kabukları, yerlerinde beyaz izler bırakarak dökülmüştü. Su talep etmiş, sabunlanmak istemişti. Şu işe bak! Sadece la-

net olası bir beyaz sabun istemişti, hepsi bu! İnek Kent'te beyaz sabun! Olur! La Chouette aceleyle öteye beriye koşturmuş ve *gerekeni* elbisesinin ceplerinde getirmişti: bir havlu, iyi bilenmiş bir ustura, kendisini görmesi için de bir ayna parçası. Pislik ve kıl içindeki bu malzemelerle tıraş olmuştu Grondin. Başta adama kadın da yardım etmişti. Zayıf ve mecalsizdi. Dik durmakta çok zorlanıyordu. La Chouette onu belinden sımsıkı kavramış, yeniden yürüyebilmesine yardım etmişti. Fazla yürüyememişti. Adam ona gülümsemişti; gerçek bir gülümsemeydi bu. "Bana Horace deyin." Kadın mutluluktan dudaklarını ısırmış, ona birkaç parça giysi getirmişti. Adam ondan bir pipo ve biraz da tütün istemişti. Kadın ona kısa, gözenekli kilden bir *marseillaise* bulmuştu.

Birden, merhem ve iksir yapımcısının, irin ve yara şifacısının zihnine, onu giderek daha fazla kurcalayan bir şey takıldı. Kadının boşluğu yaran bir yolculuğa çıkan gece avcısı gözleri, bir kez daha, donuk güneşi arkasına alarak belirginleşen arabanın dış hatlarına odaklandı.

Bunlar soyguncular mıydı yoksa? Uzun bıçaklı haydutlar...? Devrim için ayağa kalkmış komüncüler...? Eğer onlar değilse, diye düşündü, bir araba dolusu kendine benzeyen sarhoşla birlikte, yaşlı enkaz Alfred'dir belki de. Değil mi? Yoksa... Evet, dediğim gibi, ihtiyar kanca karargâhına, konutuna geri dönüyor herhalde? Tezkeresi ve küfesiyle şu bunak çöp kurdu! İsa Mesih! diye bir şimşek çaktı kafasında la Chouette'un. Yoksa... yoksa Larouge ganimeti ele geçirmeyi becermiş miydi? Parayı da ata mı yatırmıştı? Eve gelmediği beş gecede ganimeti halletmiştil Meyhane meyhane dolaşmış, kafayı çekmiş, çatlayana kadar yemişti adi, yaşlı domuz! Şu şarapçı Saint-Flour'la içmiştil Altınları mideye bir güzel indirmişti ihtiyar deve! La Chouette kollarını sert bir şekilde kavuşturdu.

Kırık dökük araç neredeyse oraya varmıştı. Batmakta olan güneşin görkemli kızıllığında altın tozundan bir haleyle sarılmış kara gövdesi sadece elli metre uzaktaydı. Tırısa kalkmış at, son hızla gelmiyorsa da tepe aşağı, her yöne salladığı yedi ya da sekiz ayağı varmış gibi iniyordu.

"Yüce İsa! Bir ceset postası! Bir cenaze arabası!" diye bağırdı la Chouette. Üzerinde hâlâ kara matem battaniyesi bulunan, dizleri şiş, küçük bir atın çektiği, kızıl bayraklarla süslü arabanın, cenaze aracı olduğunu anlayınca kendi kendine üç kez haç çıkardı. Yüreği ağzına gelmişti. Dingillerin ve araba oklarının büyük gürültüsü arasında, çarpık bacakları üzerinde geriye doğru yatan suratsız arabacı, tüm gücüyle dizginlere asılıp küçük, sarı kısrağına topuk dansı yaptırarak arabayı durdurduğunda, içini, güçlü bir şekilde yolun ortasına kusma duygusu kapladı.

"Alphonse Pouffard, cenaze işleri görevlisi ve Komün ambulans sürücüsü, emirlerinize amadedir" diye selam verdi yaşlı cadıya, *morillo* şapkasını kaldıran kızıl gözlü akbaba. "Sizi görme arzusuyla, iyi hanımefendim, bunca yol aşıp geldik!"

"Kocam nerede?" diye sordu la Chouette.

"Ah, endişe etmeyin, küçük bayan! Acelemiz yok ," diye karşılık verdi sürücü. Leş gibi şarap kokuyordu. "Cécile'imin içmesi için birazcık temiz suyunuz bulunur mu acaba? Kısrağım bitkin hâlde. O, herkesten önce gelir."

"Alfred Lerouge nerede?" diye tekrar sordu şifacı. Ağzında gene tuz tadı vardı. "Benim yaşlı kancam nereye gitti?" Delici bakışları, sürücü yerinin diğer tarafındaki, uzun boylu, sivri dizli, başında bir şapka olan ve inmeye hazırlanan işçiye yöneldi.

"Senin koca gardını düşürdü" dedi bu adam, ayağının birini basamağa koyarken.

"Ne dedin sen?" Yaşlı kadın kendini birden ıssızlığın ortasında yapayalnız kalmış hissetti.

Hippolyte Barthélemy –elbette oydu– adımını yere attı; şapkasını kaldırdı ve kadını ciddi, resmi bir biçimde selamladı. "Salı gecesi, daha önce açık deniz kaptanlığı yapan altmış yedi yaşındaki ruhsatlı eskici Larouge Alfred, Tanrı'nın rahmetine kavuştu" diye tekrarladı. Üç Çivi'nin kaplumbağa kabuğundan enfiye kutusunu ve cep saatini çıkardı. "İşte tütünü ve saati."

"İnanılır gibi değil" diye mırıldandı la Choutte. Saati ve kutuyu tutan eli, uzun ve geniş elbisesinin kıvrımları arasında kayboldu. Gözlerini habercinin iri ve esrarlı gözlerine dikmişti. Bunu bir ıstırap işareti olarak gören Barthélemy, kendini kadına karşı birkaç teselli ve umut verici söz söylemekle yükümlü hissetti.

"Kocanız, o iyi denizci, çok ciddi bir beyin sarsıntısı geçirdi; bu onu öylesine kötü bir hâle getirdi ki, ışığı söndürmeyi seçti... Bununla birlikte, son noktaya geldiğinde bile, teknesiyle büyük bir vakarla yelken açtı... Onun telafi edilemez kaybını size bildirmek, madam, benim için çok üzüntü verici; en içten taziyelerimi kabul edin."

Uzun boylu, koca suratlı cadı, adama gözünü kırpmadan bakıyordu. "Bana maval okumayı bırakın, yurttaş" dedi sakince. "Yani demem o ki, bana her şeyi dosdoğru anlatın. Ne oldu ona?"

Aynasız başka biçimde formüle etmeye çalıştı. "Kalpten öldü. Yapabileceğimiz bir şey yoktu."

"Biz...?"

"Delikanlı ve ben," diye açıkladı Hippolyte Barthélemy. Cenaze arabasının arka tarafından, saç baş karışık vaziyette, başını gösteren Ziquet'yi işaret etti. "Bu genç adam son derece perişan bir vaziyette... İlerleyin, genç Ziquet..."

La Chouette çırağa döndü. "İşte buradasın, seni küçük kurbağa" dedi pek de dostça olmayan bir tonda. "Niçin saklanıyorsun? Niye senin yerine başkalarını konuşturuyorsun? Susmasana! Söyleyecek bir şeyin yok, öyle mi?" Enfiye kutusuyla saati önlüğünün cebine koyup elindeki kancayı yanındaki bir kütüğün üstüne fırlatarak Ziquet'nin üzerine doğru koştu. Çocuğun pürtüklü ve soğuk ellerini kendininkilerin arasında sıktı. Ziquet bir yetişkin olmuştu artık ve gözleri, kadınınkilerle neredeyse aynı yükseklikteydi. Bir şey söylemeden birbirlerine baktılar.

"Eee?" diye gıcırdadı kadın sonunda, gözünü kaçırmaksızın. "Döktür bakalım, seni küçük, pis hayvan!"

"Onu altın hırsı öldürdü, Pas Ana" diye mırıldandı çocuk, kafasını öne eğerek. "Tıpkı Mösyö Barthélemy'nin dediği gibi, heyecandan nefesi kesildi. Pek takati de yoktu zaten..."

"Takati yok muydu?" La Chouette'un çenesi kuşkuyla aşağı sarktı.

"Şeyyy, evet... Pas Baba gençliğinde, uzun yolculuklar sırasında sağlığını kaybetmişti..."

"Bırak bu peri masallarını, evlat, Tanrı aşkına! Gerçeğe gelelim!" diye haykırdı çirkin cadı. "Üç Çivi'nin hayat boyu en sıkı çalıştığı yer meyhaneydi. Lanet bir koca sünger gibi içerdi!"

"Okyanus!" diye mızırdanarak itiraz etti Ziquet. "Serüvenler... Borneo... Deniz kazaları, denizde yaşanan tehlikeler... Bunlar bir adamı tüketmeye yeter de artar bile." Çocuk, eskicinin hatırasına, sofuca sarıldığı yalanlarla kutsiyet kazandırmaya çabalıyordu.

"Pöf! Senin kafanı karıştırmış. Üç Çivi zavallının biriydi. Bunu baştan beri biliyordum."

Ziquet ellerini geri aldı. "Üç Çivi benim sahip olduğum tek babaydı," dedi saygıyla. "Şimdi o gitti ve benim hiç kimsem yok artık."

La Chouette itiraz etmedi. Bu sümüklüyle arasında hiçbir zaman gerçek bir yakınlık oluşmamıştı. Belki de Ziquet kadına, asla bir çocuğa sahip olamadığını hatırlatmak istemişti. Yaşlı kadın, uzun boylu adama döndü. "Peki paradan ne haber? Altından? Saklanan parayı buldunuz mu?"

"Bütün bulduğumuz, damdaki kirişlerin arasına saklanmış bir tomar kağıt," diye karşılık verdi Barthélemy. Yaklaşarak kadının eline katlı bir gazete tutuşturdu. "İşte ondan tüm geri kalan... Diğer kısmı, yani en azından dörtte üçü, Bay Pouffard'ın cebine girdi..."

Yaşlı ve bitkin atına bir kova su, kendisi için de bir şişe şarap bulmayı beceren kara akbaba, adından söz edilince o tarafa baktı.

"Gel buraya, Pouffard, ve fikrini söyle" dedi Barthélemy. Ardından da tekrar dul kadına döndü: "Eğer henüz kafayı bulmamışsa, bizi niye böyle rezilce söğüşlediğini açıklayacaktır..."

Arabacı, eli kalbinin üzerinde, başını eğerek kadını selamladı ve Barthélemy'nin önünden, sanki o orada yokmuş gibi geçti. Belliydi ki, sabık polis memuruyla arası pek iyi değildi.

"Cenaze törenini ayarlamam için bu beyler bana geldiğinde" diye söze başladı ölü yıkayıcı, "Vakit gecenin bir yarısıydı ve ben de ambulansımın arkasındaki samanların üzerinde uyuyordum. Telaşlı hareketlerinden ve fısıltıyla beni dikkatli olmam konusunda uyarmalarından hemen farkına vardım ki, özel bir iş yapıyoruz... Böylece gitmemi istedikleri yere gittim onlarla ve... 3. *arrondissement*'teki, dramın vuku bulduğu o eve vardığımızda, rahmetlinin tahliyesinin sayın müşterilerime, eğer varsa, çok paraya patlayacağını derhal anladım..."

"Pouffard bizi soydu" diye açıkladı Ziquet.

"Amma nankörsün, çocuk!" diye haykırdı alçak adam, rencide olmuş numarası yaparak. "Tek istediğim talihsiz Bay Lerouge'a uygun bir defin töreni düzenlemenize yardımcı olmaktı..."

"Benim Alfred'ime ne yaptınız?" diye kesik kesik bağırdı la Chouette. Büyücü kadının bakışlarını korku bürümüştü. Barthélemy açıklamaya çalıştı:

"Onun ölü bedeni bizim için bir sıkıntı kaynağı oldu..."

"Neden dürüstçe Alphonse Pouffard'sız bir şey yapamadığınızı kabul etmiyorsunuz!" diye hırladı ölü kaldırıcı. "Size her şeyi özetleyeyim hemen. Sizin durumunuz çok karanlıktı. Eskiciler bir evi soyuyorlardı ve sen, fasulye sırığı, sen de ortalıkta bol bulunan şu kaçak angutlardansın... Suratındaki burnun kadar net görüyorum ki, federelerle karşılaşmak istemiyorsun!" Uzun boylu polis memuruna doğru sokuldu ve ona kurnazca göz kırparak devam etti: "Seni yetkililere ihbar edebilirdim, hâlâ da edebilirim, benim uzun balıkçılım! Gericilere çalışan bir casus, bir kapı tekmeleyici... Ne diyeceğimi bilemiyorum! Ama bildiğim bir şey var, Rigault ve Théophile Feré, sana birkaç soru sormaktan çok hoşlanacaklardır. Sana uygun muamelede bulunmaktan..."

"Ve sen de bunun yerine cebini doldurmayı seçtin; sen tam bir sülüksün" diye homurdandı sabık polis memuru.

"Çünkü para adamın gözünü döndürür. Çünkü benim susuzluğum hiç geçmez" diye ekledi Pouffard, şişesinden hızla bir yudum alarak. "Ve de çünkü, senin bir revolverin vardı."

"İki gün boyunca onun ayılmasını beklemek zorunda kaldık" diye açıkladı Ziquet ihtiyar kadına. "Komün adına bir araba cesetle çıkıp gelmesinden evvel de bir gün geçmişti."

"Benim Alfred'imi bir ceset yığınının üzerine mi attınız yani? Onu bir sürü ayyaş ve orospuyla aynı toplu mezara gömdünüz ha?" diye tısladı evin hanımı.

"Hey! Seni yaşlı bulaşık bezi! Yurtseverler hakkında böyle konuşmaya nasıl cüret edersin!" diye çemkirdi Pouffard, öfkeyle parmağını la Chouette'e doğru uzatarak. Kadın mavi önlüğünü adama doğru salladı. Neredeyse kapışmak üzereydiler. Arabacı, alkolün giderek daha da artan etkisiyle, kontrolünü kaybeder gibi olmuştu. Elindeki şişeyi sallayarak, bıyıkları köpük köpük alkol içinde, konferans çekmeye başladı.

"Hakir gördüğün o ölüler birer kahramandır, yurttaş! Büyük bir piyade savaşı sırasında süngü elde ölen bir Ulusal Muhafız taburu..." Kendini kaybeden son yolculukların arabacısı, kadının korkunç yüzüne dokunacak kadar yaklaşmıştı. "Öyküyü dinle, seni yaşlı kısrak!" diye böğürdü. "Senin ihtiyar moruğun cesedi, yirmi dört saat boyunca, Beaujon Hastanesi'nde bir odada tutuldu ve Paris halkı önünden saygılarını sunarak geçti! Özgürlüğü savunmak için, eline silah almak bir yana, parmağını bile kıpırdatmamış bir eskici için daha onur verici bir şey yapabilir miydin sen! Dirisi ölüsünden daha beter kokan bir bok çuvalıydı o! Ve sen kalk, onu alıp Vanves surları dibinde Versailles mitralyözlerinin çapraz ateşiyle biçilen kahramanların arasına yatır! Sanırım bunun beni ihtiyarı cepleme konusunda temize çıkardığını söyleyebilirim... Şeyy..."

Sustu. Cepleme lafının pek uygun kaçmadığını hissetmişti. Mideye indirdiği yarım litre sıkı şarap, kulaklarının normalde boz olan rengini parlak kırmızıya çevirmişti. Hareketlerini kontrol etmekte zorlanıyordu.

"Söyleyeceğimi söylediğime göre, ben gidiyorum" dedi. "Umarım iyice dinlendin, Cécile. Haydi, çelimsiz! Benimle gelmek istiyorsan, acele et; kaldır kıçını. Bu çöplükte uzun süre kalıp da çürüme niyetinde değilim."

"Chassepot'umu alayım ben de, savaşmak için!" diye haykırdı Ziquet. "Hemen geliyorum. Çantam zaten hazır!" Yolu

bir çırpıda aşan ergen çocuk, şöyle bir etrafa bakındı ve tavşan derisinden deponun içinde kayboldu. "Geliyorum, Mösyö Pouffard!" diye seslendi. "Yaşasın Komün!" Tüfeğini sallayarak ortaya çıktı yeniden. Kafasında bir kulağının üzerine kadar inmiş, sorguçlu bir asker şapkası, kolunda da bir palto vardı. Soluk soluğa kalmıştı. Eşyalarını cenaze arabasına taşıdı. Biraz duraksadıktan sonra dönüp la Chouette'a doğru yürüdü.

"Hoşça kal" dedi, ekşi ter kokusunun hızlanmış nefesiyle birbirine karıştığı dudaklarını silerek. "Birbirimize herhangi bir borcumuz olduğunu sanmıyorum."

"Hiçbir şey borçlu değiliz" diye karşılık verdi yaşlı kadın. "Toz ol buradan, Ziquet. Ve dünyayı değiştirene kadar da o suratını bir daha görmeyeyim."

"Bunun çabasını vereceğim" dedi delikanlı büyük bir içtenlikle. "Önce silahla, sonra da fikirlerle... Okuyacağım! Bir öğretmen olacağım! Üç Çivi bana, geleceğin kitaplarda olduğunu söylemişti..."

Saçları karmakarışık oğlan, aniden yaşlı kadının yanağını okşadı; bu, kadının koca butlarını sertleştiren yumuşaklıkta bir davranıştı. Kadın sevgiyle dolan yüzünü yana çevirdi.

"Üç Çivi bana okumayı öğretti" dedi çocuk ona. "Bu asla ve asla unutmayacağım bir şey."

Çok duygulansa da yaşamı geride hiçbir umut bırakmadan ellerinin arasından uçup giden la Chouette'un, içlerinde iki koca gözyaşı damlasının kendini var etmeye çalıştığı kıpkırmızı gözlerinde, yabani bakışlar vardı. Kadın gözyaşlarını engellemeye çabalıyordu.

"İşte" dedi. "Al şunu da öyle git. Ondan hatıra..." Kocasının saatini çocuğun avucuna koydu yavaşça. Delikanlı kadına yanaştı.

"Ah! Haydi, haydi yoluna!" dedi yaşlı kadın nefes nefese ve boğulur gibi bir sesle; elini sallayarak çocuğun onunla kucaklaşmasını engelledi. "Git artık, Ziquet! Beni kendi hâlime bırak! Bütün bu salya sümük ağlaşma... Bu sadece... Ona alışmıştım.... Çok geçmez ne gözyaşı kalır ne bir şey." Gözlerini kapadı.

Arabacının kuru öksürüğünü duydu, hareket hâlindeki arabanın çıkardığı sesleri ve giderek azalan tekerlek gümbürtülerini. Yaşamının bir dönemi sona ermişti; gündelik hayatının bir parçası, geri dönmemecesine uzaklara gitmişti.

Gözlerini yeniden araladığında, ateşlerin yandığı alanın üzerini toz bürümüştü. Sertleşmiş elleriyle gözündeki iri gözyaşı damlalarını sildi. Yüzünü mendiline gömerek eve doğru yürümeye başladı.

Avluyu geçince, pencereden dışarı sarkmış Horace Grondin'i gördü. Heyula beyaz bir gömlek giymiş, kollarını, Barthélemy'yi kucaklamak üzere kocaman açmıştı.

"La Chouette!" diye bağırdı kadını görünce, "Kapıyı açın! O benim dostlarımdan biri!"

Kadın daha önce onu gülerken hiç görmemişti. Bu gülüşte oldukça ürkünç bir şeyler vardı.

Horace Grondin'in Bin Bir Yüzü

Müfettiş Barthélemy'nin uzun boyu, Çin tarzı kulübeye girerken onu eğilmeye zorladı; kaşlarının arasında dikine, derin bir kırışık oluşmuştu. Ziyaretçisinin yüzündeki meraklı ifadeye karşılık olarak ve ona mekânın loşluğuna, fukara hâline, ortadaki pılı pırtıdan yayılan pis kokuya ve döşemenin üzerine saçılmış çürük saman manzarasına alışması için zaman tanımak üzere, Horace Grondin, tek odanın ortasında, sessiz ve vakur, öylece durdu.

Her şey son derece normalmiş gibi bir hava takınmıştı; bu pek hayra alamet bir durum değildi. Burada söz konusu olan, kişiliği bir anda değişebilen, yüzü en acayip zıtlıkları bir arada barındırabilen bir adamdı. O anda, o suratta, mesafelilik, dinginlik ve ciddiyet vardı.

La Chouette, ziyaretçinin peşinden kulübeye girdi ve hızla Grondin'e doğru yürüdü. Birbirlerinin gözlerinin içine baktılar.

"Benim ihtiyar nalları dikti" dedi kadın. "Öldü ve toprağın altına girdi. Dünyada yapayalnızım." Grondin hiçbir şey demedi. Uzun cadı, ıslak ve kırmızı gözlerle onun önünde biraz bekledi. Yüzünde herhangi bir merhamet beklentisi yoktu. Hafifçe önlüğüne vurdu. İçinde kabaran duygulardan dolayı daha fazla duramadı. Topukları üzerinde dönerek geldi-

ği kadar hızlı bir biçimde uzaklaştı. Aralık bıraktığı kapıyı kapadı; gözleri küflü, mukavva duvarda, adamların duyamayacağı kadar alçak bir sesle birtakım sözcükler mırıldanarak ayağındaki nalınları çıkardı.

Başını kaldırdı; tılsımları tıkırdadı. Bir mermer gibi katılaşmış yüzünü boydan boya yabanilik kaplamıştı. Grondine bakmaksızın, tek nefeste söyleyeceği her şeyi söyledi:

"Belli ki çekip gideceksiniz; iyi, ikileyin o zaman! Fakat bana biraz bile ihtiyacınız varsa, hiç duraksamadan takılırım peşinize. Yerde uyurum. Sizden hiçbir şey istemem, bir hayvanın istediğinden daha fazla."

Girondin'in yüzü hâlâ sır vermiyordu. Basık ve pis kokulu havanın egemen olduğu odada, görüş alanını genişletmek ister gibi, bir adım geri gitti. Kaderin, onun yeniden doğuşuna hizmet etsinler diye avucuna koyduğu bu aşağı tabakadan iki yaratığa yöneltti korkunç bakışlarını. La Chouette'a belli belirsiz gülümsedi; kadın, tek bir sözcük söylemeksizin, hemen çarpık bacaklı masaya üç kâse koydu ve yemek pişirdiği kabın altındaki ateşi canlandırdı.

Delici bakışlarını bu kez Barthélemy'ye yönelten Grondin, onun üzerindeki işçi elbisesini inceledi. Alçak bir sesle, sabık müfettişin kılık değiştirme konusundaki yeteneğini övdü. Kolunu samimi bir tarzda genç adamın omzuna doladı; onu masaya götürerek kurt yeniği sıraya oturmasını istedi. Şapkasını saygılı bir hareketle eline alan uzun boylu balıkçıl, eski Sûreté şef yardımcısı oturana kadar masaya oturmadı.

Birinin hevesle koşturmasına, diğerinin itaatkâr davranışına bakan matkap gözlü adam, yönetme, yönlendirme ve ruhların karanlık kıvrımlarını, insan karakterinin şartlara uyum gösterme konusunda sunduğu sonsuz çeşitliliği yakalama yeteneğinden, hiçbir şey kaybetmemiş olduğunu gördü.

Kırık bezelye çorbası içerlerken, la Chouette'a, Paris'te güvenle dolaşabilmesi için işçi giysisi bulup bulamayacağını sordu. Yemek biter bitmez, büyücü kadın, hiç şikâyet etmeden, ilişkilerini dolaşmak üzere çıktı.

İnsanları bir bakışta hükmü altına alabilen bu karanlık adamın, gönlünü kazanma konusunda son derece hevesli görünen kadın, eski giysiler üzerine uzmanlaşmış bir grup insanın yaşadığı, yine kulübelerden oluşan bitişik yerleşkeye en kısa yoldan ulaşmak için çöp tepelerinin arasından tangır tungur yürüdü gitti. Aklındaki kişiler, hem eşya çalma ve yeni bir hâle getirme konusunda profesyonelleşmiş, hem de iş yaptıkları kişilerin kimliğini merak etmeyen insanlardı. Bunların bazısı şu veya bu nedenle Üç Çivi'ye borçlanmıştı. Dikkat çekme korkusuyla, her haneden birden fazla giysi satın almamaya karar verdi.

La Chouette'un ayrılmasının ardından, Grondin piposunu doldurmaya başlamıştı. İlk mavi dumanlar havaya yükselirken, iki adam arasında polislere özgü bir konuşma başladı. Grondin'in sesinde bir amir tonu vardı:

"Raporunuzu verin, Hippolyte. Dışarıda neler oluyor? Buraya gömüleli beri ne bir şey gördüm ne de duydum... Her şeyden önce, beni nasıl buldunuz?"

"Fazla evirip çevirmeden anlatmak gerekirse, efendim!" diye haykırarak söze başlayan ve aynı yüksek sesle devam eden polis hafiyesi, gereksiz konularla lafı o kadar dolandırdı, o kadar dallandırıp budaklandırdı ki, Grondin onun yaşadığı uzun ve acılı maceranın tamamını öğrenmiş oldu.

Uzun balıkçıl gerçekten de hiçbir şeyi atlamadı. Kindar bir üzüntü ve sinirli bir sabırsızlık arasında gidip gelen bir ses tonuyla, Komiser Mespluchet'nin Versailles'a gitmek üzere ayrılışını, Mösyö Claude'u ziyaretini, bu ikincisinin komüncüler tarafından tutuklanıp Santé Hapishanesi'ne konuluşunu anlattı. Ve sonunda, her kavşakta hayatını tehlike-

ye atmaktan, herkesin ısınmak için sobanın başına toplandığı döküntü salonlarda sürtmekten ve çorbacılarda çanak yalamaktan bıkarak o, Hippolyte, kendini Cordeire Sokağı'ndaki daireye atmış ve Üç Çivi'yle diken saçlı kurbağa yavrusunun hiç beklenmedik gelişlerine kadar, iki bitmek bilmez hafta boyunca orada saklanmıştı.

Girondin genç meslektaşına baktı ve şaşırtıcı tatlılıkta bir ses tonuyla, izini takip edip onu içinde bulunduğu kötü durumdan kurtardığı için ona teşekkür etti.

"Dürüstçe söylemek gerekirse" diye biraz itiraz etti Barthélemy, "Bu tamamen benim marifetim değil... Beni size doğru yuvarlayan birçok eğim vardı, efendim! Her şeyden evvel, bizler polisiz... Fakat ayrıca, tam anlayamadığım, karmaşık bir şey... Bir içgüdü, bir merak, bir tür akıntı, tuhaf bir biçimde beni karanlığa doğru sürükledi. Sanki aramızda oluşan ve bizi bir araya gelmeye zorlayan gizli bir enerji var... Akıllı uslu insanların size ulaşmak için kullandıkları patikayı terk edince, kutsal olmayan dünyaya –sizin dünyanıza– girdiğimi ve sanki çıplak ellerimle nar gibi kızgın közleri tuttuğumu hissettim bir parça... Hem de beklediğimden daha büyük bir heves ve hoşnutlukla..."

Hipnoz altında transa geçmiş bir havada, parçalara ayrılmışçasına, dalgın bir katılıkla dökülen bu sözcükler üzerine Grondin, gümüş rengi tilki gözlerini arkadaşınınkilerden çekti. Şaşırtıcı bir çeviklikle doğruldu; dudaklarındaki tuhaf gülümseme hâlâ duruyordu. Vahşi bir hayvanın rahat, hızlı adımlarıyla odanın öteki ucuna gitti. Döndü ve gölgelerin içinde kaybolmuş hâlde durdu.

"Kötülüğün baş döndürücülüğü" diye gıcırdadı sesi. Yüzünün ürkütücülüğü bir saniyeliğine yok oldu. "Kötülük, Hippolyte! Ben lanetliyim ve siz bunun farkına vardınız. Ben sülfür kokuyorum ve sizin de iyi bir burnunuz var!"

Barthélemy gerçekliğe geri döner gibi oldu. Biraz çabaladı; sonra omuzları düştü. Farkına varmadan, kendisininkinden daha büyük bir iradenin kontrolü altına giren, uyanık polis memurunun gözleri efendisine kilitlenmişti.

Grondin'in suratı, genç adamı şaşırtan bir biçimde, bir kez daha değişmiş, acı veren duyguların pençesine düşmüş bir adamın yüzü hâlini almıştı.

"Affedin beni, efendim" diye kekeledi Barthélemy, "Kişilik yapınızın bazı duyarlı noktalarına dokunarak sizi rahatsız ettiysem... Ben... Şey... Asla sizi altüst etmek istemem. Şunu gayet iyi biliyorum, hepimiz vicdanımızı birtakım paravanların ardına saklarız. Pişmanlıklar dağının altına, gizli dehlizlerimizin karanlıklarına... Yine aynı yerlerde, bitmemiş yapıtlar, boşa gitmiş emekler, ihanete uğramış dostluklar, açılmamış kapılar dolaşır amaçsızca..."

"Barthélemy! Barthélemy, sevgili, sevgili dostum, tam yerine dokundunuz! On altı yıldır Tanrı'yla kavga edip duruyorum!" diye homurdandı Grondin, büyük acılara delalet eden bir sesle. "On altı yıldır, O'nun o kusursuz temizliğini ayaklar altına alıyorum! On altı yıldır durmadan köklerini söküp duruyorum; ama O hâlâ içimde!"

Çok ıstırap çekiyor görünüyordu. Tanınmaz vaziyetteydi. Zayıflıktan dışarı fırlamış omurgasına aşağı, titreme çağlayanları hâlinde, zapt edilmesi imkânsız enerji dalgaları dökülüyordu.

"On altı yıldır, içini kudurmuşçasına nefret kaplamış bir günahkârım! On altı yıldır kin yönetiyor beni!" diye figan etti. Adımlarıyla küçük bir daire çizerek başını yumruklamaya başladı; sefil ot şiltesinin serili olduğu girintide, gri bir hayalet gibi, gözden kayboldu. Barthélemy onun orada birbirine vuran dişlerinin çıkardığı çıtırtıları işitiyordu.

"Sizin için yapabileceğim bir şey var mı, efendim?" diye sordu bir süre bekledikten sonra, gözleriyle karanlığı yarma-

ya çalışarak. Fakat diğer adam, ininin köşesine çekilmiş, yaralı bir ayı gibi inliyordu. Bozulmuş, katılaşmış bir sesle hırlıyordu:

"Tanrı öldü! Herkes kendi cehennem ateşinde yanacak! Bana yaklaşmayın, Barthélemy! Hiç kimseye ihtiyacım yok. Titriyorum, hepsi bu. Ateşim yükseldi." Birkaç kez derin derin iç geçirdikten sonra, sessizliğe büründü.

Aradan birkaç dakika geçmişti ki, Grondin tekrar ortaya çıktı; sanki hiçbir şey olmamış gibi davranıyordu. Gizemli ve hülyalı hâlini koruyan gözleri ışıkta parıldıyordu. Bir süre bir aşağı bir yukarı yürüdü; ardından yeniden kendine geldiğini göstermek için dimdik durdu ve kibirli, alaycı bir sesle haykırdı:

"Konformizm! Gelenekler! Erdemin dayanılmaz beyazlığı! Siz de göreceksiniz, genç Hippolyte, insan kötülüğün son sınırlarında dolaşmayı ne kadar çabuk öğrenir! Kötülük bizi alıp katıksız bir ümitsizliğe götürür!" Yüzünde, kendinden ve acılarla dolu hayatından duyduğu belli olan hoşnutsuzluk ifadesini kapatan o gülümseme belirdi tekrar. Astına yaklaşıp atmosferi tamamen değiştiren, şen bir ses tonuyla konuştu: "Her neyse, dert etmeyin bunları, dostum. Daha gerçek konulara dönelim; Cordeire Sokağı'nda ne yaptığınızdan söz edelim biraz..."

"Efendim?"

"Elbette evimi istediğin kadar kullanabilirsiniz. Ama... sadece bir ev sahibi refleksiyle soruyorum... Sanırım kilide bir parça zarar vermişsinizdir, ha?"

"Hayır, asla!" diye savunmaya geçti Barthélemy. "İnanın bana, evinize en uygun biçimde girdim, yani kilidi açarak." Leyleğe benzeyen polis memuru, sözlerini daha etkili kılmak için, gömleğinin altından bir deste kilit açma takımı çıkarıp havada şıngırdattı. "Kızlarımı takdim etmeme izin verin," diye ekledi burnu havada.

"Ah, pek de tatlılar!" dedi eski mahkûm, parmağıyla kilit, kama çivi, küçük kanca ve maymuncuk koleksiyonuna dokunarak. "Küçük, hoş bir takım! Pekala, şey... Size bunlarla kapı açmayı kim öğretti peki?"

Barthélemy yanıt vermedi. Kamuoyu biraz ilgi gösterince kendini mahcup ve garip hissetmişti.

"Evet?" diye ısrar etti Grondin. "Bunu nereden öğrendiniz?"

"Usta bir hırsızdan" diye böbürlendi balıkçıl. "Yaptığı bir işin ardından, üzerinde çaldıklarıyla birlikte yakaladığım ve bunu bana öğretmesi karşılığında serbest bıraktığım, birinci sınıf, gerçek bir hırsızdan."

"Bir adama taraf değiştirtmek... Yöntem mükemmel, sevgili dostum," diye mırıldandı Grondin takdirle.

"Ufak ufak işleyerek –zira en iyi yaptığım iş bu– benim ev hırsızının zihnine taraf değiştirme fikrini aşılamayı becerdim" dedi Barthélemy, oldukça kibirli bir gülümseyişle. "Tam kelepçeyi takarken, bir de adam boğulur gibi olmaya başlamasın mı? Rengi kıpkırmızı oluyor; eli boğazına gidiyor. 'Hay içine sıçayım!' diye bağırıyor, 'nöbetim geldi!' Adam iki büklüm oluyor, nefesi kesiliyor, yüzü morarıyor. Öksürükten kırılıyor. Ağzından tükürükler saçıyor. Biraz da kusuyor! Ciğerleri patlamak üzere olan biri gibi nefes alıyor... Artık onun başını tutuyorum. Tüm bedeni sarsıntılar, kasılmalar içinde... Nefessiz, mosmor kalıyor. Çırpınmalar arasında şunları söylediğini duyuyorum: 'Ben bir verem hastasıyım... Son safhada! O rutubetli taş ocaklarından asla sağ çıkamam... Çözün şu kelepçeleri, ne isterseniz yaparım.' Düşünün, lafını ciddiye aldım ve alçak herif anında iyileşti!"

"Bu muhteşem trajedi oyuncusunun bir adı var mıydı?"

"Tel."

"Tel" diye tekrarladı Grondin; bu ismin onun için sıradan bir aşinalığın ötesinde anlam taşıdığı izlenimi bırakacak hiçbir tepki göstermedi.

"Evet. Yeni fikirlere meraklı Montmartrelı bir çilingir... Louise Michel'in yakın arkadaşı... Şu Paris'ten çıkıp tek kurşun atmadan ve tanınmadan Réservoirs Sokağı'na ulaşacağını iddia etmesinden dolayı gazetelerde bol bol boy gösteren kadının..."

"Ne eksik etek, ha! Peki yaptı mı bunu?"

"Kamplarda dolaşan efsaneye göre, elle itilen bir meyve-sebze arabasının içine saklanıp tam Versailles'ın burnunun dibindeki hatları geçmiş..."

Grondin gülümsedi. Sıska Louise'in, 18 Mart'ta gördüğü saçları arkada toplanmış, bir İncil müjdecisininkine benzer, o ateşli ve çelik iradeli hâli gelmişti gözlerinin önüne. Yüzündeki gülümseme daha da yayıldı. Kurşuni gözlerdeki parlak ışıltılardan kafası karışan Barthélemy, daha fazlasını öğrenmek istiyordu. Konuşmak üzere ağzını açtı.

"Tel dediniz, değil mi?" diye sorarak ona konuşma fırsatı vermedi Grondin; gevşeyen gözkapakları ve umursamaz bir havayla.

"Evet. Emile Roussel... Lévisse Sokağı, 7 numarada oturuyor" diye karşılık verdi hevesle aynasız; Sûreté yetkilisini ayrıntılı bilgisiyle etkilemekten memnundu.

"Lanet olsun! Bu, işe yarar bir bilgi" diye geveledi ağzında Grondin, piposunu ısırarak. Masanın üzerinden uzanıp la Chouette'un, o hareketli günün hatırına getirmiş olduğu sert içkiden bir bardak doldurdu. Kaçak içkiyi bir dikişte midesine indiren Grondin, dudaklarını şapırdattı ve onun gerçekten sert olduğunu kabul etti. Biraz da Barthélemy'nin bardağına koydu içkiden. Sönmüş olan *marseillaise*ini yeniden yakarken sakin bir sesle konuyu değiştirdi. Bu, onun, diğer in-

sanların kafasındakilere ulaşma yoluydu; sahipleri farkına varmaksızın zihinlerde dolaşır, içinde ne var ne yoksa talan ederdi.

"Parislilerin durumu nedir?" diye sordu birden.

"Paris bir hayli değişiklik yaşadı, efendim..."

"Detaylar, lütfen! Canlı bir tasvir istiyorum" diye üzerine gitti Grondin; içkiden bir kadeh daha doldurup bir dikişte bitirdi.

"Giyotin parçalandı. Voltaire heykelinin önünde ateşe verildi. Ve halk alevlerin etrafında dans etti!"

Grondin kaba piposundan bir nefes çekti. Çok zayıflamış, yara izleriyle dolu, sır vermez yüzünde herhangi bir olumsuz etkilenme işareti yoktu.

"Peki başka ne haberler var, dostum?" diye devam etti. "Sadece önemli olanlar! Büyük resmin kabaca taslağı... Tüm süreci sizin gözlerinizden görmeliyim! Sanki kendim oradaymışım gibi olaylara vakıf olmak istiyorum!"

"Paris savaşıyor, efendim. Top mermileri piyadenin tepesinde patlıyor. Neuilly tarafındaki binalar tamamen tahrip oldu. Komünculer özgürlük aşkıyla seve seve ölüme gidiyorlar. Oldukça kararlılar, göründüğü kadarıyla."

"İyi de çarpışma nerede oluyor?"

"İstihkâmların önünde ve de etrafında... Geceleyin, karanlıkta... Hiçbir plan, hiçbir strateji olmaksızın... Kurşunlar dolu gibi yağıyor. Versailles saldırıya geçiyor; derken birden geriye çekiliyor. Evlerden ateş eden keskin nişancılar var. Her iki tarafın askerleri birbirini şişliyor, haykırışlar içinde. Sabah yağmuru her şeyi yıkayıp temizliyor."

"Daha fazlasını bilmek istiyorum. Halk nasıl yaşıyor?"

"Halk hâlâ sokaklarda. Palais-Royal'de Guignol kapalı; ama kafelerde iğne atsanız yere düşmez! Tiyatrolar açık. Bulvarlar savaşı izlemek için Champs-Elysées'ye doğru giden in-

sanlarla dolu. Bu eğlence akışı gece de aynen sürüyor! Kapalı kepenklerin arkasında devam eden cümbüşün sesini rahatlıkla duyabilirsiniz."

"Tamam da halkın hayatı nasıl? Yani sıradan insanlar, bir mermi ıslığı işittiğinde hemen yere yapışanlar, onlar ne yapıyor?"

"Onlar da tehlikeyle kucak kucağa yaşamayı öğreniyorlar."

"Tevekkülle her şeye boyun eğiyorlar yani?"

"Hiç olur mu, efendim! Öfke içindeler! Savaşa katılmayanlar bile savaşı izlemek için surlara tırmanıyorlar. Burjuvaların küçük dürbünleri var. Çevik çocuklar demiryolu işaretlerinin üzerine çıkıyorlar. Arada bir Etoile Meydanı'na şarapnel parçaları düşüyor. Ya da *baam*, yolda bir mermi patlıyor. Kadınlar çığlık atıyor. Ambulanslar geliyor. Oldukça kötü yaralanmalar oluyor. Tıp fakültesinin profesörleri, stetoskopları boyunlarında, pensleri ceplerinde, cephenin ön saflarındalar. Hemen oracıkta yaptıkları operasyonlarda öğrenciler de onlara yardım ediyor."

"Onların cesaretlerinden etkilenmiş görünüyorsunuz."

"Doğrusunu söyleyeyim mi, efendim? Paris halkının her tarafta sergilediği devrimci dayanışma, hayrete düşürdü beni. Yaralıların birçoğu ölüyor. Ölüler grup hâlinde gömülüyor, büyük askeri törenlerle. Kızıl bayraklarla bezenmiş arabalara, silahlarını namlusu aşağı bakar vaziyette ters çevirmiş Ulusal Muhafızlar eşlik ediyor. Kortej ana bulvarlar boyunca ilerliyor ve gelişi, çalan borular ve *Vengeurs de Paris*'le duyuruluyor."

"Bana yaşayanlardan bahsedin."

"Onlar, 'Papa'nın askerleri'ni paketleyip göndermek için ellerinden ne geliyorsa yapıyorlar! Sokak çocukları bile onlara yardım ediyor! *L'Officiel*'de henüz yayımlanan bir kanun-

da 'on dokuz ila elli beş yaşları arasındaki evli ya da bekâr her erkek, en kısa zamanda adını kaydettirecek ve Versailles üzerine sevk edilecektir' deniyor"

"Savunma hatları nasıl?"

"Aceleyle oluşturulmuş... Ama canla başla uğraşarak! Günde dört frank alan kadın ve erkeklerin topraktan, tahtadan, demir parmaklıklardan ve kaldırım taşlarından oluşan barikatları ve siperleri kurarken nasıl çalıştıklarını görmelisiniz..."

"Ve burjuvalar da diyorsunuz...?"

"Onlar da zorunlu çalışmaya tabi tutuluyorlar! Orada burada top siperleri kazıyor veya tabyaları sağlamlaştırıyorlar."

"Gönüllü olarak mı kazma kürek sallıyorlar?"

"Bazıları alttan alta homurdanıyor, efendim. Ama kimisi de, yani daha dik başlı ya da hınç dolu olanlar, Versailles'ın çıkardığı söylentileri her tarafa yaymak için ellerinden geleni yapıyorlar."

"Komün'ün onların burunlarını bir parça sürtmekte son derece haklı olduğunu söylemeyeceksiniz herhalde, değil mi Hyppolite?"

"Evet, bu konuda öyle düşünüyorum, efendim; bu borsa köpekbalıklarının bazısı yaka yaka bitiremeyecek kadar yağ biriktirmişler... Ve size karşı tümüyle dürüst olmam gerekirse, onlara karşı en ufak bir sempati beslemiyorum."

Grondin gülümsedi. Gözlerinde bir kötülük parıltısı vardı. "Esasında" diye girdi konuya, hilekârca şu bildik ikinci tekil şahsa kayarak. "Belki de yetkililerin basitçe zenginleri alıp düzine düzine duvarın önüne dizerek işlerini bildik yoldan niye görmediğine bile şaşıyorsundur sen, değil mi? Ha? Ne diyorsun?"

"Bu tamamen iftira!" diye karşı çıktı Barthélemy, mahcup olmuş bir vaziyette yukarı doğru bakarak. "Asla böyle bir şey söylemedim, efendim!"

"Fazla hiddete gerek yok, benim sevimli üçkâğıtçım! Söylediklerinin satır aralarında yakaladım bunu. Varlıklı sınıftan nefret ediyorsun; bu çok açık!"

"Ne düşünürseniz düşünün, ama benim serkeşlikten yana olduğum sonucuna varmayın! Ya da kendimi asilerin yanında gördüğüm!"

"On beş dakikadır, belki de daha fazla, proletaryanın çok büyük, parlak, uçsuz bucaksız bir erdem denizi olduğu nakaratını dönüp dönüp söyleyen sen değil misin?"

"Siz benim sokaklardaki hissiyatı anlatmamı istemiştiniz!"

"Bunu da çok iyi yaptın, sevgili dostum!"

Grondin, çantacısının aptal yüzünün şaşkınlıkla şekilden şekle girmesinden büyük keyif alıyor gibiydi. "Ah!" diye haykırdı olağanüstü bir canlılıkla, "kim derdi ki, benim sevgili Hippolyte'im böyle gömlek değiştirir gibi taraf değiştirecek? Bu güzel sokak insanlarına katılma teşebbüsünün nedeni Mespluchet mi yoksa?" Sonra daha mesafeli, ironik bir tonda devam etti: "Söyle bana, sen her gün ihbar edilme tehlikesini göze alırken, o senin için ne yaptı? Sen karanlık, tehlike dolu dar sokaklarda dokuz doğururken, kuzeninin Seine-et-Oise'deki evinde ayaklarında sıcacık terliklerle dolaşan onun işi, biraz daha kolay değil miydi?"

"Bilmiyorum... Artık bir daha... Demek istediğim..."

Barthélemy giderek daha da dağılıyordu. Gözleri çıldırmış gibi fır dönüyordu. Ellerini, birinin tırnaklarıyla diğerini kanatacak kadar sert bir biçimde ovuşturuyor, umutsuzca, Grondin'in onu nereye sürüklemek istediğini anlamaya çalışıyordu. Bu yaşlı şeytan onu denemek için tuzak mı kuruyordu, yoksa tümüyle ciddi miydi? Neyle karşı karşıya olduğunu tam anlayamayan şaşkın sırık, mesleki fazilet numarasına yattı.

"Elbette ben sadece basit bir polis memuruyum," dedi, "Ancak ben vazifemi son derece ciddi bir kamu hizmeti olarak görüyorum."

Grondin'in dehşet saçan bakışları onun üzerine çullandı ve Barthélemy, gözlerinin bu sıra dışı adamın rahatsızlık veren gözleriyle karşılaşmasından sakınmak için bakışlarını yere doğru çevirdi. Uzak bir geçmişin karanlık bulutları dörtnala geri dönüyordu. Bu Horace Grondin, tam olarak kimdi? Yaygın olarak söylendiği gibi eski bir mahkûm mu? Az görülür yetenekte, burnu iyi koku alan bir tazı mı? Alaycı bir kinik mi? Bir hayalperest mi? İmparatorun sadık bir hizmetkârı mı? Ağzı salyalı ayaktakımıyla aynı yemliği paylaşmaya hevesli, keskin dişli bir Marat mı? Marx'ın tahrip edici fikirlerinin büyüsüne kapılmış bir komünist mi?

"Şunu bilmenizi isterim ki" dedi polis memuru ateşli bir tonda, "Bana Paris'te kalmam ve yeni efendilerin kurduğu cephede oluşan herhangi bir çatlak veya zayıflığı, üstlerime bildirmem emredildi."

"Ajanlık yani" diye homurdandı, acımasız bakışlarını diğerinin üzerinden çekmeyen Grondin. "Ne talihsizlik!"

"Tüm yaptığım Komün'ün yaptıkları ve söylediklerini, mesaj gönderme olanağı bulduğumda, Komiser Mespluchet'ye rapor etmek. Bunda yanlış olan ne var, efendim?" diye sordu muhbir, huzursuzca. O anda kuşku bataklığında çırpınıyordu. Arduvaz rengi gözlü adam yanıt vermedi; o, piposunu yeniden yakmakla meşguldü.

"Buraya bakın, efendim! Taraf mı değiştirdik yoksa?" diye patladı fasulye sırığı tekrar; fincan tabağına benzeyen, kaygı dolu gözlerini amirine dikmişti.

Grondin o korkutucu gülüşünü saldı ortaya. Daha önce 2017 numaralı mahkûmla tanışmış biri, onu işte o anda tanıyabilirdi. Eski hükümlünün gözleri bir sulama kanalı gibi

kısılmıştı; ağız dolusu, neşe saçarak gülüyor ve böğürlerini tutuyordu. Tanrı bilir, kırık kaburga kemikleri hâlâ ağrıyordu.

"Hippolyte, sadece eşekler hiç fikir değiştirmez."

"Kuşkusuz, efendim... Herhalde haklısınız, efendim..."

"Pekala, size biraz olsun güvenimin kalmasını istiyorsanız kesin şu tedbirli davranmayı" diye kükredi Grondin, resmi konuşma tarzına geçerek. Arkadaşının moral açıdan sağlamlığı konusundaki düşüncesini ona çaktırmamak için bakışlarını uzaklara çevirdi ve ekledi: "Şöyle bir dışarıya atalım kendimizi. Bu kadar yattıktan sonra gerçekten biraz temiz havada yürümeye ihtiyacım var."

İsyan Güneşi

Az sonra, yüzünde arkasına nüfuz edilmesi imkânsız metal maskesiyle, Horace Grondin, pagodanın önündeki tozlu topraklı yolu, yüz adım ileri, yüz adım geri, gücünü tarta tarta, bir aşağı bir yukarı arşınlıyordu. Büyük bir kıtlıktan çıkmış görünümlü Müfettiş Barthélemy de doğal olarak üstünün peşinden koşturuyor, bu hâliyle epey uzun sürmüş bir sahipsizlik sürecinin ardından kendine yeni bir efendi (bu seferki don gömlek yürüyen tuhaf bir adam olsa da) bularak büyük oranda rahatlamış bir köpeğe benziyordu.

Düşüncelere dalıp gitmiş sabık Sûreté şef yardımcısı, ara sıra omzunun üzerinden arkadaşına mekanik bakışlar fırlatıyordu. Derin ve gözü kapalı bir sadakat sergileyen bu yalaka çakal, onun için yeni bir güç kaynağıydı. Grondin, nasıl olacağını tam olarak bilmese de, Tarpagnan'ın izine bir an önce yeniden ulaşmak için onun hizmetlerinden yararlanabileceğini hissediyordu.

"Gelin" dedi bir süre sonra, "Bana kolunuzu verin, Hippolyte! Daha rahat yürüyebilmek için size dayansam iyi olur sanırım." Demirden bir el polis memurunun kolunu kaptı. "Haydi" dedi Grondin, dinç adımlarla yürümeye başlayarak.

Bedenini emirlerine itaat ettirmek ve hayatının pek de parlak olmayan bölümlerinden birini zihninden silmek iste-

yen bir şahsiyetin öfkeli kararlılığıyla dişlerini gıcırdatarak, uzun ve bembeyaz doğrulup boğuk bir sesle, insanların Polonyalı Meydanı'nda bedenini nasıl hırpaladıklarını ve onu nasıl ölmeye bıraktıklarını anlatmaya başladı.

"Yaralı hâlde yatarken çok düşündüm" diye bitirdi öyküyü, pagodanın önünden üçüncü kez geçerlerken. "Burada, bu hastalık kokan dar delikte, fakir insanlar bana baktılar, beni hayata geri döndürdüler. Onlar toplumdışı insanlardı. Daha evvel onlara başımı çevirip bakmazdım bile... Bir eskici... Aniden görsen haykıracağın kadar korkunç görünümlü bir kadın... Çatlak, berbat elleri ve koca avuçlarından başka sunacak hiçbir şeyleri olmayan aşağılık bir tür... Ama bu insanlar eşsiz bir zenginliğe sahipler, insanın ancak ölümün eşiğinden bakınca net olarak görebildiği türden bir zenginliğe... Onların sahip oldukları şey, görüldüğü gibi, hayatımı bana geri verme veya kayıp gitmeye bırakma gücü... Belki hiçbir mülkleri yok; ama asıl önemli olana sahipler. La Chouette'un ciğerlerimi, ta dibine kadar dolaşan ve içimdeki ruhu tekrar ısıtan nefesi, benim için daima, Spice Isles'in özlemle anımsadığım kokularından çok daha değerli olacaktır!"

Hızlı yürümekten nefes nefese, görüntüsü birden yaşlı bir adamınkine dönerek, yolun kenarında aniden durdu ve bakışları karmakarışık kulübe yığınının üzerinde dolaştı.

"Renginiz bembeyaz oldu, efendim" dedi Barthélemy endişeyle.

Grondin karşılık vermedi. O, bambaşka yerlere gitmişti. Bir zamanların noterinin don gömlek hayaletinin yeni ve korkunç bir yara iziyle çaprazlama kesilmiş yüzünün çirkin çıkıntılarında soluk bir parıltı vardı. Arkadaşının omzuna dayanmış iki büklüm duruşu, bedeninin gıdasızlık ve hareketsizlikten harap havasını daha da artırıyordu. Zayıf bacakları, uzun süre kımıldamadan yatmaktan dolayı, bitkin be-

denini neredeyse ayakta tutamayacak kadar güçsüz düşmüş bir adam izlenimi veriyordu.

"Şunun farkına vardım ki" diye devam etti konuşmasına, yeniden yürümeye başlayarak, "Dışlama veya görmezden gelme yoluyla, yoksulları herhangi bir insan topluluğundan söküp atamayız. Aksine, onları aşağılamak için çalı süpürgesi ya da uzaklaştırmak için sopa kullanarak, bizim polis şefleri, onları utanç verici sefalete... Korkunç bir yoksulluğa mahkûm ediyorlar. Onların yaptıkları, kentin kapılarında koca bir kırgınlık ve kızgınlık fidanlığı yeşermesine yol açıyor."

Bir an sustu; ardından gürledi: "Kör müyüz yoksa geri zekâlı mı? Yoksulların ayaklanmaktan başka çaresi kalmamasını mı beklememiz gerekiyor? Bir çiviye asılı eski püskü bir giysi, bir gün nefret ve düşmanlığın bayrağı hâline gelir tabii ki! Bizim liderler, Fransa'nın kalbinin ümitsizlerin göğüslerinde de attığını unuttular! Ter kokan insanların da kolonya kokanlar kadar değerli olduğunu! Ve sarhoşluğun, çürümenin ve vahşetin son derece yaygınlaşmasına aldırmadılar! Bütün süpürgenin sapını tutanlar, bütün yoksulların tepesine binenler ve fakirlikten kırılanları çılgına çevirenler, ölümü hak ediyorlar! 18 Mart günü Polonyalı Meydanı'na gittiğimde her hâlimle bir hafiyeydim! Öyle olduğum çok açıktı! Üzerimde resmi elbise vardı! Bir top kremanın içindeki koca bir sineğe benziyordum ve yoksul halkı, beni lime lime etmek istediği, öldürmeye çalıştığı için pek fazla suçlayamıyorum!"

Yolun kenarında tekrar durdu. Epey açılmış kafasını süpüren rüzgâr, bir gri saç tutamını havalandırdı. "Tertemiz damlalar!" dedi, iyice zayıflamış yüzüne aşağı inen iki parıltı izini silerken. "Hâlâ bir yüreğimin olduğuna ikna ediyorsunuz beni! Yaşadığım büyük azapların ortasında, bu avare

hayatımın son on altı yılı boyunca beni çılgına çeviren o boğucu intikam ateşinin daha da içlerine daldığımda bile, sık sık inkâr ettiğim Tanrı'nın gözlerini üzerimden asla çekmediğini hatırlatıyorsunuz! Ve de dünyamı, ünümü, tüm hayatımı, insanı yiyip bitiren intikam canavarına feda ederken, nasıl fark edemeyecek kadar yavaşça, sevgiden, dostluktan uzak, gece gündüz kötülükten başka bir şey düşünmeyen, berbat bir adama dönüştüğümü..."

Sesi kesildi. İki büklüm bir beden ve gökyüzünün derinliklerine sabitlenmiş bakışlarla, uyandığı kâbuslarına ait, gagaları et parçalarıyla dolu kuzgunların uçup gitmesini bekledi. Hareketsiz yüzünün oluklarından aşağı yuvarlanan gözyaşlarıyla öylece durdu.

"Ah, Barthélemy!" diye mırıldandı, derin bir iç çekişin ardından. "Kendi adaletini kendi başına sağlama arzusu, kızıl korlar üzerinde ayakların yanmadan yürümeni sağlayabilir mi?"

İntikam...? Mücadeleyle, öç duygularının kapladığı bir yürekle geçen on altı yıl! Harcanıp gitmiş bir hayat! Uçurumun dibini görmüş bir adam!

Grondin'in söyledikleri Barthélemy'yi büyülemişti. Fazla anlamlı olmamalarına rağmen (zira düzenli bir sırayı takip etmiyorlardı) bu sözlerden yansıyan umutsuzluk ve keder, onun bir tazınınkini andıran koku alma duyusunu tahrik etmişti. Sûreté'nin eski müdür yardımcısının sırlarını örten perdenin, gözlerinin önünde parçalanmak üzere olduğunu fark eden polis memuru, en ufak bir sesin dâhi bu güven ortamını bozabileceğinden duyduğu büyük korkuyla, çıt bile çıkarmadan bekliyordu; elinden gelse kendini görünmez kılacaktı.

Grondin, üzerinde gömleği, ışığa gark olmuş bir hâlde, yolun kenarında yapayalnız durdu. Gözlerini gökyüzüne, her şeye kadir Tanrı'nın genel kabul gören istikametine çe-

virdi; yaralı yüzünden, onu tüm bu sıradan dünyanın dışına koyan, doğaüstü bir vahşilik yansıyordu. Barthélemy onun kızgın yumruğunu güneşe doğru salladığını gördü, ardından parmakların birer birer düzeldiğini ve elin, son derece yavaşça açıldığını. Bu efsane gizli polis eskisinin görünmez güçlerle kavgaya tutuşmasını, dış dünyaya kapılarını kapamasını ve hiç beklenmedik hâllere girmesini izliyordu. Adamın kocaman açılmış gri gözleri ufkun üzerindeki kızıl ocağa takılmış, yanardöner irisleri insanın gözünü dikip bakamayacağı yere sabitlenmişti. Akkor hâlindeki koca yıldıza meydan okuyordu. Tüm görevlerinde sergilediği aynı azim ve sebatla, evrenin enerjisine karşı koyuyordu. Güneş, delici ışınlarıyla aralıksız saldırıyordu.

Grondin'in adeta kanıyor gibi görünen gözlerinde, derin bir boşluk oluştu; dizlerinin bağı çözülüverdi elinde olmadan. Güneşin zıpkını onun kininin merkezini delip geçiyordu. Az ötedeki Barthélemy ise hiçbir ateşin, hiçbir parıltının veya ışının, bu çılgın adamı kör edecek kadar güçlü olmadığını düşünüyordu. Güneşin muhteşem mor alevine uzun uzun baktıktan sonra, retinasında beliren beyaz görüntüyle görüşü bir süreliğine kararan sadece kendisiydi.

Grondin'in derin, şuursuz mırıldanmalar biçiminde duyulan sesi, öfkeyle, ahlaksızca davrananın bizzat Tanrı'nın kendisi olduğunu söylerken yükseldi. Kesin kurallara başkaldıran bir adamın ısrarlı meydan okumasıydı bu. Havada uçuşan lanetler, çöp yığınlarıyla dolu alanda bir gelgit dalgası gibi yayılıyordu. Her şeyin hükümdarından, çektiği acıların karşılığını talep ediyordu eski noter. Nefesi zorlayan bir ritim ve bildik gürleme... Normal insanların Tanrı'dan o saygılı söz ediş tarzlarıyla hiçbir alakası olmayan bir karın gurultusu... Cennetle Révolte yolu arasında doğrudan bir patika açan ve şu sözleri taşıyan bir haykırış:

"Hey sen, hayatın tuzakçısı, her şeyiyle dengesiz! Sen, güzelliği yaratan! Bu dünyanın sırları konusunda çok az söyleyecek şeyi olan! Kölelik Tanrısı ve Nefret Tanrısı! Körlük Tanrısı ve Uysallık Tanrısı! Kulak ver bana; seni bazen kesinkes reddeden, bazen de sana yalvaran beni dinle! Peşinde olduğumu yakalamama izin ver! Işığınla aydınlat yolumu! Ona ulaşmam için rehberlik et bana! Saflığı kirleten ve küçücük bir çocuğu öldüren bir caniyi cezalandırmama müsaade et! Suçunun karşılığını görmesine izin ver! Ondan sonra al canımı! Ne istersen yap! Sefil bedenimi parça parça et! Benim her şeyim bozulmuş zaten, ruhum, suratım! Ah! Gözyaşları, yine mi? Huzur yok, Tanrım, asla huzur yok kötülere!"

Kolları iki yana düştü ve sözcük fırtınası aniden sona erdi. Sanki takati kesilmiş gibi başı öne asıldı; kuru hıçkırıklara boğuldu. Dönüp fısıldadı: "Beni içeri götürün, Barthélemy. Temiz hava çarptı beni. Bu kadar yalnız kalmak yeter."

O tam bunları söylerken duyulan nal sesleri, iki adamın dönüp bakmasına yol açtı. Hızla üzerlerine gelen ve geriye çalıların arasına çekilmeseler onları ezecek kadar yakınlarından geçen şey, köpük köpük terlemiş, yabani bakışlı, siyah bir atın çektiği mavi bir arabaydı. Sürücünün haykırışı ve toynakların, tekerleklerin ve koşum takımlarının etkileyici gürültüsüyle, hoş bir araba, sert bir bıçkı gibi geçip onların biraz ilerisinde fren yaparak durdu. Arabanın kapısı açılıp da içinden üç adam indiğinde, çökmekte olan gri bir toz bulutunun ortasında kalakalmışlardı.

Adamlardan biri Edmond Trocard'dı.

Bostancı Agricol Pégourier'nin Kısa ve Tereddütlü Hayatı

Oldukça küstah ve kendinden memnun bir havada gülümseyen Ourcq çetesinin patronu, düzgün adımlarla yaklaştı. Zarif İngiliz ayakkabılarının kösele tabanları altında ezilen çakıl taşları gıcırdadı.

Mavi ve beyaz renklerin birbirini çaprazlama kestiği, hoş bir yünlü kumaştan dikilmiş, iyi bir terzinin elinden çıktığı belli, Norfolk kesimi, o sıralar İngiliz "sporcular" arasında moda olan ve ona ilk bakışta, eli uzun süredir aşağılık işlerle kirlenmemiş, şu dokunulmaz kişilerden biri havası veren, bir takım elbise giymişti.

Yanındakiler, elindeki bir sosis parçasını kemiren Yağ Tulumu ve saçının bir kıvrımını düzeltmekle meşgul Sincap'tı. Yeraltı dünyasının patronu, iki adamıyla birlikte, gösterişli bir havada Grondin'e doğru ilerledi. Suratı, iyi beslenmiş bir belediye meclisi üyesininkine benziyordu. Bir elinin parmaklarını yeleğinin cebine sokmuş, güzel altın saatiyle oynuyordu. Tavırlarıyla sanki şöyle diyordu: Evet, etrafımda insanlar katledilebilir, öldürülebilir, paramparça doğranabilir; ama bu kimseyi yanıltmasın, ben sadece genel ve stratejik manzarayla ilgileniyor, bütün bu suç ve karanlığın sıradanlaştığı dünyadan uzak, sakin bir hayat sürüyorum.

Gelip eski gizli polisin önünde durdu; işaret parmağını şapkasına götürerek selam verdi ve karşısındaki adamın zayıflamış, güçten düşmüş bedenini tepeden aşağı süzdü.

"Birileri seni iyi benzetmiş, Horace" dedi sonunda. "Dirilmek için bir parça sıkı Aroud şarabına ihtiyacın var gibi."

"Epey topladım kendimi" diye karşılık verdi kararlı bir sesle Grondin. "Ben de bu adam ne zaman ortaya çıkacak diye bekliyordum, Kuyumcu."

Alçak adam tatlı bir gülümsemeyle dişlerini sergiledi; eski dostlar için saklanan bir gülümsemeydi bu. "Pekala, işte buradayım, eski hücre arkadaşım! Elbette biliyorum ki, senin tarzında bir adam için her gecikmenin bir açıklaması vardır ve hesaplar en kısa sürede kapatılır."

Başarıya ulaşmış rezil heriflere uygun, burnu yukarda bir havada, donuk bakışlarıyla, Grondin'in dirseğini tutarak cesurca dikilen Barthélemy'nin kaygılı gözlerine yüklendi. Bir kaşı yukarı kalktı ve ağzının köşesi büzüldü. Zarif Edmond, sanki bu siperlikli şapka takmış, gri suratlı fasulye sırığının neyin nesi olduğunu merak etmiş gibiydi. Aslında, her tarafı mücevherlerle süslü gangster, neredeyse tipine bakar bakmaz ne iş yaptığını anlamıştı onun elbette.

"Biliyorum, bunun saçma olduğunu söyleyeceksiniz" diye mırıldandı tamamen sevimli bir çaresizlikle, "Lakin sanırım adınızı hatırlayamayacağım, mösyö!"

"Belki de çü... çü... çünkü onu hiç duymadınız" diye kekeledi müfettiş; aptalı oynamanın muhtemelen en iyi davranış olacağını hissetmişti.

"Öyle olmalı!" diye haykırdı yeraltı reisi, komik bir ciddiyet havasıyla. "Peki o zaman size nasıl hitap etmem gerekiyor?"

Barthélemy aptal aptal sırıttı; ama kendini tanıtmaya da oldukça hevesli görünüyordu. "Be... be... benim adım Agricol

Perper. Perper. Pégourier," dedi. "Ben... ben... bir bostancıyım Ecouen Ovası'nda."

Trocard içinden taşan neşeyi engelleyemiyor gibiydi. "Mükemmel, dostum, mükemmel!" diye haykırdı. "Peki burada, bu tavşan postu ülkesinde aramızda olmanızı tam olarak neye borçluyuz? Tarımsal bir toplantıya giderken buradan geçiyordunuz belki de, ha?"

Barthélemy çenesini Grondin'e doğru uzattı. ?Beni bu... bu... burada, yolun kenarında bu mös... mös... mösyö ile gördüğünüzde" dedi hiç istifini bozmadan, "Paris'e gidiyordum. Fe... fe... federelere katılmak için. Ve ona şey... şey... şeylerin arasından kestirme bir yol olup olmadığını soruyordum. Tarlaların..."

"Ah! İşte hepsi bu!" diye bağırdı Trocard mutlulukla; içten bir kahkaha koyuverdi. "Her şey anlaşıldı şimdi! Gizli kapaklı hiçbir şey kalmadı!" Gözlerindeki yaşları elinin tersiyle silerek adamlarına döndü ve devam etti: "Ama şu işe bakın, çocuklar! Bir yurtsever bulduk!? Kıkır kıkır gülmeye devam ederek, "Bir yurtsever! Bir yurtsever!" diye tekrarladı birkaç kez daha. Uzun süren haykırış ve aşağılamaları, karşısındaki adamı zararlı bir ırkın gizli bir üyesi gördüğüne delalet ediyordu. Aynasız aynasız kokan ve aşikâr ki Büyük Butik'in temsilcisi olan lanetli bir köpek...

"Fakat doğrusu, dostum" diye mırladı koca bir kedi gibi, "Renginiz açık havada çalışan bir adam için çok uygun değil. Size cilde uygun süt tedavisi ve aromatik banyo öneririm; bu, cildinize, eksikliği açıkça görülen bahar güneşini geri verecektir!"

Mekanik bir hareketle elini sol kulak memesindeki elmasa götürdü; bu tüm Ourcq haydutlarınca bilinen işaretle, Sincap'la Yağ Tulumu'nu alarm durumunu sürdürmeleri konusunda uyarıyordu. Ardından, iyileşme sürecindeki ya-

ralıya, atlamayı gözüne kestiremediği bir hendeği aşmakta yardım etmek üzere elini uzattı.

"Buraya gel; burası kuru, 2017" dedi neşeyle. "Bana kolunu ver, Demir Yumruk!" Elbette eski mahkûmun numarasını ve hapishanedeki lakabını söylemesinde masumca bir iyi niyet yoktu. Sahte kekemeden intikamını alıyor, bu kusursuz aynasızı teste tabi tutuyordu. Grondin'i pagodaya doğru götürürken önünden geçtiği aynasızın asık suratına yayılan kuşku bulutunu gördü; adamın arkasından gözleriyle onu takip ettiğini bilmenin keyfini yaşıyordu. Arkaya dönmeden seslendi:

"Tamam, doğru yoldasınız! Chaillot'ya çıkacaksınız, bostancı! Paris tam burnunuzun doğrultusunda, sevgili dostum. Gidin de geri kalanımız aralarındaki meseleyi çözsün, koca sırık!"

Trocard'ın sergilediği komedinin bu noktasında, beyni harıl harıl çalışan Barthélemy, aniden tekrar kendisi olmaya karar verdi. Yağ Tulumu ve Sincap'ın dikkatinden kaçan dört örümcek adımıyla iki adama yetişti. Kepinin siperinin altındaki uzun yüzüne koyu bir şiddet havası yerleşmişti. Kuyumcu'yla Grondin'in önünden geçerken amirinin yüzüne ısrarla baktı; o anda, gerekirse ölmeye hazır sadık bir köpeğe benziyordu.

"Bu meselenin lehinize çözülmesinde yardımcı olmak üzere sizinle birlikte gelmemi ister misiniz, efendim?" diye sordu, tekrar yanına yaklaşan iki korumaya aldırış etmeden.

"Hayır, Agricol, güzel kardeşim... Yine de teşekkürler" dedi Grondin sakince. "Artık çok geç; bir şeye kalkışmayın."

Kuyumcu, sabık Sûrète şef yardımcısına ironiyle bezeli bir bakış fırlattı. Aynı anda Barthélemy, haydutun altınlarla kaplı elinde, namlusu Grondin'in kaburgalarının arasına dayalı, küçük bir tabanca gördü. Ne yapması gerektiğini düşü-

nürken, sakin havasını korur görünen Trocard boştaki elinin parmaklarını şıklattı ve hemen ardından, Sincap, müfettişin kolunu arkadan büküverdi.

Barthélemy acıyla inledi; Grondin'in metalik bakışları, bir an, tiyatroya yaraşır paçavralar içindeki Yağ Tulumu'nun yarı kapalı gözlerine yöneldi. Şişko serseri, göz açıp kapayana kadar, iplerin bir arada tuttuğu bin parçalı giysisinin içinden bir bıçak çıkardı. Bıçağın her iki tarafı da ustura gibi keskin ağzı, müfettişin etsiz karnına doğru yönelmişti.

"Aman tanrım, Agricol!" diye haykırdı iflah olmaz şakacı Edmond Trocard, "Giderek nezaketimi kaybediyorum! Arkadaşlarımı tanıştırmadım!" Gülümseyerek Sincap'a bir işaret yaptı ve o da kolunu daha fazla büktüğü Barthélemy'yi yere diz çökmeye zorladı. Camgöz'ün efendisi en iyi sahne sesiyle takdime başladı: "Şu kol bükücü, fahişelerin Adonis'i, Sincap! Bir kız kadar güzel, bir erkek gibi ahlaksız! Kıçına almaktan hoşlanan tamgün pezevenk!" Sonra, Yağ Tulumu'nu işaret ederek sözlerini sürdürdü: "Bu belalı adamla şansını denemeye kalkma sakın; çok tehlikelidir. Gırtlak kesicilerin kralı... Mutfak bıçağı taşıyan üçkâğıtçı... Yağ Tulumu diye bilinir! Çelik merhemle kalpleri tedavi eder!"

Ourcq hükümdarının şen şakrak havası aniden kesilir gibi oldu. Yeleğinin cebinden çıkardığı havalı altın saatine baktı. Ardından, kim bilir hangi hesaplarla kararan bir suratla, bir elini Barthélemy'ye doğru uzattı.

"Pekala, çocuklar! Bu kadar şamata yeter! Sokun şu ahmağı ambara ve bir güzel sorguya çekin; bakalım hayatında hiç sebze yetiştirmiş mi!"

"Peki, ya bostancı değilse?" diye sordu Yağ Tulumu.

"Eline camgözünü bırak gitsin," diye emretti Edmond Trocard. "Şu senin bıçakla biraz sondaj yap! Sanırım on beş dakika içinde nalları diker, 14 numara."

"Parti zamanı!" diye haykırdı sevinçle Sincap, kolunu büktüğü Barthélemy'yi yeniden ayağa kaldırarak. ?Hadi yürü, tüm arzularımın bocurgatı," diye fısıldadı nefes nefese, polis memurunun kulağına, "Ambara girelim de kemanlar olmadan dans edip edemediğine bakalım bir..."

Ourcq'un patronuna kalırsa, tanığın kaderi çizilmişti; yüzünde tuhaf bir gülümsemeyle Grondin'e döndü.

"Aramızda herhangi bir sıkıcı durum olmayacak, değil mi, Horace? *Spring-crucifix*imi bırakacağım ve iki dost gibi Çin sarayına gireceğiz, tamam mı?"

Sadece gömlekle duran, suratı asık adam, taş gibi bakışlarıyla delip geçti onu ve başıyla kabul ettiğini gösteren bir işaret yaptı. Kulübeye doğru yürüdüler. Kuyumcu silahını ortadan kaldırmıştı.

"Herhangi bir bokluk olursa" diye uyardı, "Cebimdekiyle seni vururum. Liège yapımı dokuz milimlik şekerler... Karın ağrısı konusunda garantili..."

Grondin ileriye doğru yürümeye devam etti. Avluya girip kafesindeki Bosco'nun önünden geçtiler. Kuş irkilerek uyandı ve haykırmaya başladı: "Dur! Kahrolası! Senin niyetin ne, denizci?" Ardından başını rengârenk kanadının altına soktu.

Kuyumcu'nun Dilini Yuttuğu An

Kulübeye girince Trocard'ın yaptığı ilk şey, kapıyı sürgülemek oldu.

Donuk, kasvetli günışığı, her yanından örümcek ağları sarkan perişan odayı güçbela aydınlatıyordu. Yeraltı reisi, asık tavanlı ini, düzensiz bir biçimde, rastgele çakılmış tahtaları dikkatli gözlerle inceledi. Sağlığa tamamen aykırı, pislik içindeki mezbelenin ortasına doğru yürüdü. Uzakdoğu tarzı bir pagoda yaratma hevesinin ürünü, ciddi herhangi bir dayanağı olmadan duracağı üzerine kumar oynanarak yapılmış, iskeleti akasya ağacından eğri büğrü payandalar ve kurt yeniği kalaslardan oluşan, Çin yapısı bir hava vermek üzere yukarı doğru dik beş kat hâlinde çıkılmış ve yeşile çalan kiremitlerle kaplı, derme çatma bir çatının örttüğü, çılgın bir kafadan çıktığı açık yapıyı gözden geçirirken elinde olmadan gülümsedi.

Edmond Trocard'ın gülümsemesi giderek soldu.

"Senin ortadan kayboluşundan bu yana tam altı hafta geçti, 2017" dedi sonunda, sitemkâr bir sesle.

"Ama senin şahininin kapıyı tırmalaması sadece üç gün önceydi" diye karşılık verdi Grondin; Yağ Tulumu'nu ve onun dört ayaklı casusunu hatırlamıştı. "Eninde sonunda senin de boy göstereceğini biliyordum, Kuyumcu."

"Benim derdim, seni diri bulmaktı, Horace" diye itiraz etti zorba.

Alaylı gözlerini bozulmuş hasır kaplı döşemeye dikip iyice ıslanmış, kararmış mukavva iç duvarlar boyunca yürüdü; çarpık bacaklı masanın yanından geçti ve Grondin'in uyuduğu karanlı girintiye kuşkulu gözlerle baktı.

"Senden hiçbir haber alamamıştım" dedi, odanın bu keşfedilmemiş bölümüne girerken. "Ve belirtiler de senin aleyhindeydi, yaşlı ibne. Öyle görünüyordu ki, sanki bir kez peşinde olduğun avla ilgilenmeye başlayınca, kancanı hiç tereddütsüz sallamış, ama benim ücretimi unutmuştun."

"Hadi ordan! Sen benim kıçımı ortaya çıkaracak bir durumda olduğumu mu sanıyorsun?" diye kızdı Grondin; yumruklarını sıkmıştı. "Ölmeme ramak kalmıştı! Sekiz gün boyunca çoğunlukla kendimde olmadan, ateşler içinde, sayıklayarak sonsuz gecenin kıyısında dolaştım. Ardından da haftalarca gözlerim duvara çakılı yaşadım."

"Bunu nereden bilebilirdim, Horace? St. Peter Kilisesi'nde görüştüğünüzde, ona, borcunu bir iki gün içinde ödeyeceğini söylemişsin. O cellat paltosunun altında Adalar'dan eski bir dostun onurlu kalbinin çarptığını bilsem de kabul et ki, ortadan şüpheli bir biçimde kayboldun."

Kuyumcu bir yandan da konuşmaya devam ederek, girişine asılı yamalı perdeyi kaldırıp Grondin'in yattığı girintinin küflü karanlığını kokladı. Kafasını bu inin içine uzattı ve sonra, hoş "sporcu" ceketinin yakalarına düşen tozları silkeleyerek geri geldi.

"Kötü şaka değil" diye kabul etti, "Lakin insan ne kadar dikkatli olsa az. Özellikle de senin gibi kaypak bir karakter söz konusu olduğunda!"

"Arkadan hançerleme huyum hiçbir zaman olmadı."

"Aynasız dünyasında geçirdiğin zaman ilkelerinin değişmesine yol açmış olabilir."

"Fazla ileri gidiyorsun, Trocard!" dedi uzun heyula. "Sindiremeyeceğim hakaretler var." Sesinin tonu buz kadar dingin bir hâl almış, yüzündeki izler derinleşmişti. Öfkeli gözlerini gangstere dikti. "Paris'e döner dönmez, söylediğim kırk bin frangı ödeyeceğim. Bu konuda sana söz verdim."

Karşısındaki adamın yüzünün aldığı renkten, Kuyumcu sahiden de çok ileri gittiğini anladı. Bir kez daha tatlılaşan diliyle –hani ne denir– kuşların cıvıldadığı bir çayır köşesi bulmaya çalıştı.

"Ah, hadi ama, ihtiyar!" diye mırladı neşeyle, Grondin'in omzuna vurarak. "Sahiden de küsmeyeceksin, değil mi?"

Grondin karşılık vermedi. Kendini sıraya bırakıp dirseklerini masaya dayadı. Başını, yüzünü de kapayacak biçimde, ellerinin arasına aldı. Son derece bitkin görünüyordu. Şakakları, Kuyumcu'nun daha önce hiç görmediği damarlarla kaplıydı.

"Horace, Horace!" diye haykırdı zorba, rica eder bir tonda. "Aramıza hiçbir kötü duygunun girmesine izin vermeyelim! Bu hâle gelmen benim suçum değil!"

"Neden bana sadece ne istediğini söylemiyorsun? Herhalde buraya sırf beni eğlendirmeye ve güldürmeye gelmedin."

Ourcq'un patronu İngiliz ayakkabılarının ucunda dönerek, uzun pamuklu gömleğiyle masaya çökmüş Grondin'in etrafında bir ileri bir geri yürümeye başladı ve iç geçirdi:

"İkimizin de çok iyi bildiği üzere, sevgili Horace, hayat tahterevalliye benzer biraz. Bugün yukarılara çıkarsın, yarın bokun içinde yatarsın. Ve ben, yere düşmüş bir adamla eğlenecek kadar zalim biri değilim..."

"Bu saçmalığı bırakabilir miyiz?" dedi eski gizli polis, inceden alay taşıyan bir ses tonuyla araya girerek. "Lafı dolandırmayı kessek?"

Trocard ona üzgün ve ciddi gözlerle baktı. Bir an tereddüt etti; ardından cüretkâr bir maceraya atılıyormuş havasına girdi. "Pekala, doğrudan hedefe gidelim. Şu kırk bin frang meselesi, noter, kafamı kurcalıyor."

"Miktarı az bulduğunu mu söylemek istiyorsun? Sana yeterince para bayılmadığımı mı düşünüyorsun?"

"Asla! Hayır, biraz şüpheyle bakmama yol açan, Horace, senin şeyy; akılsızlığının çapı" diye cevap verdi alçak adam. "Peşinde olduğun herifi enselemekten başka bir şey düşünemediğin çok belli... Aklın fikrin, dişlerini vahşice onun gırtlağına geçirmekte. Bu, normal bir polis davranışı değil. Ne demek istediğimi anlıyor musun?"

"Bu kişisel bir adalet arayışı. Kahretsin! Burnunu başkasının işine sokma!"

"Gördün mü? Bak işte gene dişlerini gösterdin, öfkelendin! Bunun olağan bir durum olmadığının farkında değil misin? Bu ahmakça öfken seni tamamen ele geçirmiş. Etrafını dumanlı görmene yol açıyor."

"Kendi işine bak dedim sana!"

"Bağırmana gerek yok. Burada sakin sakin konuşuyoruz. İçgüdülerim bana, senin kanının son damlasına kadar bu herifin peşini bırakmayacağını söylüyor! Yani yüz bin frank bile isteseydim, verecektin..."

"Evet, verirdim. Onu ele geçirmemin değeri hiçbir şeyle ölçülemez. Benim yok olmama yol açsa bile, bu işin peşini asla bırakmayacağım. Onun izini tekrar bulmak için neyim varsa veririm."

"Yani onu kaybettin mi?"

Grondin bakışlarını yere çevirdi. "Evet. Pisliği tam yakalıyordum ki, kalabalık tepeme çullandı."

Bu sözler üzerine, Ourcq'un efendisi iplerin tamamen elinde olduğunu anladı. Hoş giysileriyle masaya yanaştı ve kıçını, pek de sağlam durmayan uca zarifçe iliştirdi.

"Dürüstçe konuşalım" dedi, bariton sesinin tüm çınlama gücünü kullanarak. "En son karşılaştığımızda büyük sofralarda yemek yiyordun. Aynasız dünyasının en kodamanlarından biriydin ve şey üzerinde... Yeraltı dünyası üzerinde bir hâkimiyet kurmuştun. Artık bunlar söz konusu değil. Şimdi bir korkuluktan başka bir şey değilsin! Bu düşmüş hâline alışmak zorundasın, Horace."

"Demek durumum bu?" diye sordu Grondin, mahzun bir gülümsemeyle bakarak.

"Eski rejimin kıçını kurtarmaya çalışan alelade hafiyelerinden birisin sadece bu günlerde," dedi masanın üzerine eğilen Kuyumcu.

"O zaman Paris'e gittiğimde, tamamen yalnız olmayacağım."

"Durumunun ne kadar nazik olduğunu anladığını sanmıyorum."

"Hâlâ serbestim."

"Komün seni arıyor."

"Saklanacak yerlerim var."

"Yani yakalanmayacağını düşünüyorsun?"

"Nereye gideceğimi bildiğimi söylüyorum sana. Tüneyecek yerlerim var. Benim küçük kuşlarım..."

"Yerinde olsam, eski kuş yuvaları ağına çok fazla güvenmezdim" diye homurdandı Kuyumcu alaycı bir ifadeyle. Sessizce üstünü başını düzeltti. "Seni anlamaya çalışıyorum. Civcivli bir dönem yaşıyoruz ve halk sokakları ele geçirmiş. Senin gibi biri burnunu kapıdan dışarı bile uzatamaz! Senin alt kademe sivil polislerin sap gibi ortada kalmış. Az önceki soytarı gibi... Tam bir aynasız gibi kokuyordu!"

"Adamı tanımıyorum!" diye bağırdı Grondin. Haydudun yüzüne samimi bir ifadeyle bakarak dişlerinin arasından ekledi: "O adi karakol polisine ne olacağı umurumda bile değil! Onu korumak zorunda değilim."

"Ha şöyle!" dedi Trocard, yüzünü Grondin'in yüzüne yaklaştırarak. "Beni rahatlattın, 2017! Zira ben de, tam şimdi, o gerzeğin kötü zaman geçirdiğini düşünüyordum." Katillerin patronu, çiçek desenli yeleğinin cebinden saatini çıkardı. "Neredeyse on beş dakika oldu," diye belirtti, yaklaşan bir trenin dumanını gösteren bir istasyon şefi gibi. "Sincap'la Yağ Tulumu şimdiye kadar onu kızartmaya başlamışlardır. Aptal piç son darbeyi yemek üzeredir sanırım."

Sanki bu sözlere bir karşılıkmış gibi, art arda, boğuk, fakat açıkça işitilen iki patlama sesi geldi.

"İşte bu kadar, ayin sona erdi," dedi Trocard böbürlenerek; saatini tekrar yerine koydu.

"Ama iki el silah sesi geldi," diye yorumda bulundu Grondin. "Yanlış hatırlamıyorsam, Yağ Tulumu'nun, serin çeliğin kibarlığını ateşli silahların kaba gürültücülüğüne tercih ettiğini söylemiştin."

"Ah, hiç kuşku yok ki, Sincap heyecanına hâkim olamadı" diyerek sırıttı Trocard. "Bu sinirli küçük ibne kan görmeye bayılıyor. Bunun fırsatını buldu mu da hiç kaçırmıyor!"

Grondin yüzündeki anlaşılmazlık maskesini koruyordu. İçgüdüleri ona zaman kazanması ve durumu tam olarak anlaması gerektiğini söylüyordu. O da kasten, sadece kendini düşündüğü izlenimi yaratıyordu.

"Paris'e vardığımda" diye başladı yeniden, "Saklanacak bir yer bulacak ve kimlik değiştireceğim."

"Bu pek akıllıca olmayabilir."

"Ne demek istiyorsun?"

"Karışık günler yaşıyoruz. Aranan bir adamın kaderi, sadece onu ilk işaret edecek parmağa bağlı. Kapıcılar perdelerinin ardında kanun yapıyorlar! Bir ihbar furyasıdır gidiyor. Rahipler bile tutuklandı."

"Ama ben kalabalığın içinde eriyeceğim! Kurtlarla uluyacağım! Kızıl bayrak sallayacağım!"

"Yine de saldırıya son derece açık olursun; benim gibi bir müzisyen, bulunduğun yeri Komite'nin kulağına üfleyebilir... Seni anında vururlar."

"Bunu yapmazsın, Kuyumcu... Sen yapmazsın! Ada'dan eski bir arkadaşını ihbar etmezsin..."

Trocard perçemini okşadı ve karşısındakini bir an kuşku içinde bıraktı; ardından o çekici gülümsemesi parıldadı tekrar yüzünde.

"Hayır, elbette yapmam. Seni kızdırıyorum! Ne diyeceksin diye deniyorum seni... Aslında ahlak konusunda neler düşündüğümü biliyorsun. Ve adalet konusunda..." Düşüncelere dalarak, kulübenin içinde ileri geri yürüdü bir süre. "Adalet... Her zaman aklımdadır o; düşündüm de, bizi bu işte kader bir araya getirdi sanki."

"Ne söylemeye çalışıyorsun?"

"Şu Tarpagnan piçinin kafasını ezmeyi en az senin kadar istiyorum."

"Onun adını hatırlıyorsun yani?"

"Sevgilisini elinden alan bir orospu çocuğunun adını ve sırıtan suratını kim unutabilir ki? Senin parlak, afili süvari, sevdiğim kadının kalbini çaldı! Bana bunu yapan sinsi ayartıcıyı unutmam mümkün mü?"

Trocard'ın ses tonu aniden o kadar değişmişti ki, adam adeta başka birine dönüşmüştü. Yanakları pembeleşmişti. Aşağı yukarı yürümeyi kesti ve elini kaparak Grondini irkiltti; ardından, büyük azap çekenlere özgü bir gülümsemeyle, yaş dolu gözlerini onun yüzüne dikti.

"Aptal bir hanım evladı gibi hüngür hüngür ağlamadan geçen tek bir gecem bile yok" dedi samimiyetle. "Anlıyor musun? Dinle. Gabriella Pucci adında bir kadınım, bir sevgi-

lim vardı. Ona nasıl tutulduğumu tahmin bile edemezsin! Daha önce hiç yaşamadığım bir güneş çarpması! Kadife gibi sinesi, billur gülüşü, evrenin merkezinden uzanıp bedenime dokunan elleri, bembeyaz kalçaları, nemli ılıklığı, gün boyu işlediğim suçlardan temizliyordu beni geceleri. Ve kıskançlıktan kıvranan, gururu kırılmış, bu gördüğün uğursuz aptal, yani ben, ne yaptım...? Bunun için Tanrı beni yok etse yeridir! Öfkenin körleştiriciliğiyle, o benimkini karanlığa boğunca, ben de onun yaşam ışığını söndürdüm. İhanetini cezalandırmak üzere onu bir geneleve kapattım. Onu belsoğukluğuna, frengiye, günde elli adama mahkûm ettim!"

Grondin'in elini serbest bırakıp ağır ağır omuzlarını doğrulttu. "Hepsi o yürek dolandırıcısı yüzünden, görüyorsun" dedi, üzüntüden bitkin bakışları uzaklara dalmış hâlde. Bir mendil çıkararak gürültüyle burnunu sildi. "Ah, hepimizin ardında yatan insan gerçekliği!" diye haykırdı alaylı bir sesle. "Yaralandım, tesellisi imkânsız bir biçimde. İçmeye başladım. Akşamları, odamda başlıyorum içmeye. Başım fırıl fırıl dönüyor; dalgalar nereye savuruyorsa oraya sürükleniyorum! Sonunda kendimi, suratım kiremitlerin üzerinde buluyorum. Söylediklerime inanıyorsun, değil mi? Şu rengime, alkolden kızarmış burnuma, şişmiş, lekeli tenime bak! İçkinin beni ne hâle getirdiğini görüyorsun, değil mi? Üzüntümü gizlemeye, her şey normalmiş gibi bir hava takınmaya çabalıyorum tabii..."

Züppe kılıklı zorba, yeleğinin altından göğsünü şişirdi ve altın kaplı parmaklarının eklem yerlerini çıtırdatmaya başladı. Karnını içeri çekip giysilerini düzelterek üzüntüsünü büyük bir vakar görüntüsü ardına gizlemeye çalıştı.

"Pekala, işte böyle" dedi. "Anlayacağın, hayat zaten yeterince vurmuş bize. Daha da kötüye gitmesinin hiçbir önemi yok! Kaderin yoluma çıkardığı lavukların derilerini yüz-

mek, kanatlarını yolmak pek gelmiyor içimden bu günlerde... Yani demem o ki, dizginleri koyuverdim gitti. Bu Gaskonyalı beni aptala çevireli beri gücümü kaybettiğimi hissediyorum. Yeni yetme pezevenkler, kızlar, hatta beşinci sınıf orospular bile arkamdan konuşuyorlar! Benimle eğleniyor, bana gülüyor, beni ciddiye almıyorlar! Bu çılgın Tarpagnan ortaya çıktıktan bu yana, insanlar verdiğim emirleri sorgular ordular. Zira herif en sadık iki silahşörümü rezil rüsva etti ve en iyi yardımcımı ayaküstü tepeledi gitti!"

"Léon Chauvelot'nun... Şeyy... Defterini dürdüğünü mü söylüyorsun?"

Kuyumcu başını üzüntüyle eğdi. "Yanlama dünya değiştirdi ve ben de bokun tam ortasındayım!"

Bir an bir sessizlik oldu. Tuhaf bir durumdu; bu iki adam, çok farklı nedenlerle, aynı kişi için –her ne kadar bu, durumu tam anlatan bir ifade değilse de– yas tutuyorlardı.

"Evlatlığımın katilini nerede bulabileceğimi söylersen sana yüz bin frank" dedi aniden Grondin. "Yüz bin frank vereceğim sana, duyuyor musun beni? Tek bir darbeyle ikimizin de öcünü alacağım!"

Trocard yanıt vermedi; fakat başı önde, elleri arkada, düşünceler içinde, bahçede dua okuyan bir rahip gibi ileri geri yürümeye başladı tekrar. Yanından geçerken Grondin'in kaçamak bakışlarını yakaladı bir iki kez. Birden irikıyım canavarın tam önünde durdu ve onun yüzüne baktı. Bu bakışta kesin bir kararlılık yoktu. Dudakları titriyordu.

Dışarıdan ne olduğu belirsiz bir ses ve boğuk bir gürültü duyuldu. Papağan Bosco bir iki lanet savurup siktir çekti; lakin iki adam bu kargaşaya hiç aldırmadı. Sonunda Kuyumcu donuk bir sesle konuştu:

"Her şeyden önce, yapmak istediğin şey, Horace, benim sana söyleyeceğim, sadece seni ilgilendirir."

Eski mahkûmun gözleri ateş gibi parladı; bu gözlerin irisleri diğer adamın yüzünü araştıran kazı kalemleri ya da tıbbi sondalar gibiydi adeta. Kulakları kızarmıştı. Kelimeler boğazında düğümleniyordu.

"Onun yerini biliyorsun, öyle değil mi?"

"Evet."

"Onu ele geçirmeme yardım et! Seni zengin bir adam yaparım!"

"İşte tam doğru noktaya geliyorsun, noter. Bu işlerden emekli olmak ve Paris'ten ayrılmak niyetindeyim. Beni buralarda tutacak hiçbir şey yok..."

"Ne kadar istiyorsun?"

"Çok!"

"Bütün paramı veririm."

"Yetmez!"

"Sen ne diyorsun?"

"Bu yetmez diyorum," diye tekrarladı gangster, ileri geri yürüyüşüne tekrar başlayarak. "Düşün bakalım bir parça!"

"Neyi?"

Kanunsuz zorba Grondin'in önünde bir kez daha durdu. "Perchède'i istiyorum."

"Söz konusu bile olamaz!"

"La Tasterre'i ve ormanlık arazilerini istiyorum. Mormès ve bağlarını istiyorum. Bir de les Arousettes'i istiyorum!"

"Senin istediğin benim derimi yüzmek."

"Öcünü almanın bedeli bu, noter!"

"Bu, kendimi ateşe fırlatmam demek!"

"Gers'teki bütün mülkün, Charles Bassicoussé! O zaman senin adamını, bilekleri iple bir güzel bağlı hâlde, sunacağım sana." Grondin'in şaşkın bakışları altında Trocard çantasından birtakım evraklar çıkardı. "İmzala, noter!"

"Senin sözünü ettiğin, hayatımın temel dayanağı, Trocard... Bunu tartışmaya bile gerek yok."

"Bu olağanüstü bir durum! Sana bu hayatta en çok istediğin, ama ulaşamadığın şeyi veriyorum! İntikamını almanı sağlıyorum!"

"Senin derdin, beni ayaküstü donuma kadar soymak!"

"Sana bu kadar uzun zamandır sürdürdüğün yolculuğun sonuna ulaşmanda yardımcı olmak istiyorum. Veba, günah, bilinmez topraklar, düzen, ıstıraplar... Yolun sonuna vardığında hepsinin üstesinden geleceksin! Hiç tatmadığın bir hoşluğu yaşayacaksın!"

Grondin bir süre kendiyle mücadele etti. Aldığı hava sanki içini kavuruyor gibiydi tuhaf bir biçimde. Şakaklarında korkunç ağrılar hissediyordu. Direnmesini sağlayan tek şey toprağına olan bağlılığıydı. Memleketi Gers'i düşündü, çavdar tarlalarına inen tatlı yaz akşamlarını, beyaz çiçeklerle yüklü dalların altında açık kahverengi bir halı gibi yayılan manolya yapraklarını. Gözlerinin önünde, malikânesinin uzun kapı direklerine kadar uzanan, çakıl taşı döşeli yolun iki tarafında yer alan dağ servileri canlandı. Binanın duvarları üzerinde dans eden gölgelere gülümsedi ve olup bitene karşı var gücüyle direndi.

"Senin gülümsemen baştan çıkardı beni" dedi yüksek sesle. "Senin dostluğun numaradan ibaret, Trocard. Aklın fikrin tek bir şeyde."

"Oh, kes şu boş işlere kafayı takmayı! Sana kayıp bahçenin anahtarını sunuyorum!"

"Burnuma gelen koku çiçeklerinki değil ama! Sen beni pis kokulu çalılıklara doğru sürüklüyorsun, Kuyumcu!"

"Hiç anlamıyorsun, Horace. Bu nefes kesici bir şey! Sen ve ben *aşk için* buradayız! İçi dışına çıkarılan Jeanne'ı düşün! Ve Gabriella'nın gözyaşlarına bir son ver benim için!"

"Pekala," diye süngüsünü indirdi Grondin birden. Gözlerinde deli bakışları vardı. "Kabul ediyorum." Başı kızgın demir gibiydi. "Hepsi senin olsun," dedi boğuk bir sesle. "Neyim varsa ortaya koyuyorum. O herifi ele geçirmek için şeytana ruhumu bile satarım."

"Hiçbir şey imzalamanıza gerek yok, efendim!" diye bir ses geldi dışarıdan. Bu Barthélemy'den başkası değildi. Sesin geldiği yöne bakan Grondin, polis memurunun pencereye dayalı asık suratını gördü. Onun arkasında da kim olduğu tam anlaşılmayan başka bir gölge hareket etti.

"Kapı içeriden sürgülü!" diye cıyakladı bir kadın; Grondin, la Chouette'un sesini hemen tanıdı.

"Evet, öyle!" diye bağırdı Trocard. "Bu da senin tuzaklarından biri, değil mi?" Çınlayan, yumuşak ses pürüzlenmiş ve tizleşmişti. Haydudun elleri Grondin'in iyice incelmiş boynuna sarıldı. Grondin, o harap hâlinden hiç beklenmeyecek bir güçle, nefes borusunu sıkmaya çalışan pençeleri açmak için büyük bir mücadeleye girişti ve iki adam yere yuvarlandı.

Kapı Barthélemy'nin omzunun sert darbesine boyun eğip açıldı. Hızını alamayan polis odanın ortasına kadar gitti ve yerde boğuşan iki adama ayakları takılarak masanın üzerine devrildi. Arkadan la Chouette geldi. Elleriyle demir sapını sımsıkı kavradığı eskici kancasını havaya kaldırdı ve onun Mösyö Horace'ının gırtlağına çökmüş, sıkarak canını almaya uğraşan herifin sırtına var gücüyle indirdi.

Bir daha, bir daha... Yedi numarayı kaldırıp kaldırıp aşağılık hayvanın sırtına gömdü. Gözleri kapalıydı; tir tir titriyordu. Ağzında kan tadı vardı. Elindekiyle bir darbe daha indirdi bir baltacı gibi. Hayvanın pençeleri gevşedi ve gri gözlü, hâlsiz beyefendinin üzerine olanca ağırlığıyla yığıldı. Artık hareket etmiyordu; ama bu la Chouette'u durdurmadı.

Adamın bedeninde delik açmaya devam ediyor, onun tüm tayınını aldığından emin olmak istiyordu. Hıh! Al bakalım, piç! Hıh! Sivriliği iyi, değil mi! Hıh! Yetti mi? Yirmi kez, yirmi beş kez, durmadan sapladı da sapladı...

Hippolyte, Adams revolverini cebine koydu. Artık ona ihtiyaç yoktu. Yaşlı kadın kan içinde kalan cesede indirdiği darbeleri sonunda kesti. Kocaman, kuruntulu gözlerini açtı. Başının arkasına doğru kaymış bağcıklı şapkasını bir el hareketiyle düzeltti. Yanakları hafifçe çukurlaştı.

Solgun bir ayın yarattığı melankoliyle, eski püskü ot şiltelerin ve çürük tahtaların kokusunu içine çekti la Chouette. Boynunu uzatmış, sanki berbat kokusunu ilk kez fark etmiş gibi kokluyordu kulübeyi. Mavi damarlı eli açıldı ve kanca yere düştü. Aşağı, elleri altın kaplı adama baktı ve "Hakkıyla ölmekten daha iyi bir yatak yoktur," dedi. Yaşadığı kâbustan bitap düşmüş, sarsıla sarsıla doğrulan Grondin'e çevirdi bakışlarını ve kıkırdayan bir cadı gibi devam etti: "Bu kez, ihtiyar, açıkça konuşmak gerekirse, geri dönemezsiniz... Ve bu mahlukun suratını bu hâle getirdiğime göre, artık beni sahiden de yanınızda götürmelisiniz.?

Kadın ağzıyla tuhaf sesler çıkardı; bir tür de reverans yaptı. Çaputtan zırhı içinde neşeyle cıvıldıyordu:

"İşte yanınızdayım; beni, mesela evinizin kâhyası gibi düşünün. Ve Bosco da sizin papağanınız olabilir!"

"Ben de sizin Michel Morin'iniz olurum, efendim!" diye söze girdi Barthélemy, bir teleskop gibi uzayarak. "Çünkü diğer iki serseriyi de ben öldürdüm ve sizi bir daha yalnız bırakmayacağım."

Komiser Mespuchet'nin Köpeği Kemiğinin Peşinde

Gros-Caillou bölgesi eski dedektifi, bunları söylerken bir yandan da üstünü başını silkeliyor ve düşerken masanın kenarına çarpan belini ovuşturuyordu. Grondin'e yorgun yorgun gülümsedi; kızarmış gözkapaklarından biri son yarım saattir yaşadığı gerilimin etkisiyle seğiriyordu. Uzun uzun gömleğinin derinliklerini karıştırıp bir şeyler arandı.

Az sonra safi kemik elini açarak üç küçük porselen küre gösterdi. Grondin hemen tanıdı onları.

"Tuhaf şey" dedi Barthélemy. "Tam benim işimi bitiriyorlardı ki, iki pastırma dilimleyicisi, bu bilyelerden birini elime koyma hakkının hangisine ait olduğu konusunda tartışmaya başladılar."

"Açık değil mi? İkisi de seni tepeleme hakkının peşindeydi."

"Ne fark ederdi ki? Ha birinin kurşunu, ha ötekinin bıçağı... Eğer önce davranıp ateş etmeseydim, bu tipsiz köpekler beni halledeceklerdi."

"Onlar racon konusunda tartışıyorlardı.?

"Ne raconu?"

"Cesedin eline camgöz bırakmak, imza atmaktır. Canlı birinin avucundaki camgöz ise dostluk işaretidir."

"Bahsettiğiniz konuya hâkim görünüyorsunuz, efendim. Biraz daha açıklayabilir miydiniz acaba bana?"

Sabık gizli polisin yanıtı Kuyumcu'nun ölü bedeninin üzerine eğilmek oldu. Onu sırt üstü çevirip anlamsız bakan gözlerini kapadı. Ardından cesedin spor ceketinin ceplerini karıştırdı ve doğruldu; başparmağıyla işaret parmağı arasında yine bilyeye benzer bir cisim tutuyordu.

"Biraz saygılı ol, seni koca mankafa!" dedi onu Barthélemy'nin eline bırakırken. "Bu camgözün numarası bir: patronun işareti!" Yerde yatan bedene düşünceli düşünceli bakarak kısa bir cenaze konuşması yaptı:

"Burada gerçek bir yırtıcı yatıyor: Ourcq'un yüce efendisi, kötülerin en birincisi! Tüm hayatını hep çıkar peşinde koşan, asla faka basmayan bir katil olarak yaşadı. Su katılmadık bir küstahlık ve çelikten sinirler... Avukatlara ve doyurarak emrinde işe koştuğu memurlara sahip olmadan evvel, cinayet kumarının her aşamasını geçmişti."

"Cinayet kumarı mı? Nasıl yani?"

"Ölümle tuhaf bir oyun... Kuyumcu'nun, adamlarına empoze etmeyi becerdiği dev bir proje. Bir tür ahlaksızlık anlaşması, böyle düşünebilirsiniz..." Grondin sustu ve omzunun üzerinden Barthélemy'ye baktı. Müfettişin kısılmış gözleri, gergin dudakları ve şeytana külahını ters giydirmeye hazır havası onun, üstünün açıklamalarını ne kadar büyük bir ilgiyle dinlemekte olduğunu gösteriyordu. Karşısındakini teşvik etmek için elinden geleni yapıyor, o haset akan suratına çekici bir sırıtış oturtmaya çalışıyordu. "Bana bu Sûreté cevherlerinden biraz daha verin, amirim" diye yalvardı. "Meraktan ölüyorum!"

Grondin dönüp onun yüzüne baktı. Bakışları keyifsizdi; sırtı kamburlaşmış, kan lekeleriyle kaplı gömleğin içindeki omuzları öne doğru sarkmıştı. Acımasız gözleri dedektifin yüzüne dikiliydi. "Gerçekten hepsini duymak mı istiyorsunuz?" diye sordu kararmış bir suratla. "Çamuru karıştırmayı sahiden istiyor musunuz?"

Barthélemy elbette istiyordu. İki örümcek adımıyla Grondin'in tam önüne gelip onun gözlerinin içine baktı. "Anlatın bana" dedi. "Her şeyi bilmek istiyorum."

"Öyleyse dile getirilmeyenleri dikkatle dinleyin" dedi Mösyö Claude'un eski yardımcısı. "Bunlar tamamen karanlık sulardır. Ourcq kardeşliğine girişte her çaylağa –çetenin her yeni üyesine– kendi numarasını taşıyan üç camgöz verilir. Onları elinden çıkarma sorumluluğu artık onundur. Yani onlarla suçlarını imzalama işi... Katılaşması gerekmektedir. Üç cinayetin ardından, yeni numaranın ucu açıktır; ona göre terfi edecektir. Böylece zorba, bu kanlı patikayı izleyerek çete hiyerarşisi içinde yükselir. *Halledilen* her bir iş, çaylak gırtlak kesiciye akranları arasında daha büyük saygınlık getirir. Ve elbette her seferinde o, sahip olduğu tüm değerlerden, tüm duygulardan bir adım daha uzaklaşır, her türlü iğrençliğe biraz daha alışmış bir hâle gelir. Ve kötülük kadehinden giderek daha büyük yudumlar alır; böylece avdan aldığı pay da düzenli bir biçimde artar!"

"Ulu Tanrım!" Barthélemy gerçekten dehşete düşmüştü. "Bu şimdiye kadar duyduğum en iğrenç şey. İnsanın midesi bulanıyor!"

"Henüz en kötüsünü işitmediniz, delikanlı. Kısa süre sonra ortalık biraz karışabilir. Zira Kuyumcu'nun nalları diktiği haberi yayıldığında, haydutların skor listelerinde patlama yaşanacak! Bir veliahtlık savaşı yaşanacak; her bıçağına güvenen liderliğe oynayacak. Gün ağardığında bu sayı iyice artacak."

"Şimdi her şeyi anlıyorum" dedi Barthélemy, avucundaki üç bilyeye büyülenmiş gibi bakarken. "Sincap'ın yelek cebinde iki tane 17 numaralı camgöz vardı... Yağ Tulumu'nda ise sadece bir tane 14 numara kalmıştı!"

"13 numaralı göz ise ortalıkta yok," dedi Grondin, dikkati çekecek kadar üzüntülü bir biçimde mırıldanarak.

Barthélemy heyecanlı gözlerle baktı. "13 numaralı göz, efendim, beni çok ilgilendiriyor," dedi. "Zira Alma Köprüsü'nde boğulmuş hâlde bulunan kız vakasıyla bağlantısı var ve ben de Komiser Mespluchet'ye bu olayı araştıracağıma dair söz vermiştim." Av köpeği, hızlı bir biçimde, 17 Mart'ta bulunan ölmüş kadın hakkında ayrıntılı bir bilgi sundu. La Bourdonnais'da kıyıya vuran ve daha sonra Barones de Runuzan'a ait olduğu anlaşılan cesedin sıkılı duran bir avucunda, üzerinde 13 rakamı bulunan bir camgöz olduğunu özellikle vurguladı. "Bir franktan on dokuz *sou* eksik bir param kaldı, efendim" diye bitirdi imalı bir tonda, "... Ama suçlunun kimliğini bildiğiniz gibi bir fikre kapılmış bulunuyorum. Eğer öyleyse, bana da söylerseniz çözebilirim bu sorunu."

Grondin cevap vermedi; fakat bölmeye girip kalan birkaç parça değerli eşyasını koyması için la Chouette'un verdiği metal kutuyu açtı. Eski pranga arkadaşı Yanlama'nın St Peter Kilisesi'nde kendisine verdiği mavi irisli gözle geri döndü ve onu Barthélemy'ye uzattı.

"Al" dedi yorgun bir biçimde. "Aradığın suçluya ait bu; belki de huzur içinde yatıyordur şimdi."

"Hadi ama, efendim, yapmayın. Bildiklerinizi anlatın bana. Adını istiyorum onun."

"Neden gerekiyor ki bu?"

"Gerçeği öğrenmek için, efendim, dosyayı kapatmak için..."

Grondin bakışlarını indirip düşündü. Zihni biraz karışıktı. Bakışları Kuyumcu'nun yerde yatan gövdesinin etrafındaki kan birikintisine takıldı. Artık tedbirli davranmanın pek fazla gereği kalmadığını düşündü.

"Adı, Léon Chauvelot" dedi sakince. "Bazıları için, cinayet işlemeye her an hazır bir cani... Gerçek bir gırtlak kesici... Bazıları içinse, sıcaklığını, parasını ve ekmeğini paylaşmaya

her zaman hazır, neşeli bir cırcırböceği... Şahsen onu hiç unutmayacağım. Onun o kızıl saçlarını göreceğim hep uykularımda..."

"Ondan bir dostmuş gibi söz ediyorsunuz..."

"Ben kitabında dostluğun boş bir kelime olmadığı yazan, başka hiçbir şeyi iplemeyen eski bir keresteden bahsediyorum." Sert bir silkinişle eski anılarını kovalamaya, silmeye çalıştı kafasından. Topukları üzerinde döndü. La Chouette'a yönelerek, ona, iki cesedi tavşan postu yığınları altındaki ambara saklamasını söyledi. Kontrolü tekrar ele alıyordu. Oradan o gece, tüm kulübeyi ateşe vererek ayrılacaklarını söyledi. Barthélemy sarı bir suratla ve omzuna elini koyarak onu durdurduğunda, bölmeye doğru gidiyordu.

"Adalet, kendisine hizmet edenlerin, Paris tarihinin bu karanlık günlerinde dâhi yaptıklarından büyük hoşnutluk duyacaktır" dedi uzun boylu dedektif. "Ve ben de sizinle karşılaşmamı sağladıkları için şans yıldızlarıma müteşekkirim."

"İnan olsun, altın çerçeveli gözlüklü cüce görevine dönerse, geleceğin daha da garanti altında olur. O zaman bir baş komiser olursun."

Barthélemy kolunun birini kanat gibi salladı; zayıf bedeninin üzerine olduğu gibi yıkılan bir çadırı gösteren bir hareketti bu. "Bir şey daha" diye mırıldandı. Dudaklarının köşesine, kanı çekilmiş dişetlerini ortaya seren, hafif, pis bir gülümseme kondurdu. Tekrar bir tazı olmuştu. Karnı yerde sürünen, adi, uysal ve çirkin, ama bir izi sonuna kadar sürebilmesini sağlayan hassas burunlu bir iz sürme köpeği... Grondin'in başkalarıyla arasına daima koymaya çalıştığı ürkütücü uçurumu aşmak için köprü olabilecek bir soru sordu.

"Böyle münasebetsiz bir soru sorduğum için bağışlayın beni, efendim, ama bu kanundışı adamları, şeyy... Aralarına girmeden, bu kadar yakından nasıl tanıyabildiniz?"

Bu sözler üzerine gri gözlü adamın müthiş irkilişini, taştan suratını ve şüpheli bakışlarını gören Barthélemy, er ya da geç, bir gün, eski noterin gerçek öyküsünü anlatmak zorunda kalacağını anladı.

Onu sarı bir sırıtışla ödüllendirdi ve yan yan uzaklaştı.

Marbuche'un Bulduğu Fikir

Tarpagnan'ın düşünceleri, yaşadığı zor günlerle daha da kararmıştı. Sevgilisini kurtarma umudu giderek azalıyor, onu bir zevk evinde, hırpalanmış, rezil edilmiş, kirletilmiş, utançtan yarı ölmüş bir kadın olarak bulma düşüncesi, daha da çekilmez bir hâl alıyordu. Bir türlü kendini kurtaramadığı başarısızlık ve çaresizlik duygusu, gücünü, sağlığını kaybetmeye başlamasına yol açmıştı. Tıraş olmayı bırakmıştı. Nasıl göründüğüne aldırmaz olmuştu. Artık ellerini bile yıkamıyordu.

Zamanının büyük kısmını karavanın arka tarafındaki yatağında yüzükoyun uzanarak, ekşi, sert şarap içerek geçiriyor, geçmişte yaşıyor, hep eski yolculuklarını düşünüyordu.

Gün geçtikçe, hayatları kırmızı burunlar, pullar, sahne makyajları ve numaralarla dolu bir gezgin gösterici ailesiyle dostluk kurmuştu. Hilkat garibelerinin, çift cinsiyetlilerin, cücelerin, iki başlı, garip, uğursuz akvaryum yaratıklarının dertlerine ortak olmayı öğrenmişti. Tuhaf ve karmaşık duygular içinde, giderek yeni dostlarına sempati duyar olmuştu. Akşam karanlığı basınca eski yüzbaşıya, gösteri çadırlarının arka perdelerinin ardında bir aile köpeği gibi aşağı yukarı dolaşırken, insan demeye bin şahit isteyen, mahzun bakışlı, bir şekilde nefes alan münzevi gibi ve son derece pislik için-

de yaşayan (eğer buna yaşamak denebilirse), bir kenara atılmış yaratıkların bulunduğu karanlık sularla dolu havuzları ve mağaraları görmek ya da dinlemek için kumaşın bir köşesini kaldırırken rastlamak, sıradan bir durum olmuştu.

Bir keresinde o uykusuz geçen, karanlık, kül rengi, dibine kadar ümitsizlik dolu gecelerden birinin sonunda, Antoine yataktan kakmış, Marbuche'u uyandırmadan dışarıya süzülmüştü. Mıknatıs kadının horultularına ve Palmyre ile Madam Tambour'un paylaştığı karavanın dışındaki sessizliğe kulak vererek kamp çadırlarının arasında dolaşmaya başlamıştı. Biraz ilerleyince, kendini izole bir çadırın yanındaki dar bir girişin önünde bulmuş, kapı vazifesi gören perdeyi kaldırınca da yosun rengi saçlı ve sarkık gözlü bir gulyabaniyle, fena hâlde deforme olmuş, son derece nazik bir çocuğun bakışlarıyla karşı karşıya gelmişti. Perişan durumdaki köpek kadının, kaldırması çok güç başını yüzdürmek zorunda olduğu mavimsi sıvının yüzeyinden yönelen bu yakıcı bakış, konuşmayı imkânsız kılmıştı.

Uzun bir süre birbirlerinin gözünün içine bakmışlardı. Yarı karanlıkta zaman sanki durmuş gibiydi. Beyni boşalmış, midesi bulanmış hâlde derin bir uçuruma bakan Antoine, tamamen sessiz öylece kalakalmıştı. Derken yaratığın gözleri ilgisini kaybetmiş, onun kendi dünyasına dönmesiyle, yarı yarıya kapanmıştı. Kız, Tarpagnan'ı yaşamak için acilen bir neden bulma ihtiyacıyla baş başa bırakarak, yeniden uykusuna dönüyordu. Antoine, tüm varlığı buz gibi bir sükûnetle kaplı, gecenin karanlığına çıkmıştı tekrar.

Bir insan için (şu zavallı küçük sır yumağı için) ıstırap oyunu bazen, şu hiçbir şeyin beklendiği gibi çıkmadığı, bıktırıcı yolculuklardan birini hatırlamaktır ve uçurumun dibine inen ruhun yaşadığı harabiyet ve keskin acı, kalbin zekâsıyla biraz yumuşatılarak hayatın boyutlarından biri hâline gelebilir.

O gece Antoine, bir evin huzurlu ocak başını, Gabriella Pucci'nin gülümsemesini hatırlamaya çalıştı; lakin bunu başaramadı. Başıboş bakışları, doğması yakın gün ışığının renkleri değiştirmeye başladığı manzarayı dolaştı ve hayalleri vagon çatılarının üzerinden çivit rengi gökyüzüne doğru yükseldi. Bulutların arasında sevgilisinin sureti belirir gibi oldu. Onun bir bulutun ardından parlayan gözlerini altı kez gördü. Ve de yüzüne kazınmış korkuyu... Beyaz bacaklarının arkasındaki çarşaf dağınık, kıvrım kıvrımdı. Onun ellerden oluşan bir ormandan kaçmak için karanlık, kare biçiminde bir deliğe doğru koşup kendini içeri attığını gördü.

Derin bir acı kapladı her yanını. Paris'e doğru baktı. Tam yürüyerek oraya gitmeye karar vermişti ki, gölgelerin içinden Marbuche'un kocaman gövdesi çıktı. Dev adamın eli Tarpagnan'ınkini yakalayıp sıktı.

"Nereye gidiyorsun, sevgili dostum?" diye gürledi.

"Rüyama gidiyorum. Hem de bir kuyuya atlamaya."

"Ha? Rüya mı? Atlamak mı?" Dev altüst olmuştu. Tarpagnan'ın bileğini bir mengene gibi kavradı. "Marbuche'la eğleniyorsun" dedi kafasını sallayarak.

"Hayır. Yemin ederim, Caf'conc'un tutulduğu evi gördüm. Bir çıkmazın ucundaki ufak, harap bir bina... Yanında, yere devrilmiş bir ağaç var. Bir kiraz ağacı... Çiçek açmış bir kiraz ağacı... Bu kadar güzel bir ağacın niye kesildiğini anlamak mümkün değil."

"Saçma! Konfeti! Kandıramazsın beni!"

"Caf'conc'u gördüm, arkadan. Çıplaktı. Onu kovalıyorlardı. Bahçenin dibine kadar koştu. Bana doğru döndü ve kendini kuyuya fırlattı."

"Sen delisin! Senin kafandakilerin hepsi aptalca! Sen Marbuche'u endişelendirmek istiyorsun! Onu bir hayalin içine sürüklemek... Tek istediğin kaçıp onu terk etmek!"

Bakışları tehdit doluydu; korkunç yumruklarından birini Antoine'a vuracakmış gibi kaldırdı. "Sen benim dostum değilsin" diye hırladı. "Matmazel ölmedi! Matmazel ölemez!"

Tam Tarpagnan'ın kafasını da Yanlama'nınki gibi hiç acımadan ezecekti ki, birden fikir değiştirdi ve öfkesini kendine yönelterek, yetersiz ve hatalı parçalarla dolu kendi zavallı başına, sıkı bir darbe indirdi. Bir öküzü rahatlıkla öteki tarafa gönderebilecek bu vuruş, onun zihin dünyasında hafif bir ışık yanmasına yol açar gibi oldu.

"Sen fena bir adam değilsin, Tarpagnan" dedi daha dostça bir sesle. "Sadece hayal kırıklığına uğramış durumdasın. Evet, bugün yine boşa gitti; lakin yarın, bizi Bayan Pucci'nin olduğu yere götürecek!"

"Hiç sanmıyorum, Marbuche. Sen de en az benim kadar iyi biliyorsun ki, haftalardır her yolu denedik. Artık tek yapabileceğimiz, başarısız olduğumuzu kabul etmek."

"Aramayı bırakalım mı? Böyle bir şeyi nasıl düşünürsün! Marbuche'un aklına asla böyle bir şey gelmez!" Kıt zekâlı dev, Paris'in uzaktaki ışıklarını işaret etti. "Olacak şey değil bu!" diye homurdandı. "Bayan Pucci elbette orada bir yerde! Bizim aşkımızdan başka hiçbir şeyi, hiç kimsesi yok! Bir eve kapatılmış, ağlıyor! Marbuche onun hıçkırıklarını işitiyor. Marbuche'un başı ağrıyor! Bayan Pucci var gücüyle çırpınıyor! Hüngür hüngür ağlıyor! O, hayatta!"

"Tek hayalim onu bulmak" diye mırıldandı Tarpagnan. Kederli bir sessizlik sardı iki adamı.

"Marbuche seni eve geri götürecek" dedi hafifçe, üzüntü içindeki koca fil. Antoine'ın elini tuttu; sonra her zamanki gibi belli bir nezaketle çeke çeke arkasından sürüklemeye başladı onu. Mor renkli kostümü içinde yorgun ve üzgün pehlivan, ağır adımlarla yürüyordu. Derin düşüncelere dal-

mış bir görüntüsü vardı. Derken, fuarın tam orta yerine geldiklerinde, aniden durdu ve küt diye alnına vurdu. Yüzünde keyifli bir ifade belirmişti.

"Dur! Hay tüm dört ayaklılar!" dedi, söylediğine uygun davranarak. "Bir fikir buldum! Şahane bir fikir!" Mançuryalı devin küçük gözleri, ta derinliklerine kadar ani bir esinle parlamıştı. "Melekleri duyabiliyorum! Trampetlerinin seslerini!" diye haykırdı keyifle. "Tavsiyeleri çok net: Yatmak üzere eve döneceğimize, gidip gördüklerin konusunda Profesör Chocnosophe'a danışacağız!" Yüzü harcadığı çaba ve derin heyecandan al al olmuştu.

"Profesör bir kâhin, gaipten haber veren bir falcıdır" diye bağırdı. "Tarot kartları okuma, aşk büyüleri... Oyun Kartı Sarayı'nda Kalplerin Kraliçesi'nde oturuyor; buradan biraz ileride! Son derece belirgin okuma! Yoğun konsantrasyon!" Marbuche, sanki Tarpagnan'a umutlanmak için akla hayale gelmeyecek bir köprü sunuyormuş havasında devam etti: "Ondan, onun Mısır kristalinde bizim geleceğimize bakmasını isteyeceğiz. Sarkacıyla Paris haritasını araştırır! Rüzgârlara sorar! Eğer senin şu meşhur genelevin yerini bulmazsa ben de ne olayım!"

Zihnini geçici olarak boşaltan bu tirattan yorgun düşen güreşçi, arkadaşının yüzündeki şüpheci ifadeyi görünce kaşlarını çattı. "Ne, ne var?" diye kükredi öfkeyle. "Fikrimi tuhaf mı buldun?"

Tarpagnan çaresizce omuz silkti. Birden onun bütün hayatını deva bulmaz yaralarla geçirdiğini hissetti. "Benim zavallı Marbuche'um" dedi, "Tabii ki gidip senin şu Chocnosophe'la görüşürüz; ama onun bize yardımcı olabileceğini düşünüyor musun sahiden?"

"Marbuche artık hiçbir şeyden emin değil" diye mırıldandı dev, başını eğerek. "Onun talihi uçup gitti."

Enerjisi giderek azalıyordu. Zihninde derin bir uçurum oluşmuştu. Sinirsel gerilimi adım adım sönüyordu. Sonunda kuş beyinli dev bir kez daha kendi olmuştu.

"Eğer Chocno da bir şey bulamazsa" diye konuştu hafif bir sesle, "Palmyre'i görmeye gideriz. Sana göz kulak olur... Böylece ben de biraz uyuyabilirim."

Kaba bir kör kuvvet kütlesi hâline dönüşen dev, yüzbaşıyı karşı konulmaz pençesiyle kavradı ve onu Kart Sarayı'na doğru, varlık ile yokluk arasındaki yeni bölgelere doğru sürüklemeye başladı.

Ve Marbuche, kaderin bu kavranması güç enstrümanı, Tarpagnan'ı panayır ucubeleri ve canavarlarıyla daha da yakın bir ilişkiye sürükleyerek, onu çamurun dibiyle tanıştırarak, onun sefaletin ve kesin terk edilmişliğin soğuk rüzgârını hissetmesini sağlayarak, farkında olmadan Gaskonyalıyı, güzel, perişan edilmiş sevgilisinin yaşadığı cehennem gibi öğleden sonralara hazırlıyordu.

Venüs Merdiveni

Esaret koşullarının artık bundan daha kötüye gitmesinin mümkün görünmediği ve daha önce hiç yaşamadığı ölçüde acı verici bir hâl aldığı bir noktaya varmıştı ki, Caf'conc' sonunda, zayıf da olsa umudun ışığını gördü. Açık mavi gökyüzünü uzun süre sonra ilk kez görüşünü, frijit ve heyecan verici bir orospu olarak kazandığı kötü üne borçluydu.

Genellikle bakışlarının büyüleyici derinliğine kapılan hayvan gibi erkeklerce, sadece onun ağzını kendine tahsis edip onu hazzın üst aşamalarına çıkarmaya çalışan kişilerce tutuluyordu. Bununla birlikte, Aziz-Lago'nun orada bulunmadığı bir öğleden sonra, Sceaux demiryolu boyundaki devriye görevlerinden dönen bir grup neşeli Ulusal Muhafız da bu namlı fahişenin hoş bedeninin tadına bakmaya karar vererek Venüs Merdiveni'ni ziyarete geldi.

Bir üstçavuşun liderliğinde âlem yapmaya çıkmış, bir miktar savaş görmüş ve –kendi deyimleriyle– "kap kacaklarını temizleyip parlatmak" isteyen bu şamatacı delikanlılar ve genç aile babaları topluluğu, kızların onları beklediği büyük salonu istila etmişlerdi.

Genç kızlar hiç ara vermeksizin konuşuyor, minnacık botlarının tüm salonu dolduran tıkırtılarıyla oradan oraya koşturuyorlardı. Bütün konuşmalardan alışılmadık bir heye-

can havası yansıyordu. Lakin, patlayan ani kahkahalarla ve yine ani kaygılı sessizliklerle kesilen muhabbetkuşu cıvıltılarının asıl nedeni, terbiyesiz elli, yüzlerinden neşe taşan federelerin beklenmedik gelişi değil, eğer doğruysa onların o küçük fahişe dünyalarının altını üstüne getirme potansiyeli taşıyan, yaygın bir söylentiydi.

Evet, hiç kuşku yok, çok önemli bir gelişmeydi bu. Kaynağı bilinmeyen ve o sabah Venüs Merdiveni'nin tüm odacıklarını yıldırım hızıyla dolaşan bu söylentiye göre, Ourcq'un efendisi, Edmond Trocard'ın ta kendisi, boş bir arsada, tabii ki onun altın saatini, yüzüklerini, hatta o güzel küpesini de gasp eden bir grup arka sokak gırtlak kesicisi tarafından, kürek kemiklerinin arasından defalarca bıçaklanarak kalbura çevrilmiş bir hâlde, ölü olarak bulunmuştu.

Yüz metre ötede de iki adamı, bedenlerinin yarısı çamurlu su dolu bir çukurun içinde, göz çukurları Saint-Denis düzlüğünün kargaları tarafından boşaltılmış olarak yatıyordu. Bölgeye gönderilen Yakışıklı Auguste, iki haydutu teşhis etmekte zorluk çekmemiş, Sincap'ı bir kemirgeninkini andıran dişlerinden, Yağ Tulumu'nu ise rengârenk giysisinden hemen tanımıştı.

Bıçkınlar, haydutlar, serseriler dünyası için ne müthiş bir depremdi bu! Bu nasıl bir hakaretti böyle! Ourcq hükümdarına karşı bu aşağılık suçu işlemeye kim cüret edebilmişti? O ki birçok noteri, borsa memurunu satın almış, kendi toprak komisyoncuları, malikâne yöneticileri bulunan, bu sayede, büyük bir sanatkâr maharetiyle, yeraltı dünyasının karanlık faaliyetlerini perdeleyen, muaşeret kurallarına bağlı, sade, zarif bir adam görüntüsü sergileyen, göz kamaştırıcı başarısına karşın bardaki sıradan insanların arasına karışmaktan kaçınmayan, zaman zaman yoksul ailelere –örneğin büyük oğulları eğitimine devam edebilsin diye– parasal yardımda

bulunan, dokunulmaz bir adamdı... Bu, bir rakip veya düşman mıydı acaba? Parmakları altın kaplı adamı kim öldürmek istemişti? Hiçbir ipucu yoktu. Altın ve cüzdanlar, saatler ve kimlikler, hepsi uçup gitmişti adeta. Gösterişli gri araba ile Ourcq'un efendisinin pek öğündüğü iri siyah atı bile sır olup uçmuştu sanki. Tekerlek izleri dikkatle incelendiğinde, cüretkârca kurulan pusunun ardından arabanın geriye dönüp tekrar Paris'e doğru gittiği fikri ağırlık kazanıyordu.

Venüs Merdiveni'nin her köşesinde çeneler durmaksızın işliyordu öfkeyle. Doğal abartmalar ve bazı unsurların atlanması ya da yer değiştirmesiyle, bir süre sonra, Camgöz Kardeşliği'nin Aziz-Lago'yu büyük patronun öldürülmesi olayında muhtemel katil olarak gördüğü ve bunun, doğal olarak, onun Kuyumcu'nun varisi olmak için numara çevirdiğinden kuşkulananlarla arasını daha da açtığı fısıldanmaya başlamıştı. Bu giderek, çiçek bozuğu suratlı pezevengin neden mekândan alelacele ayrıldığı konusunda herkesin kabul ettiği bir açıklama hâline geldi.

Adam sabah erkenden kalkmış, elbiselerini üzerine geçirmiş, "koridorun aşağısındaki" münzeviye sabah dayağını atmayı bile unutacak kadar aceleyle fırlayıp çıkmıştı. Evin yönetimini ona en uzun süre hizmet eden –ve şimdi metresi olan– kıza, kırk üç yaşındaki civelek Caroline Eugénie Beaupré'ye emanet etmiş, ona ağzını kapalı tutmasını sıkı sıkı tembihlemiş, Kuyumcu'nun eski sevgilisine onun ölümünden söz etmesini yasaklamıştı. Cora Beaupré'nin ilk sözünü kolayca tutamayacağı düşünülebilirdi; ancak ikinci sözüne tam olarak sadık kalacaktı. Zira la Pucci'yi karanlıkta ve sessiz tutma, kendisinin de endişesiydi.

Talihsiz genç kadının gelişinden beri, Caroline –ya da Malumat Cora– sıkı bir gardiyan kesilmişti. Kendisini bu ko-

nuda zorlamasına hiç gerek olmuyordu; çünkü bir dişi kaplan gibi kıskançtı. Caf'conc'un, Aziz-Lago'yla olan muhabbetine limon sıkmasından, adamın kendisini başından atmasından ve öteki kızların, kafesteki sıradan civcivlerin düzeyine inmekten korkuyordu. Sözünün geçtiği herkesi, bu yeni kızın zorlama bir incelik taşıyan "saygın" tavırlarının, müşterileri daha onurlu meslektaşlarından, evin kurallarına uymaya özen gösteren ve mesleklerini dürüstçe icra eden kızlardan uzaklaştıracağı yönünde doldurmuştu.

O öğleden sonra, daha ileri saatlerde, cepheden henüz gelmiş, ilgi bekleyen askerler salona doluştuklarında, Aziz-Lago'nun yokluğunda baş pezevenkliğe terfi etmiş olan Malumat Cora, kaşmir şalına sarınmış hâlde, mevcudunun çoğu ölüp gitmiş bir bölüğün bu hayatta kalmaları mucize unsurlarını sıcak bir biçimde karşıladı. Siperden sipere koşan kahramanlardan kılıç ve süngülerini vestiyere bırakmalarını rica etti; ardından, büyük kırmızı sedirin üzerinde, bir kalçasında bulunan ve görende ona dokunmaktan daha hoş çağrışımlar yaratan beni de dahil olmak üzere, tüm alımlılığını sergiledi.

Adamlar çoraplarıyla tekrar salonda topladıklarında, Cora onlar için hazırdı. "Kendinizi evinizde gibi hissedin, tatlı askerler" diye cilvelendi, kirpiklerini hızlı hızlı titreterek. Sonra sürtüklere has bir edayla dudağının kenarından sarkan sigarayı atıp evin işleyiş kurallarını uygulamaya başladı ve Sarışın Henriette, Kızıl Clara, Doğum Lekeli Adèle ve Mektepli Rosine'in hafif içkiler de dahil, fiyatı makul hizmetlerini teklif etti. Adı söylenen her genç kadın, şüphesiz daha çekici görünmek için, kendine has zarif bir hareket yapıyor veya giysilerinden birini atıyordu; ardından, biri korsajı yarı açık, bir diğeri dizi büzgülü uzun külotunu parmağında sallayarak, Komün'ün askerlerini çekici bir kış hareketi ya da göz işaretiyle selamlıyorlardı.

Ama bu gayretli küçük hanımların bütün fiziksel cazibe gösterilerine, arzu kazanına cömertçe fırlatılan iç çamaşırı salvolarına rağmen, askerlerin yüzündeki mutlu ifade solmaya başladı ve bu hevessizlik sonunda tamamen bir küçümseme havasına büründü.

"Bu nasıl bir davranış böyle, askerler?" diye sordu madam şaşkınlık içinde, kümesindeki gıdaklamalar giderek kesilirken. "Benim perilerim size yeterince hoş gelmedi mi?"

Adamlarını geneleve getiren, muhtemelen buradan da çorba içmeye yemekhaneye götürecek olan üstçavuş, kafasını omuzlarının arasına gömerek askerlerin yüzlerini inceledi ve kendi kendine homurdandı:

"Hayda, hassiktir, bu oğlanlar pek de sıkı değil... Sağlam değil bunlar..."

Sahiden de askerler fahişelere gerçek bir istek duymaksızın, ürkek gözlerle bakıyorlardı. Pis kokulu bir sığır sürüsü gibi oldukları yerde geviş getiriyor, ayak değiştiriyor, bıyık altından utangaçça gülümsüyorlardı; lakin içlerinden hiçbiri, mevcut bayanların herhangi birinin olağanüstü marifetlerine ilgi göstermiyordu. Malumat Cora'nın koca kahverengi gözleri bir süre olup bitenleri takip etti. Apsent servisi yapmıştı; bu ona alaylara karşı sosyal koruma sağlıyordu.

"Pekala, genç adamlar, ne yapıyoruz?" diye sordu sonunda. "Burada böylece durup hazla geçebilecek zamanı boşa mı tüketeceğiz? Fiyat konusunda mı problem var? Tüm gerçek yurtseverlere canımızın feda olduğunu sürekli tekrarlamamız mı gerekiyor?"

"Hayır, yurttaş, mesele bu değil" dedi üstçavuş; öyle görünüyordu ki, gümüş sırmaları ona tüm son kararları verme hakkı tanıyordu. "Size sorunun ne olduğunu söyleyeyim." Ve üniforması nişanlarla süslü savaşçı, lafı fazla uzatmadan,

kahraman askerlerinin ünlü Caf'conc'la "yayları gıcırdatma" ayrıcalığı istediklerini belirtti.

Malumat Cora bu hakaret karşısında hafifçe kızardı. O "şeker"in meşgul olduğunu söyledi. Alaycı bir biçimde, onun zevk kızlarının hepsinin (aklına gelmişken, aralarında kalsın, onların çoğu bu adı geçen haspadan daha temiz ve daha deneyimliydi) bu eğlenceyi paylaşmaya layık olduklarını belirtti.

Yine de kabul etmek zorundaydı ki, salonda sekiz tane centilmen vardı; oradaki kızların sayısı ise sadece beşti ve bir kişi mecburen o kendini beğenmiş inekle birlikte olmak zorundaydı. Ayrıca, "güzel bir öğleden sonra" geçirmek söz konusu olduğunda, bu askerin hâlinin pek gıpta edilecek bir durum olmadığını da ekledi. Birtakım insanlara çekici gelmekle ve onun çok hoş omuzlara sahip olduğu söylenmekle birlikte, "koridorun aşağısındaki" odalık, gerçekten alımlı olmaktan çok uzaktı. Ne demek istediğini anlıyor muydu?

Astsubay, adamlarının önünde, asık suratlılığı sürdürmeyi seçti. Bıyıklarının uçlarını bükerek bir amir tonuyla konuştu:

"Bize dendi ki..."

"Saçma! Sizi kandırmışlar" dedi haz satıcısı, elindeki Mısır sigarasından bir nefes çekerek. Omzunu büküp içindekilerden hoş bir görüntü sunduğu, iyi kesimli, dekolteli korsajıyla astsubaya doğru ilerledi. Burnundan mavi bir duman bulutu üfleyerek enerjik bir biçimde ekledi: "Aptalca palavralar! Bu Caf'Conc' balmumundan yapılma bir oyuncak bebek, çavuş! Anlıyor musunuz dediğimi? Klarnet nasıl çalınır haberi yoktur ve arkadan yaptırmamak için de direnir!"

Sonra, askerleri sadece onun kızlarının nasıl muamele edileceğini bildiğine ikna etmeye kararlı, deneyimli adamlar için saklanan şu tatlı-sert ifadelerden biriyle devam etti:

"Gitmeyin oraya, askerler! İnanın bana! O kız hastalıklı! Onunla beraber olmak zaman israfından başka bir şey değil! Nasıl düzüşüleceğini bile bilmez! Yerinden oynamaz uyuşuğun teki... Hiç buruşuksuz bulunmaz ipek bir kumaş gibi sırtüstü yatar ve işi, tek kelime etmeden yapar..." Kızlarından destek bekleyerek etrafına bakındı. "Rezillik bu! Böyle muamele mi olur? Baylara bir merhaba bile demek yok mu?"

Küçükhanımların gırtlaklarından ortak bir onay haykırışı çıktı. Bu kötüleyici konuşmadan ve kızların onu onaylamasından etkilenen askerler, birbirleriyle fısıldaşmaya başladılar. Malumat Cora hemen, "koridorun aşağısına" kimin gideceğini belirlemek için kura çekmeyi önerdi. Koridorda derhal, üzerine para konan mantarı bilyeyle devirme oyunu organize edildi; son kaybeden –ya da kazanan!– oraya bekâretine son vermek üzere gelmiş, on altı yaşında ya var ya yok bir Ulusal Muhafız oldu.

"İşte bu kadar, çocuklar!" diye hükmü verdi çavuş. "Bu işi Guillaume yapacak. Belki bu bir deneme seferi olacak, delikanlı; fakat muhteşem bir iş çıkarmak için elinden geleni yap. Eğer hanımefendiyi miyavlatırsan, sana bir şişe Veuve Clicqout ısmarlayacağım."

"Hayırlı işler, Tironneau!" diye seslendiler çocuğun ardından arkadaşları. Kadın bedenine yönelik merakını sonunda gidereceği gözetleme deliği, Lévisse Sokağı'ndan Guillaume Tironneau'nun hiç de beklediği biçimde açılmamıştı.

Küçük Acemi Askerin Bekâreti

Aralık kapıyı iterek açtı ve başını içeri uzattı. Odadan isteksiz bir ses duyuldu:

"İçeri gel. Pantolonunu masanın üzerine koy. Kapta biraz su var... ufaklıklarını yıka."

Karanlıkta, ot şiltenin üzerine uzanmış bedeni seçebiliyordu. Kim olduğunu belirtmesinin gerekip gerekmediğinden emin değildi. Polonyalı Meydanı'nda sesinden "La Canaille"i dinlediği ve göründüğü kadarıyla bunun hemen ardından kötü yola düşmüş Bayan Pucci'ye kendini tanıtması gerekir miydi acaba? Bir şey söylemedi; erkekliğe adım atma töreni büyük bir endişe denizine sürüklemişti onu. Kalbi küt küt atarak kapıyı arkasından kapadı ve kendisine söylenenleri yaptı. Guillaume soyundu.

Bir müşteri daha... Caf'conc' uzanmış beklediği yatağından, inatçı iradesinin kulağına mırıldadıklarını duyabiliyordu. İçinden gelen bir ses ona sıkı durmasını fısıldıyordu sürekli. Bir gün daha... Sadece bir gün daha...

Yeni gelen, soyunduktan sonra öylece durdu. La Pucci dolandığı dağından yavaş yavaş aşağılara indi. "Buraya gel" dedi. Titreyen Guillaume yavaşça örtünün altına kaydı. Etraf çok karanlık olduğundan genç kadın delikanlının yüzünü pek iyi görememişti. Fakat onun gerilimini, bedenine doku-

nan kaskatı bedenini hissedebiliyordu. Gözü dönmüş bir erkeğin bildik, acımasız saldırısını beklerken, göğüslerini tereddütle okşayan, nazik, sakin el onu şaşkınlığa sevk etti. Bu beceriksiz hareketler, ona, yatağındaki oğlanın son derece heyecanlı olduğunu anlatıyordu.

"Ne yapmak için geldinse yap onu" diye sıkıştırdı çocuğu. "Saatlerce seni bekleyeceğimi sanıyorsan aldanıyorsun!" Ustaca bir kalça hareketiyle oğlanın üzerine tırmanmasına yardım etti. Kollarının arasındaki beden incecik, neredeyse kırılacak gibiydi. Kolları genç kadının parmakları altında gergin tel gibi titreşiyordu. Bu gergin kişi, neredeyse bir çocuktu. Oğlan, Caf'conc'un kulağına fısıldadı:

"Bana yardım etmelisiniz, madam. Bu benim ilk seferim. Buraya bekaretimi vermek üzere geldim."

Genç kadın onun girmesine yardımcı oldu. Adeta bir anne şefkatiyle çocuğun çabalarını yönlendirdi. Ürkek bir ata benzeyen delikanlı yüksek sesle solumaya başladı. La Pucci onu durdurdu.

"Biraz sakin ol, genç aygır" diye mırıldandı. "Aletini harap edeceksin böyle."

Fakat delikanlı hiç aldırmadı; onu duymamıştı bile. Çok kısa bir süre sonra orgazm kasılmalarını hissetti.

"Bu kadar mı?" dedi, sürat koşusundan çıkmış gibi nefes nefese. "Bitti mi yani şimdi?"

"Evet, bitti." Genç kadın gülümsedi karanlıkta. "Unutulmaz yirmi saniye!" diye takıldı kibarca. "Bu kadar kısa süre çiçek derlemekle tatmin olduğuna göre, son derece genç olmalısın!"

Lakin nefesi yeniden düzelen delikanlı, daha fazlasını öğrenmek istediğini anlamıştı. "Haklısınız, madam" dedi. "Ama eminim bundan daha iyisini yapabilirim. Baştan almaya hazırım."

"Daha fazlasına hakkın yok" dedi genç kadın, söylediğini vurgulamak için öteye çekilerek.

"Hadi, bana bir şans daha verin, Madam Pucci! Sadece nasıl zevk verileceğini öğrenmek istiyorum, hepsi bu!"

"Demek adımı biliyorsun?"

"Elbette!" dedi oğlan, başını örtünün altından uzatarak. "Benimki de Guillaume... Lévisse Sokağı, 7 numaradan Guillaume Tironneau..."

Bu o kadar sıra dışı bir şeydi ki, genç kadın önce bu durumun ona nasıl bir faydası olacağını algılayamadı. Daha önce bu tür bir şey hiç olmamıştı.

"Ulusal Muhafız'dasın, öyle değil mi?"

"Evet, madam! Aşağıda, Sceaux yolunda görev yapıyorum. Gönüllü keşif eriyim. Ateşten bir çemberden geçiyoruz!"

Daha önce çocuğun elini tutan genç kadın, artık onun hareket etmesine izin vermişti ve delikanlının incecik kollarını hissediyordu. Hiçbir şey söylemedi; çocuk da onun suskunluğuna saygı gösterdi. Bir süre sonra Caf'conc' sordu:

"Fakat... şey... zaman zaman hâlâ Lévisse sokağı'ndan birilerini görüyor musun?"

"Her izin zamanı eve gidip anneme sarılıyorum. Otuz *sou*mu bölüşüyoruz. Buna gerçekten ihtiyacı var!"

"Peki o zaman... Hiç çilingir Emile Roussel'i gördüğün oluyor mu?"

"Tel'i mi? Ne desem ki! Bugünlerde dükkânında bile hiç durmuyor neredeyse... Louise Michel'in adamlarına ileri karakol görevlerinde yardımcı oluyor."

Genç kadın bir süre düşündü. Uzun zamandır sormak için yanıp tutuştuğu soruyu biraz daha geciktirdi. Dudakları yanıyordu.

"Sanırım, Tarpagnan'ı bir daha hiç görmedin?"

"Şu sizin asiyi mi, madam? Onu gören kimse yok! Öldü veya kayboldu herhalde... Tel böyle diyor."

La Pucci gözlerini kapadı. Ağlaya ağlaya göz pınarları kurumuştu. Tek bir damla yaş bile gelmedi.

"Ama Mösyö Théo'yu görüyorum," diye devam etti Guillaume. "Théo'yu tanıyorsunuz değil mi, hani şu fotoğrafçı? Beni görmeye cepheye geldi. Benden gerçekten çok hoşlandığını söylüyor. İşte burada olmamın bir diğer nedeni de bu. Gerçek bir erkek olup olmadığımı anlamak!"

Genç kadın garip bir biçimde gülümsedi. "Buraya gel, Guillaume," dedi birden. "Kim olduğunu göstereceğim sana. Böylece Mösyö Théo'ya verecek bir cevabın olacak."

"Sahi mi? Fikrinizi değiştiren nedir, madam?"

La Pucci cevap vermek yerine ona doğru dönüp onu içine aldı. Bir kadının kaba kuvveti alt eden muhteşem ağırlığına uydurarak kabul etti onu. Müthiş bir incelikle yol gösterdi ona. Karanlıkta, zamanın durduğu bu ana sığınan Gabriella, tereddütlerinin sarkacını durdurdu. Günışığının okşayışı kadar canlandırıcı bir düşünce kapladı zihnini. Tanrım, diye düşündü, yaşadığın bunca şeye rağmen, yaşım otuzu bulmuşken, hâlâ umut taşıyorum! Uzakta, uzun bir tünelin ucunda kendisi için bir yaşam ışığı görüyordu. Önce korkuttu bu onu. Tarpagnan ölse bile, kendisini özgürlüğünü yeniden ele geçirme çabasına yöneltecek kadar yaşama arzusu taşıyor muydu içinde gene de? Cevap evetti galiba! Bin kere evet! Tanrı'nın sana bahşettiği güzelliği kullan! Bir yılan ol, kızım! Özgürlüğünü elde et!

Zarifçe, yavaşça hareket ediyordu. Genç adamı da kendi ritmine uydurmuştu. Sobaya dikkatle odun atıyordu. "Haydi" dedi aniden. "Daha sert! Tekrar! Bir daha! İşte bu!" Muhteşem ılıklıkta, dur duraksız, gökkuşağı gibi rengârenk dalgalar aktı karnına aşağı ve genç kadın uzun, titrek bir çığlık koyuverdi.

Bir süre, karşılıklı şaşkınlığın yarattığı bir sessizlik içinde, öylece yattılar. "Teşekkür ederim, Madam Pucci!" dedi çocuk nefes nefese. "Bu... bu..."

Genç kadın saçlarını okşadı onun. Ne yapacağını biliyordu. "Guillaume" diyen kendi fısıltısını duydu, "İyilikler karşılıksız kalmamalı. Sana Tel'e iletilmek üzere bir mektup vereceğim. Bu konuda kimseye bir şey söyleme, tek kelime bile. Onu sadece ona ver. Bedeli ne olursa olsun..."

"Oldu bilin, madam; size söz veriyorum. Sizin için her şeyi yaparım, her şeyi!"

La Pucci mektubu yazarken, delikanlı da elbiselerini giydi. Perdenin ucunu kaldırıp bahçeye baktı. Kuyunun yanında çiçek açmış bir kiraz ağacı vardı.

"Ah!" diye haykırdı, "Bir erkek olduğunu hissetmek ne kadar güzel!"

Dışarıda, tam bir bahar hüküm sürüyordu.

Ölüm Kelebekleri

Lakin hangi mevsim olursa olsun, insan hüzün içindeyken, ağaçlar ona hiçbir şey ifade etmez. Tarpagnan baharın gelişine karşı direniyordu. Bir uyurgezer gibi sürüyordu ayaklarını. Yaşlardan önünü görmez gözlerle, eli devin kocaman pençesinin hapsinde, Marbuche'un peşinden sürükleniyordu. Her gün dışarı çıkıyor, iz sürmeye devam ediyorlardı. Bakmaları söylenen her yere gidiyorlardı.

Profesör Chochnosophe'un kristal küresi, Tarpagnan'ın kâbuslarına giren, bir çıkmaz sokağın sonundaki, bahçesinde bir kuyu ve devrilmiş bir kiraz ağacı bulunan evin gerçekten var olduğunu açıkça göstermişti. Gösteri grubunun insanları ve Madam Tambour'un orkestrası, gönüllü olarak kente dağılıp aramanın hızlandırılmasında yardımcı oluyorlardı.

Profesör, Tarpagnan'ın yer konusundaki düşüncesine uygun bir plan hazırlamıştı. Akrobatlar ve müzisyenler harikalar yaratıyorlardı. Kulakları delik biçimde sokakları tarıyor, karşılaştıkları kızlardan bilgi almaya çalışıyor, muhabbet tellallarını gözleyerek çiçek bozuğu suratlı birini arıyorlardı.

Askısında her zamanki gibi solgun bir menekşe demeti bulunan mor mayosu içinde, vagonunun merdivenlerinde oturan güreşçi, arkadaşlarının dönüşünü bekliyordu.

Bekleyişi uzun sürmedi; biraz sonra kentten iz sürmekten dönen dostlarının yorgun resmigeçidini izliyordu. Alayın başını, ellerinin arkasında bir yarım akıllı gibi kıkırdayan, fırlak dizkapaklarıyla ve içeri kaçmış gözleriyle canlı bir iskeleti andıran Marjolin çekiyordu; onun ardında çifte kamburlu, insanda gülme isteği yaratan bir biçimde deforme olmuş bedeniyle tromboncu Soupir ile yıldız falına bakan ve tarot kartları okuyan Profesör Chocnosophe geliyordu.

Diğerleri de onların peşinden, tıngır mıngır, yokuşu tırmanıyorlardı. Yel değirmenlerinin kanatları altında topallaya topallaya geri dönen tek kollu adamlar, bitkin soytarılar, kılıç yutucular, cam ve metal çiğneyenler... Madam Tambour elini kaldırdı: Müzik! Herkes panayır alanına girdiğinde Clé-de-Fa toplantı borusunu çaldı. Öteye beriye yatan koca kafasının yavaşlattığı Trombine, mecburen en son geldi. Büyük bir sandığı andıran burnuyla etrafı kokladı; 70'te milis güçleri yiyecek için Jardin des Plantes'taki fili öldürdüğünde, gözyaşları sel olup akan minicik gözleri yuvalarında dönüp duruyordu.

Beynini çalıştırma çabasından Marbuche'un kaşları çatılmıştı. Karavanının girişindeki platformdan sordu: "Ne haber, arkadaşlar?"

Başlar yorgunluğun verdiği ağırlıkla eğikti.

"Hiç. Hiçbir şey bulamadık."

"Bir şey yok."

"Belleville'de bir haber yok."

"Ve de Bastille'de..."

İnsanlar bakışlarını yere çevirmiş, ayakuçlarıyla tozları karıştırıyorlardı. Omuzlar sarkmıştı. Bazen tek kelime bile edemiyorlardı.

Marbuche da yere bakıyordu. Bir işaret verdi ve herkes, akşam gösterisi öncesinde biraz dinlenmek üzere dağıldı.

Dev adam, pencerelerinin perdeleri kapalı vagonuna geri girdi. Artık günışığını görmeyi reddeden ve yarı karanlıkta yatağına uzanmış Tarpagnan'a doğru ilerledi. Koca gövdesiyle salına salına yaklaştı ve kaslarını dalgalandıran bir hareketle, bu gerçek dünyadan uzaklaşmış münzevinin üzerine eğilip onun süzülmüş, sakal basmış, berbat görünen yüzüne, sabit bir noktaya takılmış gözlerine baktı. Üst üste gürlemeye başladı: "Mösyö Byron! Oh, biz saygın adamlarız, değil mi! Uyan! Uyan da şu hâlimize bak bir!"

Tekrar doğrulup iri gövdesiyle yatakların arasındaki boşluğu doldurdu. Koca, ağır ayaklarıyla bir aşağı bir yukarı yürümeye başladı; yürüdükçe de öfkesi iyice kabardı. Marbuche fırtınasına yakalanan karavan, yıpranmış yayları üzerinde beşik gibi sallanıyordu.

"Bu mareşal havanla sonunda sinirlerimi ayağa kaldırmayı başardın!" diye kükredi Tarpagnan'a doğru. "Bütün gün yataktan çıkmıyorsun! Kalan zamanda da bir çocuk gibi naz yapıyorsun! Senin bu üstünlük taslamandan gına geldi bana artık, bay üstün zekâ!" Yatağa doğru hızla yaklaşıp haykırdı: "Sana temiz bir sopa çekmek geliyor içimden! Bunu yaptıracaksın sonunda bana! Şimdi yapıştıracağım bir tane sana!"

Bunu yapmanın sınırındaymış gibi görünüyordu. Bir bizon gibi soluyor, koca bir domuz budunu andıran sıkılı yumruğunu sallıyordu. Yumruk bir iki kez havaya kalktı.

"Bana bakmayı kes" dedi Tarpagnan'a sonunda. "Bana böyle baktığında, her tarafımın kıllarla kaplandığını ve bir hayvanın içime gizlenmeye çalıştığını hissediyorum."

Kafasındaki müthiş karmaşayı ortaya seren bir biçimde, kendi karnına olağanüstü sert bir yumruk indirdi; bu, o anda Tarpagnan'ı tepelememek için bulabildiği tek yoldu. Marbuche'la işte böyleydi işler... O anda kafası vahşi bir boz ayıdan çok da fazla işlemezdi. Hiç düşünmeden on beş kedi

yavrusunu boğabilirdi; fakat dostunun samimi, yakışıklı, dürüstlük akan yüzü, her seferinde onu durduruyordu. Asla vuramıyordu ona.

Dahası, bu öfke seanslarının ardından, koca adam şiddet kullanma tehdidinde bulunduğu için öylesine utanç duyuyordu ki, bir af dileme davranışı olarak birkaç soğan kızartıyor, yüzbaşıya bir tabak haşlanmış sebze getiriyor, bir kız zarafetiyle ona yemek servisi yapıyordu.

"Chocnos eli boş döndü geriye" diye homurdandı dev. Bir bacağını öne doğru uzatarak başı ellerinin arasında oturdu. "Bir gün ne aradığımızı unutmaktan kurtulacağım."

"Zarif ve güzeli arıyoruz" diye hatırlattı ona Tarpagnan, önündeki tabağı iterek.

"Aç değil misin?"

"Hayır."

Bir süre içleri buruk, sessizce oturdular. "Zarif ve güzeli arıyoruz" diye tekrarladı Tarpagnan, "Fakat eğer bu özellikleri kendinde cisimlendirmiş kişiyi bulursak, o hatırladığın muhteşem kadından o kadar farklılaşmış olabilir ki, sen bile onu tanıyamayabilirsin." Biraz durup düşündü ve devam etti. "Biz de değiştik."

Marbuche inanmaz bir biçimde başını salladı. "Lanet şimşek ve gök gürültüsü! Bu söylediğin biraz uğursuzca, bücür!"

Karşısındaki sefil, saçı sakalı birbirine karışmış yaratığın suratına şüpheyle bakarken gözleri sanki iki boş yuvadan ibaretti. Düşünceler uğuldayıp duruyordu zavallı kafasında, tekrarlanan amaçlar, vazgeçilmez gereklilikler. Fakat kabul etmek zorundaydı ki, planın özü zihninden uçup gitmişti.

Bir sabah Antoine'ın yatağının başucuna geldi. Yüzü ve saçları sırılsıklamdı; kafasını az önce at yalağına daldırmıştı. Uçuk mavi gözleri porselen bir küre berraklığında bakıyordu.

"İstiyorsan gidebilirsin" dedi. "Marbuche artık seni tutmayacak." Bunları söyleyerek çivisinde asılı olan sahne pelerinini aldı ve omuzları sarkmış hâlde, karavandan çıkıp gitti.

Tarpagnan bir süre tepki vermedi. Tam bir sükûnet içinde, yastıkları kabarttı. Bir eliyle karmakarışık saçlarını taradı; yavaşça yatağının içine kaydı. Ne yapacağını düşünüyor gibiydi.

Kayda değer hiçbir harekette bulunmaksızın on beş dakikadan fazla bir süre öylece durdu. Bütün evren kafasından silinip gitmişti sanki. Bununla birlikte, karavanın pencereleri ara sıra uzaktaki bir dizi patlamanın etkisiyle tıngırdıyor; bu da insanın dikkatini zorla, Versailles'ın federe mevzilerini döven toplarına çeviriyordu. Asnières üzerinde, gökyüzünde, alçaktaki büyük duman bulutlarını görmesi için Antoine'nin sadece perdeyi kaldırması yeterliydi. Patlamalar art arda birbirini izliyordu. Şüphesiz orada toprağın üzeri her tarafa saçılmış cesetlerle dolmuştu.

Yüzündeki kayıtsızlık maskesinin ardında eski piyade, orada, tepeler boyunca olup bitenleri çok iyi biliyordu. Harekete geçmeden evvel ham ispirtodan son bir yudum alan adamları düşününce boynunun sertleştiğini hissetti. Astsubayların koyu dumanlar arasındaki haykırışlarını duyuyordu, sanki kendisi de oradaymış gibi. Takılan süngülerin şakırtılarını, koşuşturan sağlık görevlilerinin seslerini işitiyordu. Siperlerden haykırarak fırlayan adamları görüyordu. Kurşundan surlara çarpıp geri seken ön saflar, onları uçarak aşmaya çalışır gibi açılmış kollar geliyordu gözlerinin önüne.

Duman ve alev çiçekleri... Havaya fırlayan yoğun toprak parçaları... Gelincik tarlalarını feci biçimde birbirine katan top ve makineli tüfek mermileri... Hep aynı müzik! Uğursuz

ışıklı çizgiler çizerken boğuk boğuk havlayan kızmış mitralyöz namluları... Akıllarının yarısını alkol almış, can derdiyle koşturan adamlar...

Berbat bir şeydi bu! Berbat! Antoine bunların hepsini yaşamıştı savaş alanlarında. Hücum! Hizaya geç! Geri çekil! Daha bir hamle yapamadan cenneti boylayan askerler... Bir ölü, bir ölü daha... Bir başka ceset! Bir diğer oğlan! Şarapnel fırtınasının ortasında anne diye ağlayan bir kayıp çocuk daha!

Tarpagnan geçen ölüm kelebeklerini izliyordu. Perdeyi kaldırmasına bile gerek yoktu. Tuhaf denecek kadar temiz gökyüzünün altında sürüp giden katliamın kokusunu alabiliyordu. Turcolar, Savunmacılar, İntikamcılar, kalçasından vurulan, birden tüfeğinin üzerine devrilen, göğsünden vurulan, yerlere yuvarlanan... Kınından çekilmiş kılıçlar, tozdan görmez olmuş gözler... Onların devrilişlerini izledi. Onları izledi, gözleri kapalı... Ta ki zayıf, fare sesine benzer bir tıkırtıyla irkilerek onları tekrar açana dek...

Aşkın Birazı Olmaz

Karavanın kapısı açılmış, içeriye Palmyre girmişti. Hoş cücenin benzi her zamankinden daha sarıydı ve kıvır kıvır başında, o bildik pembe kurdele yerine bir Frigya başlığı vardı. Tarpagnan'ın gözleri ona odaklandı.

"Issy nasıl gidiyor?" diye sordu kuru bir sesle.

"Sıkı vuruşuyorlar" diye cevap verdi kız beklemeden.

"Ya Clamart...?"

"Pek zayiat yok."

"Peki Montrouge...?"

"Uzun menzilli toplarla dövülüyor... Köşe burcu düşman ateşiyle yıkıldı. Kırk adam, Versailles'ın iki süvari bölüğü tarafından sarıldı. Yenildikleri belli olunca silahlarını indiren Ulusal Muhafızlardan dördü, bir subayın işaretiyle anında vurulup öldürüldü."

"Maillot Kapısı'nda durum ne?"

"Birkaç yerinden hasar gördü. Pietri'nin polisleri mahkûmları vuruyorlar. Yaralıların boğazını kesiyor, ambulanslara ateş açıyorlar."

"Asnières nasıl?"

"Gürültüleri işitmişsindir az önce sanırım. Bir cephanelik havaya uçtu. Dombrowski'nin karşı saldırısı..."

Genç kadın sustu ve onun kafasından geçenleri anlamak istercesine baktı Antoine'a. Ona, sorumluluktan uzak bir insan vaziyetinde yakalanan Tarpagnan utandı. "Ben de tam kalkmak üzereydim," dedi.

Minik kadın omzunu silkti.

Palmyre, Tarpagnan'ın dış dünyayla temel bağlantısı hâline gelmişti. Ona her gün en taze haberleri ulaştırıyordu. Okuma yazmayı ve hesap yapmayı bilmekten gurur duyuyordu. O sabah, sahne makyajıyla, büyüleyici bir vakar içinde bakıyordu. Pırıl pırıl gözlerini Tarpagnan'a kilitleyip büyük bir ciddiyetle söze girdi: "Tarpagnan, dinle beni."

Antoine'ın kucağına sıçradı ve keyifle yerleşti. "Dışarıda her şey baş döndürücü bir hızla gidiyor." Bunu birkaç kez, ısrarla vurguladı. Tarpagnan'ın durumu tam olarak kavramasını istiyordu.

"Versailles güçleri yakında gelecek. Ateş her yanı saracak? dedi. "Hayatlarımız mahvoluyor. Paris dövüşmek zorunda..."

Mekanik bir hareketle, kırmızı allık sürdüğü yanaklarına dokundu. "Thiers daha fazla beklemeyecektir" diye fısıldadı. "Şimdiden hızlı bir koşuya başladı bile, bir ayak değirmenindeki sincap gibi."

İç çekti. "Casuslar her tarafta harıl harıl mesai yapıyorlar. Gallifet mahkûmlara son derece insafsızca yükleniyor. Kadınlara hakaretler ediyor, onurlarını ayaklar altına alıyor. Erkekleri vurup öldürüyor, çocukları bile. Parisliler artık eski Parisliler değil. Yaklaşan tipiyi hissediyorlar. İlk yenilgilerinin, geri çekilmenin acısını tadıyorlar. Ufuktaki bulutları aydınlatan vahşi kızıllığın çok geçmeden başlarının üzerinde olacağını, kentlerinin surlarının un ufak hâlde kaldırımların üzerine dökülеceğini biliyorlar."

"Başkaları savaşırken kenarda duran adamlardan hoşlanmam" diye devam etti. "Ortalıkta olmayan bir kadın için ağ-

lamak yerine, silahını kuşanıp halkın dostlarına katılmalısın."

Tarpagnan ona karanlık gözlerle baktı. "Bir ödlek olduğumu mu düşünüyorsun?"

"Senin içindeki ateşi ortaya çıkarmaya çalışıyorum, Antoine! Bazı adamlar yaşıyor. Dimdik ayakta durarak! Bazıları ise insanlık için öldü. Bazısı gerçek, bazısı hayali... Sen hangi türdensin?"

Aralarında tuhaf bir ne yapacağını bilmezlik havası oluşmuştu. Genç kadının bakışlarında keskinlik vardı. Tarpagnan aniden onun küçük, hoş yüzüne bakarak gülümsedi.

"Vay canına!" dedi hınzırca bir ses tonuyla, "Kim derdi ki, benim güzel, küçük gül goncam bir jakobene dönüşecek!"

"Bırak boş gevezeliği! Dostun Vallés'in dediği gibi: Daha az heykel, daha çok adam! Bugünü yaşa! Ayağa kalk! Komün'ün, tüm çocuklarına ihtiyacı var!" Mırıldanarak ekledi: "Miniklerine bile... Az sonra barikatlara gidiyorum. Kaldırım taşlarını kaldırmaya yetecek kadar gücüm var herhalde."

Güldü ve ciddi bir sesle devam etti ardından. "Benim gibi, geleceği olmayan bir kız için sükûnetini koruma erdemi en başta gelen gereklilik olsa bile, bir daha birbirimizi görmemek üzere ayrılmadan önce sana sormak istediğim bir şey var" dedi. "Bir kerecik olsun, beni biraz sevemez misin?"

Ayrılmayı hiç istemeyen miniminnacık kadın Antoine'a doğru yaslandı. Küçük eliyle onun göğsünü okşadı. Tarpagnan'ın gözlerine bir aşığın yetkisiyle bakıyordu. "Her bayrak kendini ateşle vaftiz etmelidir" sözleri döküldü dudaklarından. Başka da bir şey demedi; arzuyla Tarpagnan'ın boynuna atıldı. Dudaklarını onun dudaklarına bastırdı. Kafasını kaldırdı ve Antoine'ın kara gözlerine sevgiyle bakarak fısıldadı: "Kadınların devrimine öncülük ediyorum!"

Sonra yatağın içine kayıverdi. Eli Tarpagnan'ın sıcacık karnında dolaştı. Sanki onun cildini yokluyordu. Ona kıvranarak sokuluşunda umulmadık bir güç vardı. Bir çocuk boyutlarındaydı. Bedenini Antoine'ınkine bir kez daha bastırdı. Onun karnına tırmandı ardından. Biraz daha, biraz daha yaklaştı... Açtı kendini... "İzin ver bana" dedi. "Ben bir hiçim." Zarif hareketlerle devam etti. Kendi işini kendi görmeye başladı. Mırıl mırıldı. Bir süre sonra Tarpagnan'ın nefesi de hızlandı. "Gördün mü?" diye mırıldandı genç kadın. "Bu daha iyi, değil mi? Ben bir hiçim." Palmyre'in neredeyse hiç ağırlığı yoktu. "Biz hiçiz." Antoine ona izin verdi; onun mutlu bir konum yakalamasına yardım etti. Ve de orada kalmaya teşvik etti onu. Minik kadın haykırdı: "Sonsuza dek!"

Palmyre'in sesi kesildi. Ne bir pişmanlık, ne de vicdan azabı... Ve ne de başka bir şey... Genç kadın sedirden kalkıp bembeyaz uyluklarını porselen leğenin üzerinde yıkamaya gitti. Döndüğünde yatağın kenarına oturdu. Birbirlerine gülümsediler.

Minik kadın dışarıya kulak kesildi. Uzaktan yeni patlama sesleri geliyordu.

"Hava giderek bozuyor!" diye değerlendirmede bulundu.

Onun boyalı yanağını okşayan Tarpagnan, "İyi ki bunu yaptın" dedi.

Kadın onun gözlerinin ta dibine baktı; kollarını onun boynuna doladı.

"Sen bana hayatın sürprizlerle dolu olduğunu öğrettin" dedi Tarpagnan ona. "Ve de insan güzelliğinin hep gizem yüklü olduğunu..."

Genç kadın Antoine'ın kulağına son derece huzurlu bir sesle fısıldadı: "İstediğim her şeye sahip oldum. Küçük volkanımı karlar kapladı; ama kiraz ağaçları hâlâ çiçeklerle bezeli."

Tarpagnan'ın aklına kâbuslarındaki ağaç geldi. Kuyunun yanı başındaki ağaç... Gabriella Pucci'yi düşündü. Hiçbir şey söylemedi.

"Ayrılma zamanı" dedi küçük kadın, burnunu Tarpagnan'ın ağzı boyunca gezdirip onun dudaklarını koklayarak. Sonra sanki öylesine söylermiş gibi ekledi: "Ah, evet, bir şey vardı sana söylemek istediğim. Dışarıda seni birtakım arkadaşların bekliyor. Az önce çıkageldiler..."

Tarpagnan'ın ağzı açık kaldı. "Arkadaşlar mı?" dedi şaşkınlık içinde. "Arkadaşların mı dedin?"

"Öyle olduklarını iddia ediyorlar ısrarla," diye karşılık verdi Palmyre.

"Kimmişler acaba? Burayı nasıl bulmuşlar? Pantolonum nerede benim?"

Palmyre bilmiyordu. Giysiyi birlikte aramaya başladılar. Yatağın altını yoklarlarken genç kadın Antoine'a döndü:

"Birisi atletik yapılı, sarı saçlı; gözleri ateş saçıyor. Güçlü kolları var. Sivil giysiler içinde; ama belinde bir tabanca var. Yüzü son derece güzel. İkincisi daha sakin. Boynundaki kırmızı ekoseli atkısı... Kaba sakalı, kötü öksürüğü, yıpranmış kepi ve kısa konçlu çizmeleriyle İntikamcılara benzeyen bir tip... Üçüncüsüne gelince... Şeyyy... Kör bir adam bile tanır onu; etkilenmeksizin yanına yaklaşmak imkânsızdır onun..."

"İşte orada, buldum pantolonumu! Üçüncü adam diyordun...?"

Hoş Palmyre gülmeye başladı. "En arkadan gelen Mösyö Vallès'di!"

"Aman tanrım! Ciddi misin sen? Jules Vallès burada mı yani?"

"Altın çerçeveli kızıl Komün rozetinden herkes tanıyabilir onu..."

Gaskonyalının yüzü al al olmuştu. "Yüce İsa Mesih! Ve sen bunu bana söylemedin...?"

Palmyre onun müthiş kızgın hâline baktı. Yatağın kenarından aşağı sıçradı ve omzunun üzerinden, kaçan bir tavuk hırsızı gibi arkasına bakarak, hızla karavanın ortasına doğru koşturdu. Bir ayağının üzerinde duran, ötekini ise öfkeli bir aceleyle pantolonunun bacağına geçirmeye çalışan Tarpagnan bir an sallandı ve yan üstü devrildi. Cüce geriye döndü ve ellerini kalçalarına koyup başını yana atarak bakışlarını yerde yatan Antoine'a çevirdi. Elini yüzüne kapatarak kıkırdamaya başladı; Tarpagnan'ın vahşi öfkesini komik bulmuştu.

"Bunun için üzgünüm, mösyö; ama bunda bu kadar kızacak ne var ki? Bir kerecik de sırf kendimi düşünerek hareket ettim! Bunu oldukça uzun zamandır planlıyordum."

"Hâlâ buradalar mı?" Endişeye kapılan Tarpagnan pencereye atılıp perdeyi kaldırdı. Soytarılar ve akrobatların arasındaki Jules Vallès'i gördü; gösteri insanlarına gülücükler dağıtıyor, onlara el sallıyordu. Sanki hepsini hep tanırmış gibiydi. Devlerle senli benli, akşınlarla arkadaş, karavanların arasında gidip geliyordu. Gelip tek kollu, tek parmaklı, bacakları olmayan, bir davulun üzerine kurulmuş, şişman bir bayanın önünde durdu ve onu iki yanağından da öptü.

"Bu Césarine, bizim *Heybetli Venüs*'ümüz" diye fısıldadı minik kadın; geri gelmiş, Tarpagnan'ın omzunun üzerinden bakıyordu. "*Rhotomago*'yla onun geleceğini okuyacak. Onları rahatsız etmemek gerek."

"Rhotomago mu?"

"Ya da *Thomas*! Bundan söz etmiştim ya daha önce sana!" dedi cüce sinirlenerek. "Bir tür kavanoz; içinde tahtadan bir bebek var. Césarine var olan tek parmağının ucuyla bu bebeği aşağıya iter... Çirkin herif kavanozdaki sıvının yüzeyine her çıkışında gelecekten haberler verir..."

Antoine karşılık vermedi. Tahta yüzücünün hareketlerini izlemekten sıkılarak bakışlarını, tozlu topraklı patikanın öteki tarafına çevirdi. Orada, atlıkarıncanın arkasında, üzerinde bir gömlekle Théophile Mirecourt'u yakaladı gözleri; atlıkarıncanın kenarında, dev Marbuche'a doğru eğilmiş duran Tel'in fotoğrafını çekmekle meşguldü. Emile Roussel, parıldayan güneşin altında, dişsiz bir sırıtışla poz veriyordu. Bir deri bir kemik bedenini, Mançuryalının bir heykelinkini andıran kocaman gövdesine yaslamıştı. Dev, karşıdan vuran güneş ışığından dolayı gözlerini kısmıştı; bir kolunu onun boynuna dolayan çilingir, diğer elinde de bir kızıl bayrak tutuyordu gururla.

Antoine, Tel'in ne dediğini duyamıyordu; ama çelimsiz adam, çekim biter bitmez, en yakınındaki şeye, atlıkarınca atlarının birinin üzerine tırmanmıştı. Kollarını kaldırıyor, ağzı açılıp kapanıyordu. Belli ki kendini koyuvermişti. Dinleyicilerinin üzerine sloganlar ve tükürükler savuruyordu. Lévisse Sokağı çilingirinin, sevgili Komün'ünü savunurken neler söylediğini tahmin etmek çok güç değildi.

"Ne muhteşem bir tablo bu!" diye haykırdı Tarpagnan.

Birden kabına sığamaz oldu. Kalbi sevinçle çarpıyordu. Bir an önce arkadaşlarına katılmak ve bu güzel heyecan pınarından onlarla birlikte doya doya içmek için can atıyordu. Dümeni içgüdülerinin eline geçmişti ve dışarıda olmak için yanıp tutuşuyordu. Palmyre'i tamamen unutmuştu.

Ayağa fırladı. Tıraş fırçasını sabunlu suya batırdı. Gülüyor ve dudakları kapalı, bir şarkı mırıldanıyordu. Aniden dönüverdi. Palmyre yatağın kenarında, Tarpagnan'ın kendisine bakmasını bekliyordu. Genç kadın onun gözlerinin derinliklerine indi. Hiçbir kırgınlık, hiçbir rahatsızlık duymaksızın...

"Bakıyorum enerjin iki katına çıktı" dedi sadece. "Dostların burada. Artık bana ihtiyacın yok."

Dudaklarını yaladı ve başını öne eğdi.

"Biliyorum" diye devam etti. "Farkındayım. Yaşadıklarımızın hiçbir anlamı yok artık. Sen ve ben, bu çok eskilerde kaldı." Bir soluk alıp devam etti. "Uzun bir ömür sür, Tarpagnan. Ve hiçbir anını heba etme. Unutma, hepimiz zaten bir boşluğa varacağız sonunda."

Genç kadın yatağın kenarından kalktı; hızlı ve hafif adımlarla karavanın kapısına doğru yöneldi ve Tarpagnan'ın hayatından –ilgi beklediği anlamına gelebilecek hiçbir hareket yapmamaya özen göstererek– bir kez bile dönüp ardına bakmaksızın kayıp gitti.

Tekrar Dostlar Arasında

Bir düzine kadar ustura darbesiyle, sadece bıyıklarını bırakarak, yüzünü tüylerden temizledi ve yeniden o eski Gaskonyalı Tarpagnan oluverdi. Karavan kapısının önünde belirdiğinde, cüretkâr bakışlarını, kıvılcımlar saçan gözlerini tekrar kuşanmıştı bile. Dostları onu hararetle selamladılar. Tabii bazısının dudaklarından sitem sözcükleri de dökülmedi değil...

Çatık kaşlarla *makhila*sını ona geri veren Théophile Mirecourt, kırgın bir havada konuştu: "Yüz yıl oldu ortalıkta yoksun! Oysa Komün'ü biraz daha ciddiye alacağını düşünüyordum ben de."

Gabriella'nın mektubunu Tarpagnan'ın eline tutuşturan ve Butte serçesinin bozuk cıvıltısına hoşgörülü yaklaşılmasını isteyen Tel'in tavrı farklıydı. "Arzularının peşinden koştu diye bir herifi suçlayamazsın... Âşık olmuştu o! Kim böyle bir şeyi mesele yapar ki?"

Jules Vallès de heyecanlı tarzıyla eklemelerde bulundu: "Kesinlikle! Antoine kadınlar katında pek makbul, onurlu, nazik bir adamdır... Ateşli bir Gaskonyalı, olağanüstü bir omlet çırpıcı hiç kuşkusuz... Ama bu onu yüreksiz biri yapmaz." Etrafındaki arkadaşlarını süzdü ve bir hatip edasıyla devam etti: "Unutmayın, dostlarım! Bugünkü gibi son dere-

ce ciddi bir durumda, kirli çamaşırları yıkamak üzere bir araya toplanmış bir grup adamdan ziyade, tekvücut bir aile gibi görünmeli, bunu sağlamak için elimizden geleni yapmalıyız. Elbette diğer meselelere yoğunlaşmamız gerek. Daha önemli olanlarına! Ve dinleyin! Bahse girerim ki, süngülerin vakti geldiğinde, Kuzen Vingtras cephenin en önünde olacaktır! Şanslı köpek herkesi hayran bırakan harikalar yaratacak... Başı çıplak, barikatlarda ölecektir!"

"Ne yani, sırf yokluğunu affettirmek için, zorlu bir ölümü mü tatmak zorunda sahiden?" diye sordu Mirecourt hiddetlenerek; tarafını ve kızgınlığının adresini değiştirmişti.

"Oh, hadi ama! Lafımı ağzıma tıkamayın, sevgili portatif Nadar! Ben Tarpagnan ölecek de siz ölmeyeceksiniz diye bir kehanette bulunmuyorum ki. Veya ben ölmeyeceğim diye bir şey de yok. Césarine ve Rhotomago'nun söylediği çok açık: Yarın hepimiz öleceğiz! Bu bizim kaderimiz." Birden o vahşi Vellaveli ruhuna bürünen Vallès göz kırptı; elini hızla sık saçları boyunca gezdirdi ve yoldaşlarına ifadesi değişmiş bir yüzle bakarak haykırdı:

"İşte bu da, Pettits-Champs Sokağı ve Victoires Meydanı'nın köşesindeki şarapçıya gidip bir şeyler yemek için başka bir neden! Ha? Ne diyorsunuz? Orada iyi bir şöhretim var... Pierre Denis ve Casimir Bouis ile birlikte istediğimiz kadar tavuk pençesi çorbası tıkınırız, ne dersiniz? Yazarlarıma, çorbaya ayaklarına sıçratmadan şarap koymayı öğrettiğim için kendimle gurur duyuyorum!"

Arkadaşlarının bu teklifi onaylayıp onaylamadıklarına bakmaya bile gerek görmeyen, coşmuş *le Cri du Peuple* patronu, yola çıkma işareti verdi. Hızlı ama sarsakça atılan birkaç adımın ardından kayarak durdu; elini yuvarlak alnına vurdu. Aklına yeni bir fikir gelmişti.

"Ya da daha iyisi, hayır, dostlarım! Daha iyi bir fikrim var! Bugün bir kutlama günü olduğuna göre Vendôme Meydanı'na gidelim! Protot, bakanlığın balkonunun bir köşesinde bize yer bulur... Belki biz de orada, o mavi, hoş paltosunun içinde Courbet'yi görebiliriz! İşte Vendôme Sütunu'yla onun kulağının tozuna bir fiske indirme fırsatı! Görülmeye değer bir şey olur! Bizim mahalle Caravaggio'su* anında duvarlara tırmanıp halıları çiğner.

* 16. yüzyıl sonu ile 17. yüzyıl başlarında yaşamış, resimde aydınlık ve karanlık bölüm ilişkisinde yarattığı teknikle yeni bir çığır açmış çok ünlü bir İtalyan ressam. (ç. n.)

Protot'un Yerinde

İki saat sonra mütevazı donatılmış bir masanın etrafına toplanmış, Adalet Delegasyonu üyeleriyle birlikte, neşe içinde yemek yiyorlardı. Başköşede bakan ve kantinci Protot oturuyordu. Onun etrafında, herhangi bir hiyerarşik dizilim söz konusu olmaksızın, hem vekalet kaleminde görevli, hem de son günlerde yeniden yayımlanmaya başlayan devrimci gazete *Père Duchene*'in yöneticisi olan Léon Sornet, Komün savcı yardımcısının erkek kardeşi Charles Da Costa ve mumlanmış bıyıklara, yorgun savaşçılara özgü taştan yüzlere sahip, üç gümüş şeritli, şarabı elden ele dolaştıran ve kendi aralarında Issy Kalesi'ni savunan birliklerin çizme ihtiyacı konusunda mırıldanan, iki üç subay oturuyordu.

Bu bir avuç rejim timsahının hemen yanında yer alan, *Père Duchene*'in en etkin iki gazetecisi Vermersch ve Vuillaume, Villejuif Platosu'nun güneydoğu ucundaki Moulin-Saquet tabyasının düşüşü üzerine tartışıyorlardı.

Protot, Versailles'a doluşmuş üst sınıfların, General Lacretelle'in taktiksel dehasının ve askerlerinin kahramanlığının kanıtı olarak gördükleri bu askeri başarı üzerine, sesleri kısılana kadar zafer naraları attıklarını söyledi. Bunun üzerine tabağına sümkürür gibi bir hareket yapan Vermesch, homurdanarak, sadece basit bir askeri başarısızlıktan ibaret

bir olayı sürekli tekrarlayıp durmanın ve abartmanın, her şeyden önce, federe kuvvetlerin itibarını alaşağı etmek üzere devreye sokulan bir propaganda mekanizmasının güçlenmesine katkıda bulunacağından söz etti. Buna, subaylarına saldırarak Rossel'in altının oyulmaya çalışıldığını, zira disiplinin son izlerini temsil eden, birazcık olsun titiz tek adamın o olduğunu ekledi. Vuillaume, Rossel'e yönelik herhangi bir eleştirinin *Père Duchêne*'e bir saldırı demek olduğunu söyleyerek bu ifadeyi daha da ileri götürdü. Albay Rossel, gazetenin bir dostu ve her açıdan mükemmel bir adamdı.

Da Costa, "bu basit çatışma"nın yine de Komün'e, 55., 20. ve 177. Taburlara mensup iki yüz askerin ölümüne ve üç yüz askerin de düşmana esir düşmesine mal olduğunu belirtti. Kaybedilen on tane top da cabasıydı. Dokunaklı sesinde, sanki eğlencenin üzerine bir kova soğuk su dökmüş etkisi yaratan bir yan vardı. Özellikle de bu esef verici işin her yanından sanki ihanet kokuları yükseliyormuş gibi göründüğünü söylediğinde...

"İhanet, zayıf liderliğin akrabasıdır!" diye kızıştırdı tartışmayı yüzbaşıların biri, bıyığını burarak. "Düşmanın askerlerimizin ölmüş bedenlerini parçalamasına izin verildi. Bu bir rezalet!"

Vuillaume dayanamayıp patladı. Gemini azıya almış bir ata benziyordu. Sert bir hareketle tabağını itti ve eğer Vitry Köyü'nde sarhoş olan Ulusal Muhafızlar gevezelik edip de 74. piyadeden bir yüzbaşıya parolayı söylememiş olsaydı, karşı tarafın stratejistlerinin aklına gece vakti nöbetçileri gırtlaklayarak garnizona sürpriz bir baskın yapma fikrinin gelmeyeceğini haykırdı.

"Ama bu da zaten Albay Rossel'in suçlanmasına yol açan ihmalkârlığın bir parçası değil mi?" diye araya girdi Protot.

"Sözlerine dikkat et, Yurttaş!" diye atıldı Vermesch öfkeyle. "İşin gerçeği şu ki, Rossel asla askerlerinin içki içmesi-

ni istemez! Onların her zaman itaatkâr olmasını ve emirleri tartışmamasını ister. Onu bu şekilde suçlamak, seni bir şüpheli hâline getirir!"

"Oh, hadi, kes şu Hébert* havalarını!"

"Asıl sen Camile Desmoulins** gibi davranmayı bırak!"

"Baylar, baylar!" diye ortalığı yatıştırmaya çalıştı Léon Sornet.

"Her durumda, halkın meclisini kasıp kavuran bir şüphe bu" diye konuştu Da Costa. "Daha da kötüsü, Ulusal Muhafız Merkez Komitesi'nin savaş vekiline yönelik güvenini de sarsan bir şüphe!"

"Komün bu meseleyi açıklığa kavuşturacak" dedi Vallès. "Rossel yarın için çağrıldı."

"Adamın ipi zaten çekildi!" diye karşılık verdi Vermesch. "Rossel'in *The Times*'a gönderdiği ve güya kendini aklamaya çalışarak Mösyö Thiers'den görev talep ettiği bir mektuptan söz ediliyor. Tam bir iftira!"

"Daha ziyade, üzerinde düşünülmüş bir plana benziyor," dedi Mirecourt. "İhtiyar Transnonain bizim sinirlerimizle oynuyor. Pariste olup biten her şeyden haberi oluyor. Tüm bulvarlar onun casusları, dedikodu yayıcıları ve ajan provokatörleriyle dolu."

Tarpagnan, Askeri Okul'u bile saran hıyanet havasına dair anlattıklarını dehşet içinde dinlerken Miracourt ile Vallès'in arasında oturuyordu. Vallès, acı bir alaycılıkla, Thiers'nin casusları ve Versailles ajanlarının marifetlerini dile getiriyordu. Kendisi, Vermorel, Lefrançais gibi insanların, kısa sürede,

* Fransız Devrimi sırasında Parisli radikal cumhuriyetçilerin başta gelen sözcüsü olan gazeteci. (ç. n.)

** Fransız Devrimi'nin en etkili gazeteci ve broşür yazarlarından, ılımlı demokrat. (ç. n.)

aşağı yukarı her yere girmeyi becerme yeteneğindeki bir grup kaldırım venüsünce nasıl ziyaret edildiğini aktarıyordu. Bunlar pek güzel, eli yüzü düzgün, şen şakrak, tatlı dilli, her gülüşte bembeyaz dişlerini ortaya seren, göğüslerinin arasındaki hoş vadiyi öne çıkaran giysiler giyen bir kızlar sürüsüydü; bunlar görünüşte mahcup tavırlarla iş gören, çekici, hoşsohbet, aktaracakları gizli bilgileri olan (çok önemli ifşaatlar!) ve konuşmanın tam ortasında, bir saat sonrası için, çok daha mahrem alanlara kaymaya uygun, daha özel koşullarda ek bir görüşme öneren bir genç kadın alayıydı.

"Versailles'ın espri anlayışı bu" diye bitirdi. "Bizi bir gün gafil avlamayı düşünüyorlar. Ve hep bizi yatakta fahişelerle basmanın ne kadar güzel bir şey olacağını hayal ediyorlar! Bizi erdemli insanların gözünde rezil etmenin!"

Masadakiler kahkahalarla güldüler; lakin, içinde ağızlarının tadını kaçıran bir acılık da barındıran, zorlama bir eğlence havası yaşadıkları hissine kapılmışlardı. Birden, bakanlığın büyük salonunda, güçlü olan da zayıf olan da tek bir duyguda birleşmişti: Zaman yaklaşmıştı. Saldırgan giderek acımasızlaşacaktı. Paris'in büyük bir çabayla üzerine geçirdiği özgürlük paltosunun kolları çok kısa gelmişti.

Hiçbir korku ve endişe belirtisi göstermeyen birkaç kişiden biri, dev Marbuche'tu. İnce meselelere pek fazla işlemeyen kafasında tek bir sorun vardı. Ağzında geveledi:

"Savaşa giderken, Marbuche, üzerine uyan bir asker ceketi bulabilecek mi? Marbuche için de bir tüfek var mı orada?"

Ama kimse ona cevap vermedi. O, yeterince önemli biri değildi. Bir piliç buduyla masadan kalktı ve salonun öteki ucunda oturan, aşçıların bir ziyafetteki uşaklar gibi artıkları verdiği, saçlarına kır düşmüş, aşınmış ve tozlu üniformalar içindeki bir grup kıdemli askerin yanına gitti. Tel de onlarla birlikte yemek yiyordu. Yere oturmuşlardı.

Marbuche gülümsedi. Çok parlak biri olmadığının, ama dağ gibi gövdesiyle insanları etkilediğinin farkındaydı. İstihkâmcılardan oluşan küçük asker grubu, dev adam elindeki budu federelerin en yaşlısına uzattığında, şaşkın gözlerle ona baktı. Gür kaşlı adam dikkatli gözlerle onu şöyle bir süzdükten sonra, Mançuryalının sunduğu hediyeyi, başını teşekkür anlamında sallayarak kabul etti.

"Çök aşağıya," dedi asker. "Kıçını daha fazla indiremiyor musun?" Haftalardır kafasında duran kepini düzeltti. Dev adam onun yanına çöktü.

"Marbuche" diye tanıttı kendini.

"Léon Voutard" diye geveledi, tavuk budunun doldurduğu ağzıyla asker. "Lévisse Sokağı'ndan"

"Ve işte koçlarımdan ikisi daha" diye gakladı Tel, alçıtaşının pürüzlendirdiği sesiyle, "Marceau ve Ferrier. Soğuğu engellemeyi ve uygun bir şekilde kovalamayı bilen adamlar... Komün'ün sevgili evlatları..."

Marbuche ellerini ovuşturdu. Onları asla bırakmayacaktı. Soğuğu ve pireleri paylaşacaktı onlarla. Sıcağı ve mermileri, kaosu ve ölümü...

Sohbetlerine kaldıkları yerden devam ettiler. Tabaklarını yalayıp temizlediler ve en son haberler üzerine tartıştılar. Thiers, Paris'in ta göbeğine kadar sıcak çelik yağdırabilecek menzile sahip, dev bir batarya yerleştirmişti Montretaut'ya.

"Yakında başımıza gerçekten korkunç bir bela olacak" diye bir şeyler geveledi ağzında biri. Yangın bombalarının ateşe verdiği binaların görüntüsü halkın moralini bozuyordu. Gözlerinin önünden ceset dolu arabalar geçiyordu.

"Buradayken" dedi Marceau, "Bizim karıya sadece kısa bir mektup yazacağım. Ona, benim patrona, savaş sonrası için yerimi hazır tutmasını söylemesini hatırlatacağım." Gözü, altın rengi saçaklı kızıl bayrağın yanı başında çatılmış, son-

suz gibi görünen tüfek öbeklerine kaydı ister istemez. Fişek torbasından yavaşça mürekkep şişesini çıkardı ve şişenin kapağını açarken ekledi: "İşte şuradaki Amerikan makineli tüfekleri ve yanımızda yer alan masonlar sayesinde, her şey bir iki hafta içinde bitebilir..."

"Yapma be, marangoz!" dedi Ferrier. "Ortalık etlerin paramparça edildiği koca, boktan bir mezbahaya dönmeden işler sona ermez, dostum. Ben senin yerinde olsam geriye iki elimle döneceğimi garanti görmezdim."

"Hadi oradan, lanet toplama acemi takımı... Eğer çocuklar sizin çektiğiniz acıları ve sefaleti çekmesin istiyorsanız, tıpkı 89'da savaşan insanlar gibi canla başla dövüşeceksiniz. Kendi Bastille'inizi zapt edecek, Versailles'ın üzerine yürüyeceksiniz. Ve gerekirse, daha fazlasını da yapacaksınız!"

Tel'in komşusu olan perişan görünümlü bir adam, ayaklarının acınası hâline bakarak ümitsizce omzunu silkti. "Bunların hepsi bürolarda kaleme alınan boş laflar, Tel" diye sızlandı. "Sadece felsefeden ibaret, öyle değil mi? Kısa süre önce iaşe sorumlusunun konuşmasını dinledim. Silah ve ekmeğimiz olduğu sürece, istersek Çin'e kadar gidebileceğimizi söylüyordu. Ama bu lanet Grouchy, ayakkabılar konusunda tek bir kelime bile etmedi bize!"

Herkesin düşüncelere daldığı bir sessizlik oluştu. Marbuche ve yeni arkadaşları bir tencerenin dibinde kalmış artıkları bir güzel silip süpürdüler. Yoldaşları ona bir askeri ceket bulacakları ve onu serbest birliklerden bir subayla tanıştıracakları konusunda söz vermişlerdi. Raoul Biloquet'nin pek işlek olmayan zihninin karanlık bir köşesinde, tehlikeleri onlarla birlikte göğüsleme yolunda kardeşçe bir arzu boy atmaktaydı yavaş yavaş. Marbuche kendini boşluktan kurtulmuş gibi hissediyordu. Artık hiçbir şeyden korkmuyordu; çünkü yalnız değildi. Aynen diğerleri gibi giyinecek, aynı fi-

kirleri savunacaktı. Artık kendiyle boğuşmaktan bitap düşmek zorunda da kalmayacaktı; sorunlarını birlikte olduğu arkadaşlarıyla paylaşacaktı.

Emile Roussel ona, silahsız proleterler ordusunu anlatırken ağzı açık dinledi onu. Léon Voutard'ın, Jeanne Couerbe adlı bir kafe sahibi hakkında söylediklerine de aynı hevesle kulak kesildi. Bu, erkek gibi cesur bir kadındı. Havada uçuşan tüfek ve top mermilerinin arasına dalıyor, şarapnel parçalarına aldırmadan yaralılara konyak yetiştiriyor, en sıcak öpücüklerini ölmekte olanlara ayırıyordu.

Bardağındaki içkiyi bitiren Tel, salonun diğer tarafına, ağır topların masasına doğru yöneldi. Kahve faslı bitmiş, toparlanma zamanı gelmişti. Kasadan sorumlu görevli bir tas dolandırıyor, yemekteki herkes, o önlerinden geçerken kabın içine iki frank atıyordu. Sadece "aralarına beklenmedik dönüşü nedeniyle" Tarpagnan'dan para alınmadı; o, sakin bir köşeye çekilmiş, üçüncü defadır la Pucci'nin mektubunu okuyordu.

Tel, duvara bir kibrit sürttü ve bir *infectados* yaktı. İçine bir duman çektiğinde, adeta bir çalılık yanıyormuş gibi hışırdadı sigara. Mavi duman bulutları arasından eski yüzbaşının yüzünü dikkatle inceledi gözleriyle. Ufak tefek çilingir, bu lanet mektubun her sözcüğünü biliyordu. Ezbere okuyabilirdi onu. Caf'conc' mektubu onun önünde yazmıştı; hatta onun tavsiyeleriyle bile denebilirdi.

Yakışıklı Dostum,

Tel'in sayesinde, ışığa tekrar kavuşmuş bulunuyorum. Şimdiden itibaren yoluma korunmasız, erkeksiz ve aşksız devam edeceğimin farkındayım. Ayaklarım ağırlaştı. Gözlerimin ışığı söndü. Eski benden eser yok artık. Bir daha asla aşkı tatmayacağımı biliyorum.

Uzun süre, bedenimden kurtulmayı istedim. Fakat sonuçta hep bir yaşama arzusu hayata geri döndürdü beni. Önceki gibi bir hayata değil kuşkusuz... Ancak geçmişi (çünkü onu anımsamak istemiyorum) ve geleceği (çünkü onu zihnimde canlandıramıyorum) bir tarafa bırakarak, bugünü yaşamakla yetinebilirim. Bu yüzden bugünün beni sürüklediği yolun daha ilerisine gidemem.
Ne bir umut, ne bir pişmanlık, ne de gözyaşı...
Savaş çılgınlığının, ölüm feryatlarının, her yeni patlamanın her şeyi silebileceği bir zamanda yaşadığımız anın kırılganlığının, artık sormaktan vazgeçtiğim soruya mantıklı bir cevap getirmek için bir başlangıç oluşturması için dua ediyorum.
Eğer biraz olsun sevdiyseniz, bir daha görmeye çalışmayın beni.

Gabriella

Sigarasının bir ışık sütununda yukarı yükselen mavi dumanını izleyen Tel, iç çekti. Caf'conc'la son karşılaşması gelmişti aklına. Üç gün önce onunla Oudinot Sokağı'ndaki La Presse ambulans servisine gitmiş, sıhhiye birlikleri için kayıt yapılan büroda onun yanında bulunmuştu. Genç kadın bunu seçmişti. Üzerlerinde ilgi bekleyen yaralıların yattığı sedyelerle dolu, sonsuz koridora aşağı yürüyerek gözden kayboluşunu izlemişti onun.

Olağanüstü, mucize gibi bir gelişme olmazsa, bir daha ortalıkta görünmeyecekti. Onu, o ince kadını, yok etmişlerdi orada. Ondaki tahribatı, tükenmişliği anlamak için insan bedeni konusunda uzman olmaya gerek yoktu. Gözlerindeki kıvılcım, bir tür hissizlik perdesinin ardına gizlenmişti. Artık çalıları ve dikenleri hissetmiyordu. Son derece bitkin, adeta sarhoş bir hâldeydi.

Antoine alnını bir pencere camına dayamış, öylece duruyordu. Gözleri yaşlarla doluydu. Aniden mektubu buruşturdu elinde; hızlı adımlarla bir şömineye doğru gidip top biçimine getirdiği kâğıdı, orada tutuşturulmayı bekleyen yakıtın üzerine fırlattı. Sonra gidip yemek arkadaşlarına katıldı. Bir kısmı kemerini düzeltiyor, göreve gitmeye hazırlanıyordu. Bazısı ise balkonda birer sigar tüttürmeye karar vermişti.

Tarpagnan, Vuillaume ve Vallès'le konuşuyordu. İki gazeteci, Protot'un onları sakinleştirmek için verdiği Havana sigarlarını yakmışlardı. Balkon korkuluğunun üzerine abanmış, keyifle banker sigarlarını tüttürüyorlardı.

Günün sıcak bir vaktiydi; yemek sonrası uyuşukluğu egemendi her tarafa. Vendôme Meydanı, bir fotoğraf kadar sessizdi. Paix ve Castiglione sokaklarının girişine, barikat olarak yığılmış kaldırım taşlarına sırtlarını dayayarak oturmuş federe gözcüler, kepleri bir kulaklarının üzerine kaymış hâlde, horuldamaya başlamışlardı.

Antoine, yoğun tütün kokusunu çekti içine. Parmaklık demirlerinin ılıklığını duyumsadı ellerinde; kendini tuhaf bir biçimde yenilenmiş ve hayata hazır hissetti.

Tam o anda, o balkonda, harikulade bir ruh hâli egemen olmuştu içine. Hayat yön veriyordu ona. Canlandığını hissediyordu. Ve hâlâ nefes alıyor olmasından dolayı tümüyle aklanacağı daha insaflı bir dünyaya doğru itildiğini... İç düşüncelerinin saçağına sığınarak, insanın var oluşundan beri her şeyin önceden yazıldığı sonucuna vardı. Ve ondan beklenen de herhalde, zorlu bir yolculukla tam bir insan hâline gelmesiydi.

Dostu Théo'ya gülümsedi. Vallès'e dönüp, "Savaşmak istiyorum" dedi. "Hazırım."

"Bununla ilgileneceğim" diye yanıt verdi Vallès. Alandan çıkılan Castiglione Sokağı'nı işaret etti. "Bu, Dombrowski'nin

geleceği yol. Köşede bir toplantı yapacağım onunla, genel karargâhta. Ona senden söz edeceğim, Kuzen Vingtras."

"Teşekkür ederim" dedi Tarpagnan. Vaillaume dirseğiyle dürtüp çenesinin ucuyla sağ tarafa bakmasını istediğinden, sözlerine devam edemedi.

"Zavallı Gustave!" dedi Vallès. "Biraz fazla beklemek zorunda kalırsa, o sıkı aklıselimi tehlikeye girer."

Antoine balkonun ucunda yalnız bir adamın iri siluetini gördü. Duruşundaki tanıdık bir yan, onun Courbert olduğunu anlamasını sağladı. Ressam, dişlerinin arasında yakılmamış, bir tas gibi kocaman piposuyla, açılır kapanır bir iskemleye oturmuş, güneşin aydınlattığı Vendôme Meydanı'nı tarıyordu gözleriyle. Duruşu, bir göl kıyısında oltasını atmış sabırla bekleyen bir balıkçınınkini andırıyordu. Büyük sanatçı, sırtı ter içinde, hareket etmeden oturuyor, sonsuz bir sabırla Vendôme Sütunu'nun bronz gövdesini inceliyordu. Onu, gözleri, içinde saf sazanların cirit attığı bir suyun üzerindeki olta mantarlarına odaklanmış bir balıkçının yoğunlaşmışlığıyla gözlüyordu. Öylece bekliyordu.

Ayaklarının altında, arkada, gölgede, açık ağzıyla uyuşukluğun kucağına düşmüş Paris uzanıyordu. Bu, kentin uyku basmış bakışlarında haşerelerin sefere çıktığı, ağır ve sessiz bir vakitti. Her yana bir rehavet havası egemen olmuştu. Çoğu nöbetçi rüya âlemine geçmişti.

Ama Courbet, balkonun ucunda, rahatsız iskemlesinin üzerinde gergin bir hâlde oturuyor, bu gevşeme saatine eşlik eden sessizliğin müziğini dinliyordu. Tarpagnan ona yaklaşıp selam verdiğinde, bir balıkçının huysuz tepkisini sergiledi ve dönmedi.

Tarpagnan ancak o zaman durumu kavradı. Sütunun kaidesinden gelen hafif bir tıkırtı monoton sessizliği bozuyordu. Ses, Trainus sütununa verilen bu ünlü cevabı ayakta tu-

tan kaidenin iki tarafına çömelmiş iki işçinin yavaş –çok yavaş– hareketlerle ileri geri çektiği iki taraflı, uzun bir bıçkıdan geliyordu.

"Sezar'a saldırıyorlar" diye mırıldandı Antoine. "Tarihi bir an bu."

"Evet, ama düzenbazlığı da görüyorsun değil mi, Tarpagnan?" diye karşılık verdi Courbet, dönüp omzunun üstünden bile bakmadan. "Yani, onca yıldır bu zamazingoyu yapmak için Austerlitz'de ele geçirilen iki bin topu erittiklerine inandırdılar bizi; oysa işin aslı şu ki, bronz borusu bir tırnaktan daha kalın değil!"

Sanki onun söylediklerini kanıtlar gibi, işçiler bıçkıyı zorlanarak ileri geri sürttükçe, bronz sütundan küçük, beyaz bir toz bulutu yükseliyordu. Kırk yıl sonra Vaillaume, "kızıl defterler"inde şöyle yazacaktı: "*Yakından bakılınca, bu küçük bulutun oluşumuna kimin neden olduğu anlaşılıyordu; yaldızlı kâğıda sarılı bir panayır şekeri gibi, ince bir bronz tabakadan oluşan devasa boruyla kaplanmış son derece yumuşak taş üzerinde bıçkıyı hareket ettiren iki adam.*"

"Onların fallusu!" diye hırladı Courbet, etrafına bakarak. Gözleri Maxime Vuillaume'un ve daha yakına gelmiş Jules Vallès'in üzerinde dolaştı.

"Hey! Yıkıcı!" seslendi *Père Duchêne*'in ortak yöneticisi, "Eserini seyrediyorsun, ha?"

Bu sözcükler, bir önceki yılın 14 Eylül'ünde, "kötü biçimde yerleştirilmiş ve grotesk figürlerle bezenmiş" sütunu, artık görmek istemediklerini belirten çok imzalı bildirinin imzacısı üzerinde derhal etkisini gösterdi. Adamın yüzü kıpkırmızı oldu; gözleri yuvalarından uğradı ve yumruğunu saldırganına doğru öfkeyle salladı. Yakışıklı denebilecek, kısa ve kalın boyunlu sanatçı, yüzünde yarım bir gülümsemeyle çemkirdi:

"Yıkıcı! Ah, ne komik! Sana ne demeliyiz, Kızıl Terör? Söylediğim, elbette, bu gülünç borunun buradan sökülmesi gerektiğiydi! Sökülmesi, Maxine, anlıyor musun beni? Estetik nedenlerle, bu boktan sütunun sökülmesini istiyordum, lanet şeyin yıkılmasını değil!"

Kamburunu çıkararak birden hepsine boş verdi ve tekrar sabırlı dalgınlığına döndü. Bir süre sonra iç geçirdi:

"Yine de sadece adi bir metal tabaka yapmak için iki bin top... İnsanı sosyalistlikte ayak diremeye yöneltiyor bu."

Birkaç gün sonra, 16 Mayıs Salı günü, öğleden sonra saat 17.35'te, yurtsever şarkılar çalan bandonun yatıştırdığı büyük bir kalabalığın önünde, bocurgat son bir kez döndü. Vendôme Sütunu yavaşça yan yattı; sonra, etrafına dizilmiş bir dizi ahır tezkeresinin içine gümbürtüyle düşerek üç parçaya ayrıldı. Sezar'ın başı kopmuştu.

Olayın tanıkları, Paris'in zemininin sert bir biçimde sallandığını söylediler.

Altıncı Bölüm
Dağılma

Mayısın Sıcak Nefesi

Sırtlarına iki sıra düğmeli paltolar ve işçi tulumları geçirmiş, Amazonlar, Flourens İntikamcıları ya da Cumhuriyet Zuhafları gibi giyinmiş veya Kayıp Çocuklar'ın komüncü bayrağı altında toplanmış Parisliler, coşkusunu Vermesch ve Vuillaume gibi kalemlerin *Père Duchêne*'de dile getirdikleri ateşli söylemden alan, kardeşçe bir kararlılıkla devrimci taleplerini uygulamaya koyuyorlardı.

Tüm gecelerini, tehditkâr karanlığı dinleyerek geçiriyorlardı. Heyecan dolu gündüzler boyunca ise Ulusal Muhafız üniformalarını, kemerlerini, çizmelerini ve kılıçlarını kuşanıp doğru ateş hattına koşuyor, görevlerini, Jules Vallès'in *Halkın Sesi*'deki mağrur, heyecan verici yazısının içlerine akıttığı lirik hislerle yerine getiriyorlardı: "*Beyaz bayrağa karşı kızıl bayrak! Eski dünyaya karşı yeni dünya!*"

İşçiler, Parisli kadın, erkek ve çocuklar, değişmez gibi görünen geçmişi kökünden kazımak, en alttaki sınıfların yaşadığı sefalete ve sömürüye son vermek için siperlere koşuyorlardı. Courbevoie ve Valérien Tepesi'ndeki bataryaların yağdırdığı mermilerin delik deşik ettiği Champs-Elysées Bulvarı'nda, ileri karakollar oluşturuyorlardı. Ellerinde kazma kürek siper kazıyor, korkunç bombardımanları birlikte göğüslüyor, uzak bölgelerden ilk tahliye edilenlerin çoktan gelme-

ye başladığı hastanelerde çalışıyor, barikatları güçlendiriyorlardı.

Hayranlık uyandıracak kadar soğukkanlıydılar. Kadınlar ve ergen çocuklar en öndeki sıhhiye noktalarında sedyeci olarak hizmet veriyor, kornişlerinden seken mermilerin ön yüzlerini dilim dilim ettiği binalar boyunca iki büklüm, son hızla koşuyorlardı. Bölgenin yaşlı sakinlerinin oradan uzaklaşmasına yardım ediyorlardı.

Versailles basınının rezilce saldırıları; tek amacı insanları Belediye Sarayı'ndaki "çılgın aptalları" öldürmeye teşvik etmek olan bu kudurmuşça Komün karşıtı yazılar, fabrika ve atölyelerde, inanç ve cesaretle boşa çıkarılmaya devam ediyordu. Özgür Paris'in, asi Paris'in, toplara boyun eğmeye, yalan haber yaymak için ellerinden geleni yapan uşakların, manipülatörlerin ve diğer alçakların yarattığı gizli baskıya pabuç bırakmaya, niyeti yoktu. Paris soğukkanlılığını koruyordu.

Elbette, silah başına çağrıları yükseliyordu zaman zaman her yandan; elbette, arada bir bazı gerzekler tüm kanalizasyon sisteminin havaya uçurulması ya da rahip ve rahibelerin toptan idam edilmesi çağrılarında bulunuyordu; elbette, Issy'deki kale, yoğun ateş fırtınası altında boşaltılmak zorunda kalınmış, buradaki garnizon darmadağın olmuş, kaleyi savunan kahramanların cesetleri iki metre yüksekliğinde bir yığın oluşturmuş, la Cécilia yaralanmıştı; elbette, ortalıkta Ulusal Muhafız'ın savaşma azmini kaybettiği fısıldanıyordu; elbette, disiplini sağlamaya yönelik bir önlem olarak, ateş altında kaçanların –özellikle de subayların– üniformalarının bir kollarının, bu unsurları halk tanıyıp da kınasın diye, kesilip atıldığı bildiriliyordu; elbette Albay Lisbonne, Versailles katilleri önünde geri çekilmişti ve başkentin çoğu kapısının tepesinde üç renkli bayrak dalgalanıyordu artık;

söylemeye bile gerek yok ki ortalıkta bir sürü suikast söylentisi dolaşıyor, Notre-Dame'ı gökyüzüne göndermek üzere yerleştirilmiş patlayıcılardan söz ediliyordu...

Ama başkente her geçen gün daha da yoğun biçimde egemen olan heyecan atmosferine inat, Parisliler azimle sokaklarda yaşamaya devam ediyordu. Sanki tamir edici ışınlara sahip, pırıl pırıl bir güneş aydınlatıyordu kurtuluş rüyalarını.

Damarlarına hoş bir özsu dalgası yürüyen parklardaki gül ağaçları, keyifli bir biçimde gülümsüyor, güzel kokulu neşeleriyle Tuileries'yi baş döndürücü bir hâle getiriyordu. Bluzlar ve korsajların kentlilerin göğüsleri üzerindeki ağırlığı, daha az hissediliyordu. Hal'deki tezgâhların üzeri demet demet çiçek doluydu. Meydanların uzak köşelerinde, kavşakların yanı başında, süngü ormanları dalgalanıyordu. Önde kızıl bayrak, uygun adımların ritmik sesleri eşliğinde halk taburları, cepheye gitmek üzere yola çıkıyorlardı. Devrim, kaldırımlar üzerinde bir aşağı bir yukarı girdap gibi dolaşıyor, patırtısı sıcak geceyi tutuyor, yarın korkusunu geri itmek için eski intikam şarkılarına yeniden can veriyordu.

Halkın Sesi'nde Vallès kükrüyordu: *"Paris sapasağlam! Güneş, Devrim'in üzerinde parıldıyor! Cesur Özgürlük dimdik ayakta! Belki sallanıyor; ama bir kızıl bayrak denizinden güç alıyor ve tüm ölüm saçan Berlin ve Versailles hortlaklarına meydan okuyor!"* Yazıdaki gösterişli üslup hoş görüyle karşılanabilir, hatta takdir de görebilirdi; lakin durum gerçekte oldukça kötüye gidiyordu.

Rossel'e yol vererek Komün, kendi Kamu Selamet Komitesi'ni yargılar duruma düşmüştü. Aralarında zaten ciddi bir birlik olmayan iktidar parçaları iyice dağılmaya başlamış, bitişme yerleri –yara izleri– ortaya çıkmıştı. Çekmecelere konmuş husumetler yerinden çıkarılır, gruplar karşılıklı

mevzilenir olmuştu. Düşmanlıkları bir tarafa bırakmak çok güçtü; bu, ülkeyi kurtarmanın tek yolu olsa bile! İşte tam o kritik dönemeçte, birçok zihne kuşku tohumlarının sızmasıyla, Paris'in savunulması neredeyse sadece halkın omuzlarına kalmıştı.

Horace Grondin, yalnız başına ilk adımlarını atmak üzereydi. Gücü henüz tam olarak yerine gelmese de evine yerleştiği ve yaşayan bir Tanrı gözüyle baktığı Grondin'e, büyük bir sadakat duygusu besleyen ve eski bir *savate** hocası olan Hippolyte Barthélemy'nin katı sistemi sayesinde büyük oranda iyileşmişti. Günde iki saat kaslarını ve eklemlerini çalıştırıyor, bedeni yeniden eski esnekliğine kavuşuyordu.

Bu egzersizler, kısa süre sonra, gri gözlü adamın yavaş yavaş geri gelen enerjisi karşısında çok hafif kalmaya başladı. Yara bereleri iyileşen ve vücudunun katılığı ortadan kalkan Horace Grondin, koltuklarla masa arasında hızlı hızlı gidip gelmeye başladı. Ev ona üç kişi için çok küçük görünüyor, nefes almakta zorluk çektiğini söylüyordu. Örtülerin ekşi ekşi kokmasından şikâyet ediyor, evden tehlikesizce çıkabilen tek kişi olan la Chouette alışveriş için gittiği dükkândan döndüğünde, kadının giysilerine sinmiş açık hava kokusunu almak için onu karşılamaya koşuyordu.

"Haberler, haberler!" diye feryat ediyordu. Aceleci ve talepkâr davranışıyla yaşlı kadını bunaltıyor, günün gazetesini almak için alışveriş çantasına atılarak onu çıldırtıyordu. O çok değerli gazetesinin sayfalarını hararetle inceliyordu. Kendini gözü dönmüş bir çıngıraklıyılan gibi hissediyordu.

Delescluze'un –dürüstlüğünden şüphe edilmez, ama yeterliliği kuşkulu sivil delege Charles Delescluze'un– Rossel'in

* Fransız boksu. (ç. n.)

yerine savaşın idaresini eline aldığını öğrendiği gün, Grondin, dairesinin içinde, kafesteki bir kaplan gibi dolaşmaya başladı. Böyle kendinden geçtiği anlarda, ötekiler ona bir şey söylemeye cesaret edemiyorlardı. Böylesi durumlarda, genellikle, bir süre sonra gelip Papağan Bosco'nun kafesinin önünde duruyordu.

Parmaklıkların arasından papağana bakıyor, birkaç küfürle onu kızdırıyor, ardından da karnının acıktığını söylüyordu. Onun istekleri emir demekti. La Chouette oraların hükümdarına hizmete koşuyordu hemen.

"Thiers'nin Georges Meydanı'ndaki evini yıkmaya karar vermişler" diye haber verdi bir akşam la Chouette, Grondin'in tabağına tekrar çorba koyarken. Yüzünün ifadesi hiç değişmeyen eski kürek mahkûmu, uzun boylu cadının pişirdiği yemekten üç tabak daha yedi. Sütlacını da mideye indirdikten sonra masadan kalktı ve dudaklarını silerek konuştu:

"Bu altın çerçeveli gözlüklü bodur Timur için gözyaşı döktüğümü asla göremeyeceksiniz. Mösyö Thiers'nin evini istedikleri gibi yerle bir edebilirler. Umurumda bile değil..." Yarım saat kadar sonra, yaralı adamın, karşıdan vuran gün ışığının dış hatlarını belirginleştirdiği silueti, sokak tarafındaki pencerelerden birinin önünü kaplıyordu. Bir hayalet, ahşap bir oyma gibi, başı pencerenin camına dayalı, gelip geçen insanları seyrediyor, kanatlanan düşüncelerini kararmakta olan gökyüzünün ötesine gönderiyordu.

"Kendinizi göstermeyin öyle sargılı margılı, Mösyö Horace" diye rica etti la Chouette. "Bu civardakiler burnunu her şeye sokmaya çok meraklı! Bize de güvenmiyorlar zaten. Sıra dışı her şeye hemen dikkat kesiliyorlar; her çatının üzerinde, her arka sokakta casus görüyorlar!"

Grondin hafifçe omzunu silkti. Düşünceli hareketlerle bir kâğıt parçasını rulo haline getirip piposunu yaktı; ardın-

dan tekrar gözetleme yerine döndü. Her şeyin belirsizliğe doğru yuvarlanmaya başladığı, gecenin habercisi bu vakti çok seviyordu.

Saat sekiz civarında, evinin kâhyasının yalvarmalarına ve Barthélemy'nin uyarılarına aldırmayıp Cordeire Sokağı'ndaki dairesinden ayrılırken arkaya doğru homurdandı:

"Arkamdan gelmenizi istemiyorum, Barthélemy, anladınız mı? Hava almaya ihtiyacım var! Gerçekten kendimle baş başa kalmam gerek!"

Çakırkeyif Paris

Dışarıda hayat vardı, insanın başını döndüren hayat. En çok hoşlandığı şeylerden, sokağın havasını teneffüs etmekten, kokusunu hissetmekten, onun insanın önüne sunduğu açık kitabın sayfalarını karıştırmaktan o kadar uzun süredir mahrum kalmıştı ki! Paris kaldırımlarını tekrar arşınlamaktan büyük bir keyif duyuyordu.

Ayaklarının onu rastgele sürüklemesine, bir aşağı bir yukarı dolaştırmasına, tekrar kalabalıkların arasına sokmasına izin verdi. Bacaklarının gücünün geri geldiğini hissedince, adımlarını hızlandırdı ve çok daha ötelere uzandı. Temple'yi geçip tavan aralarını yoksul ailelerin doldurduğu, yıkılmaya yüz tutmuş iki binanın arasında yer alan pis kokulu bir geçitten süzüldü; ardından labirent gibi iç içe geçmiş bir sürü ara sokağı aşarak bir varoş mahallesi olan Saint-Antoine'ın eteklerine ulaştı.

Karanlık binalar yığınını siper alarak yürürken, oldukça ötelerde kaldığı ve rüzgârlı dar ara sokakların filtresinden geçtiği için uzaktaki bir hengâmenin zayıf bir kopyası gibi oldukça zayıflayarak ulaşan şehir gürültüsü, insana mutlak bir sessizliğin veremeyeceği huzuru veriyordu.

Fakat o, daha fazlasını istiyordu. Soğuk ellerini yumruk yaptı ve tanınma riskine boş vererek açığa çıktı.

Varoşun girişinde, kaldırım taşlarından yapılma bir duvar karşıladı onu. Biraz daha arkada, üç top namlusunun burnunu uzattığı bir barikat daha vardı. Bir nöbetçi grubunun yanından geçti. Vanves ve Montrouge'daki firar olayları üzerine ateşli bir tartışmaya dalmış olan adamlar ona aldırmadılar bile; o da yoluna devam etti.

Richard-Lenoir civarı, Sédaine, Bréuget ve Taillandiers Sokakları, her zamanki gibi cıvıl cıvıldı. Oldukça iyi aydınlatılmış kafeler, işçi sınıfından müşterilerle doluydu. Kalın bezden giysiler içindeki erkeklerden, omuzlarının üzerine şal atmış ve uzun süredir kullanılmaktan aşınmış etekler giymiş kadınlardan oluşan, kimisi şapkalı, kimisi başı açık, keskin bakışlı, sivri dilli, öfkesi burnunda bir müşteri grubuydu bu.

Kapı eşiklerinde çocuklar oyun oynuyorlardı. Taklitçi ruhları onları, askerler gibi davranmaya yöneltmişti. Birisi bir seyyar satıcıdan satın aldığı teneke bir boruyu üflüyor, başına gözlerini kapatacak kadar büyük bir Frigya başlığı geçirmiş bir diğeri ise, elindeki gerçek bir kılıcı aşırı bir ciddiyetle taşıyordu.

Bazısı omzuna tüfek asmış, bir grup eczacı kadın yurttaş geçti sokaktan; şu kadınların bitmez tükenmez sohbetlerinden birine dalmışlardı. O civardan iki kapıcı, dinleyen herkese, etrafta bazı şüpheli şahıslar gördüklerini anlatıyorlardı. Söylediklerine göre, uzun sakallı, tanınmaz vaziyette üniformalar giyen, sülfür ve barut stoklarını not alan, madeni yağ ve fosfor depolarını keşfetmeye çalışan, yanlarında ipten kazıktan kurtulmuş adamlarla birlikte bazı tuhaf herifler dolanıyordu ortalıkta.

Ayaklarına dolanan çocuklarıyla öteye beriye koşuşturan ev kadınları vardı. Üzerindeki ağaçlar biçilerek yere devrilmiş açık alanlarda, sürüyle insan amaçsızca dolaşıyordu.

Durmaksızın öteye beriye dağılan, sonra ilginç buldukları bir noktanın etrafında tekrar toplanan bir karınca kolonisi...

Kudurmuş bir dişi kurt –saçına menekşe rengi bir kurdele takmış, ön baldırlarını ortaya serecek kadar kısa bir etek giymiş, Papavoine adlı bir kantinci– Sol Yaka'da, Varenne Sokağı'nda –tam olarak 78 numarada– ne olduğu belirsiz bir işte çalıştırılmak üzere bütün işsiz nakışçı ve katlayıcıların toplandığını anlatıyordu. Saçlarını yassı bir çörek biçiminde ensesinde toplamış bir başka kadın ise savaşın Paris'in içine girmesi durumunda, *evlerin ateş kusacağını* söylüyordu. Bodrumlara parafin dolu şişeler depolanacak, halkı hiçbir şey korkutamayacak, başka tüm seçenekler tükendiğinde, Versailles'ın üzerine kadınlar salınacaktı.

"Ne, gene mi biz?" diye karşı çıktı, kırmızı beyaz çizgili elbise giyen kantinci. "Kahrolası erkekler!"

"İyi de ne yapacağız? Kirpiklerimizi mi kırpıştıracağız?" diye çınladı, asi görünmekten hoşlanan bir ütücünün çocuğunkini andıran sesi.

"Hayır, ellerini sıkacağız."

"Yok daha neler!"

"Hayır dinle, arkadaş edinmek istiyor gibi görüneceksin. Avucunda kısa, içine asit prusik doldurulmuş oyuk bir iğne takılı kauçuk bir topla, o hoş elini uzatacaksın. Ölüm çok ani olacaktır!"

"Pekala, şunlardan bir tane alalım da ne olacağını görelim" sözcükleri döküldü kalp biçimli ağzından küçük ütücünün. "Ben, şahsen, birçok el sıkabilirim!"

"Çok geçmeden elinde olacak. Parisel üç yüz tane sipariş verdi. Asidi de Assi verecek."

Söylentiler çılgıncaydı. Pusula şaşmıştı bir kere. İnsanların muhakeme yetenekleri uçup gitmişti. Fakat Grondin, devrimci hareketin gerçek nabzının da burada attığının far-

kındaydı. Önlerinde bir kızıl bayrakla "Versailles fatihleri"ne katılmaya giden bir grup kadının yanından geçti. Kenara çekilip vahşi haykırışlarla ne söylediklerini çözmeye çalıştı; bir hainin kellesini istiyorlardı. Söyledikleri adı anlayamayınca, çabasından vazgeçip yürümeye devam etti.

Ama yaralılarla dolu ambulanslardan oluşan bir konvoy geçerken, kalabalığın yüzündeki nefreti okuması zor olmadı. Ve de tehlikenin gerçekliği bir göz atımı mesafede olunca, ortaya çıkan korkuyu ve huzursuzluğu... Tehlike tam kapıda ve tamamen gerçekti.

Konvoy, savaşın olanca dehşetiyle devam ettiği Issy Köyü'nden geliyordu. İsimleri meçhul, sallanan bedenleri, mosmor kesilmiş bereli yüzleriyle, kan lekeleri içindeki yaralı grupları, felaketle sonuçlanan bir seferden sağ kalanlar, büyük mezbahadan son çıkışlarını yapıp ilerideki bir yaralı merkezine gidiyorlardı. Pislik içindeki bir grup asker eşlik ediyordu yaralılara. Konumlarını bildiren işaretleri olmayan kepler ve pazıbentler takmış, bitkin ve ürkmüş atlarının dizginlerini tutmuş yürüyen, yarı asker yarı sivil, ne olduğu belirsiz bir güruh... Kalabalık onlar geçerken açılıyor, konvoy geçer geçmez de tekrar kapanıyordu. Halk bu uğursuz geçidi, düşüncelere dalmış bir hâlde izliyordu.

Yaralılar takırtılar içinde geçerken çığlıklar yükseliyordu. Benizleri sararmış, yaşadıkları karşısında afallamış kadınlar, bu yenilgi yüklü arabaların yanı sıra koşturup duruyorlardı. Saçları havada uçuşuyor, yüzlerinden yorgun bir yabanilik akıyordu. Sanki ayaklarına yay takılmış gibi bıkıp usanmadan, azimle koşuşturuyorlardı.

"Katliam! Katliam!"

"Sürücüyü gördün mü? Ayakkabıları kandan kıpkırmızı olmuş!"

"Buna gerçekten bir son vermek gerek!"

"Her on beş dakikada bir, en az bir grup geçiyor!"

"Le Bourget'de işler kötü gidiyor. Champigny'de de öyle..."

"Süngüyle, tabancayla, dipçikle direniyorlar!"

Yorgunluk veya heyecanın pek etkilemediği Grondin, bir türlü eve dönmeye karar veremiyordu. Bu, halkın hava durumunu tespit etme konusunda son derece yetenekli meteorolog, kalabalığın içinde dolaşmaya devam ediyor, patlamaya hazır homurtular arasında ilerliyordu. Bununla birlikte, aslına bakılırsa onun gibi biri için buraları pek güvenli değildi. Her tarafı yoksul ve üstü başı perişan insanlar doldurmuştu. Mantıklı olan, insanlar öfkelenmeden ve etrafta dolanan münasebetsiz birine yan yan bakmaya başlamadan, dosdoğru eve dönmesi ve bodruma saklanmasıydı.

Bağıran, kaynaşan, bir dalga gibi kabaran kalabalıktan etkilenen Grondin, sırtlardan oluşan bir ormanın arkasına yanaştı. Borular ve davulların kakofonisi arasında yükselen "Ölüm!" çığlıkları doldurdu kulaklarını.

Kalabalığın öteki tarafından, bir Ulusal Muhafız grubunun eşliğinde, yarım düzine kadar papaz ve saçları kazınmış üç kadın geçiyordu. Tam o sırada kalabalık kaynaşmaya başladı ve Grondin olup biteni tam olarak göremez oldu. Neler olduğunu merak ediyordu. Kırmızı suratlı, aksi görünüşlü bir subay, kalabalığın gürültüsünü bastıracak kadar yüksek sesle bağırarak onun merakını gidermesine yardımcı oldu: "Bunlar da kim yahu?"

Cevap, dağınık saçlarını hafif bir Kayıp Çocuklar şapkası örten, kırmızı pantolon giymiş, koca, yassı burunlu bir çıraktan geldi: "Bilmiyor musunuz? La Roquette'e götürülen rehineler! Altı gök rehberiyle üç osuruktan rahibe! Hendekte vurulup öldürülecekler!"

Kalabalığın arasında silahlı çocuklar, tüfek taşıyan kadınlar da vardı. Kadınlardan biri, saçına kokart, kuşağına ta-

banca takmış, çıtı pıtı, hoş görünümlü bir esmer, aniden, onda tuhaf bir şeyler olduğunu hissettiği Grondin'in yanında bitiverdi.

"Buradan biraz kötü kokular geliyor burnuma" dedi kadın, kir içindeki savaşçı yüzünde iki menekşe gibi parıldayan keskin gözlerini ona dikerek. Grondin afalladı; zira ne üzerinde takım elbise vardı, ne de uzun şapka takmıştı. Hiç şüphe çekmeyecek biçimde siyah bir pantolon ve palto giymiş, başına da bir kasket geçirmişti. Fakat ya üzerine sinmiş belli belirsiz memur kokusundan ya da sadece insanları hep bir daha dönüp bakmaya zorlayan çarpıcı fiziğinden dolayı, birden, 18 Mart'tan hatırladığı, anlaşılmayacak kadar karmakarışık mırıltılar yükselmeye başladı etrafında.

"Gözüm seni bir yerlerden ısırıyor" diye ısrar etti ufak tefek kadın. Meraklı gözlerle Grondin'in kaçamak bakışlarını sorguluyordu. "Ah, istediğin kadar masum masum, anlamamış gibi bak" diye devam etti, tam bir güvenle. "Seninle nerede karşılaştığımı hatırlayacağım, bak görürsün!"

Grondin'den başkası olsa soğukkanlılığını kaybederdi; ama gri hayalet, bu tehlikeli durumun altından, bir siyasi polis ajanı olmasından kaynaklı arşiv bilgisini sorgulayarak kalktı. Çekici, belalı, ufak tefek şahıs... Kimdi bu, kimdi bu... Lanet olsun! Adı, adı! Hah, tamam, Fontieu, Adelaïde Fontieu! Boyacı Rochon'un geçim kapısı! Şu tabansız muhbirin... Ayyaşın teki aynı zamanda... Lévisse Sokağı, 7 Numara... Sûreté şef yardımcısı daha önce barda yan yana gelmişti onunla... Üç kez... Evet öyle, üç... Tel de yanlarındaydı. Şu Rochon, bir adam müsveddesi... Çenesi durmayan, geveze bir herif...

"Aynasız dükkânından, kaçak durumuna düşmüş biri olmayasın sen?" diye sordu merakla Adelaïde.

Grondin, ayyaş herifin, kadınının evin ihtiyaçlarını karşılama biçimine dair anlattıklarını taradı zihninde hızla.

"Dinle, yurttaş, izin ver de anlatayım!" diye haykırdı, arsız bir sırnaşıklıkla. "Sen beni başka biriyle karıştırıyorsun! Hatırlamıyor musun beni? Crépin et Mercier'de yorgancıyım ben. Ve seni en son gördüğümde, Girardon Sokağı'ndaki bir adreste müşterilerin çanını öksürtüyordun!"

"Şunu niye daha önce söylemiyorsun da bana tahmin oyunları oynatıyorsun? Çok büyük bir olasılıkla, seni en son bir yatağın başında görmüşümdür, yurttaş!" Hoş peri, etraflarını sarmış olan yüzlere döndü ve neşe saçan bir gülümsemeyle açıkladı: "Crépin-Mercier, Girardon Sokağı, 14 Numara'da yatak takımı yapılan bir yerdi. İçlerinden biri hoşuma giderse personelin birine bedava verirdim." Gri gözlü adama yan yan bakıp davam etti: "Senin yatak takımlarından yararlanmakla iyi etmişim yoldaş... Prusyalıların henüz almadığı bir şey daha..."

Konuşulanları duyma menzilindeki herkes kahkahalara boğuldu; sanki hepsi kendilerini bir eğlence cümbüşünün şamatasına kaptırmayı bekler gibiydi. Eğlence fırsatı giderek iyice azalmıştı artık. İnsanlar bir şans yakaladıklarında onun iyice tadını çıkarmaya çalışıyorlardı. Bu yüzden etraftakiler makaraları tamamen koyuverdiler ve butlarına vura vura, kaburgaları ağrıyana kadar güldüler.

Dişlerini ortaya sererek şamatanın yatışmasını bekleyen Grondin, daha sonra oradan yavaşça uzaklaştı ve mümkün olduğunca göze çarpmamaya çalıştı. Şansına, kalabalığın kafası başka şeylerle meşguldü. Süratle yükselen bir trampet gümbürtüsü, Adelaïde ve en yakındaki bir düzine kadar kişinin dikkatini hemen kendi üzerine çekmişti. Başlar hızla sesin geldiği yöne çevrildi.

"Bir kapışma mı var nedir orada? Sanki savaşıyorlar gibi."

"Haydi, çabuk! Gel, gir kolumuza, kardeş! Gümbürtüyü duymadın mı?"

Kırmızı başörtüleri, itiş kakış, havaya kaldırılan tüfekler, süngüler üzerinde çiçek demetleri... Nereye bakılsa bir hareketlilik vardı.

"Haydi, oraya gidelim!" diye haykırdı Adelaïde. Başını çevirip geriye baktı ve Grondin'e el salladı. "Elveda, yaşlı beden ısıtıcısı! Bugünlerde bir akşam gel de ne yapabildiğini tekrar göster bana! Télégraphe Sokağı, 17 Numara... Rochon'umdan ayrıldım! Salladım attım Othello'mu!"

Hafif adımlarla koşarak çoktan uzaklaşmıştı bile. Havayı küçük silahların, yeni bir infaza delalet eden yaylım ateş sesleri doldurdu. Bu ne karmaşa! Bu ne altüst oluş!

O zamanların samimi adlandırmasıyla "Varoş Antoine"a geri dönmek için, yolun her iki tarafına dizilmiş pasajlardan oluşan labirente daldı. Sağlık koşullarından uzak bu arka sokak adacıklarında, günlük hayat, yarı düzenli olsa da devam ediyordu. Fabrikalardan ve atölyelerden insanların çalıştığını gösteren sesler yükseliyordu; bir planyanın ıslığı, ağzı tahta veya plastikle kaplı ya da normal çekiçlerin takırtıları, bir makinenin aralıklı homurtusu, bıçkıların süreğen vızıltısı işitiliyordu. Sanki bu meşgul kovanın çatlaklarındaki durmak bilmez emek, insan onuru için, tüm bu savaş pozlarından daha temel unsurdu. Kürsülerden yükselen –hem de son derece yüksek– sesler henüz onların, yoksulluğun yükünü bir kat daha artıran derme çatma kulübe veya yıkık dökük tavan aralarındaki soğuk yataklarına ulaşmadığı sürece, diye düşündü kendi kendine Grondin.

Sadece ayakkabılarından birini tamir ettirme amacıyla, cüzamlıya dönmüş bir duvarın köşesindeki küçük bir dükkâna girdi. Geç bir vakit olmasına rağmen, kel kafalı, ufak tefek bir adam olan ayakkabı tamircisi, elindeki işin üzerine eğilmiş, çalışmaya devam ediyordu. Başını kaldırıp içeriye girene bakmaksızın konuştu:

"İşlerin bizim için biraz sarpa sardığı Vannes'a gidecek bir baldırı çıplak garnizonunun işini yapıyorum!"

İşine yoğunlaşmaktan çatılmış kaşlarıyla birkaç çekiç darbesi daha indirdi ve ardından başını kaldırıp ışığın keder ve yorgunluk dolu yüzünü aydınlatmasına izin verdi.

"Châtillon, Tour-des-Anglais ve Moulin-de-Pierre'in toplarına karşı birkaç tabanca– tüfek ve iki-üç mavi işaret fişeği... Ne yapmaları bekleniyor ki?" Başını tekrar eğdi ve yeni bir çekiç vuruşu serisine girişti. "Siperlere girmek mümkün değil... Ağzına kadar çamur dolular. Soğuk, açlık! Ve ben de hâlâ oturmuş, yarın sabah karşı taarruza geçmeden önce onlara bunlardan birkaç çift daha yetiştirmeye çalışıyorum..."

Adam elem dolu gözlerle baktı. Grondin seve seve bu ayakkabı tamircisi yurttaşın yanı başına oturur, onunla sohbet ederdi. Memnuniyetle onun moralini yükseltmeye çalışır, ona dürüst bir biçimde hâkim atmosferden, Paris'in karşı karşıya kaldığı yerle bir edilme tehdidinden söz ederdi. Fakat ortada böyle bir talep yoktu. Bir çizme derisini yumuşatmak üzere tesviye etmeyi sürdüren tamirci, şimdi delici bakışlarını üzerine çevirdiği Grondin'i şüpheyle süzmeye başlamıştı.

"Zavallı adam, hiç dinlenmez misiniz siz?" diye sordu Grondin, hafif, hoş bir tebessümle. Adam tekrar işine döndü; hırsla taban pençelerini çakmaya başladı. Sonra birden durdu ve öfkeyle homurdandı:

"Hiç dinlenmez misiniz...?" Gergin dudaklarının arasında bir küçük çivi öbeği tutuyordu. Çekici havaya kalktı. Ayakkabısının sol tekini elinde tutan bu sözde müşteriye bakarak devam etti: "Haydi, gösterin bakalım sandalınızı..."

Tamirci ayakkabının dikişleri sökülmüş arka tarafını inceledi; hoş derinin yumuşaklığına baktı. Nereden geldiği

belli olmayan bir ayakkabıyı tamir etme düşüncesini neredeyse hemen bir yana bıraktı; davranışları açıkça taciz edici bir hâle geldi. Ne anlama geldiği tam anlaşılmayan, ama Grondin'e yönelik olduğu belli, öfkeli bir hareket yaptı; sanki onun, bir halk çocuğu için yabancı olan bu dimdik duruşunda adamı ister istemez rahatsız eden bir şeyler vardı.

"Sizin görüntünüzden pek hoşlanmadım, yurttaş!" diye ortaya koydu derdini açıkça. "Ve çok kötü bir zamanda geldiniz. Dün on dokuz yaşındaki oğlum karnına bir süngü, göğsüne de birkaç tabanca mermisi yedi. Onunla birlikte olan bir başka çocuk iki gözünü kaybetti. Bir arkadaşlarının başı gövdesinden ayrıldı. Onları buraya bu sabah getirdiler. Şimdi buradalar. Yukarıda... yatak odasında... Bizim hanım ve kapı komşusu yukarıda başlarında nöbet tutuyorlar."

Ayakkabıcı deri önlüğü içinde doğrulup ayağa kalktı. "Kendimizi Afrikalı vahşilere benzeyen diğer Fransızlara öldürtüyoruz! Şunu anlamanızı istiyorum: Sizi tanımıyorum!" Davetsiz misafiri kaldırıma doğru iteledi ve ayakkabısını da arkasından, yolun ortasına fırlattı.

"Sizi tanımıyorum, mösyö!" diye tekrarladı, derin bir acıyla yüklü sesiyle. "Gidin ve ayakkabınızı benden daha az sorunlu birine diktirin!"

Ayakkabısını yerden alıp ayağına geçiren Grondin, uzun adımlarla uzaklaştı. Zaman zaman başını çevirip tedirgin ve temkinli bakışlarla yokladı arkasını. Tehdit algıladığı bir grubun yaklaştığını gördüğünde hemen yolunu değiştiriyordu. Birkaç kez karşılaştı böylesi durumlarla.

Temple Mahallesi'ne geldiğinde, kendi oturduğu binanın girişini geçerken, tam emin olmamasına rağmen, kemerli geçidin karanlık bir köşesinde bir adamın yüzünü görür gibi oldu. Sanki gri bir gölge peşinden merdivenleri tırmandı fazla ses çıkarmadan. Sanki –uzun bir hikâyeyi kısa kesmek

gerekirse– Bay Casimir Cabrichon onu takip ediyordu. Mahalle komitesince atanan yeni kapıcıydı bu; üç çocuk babası olan selefi, hayatını savaş alanında kaybetmişti.

Alkol İfşaatları

Horace Grondin kendini alelacele inine attığında, karşısında bir koltuğun üzerine yayılmış Barthélemy'yi buldu; sabık müfettiş mum ışığında Adams revolverini temizleyip yağlamaktaydı. La Chouette ise ocağı tutuşturmuştu. Bu, pek de içeriyi ısıtmak için değildi; zira hava ılıktı. Ateş, dans eden alevlerle hoş bir etki yaratmak üzere yakılmıştı.

İnsanın kıt olduğu topraklardan gelen cadaloz, ona çok uyan bir tarzda biçilmiş, dikilmiş ve işlenmiş siyah bir elbise giymiş, bekleyen bir hanımefendi havasına bürünmüştü. Çörek biçiminde topladığı gri ve dalgalı saçlarını, önden düzgün bir biçimde bağladığı eşarbı örtüyordu. Boynunu saran siyah kadifeden bir şerit, mavi damarlı derisini biraz daha bakılır hâle getirmişti. Grondin'in bir minnettarlık ifadesi olarak verdiği gümüş broşu takmıştı. Yine aynı sabah, o da, yeni, kentli bir hayatın başlangıcının ve koruyucusuyla ilişkilerinin daha da derinleşmesinin bir nişanesi olarak, Grondin'e gerçek adını söylemişti: Augustine Hortense Juliette Raboiseau, dul Lerogue.

Bekleneceği üzere, uzun boylu kadın, iki beyefendinin ev hayatlarını çekip çeviriyor ve bunu şevkle, canla başla yapıyordu. Onların iç çamaşırlarını ütülüyor, peçeteleri "Mösyö Horace'ın hoşlandığı biçimde" üç eşit parça hâlinde katlamak için kendini parçalıyordu. Bu işleri yaparken sergiledi-

ği konsantrasyonu, sürekli büzük duran dudaklarından okumak mümkündü. "Dikkatli ol!" diye mırıldanıyordu ha bire, sadece kendinin duyabileceği bir sesle. "Peçeteleri sağa koy; işlemeli monogramın sağ köşede ve peçetelerin, yastık yüzlerinin ve havluların görünen tarafında olmasına dikkat et!"

O akşam, Cordeire Sokağı, 6 Numara sakinlerinin üçü de, suskun, ama evin efendisinin, anahtarlarını hep kendi kontrolünde tuttuğu dolapların birinden çıkardığı sıkı, mis kokulu, muhteşem bir Lorraine erik konyağının verdiği tartışmasız keyfin içine gömülmüş hâldeydiler. Horace üç tane yuvarlak, hoş kadeh çıkarıp onları törensel bir edayla silerek bir tepsinin üzerine yerleştirmiş, ardından tepsiyi arkadaşlarına sırayla uzatmış, ağzına kadar dolu bardakların ikisini onlara verdikten sonra kalan kadehi de kendisi almıştı.

Barthélemy'nin örümceğimsi bedeni, ocağa en yakın koltuğa yığılmış vaziyetteydi. İçkisi elinde, sarı gözlerini sinsice açtı; fakat sabık müfettişin ağzından tek bir sözcük bile çıkmadı. La Chouette, tepsiden kadehini alırken, bir mırıltıyı ancak geçen bir sesle, bir kilisedeki gibi fısıldayarak teşekkür etti. Grondin'in kendilerine davranış biçiminden, ikisi de Mösyö Horace'ın anlatmak istediği büyük bir sırrı olduğu sonucuna varmışlardı. Gerçekten de arduvaz rengi gözlü adam, konuklarının kadehlerinin bu nefis erik kokusundan mahrum kalmasına hiç izin vermeyerek içkileri en az üç kez tazeledi.

Gece yarısına doğru iyice rahatlamışlardı. Üçlü arasındaki hava iyice samimi bir hâl almış, hâlâ suskunluklarını sürdürmelerine rağmen, birbirlerinin yüzüne belli belirsiz bir gülümsemeyle bakmaya başlamışlardı. Üçüncü kadehle birlikte la Chouette'un yüzü kıpkırmızı kesilmişti. Saat durmaksızın tıkırdamaya devam ediyor, ocaktaki bir kütük çıtırtı ve hışırtılar içinde yanıyordu. İkinci koltukta oturan Grondin, gazetesinin sayfalarını çeviriyordu.

Hiç kimse uykusu gelmiş gibi görünmüyordu. Sanki yatma zamanını erteleyerek, tüm uzlaşıların, kabullenmelerin ve itirafların önkoşulu olan bu olağanüstü uyumlu havanın, normal akşamların sıradan konuşmaları yerine samimi iç dökmelere yol vermesini bekliyorlardı.

Grondin gazetesini katladı. Sohbete giriş olsun ve ötekiler de cesarete gelsin diye, o günlerde gündeme gelen, karbonik asitli bir motor ve pervanelerle çalışan bir hava taşıtı yapma planına aklı yatmış gibi yaptı. Söyledikleri pek ilgi çekmiş gibi görünmese de ihtilalcilerin, bu fikri daha da geliştirip idare edilebilen hava gemileriyle Versailles hatlarını havadan bombalayabilecekleri ve Thiers'nin başkent üzerindeki baskısını hafifletebilecekleri yolunda bir tartışma açtı. Tabii ki bu konu, insanların pusudaki iblisleri başlarından kovmalarını sağlayan içten samimiyet havasına uymaktan hayli uzaktı; ama gene de bir başlangıçtı. Sohbete başlamışlardı ve önemli olan da kesinlikle buydu. Bu, onları daha güzel yerlere götürecekti. Daha mahrem noktalara...

Barthélemy tabancasını ortadan kaldırmış, bezleri ve temizleme çubuğunu kutusuna yerleştirmişti. Grondin'in isteği üzerine, tekrar doldurması için kadehini uzattı. Gırtlağından hafif, garip bir kıkırdama sesi yükselen la Chouette, hınzırca konuştu:

"Bize ha bire içki doldurup duruyorsunuz, Mösyö Horace! Bu bana kocamın, bizi bir araya toplamak istediği zamanları hatırlattı."

Hafızasındakileri toparlamaya çalışarak, alçak bir sesle, Üç Çivi'yle, bu "büyük kayıp kıyıların Cupido'su"yla* paylaştığı hayali yolculukları anlatmaya başladı.

* Roma mitolojisinde aşk tanrısı, Yunan mitolojisindeki Eros'un karşılığı. (ç. n.)

"Sert içkiyle ne yolculuklar yaptık o lanet pagodada!" dedi. "Resifler, kara görünüyor, yirmi metre derinlikte deniz... ve işte kıyıdayım!"

Issız toprakların ürkünç yaşlı cadısı, erik konyağının verdiği neşeyle, cilveli, kıvrak bir dansöze dönüştü ve Balili kızlar gibi kalçalarını sallayarak kısa bir iç eteği manzarası sundu. Meyve kokulu baş dönmesini yenmeye ve doğru egzotik sözcükleri bulmaya çalışarak, yaşlı tatlı su denizcisinin, büyüleyici öyküleriyle onu sıcak okyanuslardaki palavradan kahramanlık maceralarının içine nasıl sürüklediğini anlattı.

"İhtiyar palavracı!" dedi sevgi dolu bir sesle. "Sunda Adalarını anlatırdı; ama aslında gittiği Chatou ve Conflans'tan başka yer değildi!"

Bir ipliği ıslattı ve elindeki iğnenin deliğini, ipi geçirmek için, dikkatle bakan gözlerinin hizasına kaldırdı. Biraz güldü; gözlerinde biriken bir iki damla gözyaşını sildi. Sonra gözlerine zarar verecek düzeyde yoğunlaştığı tamirat işine döndü tekrar.

Grondin gülümsedi. Yaşlı kadın derin bir iç çektiğinde, Hippolyte Barthélemy örümcek bacaklarının üzerinde doğrulmuştu. Kara, karga gözleri heyecanla parlıyor, davranışlarındaki bir şeyler, podyuma bu kez kendisinin çıkmayı düşündüğüne delalet ediyordu.

Önce hiçbir şey söylemeksizin dinleyicilerini şöyle bir süzdü; sadece sırasını savmayı düşündüğü, aslında anlatacak çok fazla şeyi olmadığı havası vardı bu bakışlarda. Ardından, içkinin yarattığı aptallıkla eski hayat tarzının iç içe geçmeye başladığı bir davranış değişikliğinin kıyısında, bacaklarının üzerinde oldukça tehlikeli bir biçimde sallanarak konuşmaya başladı. Camgöz koleksiyonunu sağ avucunda tutuyor, mavi irisleri neredeyse bir akik demetini inceleyen bir madencinin memnuniyet dolu havasıyla seyrediyordu.

"Alma Köprüsü altında bulunan boğulmuş kadın cesedi vakasını çözmeme yardımcı olduğunuz için" diye söze başladı dikkatlice, "Size olan minnettarlığımı anlatacak kelime bulamıyorum, Mösyö Sûreté Müdür Yardımcısı. Fakat farkına vardım ki daha sizden öğrenmem gereken bir sürü şey var. Siz benim ustam ve suçun karanlık dehlizlerinde yolumu bulmamı sağlayacak rehberimsiniz... Ve bu karmakarışık, belirsiz zamanlarda beni korumanız altına aldığınız için de ayrıca müteşekkirim size..."

Hâlâ mükemmel olmaktan uzak dengesini tekrar sağlamak ve ekşi ekşi yemek borusuna yukarı tırmanarak konuşmasına imkân vermeyen geğirme isteğini bastırmak için bir süre sustu. Sonra, ne söylediğini hatırlamaya çalışır gibi kaşlarını çattı. Fakat Grondin'in gözlerini yakalayınca Barthélemy'nin bir parmağı havaya kalktı; ki bu onun sahnenin bütün ışıklarının üzerine dönmesini istediğini belirtme yoluydu. Ayakları üzerinde daha sağlam bir pozisyon aldı. Sözcükler dudaklarından kendiliğinden dökülmeye başladı. Bu tilki gibi kurnaz adam, müfettişlik içgüdüsü sayesinde Grondin'in o çok saklamaya çalıştığı yalın ve zayıf yönünü hemen keşfederek, yüzünde açgözlü bir gülümsemeyle, sanki aniden bir kapı açılmış gibi, sonu gelmez bir tirada başladı.

"Polislik mesleğimizin dışında da" diye başladı söze heyecanla, "Beni size doğru çeken tuhaf ve anlaşılması zor kuvvet hakkında konuşmak için bu gece karşıma çıkan fırsatı kullanmak isterim, mösyö... Sizi daha iyi tanıma ve gerçek kişiliğinizi gizlediğiniz bataklığı keşfetme umuduyla beni sizin yanınızda kalmaya yönelten bu öğrenme arzusu, bu merak, bu gizli enerji hakkında..."

"Bütün bunlar, benim hakkımda yapmayı düşündüğün bir araştırmanın başlangıç hazırlıkları mı, surların akrebi?"

Grondin şakacılığa yorulabilecek bir ses tonuyla sormuştu bu soruyu. Bu arada enerjik bir hareketle yerinden doğrulmuştu; ki bu onun gardını aldığının işaretiydi.

"Tabii ki, hayır!" diye ciyakladı leylek bacaklı. "Bu, sadece, kendimi bu akşam sizinle sohbet etmeye çok uygun bir havada hissettiğim anlamına geliyor."

"İtiraf et, bir parça da olsa üzerime atacak bir pislik bulmak var aklında!"

"Ama, gerçekten, efendim! Çok üzüyorsunuz beni!"

"Çıkar şu yüzündeki maskeyi, seni Flaman sırığı!" diye karşılık verdi Grondin, vahşice eğlenerek. "Çevirdiğin numaranın farkındayım! Mespluchet ve grubunun geri geleceğini düşünüyorsun. Beni yeni efendilerinin ellerine teslim edecek, biraz daha yükseleceksin!"

Kararmış yüzüne büyük bir rahatsızlık ifadesi oturan Barthélemy, ayak parmaklarının ucunda öylece kalakaldı. Başını, geçici olarak yakaladığı bu olağanüstü dengeyi bozmaktan sakınarak, yavaşça eğdi.

"Ben sadece gerçeğe vurgun biriyim" diye mırıldandı.

"Amma güzel bir ruha sahipsin, Hippolyte! Pagodanın önünde yaptığımız yürüyüşü daha şimdiden unuttun mu?"

"Elbette hayır, efendim!"

"O zaman, gerçeğin güneş gibi olduğunu hiç aklından çıkarma. O, insanın gözlerini karartır ve kendisine bakılmasına izin vermez."

Müfettiş tekrar kendine gelmiş gibiydi. Bir an durup düşündü.

"Ben yalnızca, diğerleriyle birlikteyken ellerimi yakıp kavuracak olan kıpkızıl korları, sizin yanınızdayken nasıl olup da mutluluk ve hevesle avuçlayabildiğimi anlamak istiyorum. Mesela, en ufak bir pişmanlık duymaksızın iki can almayı nasıl becerdiğimi açıklayabilir misiniz bana?"

"Yine mi aynı noktaya geldik?" diye haykırdı Grondin, biraz daha yakına gelip doğrudan diğerinin yüzüne bakarak. "Bana öyle geliyor ki, bu konuyu fazla uzatıyoruz! Seni dilimlemeye kalkan o iki alçağı tepelemeseydin, onlar senin icabına bakacaktı!"

"Böyle de söylenebilir" diye sakin sakin cevap verdi balıkçıl. "Lakin ben, her şeyi gören bir varlığın canımı bağışladığını düşünmeyi tercih ederim."

"Tanrı mı?" diye sordu Grondin yüksek sesle; yüzü öfkeden kararmıştı. "Onu bırakalım da, o kutsal çadırının tozları arasında hapşırmaya devam etsin! Ben herkesten iyi bilirim onun hastalıklı otoritesinin çekici boyutunu! Ve beni sürekli onlara doğru ittiği meleklerin yanında olmaktan nefret etmek için de çok sayıda kişisel nedenim var!"

Barthélemy, bu ifadelerdeki sertlikten, nazik bir noktaya dokunduğunu anladı.

"Efendim" dedi bir anlık tereddüdün ardından, "Sizi rahatsız etmek istemem; ama mütevazı düzeydeki tecrübem, beni, sizin doğrunun bilgisinden habersiz yaşamanızı engelleyenin toplumun acil ihtiyaçları olduğunu, Tanrı'nın kini olmadığını düşünmeye itiyor."

"Saçma! Yoksa sen beni tamamen delirtmek mi istiyorsun?"

"Elbette hayır, efendim! Mantık çerçevesinde akıl yürütmeye çalışıyorum. Siz bir polistiniz... Mesleğiniz gereği, sürekli, erdemin kaynaklarını sorgulamak durumunda kalıyordunuz..."

"Bunlar zırvadan başka bir şey değil, söyledim sana! Ahmak! Devletin göklere çıkardığı ve yüksek ücretlerle ödüllendirdiği görevlerin, ilkelerle, dürüstlükle, doğrulukla, onurla bağlantısının olduğu bir an bile geçmedi aklımdan."

Grondin'in hiddet dolu gri gözleri bir an şömine'deki alevlere takıldı. Çatılmış kaşlarını hiç istemediği hâlde canını sıkan bu aynasıza çevirip devam etti:

"Devlet yönetiminde rezilin rezili adamlar gördüm; bazen hatırlamak bile istemiyorum... Buram buram pis kokular yayan aşağılık ayarlamalarla kendilerine son derece rahat hayatlar kuran, sırnaşık, şişman piçleri soruşturdum. Açıkça konuşmak gerekirse, temel erdemlere sahip olanların arasında zenginlere rastlamak güçtür!"

"Zenginlerin adilikleri başkalarınınkilerden niye daha kötü olsun ki?" diye ateşi körükledi kurnaz akbaba. "Mantıklı konuşursak, hâli vakti yerinde birinin servetine göz kulak olmak istemesi beklenmesi gereken bir davranıştır... Bu yüzden, o da erdemin tarafında yer almalıdır!"

"Oh, Tanrı aşkına, Barthélemy!"

"Hayır, gerçekten! Parasının kıymetini bilen burjuva, kaçınılmaz olarak, bir miktar ahlaka da sahip olmalıdır."

"O adi bir cimridir! Bir egoist! Çapsız bir köleci! Ve ayrıca –söylemekten niye kaçınayım– en beklenmedik yerlerde çok zengin insanlara rastladım. Tek-gözlü camialarında, ucuz lokanta ve meyhanelerde... Uzun zaman önce anladım ki, suçluların yeraltı dünyası, ahlak konusunda, 'erdem'in kendini gösterişli ama boş bir öğünmeyle gösterdiği parlak ışıklı salonlardakinden daha iyi derslerle doludur! Orada kötülüğe daha korkunç cezalar verilir."

Barthélemy gülümsedi. İşte sonunda, nihayet! Gururdan neredeyse boğazı tıkanmıştı. Büyük usta dizlerinin üzerinde! Onu itirafın eşiğine getirdim! Ok yaydan çıktı ve gizemin kapısı az sonra açılacak! "Bu şenlikten sizin de payınıza bir şeyler düşmüş olmalı" dedi sıradan bir şeyden bahseder gibi. "Siz bir noter değil miydiniz?"

"Seni bu mevzuda çeneni kapalı tutman konusunda gerçekten uyarmalıyım" diye gürüldedi, artık karşısındakinin gözlerindeki provokasyon pırıltısını gören Grondin. "Benim nereden geldiğimi bilmiyorsun. Bütün varlığıma egemen olan korkunç sırrımdan da haberin yok!"

"Bunun çok büyük bir sorun olduğunun farkındayım, efendim. Ve sizin Trocard'ı tanımanız, hakkınızda topladığım diğer bazı bilgileri de doğruluyor..."

"Tam düşündüğüm gibi! Kasten sinirlendirmeye çalışıyorsun beni!"

İki adam belli belirsiz gülümseyerek baktılar birbirlerine. Her ikisi de, uzun zamandır diğerini takip ediyormuş gibi hissediyordu kendini. Şimdi ikisi de birbirinden çekiniyordu. Yoğun bir nefret doldurmuştu havayı.

"Ne istiyorsun?" diye sordu Grondin açıkça bir süre sonra. "Benden söylememi istediğin şey ne?"

Barthélemy bir an için sustu; ardından bir makineli tüfek gibi çalışmaya başladı çenesi. "İtiraf edin, mösyö, siz ceza kolonisinden de geçtiniz! Bir zamanlar Charles Bassicouessé, namı diğer Demir Yumruk olarak biliniyordunuz! Pau mahkemesinde yargılanıp hüküm giydiniz; genç bir kadını ve yeni doğmuş bir çocuğu öldürmekten yirmi yıl kürek cezasına çarptırılarak 17 Şubat 1856'da Salut Adalarına gönderildiniz! Ağır işlerde çalışan, 2017 numaralı mahkûmdunuz! Birinci sınıf bir mahkûm olarak geçen on iki zorlu yılın ardından, iyi hâlinizden dolayı affedilip serbest bırakıldınız!"

Elindeki onarım işinin üzerine eğilmiş la Chouette ani bir hareketle doğruldu. Uykulu gözleriyle, Grondin'in, arkadan vuran şamdanların ışığında dağ gibi yükselen uzun siluetine baktı. Karşısındaki, tüm omurgasının titremesini ancak büyük bir çabayla bastırabilen, bakımsızlık ve zayıflıktan serseme dönmüş bir adama benziyordu.

"Lanet olsun, Mösyö Horace!" diye fısıldadı. "Bu uzun kemik torbasının söyledikleri doğru mu?"

"Öyle, benim iyi Chouette'um" dedi heyula, kadının meraklı bakışlarına hem mütevazılık, hem de gururla karşılık vererek. "Korkarım, ağımla zaman zaman çamurlu suları tarıyorum gerçekten... Ama sadece, gelişmeler kaçınılmaz kıldığında yapıyorum bunu."

"Söylediğinizden anlaşıldığına göre, maceracı olan sizsiniz asıl" diye haykırdı uzun cadı, tamamen uyanarak. "Sırtında küfesi ve hurda demirleriyle sahtekâr Üç Çivi değil..." Augustine Raboiseau, dul Lerouge, zindanı, prangaları, gardiyanların eziyetini, pis haşaratı, rezil adamları ve kamçı cezasını tanıyan bir adama, bir anda, yeniden ve sırılsıklam âşık oldu. Aklı başından gitmiş bir vaziyette öne doğru eğildi. Gri saç lüleleri başörtüsünden firar etti. Ellerini karnının üzerinde birleştirip yalvardı:

"Lütfen! Bir şey söyleyin! Herhangi bir şey! Olanları anlatın bize! Tüm hayatım boyunca, kendime ait olduğunu hissedeceğim bir aile arayıp durdum... Öylesine yalnızlık çektim ki bir köşede! Beklemekten hiç vazgeçmedim; onun orada bir yerlerde olduğunu biliyordum... Ve şimdi buldum onu! İşte sonunda işaret göründü! O sizsiniz, Mösyö Horace! Sizin sadık, vefalı mutsuzluk yavuklunuz olacağım! Bize önce kendinizi o adadan nasıl kurtardığınızı anlatın! Bahse varım, yüzerek başarmışsınızdır bunu!"

"Gerçeğe oldukça yaklaştınız, büyücü!" diye mırıldandı Grondin, anılar zihninde canlanırken. "Birinci sınıf bir mahkûmdum ve Maroni Irmağı'nın denize döküldüğü yerdeki halicin kenarında bulunan ufak bir toprak parçasını ekip biçme hakkına sahiptim. Bir gün, müdürün kızını, çamurlu suların girdaplarında boğulmaktan kurtardım. Bu özel durum, cezamın yeniden gözden geçirilmesini sağladı."

"Yani kanun adamlarının kafasında senin mahkûmiyetin konusunda şüpheler mi vardı?" diye sordu Barthélemy.

"On üç yılı aşkın kürek mahkûmiyetim boyunca, masum olduğumu anlatma çabamdan bir an bile vazgeçmedim!"

"Onlar da seni serbest bıraktı...?"

"Beni ülkeye geri gönderdiler. Cezam indirildi; şüphe durumunu lehime yorumladılar. Marsilya Cezaevi'nde bir iş grubuna ustabaşı oldum; ardından bana bütün çalışma grubunu yönetme görevini verdiler."

"Ve oradan da, haydi bakalım, yüksek rütbeli aynasızlığa geçiş ha?" diye ciyakladı yaşlı kadın. "Ah, tamam o zaman... Tam bir hokkabazlık numarası gibi... Bizi ne zannediyorsunuz siz? Gözlerime bir avuç kum attınız! Gel de temizle! Bunu nasıl yaptınız, Mösyö Horace? Bizimle kafa bulmayın; en azından bu iyiliği yapın bize."

"Kadıncağız haklı" diye destek verdi Barthélemy. "Gizli poliste müdür yardımcılığına kadar yükselen Horace Grondin gerçekte kim, efendim?"

"Tamamen Vali Ernest Cresson'un kurgusu olan bir yaratık. Zamanın yetkililerince ustaca şekillendirilmiş eski bir mahkûmun, ceza kolonisinden gelen ve en seçkin suçlular hakkında benzersiz yoğunlukta bilgi taşıyabilecek bir büyük balığın içine girdiği bir zırh."

"François Vidocq'un gerçek varisi!"

"Başlangıçta basit bir hayalet... Özgürlüğünü yeniden kazanma uğruna, başı sonu belirsiz karanlık gölgeler âleminde kaybolmayı ve kullanılmayı kabul etmiş bir mahkûm..."

"Bir bozguncu! Bir provokatör!"

"Kendisini adaletsiz bir biçimde cezalandıran topluma karşı savaş açmış, öfkeli bir adam! Tanrı'ya ve zenginlere baş kaldırmış bir asi! Otoriteleri atlatmak için yine otoritelere

boyun eğmek zorunda kalmış, çürümüşlük ve ateşten biraz tuhaf bir ahlaksızlık yoluyla sağ çıkmış biri?

Gözlerinden fışkırmaya başlayan yaşları gizleyebilmek umuduyla o güçlü bedenini odanın diğer tarafına taşıyan, hiddetten altüst olmuş Grondin, başını ellerinin arasına alarak oturdu. Kenarları kızarmış gözlerini açarak büyük bir enerjiyle konuştu:

"Yine de, yemin ederim, adalet sisteminin beni sürüklediği o karanlık labirentte, hiçbir zaman insanlığa gözümü kapama niyetinde olmadım! Karşılaştığım, yoldan çıkmış insanlara şefkat duydum çoğunlukla. Onların o kabadayı havalarını sevdim. Ve de dostluklarını... Toplumdışı kalmışların kanunlarına uydum. Zindanlarda yattım. Ayaklarım demirli hâlde, tahtaların üzerinde dolaşan her türlü haşaratın tadına baktım. Boynunu cellattan kurtarmış adamların gerçek itiraflarını dinledim. Çaresizlere merhamet gösterdim. Belki ikinizin burada olmasının nedeni de budur. Benim sokak kedilerim!"

"Ağır olun bakalım, ihtiyar" diye itiraz etti la Chouette. "İşi abartmanın lüzumu yok! Belki Trocard'ı tepeledim; ama bu sadece sizin hayatınızı kurtarmak içindi! Benim ve yaşlı ayyaşımın iş olarak zenginlerin artıklarını toplamamıza gelince, bunu da sadece hayatta kalmak ve bir tabak sıcak yemek için yapıyorduk!"

"İnsanlar, kader onlara ne rol biçtiyse, odurlar. Sizi yargılamıyorum, la Chouette. Ya da seni, Barthélemy... Bir gün benim Yahuda'm olacak, zamanı gelince beni ihbar edecek olsan bile..."

"Bunu neden yapayım ki, efendim? Size karşı beslediğim tek duygu hayranlık!"

"Bu senin yapında var." Horace Grondin'in gri gözleri, o amansız parıltılarını tekrar kazanmıştı.

Barthélemy ise kuyruğunu bacaklarının arasına kıstırıp kenara çekilmişti. Elbette ki o, birinci sınıf bir numaracıydı. Başını öne eğdi; haksız yere cezalandırılmış bir öğrenci gibi huysuzlanıp yüzünü astı. Kaçamak bakışlarını la Chouette'a yöneltti ve dargın bir sessizliğe büründü. Nerede susacağını bilmek önemliydi.

Saat tam biri vurdu. Dul Lerouge tamirat işine dalıp gitmişti; belki aynı zamanda da şaşkınlık içinde, Mösyö Horace'ın şu zavallı Hippolyte'e karşı neden bu kadar sert davrandığını düşünüyordu. Grondin ise, ateşkes anlamında herkesin kadehini yeniden doldurduktan sonra, tekrar gazetesini okumaya başlamıştı.

Anasının gözü Barthélemy, koltuğuna iyice gömülmüş, bacakları iki büklüm vaziyette, etsiz, kuru elinde kadehini ısıtıyordu. Öylesine, sanki dünyanın en doğal şeyiymiş gibi, karaya oturduğu yerden tekrar sohbete girdi. Yüzünü duvara dönüp kimseyle göz göze gelmemeye çalışarak gerçek bir merakla ve mırıltıyla sordu: "Ama... Horace Grondin ortaya çıkmadan evvel, Charles Bassicoussé kimdi? O sadece uzaklarda kalmış, solup gitmiş bir hatıra belki; lakin hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Zengin bir noter oluşunun dışında ..."

İkiyüzlü adam, yüksek bir kornişin üzerinde fark edilmemeye çalışan bir çörten kadar ifadesiz bir hâlde, kafasını omuzlarının arasına gömdü. Sanki sözcüklerin içinde boğulup kaybolduğu, iç daraltıcı, galeyan düzeyine varan gizli bir heyecanla beklemeye başladı. Fazla beklemesi gerekmedi; başından aşağı dökülen şeytani bir haz dalgası altında, Grondin'in sert ve insanı delip geçen sesinin verdiği cevabı duydu:

"Charles Bassicoussé mutsuz bir adamdı. Taşıdığı görev sorumluluğu ile güçlü duygularının arasında sıkışıp kalmış bir adam..."

Sabık noter, konuşurken önündeki masadan birkaç adım geri gitti. Uzun bacaklarının üzerinde, yaşamında açılan kuyunun dibine bakan bir adam edasıyla dikiliyordu. Yeniden anlatmak ne kadar da güç! Geçmişini yeniden hatırlamak ve varlığını altüst eden sırrı gözden geçirmek üzere olan biri, biraz da olsa irkilir. Grondin'in hissettiği de buydu. Bu odada, mumlardan yayılan ışığın öteye beriye kondurduğu altın rengi yamaların arasında kalan gölgeliklerde ürkütücü bir şeyler vardı. Bu, karanlıkların çılgın ve belalı adamı için bile...

"Charles Bassicoussé'un hazin hikâyesini anlatmaya çalışacağım" dedi sonunda alçak bir sesle. Sakin ve düşünceli bir havada piposunun sapını çıkardı ve temizlemek ister gibi içine üfürdü. Sonra *marseillaise*i masanın üzerine koydu. "Bunu tarafsız bir gözle yapacağım, sanki olup bitenin benimle hiçbir alakası yokmuş gibi. Şeytanın, bu noteri, nasıl akıl sınırlarının ötesine çektiğini açıklamayı deneyeceğim. Sedir ağaçları altında huzur içinde yaşayıp giden bir aileyi, hoş, yıldızlı geceleri, henüz annesinin karnında büyümekte olan ve dünyanın kendisine bir can borcu olduğunu sanan bir bebeğin dehşet verici katlini!

Başka bir ifadeyle, sizi öyle korkunç bir suçla yüzleştirmek üzereyim ki, bütün itidalinizi kaybedeceksiniz. Ve umarım, bu öykünün neden olacağı şiddetli nefret duygusu, sonunda bir merhamet dalgasının yükselmesine yol açar?

Le Houga-d'Armagnac Noteri

Charles Bassicoussé ileriye doğru bir adım attı ve dinleyicilerini yukarıdan aşağı şöyle bir süzdükten sonra sakin bir sesle anlatmaya başladı:

"Yarısına yakını *picardan*lık* olan, yüz on hektar genişliğinde bir üzüm bağının, geniş yapraklı ağaçlardan oluşan, iki yüz hektarlık bir korunun, kiralık altı küçük çiftliğin ve iyi durumdaki üç çiftliğin sahibiydim. Arkadaşım ve mülkümün yöneticisi Joseph Roumazeille, bir gece patlak veren korkunç bir fırtınanın mısır ve çavdarımızı yok etmesini engellemeye çalışırken yakalandığı soğuk algınlığı zatürreeye çevirince, aniden öldü.

Katıksız bir erdem adamı olan Joseph, duldu. Ne bir akrabası, ne de yakını vardı ve bu yüzden de, cennetin kapısındaki görevliyle yüz yüze gelme vakti yaklaştığında, en değerli varlığını emanet edebileceği tek kişi doğal olarak bendim. Bu emanet, on iki yaşında çok hoş bir çocuk olan biricik kızı Jeanne'dı. Dostumun isteği üzerine, ona kendi kızım gibi bakacağıma söz verdim.

Böylece, yasal açıdan, kızın vasisi oldum. Ve beş yıl sonra, zavallı karım, beni yalnız başıma bırakıp da öteki dünyaya

* Bir cins Fransız şarabı. (ç. n.)

göçünce, tüm sevgimi, Perchède'deki evimi süsleyen, her gün biraz daha güzelleşen ve zarifleşen, bu tatlı, genç varlığa yönelttim.

Hiç çocuğum olmadığından, onu varisim yaptım. Onun gelişim sürecini büyük bir titizlikle denetledim; çocukluğunun saflığını korumasına çalışarak eğitimini hızla tamamlattım. Dindar biri olarak yetiştirdim onu ve geleceğine dair, ona söylemediğim büyük heveslerim vardı. Yıllar geçtikçe güzel perimin gözümün önünde hoş bir genç kadına dönüşmesini izledim heyecanla. Onun çatımın altında olmasından büyük bir mutluluk duyuyordum. Gülüşüyle akşamlarımızı aydınlatıyor, bir piyanist olarak sergilediği yeteneğiyle, gelip giden misafirleri büyülüyordu."

Gölgeler içinde duran ve hayatını anlatan kitabın neredeyse kimsenin bilmediği sayfalarını açan adam, yorgun eliyle alnını sıvazladı. Sevecen bir sesle onun adını mırıldandı: "Jeanne, Jeanne." Sevgi dolu bir âleme olan özleminin taştığı gri gözleri, mumların alevlerine kilitlenmişti. Ağzı, konuşamayacak derecede kurumuştu; bakışlarını arkadaşlarından gizlemek için, yüzünü onların aksi yönüne dönmüştü. Şiddetli bir iç mücadelenin ardından, tekrar eski hâline döndü:

"Geçmişte yaşadıklarımızı bahane edip de kadir bilmezlik etmeyelim... Ön cephesindeki yirmi sekiz penceresiyle evim oldukça büyüktü ve Jeanne da onun güneşiydi! O, tatlılığın kokusu, şen kahkahaların çağıltısıydı! Dehşetli sıcak bir gün, şu hiç unutulmayacak ışıklı ve gölgeli öğle sonralarından birinde, nadasa bırakılmış birtakım tarlaların arasından Perchède'e, eve dönerken, onun bir koruluktan çıkışını, zarif bir hareketle bir hendekten atlayışını seyrettiğimde, bu ışıltılı hayatımızın bir gün sona erebileceği aklımın köşesinden bile geçmiyordu. Beni gördüğü an, yanakları heyecanla, göz-

lerinin parıltısını daha da belirginleştiren bir biçimde, al al oldu. On yedisine henüz basmıştı ve kiracılarımdan birinin oğluna, Antoine adlı, kendi yaşındaki bir delikanlıya âşık olduğunu itiraf etti bana..."

Bakışlarını anlatılmaz bir hüzün kaplayan eski noter, bir an, anlattıklarının sonsuz yankılarına kulak verdi. Sonra o kendine has enerjikliğiyle, büyüleyici geçmişinin yükünü, yaşlı kadınla polis memurunun önüne boşaltıverdi. Sesinin titremesinden nefret ediyordu; ama onu sürekli kendine itaat ettirmeyi de beceremiyordu. Fakat yine de, Houga'yı sarsan iğrenç suç çerçevesinde tüm yaşananları ortaya serene kadar, gözyaşlarını tutmayı başardı. Zaman zaman duruyor, tekrar devam etmeden önce, anlattıklarını takip ettiklerinden emin olmak için, dinleyicilerini kontrol ediyordu.

Ara sıra Barthélemy veya la Chouette bir soru soruyordu. Kâhya kadın söylenen tek bir sözcüğü bile atlamıyordu. Dikkat kesilmiş gözleri ürküntü ve sempatiyle doluydu; bazen koltuğunun kollarını sıkıyor, bazen de arkasına yaslanıyordu.

"İsa Mesih!" diye patladı sonunda. "Duyduklarıma inanamıyorum. Karnı deşilen genç bir kızcağız... Parça parça edilmiş... Ezilmiş bir bebek, tam bir kasaplık! Akıl almaz bir günahkârlık!"

"Öyle, bir caninin işlediği suç gibi de değil tam; daha ziyade bütünüyle kafayı yemiş birinin işi," dedi Barthélemy. "Kontrolünü kaybetmiş sefil bir canavarın..."

Hafızasında yeniden canlanan bu vahşet sahnesi karşısında konuşmaya devam edemeyen Charles Bassicoussé, elleriyle yüzünü kapadı ve polis memuruyla bir zamanların eskicisine parmaklarının arasından baktı. Yeniden ümitsizliğin kuyusuna gömülmekten ve zihnine silinmemecesine kazınan bu görüntülerin ardı arkası gelmez tacizinden perişan

hâlde, öfkeden mosmor, soğuk ifadeli, altüst olmuş bir yüzle konuştu:

"Lanet! Lanetlenmeyi hak ettim! Dediğim gibi, dostlarım! İnsanın gözlerinin öldürücü bir cinnetin ardından kendiliğinden kapanmasına benziyor! Artık kendi yüzüme bakacak hâlim kalmamıştı. Böyle bir suç karşısında başka nasıl davranılabilir ki? Zira Jeanne'ın yaşadığı felakette benim de sorumluluğum vardı. Zavallı küçüğümün yolunu temizledim; ama kanatlanıp uçma sürecine yeterince göz kulak olmadım. Yuvayı terk etmeye hazır olduğunu göremedim! Bir kördüm ben! Lanet noter! Erkek gururu! Sürekli servetime servet katmaya uğraşıyordum, ona zenginlik içinde bir gelecek sağlamak için! Para! Kazanmanın baştan çıkarıcı çekiciliği! Olay öncesi suç!"

Çocuk katli ve ayin gibi cinayetten dolayı Tarpagnan'ı suçlamaya başladığında, önüne geçilmesi mümkün olmayan bir şiddet duygusu, onu tekrar Horace Grondin hâline getirdi; yumruklarını sıktı ve yüzüne vahşi bir hayvanın haşin ifadesi oturdu. Kemikli yüzü, sol göz çukurunu yanlamasına kesen ürkütücü yara izi, kül rengi öfkesi, evlatlığının katiline karşı hissettiği nefreti herhangi bir sözcükten çok daha iyi anlatıyordu.

"Bu iğrenç suçun işlendiği günden beri, iç dünyamın hiçbir köşesinde merhamet duygusu yeşermedi!" diye haykırdı. "Daima isyan hâlinde, zihnim hep bu olayla dolu ve alabildiğine katılaşmış bir insan olarak yaşaya geldim bugüne kadar, tabii buna yaşamak denirse! Sürekli hıçkırdım, sürekli inledim! Bu suçun failinin izini daha iyi sürebilmek için polis oldum. Meslek hayatım boyunca gerçekten tutuklamak istediğim tek katili yakalayabilmek için! Tek adamı! Tek bir adamı! Ve onun peşindeyken, hırsla onun izini kovalarken, adeta toz toprak arasında yaşayan bir yılan gibiydim... Yeraltı

dünyasıyla bir anlaşma yaptım. Avıma bir an önce ulaşmak için her şeyi yapmaya hazırdım."

"Bu adamın, güvenilir bir delikanlı gibi görünmesine karşın, gözü dönmüş bir cani, bir çocuk katili olduğunu söylüyorsunuz" diye araya girdi Barthélemy. "Onun hayat dolu ve oldukça hoş biri olduğunu siz kendiniz söylemiştiniz bize. Tarif ettiğiniz kadın avcısını, genç bir kadının katili olarak düşünmek zor."

"Tam aksi, kesinlikle öyle biri! *Hitzá Hitz*! Söz veren... Sözünden dönen! *Makhila*nın hikâyesini anlatmıştım size! Ona güvenmiştim. İnsanları kandırmayı hep beceriyordu!"

"Onun suçlu olduğunu gösteren hiçbir kesin kanıtınız olmadığını kendiniz de kabul ediyorsunuz."

"Buna gerek yok ki."

"Yani başka biri olamaz!"

Barthélemy'nin kaşları hafifçe çatıldı. Kollarının incecik kasları gerildi. "Pekala o zaman," diye sordu, "Sizi bu düşünceye yönelten ne oldu?"

"Suç mahallinde anladım bunu. Acıdan deliye döndüm. Jandarmanın baskısı altında, evlatlığıma karşı yasak aşk duyguları beslediğimi kabul ettim. Bu bir neden olarak görüldü! Her türlü ahlaksızlık ve kötülükle suçlandım! İşte o zaman anladım ki, mahvolmuştum."

"Peki, âşık mıydınız ona?"

"Onun bedeninin o müziğinden etkilenmemem mümkün müydü? O narin vücudu, o kadar... O kadar kırılgan görünürdü ki! Varlığı her zaman bir tazelik saçardı havaya! İtiraf edeyim, gözlerimin önünde muhteşem bir büyü olayı gerçekleşir gibi olurdu! Sanki ani bir yıldız yağmuru başlardı birden! O zamana kadar her şeyi mülk alım satımı ile yasal belge tanzimi ve onayından ibaret olan bir taşra seçkininin, sonu gelmez tekdüzelikteki hayatında ne olağanüstü bir değişiklikti bu!"

Eski noter sustu. Augustine Lerouge ocakta, geçmekte olan közleri mekanik bir hareketle karıştırdı. Mumlar yana yana iyice küçülmüştü. Koyulaşan ve insanı kefen gibi saran gölgelerin arasında, Horace Grondin'in korkunç sırrı üçünün yüzüne de yansımış, odanın üzerini bir melankoli örtüsü kaplamıştı. Kendini bir koltuğa bırakan Grondin, kurumuş, acıyan gırtlağıyla yutkunmaya çalışıyordu. Hippolyte Barthélemy ona fal taşı gibi açılmış, ama bir sansarın bakışlarını da kuşanmış gözlerle bakıyor ve onu sarı bir sırıtışla ödüllendiriyordu.

"Ben, şey... Son derece memnun oldum... Yani... Şey... Böylesine korkunç bir sırrı bizimle paylaşmış olmanızdan büyük onur duyduk," diye konuştu. "Ama bize biraz daha açıklamada bulunmanızı rica edeceğim."

"Ne demek istiyorsun? Hâlâ benden mi kuşkulanıyorsun, pislik herif?"

"Hiç dert etmeyin, ihtiyar" diye haykırdı la Chouette, "Ben size inanıyorum, hem de bütün kalbimle!"

"Evet, ama yine de" diye olayın üstüne gitti uzun fasulye sırığı, "Söylediğiniz ortada; korumanız altındaki kızı süzüyormuşsunuz, sizi yaşlı çapkın!"

"İğrençleşme. Bu talihsizliği yaşadığımızda, o daha on sekizindeydi; bense kırkımı geçmiştim!"

"Güzelliğiyle sizi etkilemiş; kendiniz söylediniz."

"Duygularımı asla açığa vurmadım. Onu sadece bir kez kollarıma aldım. Ama içimdekileri dile getiremezdim. Ona karşı vazifem son derece kutsaldı. O bana Tarpagnan'ı sevdiğini söylediğinde, en sağlıklı görünen yola yöneldim: Onların bir an önce evlenmelerine karar verdim. Ve ardından... genç çapkın, Jeanne ile evlenme konusunda verdiği sözü tutmak yerine sırra kadem basınca, tatlı güvercinimi, ona yaslanması için kendi omzumu teklif etmekten kaçınmak için

(zira aldatılmasının ardından tekrar çatımın altında yaşamaya devam ederse, bunu yapmaktan kendimi alamayabilirdim) bir rahibin gözetimine verdim."

Grondin, la Chouette'un gözlerinin ardında bir yerlerde pusuya yatan kötü düşüncenin farkına varmıştı. "Kafanızdakini açıkça söyleyin, Augustine," dedi.

"Peki o herifin adı neydi, şu sizin kara karganın?" Uzun cadı, ruhban sınıfına pek sempatiyle bakmıyordu.

"Abbé Ségouret. Oradaki kilisenin başpapazı... Çok muhterem bir adam, inan bana! Jeanne'a göz kulak oldu ve onu teselli etti; öldürüldüğü o korkunç güne kadar papaz evinde sakladı onu."

"Yani onun Abbé Ségouret'nin evinde mi öldürüldüğünü söylüyorsunuz?" diye bağırdı Barthélemy.

"Hayır. Benim evimde... Yani sahibi olduğum evlerden birinde... Mormès'teki mülkümde... Bir av köşkü..."

"Kızın ne işi varmış orada?"

"Birden aklına esmiş, papaz evinden kaçıp ormandaki bu eve sığınmış. O civarı iyi bilirdi; at sürerken orada mola vermişti birçok kez. Katille orada randevulaşmış olmalı."

"Tarpagnan'la?"

"Başka kim olabilir? Aşağılık hayvan kısa süre önce bölgeye geri dönmüştü."

"Bana sorarsanız, bunu o karga yapmıştır!" diye cırladı aniden la Chouette.

"Kutsal değerlere karşı nasıl bu kadar saygısız olabilirsiniz, sizi koca el arabası!"

"Bu tepesi tıraşlılar hiçbir işe yaramaz!" diye haykırdı yaşlı kadın. "Ve kanıtı da şu ki benim iyi efendim, halk onları dizi dizi vuruyor!"

Grondin karşı çıkarak omuz silkti. "Abbé Ségouret kutsal bir kişi ve genç, parlak bir papazdır! Kilise hiyerarşisinin

dikkatini oldukça erken çekmiştir. Bir süre Mont-de-Marsan'da başpapazlık yaptı ve ardından terfi etti. Yaklaşık üç yıldır Başpiskopos Darboy'la birlikte. Onun yardımcılarından biri..."

"Paris'te mi şimdi?"

"Söyledim ya, başpiskoposun yanında..."

Augustine Ruhunu Teslim Ediyor

Tam o anda, konuşmaları dairenin kapısına üç kez gürültüyle vurulmasıyla kesildi. Tedirginlikle birbirlerine baktılar.

"Arama var" diye fısıldadı Barthélemy.

"Ne! Bu saatte mi?" diye karşılık verdi la Chouette kuşkuyla. "Aynasızlar için gecenin uygun vakti değil!"

Sanki onu susturmak içinmiş gibi, kapı, merdiven sahanlığından kopan bir darbe fırtınasıyla, pek de iyi niyetli görünmeyen birilerinin sert yumrukları ve kabaralı ayakkabılarının gümbürtüsüyle sarsılmaya başladı. Bunu, içkinin parlattığı anlaşılan seslerin haykırışları izledi. İlk kendini toplayan Grondin oldu.

"Kapı sürgülü mü?" diye sordu.

"Sürgülü, kol demiri inik, iki kez kilitli, sımsıkı kapalı," diye cevap verdi bir zamanların kanca hanımı. Sonra terliklerinin gürültü çıkarmamasına dikkat ederek duvar boyunca sessizce kaydı; ocak demirini eline aldı ve bir silah olarak kullanılıp kullanmayacağını anlamak üzere elinde tarttı.

"Sayıları çok fazla değilse onları biraz biberleyebilirim" diye seslendi Barthélemy fısıltıyla. Elini yavaşça cebine daldırmış, varlığından emin olmak ister gibi Adams revolverini okşuyordu.

"Onları tepeleme konusunda sana yardımcı olabilirim; ama bunun doğru şey olduğunu sanmıyorum" dedi Grondin. Bununla birlikte büfenin çekmecelerinden birini açıp içinden, etkileyici görünen bir Lefaucheux tabanca çıkardı.

Bu arada, ön kapıya inen darbeler kesilmişti. Aniden bir boru sesi patladı; ama boruya üfleyenin nefesi –acıklı, ahenksiz bir iç çekme gibi boğulan bir sese yol açarak– neredeyse hemen kesildi. Kısa bir sessizliğin ardından, litrelerce şarap içmekten pürüzlendiği belli, boğuk bir ses duyuldu:

"Açın! İyi kalpli insanların endişelenmesini gerektirecek bir şey yok! Kapıcınız Yurttaş Cabrichon, sizi eğlendirmeye geldi!"

Bu sarhoş esprisine, bastırılan kıkırdama sesleri eşlik etti. Kapının ardında tekrar bir sessizlik oldu; bunu okkalı bir osuruk sesi ve yeni bir kıkırdama fırtınası takip etti.

"Şu pis kokulu kapıcı puştu bizi tuzağa düşürdü!" diye homurdandı alçak sesle la Chouette.

"Açın kapıyı halkın intikamcılarına!" diye haykırdı ses, gülmesini güçlükle zapt ederek. "Sizin gibiler için bahar temizliği vakti geldi!"

"Haydi, çabuk olun! Açın!" diye gürledi bir başka ses. "Francs-Bourgeois Sokağı nöbetçilerinin şefi sesleniyor! Silahlıyız ve eğer açmazsanız kapıyı kıracağız!"

"Teslim olun, piç grubu! Orada olduğunuzu biliyoruz!"

"İdam mangasına hoş bir buket; onun karşısına gidiyorsunuz!"

Bu, neyle karşılaşacaklarına dair uyarı ve taciz eğlencesi, kapıya inen yeni bir darbe sağanağıyla sonlandı.

"Ayvayı yedik" dedi Barthélemy soğukkanlılıkla.

"Pek sanmıyorum" diye karşılık verdi Grondin. Birkaç uzun ve hızlı adımla odanın bir köşesindeki yüksek kitaplıkların önüne gitti. Rafların birindeki birkaç kitabı kenara çek-

ti. Elindeki anahtar demetinden küçük bir anahtar çıkardı ve kolunu boşluğa sokup rafların karanlıkta kalan bir köşesine uzandı. Hafif bir tıkırtı sesi duyuldu. Görülmesi çok zor bir kilit dilini başparmağıyla hareket ettirerek, bir eksen etrafında dönen bir bölmeyi açtı. Ötesinde, karanlık çatı boşluğundaki küçük bir odacık görünen alçak bir kemer çıktı ortaya.

"Çabuk" dedi Barthélemy, "Kapı kilidini tüfek dipçikleriyle kırıyorlar!"

Grondin, la Chouette'a döndü. "Augustine" diye direktif verdi mesafeli bir sakinlikle, "Biz saklanır saklanmaz gidip kapıyı aç. Uykudan kalkmış süsü ver kendine... Üstüne de bir gecelik giy."

"Vay canına, Mösyö Horace, artık bana *sen* diyorsunuz!" diye haykırdı la Chouette, durumun ciddiliğine aldırmadan. "Bu ikincidir, bana vaftiz adımla hitap ediyorsunuz!"

"Sadakatinle bunu hak ettin" dedi Grondin samimiyetle. "Bu kadar yeter, geveze! Durum hiç parlak değil! Sana ve aklına güveniyorum. Burada olmadığımızı, akşamüzeri ayrıldığımızı söyle. Sen benim kâhyamsın ve beni Mösyö Julien olarak tanıyorsun..."

"Peki sizin kim olduğunuzu kesin olarak biliyorlarsa, o zaman ne yapacağım?"

"Onlara şaşkın gözlerle bak ve aptalı oyna! Hiçbir şeyden anlamaz birisin... Bir parça da sağırsın... Seni sokaktan kiraladım... Okuma yazma bile bilmiyorsun..."

"Tümüyle yalan da değil hani!" diye hayıflandı yaşlı kadın. "Gazeteye baktığımda Mösyö Victor Hugo'nun adını tanıyorum; ama bunun dışında..."

"Güzel! İşte aynen böyle... Git ve benim için bu insanların kafasını karıştır..."

"Bu kadını kesin bir ölüme göndermiyor musunuz?" diye araya girdi Barthélemy isyankârca kaşlarını çatarak.

"Ona zarar vermezler."

La Chouette bu karşılıklı konuşmayı duymuştu. "Bunu bile bile yapıyorum!" diye açıkladı. "Bu şarap tulumlarının icabına bakacağım, Mösyö Horace, hiç korkmayın. Onları gargaraya getireceğim, rol yapacağım, her türlü numarayı çevireceğim! Ben sağ kaldığım sürece, sizi alamayacaklar!"

Bir çırpıda üzerindeki giysiyi ve iç eteğini savurup atan orta yaşı epey gerilerde bırakmış kadın, kısa bir süre için, o pek de hoş görünmeyen çıplaklığını, kırış kırış karnını, gemici dövmeleriyle kaplı kollarını ortaya serdi. Üzerine hızla bir gecelik geçirerek ön kapıya doğru koşturdu ve davetsiz misafirlere doğru bağırdı:

"Tanrı aşkına! Beni zorla şiltemden kaldırdınız! Geldim! Geldim! Buradayım! İşte o lanet hizmetinizdeyim! Aceleniz ne! Kesin şu şamatayı!"

"Aç kapıyı, Tanrı... Şey... Seni yaygaracı kocakarı! Komün adına aç!"

"Geldim diyorum size! Kesin şu ürümeyi, sizi rezil sarhoş güruhu!"

Bu karşılıklı konuşma esnasında kaçaklar çatı boşluğuna girmişti; kitaplık arkalarından bir kilit sesiyle kapanmış, onları karanlıklara gömmüştü. Grondin her zaman yanında taşıdığı bir mekanik çakmakla, sığındıkları bölmenin arka tarafına yerleştirmiş olduğu küçük bir lambayı yaktı. Işık Müfettiş Barthélemy'nin zayıf suratını ortaya çıkardı. "Her şeyi önceden hesap ediyorsunuz" dedi, gözleriyle bölmeyi incelerken. Gördüğü, çatının altında bir kama gibi uzayan bir boşluktu ve bitişik binanın çatısının benzer, ama biraz daha büyük boşluğuyla birleşiyordu. İki büklüm duran Barthélemy bir kamp yatağı, teneke kutulara koyulmuş yiyecekler ile başka ıvır zıvırın, iki iskemle ve kılık değiştirmekte kullanılan çeşitli giysilerin konduğu bir yer keşfetti.

Grondin herhangi bir yorum dinlemek istemiyordu ve sus işareti yaptı. Onun asıl ilgilendiği kitaplığın diğer tarafındaki gelişmelerdi. La Chouette'un yakınma cırıltıları, tahta, mermer ve tuğlaya çarpan tüfek dipçiği ve kırılan cam seslerine karışmıştı.

"Her tarafı altüst ediyorlar" diye fısıldadı Barthélemy.

Duvarın arkasından, Casimir Cbrichon'un diğerlerininkini bastıran sesi duyuluyordu: "Konuş, seni yaşlı kara kurbağa, yoksa dilini keserim senin!"

Bunu, herkesin onay verdiği bir keşif izledi. "Hey! Masa başında âlem ha! Benimki duble olsun!"

"İhtiyar yarasa üç kadehten içki içiyormuş, baksanıza. Yani o yalancının biri!"

Tüfek dipçikleri duvarlara inmeye başladı. Kınından çekilmiş bir kılıç duvarı kaplayan kumaşı yokladı, kitapları dürttü, rafların tahtasını deldi ve ucunu iki kaçağa gösterdi. Her ikisi de tabancalarının horozunu yavaşça kaldırmış, nefeslerini tutmuşlardı. Öteki yandaki sarhoş hızlı hızlı soluyor, kılıcını geri çekmeye çalışıyor, bu arada da bir yük arabacısı gibi küfrediyordu.

"Orospu çocuğu acı çeken İsa!" diye pufladı, "Bu tahta kurtlanmış! Benim aleti geri vermek istemiyor!" Adam, kılıcının, harıl harıl aradıkları kişiye ne kadar yaklaştığını bilse, çok şaşırırdı. Yine kıkırdamalar duyuldu. Bir de sarhoşların kadeh tokuşturma sesi... İki adam, saklandıkları yerden, yayvanlaşmış ağızların haykırışını işittiler: "Yaşasın Komün!"

Derken bir ses emretti: "Kocakarıyı alın! Pek tatlı bir görüntüsü yok; ama en azından vurabiliriz onu. Yaz, görevli, bu kadın koca burnuma vurdu! Onu yanımızda götürüyoruz. Hükümlü!"

Döşemenin üzerinde hareketli adımlar takırdadı bir süre. Sarhoş sesleri ağır ağır uzaklaştı. Bir kapı kapandı gürültüyle. Ve sessizlik tekrar geri döndü.

Grondin horozunu yavaşça indirdiği tabancasını kemerine yerleştirdi. Barthélemy çatı arasının küflü havasını solurken ağzını boğulmakta olan bir balık gibi açıp kapıyordu. Çok yorulmuş gibi ensesini ovuşturdu ve bir çakalın, taşıdığı kınama ifadesi açıkça belli, sarı sırıtışıyla efendisine döndü.

"Yaşlı kadını kurban ettiniz" dedi. "Sizin hakkınızda fazla şey biliyordu."

"Bırak şu zeki adam havalarını, Hippolyte" diye karşılık verdi Grondin, bezgin bir ifadeyle. "Her birimiz kendi kaderimize doğru yürürüz. La Chouette çetin cevizdir. Bu beladan kurtarabilir kendini."

Daha cümlesini bitirir bitirmez, onu tekzip eder gibi, yakınlardan bir yaylım ateş sesi geldi. Barthélemy'nin suçlayıcı bakışlarının ağırlığı altında omuzları çöken Grondin arkasını döndü. Gizli polisin koyu gri gözleri sıra dışı bir sertlikle parıldıyordu karanlıkta. Arkasında olup bitenleri görmesi için bir aynaya ihtiyacı yoktu.

"Benden nefret ediyorsun, Hippolyte, değil mi?" dedi. "Fakat olaylar her zaman kontrolümüz altında gelişmez. Öfke ve ölüm fırtınaları esmeye başladı. Bunlar her şeyi silip süpürecek... İhtiraslarımız, ruhlarımızın çektiği azap, kamçı izleriyle dolu sırtlarımız, tüm bunlar, çok geçmeden yüz yüze geleceğimiz kanlı uçurum ve cehennem ateşiyle karşılaştırıldığında, bir hiç gibi kalacak! Ve bunun başlaması bir an meselesi..."

"Bunların farkındayım, efendim. Ve ayrıca eklemeliyim ki siz ve ben, artık ilişkilerimizin gerçek yapısı hakkında daha iyi fikir sahibi olmuş olsak da hâlâ birbirimize zincirli durumdayız. Ne benim sizden başka, ne de sizin benden başka kimsemiz var."

"Bu nefret temelinde yükselen birlikteliğimiz" diye kabul etti Grondin, "Hem kırılgan, hem de kopması mümkün ol-

mayan bir ilişki... Senden son bir şey istiyorum, Barthélemy: Aradığımı bulana kadar bana eşlik et."

"Sizi terk etmem gibi bir tehlike yok" diye rahatlattı onu fasulye sırığı. "Benim niyetim de sonuna kadar gitmek!"

"Suçlu olup olmadığımı mı öğrenmek istiyorsun?"

"Ben gerçek katilin ortaya çıkmasını istiyorum."

"Kötülük senin iliklerine işlemiş, Barthélemy."

"Ben gerçek bir polisim, efendim."

"Ben ise öyle, mutsuz bir adam olarak kaldım. Tarpagnan'ın izini sürmek dışında hiçbir şey ilgilendirmiyor beni."

"Planınız nedir?"

"Şafakla birlikte" dedi gri gözlü adam, yandaki bölmeye geçerken, "elbise dolabının arkasından başlayan merdivenleri kullanarak bu delikten ayrılacağız. Bu, duvarın içindeki spiral merdiven yandaki evin arka avlusuna iniyor. Sen, Barthélemy, gidip hani şu zekice taraf değiştirttiğin çilingiri bulacaksın."

"Emile Roussel'i mi?"

"Evet. O, Ourcq çetesinin bir üyesiydi. Ve yaşadığı aşk maceraları Tarpagnan'ı Kuyumcu'nun ininin tam ortasına sürüklediğine göre, bahse girerim, Tel'in, onun başına neler geldiği hakkında bazı fikirleri vardır."

"Bana sadece cehenneme kadar yolumun olduğunu söyleyecektir!"

"Ona, vereceği herhangi bir bilgi karşılığında, Paris'e tekrar düzen hâkim olduğunda, 7 numaralı gözü onun taşıdığını ve Komün'ün sadık bir destekçisi olduğunu unutacağını belirt."

"Bilmem ki... Bizim veremlinin yurtseverliğine ne diyorsunuz? Mösyö Thiers'nin alçak aynasızlarına karşı mücadele eden bir yoldaşın adını hiç vermedi."

Eski üst düzey gizli polis memuru omzunu silkti; çatı boşluğunun diğer ucuna yöneldi. Merteklerin ve tahtaların ara-

sındaki bir kirişin arkasını yokladı. Küçük, sıkı sarılı bir paket çıkarıp diğerinin eline verdi. "İşte adamın için biraz öksürük şurubu," dedi kısaca.

"Peki ya siz, efendim, ben bu araştırmayı yaparken siz nerede olacaksınız?"

"Her şey düşünüldü. Seni, Saint-Julien-le-Peuvre'un hemen yakınında tuttuğum bir başka kiralık evde bekleyeceğim. Anahtarlar Abbé Ségouret'de. Onları, güvenilir ellerde olacağını düşünerek, ona bıraktım. Tüm yapmam gereken, piskoposluk konutuna gidip onları almak."

"Bu sorunsuz sığınağın adresi nedir?"

"Grands-Degrés Sokağı, 4 Numara... Bahçenin sonu..."

"Oraya geleceğim."

Dombrowski'nin Kara Pazarı

Geliyorlardı... İşte oradaydılar kırmızı pantolonlular... Saf saf...

Tarpagnan dürbünle izliyordu kırmızı pantolonluların ilerleyişini. Vergé Tümeni...

Bir kol uygun adım Trocadéro Meydanı'na girdi. Orada, derme çatma barikatların ardında mevzilenmiş, ama çarpışma deneyimi çok az, kendilerini savunmaktan âciz bin federe teslim olmak zorunda kaldı.

Askerler Murat Bulvarı ve Suchet boyunca ilerleyişlerini sürdürdüler. Pırıltılar saçan kırmızı pantolonlar, harabeler arasından, ani koşularla, yollarına devam ediyorlardı. Zaman zaman bir subayın kılıcı gün ışığını yansıtarak parıldıyordu.

"İleri!"

Düzenli birlikler bayırların ardından kaynar gibi fışkırıyorlardı. Bir göçmen sığırcık sürüsünün rahat, tecrübeli ahengiyle beyaz taş bir duvarın ardına girip tekrar gözden kayboldular. Artık daha yakına gelmişlerdi. Pépinière kışlasının tüm ön cephesini kaplayarak tekrar ortaya çıktılar.

Askerler çimenli yokuşlardan aşağı dökülmeye başladılar. Hücum boruları çalıyordu. Bağırtılar... Koşuşmalar... İşte oradaydılar!

General Blot, az önce Passy Kapısı'nı ele geçirmişti.

Bir önceki gün, Dombrowski, göğsüne gelen bir şarapnel parçasıyla yaralanmıştı. Hemen ardından takviye birlikler talep etmiş, lakin kimse gönderilmemişti. Akşamüzeri, Belediye Sarayı'na gitmiş, o hoş, küçük, siyah atının üzerinde yakışıklı ve dimdik, kapıya ulaşmıştı.

Kamu Selamet Komitesi üyeleri –Eudes, Arnault, Billioray, Gambon ve Ranvier– bir masanın etrafına dizilmiş, sigara tüttürüyorlardı. Onlar onun öldüğünü sanmışlardı. Onlara yüreğinin büyük bir yangın yerine döndüğünü söyledi. Vereceği haberleri vardı, çok kötü haberler...

Onlara, taburlarının Auteiul Kilisesi önünde sert bir çatışmaya girdiklerini anlattı.

Adamlarının la Muette Şatosu'na doğru çekildiklerini ve orada siper kazıp uygun biçimde mevzilendiklerini aktardı. Askerler, mükemmel bir profesyonel subay olan Binbaşı Tarpagnan'ın komutasında, orada tutunmaya çalışıyorlardı.

Benzi sapsarıydı.

Emrindeki askerlerin firar etmeye ve başıbozuk bir hâlde evlerinin bulunduğu mahallelere doğru kaçmaya devam etmeleri durumunda, Tarpagnan'ın uzun süre direnmesinin mümkün olmadığını belirtti. Subaylarının öfkeli firarileri yeniden bir araya getirmek için ellerinden geleni yaptıklarını, lakin adamların onlara açıkça hakaret edip yerel barikatlarda çarpışmak üzere mahallelerine gittiklerini söyledi.

Tarpagnan'ın yanında, Mac-Mahon'un birliklerinin ilerleyişine karşı koymak için ancak beş yüz civarında işe yarar asker kaldığını aktardı. Komite'yi, Paris'in ertesi güne, 22 Mayıs'a, Versailles'ın çizmeleri altında uyanabileceği konusunda uyardı.

Sonra yalnız başına, tekrar savaş alanına dönmek üzere ayrıldı.

İşte oradaydılar... Daha da yaklaşmışlardı... Saflar hâlinde, kırmızı pantolonlular...

La Muette'te çarpışmalar tüm şiddetiyle devam ediyordu. Ama başka her taraf tamamen açıktı. Yetmiş bin asker Paris'e doluyordu.

Karanlığı Chassepot çatırtıları yarıyordu. Kapıları ve döşeme kirişlerini yağmur gibi döven mermiler, çılgın cıvıltılarla oradan oraya sekiyor, dokunduğu yeri yakan arsız böcekleri andırıyorlardı.

Tarpagnan'ın hemen yanında, gırtlağı bu kurşun eşekarılarından biri tarafından yarılmış, gözleri, ağzı ve elleri açık bir adam yatıyordu.

Örgütlü bir direniş gerçekleştirmek için herkese –tüm ulusa, kadınlar ve çocuklar da dahil tüm halka– nasıl da yakıcı bir ihtiyaç vardı! Halkın cesareti yükseltilmeliydi; direnmek, düşmanı birkaç saat daha uzakta tutmak için daha çok el, daha çok tüfek gerekiyordu!

Geliyorlardı... Hem sağdan, hem de soldan... Tüm yönlerden yaklaşıyorlardı. Haykırıyorlardı... Tarpagnan mermilere aldırmadan gözleriyle karanlığı taradı; gölgeleri inceledi. Yetersiz kuvvetinin direnme kapasitesini kestirmeye çalışıyordu ki, bir mitralyöz salvosu, birliğini olduğu yere çiviledi.

Karnına bir ateş düştü; bir anda macera dolu hayatı gözlerinin önünden geçti. Gözlerinde tuhaf bir kıvılcım çaktı. Kalbi öfkeyle dolu, kolunu kaldırdı.

"Çavuş!" diye bağırdı. "Etrafımızı sarıyorlar! Geri çekilme emri ver!"

Sıhhiyeciler yaralılar için ellerinden geleni yapıyorlardı. Arabaların içine saman serdiler ve yaralıları sedyelerle taşıdılar.

Karşıdakiler ilerleyişini sürdürüyordu.

Artık taraflar arasında yalnızca otuz metre vardı. Adamlar birbirlerini tamamen görerek ateş ediyorlardı. Ve bazen de göğüs göğse çarpışmaya girip birbirlerini süngülüyor, birbirlerine kılıç darbeleri indiriyorlardı. Birbirlerinin gözünün içine bakıyor, kol mesafesinden birbirlerini öldürüyorlardı. İçlerinde çılgınlık parıltılarıyla gözler gözlere dikilmişti. Birbirlerini tabancayla vuruyor, kılıçla deliyor, kesiyor, süngüyle birbirlerinin bağırsaklarını dışarıya döküyorlardı.

Sıra sıra askerler... İşte oradaydılar... Her şeyi ele geçirmişlerdi.

Mermi sağanağı altında son federeler de çekiliyorlardı. En boyun eğmez direnişçilerin yüzleri mermilere dönüktü. Başparmakları tüfeklerinin askısında, her taraftan onlara ateş püskürten namlulara doğru haykırıyorlardı... Köpürmüş ağızlarla katillerini aşağılayarak... Kulaklarının dibinde uluyan ölüme meydan okuyarak... Nefretle, düşmanlıkla dolu, şimdi ya da birkaç gün sonra ölmeyi umursamayan bedenler, son bir direniş hıçkırığı veriyordu. Gökyüzünden şarapnel parçaları yağıyordu. Mermiler uçuşuyordu vızıltıyla. Hem korku, hem meydan okuma dolu gözlerde tuhaf ışıltılar vardı.

Birden tek dizlerini yere koyuyor, nişan alıyorlardı. Doldur, ateş... Doldur, ateş... Yıkılmış bir ağacı siper alarak çökmüş bir nöbetçi... Birçoğu kaderlerinin bitiş noktasında, son yolculuğa çıkan, dişlerini gıcırdatan, omuzları baruttan kararmış, öfkeli savaşçılar... Birçoğu henüz on iki ila on beş yaşları arasında çocuk... Yakındaki ıhlamur ağaçlarından alelacele kopardıkları dalları, terk etmek zorunda kaldıkları ölülerin üzerine fırlatan kantinciler...

Ve sonunda çatırdayan alevler her şeyi yutup geçtiğinde, bol bol sergilenip tükenen cesaretten artakalanın üzerine sabah güneşi doğdu.

Sırt çantaları... Cephane torbaları ve ayakkabılar... Çıkmış bacaklar, hırıltılı son nefeslerini içine çeken bedenler, bayram eden böcekler... Yan üstü devrilmiş kepler, içe göçmüş mataralar... Bir delikte, kıyılmış et parçaları... Aşınmış gömlekler, yırtık paltolar... Bir demir parmaklığa dayalı, dudakları bembeyaz kesilmiş cesetler... Yokuşlu bir sokağa serilmiş, karınları yarılmış, yüzleri kül rengi...

Tümüyle kokmuş... Ya da çok geçmeden kokacak...

Ne acı şeydir bozgun!

Son Öpücük

Aynı 22 Mayıs, Pazartesi günü, Oudinot Sokağı, 19 numarada, yaralıların şakaklarından boncuk boncuk soğuk terlerin süzüldüğü o gri saatlerde, acımasız tırpancının ruhlarını teslim almak üzere ölüme yaklaşanları gözlediği o soğuk vakitlerde, şu meşhur süngü saldırılarının birinde ölümcül yara almış, bir daha dönmemecesine bir meçhule gitmek üzere olmanın şaşkınlığı içinde, annesinin adını mırıldanarak ölümü bekleyen genç bir asker, sonunda arılığın gözleri kör edici parlaklığına dalmadan evvel, son bir çabayla bedenini ileri doğru itti ve şimdiden soğumaya başlayan dudaklarıyla, beyazlar içinde başında oturan ve onun son anlarını izleyen genç hemşirenin veda öpücüğünü kabul etti.

Hayatın tam ucundaki bu teselli davranışı, insan sevecenliğinin bu en yüksek ifadesi, başka bir yerdeki daimi ikametgâhına doğru yola çıkmak üzere olan genç askere verilen bu öpücük, ölmekte olan adamın, kendini feda edişinin saygı uyandırıcı bir davranış olduğunu anlayabilmesi içindi. Bu, bir miğferi andıran koyu saçların çevirdiği yüzü muhteşem güzellikteki bir hastabakıcı kadının öpücüğüydü.

Bu, savaşın korkunçluğunun karşısına hayatın tadını çıkarmaktı. Ötelerin yıldız yağmuruna dalmakta olan askere son bir aşk çiçeği sunma biçimindeki bu saygı ve sevgi töre-

ni, Jeanne Couerbe adlı bir hemşirenin savaş alanında onu ilk uygulamasının ardından, La Presse hastabakıcı kadınlar servisinin standart uygulaması olmuştu.

Gabriella Pucci –ki hastabakıcı ondan başkası değildi– az önce "ölüm öpücüğünü" ilk kez vermişti. O andan itibaren, tıpkı yaşamlarını bu savaş ve ölüm alanının ön saflarında ihtiyaç duyanlara yardım ve şifa dağıtmaya adamış tüm diğer kadınlar –ev kadınları ve hafif meşrep kadınlar, çatık kaşlı şirret kadınlar ve neşeli, küçük yüzlü kadınlar, tombul, iri, orta yaşlı kadınlar ve ince belliler, ütücüler ve işçiler, sevecen kadınlar ve katı disiplinli kadın öğretmenler– gibi, ölmekte olanlara onu bol bol vermek zorunda kalacağının farkındaydı.

Caf'conc', çocuk denecek yaştaki genç askerin gözlerini kapayıp son birkaç saatini üzerinde geçirdiği alçak iskemlede ağır ağır doğruldu. Guillaume Tironneau'nün tüysüz çocuk yüzünü seyrederken, erkekliğe adım atmasını sağladığı, ama artık hayatın tat ve renklerinden ebediyen mahrum kalan birine baktığını düşünerek birden büyük bir üzüntüye boğuldu ve kendini bir hıçkırık nöbetine kapılmaktan ancak büyük bir çabayla alabildi. Elleri böğründe uzaklara dalarak bir süre öylece hareketsiz kaldı. İç dünyasındaki sahneden tanıdık yüzler gelip geçerken, hafifçe sallandı. İçinde kopan fırtınaları dışarıya pek fazla vurmamayı öğrenmişti.

Kupkuru gözlerle, çıt çıkarmadan, açık bir pencerenin önündeki, yaklaşan şafağı hafif hafif sallanarak selamlayan şeffaf tül perdeyi seyretti. Binanın giderek artan gürültüsü –çarpan bir kapı, uzakta, döşemedeki ayak sesleri– ilgisini yeniden gerçek dünyaya çevirmesine yol açtı. Kendini toplamak için derin bir nefes aldı. O gecenin yaralılarının huzurdan uzak bir hâlde yattığı yataklar boyunca baktığında, kendisine doğru yaklaşan, ekibin bir başka üyesini gördü. Bu, birlikte gidip ölüleri toplamak zorunda olduğu arabacıydı.

Adam, sabahın bu kadar erken bir vakti olmasına rağmen, leş gibi şarap kokuyordu. Beyaz bir dize benzeyen kafasındaki *morillo* şapkasını çıkardı ve lekeli, mor damarlı yanaklarını, kendince hoş bir gülümseme sergilemeye çalışarak buruşturdu.

"Alphonse Pouffard, Komün'ün cenaze ve yaralı taşıyıcısı, emirlerinizdedir, prenses," dedi. "Cecile'le ben tam iki saat uyuduk ve biz, ilk posta için bizimle Champs-Elysées'ye gelip gelmeyeceğinizi merak ediyoruz?"

"Champs-Elysées'ye mi?"

"Evet. Orası tamamen göçtü. Tam bir kâbus... Concorde'a yağmur gibi mermi yağdı!" dedi ölümün vekili boğuk bir sesle. "Sizinle kafa bulmuyorum; bize ihtiyaçları var. Toplanması gereken et ve bağırsaklar söz konusu."

Caf'conc' durdu. Dudakları büzüldü ve midesi ani bir kusma isteğiyle kalktı.

"Bir an önce yola çıkma konusundaki şevkinizi kesinlikle anlayabiliyorum" diye hırıldadı çirkin arabacı. Bakışlarını sessiz ve solgun bir hâlde yatan Tironneau'ye çevirip devam etti: "Ah, bir ölü daha! Zavallı prensesim benim, küçük, hoş gönüllünüzü kaybetmişsiniz! Şuna da bakın! Hâlâ meme emen bir çocuk... Bir zamane piçi, değil mi? Bu, cehennemi bir pislik ve bizi de içine çekiyor. Öyle hissediyorum ki," diye sonuca geldi farklı bir ses tonuyla, "bu sizi biraz etkilemiş... Bir dost, ha?"

"Son çocuğum diyebilirsiniz" diye karşılık verdi Caf'conc' ayağa kalkarken. Dudaklarındaki titremeyi bastırarak devam etti: "Siz gidedurun, Yurttaş Pouffard. Bir dakika sonra size yetişirim dışarıda."

Bir iki dakika kadar ölü gencin cesedinin yanında kaldı; sapsarı yüzü çarşafla örterken istavroz çıkardı. Ardından kenara çekildi ve sırtını kireç beyazı duvara dayayarak, gelen

iki taşıyıcıya, cesedi sedyeye koyup morga götürmeleri için yol verdi.

Caf'conc'un hızlı nefes alışına, kör bakışlarına, sıkılı yumruklarına, kederli ve sessiz duruşuna dikkat eden biri, delikanlının cansız bedeni koğuştan çıkarılırken, genç kadının gözyaşı dökmeden ağladığını söyleyebilirdi.

Komün ya da Ölüm

Genç Guillaume Tironneau'nün tabutunun, savaşın izlerini taşıyan başka yüz yirmi yedi cesetle birlikte, ne zaman yapılacağı belirsiz defin törenini beklemek için Incurables güçsüzler evinin yanı başındaki bekleme şapelinin soğuk zeminine konmak üzere Oudinot Sokağı'ndan ayrılmasıyla aynı saatlerde, Horace Grondin ile Hippolyte Barthélemy, çiğle sis arasında kararsız kalmış hava koşullarından yararlanarak, Dupetit-Thouars Sokağı'na açılan küçük bir arka kapıdan temiz havanın içine süzüldüler ve kimse geliyor mu diye artlarına bile bakmadan, uğursuz hatıralarla dolu Cordeire Sokağı'ndan hızla uzaklaştılar.

İki adam, Temple Bulvarı'nın kaldırımlarında ellerini ceplerine sokmuş ilerleyen iki gri gölge, hızlı adımlarla Château-d'Eau'ya doğru ilerliyordu. Sokak ve caddeler neredeyse tamamen karanlıklar içindeydi. Bölgenin özellikle ünlü içki dükkânlarının dayanılmaz iğrençlikteki kokusu ve her yanda tökezleyerek dolaşan silahlı sarhoş güruhlar, hissettikleri güvensizlik duygusunu iyice artırıyordu.

Prince-Eugène Bulvarı'nın köşesine geldiklerinde ayrıldılar. Biri Montmartre bayırlarını tırmanarak, bir ihtimal Lévisse Sokağı 7 Numara'da uykuda olan Emile Roussel'e ulaşmaya çalışacak, diğeri ise hızla Sol Yaka'ya geçip artık,

aynı zamanda da çalıştığı piskoposluk konutunda oturan Peder Séoguret'yi bulacaktı.

Kaçakların ikisi de kalabalıkların arasından dikkat çekmeden geçebilecekleri yeni kılıklara bürünmüşlerdi. Horace Grondin'in gardırobuna borçlu oldukları şıklık, onları tanınmaz hâle getirmişti. Barthélemy eski, yıpranmış bir frak, marangoz pantolonu ve koyun derisinden bir yelek giymiş, başına da yeni ve nispeten iyi fırçalanmış gibi görünen, yuvarlak bir şapka takmıştı. Hem bir taşralı çobandan, hem de bir ustabaşından izler taşıyan giyimi o derece uyumsuzdu ki, kolaylıkla onun bir ölü soyucu olduğu sonucuna varılabilirdi. Grondin'in üstü başı dökülüyordu. Havı dökülmüş, rengi iyice atmış bir palto, yakasız bir gömlek ve paçalarını botlarının içine sokuşturduğu gri bir pantolon giymişti. Beyaz saçlarını örten eski püskü kepi, omzundaki Chassepot'u, matarası, sırt çantası ve ardında şıngırdayan çeşitli askeri malzemesiyle, görenlerin onu, o sıralar çok görülen, geri çekilen askerlerden biri sanmasını hedeflemişti. Çökmüş yanağını boydan boya kesen çirkin yara izi, uzamış sakalları, pislik içindeki, keskin yüz hatları, uzun süre enfiye çekmekte, bot parlatmakta ve kamp ateşinin üzerinde kaynayan kahve kabını el yanmadan almakta kullanılmış gibi görünen kırmızı, ekoseli, kocaman fuları, kıdemli asker görüntüsünü tamamlıyordu.

Château-d'Eau Meydanı'na varmaya yakın, sıra dışı birtakım gelişmelerle karşılaşan iki adam adımlarını yavaşlattı. Subaylar, dağılmış asker gruplarını yeniden düzene sokmaya çalışıyor, bunu başarmak için kâh onları sertçe uyarıyor, kâh onların yurtsever duygularına hitap ediyorlardı. Laf dinlemeyen Ulusal Muhafızlara, nutuklar atıyorlardı. Bağıran adamların yularlarını çekiştirdiği atlar, yerlerinde duramıyorlardı. Birlikler tam toparlanmak üzereyken tekrar grup-

lara bölünüyor, ardından da tamamen darmadağınık oluyorlardı; en ufak bir kötü haber ya da çelişkili bir emir, askerlerin kafalarında adeta bir tür dalgalanma yaratıyor ve bu da onları sürekli bir disiplin içinde tutmayı imkânsız bir hâle getiriyordu. Hatalı hareketler yapan bir dizi heyecanlı adam oluyordu hep. Saflar, sanki ani bir çılgınlık nöbetine tutulmuş gibi allak bullak oluyor veya bir astsubayın bağırışıyla düzenli safların karışması olabiliyordu. Askerler öfke içinde, ihanete uğradıklarını haykırıyorlardı. Yakın sokak ve caddelerden trampet sesleri geliyordu.

"Durum sürekli daha da kötüye gidiyor" diye mırıldandı Grondin.

"Kirişin çökmesinden önceki çatırdama bu" diye alaycı bir karşılık veren sıska Barthélemy, olup biteni daha iyi görebilmek için boynunu turna gibi uzattı. Kiliseler var güçleriyle alarm çanları çalıyorlardı. Yedi kadın, üçü çekerek, ikisi iterek ve diğer ikisi de elleriyle tekerleklerini çevirerek bir mitralyözü sürüklüyorlardı. Yandaki sokağın köşesinde alelacele kurulmuş bir barikattakiler onlara tezahürat yapıyorlardı.

Grondin'le Barthélemy, olup bitene kenardan seyirci olan bir kalabalığın içinden geçiyorlardı. Kalabalığın mırıltıları ve itiş kakışı arasında birbirlerine baktılar ve bir şey söylemeden, gözleriyle, durumu tam anlayana kadar ayrılmama konusunda anlaştılar.

Çok geçmeden, bir önceki gece meydana gelen olayları öğrendiler: Versailles birlikleri ani bir taarruzla Paris'e girmiş, bir şimşek hızıyla ilerlemişlerdi. Auteuil ile Passy'deki sokak ve parkların üst üste yığılmış cesetlerle dolu olduğu, Versailles'a bağlı askerlerin Javel bölgesinde bir insan seli gibi aktığı ve jandarma taburlarıyla, toplama polis güçleriyle birlikte her tarafı kapladığı söyleniyordu. İnsanların ayaküs-

tü kurşuna dizildiği ve cesetlerin mahzenlere doldurulduğu anlatılıyordu. Öldürülen yüzlerce federe, Mösyö Thiers'nin kasaplarının kudurmuşçasına vahşetinin açık kanıtıydı.

Champ-de-Mars'taki bozguna tanık ve "toz bulutu içindeki bir bizon sürüsü kadar" kör bir biçimde kaçan kalabalıkların yuhalamasına, itiş kakışına muhatap olan Jules Vallès, yaşanan felaketi anlatmak için Savaş Bakanlığı'nın merdivenlerini dörder dörder tırmandı; fakat binada "kimseyi" bulamadı.

Aman Tanrım! Neler oluyor? Sorumluluğu hangi general alacak?

Cevap, anlaşıldığı kadarıyla, Delescluze tarafından alınan en yeni acil önlemleri dile getiren endişeli seslerdeydi. Söylendiğine göre, Belediye Sarayı'ndaki karışıklık öyle bir düzeye ulaşmıştı ki, bütün hiyerarşik yapı ve disiplin yerle yeksan olmuştu.

"Brunel, Concorde'da bir savunma hattı örgütlüyor!" diye bağırdı yoldan geçen ve olaylardan haberdar görünen biri. Adam iki tüfek taşıyor, ama gittiği yere çok hevesli gider gibi de görünmüyordu.

"Kuvvetlerini çarpışma düzeninde Tuileries terasları üzerine yerleştirdi!" diye onayladı, alnında pis, kan lekeleriyle dolu bir bandaj bulunan, on beşinde ya var ya yok bir acemi asker.

"Üç dörtlük, bir on ikilik ve iki yedilik!" diye bağırdı kadın komşusu, sanki yarım düzine küçük sahra topu gelen dalgayı geri çevirebilirmiş gibi heyecanla. "Savaşı kesinlikle biz kazanacağız!"

Yeni haberlerin açlığıyla birbirinin ayağına basarak dikilen insanların yarattığı izdiham hâkimdi her bir yana. Aslında etraf hâlâ, bir adım ötesi ayırt edilemeyecek kadar karanlıktı; ama buna aldıran yoktu. İnsanlar birbirlerinin yü-

züne soluyordu. Grondin'le Barthélemy heyecan içindeki insan dalgaları arasında sıkışıp kalmıştı.

Henüz tam kurumamış yapıştırıcıların parıldadığı duvarlarda yeni asılmış bir afiş kuşağı göze çarpıyordu. Civarın kapıcıları, heyecanlı şırfıntıları ve ipekli giysiler içindeki kadınları itip kakarak, gece vakti alelacele kaleme alınmış bildirilerde yazılanları çözmeye çalışıyorlardı. İşçi tulumu giymiş, pos bıyıklar üzerinde heybetle yükselen bir burna sahip, babayiğit bir adam, afişlerin birini gür bir sesle okumaya başladı:

PARİS HALKINA!
Ulusal Muhafızlara!
Yurttaşlar!
"Militarizme artık yeter!"

Yüzü bir köpeğinkini andıran ufak tefek bir adam, havlar gibi, okuduklarının özünü aktardı arkasındakilere:

Yurttaşlar!
Militarizme artık yeter! Altın sırmalıların yönetimine her düzeyde son!
Halka, çıplak elli savaşçılara yol açın!

"Hey! Bu biziz!" diye haykırdı havuç rengi saçlı bir hizmetçi kız, kararlı bir havada. "Çıplak elli sarmısak dişleri, işte biz buyuz! Bol bol alın teri akıtan ve hiçbir şeyleri olmayan kızlar!"

Yüz civarında gırtlaktan onaylayan haykırışlar yükseldi. İşçiler, zincirsiz bir hayata karşı bu dizginsiz öfkeye, bu kaba şiddete ve Komün'ün tüm kazanımlarını bir vuruşta yok etme çabasına olan kızgınlıklarını kendi yöntemleriyle açığa vuracaklardı tabii ki.

Kalabalığın önündeki işçi tulumlu adam, bas sesiyle okumaya devam etti:

Silah başına! Yurttaşlar, silah başına!
Gün, devrim için savaş günüdür!

Köpek gözlü, omzunu sürekli sinirli bir biçimde oynatan kısa boylu adam, o kesik kesik havlar gibi sesiyle ekledi:

Eğer geçtiğimiz altı hafta boyunca su gibi oluk oluk akan kanın boşa gitmemesini istiyorsanız, eğer hür ve eşit bir Fransa'da özgürce yaşamak istiyorsanız... Haydi, düşmanın üzerine! Sizin devrimci enerjiniz, Paris'in belki arkadan vurulabileceğini, ama asla teslim alınamayacağını ve alt edilemeyeceğini gösterecektir!

Bu ateşli sloganların, neredeyse bir top atışı gibi patlayan bu sözlerin ardından, heyecan içindeki havuç kafalı kız, bir işaret taşının üzerine tırmandı. Entarisinin eteği kemerine sokulu, bir eli kalçasında, diğer elinde ise üzerinde "Ya Komün Ya Ölüm" yazılı bir kızıl bayrağın sapı, etrafındakilere yol gösterdi:

"Hadım ediciyi çalın! Herkesi silah başına çağırın! Haydi, barikatlara! Size şahsen garanti veriyorum, yurttaşlar: Eğer her evin önüne yangın tuzağı kurarsak, bu Bismarcklar, bu Petit Clamart aristokratları asla geçemezler!"

Bu akıl dışı iddialar ortak bir kabul görmüş gibiydi; her yanda bir koşuşturmadır başlamıştı. Silahlı siviller, bonesiz, şapkasız, bir kısmı saçına kırmızı kokart takmış kadınlar bir evden diğerine koşuyor, avlularda birbirlerine heyecanla bir şeyler söylüyor, bina girişlerinde toplanıyorlardı. Bu heyecan dolu manzara, ona gözleriyle tanık olanlarda acayip karma-

şık bir izlenim ve bir mahcubiyet duygusu yaratıyordu; sanki yetkililerin kafasındaki tek savunma yöntemi, çılgın bir söylemi ve devrimci enerjinin etkisine çocuksu bir inancı devreye sokmak gibiydi.

"Tanrım! Ne idealist insanlar bunlar!" diye iç çekti Barthélemy.

"Devrime inanıyorlar" diyerek onu doğruladı Grondin. Eski kargaşa uzmanı, hava yavaş yavaş aydınlanırken, karınca gibi kaynaşan kalabalığı seyretti biraz; bir kulağı da ürkütücü derecede yaklaşmış top seslerindeydi. "Yeni gün ne getirecek acaba bize?" diye mırıldandı merakla.

"Söylemesi çok zor, efendim" diye karşılık verdi Barthélemy, Grondin'e iyice yapışmış hâlde. "At tam anlamıyla gemi azıya almış durumda. Dizginlerine ne kadar asılınırsa asılınsın, tarihi durdurmak mümkün değil artık!"

"Paris kaos içine düşerse, Tarpagnan'ı ele geçirmek daha da zorlaşır!" dedi heyula, ani bir kaygıya kapılarak. Yine tamamen acımasızlık fışkıran yüz hatlarında, intikam takıntısı, şimşeklerin yasası, fanatik adalet arayışı açıkça okunuyordu.

"Bu adamı ele geçirmek zorundayım, Barthélemy" diye mırıldandı. Nerede olursa olsun bulmalıyım onu; anlıyor musun beni? Adaletin yerini bulmasını istiyorum."

"Bir şey söylemenize gerek yok, efendim" diye rahatlattı onu polis memuru. "Verdiğim sözü unutmuş değilim. Ve adamızı size vererek onu yerine getireceğim."

"E, haydi o zaman! Sahneye çık! Getir onu bana!" diye homurdandı Grondin, berbat duyguların pençesinde. "Ve seni tehlikeye attığım için de beni affet."

Aşınmış redingotunun kıvrımları arasına gömülmüş, turnaya benzeyen müfettiş, o her zamanki sarı sırıtışını serdi ortaya. "Yapmayın, efendim, aramızda sözü mü olur böy-

le şeylerin, lütfen! Siz de çok iyi biliyorsunuz ki, bunu yapmak için kendime ait sebeplerim de var."

"Ne? Yine dizlerimin üstüne çökmemi mi istiyorsun?"

"İhtiyacım olan şey sadece gerçeğin kendisi, Mösyö Sûreté Şef Yardımcısı, efendim!"

Grondin çatık kaşlarla yere baktı. "Şeytan, o olduğunu sandığımız değildir her zaman" dedi boğuk bir sesle. Ardından eski, rengi atmış, aşınmış, lekeler içindeki kepinin siperliğine dokunarak, avının peşine gönderdiği akbabayı selamladı. "Yarın Grands-Degrés Sokağı'nda; ya da cehennemde!" diye ekledi o bildik haşin, otoriter havasıyla.

Bir an içinde, kamburlaşmış omuzları ve anlamsız suratıyla, tüfeği ve sırt çantasının ağırlığı altında eğilmiş yaşlı, yorgun bir adam oluvermişti. Ona bakan Barthélemy, sadece, kalabalığın oluşturduğu anaforun içine hızla ve uzun adımlarla dalıp kaybolmak üzere olan sıradan bir adam görüyordu.

Hôtel du Châtelet

Seine'i Notre-Dame Köprüsü ve Küçük Köprü'yü aşarak geçerken paltosunun içinde terlemeye başlayan Grondin, sisli şafağın, hızla, ılık ve güneşli bir güne yol vermekte olduğunu fark etti. Grenelle Sokağı'na, arka sokakları aşarak en kestirme yoldan gitmeye karar verdi. Açık alanların mümkün olduğunca uzağından geçmeye çalışmasına rağmen, birkaç kez, bütün yoldan geçenleri de yardıma çağırarak bir barikatı sağlamlaştıran ya da ayaküstü hemencecik iki katlı bir tabya diken yurttaşlara yardım etmek zorunda kaldı. İradesi dışında sürüklendiği ve gitmesi gereken yere çok gecikmesine yol açan bu yardım faaliyetleri sırasında, elinde kazma, Saint-André-des-Arts Sokağı'nın kaldırım taşlarını söktü.

7. *arrondissement*in hemen hemen her kavşağı inşaat alanı gibiydi. Regard Sokağı, Four Sokağı ve Kızılhaç Kavşağı'nda durmaksızın inip kalkan kazmalar yolun yüzünü sıyırıp alıyordu. Hâlâ ayakta kalmış son ağaçlar da devriliyordu. Çocuk müfrezeleri, el arabalarıyla toprak taşıyordu. Bir kısmı paçavralar içindeki adam ve kadınların oluşturduğu zincirler, elden ele taş bloklar, kiriş kalasları, şilteler ve kum torbaları iletiyorlardı. Bu yurttaşlık imecesine herkes katkıda bulunuyordu; dükkâncı çırakları ve dükkân sahipleri, çocuklar ve yetişkinler, hatta o sırada rastlantıyla yoldan geçenler bi-

le. Her yanda, halkı direnişe çağıran yeni afişler göze çarpıyordu. En son asılanlardan birinde şunlar yazıyordu:

Ayağa kalkın, ey dürüst yurttaşlar!
Parisliler! Şu an devam etmekte olan mücadelenin saflarından kopmayı hiç kimse aklına bile getirmemelidir; zira bu, geçmişe karşı gelecek, despotizme karşı özgürlük, ayrıcalığa karşı eşitlik, kulluğa karşı kardeşlik, zorbaların bencilliğine karşı halkın birlik ve dayanışması mücadelesidir.
Haydi o zaman, silah başına!

Tüm kent halkı büyük bir iyi niyet sergiliyordu. Çalışmalar yukarıdan herhangi bir emir veya direktif beklenmeden sürüyordu. Asi Paris, olanca gururuyla haykırarak meydan okuyan Paris, çılgın, dürüst, proleter Paris, halkın doğaçlama yarattığı gürültülü ve tek bir bir ritimle nefes alıyordu sanki. Her şey çöküyordu. Hiçbir şey yolunda gitmiyordu. Ama sokak muhteşemdi, cömertti, âlicenaptı. O yenilmezdi.

Pentémont Protestan Cistercian rahibelerinin yuvarlak şapelinde saat on biri vururken Grondin, nihayet Grenelle Sokağı'na vardı. Fır dönen atlı Ulusal Muhafızların eşlik ettiği, mobilya ve resmi evrak dolapları yüklü, takırtılar içinde ilerleyen bir araba katarının aksi yönünde, etrafına dikkat ederek sokağa yukarı çıktı. Oraya buraya not ve emir taşıyan kuryelerin vızır vızır geçtikleri bu zor geçidi aşınca, dikkat çekmeme amacıyla, neredeyse duvarlara yapışarak yoluna devam etti. Kılıç şakırtıları ve nal sesleri arasında tüm yolu kaplayarak geçen bir ağır süvari bölüğü tarafından ezilmemek için bir kez daha bir korunak bulmak zorunda kaldı kendine. Kestane rengi atının yelesine yatmış, sarhoş bir su-

bay, heyecan içinde, kontrolsüz birtakım hareketler yapıyor ve haykırarak, adamlarına, Clinchant'ın birliklerinin Saint-Lazare'ı tehdit ettiğini söylüyordu. Kendileri de alkollü olan yaygaracı süvariler, huysuz hareketler yapan hayvanlarının üzerinde kalabilme gayretiyle öne doğru eğilmiş, başları önde, toz bulutları arasında birbirlerine bakıp kıkırdıyorlardı. Atlarının nalları kıvılcımlar yaratıyordu kaldırımda. Dehşet verici, kanlı katliamın, kudurmuşçasına ölçüsüz vahşetin ortasına doğru gidiyorlardı. Grondin onları, köşeyi dönüp de gözden kaybolmalarına kadar izledi; sonra nal sesleri ve kılıç şakırtıları uzaklaşarak azaldı.

Yolu temizdi işte sonunda. Diri adımlarla Hôtel du Châtelet'ye doğru yöneldi. Bir zamanlar imparatora, daha sonra da krala konutluk yapan Paris Başpiskoposluk Sarayı orada, 127 Numaralı binaydı.

Toskana tarzı ana girişten gösterişli yapının avlusuna girdi. Bakışları hemen binanın –azameti karşısında kendini ezilmiş, yere yapışmış gibi hissettiği– muazzam boyutlardaki dört Korent tarzı sütunlu revakına yöneldi elinde olmadan. Bu devasa giriş bölümünü, yankı yaratan adımlarla aşıp sarayın çiçeklerle süslenmiş, nispeten daha az resmi görünümlü ön duvarına ulaştı ve kalın camdan, yüksek giriş kapısını iterek içeri girdi.

Ortalıkta ne bir kapıcı, ne bir rahip, ne de başka herhangi bir kişi vardı; cüppeli, dik yakalı bir monsenyör bile yoktu görünürde. Daha yavaş bir tempoda, biraz daha ilerledi. Hâlâ bir canlıya rastlamaksızın, yukarısında bir iç balkon yer alan, siyah mermer döşeli bir holü geçti. Görüşme ve bekleme odalarına, başpiskoposun bürolarına ve Monsenyör Darboy'un özel ikametgâhına çıkan heybetli bir merdivenin yanından geçerek giriş holünün arkasında, esrarengiz görünümlü bir kuyuya inen, dar bir merdivenin başına ulaştı.

Grondin uzun, düz, bomboş bir koridora girdi ve ucuna kadar yürüdü. Sonunda, üzeri sanki ahşap işlemeli gibi *trompe-l'oeil** tarzı boyanmış küçük bir kapının önünde durdu. Adeta içindeki kötücül bir duygu onu tereddüde sürüklemiş gibi, bir an öylece dikilip kaldı oracıkta. Oranın piskopos yardımcısının konutu olduğunu belirten pirinç levhayı kontrol etti; içerinin kasvetli ve mutlak sessizliğine uzun uzun kulak kesildi.

Vurmak üzere elini kaldırırken yine duraksayıp yavaşça sağa sola baktı ve gölgeler içinde kalan kıyı köşede bir hareket olup olmadığını araştırdı gözleriyle. Ancak kimse tarafından izlenmediğinden emin olunca, zayıf, kemikleri çıkmış eliyle kapının pirinç tokmağını tuttu ve onu kaidesinin üzerine birkaç kez vurdu. Çıkan metalik sesin yankıları, Peder Segouret'nin dairesini boydan boya dolaştı.

Önce hiçbir karşılık gelmedi.

Grondin gölgeli bir girintiye çekilmişti. İyice kulak verince, uzaktan gelen ve hızla yaklaşan sandalet pıtırtılarını işitti. Saklandığı yerden, koridorun öteki ucunda beliren genç papazlar grubunu gördü. Papaz okulunun karakuşları, papaz gruplarının çoğunda görülen o ağır ve vakur davranış kalıplarından hayli uzak, korku ve telaş içinde görünüyorlardı. Etekleri uçuşan cüppeleri ve endişeli yüzleri, peşlerinde birilerinin olduğunu akla getiriyordu. Tarihi duvarların arasına bir kez daha sükûnet hâkim olduğunda, Grondin en iyisinin saklandığı yerde kalması olduğuna karar verdi. Durup bekledi.

Gergin bir yüzle, koridorda onu takip eden herhangi biri olup olmadığını anlamak için etrafı gözledi ve kulak kabart-

* Fransızcada "göz aldatımı"; resimde, bir nesnenin aslıymışçasına algılanacak kadar doğru ve gerçekçi betimlenmesi. (ç. n.)

tı. Bir süre sonra, uzaklarda bir yerde bir kapının çarptığını duydu; belki de hava cereyanı kapatmıştı onu. Yine uzakta, biri, yaşlı bir adam, uzun uzun öksürdü. Derken biri burnunu sildi. Sonra her yanı bir kez daha sessizlik kapladı.

Grondin saklandığı yerden –kocaman, cevizden oyulmuş Saint Antoine'ın ardından– çıkıp bir kez daha kapıya gitti ve onu birkaç kez vurdu. Bu kez kapının ardından kaçamak bir hışırtı duyuldu ve sakıngan bir kadın sesi sordu:

"Kim var orada?"

Kendini Noter Charles Bassicoussé olarak tanıtır tanıtmaz, kapı hemen açıldı ve karanlık bir hol göründü. Gözlerini karanlığa alıştırmaya çalışarak içeri adımını attığında, kapıyı açan kadının arkasından, birden, ebadı belirsiz, ip gibi kol ve bacaklarıyla çarpık çurpuk bir yaratık çıktı, Grondin'in önünden, ardında ekşi ve sülfürlü bir koku bırakıp hızla geçti ve onu bir örümceğin dokunuşunu andıran nahoş, tuhaf, zehirli duygulara salarak kapıdan dışarı fırladı.

"İçeriye gelin" dedi kadın. "Sizden önce bir ziyaretçim daha vardı."

Kâhya Kadın

Madam Ursule Capdebosc'un yaşı tam belli olmuyordu. Yetmişinde de olabilirdi, on yaş daha genç de... Bir başlığın altında çörek biçiminde toplanmış, beyaz saçları vardı. Paris'te geçirdiği uzun yıllara rağmen, taşralı bir kadının tüm özelliklerini taşıyordu hâlâ. Ayakları üzerine sağlam basması gibi mesela... Pırıl pırıl bir görüntü, bembeyaz ve pürüzsüz bir cilt, üzerleri al al, çıkık elmacık kemikleri, açık ve düzgün yapılı bir alın, derin çukurlara oturmuş, mavi gözler, Fra Lippo Lippi'nin Siena kiliselerine çizdiği Bakire Meryem resimlerindekileri andıran, hayret verici uzunlukta kirpikler...

Ne şakraklığından, ne o gümbür gümbür güneybatı aksanından, ne de o eski papaz evi hizmetçisi belleğinden bir şey kaybetmişti. Kapısını çalan adamı bir bakışta tanımıştı.

"Hey ulu Tanrım! Gers!" diye haykırdı, sanki karşısındaki, onu biraz ürküten, ama asla unutmadığı bir geçmişi ve bölgeyi hatırlatan iyi huylu bir hayaletmiş gibi. "Aman Tanrım! Bu inanılır gibi değil!" diye devam etti hâlâ şaşkınlık içindeki Ursule Capdebosc; elleri ağzının önünde birleşmişti. "Houga Noteri! Mösyö Charles! Gerçekten sizsiniz! Böyle bir zamanda! Her şey bu kadar kötü giderken!" Birden dikkati ziyaretçisinin giysilerine, ipten kazıktan kurtulmuş kılığına, uzamış, korkutucu bir görünüm kazanmış sakallarına,

omzundaki tüfeğine, elindeki şapkasına yöneldi ve safça bir telaşla sordu: "Onlardan biri misiniz? Siz de, Mösyö Charles, o rahip yiyicilerden misiniz? O, papazlarla alay edenlerden...?"

"Hemen birtakım sonuçlara varmayın, benim iyi Ursule'um!" diye karşılık verdi Grondin, üzerindeki ağırlıkları yere koyarken. "Bu kılık, sizin kadar beni de rahatsız ediyor. Bunları sadece, kontrolden çıkmış sokaklarda rahat hareket edebilmek için giydim."

"Yaa, çok rahatladım!" diye haykırdı kâhya kadın. "O kadar korktum ki! Başımıza gelen, neredeyse başımızı duvarlara vurmamıza yol açacak bunca olaydan sonra, insan en kötüsünü düşünmekten alamıyor kendini."

"O kadar korkunç neler oldu?" diye sordu Grondin. Aniden kötü bir his kapladı içini. "Peder Séoguret nerede?"

Kâhya kadın ona, birleştirdiği ellerini önünde salladığı yüzünde dokunaklı bir ifadeyle baktı. "Ah, zavallı beyefendim benim!" dedi; alnı, vahim bir durum olduğunu gösterir biçimde, çizgi çizgi olmuştu. "Felaket gelip tam tepemize bindi; size bunu söyleyebilirim!"

"Yani...? Peder Séoguret nerede?" diye sorusunu tekrarladı gri gözlü adam.

Fakat Ursule Capdebosc, yakaran Meryem tavrını bir kenara bırakmış, eski notere kendisini takip etmesini işaret ederek, siyah çoraplarıyla hızla dairenin derinliklerine doğru yönelmişti. Grondin'i alçak tavanlı, oldukça karanlık, kemerler altındaki bir bahçeye açılan bir yemek odasına götürdü. Kapıya vardıklarında, cilalı döşemede ayaklarının kaymamasına dikkat etmesi konusunda adamı uyardı. İçeri girince, kibarca oturmasını söyledi ona.

"Aç mısınız?" diye sordu, bir iskemleye yerleşen adama. "Bir şeyler atıştırmak ister misiniz?"

Grondin istemediğini belirten bir işaret yaptı. Kadın canı sıkkın görünüyordu; Grondin bir süre daha beklemesi gerektiğini anladı.

Ursule her şeyi daima tamamen kendine has tarzıyla yapa gelmişti. Noter, kadının konuşmanın törensel üslubuna müdahale etmeye kalkmayacak kadar iyi tanıyordu onu. Hanenin ve sakinlerinin üzerine musallat olan belaların anlatımı, bildik nezaket süreci tamamlanmadan başlamayacaktı.

Yaşlı hizmetçi, içgüdüsel olarak, Gaskon konukseverliğinin gereklerini yerine getirmeye yönelmişti. Onun doğup büyüdüğü topraklarda töre, misafire gereken sıcaklığın gösterilmesini emrederdi. Houga'da işler böyle yürürdü ve bu tür ufak nezaket davranışlarına dikkat edilmesi, kibar insanlar arasında hep takdir görürdü. Her şeyden önce, biraz Armagnac likörü ikram edilmesi gerekirdi. Papazın evinde eskiden bu kalıplara uygun davranılırdı ve insanlar aynı tarzı şimdi de pekala sürdürebilirlerdi, son olayları öğrenme arzuları ne kadar şiddetli olursa olsun.

Ursule, hayali kırıntıları temizlemek üzere, eliyle masanın üzerini süpürdü; bunu yaparken de iki üç kez Mösyö Charles'ın adını mırıldandı. Ardından hızla büfeye doğru yöneldi ve büyük bir çabuklukla, misafirinin önüne bir tabak şekerleme ve küçük bir kadeh içinde, çok eski bir Armagnac likörü koydu.

"Mormés'den" diye belirtti. "3l'den... Esaslı bir şey... 54 Noel'inde Peder Séoguret'ye siz getirmiştiniz... Jeanne'ı hayatın güçlüklerinden koruma konusunda yaptıklarına teşekkür etmek için? Kızcağızın şu kadın avcısı Tarpagnan tarafından terk edilmesinin hemen sonrasıydı... O korkunç şeyin vuku bulmasının tam bir yıl öncesinde..."

Grondin kadına delici bakışlarını gönderdi. "Ben, Grands-Degrés Sokağı'ndaki küçük sığınağımın anahtarlarını almak için gelmiştim," dedi sertçe.

"Size getireyim onları; hâlâ Peder Séoguret'nin odasında olmalılar. Bir şeye dokunmadım," diye karşılık veren Madam Capdebosc, parıldayan ve mis gibi kokan çiniler boyunca koşturdu. "Bir iki dakika içinde dönerim."

Elinde anahtarla geri döndüğünde ağlıyordu ve Grondin onun konuşmak üzere olduğunu anladı. "Vay, şu hoş taşkına da bakın!" dedi. "Bu ikinci defadır ki Adour, kabarıp kıyılarına taşıyor!"

"Ah, ben zırıldayan yaşlı bebeğin tekiyim! Kendimden utanıyorum! Affedin beni, Mösyö Charles!" diye hıçkırıyordu, kızarmış gözlerle Grondin'e bakan Ursule Capdebosc. "Sürekli hüngür hüngür ağlayan biriymişim gibi geliyor bana artık!" Ellerini ovuşturdu. "İki hafta, hatta belki daha uzun zamandır böyleyim işte: Tam bir Madam Cerfeiul!"

"Bana biraz daha açıklamada bulunabilir misiniz, Ursule... Söylediklerinizden bir şey anlayamıyorum."

"Açıklama mı?" dedi kadın bezgin bir ses tonuyla; noterin karşısındaki iskemleye çöktü. "Tanrım, Tanrım! Artık benim için hiçbir şeyin tadı yok. Dediğim gibi, hiçbir şeyin! Her şey mahvolup gidiyor! Mösyö Darboy tutuklanıp götürüleli beri, bu ev anlamını tümüyle yitirdi."

"Piskopos tutuklandı mı?" diye sordu Grondin büyük bir şaşkınlık içinde.

"İki ay önce... Haberiniz yok mu?" dedi temiz yürekli kadın.

"Başım her zaman rahat olmuyor" diye kaçamak bir karşılık verdi Grondin. "Nereye götürdüler onu?"

"Mazas'ya... Ama daha yeni la Roquette'e aktarıldı. Papazlarıyla birlikte... La Madeline papazı, Başkan Bonjean ve ban-

ker Jecker ile... Onun gibi mübarek bir adam! O düzeyde biri! Böyle bir şey insanın aklının köşesinden geçmez. Böylesine müthiş efendi bir adam! Saman üzerinde uyusun, tayın ekmeği yesin!" Ursule hızla istavroz çıkardı; fakat sözlerini henüz bitirmemişti. "Daha kötüsü de var! Bundan daha rezili! Düşününce bile dilim tutuluyor ama... Şunu da dinleyin: Bizim Peder Séoguret de iki hafta evvel bizi yalnız bıraktı! Kendisi de Monsenyör'le birlikte tutuklanan Peder Lagarde'ın yerine, piskopos yardımcısı yapılmıştı, bunun kısa süre öncesinde..."

Sesini bir oktav yükselterek gözyaşları içinde ekledi: "Komüncülerin saldırılarına maruz kaldı. Kara cahiller! Ortalığı velveleye verdiler. Onları bir görmeliydiniz, pis paçavralar içinde, gömleklerinin önü açık, kıllı karınları ortada! Bostan korkuluğu gibi kırmızılara bürünmüş! Şafak sökerken geldiler onu almaya. Devrimleri hakkında hoş olmayan şeyler söylediği bahanesiyle dövdüler onu..."

"O nerede şimdi?"

"Diğerleriyle birlikte la Roquette'te" diye karşılık verdi Ursule mutsuzluk içinde. "Yüzüne çok kötü bir dipçik darbesi aldı. İki iltihaplı yara, o gün bu gündür bitap düşürdü, perişan etti onu."

"Bütün bunları kimden öğrendiniz?"

"Zindancıların birinden. Dostluğunu kazanmak için ona biraz ciğer ezmesi götürdüm ve biraz da para vererek gönlünü hoş tuttum." Gözlerini yere indirerek devam etti: "İşte, Mösyö Charles, siz buraya girerken yanınızdan geçen adam oydu. Gerçek bir kurbağa, alabildiğine çirkin, ama ne yaparsınız, onunla konuşmak için zorluyorum kendimi."

Grondin ayağa kalkarak masanın etrafını dolandı ve elini sevgiyle, bu sadık ve vefakâr hizmetçinin omzuna koydu.

"Silin gözyaşlarınızı, benim iyi yürekli Ursule'um," dedi. "Birkaç gün içinde her şey sona erecek."

"O zamana kadar, her şeye karşı hazırlıklı olmalıyız" dedi yaşlı kadın, kafasında takıntı hâline gelmiş ölüm düşünceleriyle. "Kan kokusunu şimdiden alıyorum" diye devam etti, güzel gözlerini yeniyle silerken.

"Pekala, hadi al bakalım" diye paylamaya başladı kendini, ince, kuru elini noterinkinin üzerine koyarak, "Aynen memlekette dedikleri gibi: Köpekler işer, kadınlar ağlar! Böyle zayıf olduğum için kendimden utanıyorum."

Geride kalan gözyaşlarının arasından gülümsedi ve anlatmaya başladı.

La Roquette Tutsakları

Mahkûmlar hücrelerinde üç unsurla birlikte yaşamak zorundaydılar: toz toprak içindeki ot şiltelerinde onları teslim alan huzursuz, zaman zaman sıçrayarak uyandıkları uyku; peşlerinden hiç ayrılmayan, her an, zemin katta alelacele idam edilmek üzere çağrılma korkusu ve dua. Kurt yeniği tahta somyalarının yanında, pürtüklü zemine diz çökerek, yüzler ellere gömülü, ruhlar merhamet düşüncesine aç, Tanrı'ya, onlara, kendilerini bekleyen zor sınavlar karşısında cesaret ve dayanma gücü vermesi için yakarma...

Cennetin ışığı tarafından terk edilen bu papazlara, 2,40 metreye 1,20 metre genişliğindeki karanlık, taş tabutlara kapatılmış bu adamlara, en ufak bir ses –avludan duyulan boğuk bir küfür, zeminde hissedilen hafif bir titreşim, uzaklığın zar zor duyulur hâle getirdiği bağırtılar– kötü bir ölüme yaklaştıklarının habercisi gibi geliyordu. Taş bir duvara sürtünen bir tüfek dipçiği sesi, kabaralı botların koridorun zemininde yarattığı tıkırtılar, bu bahtı karaların gözlerini dehşetle kocaman kocaman açmalarına, kollarını gayri ihtiyari sıska karınlarına toplamalarına ve böğürlerindeki kasların bir titreme nöbetine yakalanmasına yol açıyordu. Üç adımda kafeslerinin sürgülü kapısına varıp kulaklarını ona dayıyorlardı. Kendilerini, tutuldukları birinci kat korido-

rundan, kendilerinden öncekiler gibi idam mangasının mermileriyle yere düşecekleri, alt kattaki seğirdim yolunun ucuna yapacakları rezilce, dayanılmaz yolculuğa hazırlamak için büyük çaba harcıyorlardı.

Başpiskopos Darboy'un hücre numarası 13'tü. Başpiskopos koridorun ucunda sağda, sondan birinci hücrede tutuluyordu. Demir bir karyolada yatma ayrıcalığı sunulmuştu kendisine. Onun üzerinde uzanmadığı zamanlar, kafesinin içinde, başı eğik hâlde, kasvet ve hiddet bürümüş yüzünde hani şu, insanın saygıdeğerliğine olan inançları şüphenin saldırısı altında dağılmış kişilere özgü bezgin ifadeyle, dur durak nedir bilmeksizin, bir aşağı bir yukarı yürüyüp duruyordu. Daha doğrusu, kafası sürekli, yaklaşan ölüme dair karanlık düşüncelerle dolu, yalnızlığın ve çaresizliğin zehri içine ağır ağır işleyen bu temiz kalpli ve dinibütün adam, iç huzur ve sükûnetini tekrar kazanmayı bir türlü başaramıyordu.

Monsenyör Darboy büyük bir elem içindeydi. Bu kadar derin bir kedere sürüklenmesinde, Mösyö Thiers'ye yazdığı birçok mektuba cevap alamamasının ve neticede içine düştüğü başarısızlık duygusunun da payı vardı. Bu mübarek, üst düzey din adamı, hükümetin başına gönderdiği son mesajında, Komün'e karşı herhangi bir düşmanlık emaresi sergilemeksizin, son derece naif ve iyi niyetli bir üslupla, Komün tarafından gözaltına alınan birtakım kişilerle 17 Mart'tan bu yana tutuklu bulunan Auguste Blanqui'nin takas edilmesi önerisini dile getirmişti. Fakat o, cilalı kestane kafalı, bastıbacak rezil, kaba ve kesin bir ret cevabı vermişti.

Böylece, zaten Komün'ün adil olmayan, kötü davranışıyla karşı karşıya kalmış olan Monsenyör Darboy, hükümeti yöneten bodurdan da aynı oranda yerin dibine sokucu bir muamele görmüş oldu. Papalık elçisinin temsilcilerinin araya girmesi bile bu, dediğim dedik cücenin tavırlarında en

ufak bir değişiklik yaratmadıktan sonra, geriye umut edebileceği ne kalıyordu ki?

Eli kolu böylesine bağlı görünen bir Kilise önde gelenine, sesi –papanın yanılmazlığı doktriniyle ilgili bazı çok özel meseleler dışında– her zaman itidalli çıkan bir başpiskoposa karşı sergilenen bu büyük öfke, anlaşılır gibi değildir. Birkaç Vatikan ideoloğu dışında hiç kimseyi rahatsız etmeyen bir din adamına karşı, böylesine dizginsiz bir düşmanlık gösterilmesinin nedenini anlamak zordur. Bu mantık çizgisini takip edersek, ne tür bir kudurmuş çılgının Paris Başpiskoposu'nu öldürmek isteyeceğini kestirmek de güçtür. Nazikçe şaşkınlık sergileyeninden dürüstçe kayıtsız davrananına, hatta en uzlaşmaz fanatiğine kadar herkes aslında bu biçare adamın rahat bırakılmasından yana olduğuna göre, bu hatalı idamın infazını hangi iblis isteyebilirdi?

Tarihçiler bize dürbünün ters tarafından baktığımızı söyleyeceklerdir. Peki, özür dileriz! Kendimizi çok alçalttık! Açıktır ki, günlük kaba terimlerle akıl yürütmek yerine, daha yakına, pisliğin tam içine bakmamız gerekir! Aslında Mösyö Thiers'nin, sahte bir kayıtsızlık görüntüsünün ardına özenle gizlenmiş planlarının, ilk bakışta akla geldiği gibi düşünmeden, alelacele tasarlanmış olmaktan ziyade, çok daha alçakça ve derin bir hesabın ürünü olduğunu anlamalıyız.

Gerçek şuydu ki bu saygıdeğer "küçük adam"ın, bir cesede ihtiyacı vardı. Bir şehit, sembolik öneme sahip bir kurban gerekiyordu ona. Komün'ün önemli birinin kafasını koparması onun çıkarları için gerekliydi. Halk yerleşik geleneklere o derece aykırı, öyle tamiri mümkün olmayan bir şey yapmalıydı ki bu onu, kasapların kampına koymalı, zaferi kazananların devrimden yana olan herkes üzerinde uygulayacağı her türlü intikamcı vahşeti, haklı kılmalıydı.

Kısacası, Monsenyör Darboy'un ölüsü, dirisinden daha kıymetliydi. Onun ölümü, her türlü baskıyı ve zalimliği haklı çıkarmaya yarayacaktı. Bodur cellat, duygusuz ve soğukkanlı bir biçimde, katliama giden yolu hazırlıyordu.

Hazırlıkları yapılan büyük şiddet fırtınasını beklerken, Ursule Capdebosc'un Charles Bassicoussé'a anlattıklarını takip ederek, la Roquette tutsaklarının içinde yaşadığı büyük yoksunluğun birkaç detayını daha görmek için geri dönelim. Paris Başpiskoposu'nun tutulduğu hücrenin dışındaki bütün hücreler iki kişilikti. Hepsinin kapısı aynı koridora açılıyordu. Hücrelerin birini la Madeline papazı Deguerry ile Yüksek Temyiz Mahkemesi eski başkanı Bonjean paylaşıyordu. Bir diğerinde Llhomond Sokağı'ndaki Cizvit konukevinden alınan peder Clerc'le Peder Ducoudray kalıyordu. Bir başkasında da ambulans servisinin papazı Peder Allard ile 5 Nisan'da tutuklanan piskopos yardımcısı Lagarde vardı.

Mahkûmlar kısmının son hücresinde, piskopos yardımcısı Ségouret bulunuyordu. Burası kapısında numara olmayan tek hücreydi. Piskopos yardımcısının, tutsaklığını paylaştığı kimse yoktu yanında.

Peder Ségouret'nin "Günahı"

Oldukça aralıklı dizilmiş üç lambadan yayılan soluk mavimsi ışıkta, bir zindancı, bu fare kapanlarına doğru ağır adımlarla yaklaşıyordu. Adam, üzerinde bir leğen bulunan bir arabayı itiyordu. Leğende dumanı tüten, üzüm hasadı işçilerinin yavan lapa çorbasıydı. İçinde hep lahana olurdu. Lahana ya da birkaç şalgam parçası...

Burada, –teklifsiz sohbetlerdeki adıyla– kurutma odasında, mönü pek değişiklik göstermiyordu. Elbette hapishanede bıkıp usanmadan, bu papazların oruç için niyetli oldukları tekrarlanıp duruyordu. Bu göksel rehberler, bu keşiş bozuntuları, bu kara kargalar –nasıl adlandırılmak isteniyorsa, işte onlar– cenneti kıtlıkla bir görmüyorlar mıydı zaten? İşte onlara istedikleri veriliyordu. Notre-Dame'ın baş sivri külahının tayını neyse, hizmetindeki papazlara da aynısı! Piskopos ve diyakozlarının ufak parçalar hâlinde sıçmasında hiçbir sakınca yoktu. Dişlerinin takırdaması ve biraz kilo kaybetmeleri de bir tür adaletin yerini bulması demekti. Bu, yıllardır gösterişli saraylarda ve dayalı döşeli papaz evlerindeki âlemlerde yiyip içip büyüttükleri göbeklerinin biraz erimesine yarardı belki! Yani, o gürbüz tencere karıştırıcısının, la Roquette aşçısının, onları şimdiden cennet yoluna çıkarmış olmasında şaşırtıcı bir şey yoktu.

Yavan akşam yemeğini taşıyan arabanın tekerlekleri her dönüşte, yakınır gibi, kulak tırmalayıcı bir gıcırtı çıkarıyor, ama ağır adımlarla ilerleyen zindan nöbetçisi, buna hiç aldırmadan onu itmeye devam ediyordu.

Zindancı kısa boylu, tıknaz bir adamdı. Adımlarını adeta hesap ederek atıyordu. Derin bakışlarından hırs yansıyordu. Çukurlu bir çenesi vardı ve bir sürü dişi dökülmüştü. Ağır gözkapaklarına, düşük bir alna, yassı bir kafaya sahipti. Lakin tüm bunlar, son –ama en akılda kalıcı– bir özelliği tarafından gölgeleniyordu; bir çift kurbağa gözü.

Son derece çirkin gardiyan, hücrelere yaklaşınca, muhtemelen özellikle kötü davranma isteğinden ziyade alışkanlıktan, ağzını her zamanki gibi kocaman açıp iğrenç, koyu renkli bir tütün tükürüğü seli koyuverdi ve mahkûmlara doğru havlar gibi bağırdı:

"Haydi, kalkın, dazlaklar! Kadavra besleme zamanı!"

Fakat bu adamla birlikte bu kafeslere girip ekşi, leş gibi küf ve rutubet kokusunu içimize çekmeden, tutsakların içinde bulunduğu korkunç fiziksel şartları görmeden, nihayet Peder Ségouret'nin hâline bir göz atmadan ve onun yaşamına dair bir şeyler anlatmadan, bu Tanrı'nın hizmetkârının yaşadığı eziyetlerden, tekrar tekrar temizlendiği hâlde pislikten ancak katlanılabilir düzeyde kurtulabilen bir ruhun acı içinde döktüğü gözyaşlarından söz etmeden evvel, ünlü atalarım –saygıdeğer Alexandre Dumas! Kendime kardeşim gibi yakın bulduğum Eugène Sue!* Aziz Victor Hugo! Hiçbiri renksiz cücelerden ya da göbek meraklılarından olmayan kalem işçileri, ateşli satırların üretken yaratıcıları, hayatın saptırmasız, dobra kayıtçıları– tarafından uygun bulunacak

* Fransız romancı, 1804–1857. (ç. n.)

bir tarzda, geleceğin kapılarını açmak, dikkatinizi, Tanrı'nın daima günlük hayatın saban izlerinde gizli olduğuna çekmek üzere kitaba biraz ara vermeme, zamanı bir süreliğine durdurmama izin vermenizi rica etmek zorundayım.

Demem o ki bu iğrenç görünümlü gardiyana, biraz daha ayrıntılı bakalım istiyorum. Bir öküzün hantal adımlarıyla yürüyen bu adamı biraz daha yakından tanıyalım. Onu daha ciddi inceleyelim; çünkü onunla daha önce de karşılaşmış olmanıza rağmen, olayların akışındaki yeri ve etkisi hafızanızda yeterince güçlü bir yer edinememiş olabilir. Ona tekrar bakalım; zira daha önce önemsiz bir role sahip bu adam, çok geçmeden kaderin habercisi olmak gibi çok daha göz doldurucu ve önemli bir görevi üstlenecek.

Sizi, gardiyan üniforması altındaki bu adamı tanımaya, onun bu kurbağa suratının, şu ünlü İskoç John Law'un uzaktan torunu olan ve pek uzun sayılmayacak bir süre önce Antoine Tarpagnan'ı, Ourcq kıyılarına götüren arabacınınkinin aynısı olduğunu hatırlamaya çağırıyorum.

Sadece iki ay içinde, Gavin McDavis (şüphesiz onu artık hatırlamışsınızdır) kendini iyice koyuvermiş, alkolizmin batağına gömülmüş, insanlıktan tamamen nefret eder hâle gelmişti. Artık tüm dünyadan iğreniyordu. Askeri amaçlarla kullanılmak üzere atına el konması, ahı gitmiş vahı kalmış emektar karısının, dokuz hamileliğin ardından, onu, sarı çizmeleriyle bir aşağı bir yukarı bulvarları arşınlayan bir avarenin örgülü şeritlerle süslü kollarında aldatması, eski arabacıyı tamamen perişan etmiş, onu şimdi yaptığı bu bok gibi işe, alt düzeyde bir gardiyan parçası olmaya sürüklemişti.

Çarkın, hayal edilebilecek en rezil dişlisi hâline gelmişti. Korkuyu bir ezgi gibi dinleyen biri... Bir ürkütme uzmanı... Bir papaz yiyici... İp gibi bacaklarının üzerinde bir o yana bir

bu yana sallanarak yürüyordu. Pek konuşmuyor, kanun adamlarından nefret ediyordu. Gözleri vahşi vahşi bakıyordu. Boynu al aldı. Kadınlardan tiksiniyordu. İçinde, insan türüne karşı duyduğu öfke sürekli büyüyordu. Şiddet ve ölüm giderek daha da büyüleyici geliyordu ona.

İşte geliyordu, görünümü ve hareketleriyle aynen Şeytan'ın korkunç, çirkin bir elçisi, bir kıyamet habercisi, tehditler savuran bir vaiz gibiydi. İşte geliyordu. Her kapının önünde duruyor, sert ve budaklı yumruğunu tahtaya gümbür gümbür indiriyordu. Diğer insanlara acı verme uzmanı, kötü kehanetlerin diliydi o.

Kaseleri doldurdu. Ekmekleri dağıttı. Ve her bir mahkûma, her zamanki gibi, paylarına düşen kem talih tayınını verdi.

Lagarde ile Allard'a hırladı: "Gericiler bir günden fazladır onları adamakıllı sıkıştırıyorlar! Champ-de-Mars'ta Ulusal Muhafız'ı gafil avladılar; Dombrowski'nin hatlarını yardılar ve 15'inde kente vardılar. Her an Montparnasse'a ulaşabilirler... Bu sizin için pek de iyi bir haber değil. Halk boynunuzu koparmak isteyecektir!"

Tütünden siyahlaşmış bir tükrük savurdu ve kapıyı gürültüyle vurarak kapadı. İki Cizvitin payına farklı bir nakarat düştü: "Dostlarınız bizi tepeleyemezler; hiç merak etmeyin! Paris halkını unutuyorlar! Benim dokuz çocuğum da barikatlarda! Ve işçiler... Taşları üst üste yığıp barikatlar inşa ediyorlar... Her yanda el arabaları... Toprak, kum torbaları... Koca duvarlar yükseliyor gökyüzüne! Altı metrelik surlar! İnanın bana, su gibi papaz kanı akıyor!"

Bonjean ve Deguerry'ye lapa çorbası doldururken, artık kendini tamamen kapıp koyuveren gardiyan, öfkeyle köpürdü: "Chassepotlar patlıyor uzakta! Mitralyözler takırdıyor! Toplar insanların kulak zarlarını patlatıyor! Rivoli Sokağı'nı

kapkara dumanlar bürüyor! Ama yine de dalgalanmaya devam ediyor kızıl bayraklar! Her yerde kadınlar var! Bankları parçalıyorlar! Yaşlı kilise hanımları ve rahibeler değil, öğretmenler orada! Hem de her biri onlar kadar değerli! Bacaklarını açıp erkeklere binmek için yaratılmış eksik etekler! Benim hanım gibi kızışmış orospular! Versailles, onların rahimlerini kazıyıp çıkarmadıkça, onları aşıp geçemez!"

Başpiskopos Darboy'un hücresine vardığında, biraz yatışır gibi olmuştu. Kendinden emin bir biçimde konuştu: "Şu sizin Mösyö Thiers ha bire adaletten, düzenden ve insanlıktan dem vuruyor; ama sizleri çıkarmak için yaptığı hiçbir halt yok, piskopos! İşittiğim kadarıyla, gerekirse Paris'i yakmaya hazırmış! Ve başka bir söylentiye göre de vurulan her komüncüye karşılık, üç lanet papaz dünyaya elveda diyebilirmiş! Başta piskoposlar olmak üzere!"

Monsenyör Darboy, kederli bir biçimde boynunu eğdi. Piskopos haçını ekşi suratlı zindancıya doğru uzattı ve sükûnetini yeniden kazandığını gösteren bir tonda mırıldandı: "O zaman ölürüm ben de, Monsenyör Affre nasıl öldüyse... Onun İsa'lı haçı göğsümün üzerinde ölür giderim..."

Alçak gardiyan işine devam etti. Az sonra, le Houga-d'Armagnac eski papazının ardına kapatıldığı, demirlerle takviye edilmiş kapının kocaman kol demirlerini şakırdatıyordu. Mahkûma, insana yakışmayan hapishane yemeğinden payına düşeni –rastgele büyüklükteki kara ekmek parçalarından birini, bir kepçe çorbayı ve gece boyu kullanılmak üzere bir çömlek temiz suyu– verdi. Ardından la Roquette Müdürü Bay François'nın direktifleri doğrultusunda, süngüsünün ucuyla, kırık cam parçası gibi bir şeyler olup olmadığını anlamak için, haşarat dolu ot şilteyi dürttü. Sonra pederi tepeden tırnağa aradı ve zaman zaman geçirdiği cinnet nöbetlerinden birinde kendisini –daha önce birkaç kez yapmaya

kalktığı gibi– pencere demirlerinden asmaması için onun kemerini aldı.

Ağır kapı, menteşeleri üzerinde kolayca açılıyordu. Fakat bildiğimiz gibi, bu insanlıktan çıkmış gardiyan, zalimliğinin tadını çıkarmaktan, bundan aldığı hazzı sonuna dek yaşamaktan hoşlanıyordu. Müşterilerine eziyet etmekten keyif alıyordu. Bu talihsiz adamların şiddetli açlık ve susuzluktan nasıl kıvrandıklarının farkındaydı ve onlara verdiği bir kepçe çorba karşılığında, onları inim inim inletmek istiyordu. "Kalk ayağa, Ségouret!" diye haykırdı. "Bu gece, Aziz Ziyafet Gecesi! Sana bir lahana yaprağı ayırdım, adamım. Seversin, değil mi?"

Ürkünç McDavis sustu; eli sürgünün üzerinde, kikirdiyordu. Arabacının suça, onun ayrıntılarına yönelik takıntılı ilgisini, bu konuda çenesinin hastalık derecesinde düşük oluşunu, ünlü katillerin yaptıklarından büyülenmişçesine etkilenişini, sonu gelmez monoloğuyla o hoşsohbet Tarpagnan'ı bile sonunda canından bezdirişini hatırlıyor musunuz?

Sürücü battaniyesini gardiyan üniformasıyla değiştirmesinin, adamımızın –bu hasta adamımızın– insan öldürmenin korkunç, iğrenç detaylarına yönelik tutkulu hevesinde herhangi bir azalma yarattığını sanmayın sakın. Ne gezer! Silindir şapkanın yerine sorguçlu asker şapkası takmak, kamçı sapı yerine süngü kabzası tutmak, onun sapkın tutkusunda en ufak bir gerileme yaratmamıştı.

Bu ayyaş, boynuzlanmış, rezil ve yalnız adam, utanma nedir bilmez bir kan damlayan öyküler toplayıcısı, bir bağırsak deşme konusu uzmanı, bir mükemmel suç koleksiyoncusu hâline gelmişti. Alçak Troppman ya da Karın Deşen Hurledieu gibi canilerin eylemlerine dair birinci elden duyduğu bir tek öykü bile, hayatın yine de yaşamaya değer olduğu duygusuna ulaşmasını sağlıyordu. Görülmedik vahşilikte,

yoldan tamamen çıkmış ayyaşlardan, içine konyak katılmış yarım kupa kahve için karşılarına kim çıkarsa vurmaya ve topluca bir çukura doldurmaya hazır, gönüllü idam mangası mensuplarından oluşan bir grup adamla, sıkı bir muhabbet tutturmuştu. En ufak bir ahlaki kaygı duymadan, acıların ve sefilliklerin en derin köşelerinin havasını içine çekiyor ve mevcut işini, bildik cinayet hikâyeleriyle renklendiriyor, hastalıklı bir ilgiyle ölüme yaklaşan insanların itiraflarını bekliyordu.

Zira dünya değiştirmenin eşiğine gelen kişilerin günahlarını itiraf ettiklerini, günahlardan arınmış olarak ölme isteğinin ya da ilahi yargıdan duydukları korkunun onları, hayat boyu gizledikleri şeyleri açığa vurmaya yöneltebildiğini biliyordu.

McDavis, bir süre evvel, Peder Ségouret'nin tutuklanmasından iki gün sonra tanık olduğu sır dolu, son derece sıra dışı bir manzaradan beri, numarasız hücreye özel bir ilgi duyuyordu. Her şey görülmemiş bir şiddet dalgasının yaşandığı 5 Mayıs gecesi başlamıştı. Vahşeti bu kadar yakında duymak herkesin sinirlerini son raddeye kadar germişti.

Hapishane duvarlarının ardından, taşların arasındaki sular damlayan boşluklardan, yavaş yavaş, sanki kanat çırpan ürkmüş bir kuşun, karanlıkta kayıp geçen vahşi bir hayvanın yarattığı, öyle hemen kolayca hissedilmeyen, doğal, ufak kıpırtılar hâlinde bir mırıltı sızmaya, merdivenleri, koridorları ve zindanları belli belirsiz bir duygu arşınlamaya başlamıştı önce. Neredeyse tamamen sessiz titreşimler, adım adım şiddetli soluklara, uzak, umutsuz çığlıklara, dalga dalga kırılarak yayılan boğuk iniltilere dönüşmüştü. Son umudunu da kaybetme tehdidiyle yüz yüze kalan bir adamın, derin azabının sesiydi bu.

Hapishanenin sular damlayan nemli koridorlarında gece turunu atan, iğrenç zindancının duyarlı kulakları, elbette,

bu uzaktan gelen boğuk titreşimleri ve sıradışı iniltileri yakalamıştı. Bunda bir iş vardı. McDavis, devriye gezisinin sonunda, seslerin geldiği hücreye doğru yöneldi. Bu yeni gelen mahkûmun hücresiydi. Kapıyı açıp içeri girdi.

Papaz yattığı yerde ateşler içinde sayıklıyordu; adamın mosmor kesilmiş yüzünü dışarıda çatırdayan şimşeklerin ışıltısı aydınlatıyordu. Komün Zuhafları, tutuklanması sırasında onu oldukça hırpalamış, suratına ve cinsel organlarına tüfek dipçikleriyle vurmuşlardı. Yüzündeki kemiklerin en az ikisi kırılmıştı. Bu ürkütücü fiziksel görüntü, göklerden dalga dalga vuran ışıkta, adeta kayıp geçen bir hayale benziyordu. Katolik papazı ot şiltesinin üzerinde dönüp duruyordu; kullanabildiği tek eli, doğal olmayan bir heyecanla, yalvarır gibi sıkılıydı. Bedeni sanki bir fırtınaya tutulmuştu; alnı yanıyor, şakaklarına aşağı ter boşanıyordu.

Ölmekte olan bir adamın görüntüsü, genellikle, insanı çeşitli biçimlerde etkiler; lakin söz konusu o gece, Peder Ségouret'nin kendini kaybetmiş hâli, berelenmiş yüzü, iltihaplanmış yaraları, kavisli, ince, sivri burnu, uzun, çarpık dişleri ve yerinden uğramış, uykulu, kan çanağına dönmüş gözlerinin normal bir insanda uyandıracağı tek duygu iğrenmeydi.

Fakat bunlar –yeni gelenin perişan, çılgına dönmüş vaziyeti ve yaşadığı ruhsal çöküntüden kaynaklı, acı içinde titreyişi– McDavis'te neredeyse tamamen ters bir etki yarattı. İskoçyalının seyrek kaşları merakla çatılmıştı. En ufak bir iğrenme duygusu hissetmiyordu. Ne de herhangi bir merhamet duygusu veya su vererek ya da yaralarını sararak dertli adamı rahatlatma arzusu vardı içinde. Baskın duygusu meraktı. Buna tam olarak sempati denemezdi; daha ziyade bir tür çekime kapılmıştı. Daha da yaklaştı.

Kalbi kötülüklerle dolu zindancı, zayıf kolu havayı döven, mutsuz, çıldırmış adamın yatağının başında tamamen

sessiz, öylece durdu. McDavis, bencilce bir keyifle, hareket etmeden dikiliyordu. Hayatında ilk kez doğru zamanda doğru yerdeydi. Bunca yıl sonra ilk kez yüzünde bir gülümseme belirdi.

Gülümseme mi? İğrenç çirkinliğinde açılan bir yarık, o rezil varlığına ihsan edilmiş bir gökkuşağı! Dudaklarının aralanmasıyla, kocaman, dipsiz bir kuyuya benzeyen ağız boşluğu ortaya çıktı; ki bu, insanın nefesini kesen bir görüntüydü.

Bu tür iğrenç zevkler ne kadar tuhaftır! Ama yine de bazı kişiler, sadece kokuşmuş bataklıklara daldıklarında ya da lanetli, cehennemi uçurumların kenarında dolaştıklarında rahatlamış veya doğru yerdeymiş gibi hissederler kendilerini. Eski araba sürücüsü, hemen, özel bir anda Peder Ségouret'nin yatağının başucuna gönderildiğine hükmetti. Doğaüstü bir varlık, bir biçimde, onu, son tanık olmak, vicdan azabının pençesinde kıvranan bir adamın son itiraflarını dinlemek üzere görevlendirmişti. Bu onun kaderine çok önceden yazılmıştı ve son yargının ateşten çemberiyle olan bu randevudan kaçması olanaksızdı.

Çirkin yaratık, kutsal bir görevi yerine getirdiğine olan kesin inancıyla, ileriye doğru birkaç adım atıp çılgına dönmüş rahibin başucunda diz çöktü.

Dışarıda fırtınanın uğultusu ve şimşek çatırtıları olanca şiddetiyle devam ediyordu; ama McDavis'in bunlara aldırdığı yoktu. Gözlerine inanamıyordu. Bu kadar talihli olabilir miydi? İblis, tam gözlerinin önünde, acıyla kıvranıyordu!

Katil koleksiyoncusu, büyük acı içindeki rahibin söylediklerini büyük bir keyifle beynine yüklüyordu. Ve dağınık cümlecikleri, sayıklayan adamın dudaklarından dökülen bölük pörçük ifadeleri birleştirip de söylenenlerin şifresini çözmeyi becerdiğinde, karanlık ruhlu İskoç, geçmiş zamanlara,

eski günlere yeniden ve yeniden dönmenin getirdiği azap verici düşünceleri, failinin dehşet ve iğrenme duygusu eşliğinde anımsamaktan asla kurtulamadığı suç sahnesini algılamaya başladı. Artık hiç kuşkusu yoktu: Ölümün soluğunu ensesinde hisseden ve endişe içinde, Tanrı'ya ölümcül günahını ikrar eden bir katilin başucundaydı.

İşlediği suçtan on altı yıl sonra, kurbanının gözlerindeki yalvaran ifadeyi hâlâ dün gibi canlı bir biçimde hatırlayan bir katilin dehşet verici hayatı karşısında büyülenmiş bir hâlde, anlatılanları saatlerce dinledi. Dağınık, gelişigüzel sayıklamaların her parçasını topladı kulaklarıyla; coşkun yakarışlarla bölünen, çılgın bir çağlayan gibi dökülen tüm sözcükleri içti. Acıyla kıvranan adamın, gördüğü korkunç halüsülasyonlar karşısında kendi yüzünü tırmalamasını ve bitlenmiş, bereli bedenini öteye beriye fırlatmasını durdurmak için, onun zayıf, kuru ellerini nasırlı avuçlarında hapsetti. McDavis, silsile hâlindeki ruhsal sarsıntılar ortasında ıstırap çeken adamın kelime deposunu boşalttı ve onun korkusunun kokusunu içine çekti. Yürek burkan bir dehşeti ve af talebini dile getiren bir sözcük ırmağını başından sonuna dek beynine kaydetti.

Bunları görmek, koklamak ve duymak iğrençti.

Rahip, hıçkırıklarını bastırmak için zaman zaman kirli battaniyeyi köpüklü ağzına sokuyordu. McDavis savaşan tarafların eşit güçte olmadığını görüyordu. Beyaz kanatlı meleğin gerçekten kaybetmesi mümkün değildi. İblis bu kez umulmadık bir biçimde alt edilecekti. Korku ve ıstırap alemlerinin bu alçak gezgini doğaüstü bir neşe yaşıyordu.

Gavin McDavis'in tüm uzuvlarını bir titremedir aldı. İnsafsız hayatın yanaklarına açtığı izlerden aşağı, mutluluk gözyaşları akmaya başladı usulca. O müthiş çirkinlikteki suratını, büyük bir üzüntü ve pişmanlık kapladı. Bu katı, duygusuz sürüngen, varlığının tam merkezinde korkunç bir

burkulma hissetti. Sözcükler düğümlenip kaldı boğazında; sessiz, büyük bir mücadele ortasında, suça olan takıntısının nedeninin farkına vardı sonunda. Şimdi anlıyordu ki kader, onu karanlığa alıştırıyordu; zira bir gün İsa'nın bir vekilinin ağzından duyacakları, sıradan bir adama çok ağır gelecekti. Yeryüzünde görülebilecek en büyük iğrençliklerden oluşan bir hazineye sahip olması gerekiyordu. Sırtlanlar geçiyordu iki yanından kıkırdayarak; kıvrım kıvrım kıvrılan yılanların ıslığını duyuyordu. Bu duyulmadık itirafın ağırlığına dayanmak zorundaydı; zira Tanrı'nın hiçbir sevgili kulu başaramazdı bunu. Bir başpiskopos bile... Zira bu günah haddinden fazla büyüktü. Zira bir çocuk katilini, bir annenin karnının deşilmesini, Tanrı'ya edilen bir yeminin çiğnenmesini ancak Şeytan affedebilirdi.

Tebeşir gibi şafak sökene dek, McDavis, ateşler içindeki adamın başucunda bekledi ve onu gözledi. Ta ki bir gece önce, bedeninden ve ruhundan mikrop ve zehir fışkırtarak sonu gelmez ateşler içinde yanan, tir tir titreyen suçlunun sözcükleri tüketen, bembeyaz kesilmiş dudakları susup da birbirine yapışana kadar...

Her şey bittiğinde ona dinlenmesi için yardımcı oldu. Biraz olsun huzur bulması için...

Ve günün ilk ışıklarıyla, beklenmedik bir biçimde ölümün kollarından sıyrılıp kurtulan rahip, kirpiklerini şaşkınca kırparak, bitkinlik ve hastalıktan sararmış, süzülmüş yüzünde kızarıklıkları daha da belirginleşen gözkapaklarıyla, yavaş yavaş kendine gelmeye başladı; zindancının ekşi suratını karşısında görünce, hâlâ hayatta olduğunun farkına vardı. Ardından uzun, hastalıklı bir çığlık kopardı ve kafası tekrar yatağa düştü.

Böylece Louis Désiré Charles Marie Ségouret, bir zamanların le Houga-d'Armagnac papazı ve bir güvercin gibi uysal

Jeanne Roumazeille'in ve bizzat kendi oğlunun katili, yarı kendinden geçmiş hâldeyken, lanetli bir ruhu, peşin peşin Şeytan'ın ellerine teslim etmiş olduğunu kavradı.

Ve aynı gün oturup itiraflarını yazmaya başladı.

Okuyucu, bana inanmanız dışında çok az şey istedim sizden. Ben, her şeyden önce, bir yazarım. Size pek duygusallık göstermeksizin Peder Ségouret'nin itirafından söz etmeme rağmen, şimdi sizden, her şeyden önce, McDavis için, insanlığın kıyısında yaşayan, sevgi nedir bilmemiş, bedeni gibi fikirleri de çarpık bu zavallı yaratık için, ölü bedenin parıltısına ve katillerin sümüklü burunlarına olan tutkusu hâlâ sürse de biraz merhamet talep ediyorum. O, çok zor görevlerle karşı karşıya kalmış bir Tanrı evladıdır.

McDavis, rahibin her gün pişmanlık gözyaşları döken, acınası bir adam olduğunu düşünüyordu. Onun aşırı iğrençliği bir sempati uyandırıyordu. Kapıyı iterek hücreye girdi ve feneri, kırış kırış alnının hizasına kaldırıp Peder Ségouret'nin, duvara çaprazlama gömülü beş demir çubukla kapatılmış pencerenin önünde diz çökmüş, hüngür hüngür ağladığı aralığı aydınlattı.

Papaz yüzünü gardiyana döndü. Bir miktar içeri kaçmış gözleri, dik kaşları vardı; kır saçları birbirine karışmıştı. Uykusuzluktan yanakları çökmüştü. İlk konuşan o oldu:

"McDavis kardeş, akşam bir şeyler mi söyledim?"

"Evet, Ségouret. Tıpkı her geceki gibi! Her zamanki gibi meledin, peder!"

"O hâlde lütfen beni döver misin?"

"Kaç tane vurayım?"

"On iki... En az... Ve ayrıca bana bu akşam ekmek de verme." Rahip hiçbir kibir belirtisi göstermeksizin gömleğini çıkardı ve daha önceki kamçı izlerinin dilimlediği sırtını İskoçyalıya döndü. "Haydi, kefaret cezasını yerine getirelim" dedi.

McDavis vurmaya başladı. Herhangi bir zulmetme arzusu yoktu içinde. Hiçbir öfke ve haz da duymuyordu. Hissettiği tek duygu merhametti.

"İşte bu kadar" dedi işini bitirdiğinde. "Bana biraz daha borçlandın."

"Gidip Madam Capdebosc'u gör. Ona benim için yaptıklarını anlat. Sana imzalı bir not vereceğim."

"Ya başka...?"

"Lütfen... Dün Madam Capdebosc'a gittin mi?"

"Gittim. Ona senden haberler verdim. Oradayken insanı delip geçen gri gözlere sahip bir adam geldi; doğrudan seni sordu. Her yerde seni arıyormuş."

Peder Ségouret yerinden fırladı "Charles Bassicoussé!" diye mırıldandı. "Nihayet! Teşekkürler, Tanrım, dualarıma kulak verdin!"

"Kim bu herif?" diye sordu zindancı.

"Dünyevi adaletin benim yerime mahkûm ettiği kişi, işte o."

"Ona ne söylememi istersin?"

"Bir şey söylemene gerek yok" dedi rahip; gidip çarpık bacaklı masanın üzerinden bir mektup aldı. "Ona her şeyi yazdım. Sadece, öldüğüm akşam bunu ona ver."

Théophile Mirecourt'un Son Fotoğrafı

Kazmalar iniyor, kaldırım taşları kalkıyor, Paris, yorucu bir gece daha yaşıyordu.

Tehdit yüklü bir gökyüzünün altında, silahlar o an için sessizliğe gömülmüştü. Versailles ilerleyişine ara vermişti. Belli ki liderleri, tüm kentin, ayakları altında meydan meydan yandığını görmekten ürküyorlardı!

Ayaklanmacılar gaz lambalarının ışığında çalışıyorlardı. Pek yabancısı olmadıkları top gümbürtüleri ve mermi yağmurundan çok daha beter, her an bir kâbusun çökmesi beklentisiyle geçen yedi sessiz saat boyunca duramaksızın işlemişlerdi. Önlerinde duranın muazzam bir badire, son bir ateşten gömlek olduğunun farkında olmayan, tek bir savaşçı bile yoktu. Düşmanla yakın temas kaçınılmazdı. Göğüs göğüse çarpışma, kavganın en serti, en vahşisi... İdeallerine şevkle bağlı ihtilalciler, başka Fransızlara, sıra sıra piyadelere ve Cezayir güneşinin bronzlaştırdığı avcı erlerine karşı...

Dişe diş, göze göz... Tüfekleri bir kılıç gibi kullanarak... Hedef tam karın bölgesi! Zafer ya da ölüm!

Halk sonunda trajik randevusuna hazırdı.

Yoklamada "burada!" diye bağırarak cevap verenler, aç ve yorgun insanlardı; ama bugünün özgürlük davasını savun-

ma günü olduğunu çok iyi biliyorlardı. Çaresizliğin cesaretine sahiptiler.

Bitkin, perişan bir insan kalabalığıydı onlar. Siperlere doluşan, süngülerini takan, çalışmaktan deforme olmuş elleriyle mütevazı proleterler... Dövüşmeye gelmişlerdi. Son ana kadar atölyeleri ve fabrikalarında çalışmayı sürdürmüşlerdi. Pejmürde kılıklı ve oldukça kaba görünüşlüydüler.

İyi de kendilerini Garibaldici horoz tüyleri ve güzel, deri askeri giysilerle donatsalar ne faydası olacaktı ki? Hem bir bakanlık kâtibinin gelirine sahip olmadan, bütün bu züppeliklere nasıl para yetiştirilebilirdi?

Her neyse, zaten askeri açıdan işler tepetaklak gitmeye başladığında, bir züppenin pantolonu ya da bir hanım evladının portatif yakası ne işe yarar!

Hepsi geldiler... Ayakkabı tamircileri, afacan çocuklar, hamallar, seyyar satıcılar, metal işçileri, tenekeciler, bakırcılar, tesfiyeciler, marangozlar... Karanlık, kasvetli evlerinden, dört *sou*luk konutlarından geliyorlardı. Kendi kendilerine, sahiden korkunç bir şeyin karşısında titremenin, ödleklikten, köle gibi yaşamaktan daha iyi olduğunu söylüyorlardı.

Bire karşı on... Kavgaya gidiyorlardı. Dudaklarından dökülen sözcükler dürüstlük ve doğruluk doluydu. Onlara karıları ve çocukları eşlik ediyordu. Paçavralara sarılı, hâlâ annesinin memesini emen sürüyle bebek vardı. Bir siperin içinde, yüz kadar komüncü, kimi oturmuş, kimi uzanmış, gevezelik ediyor, keyif çatıyor, dikkatle karanlığı gözlüyorlardı. Yüz metre ileride, bir grup çocuk, iç organları dışarı çıkmış bir at ölüsünün başına çömelmiş, cesetten büyük et parçaları kesiyorlardı.

Hemen hemen tam mevcutlu bir tabur, tüfekler sağ omuzlarda, metal kaplar sırtlarda, ekmekler süngülerin ucunda, hızla Trinité Kilisesi'ne doğru gidiyorlardı. Ziquet

de bu askerlerin arasındaydı. Üzeri kan lekeleriyle dolu ve makasla kesilerek üstünkörü kısaltılmış bir palto giyiyordu. Yüzünde hafif bir gülümseme vardı. Bir önceki gün, Passy'de, kılıcını çekip üzerine uğrayan dev gibi bir subayı tüfeğiyle kafasının tam ortasından vurmuştu.

Savaş onun için artık bir oyun değildi. O, hayatını savunuyordu. Çocukluğundan hiçbir iz kalmamıştı.

Uzun bir geceydi. Herkesi bir sinirlilik, tedirginlik havası sarmıştı. Neler oluyordu? Şu karanlığın içinden gelen de kimdi öyle? Sadece girişin birinden çıkan bir gölge bile, elinde Chassepot'u, belinde fişekliğiyle endişeli görünen bir genç kızın hareketlenip barikatın üzerinden aşağıya seslenmesine yetmişti: "Dur, yurttaş! Buradan kimse geçemez!" Orada, Blanche Meydanı'nda, yüz yirmi Amazon Paris'i gözlüyordu.

Bir yoğun duygu ve düşünce gecesi... Umutlu dolu düşünceler, nefret duygularıyla bir arada harmanlanıyordu. Düşmanın ne zaman ortaya çıkacağını gözlemekle geçen bezdirici dakikalar... Biraz evvel, Batignolles'da ileri karakol görevindekilerden bir nöbetçi, bir Versailles keşif devriyesi tarafından ele geçirilmişti.

"Yaşasın Komün!" diye bağırdı adam. Yoldaşları silahlarına sarıldılar; ama tam o sırada bir yaylım ateş sesi duyuldu. Arkadaşlarının ölü bedeninin artık bir duvarın önünde yattığını anlamaları zor değildi

Bekliyorlardı. Sinirler kopacak kadar gerilmişti. Bağırsakları gevşeten, kasları katılaştıran, kurtulunması imkânsız bir gerilim hâkimdi herkese. İnsanların zihninde, dişlerini toprağa geçirmek için bu kadar acele etmelerine gerek olup olmadığı sorusunu yaratıyordu bu atmosfer.

Halk huzursuzluk içindeydi. Parmak çıtlatma sesleri... Toprak ve çürük kokusu... Bozulmuş bir ceset miydi? Belki de

lağım...? İç organları ortalığa saçılmış bir at da olabilirdi? Arkasında ölümün pusuya yattığı gölgelikleri koklamaktan daha iç karartıcı hiçbir şey olamaz.

Sert sesler yükseliyordu:

"Kim var orada?"

"Yaklaşma!"

İnsanlar birbirlerinin kim olduğunu anlamaya çalışıyorlardı karanlıkta; birbirlerini yokluyorlardı.

Hangi taraftan geleceklerdi? Kaç kişiydiler? Clinchant'ın adamları... Ladmiraux'un... Belki Cissey'inkiler de...? Yüz otuz bin kişi oldukları söyleniyordu.

Bizim sayımız ise on bini geçmez.

Şafağın ilk ışıkları gökyüzünü aydınlatmaya başladığında, herkes kanlı bir yola çıktıklarını biliyordu. İnsanlar bir süreliğine kendi iç dünyalarına çekildiler. Kemik mahzeni hayalleri, savaş kıyması, bitkinlikten yarı uyku hâli... Tehlike anında, insanlar bazen, içgüdüsel olarak, kendi içlerine dönüp düşüncelerinde köklerine, dünyaya gelişlerine doğru bir yolculuğa çıkarlar; bütün yaşam süreçlerini bir çocuğun kocaman açılmış gözleriyle bir kez daha izlerler. Çoğu için bu, görülmedik güzellikte, yepyeni ve olağanüstü bir deneyim olur.

Bir adam kilden piposunu yakmıştı. Bir diğeri, annesinden gelmiş eski bir mektubu gözden geçiriyordu. Bir üçüncüsü, aklı köyünde, bir yandan ayağını bandajlarken, bir yandan da uzakları seyrediyordu. Başka biri de sökülmüş düğmesini dikmekle meşguldü.

En gençlerinin kulaklarına, net bir biçimde, hıçkırık sesleri geliyordu. Kendine hâkim olma konusunda en iyileri, bir genç kızın yüzünün belirdiği açık bir pencereye çevirmişti gözlerini. Bir koca, kaldırım taşlarından bir masanın üzerine bir örtü yaymış, karısının az önce getirdiği çorbaya kaşık sallıyordu.

Endişeli biri, barikat birliğini tekrar tekrar sayıyordu. Dalga dalga gelen askerleri durdurmak üzere otuz yedi kişi savaşacaklardı. Otuz yedi... Ve bunların ikisi de, biri on üç, diğeri on beş yaşında iki erkek çocuktu.

Halk kendini çelikleştiriyor, olayların akışına bırakıyordu. Onlar özsaygılarını koruyacak cesarete sahiptiler. Toprak tesfiye ediliyor, birkaç kaldırım taşı daha sökülüyor, siperler biraz daha derinleştiriliyordu. Ani saldırı beklentisi, en yiğitlerin bile içini titretiyordu.

Az önce korulukta, bir ketenkuşu ötüşü duyduğunu iddia eden aptal da kimdi?

Sokaktaki tüm insanlar, toprağı yeniden şekillendirmeye çalışıyordu. Son ağaçlar da devrilmişti. Kazmalarla, balyozlarla, küskülerle, çapalarla, öne çıkan her şey altüst ediliyordu. İşçiler, serseriler, takım elbiseleri içinde hoş görünümlü beyefendiler, paçavralara sarınmış kadınlar, civarın geçkin kızları, top mermileri içine düşsün diye hendek kazıyorlardı. Üst kat pencerelerinden fırlatılan şilteler, demir karyolalarla, masalarla, alelacele koyulmuş taşlarla ve ters çevrilmiş vagonlarla destekleniyor, gelenleri zikzak çizerek geçmeye zorlayan siperler hâline getiriliyorlardı.

Hoş cüce Palmyre, Batignolles barikatlarında durup dinlenmeksizin çalışıyordu. Elleri kanamıştı. Avuçlarına baktı ve hafifçe yaladı onları. Dönüp yanındaki dört saattir tuğla duvar ören, buruşuk suratlı, uzun boylu adama baktı.

"Ver de şu meretten iki yudum alalım, yurttaş" dedi.

Mola verip de içkiyi yudumlayınca, aklı Tarpagnan'a gitti. Neredeydi kahramanı şimdi? Yakışıklı aptalı nerelerdeydi? Varlığının derinliklerinden zaten hiç silemediği o gösterişli subay olmuş muydu yeniden? Kılıcını kimin göğsüne yöneltmişti? Hangi duman ve şarapnel fırtınasının ortasına yürüyordu? Çarpışmaların Panthéon civarına ulaştığı söyleniyordu.

"Ah Tanrım" diye mırıldandı kendi kendine, "Onu canlı bulmak için neler vermezdim! Bu berbat bir şey; ama onu hâlâ seviyorum!"

Etrafındaki tüm yüzler asıktı. Oraya komuta edecek tek bir dört şeritli subay bile yoktu.

Pigalle Meydanı kadınların istilası altındaydı. Savaşma azmiyle dolu, yiğit mi yiğit küçük kız kardeşler, etekli savaşçılar! Gurur ve öfkeleriyle ne kadar da güzeldiler!

Bir fotoğrafçıya poz veriyorlardı. Bir grup hâlinde toplanmış, Théophile Mirecourt'un objektifine gülümsüyorlardı. Genç adam hayret uyandırıcı portatif makinesinin donuk camının ardından onlara odaklanmıştı. Bir fotoğrafçı, tarihin ilk foto muhabiri, zamanının çok ilerisinde bir adam...

Bir başka şakrak savaşçı kadın grubu da Carrières Sokağı'nı tutmuştu. Frigya başlıkları takıyorlardı. Barikatın önüne dizilmişlerdi. Birisinin omzunda tüfek, kalçasında ise bir çocuk vardı. Gürültücü bir kadın komedi sanatçısı, revolverini beline takmış, bir garson eteği ve asker ceketi giymişti. Diğer kadınlar, güzeli-çirkini, yırtıcısı-saman altından su yürüteni, hepsi Enfield karabinaları kuşanmıştı.

Onların ardında, yirmi Ulusal Muhafız, barikatın tepesinden etrafı gözlüyordu.

Koşuşturan ayak sesleri herkesin o yana dönmesine yol açtı. Bir avlunun girişinde bir grup kaçmakta olan savaşçı belirdi. Yüzleri baruttan kararmış, bazısı cephane torbalarını kaybetmiş, en az ikisi hafif biçimde yaralanmıştı.

Ayaklanmacıların onları selamlayan çığlıkları arasında barikata doğru yöneldiler.

"Nereden geliyorsunuz, sevgili dostlar?" diye sordu pantolonlu bir kadın. Hızlı adımlarla gelip yaralı adamlara ilk müdahaleyi yaptı. Kadının yüzünden büyük bir kararlılık yansıyordu.

"Surların içine geriledik! Çatışıyorduk, geri çekildik."

"Ben buralardanım" dedi, bir gözünün üzerinden geçen bir bantla kafası sarılı genç bir adam.

"Geri kalanınız nerde?"

"Her tarafta! Atölyelerde! Montmartre'da!"

"Clinchant geliyor! Batignolles boyunca ilerliyor. Malon çok uzun süre dayanamaz."

"Yani her şey buraya kadar, öyle mi?" dedi yaşlı bir adam. "İşimiz bitiyor, ha?"

"Başka ne olacaktı ki! Her taraftan akın akın geliyorlar! Kuzeyden otuz bin kişi... Anlaşıldığı kadarıyla şimdiden surları aştılar! Tüm kapıları ele geçirip Butte'yi sarıyorlar."

"O zaman bizi orada karşılarında hazır bulacaklar!"

Birazcık ötede, tepeden tırnağa bitmek bilmez bir hevesle dolu bir fotoğrafçı keyifle, giderek güçlenen ışığı gözlüyordu. Çatışmaya girmeden son bir çekim daha! Makinesini hazırlamaya başladı. Bir önceki akşamı Tarpagnan'la geçirmişti. Bu akşam ise iki arkadaş, Poitevins Sokağı'nda buluşup Jules Vallès'le akşam yemeği yiyeceklerdi.

Théo –aşırı yakışıklı Théo– son hoş düşüncelerini, çocuğunu pışpışlayan genç bir anneyle paylaşıyordu. Kendisinin de bir annesi olduğunu ve onu çok sevdiğini anlattı neşeyle. Bunları söylerken mutlu bir biçimde gülümsedi. Fotoğraf örtüsünün altındayken kendini sanki annesinin eteğinin altındaymışçasına, güvenli ve mutlu hissetti. Dünyanın bütün güzellikleri önünde gibiydi. Anne sevgisi...

Genç kadın, bebeğinin içinde mızırdandığı örme sepete doğru eğildi. On sekiz yaşının olanca güzelliğini taşıyan yüzünü, çocuğa yaklaştırdı ve ona bir oyuncak, pirinçten bir çıngırak verdi. Oğlan bağırmaya başladı. Anlaşılan, karnının boş olduğu bilinsin istiyordu. Küçük yaratık yanaklarını şişiriyor, küçük, buruşuk parmaklarını sallıyor ve biraz yiyecek

talep ediyordu. Yaklaşan çatışma ve vızıldayarak uçan mermiler hiç umurunda değildi.

Fakirin çocuğu her zaman açtır. Bir barikatın ardında bile... Hiç utanç duymayan güzel, göğsünü dışarı çıkardı ve çocuğu kucağına aldı. Bebeğe eliyle yardımcı oldu. Süt akmaya başladı.

On saniye poz ayarlama... Gökyüzü berrak ve mavi... Nesne merkeze yerleştirildi. Fotoğrafçı odağı ayarladı. Savaştan sonra ne güzel bir hayat olacaktı! Bütün sözcükler bir şarkı gibi dolanıyordu Mirecaurt'un beyninin içinde. O bunu bilmese de son oksijeni çekiyordu ciğerlerine. Alnına düşen asi bir saç tomarını düzeltti eliyle. Dili ağzında son hecelerini biçimlendirdi.

Başparmağı ve işaret parmağı pirinç objektif kapağına gitti; ışığın karanlık kutuya girip bu geçici kutsal güzellik anını oraya nakşetmesine izin verecek ayarlamaları yaptı. Işıltılı güzelliğe sahip genç anne, memesinin başını oğlunun ağzına verdi; hem de herhangi bir gösterişe kaçmadan, teklifsizce yaptı bunu.

Ninon... Ya da Justine... Veya Léonie yahut Seraphine... Théo bu küçük dünya güzelinin adını hiçbir zaman öğrenemeyecekti.

(Bir dakika durun, topçular! Hayat az sonra paramparça olmak üzere; birkaç saniye bekleyin de ebedileşebilsin!)

Barikattaki kaba suratlı Ulusal Muhafızlar, sakallarının arasından gülümsediler. Bu harikulade uyumun tadını çıkarıyorlardı. Bebeğe tebessümle bakıyorlardı; bu pembe et parçası nasıl da olağanüstü bir iştahla emiyordu. Obur dudaklarının köşesine sütten bir boncuk konmuştu. Genç annenin o minicik kafanın mükemmel yuvarlaklığını okşayışı öylesine toyca, öylesine yumuşaktı ki... Ve elbette bir de Ninon'un –ya da Seraphine'in veya Julie'nin– göğsünün kadifemsi parıltılar saçan kımıltıları...

Üç saniye daha! Üç saniye ve Théophile güzelliğin gizini, kaçamayacak biçimde ele geçirecekti! İki saniye! Bir saniye daha, sonsuz zamandan son ve miniminnacık bir parça! Ve ardından bu hazine değerindeki görüntüyü fotoğraf camına kaydetmiş olacaktı...

Fakat heyhat! İşler her zaman istediğimiz biçimde gitmez. Genel olarak olup bitenin farkında olsalar da hiç kimsenin, onlara iyice yaklaşmış topçu grubunun, üç yüz metre ileride ateşe hazırlandığını bilecek hâli yoktu tabii ki. Topun arka kapağı gürültüyle kapandı. Topçu çavuşu ateşleme ipini kavradı.

Ateş! Göz açıp kapayıncaya kadar, her şey yeniden biçimlendi. Havayı ıslık çalarak yaran bir mermi düştü ve yerde derin bir krater oyarak patladı. Toprak parçaları yükseldi havaya; sonra tekrar indi. Hepsi bu kadardı. Kan damlaları saçılmıştı etrafa.

Théophile sırt üstü yatıyordu; Bakışları gökyüzüne dikilmişti. Gözlerine toprak dolmuştu. Makinesi, halkı yansıtmaya yönelik muhteşem buluşu, paramparça olmuştu.

Küçük annecik, ah küçük annecik, ölmüştü. Hâlâ bir gülümseme vardı dudaklarında. Uzun kirpiklerinin gölgelediği gözlerinden asil bir tatlılık akmaya devam ediyordu; ama bunun yanında daha soğuk ve katı pırıltılar da vardı.

Bebek hâlâ nefes alıyordu.

Hemen ardından Clinchant'ın adamları Clichy Bulvarı boyunca saldırıya geçtiler. Yirmi kadar Ulusal Muhafız kendilerini savundular; tüfeklerinin namluları ısınana kadar ateşe devam ettiler. Öfkeden gözlerinde yaş kalmamıştı. Kıpkırmızı gözlerle, durmaksızın kurşun sıkıyorlardı. Burun deliklerine dolan leş gibi barut kokusundan hasta olana dek, Versailleslıların üzerine mermi yağdırmaya devam ettiler. Her şeye gözlerini kapamalarına yol açan bir öfkeyle, günde on yedi saat çalıştırılarak güney demiryolu için ray yükleyen adamları, kilosu 6,60 frank olan eti, göğüsleri Marion'unki-

ler gibi tatlı ve gösterişli, mayısta açan gül goncalarına benzeyen nişanlılarını anımsadılar.

Kopan gürültüde, herkesin yüreği pır pırdı. Vızıltıyla uçuşan mermiler etrafta sekiyor, şilte yığınlarını deliyordu. Birisi de bir barut fıçısına çarptı. Bir binanın tüm ön cephesi boyunca yükselen büyük kirli beyaz parıltının arasında, bir duvar gürültüyle yıkıldı.

Herkes çılgına dönmüştü. Siperlerden fırlayan kimileri, kabaralı çizme çatırtıları arasında, vahşi çığlıklar atarak dosdoğru düşmanın üzerine koşuyordu. Soğuk çeliği kullanmak niyetindeydiler. İnsan havsalasının alamayacağı bir vahşet egemendi ortalığa. Geriden mitralyözler takırdıyordu; mermi sağanakları etrafa küçük parçacıklar savrulmasına yol açıyordu.

Direnişçilerden artakalanlar, mevzilerini cansiperane bir biçimde savunuyorlardı. Ama Ladmirault'nun askerleri Montmartre Mezarlığı'nın diğer tarafından dolanınca, iki ateş arasında kalmışlardı. Kadınlar ve sağ kalan Ulusal Muhafızlar, teslim olmayı reddettiler.

Versailleslılar onları acımasızca biçtiler.

Her şey bittiğinde, kazananlar, yolu tek kelime etmeden geçtiler. Ayaklarının altı ölülerle doluydu. Bebek biraz bağıracak oldu; ardından o da sessizliğe gömüldü. Bir askerin bastığı fotoğraf camı çatırtıyla kırıldı.

Düzeni yeniden sağlamak için gönderilen askerler, köşedeki şarapçıda, barın önüne dizilip sanki bir rüyadaymış gibi garip duygular içinde içtiler. Yanlarındaki genç bir oğlan, bir pipoyu yakmaya uğraşıyordu.

Uzaktan duyulan bir boru sesi, başka bir hücumun habercisiydi.

Kirli Eller, Temiz Kalpler

Blanche Meydanı'ndaki barikat az önce düşmüştü. Amazonların çoğu katledilmişti. Direnişe, Elizabeth Dimitrieff'in korumasındaki Louise Michel komuta etmişti, en son ana kadar. Dövüşmekten bitkin düşen "Kızıl Bakire", yarı kendinden geçmiş bir hâlde Clignancourt yolundaki bir siperin içine yuvarlanmış ve öldü zannedilip bırakılmıştı.

Ele geçen yoldaşları, alçak, şeref duygusundan uzak, dönek, zalim kalabalığın, hakaret ve küfür yağmurunda yıkanıyorlardı. Özellikle de onları taşa tutan çocuklar, kötülükte sınır tanımıyorlardı.

Adelaïde Fontieu da yakalananlar arasındaydı. Yorgun savaşçı kadın grubunun arasında ağır adımlarla yürüyordu; küçük Amazon şapkası gözlerinin üzerine inikti. Kimseyle göz göze gelmeden, uzaklara bakıyordu. Fakat Girardon Sokağı'na geldiklerinde, bir kapıcı onun farkına vardı. Kulübesinden fırlayan kadın, hastalıklı ve haince bir merakla yaklaşıp Adelaïde'ın şapkasını düşürdü ve ciyaklamaya başladı:

"Sürtük! Orospu! Vurun onu! Öldürün! Eli kanlı fahişe!"

Biçare Adelaïde, böğrüne inen dipçik darbeleri altında öne doğru sürüldü.

Blanche Meydanı'ndan sağ kalanlar, Magenta Bulvarı girişinde toparlanarak yeniden direnmeye çalıştılar. Versailles

askerleri bir kez daha sahneye çıktılar; bu kez tek bir kadın bile sağ kalmadı. Jeanne Couerbe, alnına yediği bir kurşunla hayatını kaybetti. Léonce ve kızı Marion da silahları ellerinde, hemen onun yanında öldüler. Eldiven işçisi Blanche'ın akıbeti de aynı oldu. Guillaume Tironneau'nun annesi de onlarla birlikte can verdi; önlüğü hâlâ üzerindeydi.

Palmyre, Batignolles katliamından sağ kalan tek kişi, dişlerini gıcırdatıyordu. Yüzünü bir utanç dalgası kaplamıştı. Bir askerin onu eğlenmek için kapattığı, kaldırım taşlarının üst üste yığılmasıyla yapılmış bir tür köpek kulübesinin içinde çömelmiş vaziyette oturuyor, Tarpagnan'ı düşünüyordu. Bir yandan kalpsiz askerin boynuna taktığı tasmayı çıkarmaya uğraşırken, bir yandan da yüzünden diğer insanların tükürüklerini temizliyordu. Bu kadar küçüksen, aşktan nasıl söz edebilirsin ki?

Versailleslılar, Lepic Sokağı'nı kullanarak Butte'ye tırmanıyorlardı. Öğle civarı, onlardan biri Solférino Kulesi'ne üç renkli bayrağı astı. 18 Mart topları, Polonyalı Meydanı'ndaki yüzlerce parça top, bir işe yaramamıştı. Kullanacak adam ve cephane yokluğunda, öylece suskun kalakalmışlardı.

Saat birde, düşman ateşinin sürekli aşındırdığı toprak yığınlarının zayıf koruması ardında hâlâ yüz adamla çarpışmaya devam eden La Cécilia da geri çekilme emri vermişti.

Montmartre belediye binası işgal edilmişti. Versailleslılar karargâhlarını Butte'ye kurmuşlardı; geniş çaplı katliama başlanabilirdi artık.

İlk kurbanlar hiçbir sebep gösterilmeden, dizleri üstüne çöktürülüp vuruldu. Bunlar kırk üç erkek, üç kadın ve dört çocuktu. Rosiers Sokağı 6 Numara'nın bahçesinin köşesinde kurşuna dizildiler. General Lecomte'un anısına öldürüldüler. Onun şerefine! Ruhu huzur içinde dinlenebilirdi artık!

Sonra Komüncüler, ardından sempatizanları, derken sempatizan olduğundan kuşkulanılanlar. Elleri kirli herkes, kimliğini belirtmekte yavaş davranan kim varsa, hepsi en yakın duvarın önüne dizildiler. Blanqui'ye, onun özgürlük, fırsat eşitliği, hakça ücret üzerine anlattığı masallara inanan insanlar...

Açlıkla yatıp kalkan insanlar... Kokart takanlar... Ceplerinde fişek taşıyanlar... Kadınlar, yumurcaklar, deliler, sarhoşlar, hepsi Montmartre Mezarlığı'nda kurşunla delik deşik edildiler. Monceau Parkı'nda... Château-Rouge'da...

Doğru mezbahaya! Yürüyün!

Ve ardından kızıllar! Sosyalistler! Enternasyonalciler! Firariler... Haydi yallah! Gönüllü idam mangalığı yapan pislikler, her tarafta iş başındaydı.

Kaldırımlar, yollar, atölyeler, üzerlerindekiler yağma edilmiş, sere serpe yatan kurbanlarla doluydu. Batignolles direnişçileri, orada bulunan herkes kurşuna dizildi. Adelaïde Fontieu, o mavi gözlü, hoş ekmek kapısı da...

O küçücük eli bir kılıç darbesiyle yaralanmıştı. Cansız bedeninde sivri şemsiye ve baston yüksüklerinin açtığı delikler vardı. Eteği yaşlı, şehvet düşkünü bir kadın tarafından kaldırılmış, rahmi, çılgına dönmüş kapıcılarca talan edilmişti.

Acayip bir yaratıktır şu insanoğlu, bazen çok acayip...

Yedinci Bölüm
Kan Zamanı

Polonyalı

Her yandan alevler yükseliyordu! Olaylar rayından tamamen çıkmıştı! Sol Yaka, Sağ Yaka, her taraf kırmızıya kesmişti. Gökyüzü top ateşiyle sarsılıyordu. Kafatasları öldürücü darbelerle parçalanıyordu. Havayı yarıp kendilerine geçit açarak başların üzerinden tehditkâr bir biçimde geçen veya insanın alnının ortasına, hiç habersiz, ölümün yıldızını konduran başıboş mermiler...

Tarpagnan iki gündür gözünü kırpmamıştı. 21 Mayıs'taki geri çekilmeden beri, hâlâ hiçbir emir almamış olan Dombrowski'nin yanındaydı. Ümitsiz bir durumun bütün o git gelleri arasında, Passy'den sağ kalan diğer bir avuç adamla birlikte, General'e eşlik etmişti ve bu sıradışı askeri liderin yiğitliğine inancı tamdı.

Gaskonyalı ondan, doğrudan onun emri altında çalışma onurunu kendisine bahşetmesini talep ettiğinde, Polonyalı delici mavi gözlerini ona dikmiş, ardından, buz beyazı bir yüze zarif bir biçimde oturmuş dudaklarının kenarında hafif bir gülümseme belirmişti.

General incecik uçlu sakalını sıvazlayıp bakmıştı ona.

"Farkında mısın Binbaşı, bana bir emir subayı ortalama ancak üç gün dayanıyor."

"Sanırım, ben daha iyisini yapabilirim, General" demişti gülümseyerek.

"Pekala öyleyse, atla atına! Bu görevi en son üstlenen genç Berthier, daha yarım saat önce, tam kalbine isabet eden makineli tüfek mermileriyle hayatını kaybetti. Durma!"

"Yani beni emir subayınız yaptığınızı mı söylüyorsunuz, efendim?"

"Senin, kutsal eşyaların saklandığı oda kapısının önünde dikilen bir ahmak gibi sinirlerimi ayağa kaldırdığını söylüyorum, yoldaş!"

"Nereye gideceğim, General?"

"Dames Sokağı'ndan başla. Oradaki barikatın durumu hakkında bir rapor istiyorum. Ardından Comdamine'e taarruza geçeceğiz; oldukça kötü saatler geçiriyor olmalılar orada. Jacklard'dan takviye kuvvetler istiyorum... Halkın taşıyabileceğinden daha fazla tezkere var orada!"

Tüm kent korkunç bir kasırganın kucağına düşmüştü. Dipsiz kraterler, kara dumanlar! Dehşet verici olaylar yaşanıyordu!

Paris ateşler içindeydi. Luxembourg barut deposu infilak etmişti. Tuileries, Palais-Royal, Maliye Bakanlığı, hepsi alev alev yanıyordu. Yer gösteren işaretler uçup gitmiş, her yer birbirine karışmıştı. İki gündür devrimi silip süpüren fırtınanın ortasında yollarını el yordamıyla buluyorlardı. Paris içinde öteye beriye çarpa çarpa, kendilerini kaybedilmiş bir davaya adamış, katillerine karşı nefret hissi duymayan, yüreklerinde sadece özgürlüğün o güzel, o pırıl pırıl yüzünün kirletilmesinin, paramparça edilmesinin, aşağılanmasının, ayaklar altına alınmasının, lekelenmesinin ve sonuçta ihanete uğramasının burukluğunu taşıyan insanların şevki sayesinde mücadeleye devam edebiliyorlardı.

Hesap verecekleri hiç kimseleri ve resmi olarak oluşturulmuş herhangi bir gruba mensubiyetleri olmayan, atları-

nın boynuna yatmış bir düzine adam, bir sıcak noktadan diğerine çılgınca koşturuyor, burada insanlara moral veriyor, şurada dağılanları yeniden bir araya getiriyor, federelere yardım konusunda ellerinden gelen her şeyi yapıyor, insanların ümitsizliğe düşmesini engellemek için gri dumanların ve şarapnellerin arasından dalıp geçiyorlardı. Düzensiz bir çatışmanın kaderini değiştirmek üzere ani ve gözü kara hamlelere sürekli hazırdılar; dağınık bir kaçış biçiminde geri çekilen ihtilalcileri koruma konusunda hemen devreye giriyorlardı.

Gaskonyalı dostumuza keyif veren de işte bu oyundu. Jules Vallès'in öngördüğü gibi, hızla sıkı bir asiye dönüşmüştü. Dağılan bir grup savaşçı ya da yarılan bir barikat gözüne çarptı mı, gitmekte olan onuru koruma görevi onunmuş duygusuna kapılıyordu hemen. İşte bu yüzden de sıradışı bir yapıya sahip Dombrowski'yi, tam kafasına uygun bir kişilik olarak görüyordu. General'in sergilediği müthiş ve çılgınca cesaret, aynen onun gibi kaybedecek bir şeyi olmadığı duygusu taşıyan Antoine'ın üzerine de tam olarak uyan bir elbise gibiydi.

Zaman zaman, çarpışmanın tam ortasında, Gaskonyalı, bir öfke çığlığı işitiyordu. Hem de öyle bir çığlık oluyordu ki bu, duyanın tüylerini diken diken ediyordu. Onu Polonyalı'nın savurduğunu anladığında, kalbi deli gibi çarpmaya başlıyordu. Birden onun, siyah aygırının sırtında, atının yelesine yatmış, kılıcı önde, dörtnala geçtiğini ve göğüs göğüse kavganın tam ortasına daldığını görüyordu. Bazen bir an görüntüsünü kaybediyordu onun; derken çılgın kahramanın gölgesi, yıkıntıların tüten dumanları arasında dimdik şaha kalkmış atıyla, tekrar ortaya çıkıyordu.

O zaman Tarpagnan da atını mahmuzluyor, savaş meydanını boydan boya süzüyor, her şeyi başka bir kafayla yeniden

hesaplıyor, şarapneller ve hâlâ içinde kızıl korlar parlayan kül yığınlarını yarıp geçiyor, Dombrowski'nin yanı başında bitiveriyordu. Hemen ardından ikisi birlikte, tek bir vücut gibi atılıp düşman topçusunun arkasına iniyor, rütbelerine aldırmadan, kendilerini genç acemi askerler gibi riske atıyor, ani baskınlarla nöbetçileri gafil avlıyor, subayları attan düşürüyor, akıl ermez bir enerjiyle kılıç savuruyor, gırtlaklar kesip yanaklar yarıyor, herkese, çeliğin ne kadar sert olduğunun ancak ateşte anlaşılabileceğini gösteriyorlardı.

İşte Tarpagnan böyle yaşıyordu. Örnek aldığı kişinin gölgesi bir savaşçı... Ölümün yolunu gözleyen bir adam...

Sanki Dombrowski'nin yaşamı daha mı farklıydı ki! Akıllara zarar bir biçimde de olsa hâlâ görevini sürdüren, zihninin en arka taraflarında yatan kendini hedef etme fikriyle mermi sağanaklarının arasına dalan, ordusuz bir generaldi o. Daha önce kendisine yöneltilen vatana ihanet suçlamasına isyan eder ve onun yarattığı korkunç kederden kurtulmak ister gibi bu, kara aygırlı, kara ceketli, kara pantolonlu adam, sanki bir an önce son istirahatgâhına ulaşmaya çalışıyordu. Adeta eylemin ateşinde ölümü arıyordu.

Gözleri capcanlıydı. Kalbi güm güm atıyordu. Fakat ruhu paramparçaydı.

Kısa Bir Karşılaşma

O sabah Dombrowski, Ladmirault'nun konumunu anlamaya yönelik bir gözlemin ardından ve sanki başkentin kuzeyindeki askeri durumu düzeltmek için hâlâ bir umut varmış gibi elindeki yüz kişilik küçük kuvvetle, Delescluze'un kendisine verdiği, "ne yapıp edip" Poissioniers ve Myrrha Sokaklarındaki barikatlarda her yönden ağır ateş altında kalmış olan Vermorel'in yardımına yetişmesi doğrultusundaki son emre uymaya karar vermişti.

Hızla atına atlayan Tarpagnan, dörtnala, bölgeyi keşfe çıktı.

Paris, kâbuslarda görülen hayaletlere dönmüştü. Büyük delikler açılmış ya da kazılmış sokaklar ve caddeler, top ateşiyle defalarca hasar görmüş binalar, kurşunların yonttuğu, çiçek bozuğu ön cepheler... Kaldırımlar, idam edilmekten korkan sahiplerinin gece boyu pencerelerden fırlattığı eşyalarla, üniformalar, mermiler, cephane torbaları, hatta tüfeklerle doluydu. Ve cansız bedenler yatıyordu sokaklarda...

Ara sıra bir girişin ardından bakan bir sivilin korku dolu yüzü beliriyordu. Kapılar, subay dörtnala geçerken, aceleyle kapanıyordu. Kibarlar, korkaklar, Thiers destekçileri, köpekli, bakıcılı ve para kasalı tüm aileler, mahzenlerinin en derin yerine, toprak zemine kadar inmişlerdi. Oralarda yatıp kalkıyor ve Komün'ün yenilmesini bekliyorlardı.

İki caddenin kesiştiği bir köşede at dengesini kaybedip tökezledi. İki ayağı tahta kaplı yol yüzeyinde kayan, diğer iki ayağındaki nallar da kaldırım taşı üzerinde ufak bir kıvılcım yağmuru yaratan hayvan düştü. Sürücüsü de sert bir şekilde tozun toprağın arasına yuvarlandı.

Tarpagnan doğrulmaya çalışırken başının hemen yanından geçen merminin vızıltısını duydu. Kurşun önce kaldırımın üzerinde cıvıldayarak sekti, sonra da yandaki duvarın. Antoine'ın gözleri kurşunu atanı yakaladı. Üçüncü kat penceresinin kepenginin ardından bakan bir herifti bu. Hiç kuşkusuz, adam, artık düşman tarafına geçmenin daha güvenli olduğu sonucuna varmıştı ve bir Komüncüyü arkadan vurarak da onların gözüne girmeyi umuyordu.

Tarpagnan, yüzünde bir küçümseme ifadesiyle başını çevirdi ve o zamana kadar tekrar ayağa kalkmış olan atının dizginlerini tuttu. Geçen her anın yaşamı daha da ince bir pamuk ipliğine bağlı hâle getirdiği o çok riskli durumlarda genellikle olduğu gibi, bir sarhoşluk, bir tür ölüme aldırmazlık duygusu egemen olmuştu ruhuna. Tekrar atına atladı.

Mitat Cyrano, mitat d'Artagnan... İçindeki Gaskonyalı *gouyat* canlanan Antoine atını mahmuzladı ve hayvanın, avcı yurttaşın aksi tarafına yattı. Tam dörtnala köşeyi döndüğünde bir başka mermi, kızgın bir yabanarısı gibi geçti. Dizginlere asılıp yere atladı; revolverini çekti ve diz üstü çöktü.

Hemen yanında, üzerinde bir federe ceketiyle beyaz sakallı, yaşlı bir adamın ölü bedeni yatıyordu. Bir kan gölcüğünün içinde uzanan, ama piposu hâlâ ağzında duran adamcağız, sanki uyur gibi görünüyordu. Aslında Tarpagnan'ın iki ay önce Belediye Sarayı'nda karşılaştığı iki eski askerden biriydi; fakat Binbaşı onun kim olduğunu anlama çabasına bile girmedi. Onun gözü, Ulusal Muhafız'ın kaldırımda, birkaç adım ötede duran tüfeğindeydi.

Binanın köşesine kadar sürünerek ilerledi ve elini ihtiyatla silaha doğru uzattı. Üçüncü kattaki nişancı bir mermi daha gönderdi ona.

O anda at nallarının tıkırtısı ve tekerlek gıcırtıları duyuldu; ıssız caddede, arkasında çektiği tuhaf bir arabayla cılız, perişan bir atın görüntüsü belirdi.

Yaşlı hayvan bütün uzuvları sarsıla sarsıla, ayaklarını, adeta kaygan bir buzun üzerinde yürüyormuş ya da karmaşık bir dans adımını öğrenmeye çalışıyormuş gibi dört bir yana savurarak, ağır ağır ilerliyordu. Zavallının karnı sergilediği çabadan içeri kaçmıştı ve attığı her adımda, zorlanan ciğerlerinden tuhaf bir hırıltı, araba klaksonu ile gayda arası bir ses çıkıyordu. Bu öylesine duyulmadık bir solumaydı ki Tarpagnan, bu sesin nereden geldiğini anlamak için kafasını çevirdi.

İhtiyar atın kendinden geçmiş bakışlarıyla karşılaştı ve nefes darlığı çeken hayvanın çektiği arabanın, tabutlarla dolu olduğunu gördü. Onların üzerine de, boylamasına, tabut yetmediği için öylece konulmuş, daha yeni cesetler yerleştirilmişti. Cansız bedenler tahrip olmuş, kesikler içinde, boylu boyunca uzanmış, elleri yanlara savrulmuş hâldeydi ve onları birleştiren tek unsur, akarken kuruyup kalmış, birbirine geçmiş kanlarıydı.

Külüstür arabanın tepesini, gümüş gözyaşlarının renklendirdiği siyah bir gölgelik kapatıyordu. Her iki tarafına, üstünde kızıl haç bulunan beyaz kumaş raptedilmişti; bu, bir kez daha asli görevine dönmüş cenaze arabasının, bir ara ambulans olarak da kullanıldığını gösteriyordu. Bu sabah, siyah kreple süslü dört kızıl bayrak dalgalandırarak, Komün'ün lanetlileri için cenaze hizmeti görüyor, yirmiden fazla cesetle yüklü, dehşetli pis kokular saçarak, sallana sallana Lariboisière Mezarlığı'na doğru gidiyordu.

Araba subayın yanına vardığında, sürücü, cenaze görevlisi giysileri içindeki kara kuzgun, yaşlı kısrağının dizginlerini hafifçe çekip bu yürüyen mezarlığa biraz mola verdirdi. Sürücü yerinden şapkasını çıkararak Tarpagnan'ı törensel bir tarzda selamladı ve tuhaf bir sesle hırıldadı:

"Saygılarımı sunuyorum, komutan! Savaşta ölenleri nakletmekle sorumluyum ve izniniz olursa biz –yani prenses ve ben– çok taze görünmeyen ve bir parça da kokan komşunuzdan kurtaralım sizi."

"Size minnettarım, benim iyi dostum; lakin ben şurada, kaldırımın üzerinde duran Chassepot'u bana uzatmanızı ve şu pencereden üzerime ateş eden serseri konusunda yardımcı olmanızı tercih ederim."

Ölü taşıyıcı kafasını kaldırıp baktı. En ufak bir tedirginlik belirtisi göstermiyordu; ama evlerin ön cephelerinin olduğu yöne doğru bir maymununkini andıran elini salladı ve boğuk bir çığlık koyuverdi. "Ah, İsa Mesih!" diye bağırdı, "Şu pusuculardan biri! Kırmızı pantolonlular buralara ulaşalı beri, bu gerici yağlı kıçların cüreti an be an artıyor!"

Adam hemen yanında oturan, başından ayağına kadar uzanan siyah bir şala sarınmış, uyur gibi görünen kişiye döndü ve karnını dirseğiyle, pek de saygılı olmayan bir biçimde dürttü. "Hey, prenses!" diye hırladı, "Kaldır kıçını; işimiz var! Gözümüzü oymaya çalışan biri daha var!" Sonra tekrar Tarpagnan'a döndü. "Bu kadar kaba davrandığımız için bizi bağışlayın" dedi kenarları kızarmış gözlerle. "Fakat dünden beri, gördüğünüz yardımcım Bayan Pucci, kısrağım Cécile ve ben –Alphonse Pouffard, hizmetinizdeyim– o kadar çok ceset, cavlağı çekmiş adam topladık ki kendimiz bile ölü müyüz, diri miyiz, pek farkında değiliz."

Öylesine büyük bir aşkla sevdiği kadının adını duyunca, Tarpagnan ayaklarının üzerine doğruldu. Bu arada Gabriella

da 18 Mart'ta çıkıp geliveren yakışıklı sevgilisini tanımış, şalı kaldırıp yüzünü açmıştı. Koyu kahverengi halkalarla çevrilmiş bir çift muhteşem göz, sıcak ve gölgeli parıltılarla Gaskonyalıya yöneldi; esrarlı, güneş yanığı bir yüzün ortasındaki bu bakışlarda ne bir tutku, ne bir şikâyet, ne de pişmanlık vardı.

Antoine, üzerine çullanan boğucu duygulara karşı koymaya çabalıyordu. Başka türlüsü nasıl olabilirdi ki? Eğer ruh hâlini tarif etmesi gerekseydi, uyanıkken gördüğü bir rüyanın sarhoşluğuna kapıldığını söyleyebilirdi.

Bakışlarını yere indirmiş olan Caf'conc', iç dengesinin tekrar oluşmasını bekliyordu. Kalbi çılgınca vuruyordu. Yavaş yavaş ve derin derin nefes alıyordu. Biraz sonra, kollarını karnının üzerinde sıkı bir biçimde kavuşturdu ve içindeki buz gibi soğuk durabilme kapasitesini keşfetti. Bu beklenmedik karşılaşmadan dolayı büyük bir şaşkınlık ve üzüntü yaşıyordu. Bir zamanlar yaşanana yeniden başlamak, öylesine imkânsızdı ki! Artık tamamen farklı biri olduğunu biliyordu; o başka bir dünyaya aitti.

Bu arada Tarpagnan, sevgilisinin yeni yüzünü inceliyordu. Orada gördüğü, ateşli bir güçtü. Zihinsel ve ruhsal uzaklık... Elveda, kaygısızlık! Aşkın solup kuruyan neşesi... Dudaklardan geri gelmemecesine uçup giden gülümseme...

"Merhaba, Gabriella" dedi kuru bir sesle. Konuşurken artık onun hükmünde olmadığını fark etti.

"Merhaba, Antoine" diye karşılık verdi genç kadın, zaten zayıf kimyasal zevk yanılsamalarından başka bir şey olmayan duyguları, içine gömerek.

Olup bitenden habersiz Alphonse Pouffard, sürücü yerinden aşağı atlayıp yerdeki tüfeği ayağıyla subaya doğru itti. Birkaç saniye sonra, âşıklar arasındaki boşluk biraz daha açılmıştı. Antoine, zamanın asla geri çevrilemeyeceğinin farkındaydı.

"Senin yolunu gözlüyordum, her şeye rağmen. Bir gün çıkıp geleceğini biliyordum" dedi, eski bir şarkının nakaratını tekrarlar gibi.

Gabriella ürperdi; ağzı kupkuruydu. "Çok geç" diye cevap verdi. "Bunu sen de benim kadar biliyorsun."

"Her yerde seni aradım" diye mırıldandı Tarpagnan.

"Bana aşk hakkında tek bir sözcük bile etme" dedi genç kadın, hıçkırıklar boğazında düğümlenerek.

"E, hadi ama, yurttaş subay!" diye patladı aniden Pouffard, onların arasındaki diyaloğun niteliğini sezerek. "Gaydanızın deliğini tıkıyorsam beni affedin; ama sanki prensesimin kulaklarına bazı hoş, eğlenceli sözcükler fısıldıyormuşsunuz gibi geldi bana!"

Antoine'ın yumrukları sıkıldı. Arabacıyı tepeden tırnağa şöyle bir süzdü, nefesinden yayılan leş gibi şarap kokusunu burnuna çekti. "Bayan yurttaş senin kadının mı?" diye sordu gıcırdayan dişlerinin arasından. Artık Gabriella'ya bakacak cesareti bile bulamıyordu kendinde. Pouffard haklı bir gururla sırıttı.

"Hem kadın, hem eşya dolabı!" diye kurumlandı. "Prenseste bütün bunlar ve daha da fazlası var! Şu göklerin altında bir kez yola çıktın mı, sonuna kadar gideceksin! Biz birbirimize ölülerle bağlandık. Ancak kafamıza yiyeceğimiz bir mermi ayırabilir bizi!"

Tarpagnan büyük bir kederle başını eğdi. Sanki acıdan boğuluyordu. Başını kaldırıp baktı. Aşıklar son kez baktılar birbirlerinin gözlerinin içine. Aralarındaki mesafe öylesine büyümüştü ki adeta, ayaklarının önünde baş döndürücü bir uçurum açılıvermişti. Tarpagnan yerden tüfeği aldı.

Gabriella'nın gözleri dumanlanmıştı. Bir an, sanki söyleyecek bir sözcük bulmak için çabaladı. Sonra adamların hiçbirine, tek bir sözcük söylemeden, üzerindeki örtünün altın-

dan incelmiş kolunu uzatıp dizginleri yakaladı ve kısrağa, hızla yürümesi için birkaç sert kamçı darbesi indirdi.

Bu türden davranışa pek alışık olmayan Cécile, öfkeyle kişnedi ve kavşağın ortasına doğru aksak adımlarla, tıkırtılar içinde ilerlemeye başladı.

Alphonse Pouffard'ın gözleri, kuşkuyla kocaman açılmıştı. Bir an, hızla uzaklaşan ceset dolu arabayı izledi. Ardından, cansız bedenlerin uzuvlarının dans etmeye başladığı arabaya yetişmek için sarsak adımlarla, yan yan koşmaya başladı. Pouffard meydanın ortasına vardığında üçüncü kattaki pencere kepengi açıldı ve bir silah sesi çınladı. Ölü taşıyıcı sarsılarak yavaşladı ve durdu. Bir eliyle karnını tuttu. Sallanarak, buruşuk bir suratla Tarpagnan'a doğru döndü. "Onu tanıyor muydun?" diye seslendi.

"Daha da fazlası... Ona âşıktım!"

"Âşık mıydın?"

Pouffard şaşkın şaşkın bakıyordu. Sonra sanki gözlerine görülmesi çok güç bir perde indi ve kaşları çatılan adam, olduğu yere yığıldı kaldı.

Aynı anda Tarpagnan tüfeğininin ucunu burjuvaya doğrultmuş, iyice nişan alıyordu. Bir palto giymiş olan adam, balkonundan sarkmış, ailesine bir şeyler söyleyip gülüyordu. Karısı yanına gelmekte tereddüt ediyordu; fakat Tarpagnan'ın mermisi adamın tam alnının ortasını bulduğunda, üç güzel çocuğu gelip pencerenin dışındaki babalarının etrafına dizilmişlerdi bile.

Ateşi Sönmüş Temiz Bir Bakış, Kalkan Bir Yumruk

Tarpagnan, Myrrha ve Poissonniers Sokaklarının kesiştiği kavşaktaki barikata vardığında öğle olmuştu. İşler oldukça kritikti burada. Barikatçılara General Dombrowski'nin kısa süre sonra orada olacağını söyledi. Aldığı karşılık gülüşmeler oldu.

Barikatın önüne doğru ilerledi ve mermilerin neredeyse devirdiği bir kızıl bayrağı yeniden doğrulttu.

Yanı başında bir oğlan bitiverdi. Çilli yüzü melek gibi, yaklaşık on ikisinde, büyümesini artık kocaman bir adamın ceketi içinde sürdüren, hoş bir çocuktu bu. Aralık vermeden ateş ettiği tüfeği ellerini yakıyordu. Şamatacı serçe, bir yandan silahını tekrar dolduruyor, bir yandan da konuşmaya devam ediyordu; sanki onun moralini hiçbir şeyin bozamayacağını göstermek istiyordu.

"Yaşasın Komün!" diye haykırdı oğlan, çatlayan bir sesle. "Hadi gelin bakalım, sizi beş para etmezler sürüsü! Gelin de hepinizi şişleyelim!" Mermiler ve horozlanmalar... Baldırı çıplak cephaneliğinde her tür malzeme bulunur. Hiçbir şey israf edilmez.

Çocuk istihkâmın üzerine fırladı. Hiddetten buruşmuş bir suratı yarıca örten karmakarışık saçlar... Bir kahramanlık tablosu... Zaman zaman arkaya dönüyor, savunma hattını

oluşturan sivilleri, Prudhomme'un evlatlarını, barikatın dibinde yorgun, korkmuş, şaşkın şaşkın dolaşan, yelekli sıska adamları haşlıyordu.

"Gelin buraya, aylaklar sürüsü! Eğer size zahmet olmazsa! Makineli ateşini yoğunlaştırıyorlar gene!"

Sahiden de mitralyözün ufak dumanlar ve altın rengi ateşler savurarak homurdanışı hızlanmıştı. Kafaların aşağıda tutulması gerekiyordu.

Yiğit delikanlı tüfeğinin yatağına yeni bir fişek sürdü. Gitgide daha da öfkeleniyor, hâlâ çocukluktan kurtulmamış çatal sesiyle arabacı küfürleri savuruyordu. Düşman subaylarına hem hakaretler yağdırıyor, hem de komik, iğrenç hareketler yapıyordu. Küfür sağnağını bitirdiğinde, onlara, yiyecek vermek için kümes hayvanlarını çağırır gibi sesleniyor, ağzını yuvarlaklaştırarak ıslık çalıyordu. Bir yandan da "Ovv! Ahh! Sıçtığımın!" diye bağırıyordu ara sıra da, tüfeğinin namlusu elini yaktığı için.

Cephane torbasını eliyle tartıp parmaklarıyla alnına vurdu pıtır pıtır. Hareketleri son derece canlıydı. Kızgındı; savaşın keşmekeşinin ortasında zıvanadan çıkmış gibiydi.

Bir sonraki ateşten korumak için Tarpagnan tutup aşağı çekti onu.

"Adın ne senin?" diye sordu, gürültüyü bastırmak için bağırarak.

"Alexis Ramier" diye yanıtladı oğlan. "Komün Evladı! Ve ne yaptığımı da biliyorum!" Kendini, Tarpagnan'ın pençesinden kurtarıp gururla devam etti: "Arkadaşlar tarafından yüzbaşı yapıldım!"

Silahını tekrar ateşledi. Tüfeğin dipçiği, küçük, berelenmiş omzuna sertçe çarpınca, çocuk arkaya doğru gidip yere oturdu. Tekrar ayağa kalktı; üstü başı bir sürü tahta kıymığıyla kaplıydı.

"Hay sıçtığımın! Aptal piç sürüsü! Alın size bir tane daha!"

Bir daha ateş etti.

Çocuk birden sanki St. Vitus dansı yapmaya başladı. Göğsünde bir delik açılmıştı. Tüylü şapkasıyla bir an sarsılarak ileri doğru bir adım attı. Şaşkın bakışlı yüzünde bir derviş edası belirdi. Sonra yan üstü devrildi ve oracıkta can verdi.

Başı açık, yaşlı bir adam, cansız bedeni kenara çekti. Tek bir sözcük söylemeden, çocuğun cesedini mazgala yerleştirdi ve Tarpagnan'a doğru dönerek basit sözcüklerle konuştu

"Eski bir Evrensel Cumhuriyet savaşçısıyım. 48'de de dövüştüm ve öyle görünüyor ki 71'de öleceğim. Politika yapmaya pek zaman yok, öyle değil mi, yurttaş?"

Dönüp ateş etti. Yaşlı federe çarpışıyordu. Diğerleri de öyle... Bir avuçtular ve hâlâ omuz omuza...

Dombrowski saat yarıma doğru oraya ulaştığında, küçük sahra topları yerleştirdiği Ornano Bulvarı'ndan henüz dönmüş olan Vermorel de ona eşlik ediyordu. Marie-Eugénie Rousseau adlı, tüfekleri atların su içtiği bir yalağa sokarak soğutmakla uğraşan orta yaşlı bir kadın, atı havada uçuşan mermilerin arasında azametle ilerleyen General'in onlara doğru yaklaştığını görünce yerinden fırladı ve düzensizce öteye beriye kaçışan bir grup savaşçının dikkatini ona çekerek Dombrowski'nin, tezahüratla karşılanmasını sağladı. Onun varlığı, Montmartre'ın taşocaklarından, Château-Rouge'dan, Clignancourt Yolu'ndan gelmiş, bozgun içindeki halka öyle bir cesaret vermişti ki, insanlar ruhsal çöküntülerinden hemen sıyrılıp barikatın savunulmasına yardıma koştular.

Marie-Eugénie Rousseau bir kuafördü. Sabahtan beri civarda oturanları mücadele için seferber etmeye uğraşıyordu. Yoğun ateş altında en az üç kez gidip ölenlerin tüfeklerini toplamış ve getirmişti. Şimdi de mermi vızıltılarına aldır-

madan –siyah atının üzerinde güzel bir hedef olan– Dombrowski'ye doğru yürürken seslendi: "Aşağı inin, General! Iskartaya çıkacaksınız böyle!"

Gerçekten de Dombrowski'nin atı zaten birkaç mermi yemişti bile. General fazla acele etmeden indi; hayvan da dizlerinin üzerine çöktü. Polonyalı uzun, düzgün adımlarla Myrrha Sokağı'nı geçip Tarpagnan'a doğru yürüdü. Etrafına mermiler ve şarapnel parçaları yağıyordu.

"Vaziyet nedir?" diye sordu emir subayına.

Antoine bulunduğu uygun noktadan Versailleslıların hareketlerini bir kez daha gözden geçirdi. Altı topluk bir batarya, Clignancourt Yolu'na konuşlanıyordu ve sokak boyunu yoğun ateş altına alması an meselesiydi.

"Saldırıya geçmeye hazırlanıyorlar. Çok sürmez."

Tekrar yolun karşısına geçmek üzere dönen Dombrowski'nin gözlerinde, o ölümü küçümseyen bakışları gördü yine Tarpagnan. Polonyalı aniden durdu ve bir dizinin üzerine çöktü. Dudağının kenarından ince bir kan sızıyordu. Tarpagnan'a bakıp kontrollü bir sesle konuştu: "Yapabildiğin kadar diren. Enerjin tükenene kadar... Sana güveniyorum." Ardından yere kusmaya başladı. Öğürtüler arasında dudaklarından son sözcükleri döküldü:

"Benim onlara ihanet ettiğimi söylediler resmen!"

Etrafındakiler yaralı adama yardım etmek üzere atıldılar ve onu hızla yakındaki bir eczaneye taşıdılar. Dombrowski'nin başı arkaya sarkmıştı. Rengi kireç gibiydi. Elinin biri yerde sürükleniyordu. Tarpagnan'ın, bir şekilde mermi işlemez olduğunu düşündüğü adamı son görüşüydü bu.

Beyaz dudaklarda kan! Yükselen yoğun mırıltılar! Uğursuzluğun görüntüleri asla silinmeyecek kadar canlıdır!

Antoine yalnız, kendisiyle baş başa kalmıştı. İşte zamanı gelmişti. Ruhunda bir dinginlik vardı. Yerine getirmesi ge-

reken göreve hazırdı. Tehlike böylesine yakın olunca, her şey berraklaşmıştı. Her şey olması gerektiği gibi gidiyordu. Şakaklarına kan hücum etti. Kafasında düşünceler birbirini izledi: Bir olay diğerini tetikliyor! Ve her şey ne kadar da hızlı gelişiyor! Pekala, haydi öyleyse! Uzun zaman önce yaşananlar niye dert edilsin ki?

Dünyanın geleceğini yaratmak için elde sadece şu an vardır.

Binbaşı Tarpagnan barikatı savununlara dönüp haykırdı: "Dombrowski bizden kalıp savaşmamızı istedi. Kaçımız buna varız?"

Halk hep bir ağızdan karşılık verdi: Hepsi vardı. İnsanlar sakin sakin barikata tırmandılar ve süngü takıp üzerlerine doğru gelen 45. Alay'ı göğüslemeye hazırlandılar. Sosyal Devlet, geri çekilmeyecekti. Burası onların mahallesiydi ve onu savunacaklardı. İçlerinden bazılarının, ancak birkaç dakika daha nefes alıp verebileceğinin tamamen farkındaydılar.

Bir metre yüksekliğindeki, kaldırım taşları ve şiltelerden yapılma duvarın arkasına yığıldılar. Haydi gelin! Haydi gelin bakalım! Parça parça doğrayacağız sizi! Delik deşik edeceğiz!

Ateşe başladılar.

Ateş ve alev! Toplar yerleri sarsan bir kükremeyle karşılık verdiler. İnsan salamurası! Kan gösterisi! Deşilen şilteler lif parçacıkları tükürüyordu havaya. Mermiler patır patır saplanıyordu at cesetlerine. Dehşet ki ne dehşet! Yaralananların ürkünç çığlıkları, sağlamların öfke naralarına karışıyordu. İnanılmaz bir gürültü, metalin bitmek bilmez tınlamaları...

Beş uzun dakikanın ardından saldırıya geçen Versailles askerleri, barikatın son kalan savunucularını da iyice sıkıştırmaya başladılar. Artık sıra savunma hattını yarmaya gel-

mişti. Ve yardılar da... Vıcık vıcık kanlı, kıyılmış et... İnsan özsuyu üzerinde kayan çizmeler...

Süngü takmış bir piyade, cephanesi biten Tarpagnan'ın üzerine yönelmişti. İşte, ölüm kapıya gelip dayanmıştı artık. Hamleyi *makhila*sıyla savuşturdu. Evet! Sopa işe yarıyordu hâlâ. Fakat tehlike geçmemişti daha. Asker, ucunda süngü takılı tüfeğini, önünde yatan adamı şişlemek üzere bir kez daha kaldırmıştı.

Zamanı gelmişti işte. Artık ışık olmayacaktı. Sadece dumanı tüten bağırsaklar... Haydi öyleyse! Olsun ve bitsin! Tarpagnan ciğerlerini son bir kez daha yaşamla doldurup darbeyi ve ölümü bekledi. Bir haykırış fırladı dudaklarından.

Birden arkadan olağanüstü bir güçle çekildiğini hissetti; bez bir bebek gibi sürüklendi. Savrulan kara dumanların arasından fırlayan koca bir yaratık, kaçınılmaz ölümün kucağından bir yavru kedi gibi kaparak kurtardığı Tarpagnan'ı öylece, koltuğunun altına kıstırarak süngü ormanını yarıp geçti; darbeler altında koşturarak onu biraz uzaktaki bir harabenin köşesine sağ salim ulaştırıp yere bıraktı. Tarpagnan nefes nefeseydi. Hâlâ –hem de tek bir çizik bile almadan– hayatta olmaktan dolayı utanç duyuyordu.

Yarı öfkeli, yarı minnettar bir hâlde bir taşın üzerinde oturan Antoine'ın nefesi, bir süre, konuşmasına yetmedi. Onu daha yeni yere bırakmış ve artık, dağ gibi cüssesi, yumuşacık tatlılığı ve ayıvari hareketleriyle tanımaması imkânsız adama bakıyordu.

Anılar çağıldıyordu beyninde. Tarpagnan sonunda, dev bir heykel gibi duran adamın karnına sevgiyle vurup konuştu: "Çok teşekkür ederim sana, benim sevgili Marbuche'um, hem de bütün kalbimle!"

Ayağa fırladı. Biraz sekiyordu. Kafasını kaldırıp devin çıplak kafasına vuran ışığa baktı ve haykırdı: "Benim der-

dim hayata bu kadar hızlı bir biçimde geri dönmek! Benimle gel lütfen, yoldaş! Paris'te açık kalmış tek bir restoran varsa, onun kiminki olduğunu biliyorum! Ve sana güzel bir yemek ısmarlayacağım!"

Yüz metre uzaktan bir yaylım ateş sesi geldi. Versailleslılar kalanların işini bitiriyordu. İnsanları kurşuna dizen askerlere kumanda eden komutan, yeni rütbesini o gün takmış, geleceği parlak bir yüzbaşıydı.

Adı, Arnaud Desétoiles'di.

Donmuş Beden

Horace Grondin'i bıraktığımız Sol Yaka'ya geri dönelim. O 23 Mayıs akşamı, nasıl da kararlı ve kendinden emin bir havası vardı! Saint-Julien-le-Pauvre Kilisesi civarındaki –Fouarre Sokağı, Galante Sokağı gibi– parlak bir akademik geçmişe sahip, bir zamanlar öğrenci aşevileri ve pansiyonlarıyla dolu ve Bûcherie Sokağı ile gitmek üzere yola çıktığı kendi evinin bulunduğu, Grands-Degrés Sokağı'na çıkan küçük sokaklar ve dar geçitler labirentinde, tereddütsüz adımlarla ilerliyordu. Neredeyse koşuyordu demek daha doğru bir ifade olurdu belki de.

Dudaklarında, kafasından geçenleri anlatan bir gülümseme belirmişti. Gözleri pırıl pırıl bir berraklıkla bakıyordu; yüzüne heyecanlı bir ifade oturmuştu ve hareketlerinde, geçtiği sokaklara çarpışmanın her an sıçraması tehlikesine rağmen, en ufak bir tedirginlik yoktu.

Sizi sinirlendirme riskini göze alarak, şimdilik onu kendi hâline bırakalım. Ya da daha doğrusu –elbette 1871'de henüz keşfedilmemiş olan sinemanın yöntemini kullanarak– onu, bir ayağını su yolunu aşmak üzere kaldırmış, diğeri karanlık sokağın kaldırımının üzerinde, paltosunun etekleri arkasında uçuşurken, öylece donduralım. Onun böyle, korkunç kaşlarının altından parıldayan gözlerle, kendi takıntılar dünya-

sında kaybolmuş bir hâlde, tuhaf bir duygu yoğunluğunun yarattığı heyecanın pençesinde nereye gittiğini öğrenmemiz fazla uzun sürmeyecek.

Elbette, onun bu akşam yolculuğunun nedenlerini hemen açıklamak bizim için çok fazla sorun yaratmazdı. Ya da bu bölüme, eski mahkûmun kulaklarını neden kuş cıvıltılarının doldurduğunu belirterek başlamanın, anlatımı bozucu bir etkisi de olmazdı. Ama ne yaparsınız, benim yapım böyle. Hiç acelem yok. Aklına estiğinde zamanı durdurmak, uzatmak veya kısaltmak, bir yazarın işinin bir parçasıdır. Ayrıca, zaman içinde gönlünce yolculuk etmek hoş bir şey değil midir? Bana öyle geliyor ki şimdi içinde yaşadığımız zaman dilimi, hiç durmaksızın öylesine büyük bir hızla titriyor ki zaman zaman, hayatta olmanın dışında hiçbir şeyi hedefleyemiyoruz... O kadar çok insan, nereye gittiği hakkında en ufak bir fikri bile olmaksızın koşuşturup duruyor ve koca bir kara deliğin içine atlıyor ki!

Horace Grondin de bu kuralın dışında değildi. O da koştura koştura kaderine gidiyordu. Ben kendi adıma, bir kitabın yaşattığı gerçek serüvenin, okuyucunun –ki genellikle bir an önce doğrudan hareketin içine dalma hevesindeki sabırsız bir seyyahtır– merakını kamçılayabilme ve aynı zamanda hayatın, gizlere örtü olan, kasvetli, miskin ritmini yansıtabilme kapasitesinde yattığı inancıyla, bu bahtı kara adamın, kaçınılmaz akıbetine çarpmasını geciktirebilmek için elimden gelen her şeyi yapmaya çalışıyorum.

Bu yüzden son yoğun vahşet nöbetlerinden, kılıçların parçaladığı cansız bedenler tarlasına gitmeden evvel, şimdilik, Horace Grondin'in Saint-Jacques Sokağı ile Saint-Michel Bulvarı arasında bir yerde olduğunu söylemekle yetineceğiz. Buraya gelmek için, savunucularının son trajediye hazır olduğu birkaç barikatın etrafından dolaşmıştı. Ki oralar-

dan geçerken, patlayan tüfeklerin oluşturduğu tehlikeye aldırmıyordu bile.

Onun kafasında sadece gideceği yere ulaşmak vardı. Neredeyse koşuyordu.

Sadece yirmi dört saat önce Başpiskoposluk Konutu'nun koridorlarında eşlik ettiğimiz ve Peder Ségouret'nin kâhya kadınıyla heyecanlı bir konuşma yaparken bıraktığımız, köşeye sıkışmış, kafası karışık adam, şimdi bambaşka biri gibi görünüyordu.

Belki de biraz geçmişe gitmemiz gerekiyor; tabii eğer bunu sırları çok fazla açığa vurmadan becerebilirsek...

Ursule Capdebosc'un Şakımaları

Acaba 22 Mayıs günü neler olmuştu?

Ursule Capdebosc'un bir zamanların le Houga Noteri'ni nasıl sıcak ve saygılı bir biçimde karşıladığını, elbette hatırlıyorsunuzdur. Ve bu mükemmel kâhya kadının, Peder Ségouret'nin tutuklanışı sırasında askerlerin ona nasıl haysiyet kırıcı bir gaddarlıkla davrandıklarını, talihsiz din adamına sopa ve dipçiklerle nasıl vurduklarını ve onu haşarat kaynayan bir şiltenin üzerine, yarı çıldırmış bir hâlde nasıl attıklarını anlatırken kullandığı kızgın ses tonunu da unutmamışsınızdır.

Ursule Capdebosc'un basit ve velveleci konuşma tarzı, dikkatinizi çekmiş olmalı. Gersli kadın, notere, la Roquette'te görev yapan suratsız, gaddar bir gardiyandan aldığı, peder hakkındaki son haberleri aktarmıştı. Tabii ki İsa Mesih önünde kardeş olduklarını tamamen bilmekle birlikte, bu son derece çirkin, eciş bücüş adam karşısında tiksintiden ürperdiğini açık yüreklice dile getirmişti kadın. Adamın geçtiği yerlerin, solunduğunda dilde yoğun, buruk bir sülfür ve metal tadı bırakan, bir tekeninkine benzer, keskin, yoğun ve insanda iştah miştah bırakmayan bir kokuya boğulduğuna dikkat etmekten alamamıştı kadıncağız kendini.

Haç çıkarmış ve gülmüştü. Sonra misafirine biraz daha Armagnac likörü doldurmuş ve tipsiz hapishane gardiyanını,

onun kurbağa kafasını, haddinden fazla uzun, boğum boğum ve kıllı kollarını, hayvan postu gibi tüyle kaplı göğsünü ve kalın boynunu anlatmaya devam etmişti. Bunların hepsinin, adamın Şeytan'la bir çeşit akrabalık bağının bulunduğunun işaretleri olduğu duygusuna kapılmıştı. Charles Bassicoussé'a ayrıca, adamın genellikle onunla buluştuğu Sainte-Marguerite Kilisesi'nin koro yerindeki parmaklıkların iki tarafında durmaları dışında, bu çirkin insan çörtenine yaklaşmaya cesaret edemediğini de söylemişti. Belirttiğine göre, hiçbir seferinde de daha önceden, Kutsal Bakire Meryem'den onu korumasını talep etmeyi ve alnına kutsal sudan sürmeyi unutmamıştı.

Horace Grondin, sezdirmeden, kadının ağzından adamla bir sonraki görüşmelerinin ne zaman, nerede olacağını almıştı. O gün, saat tam 24'te, la Roquette'ten fazla uzak olmayan, eski Saint-Bernard Mezarlığı'nda buluşacaklardı. Cesur Ursule, bu randevuyu hatırladıkça neredeyse zangır zangır titriyordu ve ziyaretçisi, bu buluşmaya onun yerine gitmeyi teklif edince, kabul etmekte pek nazlanmadı. Versailles birlikleri, o andaki ilerleme hızlarına bakılırsa, birkaç saat içinde Grenelle Sokağı'nı ele geçireceklerdi ve Madam Capdebosc'un, ardında o son derece çirkin ve pis kokulu kişinin beklediği, o Araf'taki ruhlar şapeline varıp varamayacağı da şüpheliydi. Aman neyse, brrr! Nasıl bir yerdi o öyle, dizi dizi mezarlar arasında, soğuk esintiler içinde bir geçit... Düşüncesi bile kanını donduruyordu!

Ursule Capdebosc bir konuşmaya başladı mı, lafın sonu gelmiyordu bir türlü. O, hani şu sessizlikten korkan insanlardan biriydi.

Ve korkmaktan da öyle korkuyordu ki! Konuşuyor da konuşuyordu; onu durdurmak mümkün değildi. Grondin, onun sözcük sağnağı solosuna yılmadan dayanabilmek için tüm sabrını, tüm kendini kontrol edebilme kapasitesini kullanmak zorunda kaldı.

Ursule, yarı pişmiş *foie-gras* ve pasta faslına geçmişti. Oradan Gers'te genç kızların yetiştirilme biçimlerinin bazı ayrıntılarına girmiş, ardından, bütün yemek tariflerini ortaya sermenin mutluluğuyla coşup kendinden geçerek, yumuşak bir şevkle, dinin onun hayatını parlak ışıklarıyla nasıl aydınlattığını anlatmaya koyulmuştu.

Kadın bu konuya girdiğinde, noterin gri gözlerinde soğuk bir parıltı belirdi. Dinleyicisinde pek de iştahlı bir hava olmadığını, onun neredeyse azarlar gibi dişlerini gıcırdattığını gören kâhya kadın, ulaşılmaz karlı dorukları sevgiyle yâd etmekten vazgeçip tekrar aşağılara indi. Papaz efendinin hizmetçisi sessizliğe gömüldü. Melek sürüsü yere inmiş, kanatlarını kapatmıştı.

"Zor günler yaşıyoruz" diye geveledi ağzında Ursule. "İçimde öyle güçlü bir his var ki Mösyö Charles, bugünleri atlatmayı becereceğiz. Hiçbir zaman kolay bir hayatınız olmadı zaten sizin. Sizin için dua edeceğim."

Grondin hâlâ suskunluğunu korurken, Madam Capdebosc'un sessizliğe yönelik hoşnutsuzluğu, şimdiden açık korkunun kıyılarına ulaşıvermişti bile. Kadıncağız, Peder Ségouret'nin güvende olması için sabah akşam dua ettiğini tekrarlayarak konuşmaya başladı gene. Lafın ucu halk eleştirisine çıktı. Kâhya kadın, proletaryanın daha az içmesi gerektiğini buyurdu; ardından, daha şimdiden gözlerinin önünde piskopos başlığıyla beliren ve cennetlik biri olduğuna bütün kalbiyle inandığı o iyi patronunun, tekrar geri dönmesini niyaz etti. Ara sıra misafirinin boşalan cam kadehini yeniden doldurmayı da ihmal etmiyordu. Daldan dala atlıyor, yeni konulara dalıyor, bir alakarga gibi çığlıklar atıyordu. Hiç durmaksızın konuşuyor, konuşuyordu. Her anekdotu büyük bir maharetle allayıp pulluyor, eski öykülerden yeni anlatılar dokuyor, hiçbir domuz huyluyu, hiçbir uçarı-

yı, hiçbir serseriyi atlamıyor, dokuduğu ipeği, Belediye Sarayı'nda yaşanan sarsıntılardan daha fazla önemsiyordu. O bozuk taşra ağzıyla şakıyor ha şakıyor, içi boş cıvıltılarıyla tüm odayı çınlatıyordu.

Bu anlamsız laf salatası salvoları karşısında bitkin düşen ve serseme dönen Grondin'in, başı öne doğru düşmeye başlamıştı. Kadın ise, içindeki bunaltıları ve kanlı devrime karşı duyduğu büyük korkuyu atma çabasıyla, sınır tanımayan gevezeliğini sürdürüyordu. Yaraların morarmış kenarlarını veya yalınayak yürüyen biçareleri görmemek için, yoksulların önünde yeri öpüyor, ellerini ovuşturuyor, her şeyi birbirine katıp karıştırıyordu. Sonunda da noterin soğuk gözleri karşısında sesini kesip oturmaktan sakınmak için o, güneşin hep erken doğduğu 1871 Mayısına tünemişti. Güneş neredeyse yüzünü göstermek üzereydi.

Grondin ellerini çırparak kadının çenesini durdurmuş, artık gitmesi gerektiğini belirtmişti. Saint-Séverin Mahallesi'ndeki küçük evinin anahtarlarını cebine koymuş, kâhya kadının, asker çantasındaki konserve kutularını ve toprak kavanozları düzenlemesine izin vermişti.

Ardından ne olur ne olmaz diye tüfeğini omzuna asmış, onu iyice bunaltan uykusuzluğunu bir iki saatliğine kandırma ihtiyacındaki bitkin bir yaşlı asker edasıyla tökezleye tökezleye, Grands-Degrés Sokağı 4 Numara'daki evine doğru yürüyümeye koyulmuştu.

Yolda hiçbir aksilikle karşılaşmadı. Kıdemli asker kılığı, ona mükemmel bir güvenlik sağlıyordu.

Bir avlunun arka tarafındaki sessiz evinde, rahat bir gece geçirip dinlendi ve ertesi gün Hippolyte Barthélemy'nin gelmesini bekledi.

Karanlık Planlar

Vakit geçirmek için ve araya zaman zaman Vendôme Meydanı ile Bac Sokağı arasında hayatları için hâlâ savaşmaya devam eden, sıkıştırılmış, kuşatılmış, her taraftan sarılmış ayaklanmacıların öfkeli çığlıklarının ve yakarışlarının girdiği yaygara –silahların uluması, patlamalar tufanı– kendisine ulaşmasın diye, Horace Grondin, odasının derinliklerindeki kocaman bir koltuğa gömülmüş, piposunu yakmış, kendini kitap okumaya zorlamıştı.

Ama neredeyse daha eline alır almaz bırakmıştı kitabı. Giderek daha da yaklaşıyor görünen top gümbürtülerini düşünceli düşünceli dinlerken, Mac-Mahon'un birliklerinin, kenti ne kadar zamanda ele geçireceği ve direnişçileri yok edeceğinin hesabını yapmaya başlamıştı.

Gözleri uzaklara dalmış, kollarını göğsünde kavuşturmuş, tepeden tırnağa ciddiyete bürünmüş, zaman zaman kaşlarını çatarak zihinsel bir yolculuğa çıkmıştı. Avını, Tarpagnan'ı düşünüyordu. Onu yakalamayı, her ne pahasına olursa olsun Grands-Degrés Sokağı'na getirmeyi ve mahzende vurmayı planlıyordu.

O beyninde bu karanlık planları kura dursun, gece de gelip pencerelere dayanmıştı. Kadife gibi yumuşacık ve sinsice inen akşam karanlığı, mobilyaların dış hatlarını yumuşat-

mış, saati gizlemiş, duvar örtülerini karanlıklara gömmüştü. Grondin bir mum yaktı.

Büyük koltuğa bıraktı tekrar kendini. İnce mumun portakal rengi alevi, onun sert yüzünün hatlarını iyice belirginleştirmişti. Tarpagnan'ı, sanki tam önünde duruyormuş gibi net bir biçimde görüyordu.

Piposu sönmüştü. Dalıp gitmiş, maskeleyici bir bakışın ardında, içsel monoloğunu sürdürüyordu.Ara sıra etsiz, kemikli ellerini kaldırıyor, sanki karşısında görünmez bir kişinin söylediklerine cevap veriyormuş gibi jestler yapıyordu. Gerçekten de durum buydu. İçindeki farklı, onu taciz eden biriyle öfkeli bir tartışmaya tutuşmuştu. Suçluyu hücresine hapsetme düşüncesi, adım adım avcının zihninden uçup gidiyordu. Bakışları, giderek solan ruhundan çılgınca bir parıltı yakalamıştı.

Daha ciddi şeyler planlamalıyım, diye geçiriyordu aklından. Gece gündüz onun peşinde olacağım.

Bunu nasıl becereceksin, seni zavallı herif? diye payladı diğer kendisi. *Ordu her kavşağı tutmuş! Sen ona yaklaşamazsın bile! Bir iç savaşın tam ortasındayız! Olaylar, kendi dışındaki her şeyi yutmuş durumda!*

Dinlenmesi gerekiyordu. Yemek yemesi de... Gökyüzüne bak; bahar havasını çek içine! İlkin ona yaklaşacağım. Beni görmesine izin vereceğim. Onunla göz göze geleceğim. Jeanne'ın öldürülmesi olayından dolayı onu tutuklamak istediğimi anlamasını sağlayacağım. Ona bir gölge gibi yapışacağım. Onunla geçmiş hakkında konuşacağım. O geçmişin hesabını soracağım ondan. Rahat bırakmayacağım onu. Her şeyi burnundan getireceğim. Tüm aşklarını, tüm dostlarını, tüm arzularını yerle bir edeceğim.

Arzular, lafa bak! Bu yaşanan katliamın ortasında mı? Tüm dünya çırılçıplak, seni zavallı çılgın! Ne planlar var artık, ne de

aşklar! Dans salonları ıssız! Özgürlük tamamen yaşamın sürmesine bağlı! Ve yaşamın kendisi de artık sadece süngünün ucunda!

O nereye giderse, ben de orada olacağım.

O barikatlarda olacak.

O hâlde oraya gideceğim! Özgürlük onun için tüm cazibesini yitirecek! Onun için her şey giderek daha da tatsızlaşacak. Ölüm korkusu pençesine alıp boğazını sıkacak onun. Her şeyi itiraf etmesi için iyice sıkıştıracağım onu! İşini bitirmemi isteyecek. Sırf beni durdurabilmek için her şeyi anlatacak. O alçakça suçunu kabul edecek. Ve sonunda onu çıplak ellerimle boğacağım.

Grondin zorlukla nefes alıyordu. Çıplak kafası öne doğru düşmüştü. Çenesi göğsündeydi; yüzü öfkeden mosmordu. Yabani gözleri, sanki bir uçurumun büyüsüne kapılmıştı. Bakışları zaman zaman, şaşkınlık içinde, odadaki eşyaların gölgeler içindeki dış hatlarını dolaşıyordu. Derken o sabit bakışlar yine geri dönüyordu. Grondin güçlükle hareket ediyordu. Gerçeklikle yeniden bağ kurmak için çabalıyor, ama bunu başaramıyordu.

Alnını soğuk ve ince bir ter tabakası kaplamıştı; gözleri bir tür kutsal dehşetle doluydu. İki saatten daha uzun bir süre, gözleri böyle sabit bir noktaya dikili hâlde oturdu; hâlâ beynini başka şeylere yöneltecek gücü bulamıyordu kendinde. Hey koca Tanrı, suçun içine yuvarlandığında, insan ruhu nasıl da perişandır!

O da Isırabilir

23'ü akşamı, saat yedi gibi, hâlâ canice fantezilerin pençesindeki zihninin yangınlarını söndürmek için beyhude çabalarken, giriş kapısının kilidinin bir maymuncukla ustaca açılmasının çıkardığı çıtırtı, bizim noterin içindeki kargaşaya bir son verdi ve kafasındaki uğursuz amaçlar döngüsünü kırdı.

Mezarından doğrulan bir hayalet gibi, Grondin ayağa kalktı. Koridorun öteki ucundan ihtiyatla atılan bir adımın son derece hafif, ama net olarak duyulan sesi ulaştı kulaklarına. Gidip parmaklarıyla sıkarak mumun alevini söndürdü.

Elinde, etrafı delikli muhafazayla çevrili bir fener taşıyan, uzun boylu biriydi eve giren. Adamın antrede, gölgeler içindeki görüntüsü, uzun bacaklı bir örümceğinkini andırıyordu. Başına gelebileceklerin farkında olmayan bu kişi, Hippolyte Barthélemy'den başkası değildi. Kendisini karşılayan kimsenin olmamasına hayret ederek elindeki maymuncuk destesini tekrar arka cebine yerleştirmiş, iyice düşünmesine yardımcı olsun diye işaret parmağıyla burnunu karıştırıyordu.

Hippolyte'in vicdanı rahattı. Müsaadesiz de olsa eve girmesi normaldi: Randevusu vardı, değil mi ya? O da bu yüzden girmişti işte. Elbette önce kapıyı, Grondin'le daha evvel kararlaştırdıkları üzere iki kez vurmuştu. İki kez vurma biçi-

mindeki parolaya bir karşılık alamamıştı. Muhtemelen bu kara karga dışında herkes, telaşa kapılırdı.

Hemen yanında, iyice eskimiş giysilerle yüklü bir askılık bulunan duvara dayanıp bir süre bekledi; ardından harekete geçti. Fenerini saran muhafazanın deliklerinin birinden yukarı doğru uzanan bir ışık huzmesi yüzünü alttan aydınlatıyor, onu adamakıllı çirkin bir gulyabani suratına çeviriyordu.

Bu arada Horace Grondin, yavaşça bir çekmeceyi açıp revolverini almış, silahın horozunu sessizce kaldırmıştı. Tabancanın namlusunu kapıya doğru çevirmiş, davetsiz misafiri, gerekirse onu öteki dünyaya göndermeye hazır bir hâlde, beklemeye başlamıştı.

Barthélemy de Adams'ının kabzasını kavramıştı. Evin mezar gibi sessizliğinde, İngiliz yapısı beş atışlık tabancanın nikel kaplı namlusunu öne doğru uzatmış, ayak parmaklarının ucunda, ihtiyatlı adımlarla ilerliyordu.

Aniden, boğuk, kasvetli bir çan sesi, iki adamı da hareketeçirdi: Saint-Julien-le-Pauvre saatin dokuz olduğunu bildiriyordu. Grondin kulak kesildi. İlk adımı atan Barthélemy oldu.

"Efendim! Hey... Efendim!" diye bir sahne fısıldayışıyla seslenerek sonunda kendini riske attı ve koridorun derinliklerinden boynunu ileri doğru uzattı. Öne doğru bir iki hızlı adım atmıştı ki, bacağı bir sandalyeye çarptı. Eski mahkûm da zaten böyle beklenmedik ziyaretleri düşünerek koymuştu onu oraya. Sırık boylu akbaba bu kez, o benzeri bulunmaz gaklamasıyla bir iki küfür savurdu ve Grondin onu hemen tanıdı. Bu, Komiser Mespluche'nin uzun boylu dalkavuğunun, ona geri döndüğünün işaretiydi.

"Hippolyte!" diye haykırdı, kapıya doğru fırlayarak. "Seni aptal herif! Gel buraya! Az kalsın beynini dağıtacaktım senin!"

"Ben de aynı durumdaydım, efendim. Korkudan bütün kapıları delik deşik edecektim neredeyse!"

Bu sözlerin hemen ardından iki adam karşılıklı selamlaştılar. Birbirlerini görmekten gerçekten memnundular. Onlar hor görme kadar saygı, ikiyüzlülük kadar merak, güvensizlik kadar dostluk halkalarıyla da örülü tuhaf ve güçlü bir zincirle bağlıydılar birbirlerine.

"Haydi anlat! Bırak saçma sapan lafları. Şu tıfıl hırsızı gördün mü?"

"Gördüm. İşler yolunda, efendim. Sadece birkaç ufak tefek problem... Ve gövdemi bütün o havada uçuşan şarapnel parçalarının arasından geçirmeyi başarmanın gururuyla karşınızdayım."

"Tarpagnan'dan ne haber? Sen onu söyle asıl! Çabuk!"

Barthélemy ağzını bir mağara gibi açarak esnedi. "Özür dilerim, amirim. Tam iki gündür ne uyudum, ne de yemek yedim... Biraz beklemek zorundasınız." Polis memuru, Grondin'in gözlerindeki vahşi bakışlardan, onun pek de havasında olmadığını anladı. "Bana göre hava hoş! İsterseniz yumruğunuzu suratımın ortasına indirin, efendim" diye ekledi inatla, "Ama bir şeyler yiyene kadar dudaklarım mühürlü."

O anda tuhaf bir biçimde, bir kaplana diklenen, sırık gibi bir danaya benziyordu; ama bu sözlerinin hemen ardından kaplan gevşedi. "Pekala, dostum! Yemek ye öyleyse! Birbirimizi daha sonra da didikleyebiliriz." Grondin neredeyse tatlı denebilecek bir adam olmuştu. Diğerinin eli boş gelmediğini öğrenmişti ya... Lambaları yakmak üzere kalktı.

Beş dakika sonra, masanın başında, kıtlıktan çıkmış gibi yiyeceklere saldıran polis memurunu izleyen eski mahkûmun tek düşüncesi, bir an önce Tarpagnan'ın yerini öğrenmekti. Komiserin köpeği açlıktan ölmüştü. Doymak bilmez bir vahşi hayvan gibi her iki eliyle ağzını sürekli dolduruyor,

yukarı doğru, uzun zamandır her şeyden mahrum kalmış insanların yan bakışlarıyla bakıyordu. Grondin'in onun karnını tıka basa doldurmasını beklemesi gerekiyordu.

Çeşit çeşit böreği ve konserveyi silip süpürüp üzerine de ev sahibinin önüne koyduğu Madeira şarabını midesine indirince, bizim fasulye sırığı gözlerini kırpıştırdı. Yorgunluktan gözleri kıpkırmızıydı ve yüzü, sarılıklı birininkine her zamankinden daha fazla benziyordu. Grondin'e minnettarlık dolu bakışlarla teşekkür etti. Tabağını ileri doğru itti ve işi daha fazla yokuşa sürmeden raporunu aktarmaya başladı.

Müfettiş Barthélemy, uzun bir öyküyü kısaltmak için, Lévisse Sokağı'ndan bir şey çıkmadığını belirterek girdi söze. Kuş uçmuş ve anlaşıldığı kadarıyla, Emile Roussel dükkânı kapamıştı. Atölyesinin önündeki kepenkler kapalıydı. Barthélemy öteyi beriyi araştırmış, avluyu birbirine katmış, birkaç kapı çalmış, ama cevap veren kimse çıkmamıştı.

Tam, sanki tüm sakinleri tarafından terk edilmiş gibi görünen binadan ayrılırken en beklenmedik anda, yerin derinliklerinden, Kadife Göz denen çirkin ayakkabı tamircisi ortaya çıkmış, avluda gürültü çıkaranın kim olduğunu sormuştu. Bu tuhaf mağara münzevisi –uzun kirpikleri gözlerini, makyaj yapmış bir racanınkileri andırır biçimde gölgeleyen, kambur bir adam– çıktığı mahzenine, cepheye tekrar dönmeden evvel kafasını birkaç şişe "köpek öldüren"le dumanlamak üzere girmişti. Fısıldayarak kaba bir dille "Ourcq camiasından" olduğunu söyleyen ve elindeki 14 numaralı camgözü gösteren Barthélemy'nin ustalıkla kandırdığı ayakkabıcı, onun Tel'in bağlantılarından birisi olduğu sonucuna varmış ve ona, fazla sorgulamaya gerek kalmadan, bildiği haberleri aktarmıştı.

Anlaşıldığı kadarıyla ufak tefek hırsız en ön saflarda, yanındaki birçok insanla birlikte savunduğu Blanche Meyda-

nı'ndaki barikatlarda yenilen ve o sabah, öldürülmek üzere Clignancourt Yolu'ndaki bir çukura götürülen Louise Michel'in yanı başında dövüşmüştü.

Barthélemy kendisinin de Lepic Sokağı'nda savaştığını, ev ev, kat kat dövüşerek La Cécilia ile birlikte geri çekildiğini anlattı. Elbette, Tel'in çarpışmalardan sonraki kaderini sorma cüretinde bulunabilmek için, kendini bir parça allayıp pullamıştı.

Çirkin cüce cin, beceriksizce omuz silkmiş ve avluda, bank olarak kullanılmak üzere yan yatırılmış, büyücek bir kaldırım kenar taşının üzerine bırakmıştı kendini. Hafifçe arkaya doğru eğilerek, elindeki köpek öldüren şişesinin yarısını, hiç nefes almadan, gırtlağına aşağı boca etmişti. Elinin tersiyle ağzını silip son derece büyük bir sırdan söz eder gibi konuşmaya başlamıştı:

"Kadını bul; belki o sana anlatır."

"Hangi kadından söz ediyorsun?"

Ayyaş adam ona tereddütle, yan yan bakmıştı. "Sana neden güveneyim ki?" demişti şüpheli bir ses tonuyla, bir yandan da hıçkırarak. "Sahiden Ourcq camiasından biri olsaydın, Amélie la Gale'i kesinlikle tanıman gerekirdi!"

"Ha, onu mu diyorsun!" diye haykırmıştı sıska sahtekâr. "Hiç tanımam mı o güzel bacaklı Amélie'yi!" İş karanlıkta yolunu bulmaya gelince, Barthélemy, bu konuda çoktandır ustalaşmıştı.

"Aynen... Küçük tatlı şey!" demişti öteki, şehvetli bir coşkuyla. "On altısında ya var ya yok! Tel'in Ventrilok'tan satın aldığı tatlı küçük amcık. Onun yeni pezevengi olarak..."

"Amélie'yi nerede bulabilirim?"

Adam cevap veremeyecek kadar meşguldü; şişenin içindekinin diğer yarısını afiyetle midesine indiriyordu. "Bu, gerçekten çılgınlık" diye iç çekmişti, şişeyi boşalttığında.

"Fakat korku beni öylesine susatıyor ki aklın durur!" Ve ardından diğer şişeye uzanmıştı. İçkinin tam etkisini göstermesi için bir şişe daha lazımdı; lakin ayakkabıcı, yine de konuşacak kadar yükünü tutmuştu.

Montmartrelı bir kadın taburuyla savaşmadığı zamanlar, Amélie la Gale, bizim çilingirle beraberdi. Yaşlı adamın gençlik iksiriydi o. Yeni hamisinin sağladığı, Enclos Saint-Laurent'deki üç odalı, hoş bir apartman dairesinde, Emile Roussel'le birlikte oturuyordu.

Amélie, hayat tecrübesine sahip bir keklikti. Bir erkekle nasıl konuşulacağını çok iyi bilirdi. Ciğer hastası ufak tefek adamı tamamen etkisi altına almıştı. Adamın keskin zekâsından, nüktedanlığından ve özgürlükçü fikirlerinden hoşlanıyor, kendini onun karısı olarak düşünüyor, etkileyici bir kibarlık maskesi ardına saklanan bu ev hırsızının, muhtemelen, namusuyla para kazanan bir zanaatkârdan daha fazla varlıklı olduğunu tahmin ediyordu.

Gayretkeş Tel, alçıtaşından miras öksürüğünün, nispeten kısa bir hayat, erken bir ölüm anlamına geldiğinin farkındaydı. Yaşama yaklaşımı berrak ve dosdoğruydu. Gündüzleri, fikirlerini savunmak için barikatlara koşuyor, gecelerini ise, Amélie'nin, güzel, gri, kuştüyü bir yorganın altında, onun geriye kalan takatini tükettiği apartman dairesinde geçiriyordu.

"Mermi veya damar tıkanıklığı" diyordu Tel, "Şu meşhur tırpancı ikisinden birini kullanacak. Ama hiç mi hiç dert etmiyorum bunu."

La Gale için ise çıldırıyordu.

Hippolyte, çifte kumrulların aşk yuvasının bulunduğu, 10. *arrondissement*deki Aqueduc Sokağı'na doğru yola koyulmuştu. Binanın görüntüsü hoştu. Bir sundurma geçilince, tekrar bir açıklığa çıkılıyordu. Barthélemy küçük bir gül

bahçesinin diğer ucunda yer alan ve adeta bir bebek evine benzeyen yapının kapısını vurmuş, hoş bir kadının gülümseyen yüzünü selamlamak üzere beklemişti. Fakat açılan kapıda onu karşılayan, kederden yıkılmış bir çehre olmuştu. Amélie iki saattir duldu.

Yoldaşları onun Telciğini eve, yüzünün yarısı bir Chassepot mermisi tarafından uçurulmuş vaziyette getirmişlerdi. Amélie misafirini, erkeğinden kalanları göstermek için, neredeyse zorla, üst kata götürmüştü. Tel, üzerinde dantelli bir yatak örtüsü bulunan bir yatağa boylu boyunca uzatılmıştı. Ölü adamın yaralı bereli yüzünde, çocuksu, insanın aklına şakacı bir saflığı getiren bir ifade vardı. Çenesi, kanlı bir mendille bağlanmıştı. Açık olan bir avcunda, üzerinde 7 rakamı yazılı bir camgöz duruyordu.

"O bir pezevenk değil, tam bir erkekti!" diye mırıldanmıştı genç kadın, mahvolmuş bir hâlde. "O, benim Arthur'umdu... Bu halde geldiğine hâlâ inanamıyorum!"

Kız iri, güzel gözlerini, artık balmumu rengi almış o çok sevdiği şirin yüzden alamıyordu. Hiçbir rahatsızlık duymadan, ölü adamı öpmeye devam ediyordu. Masumiyetini ona geri veren beyaz bir elbise giymişti. Ayakta öylece duruyordu. Donuk bakışları, zifiri bir karanlığa dalıp gitmişti. Hâlâ bulmasıyla kaybetmesi bir olan dünyasının, ellerinden kayıp gitmesinin şaşkınlığı içindeydi; kocaman açılmış ağzı ve gözleri, bir türlü kapanmıyordu. Tüm dünyası kocaman bir çukura yuvarlanıvermişti.

"Siz de onun yoldaşlarından biri misiniz, yurttaş?" Nasıl hayır diyebilirdi ki? Utanma duygusunu çoktan geride bırakmış aynasız, gözleriyle onaylamıştı.

Bunun ardından, büyük bir tutkuyu takip eden içten bir şefkatle, güzel genç kadın, bir yumuşacık sözcükler ırmağıyla ona öyküyü anlatmıştı.

Versailleslılar Butte'yi ele geçirmişlerdi. Emile ve dostları –Marceau, Ferrier, Voutard– göğüs göğüse bir kavgaya girişmişlerdi. Çok sıkışınca, daha uzun süre dayanabilmek için, gerileyerek çok iyi bildikleri alçıtaşı ocaklarına çekilmişlerdi. Piyade kuvvetleri, her çıkış noktasından içeri attıkları sis bombalarıyla galerileri göz gözü görmez hâle getirmişlerdi. Tabii ki alçıtaşının tahrip etmiş olduğu Tel'in ciğerleri buna pek fazla dayanamamıştı.

Derken çilingirin aklına bir *fikir* gelmişti. O ve dostları, esir düşmektense birbirlerini öldürmeye karar vermişlerdi. Ayaklanma arkadaşları son kez birbirlerine bakmış, tüfeklerinin horozlarını kaldırmış ve birbirlerini aynı anda vurmuşlardı: bir, iki, üç ve *buum*. Bir kez daha kasayı uçurmuşlardı. *Vive la Commune!*

Barthélemy sustu. Karmaşık düşüncelerin uçuştuğu kısa bir suskunluğun ardından, lambalardan birinin ışığı aniden kararadı. İki adam da ufak tefek çilingirin bu kahramanca davranışı karşısında, öylesine çarpılmıştılar ki tuhaf duygularla dolu uzun bir süre boyunca, yüzleri gölgelerle kaplı hâlde, uçuşan boğucu duman bulutları arasında başlarından vurulmuş bu devrim şehitlerini, içlerinden, saygıyla selamladılar.

Bir süre sonra, sessizliği, oturduğu iskemleyi hareket ettiren Grondin bozdu. Gözleri derin mağaraları andırıyordu. "Ne büyük yürekliliktir!" diye mırıldandı içten bir sempatiyle. "Ve ne kadar çok insan ölüyor." Sonra kendi takıntısına dönerek farklı bir ses tonuyla devam etti: "Küçük Amélie, peşinde olduğum kişi ile ilgili bir ipucu verdi mi?"

Barthélemy kirpiklerini kırpıştırdı. Bir süre daha duruşunu değiştirmedi; köşesinde çömelmiş kurnaz bir fareye benziyordu. Cin gibi ve sinsi... Grondin'in biraz tedirgin olmasını bekledi. Çok sürmedi, diğeri patladı:

"Bir şey söylemeyecek misin, seni duvar akrebi?"

"Sadece düşünüyordum. Tamam, bitti. Mesele yok!"

Kızla konuşurken Tarpagnan konusuna nasıl geldiklerini hatırlayamıyordu. Ha, evet! Güzel peri haykırmıştı: "Antoine mı? Şu hoş subay! Tanıyor musun onu? Dombrowski'yle birlikte... Bir yarma harekâtına giriştiler mi, en önde hep o olur." Sonra devam etmişti: "Dün gördüm onu. Fotoğrafçı arkadaşıyla konuşuyordu. Şu kalın boyunlu, yakışıklı adam... Ayın 23'ünde Laveur'nun yerinde akşam yemeği yemek üzere anlaştılar. Ayın 23'ünde, 23 numarada! Bunu komik bulup güldüler."

Grondin heyecandan kendinden geçmiş vaziyetteydi.

"Kızın böyle dediğinden emin misin?"

"Elbette, eminim. Hatta bir de üzgün üzgün ekledi 'Planlar yapıyorlar! Ne çılgınlık!' Başını omzuma dayayıp uzun uzun ağladı. 'Yemeğe çıkmak! Deliliği görüyor musun? Şu plana da bak! Böyle bir zamanda! Olacak şey değil.' Söyledikleri bunlar işte.

Mahvolmuş bir hâldeydi. Korsajının askısının çekici omzundan sıyrıldığını görüyordum. O kadar kendini kaybetmiş bir vaziyetteydi ki! Derken birden kendini topladı. Yüzünde öfke vardı. İçi giderek kabarıyordu. 'Şimdi daha açık görüyorum!' dedi, 'General Ladmirault Emile'imi benden koparıp aldı ve ben de her şeyi lanet alevlere boğacağım!?

Şunu söylememe izin verin, insan onunla yatağa girmeyi istemez artık! O, tam bir vahşi oldu! Tam bir baş belası! O zarif görünümün altından birden inanılmaz bir enerji ırmağı fışkırdı! İnsanüstü bir güç, kızı evlere doğru sürüklüyordu... Ben de takip ettim onu giderken bir süre... Gösterişli mahalleleri ateşe vermeye koşuyordu, elinde bir parafin şişesiyle... Ölüm vız geliyordu ona; hatta onun için belki de kurtuluştu o!"

Barthélemy tekrar sessizliğe büründü. Grondin'in gözlerinden, onun artık söylediği hiçbir şeye en ufak bir ilgi duymadığını okuyabiliyordu. "Pekala" dedi fasulye sırığı sonunda, solgun yanağını siyah tırnaklarıyla kaşıyarak, "Saat sekiz ve bugün ayın 23'ü. Buradan üç yüz metre uzakta, adamınızı yakalayabilirsiniz, efendim. Yani, sözümü tuttum."

Çoktan paltosunu sırtına geçirmiş olan Grondin, revolverinin mermilerini kontrol ediyordu. Barthélemy'nin olduğu taraftaki gölgeleri yarmaya çalışan gözleri, beyazlaşmıştı. "Tanrı hakkı için, haklısın; zamanı geldi!" dedi. "Bir daha birbirimizi görmeyeceğiz, sevgili Hippolyte."

"Öyle... Hoşça kalın, Mösyö Grondin."

Her şey yeterince açık ve dürüstçe görünüyordu; fakat ikisinin sinirleri de oldukça gerilmişti. Grondin aralarındaki ilişkiden, bu karşıt duyguların imkânsız kıldığı kardeşlik bağından geriye ne kaldığına karar vermeye çalışıyordu zihninde.

"O üzgün bakışlara hiç gerek yok" dedi, kederli havayı dağıtmaya çalışarak. "Aslında sevinmen lazım, evlat! Senin taraf kazanıyor zaferi. Komiser Mespluchet, çok geçmez, geri döner. Ourck vakasının sırrını çözmüş bulunuyorsun. Benim hakkımda mükemmel bir rapor teslim etme şansını da yakaladın. Kırmızı-beyaz-mavi bayrağa olan aşkın, hak ettiği takdiri görecektir."

"Haklısınız, efendim" diye onayladı Barthélemy, biraz kekeleyerek. "Size çok şey borçluyum." Sağ avcundaki camgöz koleksiyonunu gösterdi; kendini öne çıkarmak istemeyen mutevazı bir adam havasıyla okşadı mavi irisleri. "Size çok müteşekkirim, mösyö, şeyy... Sûreté Şef Yardımcısı" diye tekrarladı. "Sizinle tanışmam sayesinde birçok şey öğrendim."

Başı öne eğikti. Sanki bağnaz bir karakterle mücadele ona zor geliyor, ama bir yandan da, kendini adamış bir adam ola-

rak, kaderini, özel bir keyifle kabulleniyor gibi görünüyordu.

"Muhtemelen beni komiser yaparlar" diye devam etti. "Fakat insan, bu tür şeylerle, bir gecede kahraman olmaz. Çok geçmeden, her zaman olduğum adam hâline gelirim."

"Profesyonel bir hafiye yani?"

"Size dostluğu gerektiğinde tam olarak güvenilmez bir adam, efendim... Gayretkeş bir memur... Fakat" diye devam etti, utanç verici, acayip, zavallıca, sorgulayıcı ifadelerin hep bir arada bulunduğu bakışlarını kaldırarak, "Sonuçta bu takıntılı intikam duygunuzu doyurmak için masum bir adamı öldürürseniz, üstlerine sizin yaptıklarınızın doğrusunu anlatmak zorunda olan ben, sizi suçlamak dışında, başka ne yapabilirim?"

"Neler geveliyorsun ağzında, seni uğursuz sefil? Yani Tarpagnan suçsuz mu?"

"Bitirmeme izin vermediniz ki, efendim. Sizin şüpheliyi bir miktar takip ettiğimi, onun tepeden tırnağa bir komüncü olmakla birlikte, son derece yürekli bir adam olduğunu anlatacaktım size. Bir kahraman! Gerçekten örnek bir subay... Kısacası onu sizin kızınızın katili olarak düşünebilmem mümkün değil."

"Seni çirkin köpek" diye hırladı Grondin, "Son on altı yıldır bu kin duygusu ayakta tutuyor beni. Şevkimi kıramayacaksın! Elveda, Barthélemy" dedi değişen bir ses tonuyla ve dönüp yürümeye başladı. "Anahtarları, daha doğrusu tüm mekânı sana bırakıyorum. Bir daha buraya geri geleceğimi sanmıyorum. Paris'in bu kısmı iki saat içinde Versailles'ın eline geçer. Benim geleceğim ise öteki tarafta."

"Onlardan biri sanılacaksınız!"

"Başımıza ne geleceği, kitaba çoktan yazılmış zaten." Grondin eski püskü şapkayı başına geçirip asker çantasını

beline astı ve koridora çıktı. Kapıda durup geri döndü. "Ha, evet, az kalsın unutuyordum... Bir şey daha, Hippolyte. Eğer olur da, adaleti yerine getirmeye çalışırken masum bir kişiyi öldürürsem, kendi memurlarınla sen kilit altına koy beni! Bundan dolayı en ufak bir kızgınlığım olmaz sana."

"Teşekkür ederim, efendim" dedi polis memuru, yüzü aydınlanarak. "Sizden beklediğim de tam buydu!" Aniden, zihnini güvenin hoş kokusuyla doldurarak ruhuna neşe salan ve tüm varlığını dolunay gibi aydınlatan buruk bir sevinçle, kendisine bir sorumluluk verildiğini hissetti.

Grondin'in ardından kapıyı kilitlerken anahtarı iki kez çevirdi. Askeri otoritelere, kendini rejimin sadık bir hizmetkârı olarak gösteren bir rapor yazmadan evvel bir şekerleme yapacak zamanı olduğunu düşündü.

Grondin artık nereye gittiğini biliyordu. Adeta koşar gibi yürüyordu. Şimdi, onu Saint-André-des-Arts Meydanı'nın kenarında, tam adımını enerjik bir biçimde kaldırımın üzerine atarken donmuş bir hâlde bıraktığımız yerdeyiz.

Grondin'in yırtıcı bir hayvanınkini andıran suratında, hafif, çılgınca bir gülümseme parıldıyordu. Onun o ölümüne yoğunlaşmışlığında, alacakaranlıkta, bir tahıl ambarının karanlığından fırlayan, yükselen sislerin arasından hızla ve sessizce saldırıya geçen, gecenin sunduğu ziyafe doğru, yeri sıyırarak kanat çırpan bir peçeli baykuşu anımsatan bir şeyler vardı.

Bir Sofra Örtüsü Üzerinde Son Akşam Yemeği

Paris'in bir yangın yeri gibi tüttüğü ve Vavin'den Panthéon'a dek tüm Sol Yaka'nın, korkunç bir kavgaya kilitlendiği o 23 Mayıs Salı günü, Laveur'nun pansiyonunun müdavimleri, sanki Poitevins Sokağı'nda, küçük, kırmızı ekoseli masa örtüleri üzerinde, son akşam yemeklerini paylaşmak üzere randevulaşmış gibiydiler.

Çarpışmaya ancak bir taş atımlık mesafede, Versailles barbarlığının kıskaçları Latin Mahallesi'ni tamamen kavramadan önce, bir "veda içkisi" içmeye kararlı bu insanların bir kısmı, son bir kez daha, mükemmel uyuma dayalı bir hayatın hayalini kuruyorlardı. Kafalarında gizlice dolanan düşünceler, sedef gibi pırıl pırıl arzu labirentleri boyunca, zaman zaman, âşık oldukları kadınların baş rollerde olduğu, çılgın, firari görüntülerle dolu mağaralara doğru kaçıyordu.

Diğerleri ise o gün yıkıntılar ve barikatlarda yaşadıklarını anlatıyorlardı birbirlerine. Barut isinden kararmış ellerini gösteriyorlardı. Yenilginin kaçınılmaz olduğunu söylüyorlardı.

Birkaç oldukça tanınmış yüz, peçetelerini açmaktaydı. Langevin, Longuet, Albay Maxime Lisbonne gibi Vallès'in bazı dostlarıydı bunlar. Aralarında iki üç sıradan Turco ve birkaç Kayıp Çocuklar mensubu bulunan, çok sayıda başka

savaşçı da oradayda. Kırık ve ucu yanık tüyleriyle bir Garibaldici görünüyordu. Ve gerçekten bitkin bazı adamlar... En az sekiz gündür ateş altında, uçuşan mermiler ve şarapnel parçaları arasında, sürekli gümbürtünün ortasında her an ölümü bekleyerek yaşamaya çalışan insanlar...

Açtılar, hem de çok aç... Ağızlarının suyu akıyordu ve sabırsızdılar. Sanki savaş onların dişlerini bilemişti. Ölümle bu kadar koyun koyuna olmak, yaşama arzularında en ufak bir azalma yaratmamıştı. Ve herkesin anlayabileceği üzere, hiç kimse *fricandeau à l'oseille*i kaçırma niyetinde değildi. Babayiğit yapılı, cinsiyetine rağmen, tencerelerinin altındaki koca çanları bir müzisyen ustalığıyla çalabildiği için misafirlerince adeta tapılan Madam Laveur'nun söz verdiği, o domuz yağında kuzukulağıyla birlikte pişmiş muhteşem dana etini...

Bağırış çağırışların gırla gittiği, tütün dumanına boğulmuş salon, ağır ağır bir manastır sessizliğine gömüldü. Sanki mekân birden bir kiliseye dönüvermişti.

Çıt çıkmıyordu! Zira kapıdan, kolunun üzerinde katlanmış kırmızı peçetesi ve şehvetli bedeninin yuvarlak hatlarının olanca ihtişamıyla, Madam Laveur görünmüştü. Tüm görkemiyle ilerleyip kendini kasanın yanındaki kaidenin üzerine bıraktı. Hiç bakmadan elini uzatarak iskemlesini buldu ve heybetli kalçalarını onun üzerine yerleştirdi.

Bedeninin ağırlığından kurtulmanın verdiği ferahlamayla gülümsedi. Kare biçimli alnının bitiminden itibaren, gür saçlar fışkırmaya başlıyordu. Bütün parmaklarını yüzükler süslüyordu. Servis girişiyle yemek salonunun açılır kapanır kapıları arasında, kocaman memeli ve bıngıl bıngıl, tahta oturur gibi kurulmuştu. Olimpos ile dünyevi kabalık arasında asılı kalmış, hikmetinden sual olunmaz bir otokrata benziyordu.

Günün mönüsünün değişmez başlangıç yemeği olan pırasa çorbasının son kalıntılarıyla boğuşan müşterilerini şöyle bir süzdü; ardından, yerin göğün tartışmasız hâkimi edasıyla, ellerini çırptı. Sert bir bakışla ve dilini şaklatarak, siyah bir yelek üzerine beyaz bir önlük takmış, saksağanı andıran ve hızlı hızlı salonun karşı tarafındaki bir masaya doğru giden, uzun boylu bir garsonu durdurdu. Kadının kesin, çelik gibi otoritesi karşısında olduğu yerde durmaktan başka şansı bulunmayan garson, elinde üzerinde dumanlar tüten bir tabak, yüzünde zarif, belli belirsiz bir gülümsemeyle, ağırlığını bir ayağının üstünde dengeleyerek, bir ölü kadar hareketsiz, donakaldı.

Hey gürleyen Jüpiter! Bu nasıl bir salya tükrük pompasıydı böyle! Dinleyicilerinin dikkatini kendine çeken bayan yurttaş Ernestine Laveur'nun güçlü sesi, mevcut tüm veresiye borçları için bir genel af çıktığını ilan etti. Ardından o geceki yemeğin "tüm yurtseverlere" bedava olduğunu belirtti. Sonra kendini, karşılık olarak patlayan alkış tufanının ortasına, mutlu mutlu bıraktı; kollarını, tüm bu "Ernestine! Ernestine!" diye onun adını haykıran adamların hepsini kucaklamak üzere, kocaman açtı. Ve bir operanın final sahnesini andırır bir havada, günün ana yemeğinin, "*Benim özel sosumla, domuz yağında pişmiş ev yapımı dana eti*" olduğunu doğruladı; bu, normalde sadece cumartesi mönülerinde boy gösteren son derece lezzetli bir yemekti.

Böylesine leziz bir yemekle karşı karşıya olmak, yemeğe gelenlerin zihinleri ve midelerinde hoş bir ılıklık yaratmıştı.

"Hey Tanrım, bu ne cömertlik!" diye haykırdı genç bir onbaşı, herkesi saran coşkunun ortasından. "Onun birdenbire böylesine anaç olacağı kimin aklına gelirdi?"

"Bunda anlaşılmayacak ne var?" diye yanıtladı daha yaşlı bir adam. "Her şey bitti! Teslim bayrağını çekme vakti geldi!

O da bunu anlatmaya çalışıyor bize bu yolla!" Bu genel neşe havasına rağmen, yüzleri kasvet ele geçirmişti.

"Sizi seviyorum!" diye seslendi tüm erkeklerine Ernestine Laveur, her yana öpücükler üfleyerek. "Haydi, devam" diye ekledi hemen ardından, canlı bir edayla, "Yiyin, için, sevgililerim; ardından gidin ve savaşın! Dana etinin soğumasına izin vermeyin!"

Donakalmış garson gevşedi; havada kalan ayağını yere indirerek yoluna devam etti. Personelin kalanı da grup hâlinde salona doldu ve ana yemeğin dağıtımı başladı. Mekâna sabırsızlık egemendi. Herkes açlıktan ölüyordu!

Kulakları sağır eden çatal bıçak şakırtılarıyla yemeğe giriştiler. Kendi suyunda pişmiş güzelim dana eti, kursaklardan aşağı, lokmalar hâlinde diziliyordu. Domuz yağında pişmiş ete saldırıyor, yedikleri yemeğin, uzun süre sabırla pişirilmekten kaynaklı tanrısal lezzeti karşısında kendilerinden geçiyor, parmaklarının arasındaki ekmek parçalarıyla dipte kalan et suyunu temizliyor ve tabaklarında, uzun süre gözlerini dikerek, taşıdıkları bir sürü anlam içinden sadece duyulan keyfin ayırt edilebildiği bakışlarla seyrettikleri hafif bir kuzukulağı lekesi –seçilmesi kolay olmayan yeşilimsi bir iz– dışında hiçbir şey bırakmıyorlardı.

Elbette ikinci bir porsiyon daha alınabiliyordu. En son yemek verilenler daha ilkini bitirmeden, ilk verilenler ikinci porsiyonun tadını çıkarıyorlardı. Yemek yiyenlerin dişleri, çiğnemekten ziyade, adeta birbiriyle çarpışıyor gibiydi. Adamlar ağızlarındakini ısırıyor, parçalıyor, eziyor, et suyunu emiyorlardı.

Çatal bıçak gürültüleri ve ağız şapırtıları yeri göğü tutmuştu. Emme sesleri, gırtlaktan aşağı inen şarabın lıkırdaması, keyif mırıltıları, midenin aşırı dolmasından kaynaklı iç çekişler, yemek yiyenlerin ittiği tabakların ve birden çok

yakın görünen masadan uzaklaşmak için çekilen sandalyelerin gürültüsü...

Midelerin tıka basa dolduğu bir akşam yemeğiydi. Bir et suyuna doymazlar kongresi... Ölümden önce son bir gırtlak ıslatma ayini... Son bir yahni şansı...

Tarpagnan mönü listesinden bir şeyler seçti. Tam pırasa çorbasının ardından bir Morina Panzehiri'ni bitirmişti ki bir garson, önüne bir tabak dana yahni koydu. Antoine tabağı itti.

"Hayır, dostum, bu benim değil. Benim işim tamam artık."

"Bunu yemek zorundasınız, mösyö. Hem de hepsini yemelisiniz! Madam Laveur öyle istiyor."

Adam, Tarpagnan daha ağzını açana kadar, kolunda dengede tuttuğu altı tabakla, başka masalara doğru fırlayıp gitmişti.

Antoine, sevgi dolu gözlerle, kendi tabağına uzanıp ikinci kocaman –domuz pastırması ve kuzukulağıyla birlikte pişmiş– kırmızı lahana yemeği porsiyonunu yiyen, dev Marbuche'u izledi. Mançuryalı güreşçinin geniş omuzlarının üzerinden, yemek salonunun öteki ucundaki kapının açıldığını gördü ve gelenin kim olduğunu anlamak için boynunu uzattı.

O, Vallès veya Mirecourt'u bekliyordu; lakin döner kapıdan acelesi varmış gibi dalan kişi, kahverengi saçlı, başka bir adamdı.

Son Dakika Ziyaretçisi

Elinde baş döndürücü bir şapkayla içeri giren adam, parke döşemenin üzerinde birkaç adım ilerledi.

Birini aradığı belli gözlerle salonu taradı. Bakışlarıyla mekânın diğer ucunu yokladı. Aniden gözleri, içinde sanki yabancıyı tanıyormuş gibi bir his uyanan Tarpagnan'ın üzerine odaklandı. Antoine bakışlarını yere indirdi.

Gözlerini tekrar o yöne çevirdiğinde, adamın yürümeye başladığını gördü. Adam mekânı iyi biliyora benziyordu; zira Madam Laveur'u kırk yıllık müşteri gibi selamlamış, uzun bastonunu, Tarpagnan'ın *makhila*sının da bulunduğu fil ayağı biçimindeki şemsiyeliğe koymuştu. Uzun, rahat adımlarla ve hızla ilerleyerek, bu kez de Regérè ve Francis Jourde'un kıtlıktan çıkmışçasına tıkındıkları masanın başında durdu ve onlara ateşli ateşli bir şeyler söyledi. Solgun bir teni, sinekkaydı traşlı yanakları, sahibine inatçı bir hava veren, tümsekli bir alnı vardı. Çok hoş, derine kaçmış, yorgunluktan kızarmasına rağmen zekâ pırıltıları saçan gözlere sahipti.

Antoine tuhaf bir sıkıntı hissetti içinde. Adamın beyaz yüzü onun için tanıdık değildi; o hâlde bu hissettiği duygunun anlamı neydi? Yabancı birkaç adım sonra tam onun önünde olacaktı!

Adam, güçlü omuzlarını hoş, fakat biraz yıpranmış bir frakın içinde yuvarlaya yuvarlaya, hızlı hareket eden bacaklarıyla, masaların arasından zikzaklar çizerek gelip Antoine'ın önünde durdu.

"Üzgünüm, geciktim, Kuzen Vingtras!"

Kendini tanıtmaksızın, boşta kalan iki sandalyeden birine oturdu. Marbuche'a selam verdi; ardından, bir yandan hızlı hızlı Palyaço Kantalabutt, Heybetli Venüs ve onun *Rhotomago*'su hakkında sorular sorarken, bir yandan da, kayıtsızca ve hiçbir teklif beklemeden, kendine bir bardak kırmızı şarap doldurdu ve içkiyi büyük yudumlar hâlinde midesine indirmeye başladı.

Münasebetsiz ve geveze adam, elinde bardağıyla Tarpagnan'a döndü. Koyu gözleri ona kilitlenmişti. Bu kömür karası gözler, eğer içlerinden açıkça melankoli fışkırmasa ve bu solgun yüze, akıldan çıkması zor, derin bir umutsuzluk ifadesi vermese, ancak seçkin 15. *arrondissement* temsilcisine, o taşkın, yorulmak nedir bilmez, Şeytan'dan hep bir adım önde koşturan, acar ve şen Jules Vallès'e ait olabilirdi.

Tarpagnan'ın kafası giderek karışıyordu. Adama karşı kabalık etme gibi bir niyeti gerçekten yoktu; lakin gene de en fazla becerebildiği şey, durgun, kibar bir suskunluk oldu. Bu arada diğeri ona, mitralyöz hızıyla işleyen bir çeneyle, ne kadar zor bir gün geçirdiğini, bir barikattan diğerine nasıl koşturup durduğunu, Vavin Sokağı'ndaki iki evin yakıldığını yazmak zorunda kaldığını ve getirdiği haberlerin hiç de iyi olmadığını anlatıyordu.

Tarpagnan'ın başı yana doğru eğilmişti; yüzünde donuk bir gülümseme vardı. Gaskonyalının kendisini pek de hevesli karşılamadığını, hatta ona karşı oldukça mesafeli durduğunu gören Jules Vallès –bu adam elbette ki oydu– patladı:

"Şu işe bak! Bugün de kimse beni kılsız suratımla görmekten hoşlanmıyor! Sakal bir ambalajdan başka nedir ki! Pekala, şunu dinle: Az evvel Panthéon Meydanı'nda duvarın dibine çekeceklerdi beni! Kalabalık Vallès'i istiyordu... Ve ben –zavallı aptal– şu görünümümle çıkageliyorum! Bu çılgınlar, onların o büyük adamının nereye gittiğini sormaya başladı. Onlara, aradıkları kişinin ben olduğumu söyledim. Kendimi iyi tanıdığımı, yetkili ve güvenilir bir biçimde onlara kim olduğumu söyleyebileceğimi, kızıl kuşak takan çok fazla adam olmadığını belirttim. Kalabalık koro hâlinde şakıdı: 'Silah! Ekmek!' Sanki ben bir seyyar ekmekçi ya da tüfekçiymişim gibi... Onlara, istediklerinin bende olmadığını, bunları nereden bulacaklarını da bilmediğimi söyledim. Söylediklerimi kötüye yordular. Çenesi düşüğün biri kötü kötü konuşmaya başladı. Kimse benden yana çıkmadı. Herif benim bir sahtekâr olduğumu haykırmaya başladı! Gerçek Vallès'in kunduz kürkü gibi bir sakalı vardı! Lanet olsun! Beni itip kakmaya başladılar. Sürüklüyorlardı beni. Resmen bana eziyet etmek istiyorlardı. Giysim birkaç yerinden yırtıldı. Wurth adlı seçkin bir Alsaslı olmasaydı, bölgenin idolü, garanti veririm, on beş zor dakikadan daha fazlasıyla karşılaşacaktı."

Durdu. Masa örtüsünün üzerine dökülmüş iki üç ekmek kırıntısını ağzına attı ve hâlâ sessiz duran Antoine'a bakarak devam etti:

"Ee? Bir şey söylemeyecek misin? Kızgın mısın bana? Geç kaldığım için üzgünüm! Çok özür dilerim. Sadece halkı yatıştırmaya çabalıyordum. Çektiklerinden dolayı çılgına dönüyor insanlar! Sainte-Geneviève Kütüphanesi'ni yerle bir etmek istiyorlar! Birinin onlara bunun ne kadar aptalca bir şey olduğunu açıklaması gerekiyordu. Başka birçok yerde de her şeyi ateşe vermek isteyenler var. Bazıları bunu yapmaya

başladılar bile; bodruma atılan yanan bir şişe bütün işi görüyor, genellikle! Buraya gelirken, eşyalarını bohçaya sarmış, ellerinden tuttukları çocuklarını da çekerek kaçışan kadınlar gördüm. Paniklerini yatıştırmak için kızıl kuşağımı kullanmaya çalıştım; fakat bunun artık hiçbir yararı yoktu. Halk, acı bir dille, Savunma Komitesi'nin –kuşak takan bu hoş bayların– savaşmanın gerekliliğini önceden göremediğini ve ona yönelik herhangi bir hazırlık yapmadığını söylüyor..."

Konuşmasına ara verip dostuna baktı; beklediği ilgiyi göremeyince devam etti:

"Hapı yutmuş durumdayız, kuzen! Ama yine de direnmek zorundayız. Bütün bu silah elde savaşan ve hayatlarına yine silahın son vereceği insanların arkasında durmalıyız. Görevimizi sonuna kadar yerine getirmeliyiz. Ümitsizlik stratejisi reddedilmelidir."

Antoine suskunluğunu sürdürüyordu. Vallès'in rengi iyice sarardı. Bakışlarını yere indirdi; bozulmuştu. Gözleri yaşlarla dolmuştu. Tarpagnan'a doğru eğilip eliyle onun yanağına hafifçe ve kardeşçe dokunarak, iyice sıktığı dişlerinin arasından sevgiyle tısladı:

"Ah, seni yaşlı moruk! Ben ne aptalım! Senin dudaklarını böyle neyin mühürlediğini ancak anlayabildim! Tanrı aşkına! Sen de en az benim kadar perişan hâlde olmalısın! İnan, bir dana gibi böğürdüm!"

"Sen neden söz ediyorsun?"

"Sevgili Théo'muzu bizden ebediyen koparıp alan şu korkunç olaydan!"

"Duymamıştım" dedi Tarpagnan duygusuz bir sesle. "Mirecourt mu? Nasıl olmuş?"

"Carrières Sokağı'nın orda... Bir top mermisi... Anında ölüm! Bu gece kimse onun sandalyesine otursun istemiyorum."

İki yoldaş bir süre birbirlerine bakakaldılar. Etraflarını saran gürültü, sanki bir yerlerden gelen haşare cıvıltıları gibi, uzaklaşmıştı. Bir süre sonra Antoine, üzüntüden perişan bir yüzle, Dombrowski'nin, gözlerinin önünde nasıl öldürüldüğünü anlattı.

Kendisinin de farkında olduğu gibi sözcükleri, yaşamlarının hiçbir garantisi olmadığını, bu kanlı günlerin eziyetine sürüklenen kendisi ve Vallès gibi tüm dürüst insanların, bezgin biçimde içine doğru ilerledikleri tehlikeyi hatırlatan bir ölüm çanı gibi çınlıyordu. Bazı insanların zalim kaderi, onlara, sıkı sıkı sarıldıkları salın, hiç durmaksızın, fırtınanın tam karanlık göbeğine doğru sürüklendiğini, o gün ölenlere ve ölmekte olanlara ağlarken, yarın, hatta belki bir saat içinde, kendilerini de aynı kaderin beklediğini hatırlatmak için hemen yanı başlarında bekliyordu.

Tarpagnan daha evvel, her olayın yoldaki bir dönemeç olduğunu, asla bu kadar açık bir biçimde görmemişti. Yaşam ufku değişiklikleri birbirinin üzerine yığılıyor, sonra belirsizleşiyor ve sonuçta da unutuluyordu. Fırtınalar ortasında ya da sert rüzgârların sürüklediği bulutlar arasında çakan fantastik şimşekler... Ve yüzlerin silinmesini, mutluluğun berraklaşması izliyordu.

İnanılmazdı! Kendini gözyaşları içinde gülümserken buldu. Birdenbire, ne yaptığının tam farkında olmaksızın, yanaklarını silip Vallès'e gülümsedi. Korkudan daha güçlü bir içgüdüyle, o simsiyah büyük deliğin karanlığından çekip aldı kendini. Mirecourt'la içip coştukları anları, onun fotoğraflarının güzelliğini, Courbet'yle birlikte savrulan çılgınca kahkahaları, hatırladı. Ve Polonyalı'nın hemen yanı başında birbirini izleyen çılgınca hücumları...

Gözleri tekrar ateşle dolmuştu. Sert bir hareketle kolunu masanın üzerinden uzattı ve elini Vallès'inkinin üzerine

koydu. "Yemelisin" dedi ona. "Theo da bunu isterdi. Hepimizin yaptığı da bu."

"Haklısın, yoldaş. Yaşamak gerek! Ve güçlü olmak! Her şeyle başa çıkmak için! Çarpışmaya geri dönmeden evvel, krallara layık bir akşam yemeği yemek istiyorum! Tüm tabaklarda ve insanların ağzında gördüğüm şu yahniden istiyorum biraz! Haydi, çabuk! Bir şişe de Burgonya şarabı! Üstüne nefis bir bademli pasta ve koyu bir kahve!"

Ve bunların hepsini de mideye indirdi. Çılgınca yiyordu. Bir tür fiziksel yenilenmeyi gerçekleştiriyordu. Açlıktan ölmek üzere olan bir adamın gözü dönmüşlüğüyle üzerine çöktüğü eti, hırsla parçalıyordu. Yaşamsal açlığını, herhangi bir sahte utanç gösterisinde bulunmaksızın doyuruyordu. Ve kaynar gibi sıcak kahvesini de bitirdiğinde, güzel yemek ve İran tarzı şarapla yeniden canlanmış hâlde, yeni bir enerjiyle parlamaya, kendinde yeniden, hiç de iyi gitmeyen gelişmelerle boğuşma gücü bulmaya başlamıştı.

Her zamankinden daha da asi, hâlâ asil fikirlere yönelik bir tutkuyla dolu, hiçbir çıkar gözetmeden, kahramanca gönül verilmiş bir amacın yenilgiye uğramasından duyduğu utançla, kare biçimli elini masanın üzerine sertçe indirdi. Hiddetle, ama güçlükle gıcırdadı: "İşler tümüyle kötüye gidiyor. Paris Komünü çöküyor, fikir dimdik ayakta olsa bile! *Fikir*, Tarpagnan! İşte korumak zorunda olduğumuz devrimci miras bu! Onun belki biraz sallantılı ama kararlı arılığı! Onun manevi ve örnek oluşturma gücü!"

Antoine şarap kadehinin ardından hoşgörülü bir sevecenlikle baktı karşısındakine.

"Yaşa!" dedi. "Gecenin tam ortasında parıldayan güneşten bahsediyorsun sen!"

"Güneş, ha? Karanlıkta ıslık çaldığımı düşünüyor, söylediklerime dudak büküyorsun demek?"

"Sadece, senin büyük Hugo'yla karşılıklı atışma yaptığını düşünüyorum."

"Kesinlikle! Tamamen öyle!" diye haykırdı Vallès, gürültülü bir kahkaha koyuvererek. "Devrimci içgüdü, manevi zeminden güç alır... Halkın, bir ayaklanmadan daha fazlasını yapabilmesinin nedeni budur. Devrimi gerçekleştirebilmek için halkı kazanman gerekir... Ve şimdi de birinin içinden geçtiğimiz böylesi dönemlerdedir ki Tarpagnan, halkın gerçek erdemini görebiliriz!"

"Zavallı halk, onun bunun fikirlerinin peşine takılıp öteye beriye sürüklenir!"

"Ele geçirilemez halk! Kanını gözünü kırpmadan döken halk! Kendi için çaba gösterenlere gönülden bağlı halk!"

Bu tuhaf, kasvetli sözcükler havaya yayıldılar ve geri dönmemecesine kayboldular. Yüz yabanıl yıldız, gümbürtünün, sohbet gürültüsünün, yemek sonrası şamatasının arasına gömülüp gitti.

İki adam sessizleşmişti. Vallès acıların bir süreliğine üzerine çullanmasına izin vermiş gibi görünüyordu. Adeta bir örtü inmiş gözleriyle, şüphelerinin sınırlarındaki gizli yollarda dolaşmaya çıkmışa benziyordu. Bakışları anlamsız ve mesafeliydi.

Tarpagnan şefkat dolu gözlerini Marbuche'a çevirdi. Dev adam, manevi yüklerden uzak, sınırlı ruh âlemi dinginlik içinde, değişmez sadeliği ve süs tanımayan zihniyle, yaşadığı anın tadını çıkararıyordu. İnsan, midesini doldurdukça onu bir öküzün enerjisinden sebze durgunluğuna geçiren yiyeceklerin bolluğu karşısında şaşkına dönmüş bu kıt akıllıya, nasıl da gıpta ediyordu? Başparmağının biri ağzında, sandalyesine yayılmış, memnuniyet dolu bir uyuşukluğun kollarında, kulağının dibinde patlayan orta boy bir sahra topunun gürültüsü dışında, hiçbir şeyin rahatsız edemeyeceği koca bir bebeği andırıyordu.

Antoine, Jules Vallès'e dönüp sordu: "Sence kaç gün daha direnebiliriz?"

"Tek bir cesur insan bile kaldığı sürece direniş bitmez" diye yanıtladı gazeteci, aklı başka yerlerde hâlinden hemen sıyrılarak.

"Yeniliyoruz, değil mi?"

"Tanrı bilir! Belirtileri yok değil!"

"Fakat" diye üzerine gitti onun Antoine, "Eğer devrim sallantıya girdiyse, bunun nedeni, halkın savunucularının güçlü sesinin henüz yoksulluğun en acı biçimde hissedildiği soğuk yataklara, pislik içindeki harap evlere, tavan aralarına ulaşmaması değil mi?"

"Bunun nedeni" dedi Jules Vallès öfkeyle, "Filozofların ve sanatçıların, kendi hayallerini, sigara dumanlarını, kendi gözlükleriyle gördüklerini, çalışmaktan çarpılmış ellerin umutlarıyla karıştırmalarıdır!" Bu karşılıklı konuşma, onu tekrar hayata döndürmüş gibiydi. Yine eski ateşliliğine, tam kapasite asiliğine kavuşmuştu. "Tam *fikir*, babaların boş midelerinin ve çektikleri acıların ardından, oğulların sonunda bir iyiliğe yönelişten yararlanacağını öngörür! Onlar patronlardan daha iyi çalışma koşulları alacaklar! Ne ütopya ama! Ne dangalaklık! Ne dolandırıcılık! İnsanlığın sefil durumu sona erene dek daha ne kadar adaletsizlikler çıkacak karşımıza! İlerlemeye giden yol ne kadar zehirli! Dip akıntısı ise..."

"İnsanların çok ileri gideceğinden mi ürküyorsun?"

"Bu çılgınlıktan, ortalığa serpilen bu cinayet tohumundan korkuyorum! İnsanlar, her iki tarafta da mahkûmları öldürüyorlar. Yaralı maralı bırakmayacaklar neredeyse. Herkes birbirinden hıncını alıyor."

İskemlesini masadan geri çekti. "Yarın tüm Paris bir kan gölüne dönecek!" diye haykırdı. Ayağa kalktı ve ağzını sildi.

"Neyse, ben geri dönüyorum" dedi, sanki mahallede ufak bir gezintiye çıkıyormuş gibi bir havada peçetesini katlayarak. "Yarın parça parça olacak insanlara cesaret vermek gerek!" Dönüp çıkmak üzere hazırlandı; fakat tekrar döndü. Omuzlarından kavradığı Tarpagnan'ın gözlerine dikti gözlerini.

"Ömrün uzun olsun, Kuzen Vingtras" dedi, onu kucaklayarak.

"Sana söz veriyorum, hep halkın tarafında olacağım" diye mırıldandı Tarpagnan.

"Elveda, Antoine. Daha gözlerim seni ilk gördüğünde, yüreğinin müziğinin muhteşem olduğunu anlamıştım. Devrimci düşüncenin askeri olduğunu unutma hiç. Haydi, görev beni çağırıyor!"

Tarpagnan'ı bıraktı; uçarcasına giderken dev Marbuche'un başına hafifçe vurdu ve kendine özgü aceleci adımlarıyla pansiyonu terk etti.

Buz Adam

Kendini dışarıya, bir insan kasırgasının estiği kaldırımın üzerine attığında, orayı aydınlatan sokak lambası yanmadığı için göremediği, gölgeler arasında dikilen, cüsseli bir adamın iri kemikli bedenine tosladı. Adam, bir pencereye doğru hafifçe eğilmiş, Laveur Pansiyonu'nun içini gözlüyordu. Casusun omzuna dokunan Vallès, hoşnutsuzluğunu açıkça göstererek homurdandı:

"Hayrola, yurttaş, ne yapıyorsun böyle? Temiz niyetli biriysen, niye içeri girmiyorsun? Bedava şöleni kaçırdın ama! Yok eğer kötü bir haltlar çeviriyorsan, çek arabanı! İhbar çamuruna tepeden tırnağa batmış durumdayız zaten!"

Tuhaf bir vakar örtüsüne bürünmüş yabancı hiç istifini bozmadı. "Ne yaptığımı görüyorsun" dedi. "Işığı gözetliyor, eriyen zamana kulak veriyorum. Ve canını yakmak istediğim bir adama sürpriz yapmaya hazırlanıyorum."

Oradan hızla uzaklaşmak üzere olan Vallès, adamın bir çılgın olduğuna kanaat getirerek olduğu yerde kaldı ve onunla göz göze gelmeye çalıştı. Kısa bir süre sonra bunu başardı da... Bu, soğuk havaya çıkmak gibi bir şeydi.

Derin çizgilerle bezeli, fildişi renginde, sırıtan bir surattı gördüğü. Bir anda, yılan gözlerinin insanı hipnotize eden derinliğine yuvarlanır gibi olmuştu.

"İnsanlar iyi yiyorlar, baksana!" diye tısladı hayalet, kımıldamadan gözlemine devam ederek. "Adama hoş, sıkı bir ziyafet çekiyorlar burada. Ve anladığım kadarıyla halk da bunun tadını çıkarıyor. Hem de adamakıllı!"

Vallès cevap vermedi. Elinde olmadan tüyleri ürpermişti.

Heyula, koyu gri delici gözlerini ona dikmişti. "Halkın gülmesinde bir mahzur görmüyorum" dedi boğuk ve ahenksiz sesiyle, Vallès'i tekrar şaşırtarak. "Zira bu akşam, gördüğün gibi, ben de keyifliyim! Kendi kendime bir kutlama yapıyorum! Çünkü tek bir bakışla intikam açlığım yatıştı. En iyi soğuk yenen yemektir, değil mi ya? Boşa giden on altı kayıp yılı telafi ettim!"

Konuşurken sesindeki metalik tizlik, dipsiz bir kine işaret ediyordu. Vallès'in kulakları hiç böylesine bir ses tanımamıştı. Bu lanetli hayaletin, ona bir buz mağarasının dibinden seslendiğine yemin edebilirdi. Birden sanki sokağın kendisi de buz tutmuştu.

Adam doğruldu. Bakışları dayanılmazdı. Üzerinde uzun bir palto vardı.

Parmakları ince, tırnakları donuk renkli elini yüzünün önüne doğru kaldıran adamın bedeni, yavaşça gecenin hafif rüzgârının içine doğru yöneldi. Uzun, kamburu çıkmış vücudu harekete geçmişti. Kıdemli asker başlığını kaldırdı ve buz beyazı saçların hale gibi çevirdiği çıplak kafasını ortaya sererek restorana girdi. Adam girişten içeriye kayarken, Vallès'in gözüne, onun kel kafasını boydan boya geçen uzun bir çizgi hâlindeki beyaza çalan yara izi çarptı.

"Mösyö!" diye seslendi, tuhaf yabancının durmasını bekleyerek. Fakat yaptığı, sanki bir kâbusu nafile yere kontrol etme çabasıydı. Karanlık düşüncelere dalmış hâlde, uzun bir süre kapının üzerinde oynaşan yansımaları izledi. Derken bu

hayaletin gerçekdışı anısını, ölüm düşünceleriyle dolu beyninden kovmayı becerdi.

Ellerini ceplerinin iyice derinlerine sokan Jules Vallès, karanlığa dalıp uzaklaştı. Neredeyse hemen, her nasılsa baltadan kurtulmuş üç kestane ağacının üzerine yeşilliği ve tazeliğini kondurmuş mayısın, o ürkek tatlılığının kollarına geri dönmüş buldu kendini.

Hautefeuille Sokağı'nın köşesini döndü ve adımlarını hızlandırdı. Bulvar boyunca ilerlerken, pek de uzaktan gelmeyen hafif silah atışlarının sesini işitiyordu. Binaların ön yüzlerine yakın yürüyordu. Geceyi, Soufflot Sokağı'ndaki barikatta geçirmeye gidiyordu.

Oraya vardığında, sıradan bir battaniyenin üzerine uzanarak, kanlı yeni günü haber veren uğursuz şafağı beklemeye başladı. Bir süre Mirecourt'u düşündü; derken rahatsız bir uykunun kucağına yuvarlandı. Yanı başında, kafası parçalanmış bir başka ölü yatıyordu.

Laveur'nun Lokantasındaki Hayalet

Vallès'in Laveur'nun pansiyonunu terk etmesinin ardından Tarpagnan, bir süre, Burgonya şarabının neden olduğu uyuşukluktan kurtarmaya çalıştı kendini. Biraz toparlanınca, iskemlesinin üzerinde derin bir uykuya dalmış olan Marbuche'a kısa bir not yazıp ona, Gabriella Pucci'yi bulmayı başardığını, genç kadının Lariboisière "ceset deposu"nda çalıştığını belirtti. Ayrıca eğer kendisini bulmak isterse, Pot-de-Fer Sokağı'ndaki barikatta olacağını, geceyi orada geçireceğini de eklediği notu masanın üzerinde, kolayca görülebilecek bir yere bıraktı.

Kalemi, mürekkebi ve kurutma kâğıdını, onları getiren garsona geri verirken gözü bir an, lokantanın duvarını süsleyen, açık pembe ve çivit rengi kullanılarak çizilmiş, bir sirk grubunu resmeden afişe ilişti ve ufak bir şaşkınlık yaşadı. Antoine'ın bakışları, kendiliğinden, neredeyse üzerinde duran kişiyle aynı boyuttaki karavan basamaklarına yöneldi. Bu kişi Palmyre'den başkası değildi.

Palmyre ayak parmağının ucunda yükselmişti. Saçını gösterişli, pembe bir kurdele süslüyordu. Genç kadın ona işaret yapıyordu. Hoş cüce şöyle dedi: "Dışarıda her şey hızlandıkça hızlanıyor."

İşte bunu söyledi Palmyre ona. Hem de ısrarla, tekrar tekrar söylemeye devam etti.

"Her taraftan alevler yükseliyor" dedi.

"Hayatlarımız hakkında hüküm çoktan verildi" dedi. Boyayla biraz allaştırılmış yanaklarına mekanik hareketlerle dokundu; bir sabun köpüğü yağmuru üfledi ve yok oldu.

Tarpagnan masadan doğruldu. Gözleri bulanık görüyordu. Kulaklarında, bir trenin buhar salışını andıran bir uğultu vardı. Dudaklarına yarım bir gülümseme gelip oturmuştu. Son saat burada mı çalacaktı neydi? Rüya mı görüyordu yoksa?

Odanın karşı köşesinden korkunç gözlerle kendisine bakan, uzun boylu adamı gördüğünde, bakışları dondu kaldı. Geçmişi tam önüne dikilmiş, yolunu kapamıştı!

Adamın gri bakışları onu olduğu yere mıhlamıştı. Bu ne olağanüstü bir yetenekti böyle; ne hareket ediyor ne de yaklaşıyor, ama yine de adama gözdağı vermesini beceriyordu. Sokak kapısının iç tarafında beliren, kaşları çatık hayalet maskesinin altındaki yüz, Charles Bassicoussé'dan başkasınınki değildi! Mahkeme kararıyla, ayakları demirli, vahşi bir hayvan gibi bir kafese kapatılmış, yaklaşık on beş yılını orada geçirmiş, hakarete uğramış, kenara atılmış, unutulmuş ve bütün bu tecrit, eziyet, dizanteri, sıtma, aşağılama yıllarının ardından tekrar gün ışığına salınmış bir mahkûmun, aslında sanki kuduza yakalanmışa benzeyen yüzü! Sanki bir açıklama istemeye gelmiş gibiydi. Ve de yıldırımların adaletini yerine getirmeye...

Antoine duygularına hâkim olmaya çalışıyordu. Heyecandan gırtlağına koca bir yumru oturdu. Kaderi gelip onu bulmuştu işte. Bu anın gelip çatmasından hep korkmuş, ama bir yandan da istemişti gelmesini. Sık sık düşünmüştü, gri gözlü adam bir gün tekrar karşısına çıkar mı diye. Birden hayatının dönüm noktasında olduğunun farkına vardı. Bir açıklama belki havayı bir miktar yumuşatacak, belki onu vicdan azabından biraz olsun kurtaracaktı.

Bu saatten sonra ne söylenebilir ki, diye geçti aklından. Yüzyıldır bu anı bekliyorum! Bitirelim şu işi! Endişeli olmasına rağmen, Tarpagnan, masum olduğu düşüncesinden kuvvet alıyordu.

İleri doğru yürüdü. Kulaklarındaki uğultu her şeyi bastırıyordu. Kulak zarları işlevini kaybetmişti ve kalbi, çılgın bir aygır gibi, ona itaat etmek istemiyordu. Yine de salonun karşı tarafına, yaşamının baş hayaletine doğru ilerlemeyi sürdürdü.

O yaklaşırken, eski noterin koyu gri gözleri ağır ağır, tehlikeli biçimde alevlenmeye başladı. Son kesik iziyle şekli bozulan yüz, hiç de hayra alamet olmayan bir neşeyle aydınlandı. Tarpagnan, eski mahkûmun aniden fil ayağı şeklindeki şemsiyeliğe doğru hamle ettiğini, *makhila*yı iki eliyle kavradığını, dehşet saçan bir gülümsemeyle onu balmumu rengi yüzünün hizasına kadar kaldırdığını, sonra yukarı kaldırdığı dizinin üzerine hızla indirerek ikiye ayırdığını gördü.

Adam, aynı anda, salondaki herkesin nefesini kesen, korkunç, neredeyse insana ait olmayan, ölüm kokan, meydan okuyan bir çığlık savurdu. Sözlerin manasını bir tek Antoine biliyordu: *"Hitzá hitz! Hitzá hitz!"*

Hemen ardından, irkilen müşterilerin çoğu ne oluyor diye dönüp baktıkları ve Madam Laveur'nun kanının donduğunu hissettiği sırada Horace Grondin, dehşet saçan bir gülüşle inip kalkan omuzları ve yüzünde, korkunç görünümlü dişlerini sergileyen bir sırıtışla, açılır kapanır kapının titrek yansımalarının arasından süzülüp gecenin karanlığına tekrar karışmıştı bile.

Eski mahkûmun çığlığı patladığında, öne doğru fırlayan Tarpagnan, yolunun üzerindeki uzun boylu bir garsonu öyle sert bir şekilde kenara itmişti ki, adam bir masanın üzerine devrilmiş, oradaki tabak çanağı paramparça etmişti.

Kapıdan dışarı hızla fırlayan Antoine, çıkınca durup gözleriyle karanlığı taradı.

"Noter!" diye bağırdı, "Geri gel!"

Dururken, yanağının hemen yanından geçen bir merminin rüzgârını hissetti ve bir silah sesi duydu. İçgüdüsel bir hareketle bir dizinin üzerine çökerek ateş eden kişinin yerini saptamaya çalıştı. Derken bir patlama daha duyuldu. Bu kez alevden bir dil gördü; mermi başını sıyırarak geçti ve ilerideki metal bir kepenkte sekti.

Ayağa kalkıp ateş eden kişiye doğru atıldı. Bu cesurca harekete ürkünç bir kahkaha cevap verdi.

"Başka sefere!" dedi görünmeyen işkencecisi. "Tam iki kaşının ortasına! Af yok! Anlaşma yok! Sana uyku haram artık!"

Tarpagnan hızla sese doğru yürüdü. Sokağın köşesinde, karanlığın içinde kaybolan noterin gölgesini gördü. Kişnemeye benzeyen gülüş ulaştı kulaklarına gene.

Tarpagnan, kurt gibi uluyarak peşinden fırladı onun.

Saint-Michel Bulvarı Kundakçısı

Çılgın bir takipçi olma sırası, şimdi Tarpagnan'daydı. Uzun, esnek adımlarla koşarak Saint-Michel Meydanı'na açılan köşeyi döndü. Davioud Çeşmesi'nin bulunduğu kısımda, her yana doğru koşuşturan gölgelerin oluşturduğu müthiş bir hareketlilik dünyası keşfetti.

Alana açılan sokak başlarını bekleyen, bunalmış federeler, kendilerine yoğun bir ateşle karşılık veren Versailles birliklerince ele geçirilmiş yakın kavşaklara doğru kurşun sıkıyorlardı. Tarpagnan yanlarından geçerken bu nöbetçiler telaşa kapıldılar ve birçoğu "Kim o?", "Dur!" ya da "Geri çekil!" diye bağırmaya başladı. Beklenmedik karşılaşmalarla birlikte uyarılar daha da sıklaştı. Giderek daha ıstırap dolu çığlıklar işitmeye başladı Tarpagnan. Sürekli koşuşturan binlerce ayaktan yükselen yoğun toz bulutunun arasından, barut ve kan lekeleriyle bezeli hırlayan suratlar, kâh dalga gibi kabarıyor, kâh kayboluyordu.

Dumanların anaforuna, boşalan fişek torbalarını doldurmak üzere savaşçıların kaldırımlarda kırarak açtıkları fişek kutularına, yanan binaların sayısına ve yakınlığına bakılırsa, çarpışmanın uzaklığı iki yüz metre bile değildi. Herkes son derece heyecan içindeydi. Düşman giderek yaklaşıyordu ve göründüğü kadarıyla savunma düzensiz ve çökmek üzereydi.

Antoine hareket eden, kaçışan, bir araya gelen, sonra dağılan insanları seyrediyordu. Bir kısmı korku içindeydi. Bir kısmı ise dehşet saçıyordu. Onlar başları yukarıda dövüşeceklerdi. Ateş hattına doğru ilerliyor ve haykırıyorlardı: "Ölüm bizi korkutamaz!" Diğerleri karşılık veriyordu: "Barikatları geçemeyecekler!"

Tüfeklerin yaylım ateşi ve mitralyözlerin kekeme tarrakaları dolduruyordu geceyi, duman ve parıltılarla birlikte. Bir iki saniyede yüz silah patlıyordu. Sokak köşeleri, kavşaklardaki binaların ön yüzleri, taşlarını döğen mermilerle, adeta kemirilmiş gibi, yüzlerce küçük, açık renkli kraterle süslenmişti. Sokaklar kimliği belirsiz cesetlerle doluydu. Ölmüş bir kadının neredeyse çırılçıplak bedeni yatıyordu, bir kanalizasyon kapağının üzerinde boylu boyunca.

Tarpagnan koşmaya devam ediyor, Grondin'i gözden kaybetmemeye çalışıyordu.

İlerlerden bir yerden bir kadının bağırdığını duydu: "Evime girdiler! Daha önce federeler girmişti, şimdi de piyadeler!" Birden önünde belirdi kadın; elleri iple adamakıllı bağlanmıştı ve yardım istiyordu: "Çöz beni! Beni bağladılar. Kaçtım. Kocam öldü! Kızımı da Montparnasse Mezarlığı'na götürüyorlar!"

Tapagnan kadını bağlayan ipleri bıçağıyla hızla kesti ve hiç zaman kaybetmemek için tekrar ileri atıldı. Kafasında, sadece, peşinde olduğu adam vardı. Ara sıra silah patlamalarıyla aydınlanan, yanılsamalı görüntüler yaratan karanlığı gözleriyle tarıyordu. Çevresinde olup biten hiçbir şeyin farkında değildi. Yüz metre kadar ileride Bassicoussé'un bir hayaleti andıran görüntüsünü yakaladı.

"Noter, dur!" diye bağırdı, daha da hızlanarak. "Yemin ederim, ben masumum!"

Böyle bir zamanda kim duyacaktı ki onu? Trajedi, tamamen dehşet verici bir hâle bürünerek, her yönden doruk

noktasına doğru ilerlemekteydi. Paris tümüyle bir yangın yeriydi. İnsanların anlattığına göre, Tuileries öyleydi, Palais-Royal öyle, Maliye Bakanlığı öyle...

Tam önünde koşan Grondin'in uzun siluetini görebiliyordu hâlâ. Noterin, kafa denizinin üzerine çıkan omuzlarının oluşturduğu çizgiyi ancak seçebiliyordu. Bir yumurcağın kulağının dibinde patlattığı tabancanın sesini, kulakları geçici olarak sağırlaşsa da neredeyse işitmedi. Omuzlarıyla insanların arasından kendine yol açmak, kovaladığı adama yetişmek derdindeydi tüm benliğiyle. "Noter!" diye bağırıyordu, "Noter!"

Bir sürü düşünce üşüşmüştü Antoine'ın zihnine. Tüm ihtiyatlılığını rüzgâra savurmuştu. Her şey o kadar karaydı ki!

"Noter! Dur!"

Hey koca Tanrı! Sokaklarda yaşanan kıyametin ortasında, onun kafasında tek bir düşünce vardı: Noteri, kendisinin suçlu olmadığına, Jeanne'ı sevdiğine, ama sadece, o zamanlar çılgın köpeğin teki olduğuna nasıl ikna edecekti? Bunca yılın ardından onu masumiyetine nasıl inandıracaktı?

Koşmayı sürdüren Tarpagnan, onun bir asi olduğunu açıkça gösteren üniformasını tamamen unutmuştu. Üzerlerinde düğme ilikleri beyaz kordonla çevrilmiş mavi paltolar bulunan ve köşeye sıkıştırdıkları, birbirine yapışmış, pislik ve kan içindeki yirmi kadar federeyi tekmeleyen ve kılıçtan geçiren yarım düzine süvariyle karşı karşıya geldiğinde kılıcını çekti. Atından devirdiği rakiplerinden birinin kafasını kılıcıyla boydan boya yardı; sonra koşmaya devam etti.

Biraz ileride bir grup kaçışan kadın gördü. İçlerinden biri, şala sarılmış bir bebek taşıyordu sırtında. Bir diğerinin kolu askıdaydı. Bir üçüncüsünün ceketi, kan lekeleriyle doluydu.

"O tarafa gitme" diye bağırdı bu sonuncusu. "Berbat hâlde. Pattadak jandarmaların kucağına düşersin! Saint-André-

des-Arts'ta önlerine geleni toplayıp içeri atıyorlar. Arkadan yaklaşıp kıskıvrak yakalıyorlar insanları! Hepsini kurşuna dizecekler!"

Tutuklanıp tutuklanmamak o anda Tarpagnan'ın pek fazla umurunda değildi. Koşma hızını daha da artırdı. Akciğerleri yanıyor, yumrukları piston kolu gibi inip kalkıyordu. Kılıcının kını patırtıyla bacaklarına çarpıyordu.

Peşinde olduğu adam, artık sadece on metre önündeydi. İkisi de koşarak bir başka engeli, silahları yukarı aşağı ine ine kaçışan askerleri yarıyorlardı. Kendisi gibi soluyan, ama onun aksi yönünde paldır küldür koşturan, dağılmış bir gruptu bu.

Adımlarının hızını kesmemeye çalışıyordu. Zihni yıldırım hızıyla işliyordu. Ne söyleyeceğini bulmuş, sözcüklerini hazırlamıştı. Doğru, diye teslim etti, mahkemede bulunup tanıklık etmeyerek, üzerime düşen sorumluluğu yerine getirmedim. Doğru, benim tek bir günlük alçaklığım, Jeanne'la birlikte mutlu olmamız için uğraşan bu adamın kaderini belirledi. Ama katil ben değilim! İşte ona bunları söyleyeceğim; tabii bana inanırsa... Suçsuz olduğumu belirtmek zorundayım! Aynen bir zamanlar onun da kendisinin masum olduğunu belirttiği gibi... O sabah suç mahallinden kaçarken gördüğünün, gerçekten ben olduğumu itiraf edecek cesareti kendimde asla bulamayacağımı bilsem de... Jeanne'la bir randevu ayarlamış olduğumu ve biraz önce cinayeti keşfetmiş olduğumu... Bu aşağılık katliamdan dolayı suçlanmaktan, ölesiye korktuğumu...!"

Sadece iki metre! Ve yeni engeller: Bohça ve bavullarını yüklenmiş siviller, gölgelerin içinde bir görünüp bir kaybolan acınası yüzler...

Tarpagnan sonunda pençesini uzatıp diğerinin omzunu kavradı ve onu kendine doğru çevirdi. "Ben değilim!" diye bağırdı. "Benim hiçbir şeyle alakam yok!"

Sözcükler birdenbire kesildi. Ona bakan yüzde, Bassicoussé'unkine benzer hiçbir yan yoktu. Bu surat, kavisli bir burna sahip, giysileri paçavra gibi, ter içinde, uzun boylu bir Tanrı'nın cezasına, dökümhanede ya da metal malzeme üretimi gibi ağır işlerde çalışanlarınkine benzer ellerinde ateşlenmeye hazır fitiller takılı iki şişe tutan bir kundakçıya aitti. Şişelerden dans ederek yansıyan ışık, yorgunluktan yarı açık bir ağzı, bir işçi bakımsızlığını, bitkinlik akan yüz hatlarını ve bastırılamaz bir enerjiyi serdi ortaya.

"Benden ne istiyorsun?" diye sordu adam. Kundaklama için hazırlanmış malzemeyi kaldırdı. ?Bunlardan mı lazım?"

"Evet."

Niye bunu söylemişti ki?

"Kap birini, öyleyse. Takip et beni! Duvara yakın ilerle. Herifler her yerdeler! Ara sıra karşına çıkıyorlar! Doğru üzerlerine koş! Seni tanıyacak zamanları olmasın! Ancak bir iki el ateş ederler; birbirlerini öldürmekten korkuyorlar. Haydi! Kaldır kıçını! Bu taraftan... Doğru zorbaların ve kibarların evlerinin içine! Salla gitsin ateşi!"

Birlikte koşuyorlardı. Az sonra tüfekli bir müfrezenin eşlik ettiği bir sıra mahkûm gördüler.

"Oları hücrelere götürüyorlar. Belki de mezbahaya!"

Kaçmaya teşebbüs edenleri bir arabaya doldurmuşlardı. Bazısının başlarının ardında, kanamaya devam eden yaralar vardı. Bir kadın, kılıç yarası almış ve birkaç parmağını kaybetmiş bir eli sarıyordu.

Birbirlerine sokulmuşlardı; arkalarından, "Öldürün onları!" diye havlayan, vakarları ve hor gören bakışlarından başka hiçbir savunma araçları kalmamış bu tutsaklara yuh çeken, aşağılık bir *nezih insanlar* kalabalığı geliyordu.

Kundakçı, aniden, kesme taştan yapılma hoş bir evin önünde durdu. "Bu uygun, ha? Ne diyorsun? Malın en kralı!"

Antoine da peşinde, yavaşça taş döşeli avlunun içine kayıverdi ve binayı gözden geçirdi. "Kapıcı yok. Kesin, polis muhbirinin tekidir!"

Avluyu geçip giriş merdivenlerinin aydınlığında bir süre hareketsiz beklediler. Pencerelerde ışık vardı. Bir perdenin ardından bir anlığına genç bir kadın siluetinin geçtiğini gördüler. Uzun boyunlu, ince belli bir kadındı. Çıplak kollarını edalı bir biçimde saçını düzeltmek üzere kaldırdı.

Kundakçı mırıldandı: "İpekler içinde keyifle osuran ne götler olduğunu düşünmek eğlenceli, değil mi?"

Adam binanın önünden birkaç adım geri çekildi ve kafasını yukarıya kaldırarak baktı. Bir direğin üzerinde üç renkli bayrak dalgalanıyordu. Bodrum pencereleri, binanın etrafını dolaşan kaldırımla aynı düzeydeydi. Elindeki şişeyi bir hava deliğinden içeri ustaca savuran kundakçı, çirkin dişlerini sergileyerek kıkırdadı.

"Bak işte; gördün mü? Ustalık buna derler! Sıra sende, dostum!"

Tarpagnan, Vallès'i düşünüyordu. Arkadaşı, duraklamasını, onun deneyimsizliğine yordu.

"Mala mülke zarar vermekten mi rahatsız oluyorsun, komutan? Korktun mu yoksa? Kıyamıyor musun? Ver onu buraya, çabuk!" Adam Tarpagnan'ın elinden parafin şişesini kaptı ve derinlere doğru gönderdi.

"Şimdi yapmamız gereken, burada fazla oyalanıp da boka saplanmamak! Pergellerini açabildiğin kadar aç! Eve dönüyoruz!"

Aynı yoldan gerisin geri koşturmaya başladılar. Birden kulaklarına, yaklaşan ayak sesleri geldi. Ay ışığının soluk aydınlığında, sokağa aşağı ilerleyen yedi-sekiz askerlik bir devriye grubunu gördüler.

"Bir devriye! İş kötü!" Kundakçı, gözleriyle etrafı tarıyor, basit bir kapı girişinden daha emniyetli bir saklanma yeri arıyordu. Tarpagnan'ı sokakta yüz metre geride, karanlıklar içindeki bir binanın girişindeki sundurmanın altına doğru sürükledi. Gecenin karanlık kucağına gömülmüşlerdi. Yollarını elleriyle yoklaya yoklaya buldular ve bir duvar dibinden ilerleyerek iç taraflardaki küçük bir alana ulaştılar. Kendilerini içinde buldukları, harap atölyelerle çevrili avlunun, terk edilmiş bir havası vardı. Bir kütük yığını ile bir köşeye istif edilmiş pik borular arasında çimenler büyümüştü.

Etraf son derece sessizdi. Ne sokağın gürültüsü, ne de bir bahçenin olağan hışırtısı duyuluyordu. Zaman ilerledi. Arkadaşının berbat, neredeyse leş gibi kokan nefesi Antoine'ın burnunun direğini kırıyordu. Adam kısık bir sesle konuştu: "Buradan ayrılmadan önce ellerine işe! Lafımı dinle, tam üzerlerine... Ve iyice yıka onları. Çünkü şişelere dokunduğunda, parafinin pis kokusu sinmiştir onlara. Eğer yakalar ve ellerini koklarlarsa, zıplatırlar seni!"

Antoine, arkadaşının kendisinin, ona verdiği öğüdü tutarken çıkardığı sesleri işitti. Sonra kısa bir sessizlik oldu; derken bir giysi hışırtısı duyuldu. Ardından kundakçı yine fısıldadı: "Önce ben gideceğim. Herkes kendi yoluna! Hoşça kal!"

"Hoşça kal!"

Tarpagnan saklandığı yerden gecenin karanlığını yarmaya çalıştı gözleriyle. Sokak kapısının ordan koşturan siluetler geçti. Kabaralı çizmelerin çıkardığı ayak sesleri duyuldu. Ardından da dehşet çığlıkları... Sonra boğuk çekiç vuruşları... İşittiklerinde herhangi bir sesten, hatta dehşetten bile fazlası vardı. Tarpagnan bir adamın tarifsiz sonuyla karşı karşıya olduğunu anladı. Çıplak gökyüzünün altında ıstırap içinde can çekişme...

Çok geçmeden o da yola koyuldu. Sokakta, üç kapı aşağıda, biraz önce yanından ayrılan kundakçının ölü bedeniyle karşılaştı. Elinde olmadan dizleri titredi. Sırtına aşağı soğuk bir ter aktı. Bu nasıl bir dünyaydı böyle, bu nasıl bir lağım çukuruydu?

Ölü adamın yüzü şekilsiz bir maskeydi. Parçalanan kafasından, kan ve beyin parçaları boşalmıştı. Ve adam bir evin kapısına çivilenmişti.

Paris, Bir Yangın Bahçesi

Antoine'ın çok da uzağında olmayan Versailleslılar, kocaman bir öfke seli gibi ilerliyorlardı. Cissey'in adamları, etrafı tahrip, tutuklu insanları yok ediyorlardı. Muhbirlerin nefretinin enstrümanları hâline gelmişlerdi adeta. Kapıcıların yol göstericiliğinde, Komün yanlılarını işaret eden çizgili yelekli alçak adamların rehberliğinde, çılgınca bir yağma ve insan avı partisine çıkmışlardı. Evleri ve avluları talan ediyor, ele geçirdikleri gümüş takımları torbalarına dolduruyor, harabeye çevirdikleri odalarda değerli olan ne varsa topluyor, çocukları merdiven boşluklarına fırlatıyorlardı.

Hızlarını kesmemek için, insanları sorgusuz sualsiz kurşuna diziyorlardı. Kadınlara da en ufak bir merhamet göstermiyorlardı. Süngülerini insanların tam gözüne saplayıveriyorlardı. Yoksulların gerçeğini ezmeye, yok etmeye çalışıyorlardı. Geceye çılgınlık ve uğursuzluk hâkim olmuştu.

Bodrumlarından çatılarına dek alevlerin kızıllığına bürünmüş, kükreyen binaların önünden geçerek, kırılmış kepenklerinin arasından alev kusan dükkânlardan uzak durmaya çalışarak, parlak ışıkların aydınlattığı sokaklara aşağı, kül ve kıvılcım fırtınasının altında iki büklüm koşan Tarpagnan, Seine kıyısına varmayı başardı.

Nehre ulaşmıştı; ama karşıya geçmek zordu. Zira köprünün üzeri, tarifi mümkün olmayan bir kalabalıkla sıkış tepiş doluydu. En baskın ses, kadın çığlıklarıydı. Acı dolu, nefret dolu çığlıklar... Dayanılmaz tizlikte, bir inip bir çıkan feryat dalgalarında, her şeyin kaybedilmesine duyulan gayri ihtiyari öfke ve lanet okumalar çınlıyordu.

Antoine bir an durakladı. Gri gözlü adamın yine peşinde olduğuna dair güçlü bir his uyanmıştı içinde. Neredeyse bakar bakmaz gördü onu; köprünün parmaklıklarının üzerine yaslanmıştı. Adeta, fark edilmesi daha kolay olsun diye de oldukça aydınlık bir yerde durmuştu.

Gözleri parlıyor, sanki peşinde olduğu günah keçisinin farkında değilmiş gibi, çevrede olup bitenlerin umulmadık görkemini benzersiz, karanlık bir neşeyle izliyordu. Antoine ise öfkeli bir hayvan gibi kenti paramparça eden yangının, vahşi enerjisinin etkisi altındaydı. Gözlerini, sularını kükreyen alevden bir pençenin kavradığı, etrafı duvarlı kocaman bir ark gibi akan Seine'den alamıyordu. Nehrin kıyısında henüz yangının sıçramadığı kısımlar, bir yangın denizinin ortasındaki adaları andırıyor, yağlı sudan yansıyarak gözleri kamaştıran azgın ışıklar, bir lav akıntısı havası yaratıyordu.

Gölgeler ve ateş kusan canavarların doldurduğu bir kâbus başlamıştı. Tarpagnan, nehri geçip de bir kez daha rıhtımların, kulelerin, avluların, duvarların ve kavşakların Paris'ine girince, takip edilip edilmediğini anlamak için omuzlarının üzerinden geriye bakarken buldu kendini. Bu takıntı, noterin suratının, hiçbir uyarının, hiçbir mantıklı açıklamanın intikam duygusunu yanlış hedefe yönelttiğini anlatamayacağı bu eski çetin cevizin öfke ve çılgınca bir sırıtışın kapladığı yüzünün, her an yanında veya arkasında belirebileceği korkusu, içinde yer etmişti bir kere. Duman, yoğun bir sis gibi kaplamıştı sokakları. Bu, iz sürenlerin lehine bir durum-

du. Tarpagnan arkasına baktığında, yüz kadar gölgenin kıpırdandığını görüyordu. Şu koyu siluet, takipçisine, celladına mı aitti ne? Antoine duvarlara yapışmış gibi ilerliyor, kapı önlerinin karanlıklar içindeki sundurmalarını gözlüyordu endişeli gözlerle. Devamlı ardındaki adamın nefesinin tıslamasını, duymaktan ziyade hissediyor gibiydi. Ara sıra başını çevirip geri baktığında, uzaklardaki bir göl gibi parıldayan gri gözleri görüyordu.

Tarpagnan bazen öfkeden midesi burkularak duruyor, eli revolverine uzanıyor, bir açıklama talep etmeye hazır hissediyordu kendini.

"Hey! Sen! Yakına gel!"

Fakat diğeri de olduğu yerde duruyordu. Alevlerin ve meşalelerin kızıla boyadığı yüzlerce yüzün arasında, gözleri Tarpagnan'a dikili, sırıtarak öylece dikiliyordu. Ne zaman Tarpagnan kendisine yaklaşmaya kalkışsa, hayalet, ardında birkaç iğneleyici ve alaycı sözcük bırakarak, o uğursuz arka plan görüntüleriyle birlikte tam bir kâbus havası yaratan anlaşılmaz lanetler savurarak kalabalığa karışıyor, sürekli kaynaşan kafa ve omuz denizine gömülüyor, yüz yüze gelmekten kaçınıyordu.

O zaman, Tarpagnan tekrar yoluna devam ediyordu.

Fakat bu sefer de aklına yine o, alaycı zafer kahkahaları takılıyordu. Yeniden o bitmez, arkadan gelip şakaklarını parçalayacak bir mermi korkusu, kaplıyordu içini. Tekrar, diğerinin savurduğu kahkahaların taşıdığı ölüm tehdidini unutmaya çalışıyor, şaşkın gözleri, bu koca yenilgi ve korku âleminde başka kararlı yüzler arıyordu.

Bu birbirini izleyen karanlık sokaklarda Tarpagnan, Paris'i bambaşka gözlerle görüyordu şimdi. Mutlu günlerin kenti, küle çevrilmişti. Harabeye dönmüş şaheserlerin kararmış enkazlarına bakarak, çektirdikleri bunca acıdan dolayı

kentten özür diledi. Ve bu konuda yapabilecek hiçbir şeyi olmadığını hissetti acıyla.

Paris'in üzeri kara, yoğun duman anaforlarıyla kaplıydı. Kentin her yanı, kızıl alevler içinde çırpınıyordu. Paris, gazyağıyla yıkanıyordu. Paris, siyah bir kar fırtınası tarafından yutulmuştu. Paris, içinde nefret ve irin kaynayan bir kazana dönüşmüştü.

Peki ama, Marbuche neresindeydi, alev sütunlarının yükseldiği, bulvarlarının köşelerini yaylım ateşlerin kemirdiği bu kentin? Ya Palmyre, o hangi el arabası hayhuyunun ortasında koşuşturuyordu? Şu nefesi kokmuş şafak, soluk suratını damların üzerinden göstermeye başladığında, hangi bağırsakları dışarda ölü ve yaralı alayının, hangi kokuşmuş ceset deposunun, hangi kanla yıkanmış hendeğin ortasında dolaşıyordu Caf'conc'? Acaba hangi kör öfke, anlamsız cesaret, enerjik direngenlik, haksız sitemkârlık, tepeden bakan tehditkârlık ya da büyük kayıplar kuyusunun dibinde, mücadeleye devam ediyordu Vallès Dost?

Pot-de-Fer barikatı ele geçirilemezdi. Panthéon, söylendiğine göre, koca bir alayın saldırılarına karşı hâlâ dimdik ayaktaydı. Tarpagnan öfkeden titriyordu. Gri gözlü adam hâlâ arkasındaydı.

Antoine ona baktı; sonra kasten sırtını döndü. Onun karşı kaldırımda yürümeyi sürdürdüğünü hissediyordu; fakat içinde yükselen dönüp bakma arzusunu frenledi.

Yine o çılgınca gülüşü işitti. Pekala! Bırak gülsün bakalım.

Fakat hemen ardından, bir mermi gelip başının bir karış yanında, taş duvarda ufak bir toz bulutu kopardı. İçgüdüsel olarak yere yattı.

"Bir hayata elveda sahnesi!" diye haykırdı hayalet.

Antoine yerde dönüp revolverini çekti; büyümüş gözbeklerinde öfke kıvılcımları parıldıyordu. Her şey net olarak görülüyordu. Kömüre dönmüş iki direğin arasından, çaprazlamasına, yarı yıkılmış hâldeki bir duvarın ardına doğru atılan gri paltoyu seçti gözleri. Yine kaybolmuştu soğukkanlı yırtıcı hayvan! Karanlık, hayaleti bir sihirbaz sandığı gibi içine almıştı.

Tarpagnan elinin tersiyle gözlerini ovuşturdu. Havayı, Montmartre'da patlayan topların gümbürtüsü doldurmuştu. Belki de bir rüyadaydı. Karşıda, Tuileries'nin dış hatları kızıllaşmış silueti görünüyor, Notre-Dame'ın kara kuleleri, taşın dantel gibi işlenmesiyle ortaya çıkmış görkemli adamotları gibi yükseliyordu.

Tekrar, ateşlerle dolu gecenin, teneffüs edilmesi güç havasını hızla yararak ilerlemeye başladı. Arkasında barbarca bir öfke çığlığı duydu ve hızlı yürüyüşü koşmaya dönüştü. Sırtını ter, bakışlarını endişe kaplamıştı. Sarı ve sülfür dolu duman gözlerini yakıyordu. O koşarken, etrafında kömüre dönmüş enkazlar gürültüler içinde çöküyordu.

Diğer adamın, bir iblise yaraşır enerjiyle, ağzından köpükler saçarak, onun kokusunu izleyerek, yaptığı eziyetin tadını çıkararak ve avının çoktan katılaşmaya başlamış cesedinin yol kenarında, camlaşmış gözler ve açık bir ağızla yatacağı anın hayalini kurarak, sanki görünmez bir iple ona bağlı gibi sürekli arkasında olduğunu hissediyordu.

Ara sıra karşılaştığı gaz lambalarının gözlerini kamaştırdığı küçük, karanlık sokaklar boyunca koşuyordu. Tepesinde bir top düellosunun cızırtı ve böğürtüsü vardı; mermiler gelip binaların ön yüzlerinde koca delikler oyuyordu. Etrafında olup bitenden kopup kendine dönmek için, Tel'in ona daha iyi günlerde öğrettiği, Louise Michel'den alınma birkaç dizelik bir şarkıyı mırıldanmaya başladı. Kızıl Bakire'ye kav-

ganın esinlediği bir *ritornello*ydu* bu. Tarpagnan'ın hatırladığı kadarıyla şöyle bir şeydi:

Dostlar, şarapnel yağmuru bu
Herkes ileri! Kanatlanın!
Savaşın gök gürültüsü bu patlayan
Tepemizde... Haydi, hep beraber: Şarkı!

Birden, bir binanın sivri tepeliği boyunca bir ışık çizgisi geçti ve binanın çatısı, ön duvardan koca bir dilimle birlikte tam önüne yıkıldı. Koşusunu kesmedi. Dumanların ortasından geçerek, yıkılan kirişlerin, enkaz parçalarının üzerinden sıçrayarak koşmaya devam etti. Top mermilerinin ulumaları ve böğürtüleri arasında koşuyordu.

Ateş! Alev! Kül! Toz! Ölü eti! Yanan binalardan çıkan kötü koku, adeta boğazını sıkıyordu. Artık peşindeki noterin hissedilmez varlığına fazla kafayı takmıyordu. Ama o yine de oradaydı, geçmişten gelen bir kurgu, bir geri sekme, zamanın kurduğu amansız bir tuzak gibi...

Koşmaya devam etti. Yaşama içgüdüsü, ölüm içgüdüsüne karşı...Tarpagnan durdu; gözleriyle ardındaki gece kuşunu aradı karanlıkta ve ona seslendi:

"Beni avlamak istiyorsun, Tanrı'nın belası orospu çocuğu, ha? Gel öyleyse! Takıl peşime! İyice yor bakalım kendini! Daha hızlı! Koş peşimden, kuru kafa! Nefesin kesilsin! Saate bak. Yarım saate kadar güneş doğacak. Günlük şiddet tekrar başlayacak! Ateş ve heyecan! Bacaklarımdaki gençliğin gücünü gör! Koş bakalım, hayalet! İleri! Yeni gün, işaretini veriyor. Paris'in ortasında son savaş verilecek. Orada olacağım!

* Bir melodi içinde kısa pasajlar halinde tekrarlanan enstrümantal bölüm. (ç. n.)

Onun içinde yer alacağım! Ben kendi çıkış kapımı çoktan seçtim!"

Hal göründüğünde, saat sabahın beşi olmuştu. Saint-Eustache'a yaklaşmıştı ki gölgelerden oluşma koca bir hayvanat bahçesi, faaliyete geçti bir kez daha. Mermiler yine vızıldamaya, ıslık çalmaya başlamıştı. Çığlıklar, lanetler, figanlar ve ateş kusan yüzlerce tüfek, ona, kavga yerine yaklaştığını ve tekrar yiğit insanların arasına döndüğünü haber veriyordu.

Horace Grondin'in Suçu

Sökmeye başlayan şafakla birlikte, şimdiki zaman girdi sahneye; gelip otoritesini kurmaya başladı. Az sonra güneş doğacaktı. Altın tozu, yatıştırıcı ışık... Bırakın, bırakın gelsin de halkın acısını hafifletsin biraz! Onun cesaretini yükseltsin!

Fakat heyhat! O insanı okşayan ışık, o yaşam sembolü, Komün'ün evlatlarının acısına acı katmaktan başka hiçbir işe yaramayacaktı. Zira gecenin pençelerinden kurtulup da parladığı ve belirsizlikleri sildiğinde, güneş, ileride büyük katliam günü olarak anılacak olan 24 Mayıs Çarşamba'yı aydınlatıyordu.

Yanık kâğıtlar kanat çırpıyordu gökyüzünde, uğursuz bir kara karga sürüsü gibi. Muazzam büyüklükte is halkaları hâlinde, döne döne, yağlı dumanlar yükseliyordu havaya. Yeni gün şiddetin geri dönüşünü izlemeye hazırdı. Kan tacirleri, insan sıktıkları preslerini çalıştırmaya başlıyorlardı.

Ve işte, Ladmirault Tümeni'nin kana susamış köpekleri görünmüştü bile.

Tarpagnan, meydanın konumunu gözden geçirdi. Kilisenin duvarlarının kenarından geçti. Dikili desteklerin arasına, üzerlerinde savaşmaya devam etmek isteyen, kan içinde yaralı adamlar bulunan sedyeler gerilmişti.

Ön tarafa geldiğinde kendini tanıttı. Kaldırım taşları, variller, moloz dolu torbalar, eski döşekler ve aralarından küçük bir sahra topunun namlusu uzanmış iki devrik omnibüsten oluşan bir siperin ardında, dirsek dirseğe sıkışmış bekleyen, altmış kadar üstü başı perişan savaşçı tarafından, sevinç gösterileriyle karşılandı. Subayları olan istihkâmcı yüzbaşı, biraz önce boynunu delip geçen bir mermiyle hayatını kaybetmişti; Tarpagnan, bu yiğitlerin komutasını üzerine aldı.

Yoksul semtlerden gelen serseriler ve hafifmeşrep kadınlar... Hal'in kasapları ve hamalları... Hepsi oradaydılar. Komüncüler... Kızıllar... Hayata sıkı sıkıya, deli gibi bağlı insanlar... Halk... İşçiler ve dükkâncılar... Daha keyifli zamanlarda nasıl çalışıyorsalar şimdi de öyle savaşan... Ne yaptıklarını bilerek... Vicdanlarının sesini dinleyerek...

Onlar için bugün, hepsinin kendilerini her şeyleriyle Büyük Gelecek'e adadıkları gündü. Onlar, çocukları sekiz yaşından itibaren, günde on beş saat çalışmak zorunda kalmasın diye dövüşüyorlardı.

Süvarilerin dörtnala sürdükleri atların nal sesleri, top gürlemeleri, şarapnel çatırtıları arasında, kentin göbeğini tutma mücadelesi başlıyordu. Vahşet kat be kat artacaktı. Bu, savunma hatlarının ve direnişçilerin tamamen imhası demekti.

İşçiler, garip bir muharebenin bilinmezliklerine dalmış, ateş saçıyorlardı. Kadınlar da ateş ediyor ve boşalan tüfekleri dolduruyorlardı. Amazon ceketleri altındaki bedenlerinin yaşadığı yoğun ağrıları, verdikleri zorlu çaba daha da şiddetlendiriyordu. Proleterlerin kafalarının içi, ihanete uğramış âşıklar gibi öfkeden fokur fokur kaynıyordu.

Onların mevzilerinin yüz metre uzağında, 45. Savunma Piyade Alayı'na yeni atanmış ateşli bir yüzbaşı, çavuşlarıyla birlikte, "Saint-Eustache Kilisesi engeli"ne yönelik saldırı için yaptıkları planı, tamamlamak üzereydi.

Adı, Arnaud Desétoiles'di. Savaşın "iğrenç zorunluluklarına" takdire şayan bir uyum gösteren, parlak bir subaydı. Gerektiğinde, insanları, gözünü bile kırpmadan kurşuna dizebilirdi.

Kısa süre evvel, Myrrha Sokağı'ndaki barikatta, onun bu acımasızlığını hep birlikte görmüştük zaten. Ayrıca onunla kitabın başlarında da karşılaşmıştık; Paris Polis Müdürü Valentin'in kuryeliğini yapan ve 17 Mart günü Komiser Mesplucher'ye haber getiren, mağrur genç adam ondan başkası değildi. Mensup olduğu kastın tipik bir örneğiydi. İyi bir aileden gelme, dedesi bir Fransız soylusu olan, son derece sert bir ceviz... Yönünü önceden planlayan, hırslı bir karaktere sahipti. Aile değerlerinin, Kilise'nin, ilerlemenin, erdemin ve eğitimin yılmaz bir savunucusuydu. Tarpagnan'la birlikte eğitim görmüştü.

Planlamayı bitirmelerinin üzerinden daha on dakika geçmeden, saldırı emrini verecekti. Şimdi askerlerine, başlangıç olarak açtıkları yoğun hafif silah ateşini kesmeleri direktifini veriyordu.

Üst üste yığılmış bir dizi seyyar satıcı arabasının ardında, Tarpagnan, şarapnel parçaları ve mermiler arasında, ok gibi koşturuyordu. Ölümle yaşam arasında hızla gidip gelerek direniş hattının bir köşesinden diğerine geçiyor, insanlara cesaret veriyor, onların kararlılıklarını pekiştiriyordu. Orada şunu, burada bunu anlatıyordu. Adamlara topu daha becerikli kullanmalarını, silahın namlusunu, merminin kısa düşmeyip düşman hatlarına ulaşabileceği kadar kaldırmalarını söylüyordu.

Etrafındaki herkes bir bir ölüyor, yaralılar bir yudum su için yalvarıyorlardı. Bazıları kılıç yaralarından tanınmaz hâldeydi. Bir adamın yanağını bir mermi paramparça etmişti. Bir başkası, karnında açılmış bir deliği, bir kızıl bayraktan yırttığı parçalarla tıkamaya çalışıyordu.

Antoine'ın zihni biraz sisliydi. Kendisi için korkmuyordu. Omzunun üzerinden dönüp baktığında, üzerine doğru gelen noteri gördü.

Barikatı ve oradaki çılgın savaşçıları, her şeyin üzerine atılmaya hazır kurtları andıran bu adamları gösterdi. Grondin'e seslendi. Gelip onun savaş ve ölüm oyununa katılmasını işaret etti ona. Bassicoussé'a doğru gevşek, rahat bir alınla, şakacı bir havayla gülümsedi ve dönüp ön safa gitti.

Biliyordu ki her adamın içinde anlaşılmaz, tehlikeli bir köşe vardı. Biliyordu ki vücut dediğimiz sanat eseri, kan ve maddeden oluşurdu. Anlıyordu ki şimdi bulunduğu yer, kesinlikle ölümü tadacağı yer olacaktı. Biliyordu ki kendi seçtiği sürece bu, onurlu bir ölümdü.

Biliyordu ki artık kendiyle baş başa kalmıştı.

Horace Grondin, pek de iyi bir siper sayılmayacak bir ceset yığınının arasına çökmüştü. Kulaklarını, kurşunların ölü federelerin bedenlerine gömülürken çıkardıkları yavan, iç karartıcı tokat şakırtıları dolduruyordu. Hemen solunda, devrilmiş bir sebze arabası kuşkonmaz demetleri kusmuştu; gördüğü marazi beyazlık ona dayanılmaz geldi.

Antoine'ın müthiş cesurca tavrından, çok etkilenmişti. Mağrur Gaskonyalının, halk katında efsane hâline gelmiş bazı generallere has direngenlikle savaşmasını, bir cesedi çekip onun yerine geçmesini, devrim bayrağını kavganın tepesinde dalgalandırmasını izliyordu.

Her tarafı ateş çatırtıları kaplamıştı. Etraftaki sokaklarda halk vurularak sapır sapır dökülürken, kalanlar var güçleriyle karşı koymayı sürdürürken, pes ve boğuk davul sesi çekilme işaretleri verirken, adamlar ev ev, göğüs göğüse çarpışır ve birbirlerini kılıçla doğrarlarken, Horace Grondin, etrafında yiğitçe ölüme koşan halk çocuklarını, şaşkın gözlerle seyrediyor, bu bahtı karaların yine zafere ulaşamayacağı

sonucuna varıyordu. Ayaklanmanın kaldırım taşları, hayatta kalanların içten öfkesi, umutları ellerinden alınanların muhteşem çekicilikleri, katledilen halkın gasp edilen hakları, eski noterin kesin önyargılarında bir kez daha gedikler açtı.

Omuzları aşağı düştü. Bazı savaşçılar geçti yanından uçarcasına. "Kiliseye geri çekilin!" diye gürledi bir ses. "Sundurmaların orda yeniden toplanın!"

Sağ kalanların çoğu kiliseye çekildi.

Çarpışma başlarken beş yüz kişiydiler. Şimdi; Tarpagnan'ın etrafına toplanmış, bir avuç yılmaz savaşçıdan başka kimse kalmamıştı geriye. Kızıl bayrağın altında yeniden bir araya gelenlerin sayısı, yaklaşık iki düzine kadardı; belki o kadar bile yoktular. Gürleyen bir yaylım ateş, birkaçını daha devirdi taş zeminin üzerine.

Grondin, gözlerini peşine düşmüş olduğu avından alamıyordu. Tarpagnan yaralı bir kaplan gibi savaşıyordu. Omzunda kan vardı. İçkinin, yorgunluğun ve mağrur öfkenin tükettiği, yapıştırıcısı dökülen kan olan, bir perişan kılıklı asiler piramidinin zirve noktasıydı o. Noter, başını, yoğun hafif silah ateşinin yere mıhladığı, birbirine geçmiş cesetlerden oluşan yığının üzerine kaldırdı.

O anda hissettiği duyguları anlatmaya kimsenin ifade gücü yetmezdi. Sanki ayaklarının altındaki zemin kayıyor, yoğun acıların girdabına yuvarlanıyordu. On altı yılı aşkın süredir hayatının temel amacı olan, bir zamanlar neredeyse bir oğul kadar yakın olduğu bu adamı öldürme konusundaki sarsılmaz kararlılığının giderek dağıldığını duyumsuyordu. Tarpagnan'ın yiğitliğinin, gözünü budaktan sakınmazlığının, kendini adamışlığının, yoldaşlarının cesaretini artırma konusundaki çabalarının, onların savaşkanlık duygularını ayağa kaldırmak için ölümle oyun oynarcasına ora-

dan oraya koşturmasının muhteşemliği, noterin elini ayağını bağlamıştı. Antoine'ın yüce yürekliliği, güçlülüğü, sarsılmaz serinkanlılığı, Grondin'in tüm kin iblislerini, öç alma takıntısının çektirdiği tüm işkenceleri birden geri püskürtmüştü.

Gri gözler barikatı izlemeyi bırakmıştı. Eski mahkûm düşüncelere dalmıştı.

Yüreğinde çarpışan çelişik duygulardan altüst hâlde, içinde, elinde olmadan, diğer adama karşı hissettiği, reddetmeye çalıştığı, ama bugüne dek ancak bastırmayı becerebildiği büyük sevgiyi duyumsayarak, karmaşık duygular selinin saldırısı altında Grondin, olağanüstü bir çabayla, yapması gerekeni yapmaya çalışıyordu. Verdiği hüküm birden geçersizleşivermişti. İnsan adaletinin göreli doğası, kendini güçlü bir şekilde açığa vurmuş gibiydi. Grondin'in vahşi bakışları, içindeki fırtınaları yansıtıyordu. Olduğu yerde kıvranıp duruyordu. Yüzünden bir gölge gelip geçti.

Üzüntüden tarumar olmuş bir zihne, acıma düşüncesi soktuğu için Tanrı'ya lanet okudu. Bir öfke çığlığı koparark, ölü bedenlerden oluşan mağarasından fırlayıp barikata doğru koştu.

Artık yan yanaydılar. Çavuşun biri Grondin'e bir tüfek uzattı. Omuz omuza dövüşüyolar, mezara doğru birlikte ilerliyorlardı. Hemen ötelerinde toplanan piyade birlikleri, onları boğacakları son saldırıya hazırlanıyorlardı. Tarpagnan dönüp bağırdı:

"Senin istediğin kişi ben değilim! Jeanne'ı ben öldürmedim, yemin ederim! Böyle bir anda neden yalan söyleyeyim?"

Yüzlerce asker haykırarak üzerlerine doğru saldırıya geçti; ateş etmeye başladılar. Saldırı bu seferlik geri püskürtüldü; lakin direnişçilerin üçü daha devrilmişti yere. Tarpagnan tekrar konuştu:

"Bunun bir anlamı yok, noter! Burada birlikteyiz! Tüfeklerimizin namlusu aynı adamları öldürürken ısınıyor! Aynı hedeflere nişan alıyoruz! Bak! Şuradaki subaya... Ayakta tek başına duran... Kılıcını kaldırmış, saldırıyı yöneten... İşte onu öldürelim; zira bunu yapmazsak, o bizi öldürecek. Ateş! Vuralım onu! Gel birlikte onun tam göğsünü delelim de sonra birbirimizden yine nefret edelim!"

Yeniden başlayan saldırıyı, bu kez geri püskürtemediler. Sıçrayan, damlayan kanla her taraf kızıla kesti. Piyadeler, tepelerine kara bir bulut gibi çökmüştü. Biraz geri çekildiler; sonra tekrar direndiler. Tarpagnan körlemesine savurdu kendini ileriye doğru; isli, bilinmez karanlığa dalmaya gönüllü ve hazırdı. Şiddetle inip kalkan, uzanıp delen kılıcıyla süngüler ormanında kanlı bir patika açıyordu.

Bu yavaşlamış gibi görünen zaman diliminde Grondin, Tarpagnan'ı elinden, bir daha bulamamacasına kaçırmak üzere olduğunu gördü. Bu, vaktinden evvel ölüm olasılığı karşısında çılgına döndü. Gözlerinde, çelik bilyeleri andıran bir sertlik ve matlık oluştu. Onun kendi gerçeği, işlenmesi kaçınılmaz cinayet, zihninde bir kristal netliğinde parıldadı.

Tüfeğinin namlusunu kaldırdı; yaralı gözünü kundağa yanaştırdı ve bir kahraman gibi ölmeye yaklaşmış adamın tam omurgasına doğru bir mermi gönderdi.

Ardından, yaptığı şeyden dolayı dehşet içinde, derin bir nefes aldı; salamura haldeki ceset yığınına daldırdığı suratını, dudakları beyazlaşmış bir ölünün darmadağın yüzünün karşısına yerleştirdi ve ölü taklidi yapmaya başladı.

Çok kısa bir zaman sonra, ceset yığınlarına tırmanıp, ölü hasadının üzerinde yürüyen iki astsubayın çizmelerinin çıkardığı yumuşak sesleri işitti. Ara sıra, adamlardan biri, bir yaralıyı revolveriyle kulağının arkasından vurup öldürüyordu. Cephane konusunda daha tutumlu davranan diğeri, ya

süngüsüyle bağırsak boşaltıyor ya da tüfeğinin dipçiğiyle kafa parçalıyordu.

Grondin'in payına tüfek dipçiği düştü. Kafatası dağıldı. Bir boşluğun içine yuvarlandı ve büyük bir yıldız ırmağının ortasında ebediyete doğru aktı gitti.

Bütün bölgeyi çürümüş et kokusu sarmıştı. Versailles askerleri, büyük gruplar halinde, çevre sokak ve caddelere yayıldılar. Üç yüz kadar esir hemen oracıkta katledildi.

Şeytan'ın Habercisi

Kadran paramparça olmuştu; yerinden fırlayan zaman almış başını firarlardaydı. Her şey zıvanadan çıkmış, her yan cehenneme dönmüştü!

Tehlike çanı kekeliyordu. Ciyak ciyak feryatlar yükseliyordu. Trampetler susmuştu. Yerler kanla yıkanıyordu. Alevler öfke kusuyordu.

Kurşunlanıyordu insanlar, genç ya da yaşlı demeden. Kurşunlanıyordu asiler, kurşunlanıyordu yenilmez düşüncenin yılmaz neferleri! Kırk federe Saint-Jacques Sokağı'nda gafil avlanıp arkadan vuruldular. Raoul Rigault, Komün'ün başsavcısı, sorgusuz sualsiz kurşuna dizildi Gay-Lussac Sokağı'nda. Kötü giyinmiş veya üstü başı dağınık bütün kadınlar öldürüldü. İş tulumu ya da çizmesi mi giyiyor, vurun gitsin!

İdam mangaları, Luxembourg Bahçeleri'nde, Cherche-Midi Hapishanesi'nde, Saint-Sulpice Meydanı'nda sürekli mesai hâlindeydiler. Soufflot Sokağı'da, Jardin des Plantes'te, Montagne-Sainte-Geneviève'de başıbozuk katliamı yapıldı. Ayrıca Monceau Parkı'nda da... Taştan yüreklerle yapıldı bunlar! Nakış gibi işleye işleye! Büyük cellat, ateşli Katolik, Magenta Dükü, Mareşal Marie Edme Maurice Patrice de Mac-Mahon'un kılıcı hastanelerin çoğuna kadar uzandı;

seksen yaralı, yataklarında, doktorlarıyla birlikte katledildi. İnsanın içi nasıl kaldırır bunu!

Mosmor yüzler... Şişmiş karınlar... Ortalığa saçılmış organlar... İçe çökmüş göğüsler... Patlamış kafatasları... Parlayan güneşin altında, gün boyu buğular yükseldi havaya.

Ölümün ölümü çağırdığı, hiç yeterince anlaşılabilmiş midir acaba?

La Roquette'te, korkunç misillemeler yapıldı. Barikatlardaki savaşçılar, anında, insan öldürerek karşılık verdiler. Halk Caumartin'i kurşuna dizdi; en son idam edilen adamların dul karıları, durumun telafi edilmesini istiyorlardı. Gırtlaklardan öfke fışkırıyordu.

Paris Başpiskoposu ve altı arkadaşı, hapishanenin zemin katına ulaşan spiral ve kemerli merdivene aşağı, karanlık sonlarına doğru inmeye başlamışlardı. Lanetli alaya, gardiyan McDavis kılavuzluk ediyordu. İyice yukarıya, yan bakışlı bir kurbağanınkine benzeyen kafasının üzerine kaldırdığı, zayıf sarımtrak ışığıyla, Versailles'ın gaddarlığının hesabını kanlarıyla ödemek üzere seçilmiş adamların mosmor suratlarında gölgeler oynaştıran bir fener taşıyordu. Başpiskopos'a eşlik eden kurbanlık koyunlar, Deguerry, Bonjean, Allard, Clerc, Ducoudray ve Ségouret'ydi.

Ségouret'nin ismi listeye sonradan eklenmişti. La Roquette'in müdürü François, idam edileceklerin adlarının verilmesini istemiş, işi Fortin'le birlikte üstlenen Blanquist Genton şöyle karşılık vermişti:

"Altı kişi deniyor. Bendeki kâğıtta öyle yazıyor."

"Peki ya Başpiskopos?" diye sormuştu birisi. "Tam bir ağır siklet. İnsanların, dans etmesini gerçekten seyretmek isteyecekleri biri!"

Otuz kadar kişi daha katılmıştı tartışmaya. Sinirler iyice gerilmişti. Bazı kadınlar da konuşmalara müdahil olmuştu.

Halk yiyecek papaz sayısını artırma konusunda çok ısrarcıydı.

"Onun hakkında böyle bir emir yok."

Halk sinirlenip homurdanmaya, denetlenmesi imkânsız kör güçlerine başvuracaklarının ipuçlarını sergilemeye başlamıştı. Sonunda Fortin, ellerini kaldırarak herkesi susturmuştu:

"Pekala!" demişti. "Başpiskopos da gidiyor." Bu, insanları yatıştıracaktı.

"Şey, fakat o zaman yedi kişi olacaklar" diye dikkat çekmişti McDavis. "Belki de en iyisi, şunu dolabına geri koymak... Pek büyük bir kodaman sayılmaz..." Feneriyle aydınlattığı bembeyaz yüz, Peder Ségouret'ninkiydi.

Fortin bir sıranın üzerine çıkmış, boğazını temizlemişti. Kendisini dinleyen ve linç ateşiyle yanıp tutuşan insanları, bir kez daha yatıştırmak zorunda kalmıştı.

"Sakin olun, yurttaşlar!" diye bağırmıştı. "Madem ki burada Başpiskopos'un mumuna üfleyeceğiz, keke başka kaç kişi daha katacağımızın ne önemi var? Ségouret de partiye geliyor!" demiş, ardından da konuyu değiştirmek üzere, "Pekala, kimler gönüllü?" diye sormuştu.

"Ben" diye karşılık vermişti hemen bir itfaiyeci. Adamın gözleri kıpkırmızıydı. "Kardeşimi bu sabah vurdular."

Basamaklardan aşağı indiler.

Otuz civarında gönüllü bulunmuştu. Bunlar, büyük kısmı silahlarını hapishanenin silah raflarından almış gürültücülerdi. Dördü, mahkûmların önünden yürüyordu. Eskortun geriye kalanı, içlerinde kızları gebe bırakan bazı papazların kuyuruğu titretişini izlemek isteyen birtakım aklını kaçırmış kadınlar da bulunan, bir avuç öfkeli ve kin dolu tipin topladığı, çeşitli üniformalar giymiş, karışık bir konvoydu.

Demir parmaklıklı bir kapıyı geçip bitişik olduğu duvar Vacquerie Sokağı boyunca uzanan, bir seğirdim yoluna çıktılar.

Aralarına eritilmiş kireçtaşı dökülmüş kocaman taş parçalarıyla döşeli, zemini pürtüklü avluya ilk giren mahkûm, Başpiskopos Darboy'du. Ona bir aziz görüntüsü veren uzun, beyaz bir sakalı vardı. Başı acıyla yana bükülmüştü. Elinde kendine ait papaz haçını tutuyor ve hiç şüphe yok ki dua ediyordu.

Onu diğerleri takip ediyordu. Peder Ségouret, en sonuncularıydı. Sağlığı hiç iyi görünmüyordu. Olağanüstü zayıf, çukurlaşmış avurtlar, soluk bir ten, irinli yaralar... Sadece, ruhundaki karmaşayı ve aklının oynatma sınırına dayanmışlığını gösteren, içlerinde yanan doğallıktan uzak ateşin pırıl pırıl yaptığı gözlerinde, bir canlılık belirtisi vardı.

Avluya dört basamak kala yapılmış, demir parmaklıklı kapıya geldiklerinde, McDavis fenerini kaldırarak durdu ve lanetli alayının yanından geçmesine izin verdi. Birkaç adım Peder Ségouret'ye eşlik etti. Etkileyici, soğukkanlı bakışlarını, bir elini kolunun üzerine koyduğu tutsağın gözlerinin içine dikti. O çirkin görüntüsünün derinliklerinden vırakladı:

"Kavrulmuş topraklara gidiyorsun, peder! Şeytan affetsin seni! Kızıl korlarda yanacaksın!"

Cehennem uçurumunun önünde korkudan terlemeye başlayan ve boğulur gibi olan piskopos yardımcısı, uzun sivri dişlerini sergileyerek, yalvarır bir tonda, acele acele konuşmaya başladı:

"Her şey olup bittiğinde, sana yalvarıyorum, bedenimi yıka! Yıka beni!"

"Tamam, yıkarım."

"Mektubumu notere ver."

"Tamam, vereceğim. Vereceğim."

"Son ana kadar tövbe edeceğim!"

McDavis onun kolunu bıraktı. Her zamanki vahşi adam maskesini ve kocaman dudaklarının, karşısındaki insanın içine korku salan bir biçimde kıvrıldığı sırıtışını tekrar takındı yüzüne.

"Önünde duran tüm bu boşluk cesaretini kırmasın, Ségouret! Tüm bu karanlık! Tüm bu hiçlik, hiçlik, hiçlik!"

Peder, ölçüsüzce, sınırsızca cezalandırılacağı korkusunu iliklerine dek hissederek yürümeye devam etti. Konuşmaları kimsenin dikkatini çekmemişti. McDavis hızla tekrar eski yerine, kortejin başına geçti.

Adamlar üç sıra hâlinde dizilerek idam mangasını oluşturdular. Mahkûmlar, sırtları taş bir duvara dayalı, ayakta duruyorlardı. Tüfek namluları, neredeyse yüzlerine değecek kadar yakınlarındaydı. Havaya kalkmış bir kılıç, sert bir biçimde aşağı indi.

"Ateş!"

Silahlar uzun, kızıl alevler kustu. Ségouret, alnını yaran bir ışık baltasıyla yere yıkıldı. Başpiskopos bir an ayakta sallandı; ardından kalbine gelen ikinci bir mermiyle ağır ağır yere çöktü.

"Şuna bakın, sanki zırhlı!" diye mırıldandı biri, ateşi izleyen sessizlikte. İki Ulusal Muhafız, yerdeki adama son darbeyi indirdi. İdamı gerçekleştiren insan grubu dağıldı. Hapishanenin saati sekizi vurdu. Gece tekrar her şeyi örttü.

Çok geçmeden, McDavis yalnız başına kalmıştı. Peder Ségouret'nin hareketsiz bedenini, ceset yığınının altından çekip çıkardı ve birkaç metre uzağa sürükledi. Onu yıkamak için kuyudan su getirmeye gitti. Ağzına kadar dolu bir kovayla geri döndüğünde, cesedin kulağına eğilerek fısıldadı:

"Seni tepeden aşağı bir güzel temizleyeceğim, ahbap; bak göreceksin, yapacağım bunu!"

Ölü adamı yıkamaya başladı. Aradan daha bir saat geçmemişti ki Mercoeur Sokağı'ndan aşağı yürüyordu. Guibert Sokağı'nı, Charonne'u geçip Sainte-Marguerite Kilisesi'ne girdi. Pis kokulu, yassı kafalı, kıllı, eciş bücüş adam, orta sahından aşağı kısa ve hızlı bir yürüyüşün ardından, sol taraftaki şapele doğru saptı. Saint-Bernard Kabristanı'na giren kapıyı açtı; burnuna kurumuş çiçek kokularıyla dolu, taze gece havası doldu.

İp gibi bacaklarının üzerinde koşturan hareketli silueti ve sallanan sporcu omuzlarıyla çirkin, uzun kurbağa; mabedin yer aldığı mahallenin sakinlerinden ölenlerin yattığı mezarların arasında, hızla ilerliyordu. Tam solunda, Araf'ta bekleyen ruhlar şapelinin karşısında, üzerinde taştan bir haç yükselen, küçük bir mezarın önünde durdu. Haçın üzerine şunlar kazınmıştı:

L... XVII (1787-1795)

Bunun biraz altında şu sözcükler okunuyordu:

*Attendite et videte si est dolor sicut dolor meus**

Biçimsiz adam, mezarların arasından akan esintiyi kokladı. Dinlenmeye çekilmiş ruhların harabeye dönmüş bahçesini dolaştı gözleri. Çirkin kıçını, içinde çocuk kralın yattığı kabri çevreleyen, taştan kenar duvarının üzerine iliştirip Ursule Capdebosc'un telaşlı ayak seslerini işitmek için, karanlığa kulak kesildi.

Bu gece böylesine kasvetli bir mekânda buluşmalarının, çılgınca katliamla bağlantısı üzerine mi düşünüyordu acaba?

* "Dur ve bak, benim acılarım gibi acı var mı?" İncil'den Latince alıntı. (ç. n.)

Bu, insana dehşet veren zindancıyı, bebek katili bir rahibin itirafını, insan adaletine teslim etmek üzere, XVI. Louis'nin oğlunun son istirahatgâhını seçmeye sevk eden, hangi uğursuz düşünce, hangi sapkınca plan, hangi şeytani mizah anlayışıydı? Yaşlı kâhya kadının o burnu yukarda ürkekliğiyle dalga geçme, bu çenesi düşüğü, efendisi gibi en aşağı noktaya, cehennemin en dibine sürükleme isteği olabilir miydi neden? Yoksa bu çirkin kurbağa, aslında Şeytan'ın habercilerine özgü akıl sır ermez güçlere sahipti de bu buluşmaya Ursule Capdebosc'un ve Charles Bassicoussé'un değil, şu anda patikadan aşağı ilerleyen kişinin geleceğini, daha önceden biliyor muydu zaten?

Uzun, kara bir gölge ağaçların altından yaklaştı; ayağının ucuyla yeri kontrol ede ede ve etrafta olan biteni aygılayabilmek için ara sıra taş kesilircesine sessizce durarak, son derece yavaş, karanlıklardan sıyrılıp ortaya çıktı. Havada uçarcasına, bir akbaba kadar sinsi, diğer insanların yiyeceğini mideye indirip sonra da kusan bir türden gelirmiş gibi...

Havasında, mezar kazıcıları andıran bir taraf vardı. Elinin birinde bir fener, diğerinde ise bir kazmayla bir kürek taşıyordu. Teninin regi sarıydı ve ayaklıklar üzerinde yürüyor gibiydi. Yaklaşınca selam verdi. Suratını gülümsemeyi andıran bir tarzda buruşturdu. Gardiyana, endişe dolu gözlerle yan bir bakış fırlatarak çekingen bir edayla mırıldandı:

"Birlikte yapmamız gereken bir iş mi var?"

"Belki" diye karşılık verdi McDavis.

"Sorun yok" dedi mezar kazıcı, şaşılacak derecede rahatlayarak. "Ben, Saint-Sulpice'te görevliyim. Burada Madam Capdebosc adına bulunuyorum ve size ondan bir kavanoz tereyağı ile minnettarlığını belirten bazı başka hediyeler getirdim."

Elindeki feneri mezarın üzerine, aletlerini de yere koydu. Zayıf sırtından indirdiği torbasının içini karıştırıp gardiya-

na hediye olarak getirdiği, bir altın kesesi ile dört çömlek *foie gras* art arda verdi. McDavis bu cömert ihsanları, her yanından memnuniyet fışkırarak kabul etti. Keseyi elinde keyifle tartarak ceketinin iç cebine yerleştirdi.

Akbaba, rahatsız bir biçimde öne doğru eğildi ve ağzı açık hâlde, bir süreliğine daldı. Sonra konuşmaya başladı: "Buradan Grenelle Sokağı'na gitmek o kadar da kolay değil; fakat kendimi topçunun, iki tarafın atışlarının ve karşı atışlarının temposuna uydurursam, akıcılaşma ve hatların arasından kayıp geçme konusunda tam yetkinliğe ulaşmış olmakla övünebilirim..." Ardından hafif kabadayılık kokan bir netlikle ekledi: "Bizim iyi rahibimiz hakkında bize bazı haberler verme nezaketini gösterip göstermeyeceğinizi merak ediyorum?"

McDavis ona, hâlinden memnun bir kurbağanın gözleriyle baktı. Hiç kem küm etmedi; sadece suratında biraz küçümseme dolu bir ifadeyle dudak büktü.

"Söylemesi çok zor; ama yurttaş Ségouret nalları dikmiş bulunuyor!"

"Sizi an... an... anlayamadım" diye kekeledi uzun pelikan.

"Belki de anlamak istemiyorsun" dedi gardiyan, "Ama gene de anlatacağım. Senin Ségouret, Tanrı'sına geri döndü, hem de cennetin ucunu bile göremeden! Postunu on iki mermi deldi! Paris Piskoposu ve aynı türden beş adamla aynı kaderi paylaştı."

Hippolyte Barthélemy –başka kim olabilirdi ki?– hayretler içindeydi. Ağzı bir karış açılmış, konuşması iyice bozulmuştu. "Fakat, fakat... Vurulmak mı? Vuruldu ha? İsa'nın bir askeri için ne yakışıksız bir ölüm!"

Başını kaldırıp Ay'a, hepsi pırıl pırıl ve ulaşılmaz görünen yıldızlara baktı. İç çekti. Ciddi bir hastalıktan yeni kurtulmakta olan birininkine benziyordu hâli. Ellerini ağır ağır belinin arkasına doğru götürüp gerindi.

"Demek öldü ha?" diye sordu tekrar, sadece emin olmak için.

"Şikâyetleri sonsuza dek dindi. Benden sorunlarını hallet-memi rica etti." Zindancı cebini karıştırıp rahibin mektubunu çıkardı ve onu polis memuruna uzattı. Barthélemy kâğıda baktı.

"Bir vasiyetname mi?"

"Bir ruhun balgam çıkarması desen daha doğru" dedi İskoçyalı, sesini alçaltmadan. Koltuk altlarının leş gibi kokusunu salarak kıllı kollarını havaya savurduktan sonra, suratını buruşturup ilave etti:

"Senin bu Şeytan'ın art ayağı, tüm yaşamı boyunca kutsal su kabına işemiş. Bunu okuduğun zaman yurttaş, belki onun tam da cennetlik bir aziz olduğunu düşünmeyeceksin!"

Diğer adam, mektubu giysisinin bir yerine yerleştirirken McDavis, bir kurbağa gibi sıçrayarak birkaç adım geri çekildi. Her zamanki tarzıyla olduğu yerde döndü ve ardında havaya asılı rezil bir osuruk kokusu bırakarak, gecenin karanlığında kayboluverdi.

Komiser Mespluchet Dönüyor

"Lanet olsun! Yok daha neler! Gülmek mi, ağlamak mı lazım, belli değil! Bu... Bu gerçekten çok fazla! Aklı başında birinin düşüneceğinin tam aksi!" diye gıcırdıyordu Isidore Mespluchet, kelebek gözlüğü, bağlı olduğu kordonunun ta dibine kadar düşerken. Gros-Caillou bölgesi komiseri, astının hazırladığı iki yüz elli dört sayfalık dosyayı henüz bitirmişti.

Kapı saygılı –daha doğrusu sinsi– vuruşlarla üç kez takırdatılıp ardından da tedirginlikle biraz aralandığında, şaşkınlık ve tiksinti karışımı bir ifadeyle dolu bakışları, etkileyici dosyanın karton kapağının üzerindeki, el yazısıyla yazılı etikete takılı duruyordu hâlâ.

"İçeriye gel, Barthélemy, eğer sensen! Böyle yan yan sokulma, lanet olası; adam gibi gir! Raporunu okumayı şimdi bitirdim ve sana söyleyecek bir sürü lafım var!"

Miyop gözleri, bomba gibi dokümanın yazarını bulma çabasıyla etrafı taradı ve ceviz kaplamada dinlendi kısa bir an. Komiser, bakışlarını odanın karanlıkta kalan bir köşesine, askı görevi gören ve üzerine paltolar asılmış bir pencere pervazına yoğunlaştırarak, gür kaşlarını çattı. Sonunda uzakta bir karaltı görür gibi oldu. Bozuk bir form, dimdik, kule gibi uzun, siyah bir paltonun belli belirsiz dış hatları...

"Tanrı cezanı versin, Hippolyte!" diye tısladı sıkılı dişlerinin arasından, "Sen misin? Gerçekten sen misin?" Kelebek gözlükleriyle bakıp da sahiden o olduğunu anlayınca devam etti: "Benim zavallı fasulye sırığım! Benim sevgili genç dostum! Ah bir bilsen, senin burada çıkardığın işten ne büyük bir keyif aldım! Vay canına, ne malzeme ama! Ve son iki aydır, ne müthiş bir ustalık kazanmışsın! Yoğunluğunu hiç kaybetmeyen bir gözlem ruhu... Fakat özel bir... Bir ısırıcılık da var! Bu konuda seni tebrik ederim; nereye bakacağını bilen bir adam olmanın göstergesi bu. Yazdıklarını okurken, her şey tepeden tırnağa canlı gibi geliyor. İnsan bu ayaktakımı ayaklanmasının gelişme süreci ve nedenleri karşısında, olağanüstü duygulara kapılıyor! Ve diğer anlatılanlar da olağanüstü... Saygıdeğer Paris, bir dağ pınarı kadar duru! Ve sokak çocuklarının sefillik içinde yaşadığı, bir hayvan masalı gibi aktarılmış Paris! Kör bir adam bile gözünde canlandırabilir! Bu alabildiğine fakir ve sefil halk, bütün bu derme çatma hayatlar, amma müthiş bir portresini çıkarmışsın onların! Daha ne diyeyim! Kaçış, birini ısrarla takip, kaderin iniş çıkışları, marjinal insanların yaşadığı ıssız köşeler, tahminle, kovalamayla geçen zamanlar... Bunlar... Bunlar inanılmaz! Her türlü övgüye layık!"

Biraz soluklanmak üzere duran Mespluchet, başını kaldırınca eski, her işine koşturduğu hizmetkârının masasının tam önünde durduğunu gördü. Konuşmaya devam etti:

"Ve yine söyleyeyim, bu tam bir bomba! Raporunun içine amma çok dinamit gömmüşsün böyle! Tanrım! Her şeyi nasıl da kolay anlaşılır kılmışsın! Bu kenar mahalleler ve eşkıya inleri, tüm şu ağır toplar, kasırga gibi hayatlar, bütün büyük haydutlar, hepsinden söz etmişsin! Tüm meşhur suçlular, hırsızlar, fındıkçılar, dişi arakçılar, zorbalar, mücevher iç edicileri, tüm genelev patronları, gayri meşru işadamları,

eski kulağı kesikler, pezevenkler, kabadayılar, orospular ve diğerleri, gırtlak kesiciler, sokak kadınları, Komün'e bağlı kundakçılar ve saire... Yüce Tanrım, raporunu okuyunca nasıl da gururlandım! Ardımda bıraktığım bir sivil polis! Şahsen eğittiğim bir polis memuru!"

"Tüm yaptığım, Versailles'a gitmeden önce bana verdiğiniz görevi yerine getirmek" dedi sarı benizli fasulye sırığı.

"Ah, saçmalama, Hippolyte! Beni onurlandırmak için söylüyorsun! Bravo, evlat! Görevini büyük bir başarıyla yaptın!"

"Bu kadar yeter, efendim, lütfen! İnsanları şekillendiren olaylardır aslında."

"Boş versene sen... Büyük bir iş başardın!"

Hippolyte Barthélemy yutkundu. Derinlerinde bir yerlerde bir şeyler olduğu belliydi. Çok belirgin olmasa da sanki daha dik biri gibi duruyordu. Bu inanılmazdı. Dalkavukluğu bırakmıştı. Bir adım öne çıktı.

"Ben gerçek bir polis memuruyum" dedi. "Sokakların geleneği ve ahlakını gözlemek üzere eğitilmiş bir görevli..."

Kendine güven kokan bir ses tonuyla konuşmuştu. Donuk, karanlık bakışları, masanın üzerinde duran dosyaya kilitlenmişti. Ondan böylesi bir özgüven beklemeyen Mesplucchet oldukça sarsılmış, ne diyeceğini bilemez hâle gelmişti.

"Ah! Ah! Elbette!" diye haykırdı. "Tabii ki, Hippolyte! Gerçek bir polis memurusun! Aynen öylesin." Kıkırdadı. Ve ardından, bu samimiyetten uzak coşku havasını artık bırakması gerektiğinin farkında, dosyaya doğru atılıp onu ortalarından bir yerden açtı. Yaprakları hızla çevirmeye başladı; başparmağını, dalgın dalgın, altlarına açıklamalar düşülmüş sayfaların üzerinde koştururken, bir yandan da bıyıklarını düzeltip aldığı oksijen miktarını artırdı. "Bununla birlikte" diye ekledi, "Üzerinde biraz daha düşününce, bu hikâye daha da çılgınca geliyor."

Birdenbire otoriter konuşma ve üstünlük havasını tekrar yakalayıvermişti. O ana dek koşulları oluşmadığı için söyleyemediği, asıl konuya geldi.

"Lanet olsun, Hippolyte!" diye ciyakladı. "Yutması en güç olan, yazının başında söylediğin şeyler. Yani Grondin'in konumunda bir adam! Eski bir mahkûm olduğu ortaya çıkan, yüksek rütbeli bir polis! Hakkında yanlış hüküm verilmiş, uzun zaman bir ceza kolonisinde yatmış, bir kürek mahkûmu! Önce toplumdan dışlanan, sonra onu korumak üzere seçilen bir taşra seçkini! Bir çetin ceviz, tam bir lider, sonsuz kini yüzünden yarı cellat, yarı kurban bir adam! İnsan adaletinin hatasını telafi ettiği inancıyla masum bir adamı öldürmesi bu konuda pek iyi bir örnek oluşturmasa da muhteşem bir polis hayvanı! Olacak şey değil! Amma karışık işler! Baştan sona tam bir çelişkiler yumağı! Ve bu arada, bu önemli servis için, gizli polis için ne büyük bir kayıp!"

"Merhum Horace Grondin'e, layık olduğu saygıyı göstermeliyiz" diye araya girdi, ilerleyerek zayıf, perişan görünümlü yüzünü, parlak bir günışığı sütununun aydınlığına veren Hippolyte Barthélemy. Uzun ve sinirli eli, sessizce, şaşkınlık içindeki Komiser'in yüzünün önündeki boşlukta, bir yarasa gibi ileri geri kanat çırptı ve o süklüm püklüm budala kendinde yeniden haykırma gücü buldu:

"Bu adamın yaşadığı gibi yaşamak çok korkunç bir şey olmalı, efendim! Grondin azap içinde bir ruhtu! Kendi düşünceleriyle çıldırmış, karanlık bir yaratık! Fakat onda beni en çok çarpan yan, boyutları büyük bir karakter oluşuydu. İnsanları kalıba sokuyordu; onları kanatlarının altına alıyor, sonra onlarda uygun bulduğu değişiklikleri yapıyordu. İtiraf etmem gerekir, ben de etkilendim ondan. Fakat onun o aman bilmez gözleri aracılığıyla, güçlülerin çevirdiği dolap-

ları da okudum, sokakların dünyasının saflığını gördüm, büyük ayaktakımının sırrını çözdüm."

"Bu unsurları böylesine başarıyla tarif etmenin nedeni anlaşılıyor" dedi Mespluchet yapmacık bir coşkuyla; konuşmanın girdiği yönden dolayı biraz bozulmuştu. Zaman kazanmak için burnuna bir tutam enfiye çekti ve cebinden kocaman mendilini çıkararak, boğuk trampet sesine benzer bir gürültüyle burun deliklerini temizledi.

Kısa süren, belli belirsiz bir hüznün ardından, atik bir hareketle sandalyesini masadan geri çekip kısa bacaklarının üzerinde doğruldu ve ellerini arkasında kavuşturarak duvarlardaki dosya rafları boşalmış odada, bir aşağı bir yukarı yürümeye başladı.

"Mösyö Claude serbest bırakıldı" dedi aniden. "Bizim Sûreté Müdürü, görevinin başına dönüyor tekrar. Tutuklanması, sert tavırlarından hiçbir şey kaybettirmemiş. Bölümünün yeniden organize edilmesi gerekiyor elbette. Bir yardımcıya ihtiyacı var... Bu görevin altından kalkacak birine..."

Mespluchet aşağı yukarı yürümeyi kesti; kelebek gözlüğünü tekrar takarak bakışlarını Barthélemy'ye çevirdi. Evet, diye geçti kafasından, bir zamanlar her türlü ayak işine koşan bu ahmak, kesinlikle kendine daha bir güvenir olmuştu. Eskiden odanın ortasına yaklaşıp duran adam, şimdi masanın önünde tek başına duran sandalyeye kadar gelmiş, onun arkalığının üzerine dayanıp öne doğru eğilmişti. Bedeni de sanki o eski kütlüğünü bırakmış, esneklik kazanmış, hatta Mespluchet'nin aklındakini tam olarak ifade etmek gerekirse, özgürlüğünü eline almış gibiydi.

Barthélemy gözlerini, dayandığı sandalyenin üzerinde duran, komiserin şapkasına dikmişti. Vereceği cevabı dikkatlice ölçüp biçtiğini gösteren bir havası vardı.

"Modern bir polis gücünün nasıl olması gerektiği, kafamda giderek daha açık bir hâle geliyor" dedi sonunda.

"Ya, öyle mi?" dedi Mespluchet, kendini tutamayarak. Birden, sanki bürosundan hiç uzaklaşmamış gibi bir atmosfer oluşmuştu. Yassı burnu ve ağırlaşmış gözkapaklarıyla şaşkın şaşkın bakıyordu. Bugün hiçbir şey düzgün gitmiyordu. Yanaklarını şişirdi ve burnunun ucu ile Cumhuriyet'i temsil eden bir heykelciğin göğüsleri arasında inatla gidip gelen ve varlığıyla hem onun vakarını, hem de –Paris Polis Müdürü'nün direktifiyle– şimdiye dek tutturduğu nağmeyi sabote etme tehdidi yaratan bir sineği, üfleyerek kovmaya çalıştı.

"Boş ver!" diye başladı söze, riske girerek. "Şu sana sözünü ettiğim etkileyici terfi olayının etrafında dönüp durma, sevgili Barthélemy! Amma büyük bir serüven yaşamışsın! Bilsen, nasıl da gıpta ettim sana! Ne macera ama! Asi Paris'te boydan boya, müthiş bir yolculuk! Yazdıkların öyle mükemmel ki! Bu nasıl bir yetenek böyle! Gerçek olanla sahte olan arasındaki fark ayırt edilerek bir cinayetin nasıl ortaya çıkarıldığına dair, güya Tanrı'ya hizmet eder görünen, henüz hayatın eşiğindeki iki masumu, hayal edilebilecek en korkunç biçimde öldüren bir adamın yüzündeki maskeyi resmen indirip arkada gizlenen kötülüğü bulmaya dair, süslemelerden uzak, muazzam bir öykü bu seninki!"

Sesini alçaltarak, hararetle, fakat biraz mahrem bir konudan bahseder bir havada ekledi: "En azından bir konuda şanslıyız. Katilin idam cezasını yerine getirme yükümlülüğü üzerimize kalmadı."

"Şans mı, efendim?"

"Elbette şans! Peder Ségouret'nin öldüğünü düşünürken yanılmıyorum, değil mi?"

"Yanılmıyorsunuz, mösyö."

"Kısacası, kendi suçunun iğrençliğinde ve alçaklığında boğuldu!"

Komiser burada bir miktar tiyatrovari bir tarza kaymıştı. Yumruk yaptığı bir elini diğerinin avcuna sertçe indirerek gözlerini gökyüzüne çevirmiş, kelebek gözlüğü bir kez daha kordonunun ucuna düşmüştü. "Bir rahip, Tanrı aşkına! Anlasana... Elbette ki bu, kutsal anamız Kilise'nin imajının –o güzel ve gerekli imajın!– iyice tepetaklak olmasına yol açacak bir şey."

"Katil katildir, efendim; ben olaya böyle bakıyorum."

"Lakin Büyük Butik, bu konuda senin gibi düşünmüyor, sevgili dostum. Ahlak ve yurttaşlık kurumlarının dokusunun tamir edilmesi ihtiyacının öne çıktığı böyle bir dönemde, büyük devlet görevlileri ve Kilise'nin hizmetkârları arasından suçlular bulup ortaya çıkarmaya, öyle basit bir biçimde izin verilmez."

"Bu, kirli piçlerin kirli elleri olduğu gerçeğini değiştirmez" diye mırıldandı Hippolyte isyan içinde.

"Ne dedin sen?" dedi Mespluchet, masasından öne doğru eğilerek; bir elini daha iyi duyabilmek için kulağının ardına götürmüştü. Doğru işitip işitmediğinden kesin emin değildi ve şüpheli gözlerini ahmak astına dikmişti.

"Hiçbir şey, efendim."

"Öyle olsa iyi olur, Hippolyte!"

Fasulye sırığı şaşırmış görünüyordu. Yine, dayak yemiş bir köpeğin kederli görünümüne bürünmüştü.

"Hemen umutsuzluğa düşme, Hippolyte," diye pufladı Mespluchet. "Sana kalan daha bir sürü kapı var. Ourcq çetesini dize getiren sen değil misin, mesela?"

"Onun işleyişini tümüyle açığa çıkardım, efendim; raporumda görebilirsiniz."

"Güzel, tamamen elimizdeler o zaman! Paris bütünüyle kurtarıldığında, kanalın kıyılarına bir sefer düzenler, bu süprüntülerin kökünü kazırız!"

"Elbette, efendim."

"Ah, öyle mutluyum ki! Senden hepimiz memnunuz! Bir yerde, gırtlak kesicilerin yeni patronunun Aziz-Lago denen herif olduğunu söylemiyor musun?"

"Kesinlikle, efendim."

"İşi bitti onun! Tuzağa düşüreceğiz onu. Tepesine bir ton ağırlığında tuğla gibi çökeceğiz! Senin geleceğin konusuna gelince... Raporunu Mösyö Claude'a ileteceğim, küçük bir övgü notuyla birlikte. Bundan bir şeyler çıkar."

"Teşekkür ederim, efendim! Sizden de bunu beklerdim," diye yanıtladı uzun Flaman, memnuniyet dolu bir gülümsemeyi bastırmayı becererek.

"Elbette seni bir terfi bekliyor, şanslı köpek!" diye homurdandı Komiser, dosyanın kapağına boydan boya, aceleyle bir şeyler karalıyarak. "Hatta belki bir kırmızı kurdele!" Metal bir cetvel yardımıyla, rapordaki bazı bölümlerin altını kırmızı mürekkeple çizdi. "Şuna bak! Mükemmel! İyi iş!" Kurutma kâğıdıyla fazla mürekkebi aldı; yazdıklarını yeniden okudu ve dolmakalemi havada, bir sonuç yazmak için düşünerek yukarı baktı.

"Gerçekten de, Hippolyte, tutkuları ve kusurları algılayabilmemiz için ne müthiş bir katkı bu senin Paris Komünü'ne dair, takdire şayan değerlendirmelerin!" diye nutka başladı tekrar. "Ayrıca, ne kadar zavallı bir durumda olduğumuzu anlayabilmemiz için de! Versailles'a tıkılıp kaldık! Övünülecek hiçbir şeyimiz, bir yiğitliğimiz yok! Örneğin, senin seçkin meslektaşların, Houillé, Dupart ve Rouqueyre, hiçbiri herhangi bir terfi görmedi! Viroflay, korkunç derecede kasvetli bir yer! Dehşetli sıkıcı olduğunu söyleyebilirim. Odun gibiydik! Kutsal umut papazlarına dönüştük! Savaş alanını dürbünle gözledik! Daha da beteri, açtık! Fahiş fiyatlar! Sadece ayaklarımızı yere vuruyorduk! Üst sınıflardan ve soylu-

lardan yalıtılmış durumdaydık! İşsiz memurlardan başka bir şey değildik! Kuzenim Léonce yırtıcı, nemrut karganın biridir! Ve Madam Mespluchet, o otuzuna yeni varmış genç kadın, Barbédienne bronzlarından başka bir şey düşünmüyordu; alnını küçük apartman dairemizin penceresine dayayıp uzaktaki dumanları seyrediyordu! Öyle hırçınlaşıyordu ki! Bir rahibenin başörtüsü kadar katılaşıyordu! İşte, en berbatı da buydu!"

"Şey... Sahiden... Madam Mespluchet, ben de onu soracaktım..."

"Her an gelir diye bekliyorum! O aşağılık Seine-et-Oise'te, zorunluluk kalkınca, daha fazla bir an bile kalmak istemedi. Hızla eski tarzına, eski dostlarına döndü. Hiç olmazsa evimiz hâlâ sağlam; en azından kapıcı öyle söylüyor. Bu, önemli bir şey. Madam Mespluchet yeniden anlayışlı ve hoş bir bayan hâline geldi. Bir mucize bu! Paris Başpiskoposu'nun cenaze töreninde giymek üzere özel bir elbise bulma konusunda son derece kararlıydı. Ciddi bir katılım olacak gibi görünüyor. Kordiplomatik... Bizim ihtişamlı generaller! Anlayacağın, genç Hippolyte, herkes geri dönüyor! Paris, o değersiz ceset yığınlarından tamamen temizlenecek. Öteye beriye sıçrayan, bulaşan gazyağı silinip yıkanacak. Ölüler göz önünden kaldırılacak. Ve evrensel gelişme kaldığı yerden devam edecek!"

"Ama mösyö... Bunun biraz fazla acelecilik olduğunu düşünmüyor musunuz? Her şey tamamen sona ermedi ki henüz. Paris'in doğusunda hâlâ çarpışıyorlar! Şu anda bile yüzlercesi ölüyor. Halk inancını sürdürüyor. Dünyayı yeniden kuracaklarına inanıyorlar."

"Saçma!" diye homurdandı Isidore Mespluchet, himayesindeki adam için yazdığı tavsiyenamenin altına tarih ve imza atarken. "Bir avuç sarı çizmeli sokak serserisinin sergiledi-

ği kahramanlık operasıyla bizim önderlerimizin beslendiği başarı ve görev ruhunu, birbirine karıştırıyorsun! Sana, Mac-Mahon'u aydın cumhuriyetimizin gelecek komutanı olarak gördüğümü söylemekte hiçbir sakınca görmüyorum!" Dosyayı neşeli bir şekilde çarparak kapattı. "Ayrıca her şey bitti artık, koca ahmak! Devrimin defteri dürüldü, silkelenip atıldı! Mösyö Thiers ve Mareşal Mac-Mahon'la emin ellerdeyiz. Ve düşüncemi niye saklayayım sevgili dostum, senin gibi çapı büyük insanlar gösteriyor ki neredeyse mükemmel bir dünyanın şafağında duruyoruz!"

Başını kaldırınca, koca, hantal astının, görülmemiş bir yüzsüzlükle herhangi bir teklif beklemeden, karşısındaki iskemleyi çekip bütün ağırlığıyla onun üzerine çöküverdiğini gördü. Yeni bir düzenin doğuşunu samimiyetle onaylamasından ziyade, uydusunun bu kaba davranışına bozulmasından dolayı, kendisini özellikle iyi gösterdiğini düşündüğü şakacı bakışlarını takınıp konuştu:

"Formaliteleri bir yana bırak, lütfen! Ben de tam oturmanı rica edecektim zaten, mösyö geleceğin komiseri! Sevgili meslektaşım benim!"

Lakin daha bu muzipçe kelimelerin sonuncusu henüz ağzından çıkmıştı ki Mespluchet'nin rengi sarardı ve komiser, bıyıkları öfkeden dikilmiş hâlde ayağa fırladı.

"Lanet olsun! Kapsül şapkam!" diye böğürdü. "Dümdüz ettin onu!"

Hippolyte Barthélemy altı yıldan fazladır bu anın hayalini kurmuştu. Sarı gözlü, yontulmamış adam, hiç telaşsız, herhangi bir utanç belirtisi göstermeden, huzura ermiş bir havada gülümsedi.

Son Söz
Yıkıntıların Vasiyeti

Hey koca Tanrı! Şiddetin, adaletsizliğin, zulmün efendisi Tanrı, neden bu gaddarca sınav?

Komün yenildi. Sokakları dolduran halk ezildi. Soluk benizli sokak çocuklarının oluşturduğu alaylar yok edildi. Sosyal Cumhuriyet ülküsü, çamura bulanıp aşağılandı. Fırından yeni çıkmış, sıcaklığı henüz üzerinde özgürlük, paramparça edildi. Zincirlere vurulmuş kadınlara hakaretler yağdırıldı, işkenceler yapıldı. Elinde silahla yakalanan çocuklar vuruldu, dövüldü, kılıçla doğrandı. Yaralılar sokak ortasında öldürüldü. İnsan kasapları her yanda kanlı önlükleriyle çalım sattılar! Asiler her yanda kovalanıp imha edildi!

Palmyre delik deşik edildi! Clichant'ın tüfekli askerleri, süngülerinin ucuyla etten bir top gibi birbirlerine attılar onu!

Ziquet, idam mangasına komuta eden subaydan, Üç Çivi'den kalan saatinin, la Chouette olarak bilinen ve Révolte yolunda oturan analığına iade edilmesini istedi. Kahramanca hayata veda etmeden evvel alaylı alaylı gülüyordu.

Louise Michel, Caf'conc', Amélie la Gale hapsedildiler, aşağılandılar ve sürüldüler. Arras Hapishanesi'ne, Satory'nin askeri cezaevlerine götürülmelerinin ve gecenin bir vakti acımasızca düzenlenen numaradan idam törenlerinin ardın-

dan sınır dışı edilerek, Yeni Kaledonya'nın Ducos Yarımadası'na gönderildiler.

Başka yüzlercesi –Marion'lar, Léonce'lar ve Blanche'lar– hapse atıldı, katledildi, tecavüze ve hakaretlere uğradı. Muhafızların ve jandarmaların tüfek dipçiği darbeleri altında yürütüldüler. Paçavralar içinde, bir kısmı yaralı, bitkinlikten sendeleye sendeleye ilerleyen, boyun eğmiş ayaktakımı sürüleri, Versailles cezaevlerine dolduruldu. Kavgada sakatlanmış mağrur Amazonlar, saldırılarda ele geçirilmiş genç kızlar, siyah pazıbentli dullar, hepsi nafile yere aman diliyorlardı. Genç anneler işkencecilerinin ayaklarına kapanıyorlar, ama yeni doğmuş bebeklerinin kucaklarından çekilip alınmasına engel olamıyorlardı. İsyancılar, peşlerine takılan, giderek sayısı artan ve kendilerine hakaretler yağdıran kalabalıktan duydukları korkuyu içlerine gömüp saklıyorlardı; bu elinden bir şey gelmez kadınlar, toz toprak içindeydiler. Memede bir bebek, bakıma muhtaç yaşlı bir anne... Ve birçoğu da unutulmaz bir cesaret örneği sergileyerek ölmüştü!

28 Mayıs Pazar günü, saat öğleden sonra bir sularında, Ramponneau Sokağı'nda, Komün'ün o kocaman kalbi atmayı bıraktı. Gün ışığına izin vermeyen koyu bulutlarla kaplı gökyüzü, bina çatılarına yansıttığı gölgeli hüznüyle, adeta yenik insanların üzüntüsüne eşlik ediyordu.

"Herkes başının çaresine baksın!"

Keder içindeki yoldaşlar, düzensiz bir biçimde, saklanabilecekleri bir yer arayarak, etraftaki sokaklara dağıldılar. Gözlerden ırak bir süreç başladı. Halkın oturduğu mahallelerdeki yaşam, yeraltına geçti. Alçak sesle karamsarlık trampetleri çalınır oldu. Pancurlar kapandı. Meydan, o korkunç ölüm makinesine kaldı. Yüce tanrı, karanlıktan duyduğumuz korkuya derman ol!

Toplu mezarlar, Tour-Saint-Jacques Parkı'nda, Père Lachaise'te büyük, korkunç hendekler, kara kefenler, tabut yığınları, odalar dolusu, kurşunla delik deşik olmuş ceset, arabalarca ölü beden, öbek öbek cansız insanla dolu alanlar! Duvar diplerinde, hendek boylarında, hastane önlerinde, katledilen kardeşlik yatıyordu.

Dakikalar ağır ve aksak ilerliyordu. Moraller solmuş, pörsüyüp gitmiş, yaşayanlarda hiçbir heves kalmamıştı. Tüm başkentin üzerine, korkunç bir dehşet çöreklenmişti.

Akşam yedi civarında, kanlar akan kaldırımların üzerinde, yarı ölü, göğsü içeri kaçmış, eklem yerleri şiş, bitkin, yaşlı bir kısrağın çektiği bir araba sallana sallana ilerliyordu. Hayvanın adı Cécile'di. Öylesine kötü kötü soluyordu, şekli ve rengi öylesine belirsizdi ki çoğu insan, zavallı hayvanı ihtiyar bir katır sanıyordu. Hırıltıyla soluk alıp veriyor, bir dizi Bretanya gaydası gibi hırıldıyordu.

Cécile yeni efendiler edinmişti. Eski cenaze arabasının oturma yerinde iki adam vardı. Uyukluyor gibi görünen adamlar, birbirleriyle konuşmadan oturuyorlardı.

Birisi, çerçevesi dar, sınırlı kaderine vurdumduymaz bir biçimde gömülmüş, sıradan bir sürücü görünümündeydi. Diğeri ise yırtık pırtık bir palto giymiş ve başına bir ambulans doktoru şapkası, koluna da, üzerinde Cenevre kızılhaçı işareti bulunan bir kolluk takmıştı. Tertemiz tıraşlı yüzü, arabanın arkasındaki cesetler kadar soluktu. Kendisine kasvetli bir hava veren, camları maviye çalan gözlükleri vardı.

İki ambulans görevlisi yorgunluktan uyuşmuştu. Yaşlı hayvanın seri, lakin etkisiz gayretiyle ilerleyen araba ani ve tehlikeli yalpalamalarla sarsılıyordu.

Zorlu yedi saat boyunca, ayak bileklerine dek çamurlu sulara dalarak, o ceset yığını senin bu ceset yığını benim dolaşarak, sırtlarında taşıyarak toplamışlardı ölüleri. Tozlukları,

üzerlerindeki kan pıhtılarıyla ağırlaşmış, uzun önlüklerle güya korumaya çalıştıkları bedenleri, beyin ve bağırsak parçalarına, dışkıya bulanmıştı.

Denizci devriyelerini defalarca atlatmak, fazla ilgi gösterenleri yalanla kandırmak, daha ısrarcı astsubayları ise ellerindeki "geçiş belgelerini" göstererek susturmak zorunda kalmışlardı. Bu belge, üzerine birkaç kelime karalanmış, buruşuk bir kâğıttan ibaretti:

Dr. Jolyen'den sekiz kadavra alındı.

"Dr. Jolyen" rastlantı eseri ve alelacele elde edilmiş bir kimlikti. Ve o, Jules Vallès'le ölüm arasında kalan son bariyerdi.

Cenaze arabasının kocaman burunlu, dört köşe alınlı, soluk, fakat vahşi görünümlü yeni sahibi Vallès'den başkası değildi! Şimdi o ve arabası, tüm bu hararetle, heykel yontar gibi işlenen rezaletin ortasında, güvenlikten son derece uzak sokaklar boyunca, çılgınca zigzaglar çizerek kaçıyordu. Baştan başa ihbarlarla döşeli bu geniş ve kaygan zeminde her an ayağı kayıp yuvarlanabilir, şiddetli ve uzun acıların dansında salınmaya başlayabilirdi.

Vallès, nalsız atını devam etmesi için kırbaçlıyordu. Fakat hangi tarafa gidecekti? Ne yapacaktı? Kime güvenecekti? İyice kararan gelecekte, bakıp öteyi görebileceği en ufak bir delik bile yoktu. Ne de bir dost yüz görünüyordu etrafta... Sadece kan vardı, o sonu gelmez kızıllık...

Meydandan dışarı çıkarken, görüntüsü rahatsızlık verici bir başka yığın çıktı karşılarına. İçleri dışlarına çıkmış insanlar, alınacak üç müşteri daha... Vallès arabacı yerine geri tırmanırken bir uyurgezere benziyordu. Zaman zaman, mavi gözlüğünün ardında, gözkapakları aşağı düşüyordu. O inatçı özgürlük düşüne sarılıyordu sımsıkı. Araba hareket etti.

Dilini şaklattı. Deh, zilli! Fırla! Kaldır kıçını! Yıkık binaların arasından ilerleyen cenaze arabası, bir köşeyi döndü. Cécile son dumanların içinde aksırıyor ve hırıldıyordu; araç devrilmiş ağaçların, ahşap parmaklıkların, vızıldayan sinek bulutları içinde, boylu boyunca uzanmış at cesetlerinin arasına serpilmiş kırık tüfeklerin üzerinde yalpalıyordu.

Devam et! Vallès, ihtiyar kısrağın son bir çaba daha göstermesini sağlamak ve mavi yüzlü ölülerden oluşan son yükünü, nihai hedefine, Pitié Hastanesi'ne ulaştırmak için kamçısını şaklattı.

O 28 Mayıs Pazar günü cellatlar, Vallès'i orada, burada, her yerde gördüklerini sandılar. Gazetelere göre o, o gün, üç-dört kez öldürülmüştü! İlkin Prêtres-Saint-Germain-l'Auxerrois sokağında, alçaklara yakışır bir ölümü tatmış, çığlıklar arasında ayaklarından sürüklenmiş, sesi tüfek dipçikleriyle kesilmiş, süngülerle de işi tamamen bitirilmişti. Ardından, ona çok benzeyen ve Laveur'nun yerinde yemek yeme hatasına düşen Alexandre Martin adlı bir adam, Saint-Louis Sokağı'nda kaderin oyununa gelmişti. Son olarak Tahıl Borsası'nda, on iki mermi delmişti adamımızın postunu. Sakallının işinin bu kez tamam olduğundan emindiler! Chassepot'la icabına bakılmıştı! Direğe bağlanıp vurulmuştu! Hem de Ferré ile birlikte ki bu, olayı daha inandırıcı kılıyordu. Anlatılanların tek şahidi, sadece o sırada tesadüfen oradan geçenlerdi.

Vallès etrafa kulak kabarttı. Omuzlarının üzerinden arkaya baktı. Hâlâ her an birinin onu tanıyabileceğini, insanların onu yan yan süzdüğünü düşünüyordu. "Katır"ın dizginlerinden tutarak yürüdü, kulaktan kulağa yayılan söylentilerin ağırlığı altında ezilerek.

Yiğit Courbet'nin de, Denizcilik Bakanlığı'nda, bir gömme dolabın içinde mermiyle kalbura çevrildiği söyleniyor-

du! Birçok başka insan da öldürülmüştü... Vaillant, Cluzeret, Billioray, hepsi sokak ortasında vurularak katledilmişti.

Jules Vallès yola devam ediyordu. Sakalsız, dön baba dönen ceset arabasının üzerinde, kan lekeleriyle dolu önlüğünü kuşanmış, bir sürü başka ölü daha ilgi görmek için yırtınırken, gerçek Jules Vallès'in ta kendisi, hepsinin ortasından geçip gidiyordu.

Pitié Hastanesi'nde kısa bir mola verdikten sonra, tekrar yalnız başına yola çıktı.

Boş araba Ecoles ve Monsieur-le-Prince Sokaklarından aşağı, kara toprağın üzerinde sekerek takır tukur ilerledi. Hiçbir yerdeydi... Dizginleri tutan ellerini iyice sıktı. Cécile, can çekişir gibi ağır ağır yürüyordu. Aniden, o hoş gecede, gözlerinin önünde beliren geçmiş, yakıcı bir elemle yokladı onu. Çok eskilerde kalmış birçok şeyden, yediği darbelerin hepsinden daha çok, bir cümle acıttı onu. Bir kadın acı acı feryat ediyordu evinin penceresinden:

"Varlin'i öldürdüler! Linç ettiler onu! Gözünün biri çıktı! Öldü!"

Vallès karanlık bir yarığa dalmış gibi hissediyordu kendini. Zihni ölçüsüz bir karmaşanın hâkimiyeti altındaydı; çocukluk anılarına sığındı bir süreliğine. Yaşlı kısrağa, dar bir sokağın girişinde bir mola hakkı tanıdı. Onu bir parmaklığa bağlayarak, sarsıla sarsıla geçidin karanlığına yürüdü.

Artık mahvolmuş, dağılmış, yenilmiş bir hâlde, bir atık su oluğunun karşısına çöktü ve kırmızı ve dayanılmaz akıntıya dikti gözlerini. Geniş alnında şüphe çizgileri belirmişti. Gözlüklerini çıkardı ve uzun süredir biriken acısının dizginlerini koyuverdi. Hüngür hüngür ağlıyordu. Yoldaşları geçiyordu aklından. Tarpagnan, Larochette, Caméliant, Jourde, Langevin, Mirecourt, Courbet... Derken yüreği yine sevgiyle kabardı; kendini bir kez daha, kontrol edilemez,

ateşli bir arzuyla, sadece biraz daha adil ve eşitlikçi bir dünya isteyen halkın kollarına bıraktı ve ayakları üzerinde doğruldu.

Cécile'in yanından hiç durmaksızın geçerek ıssız sokaklar boyunca yürümeye koyuldu. İçi, "Kuzen Vintgras"ın kâhince söylediği gibi o meşhur, tehlikeli siyasal kitabı yazmaya yetecek kadar uzun yaşayacağı umuduyla dolmuştu.

Bir zaman sonra Londra'da, Euston Yolu'ndaki Veglio'nun yanından geçenler ya da Regent Sokağı'ndaki Café Royal'in bir çikolata veya kahve molası veren müşterileri, masaların birinde oturan ve gülen, sakallı bir adam görmeye başladılar. Alnı dalga dalga, dudakları kıpır kıpır adam, sinirli ve köşeli elinde sıktığı bir dolmakalemle, karman çorman bir saman kâğıdı demetine, öfke içinde, doğaçlama bir şeyler yazıyordu.

Bu kızgın yazar taslağı, ara sıra kalemini kâğıttan kaldırıp yazmaya ara veriyordu. Sonra zihni, acı gerçeğe ve insani saçmalıklara isyan ederek, Fransa'ya firar ediyor, Saint-Pélagie Hapishanesi'nin duvarlarının arasından geçip hücresinde, elmalar çizmekle meşgul Gustave Courbet'yi yakalıyordu. O zaman adamın yüzünü bir gülümseme kaplıyordu. Tekrar yeryüzüne dönüyordu. Yine hararetle yazmaya koyuluyordu. Sanatçının varlık nedeninin, dünyanın çirkinliklerini ve günahlarını yok etmek olduğuna inanıyordu o.

Bu arada Jules Vallès'in saçlarına aklar düşmüş, ondan dostça söz eden Gounod'un ifadesiyle bu ona, "bir katedral duvar oyuğuna yerleştirilmiş, taştan bir aziz" havası vermişti. 38 numarada oturan Berners Sokağı sakini, bir gün, onun yazma girişiminden, bir diğer dostuna, Hector Malot'a da söz etmiş ve ona, Vallès'in, "*şu, çok benzediğim Vintgtras'ın öyküsü*" diye bir kitap kaleme almakta olduğunu yazmıştı.

Bu, onun kahramanının soyadının, edebi kayıtlarda ilk boy gösterişiydi. Vallès, ismin kaynağını hiçbir zaman açıklamadı.

Onun biyografisini yazanlar bile, bu *Vingtras* adının kaynağını bulamadıkları için şaşkın olduklarını itiraf etmek zorunda kaldılar. Ve bu isim bugüne dek çözülemeyen, gizemli bir bilmece gibi geldi. En azından, şu an elinizde tuttuğunuz kitabı okumamış olanlar için...

Kahramanlarının zayıflıkları, yetenekleri, hırsları, aşkları, cinsel tercihleri ile boğuştukları ve kişisel tarihleri ile hesaplaştıkları ve sonunda salt insan olarak çırılçıplak kaldıkları romanında Jean Vautrin, Paris Komünü'nün kocaman kalbinin attığı sokaklarda dolaştırıyor bizi.

... Havada "Marseillaise" patlıyordu tekrar tekrar. Çok sık duyulsa bile, bu hınç dolu marş, binlerce kararlı ses tarafından hep bir ağızdan söylediğinde öylesine etkileyiciydi ki! Sefalete yazgılı, hor görülen, aşağılanan insanları tekrar dimdik ayağa kaldıran, onlara, tam teslimiyete düşmek üzereylerken, sokakları evrensel bir haykırışla tekrar fethetme kuvveti veren muhteşem bir güçtü o!...

"Yaşasın Komün!"
Bütünüyle birbirine karışmış toplumsal katmanlar, iç içe geçmiş sıralar, düzensiz bir biçimde birbirini sıkıştırıyor; insanlar görülmemiş bir ortak ruhla, birlikte ciğerlerine hava dolduruyor, birlikte bağırıyorlardı. Kalabalıklar hâlâ akmaya devam ediyordu. Gelmekte olanların dışındaki neredeyse herkes, zaten oradaydı. Günün halkın günü olduğuna inanıyorlardı. Onlar temiz bakışlı, tırnakları kararmış, yüzleri sevinçle parıldayan proleterlerdi. Akıyor, akıyor, kaynaşıyorlardı. Mahallelerden, fabrikalardan gelenler... Salkım saçak insan... Yontulara sarılmış kızlar; lamba direklerine tırmanmış çocuklar... Heykellerin tepesine oturanlar, çatılardan sarkanlar... Sakatlar, derbederler, ihtiyarlar, sokak çocukları, mavi gömlekli işçiler, redingotlu küçük burjuvalar... Her yaştan, her çeşitten yığınla insan alanı tıka basa doldurmuştu. Kocaman tertemiz gökyüzüne küçük beyaz dumanlar püskürterek patlayan toplar, askeri alayın az sonra oraya ulaşacağını anons ediyordu...

Paris Komün'ü ve sınıf gerçeği, tüm yalınlığı ile gözler önüne serilirken Komün'ü yaratanların seslerini içimizde duyuyoruz.

TARİH
içinde
ROMAN
içinde
TARİH

LİTERATÜR TARİHSEL ROMANLAR DİZİSİ

ISBN 978-975-04-0292-0

KİTAP